رساله

توضیح المسائل



آیت الله مکارم شیرازی



رساله توضیح المسائل آیت الله شیخ ناصر مکارم شیرازی

نویسنده:

آیت الله ناصرمکارم شیرازی

ناشر چاپی:

پیام عدالت

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ---- ۵

رساله توضیح المسائل آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دام ظله) ---- ۲۰

مشخصات کتاب ---- ۲۰

مقدّمه ناشر ---- ۲۰

تقلید ---- ۲۳

احکام تقلید ---- ۲۳

طهارت ---- ۲۷

اقسام آبها ---- ۲۷

احکام آبها ---- ۳۱

احکام تخلّی ---- ۳۳

چیزهای نجس ---- ۳۷

چیزهای نجس ---- ۳۷

۱ و ۲ بول و مدفوع ---- ۳۷

۳ منی ---- ۳۸

۴ مردار ---- ۳۸

۵ خون ---- ۳۹

۶ و ۷ سگ و خوک ---- ۴۰

۸ کافر و کسانی که در حکم کافرند ---- ۴۰

۹ مسکر مایع ---- ۴۲

۱۰ آبجو ---- ۴۳

۱۱ عرق حیوان نجاست خوار ---- ۴۳

عرق جُنُب از حرام ---- ۴۳

راههای ثابت شدن نجاست ---- ۴۴

اسباب سرایت نجاست ---- ۴۵

احکام نجاسات ---- ۴۷
مُطَهِّرات ---- ۵۰
اشاره ---- ۵۰
۱ آب ---- ۵۰
۲ زمین ---- ۵۵
۳ آفتاب ---- ۵۶
۴ استحاله ---- ۵۷
۵ انقلاب ---- ۵۸
۶ ثلثان شدن ---- ۵۸
۷ انتقال ---- ۵۹
۸ اسلام آوردن ---- ۵۹
۹ تَبَعیّت ---- ۵۹
۱۰ بر طرف شدن عین نجاست ---- ۶۰
۱۱ استبراء حیوان نجاستخوار ---- ۶۱
۱۲ غایب شدن مسلمان ---- ۶۱
احکام ظرفها ---- ۶۲
وضو ---- ۶۳
طریقه وضو گرفتن ---- ۶۳
وضوی ارتماسی ---- ۶۷
احکام وضوی ارتماسی ---- ۶۷
دعاهای وضو ---- ۶۷
شرایط وضو ---- ۶۹
احکام وضو ---- ۷۵
اموری که باید برای آنها وضو گرفت ---- ۷۸
اموری که وضو را باطل می کند ---- ۷۹
احکام وضوی جبیره ---- ۷۹

غسل ---- ۸۲
غسلهای واجب ---- ۸۲
اشاره ---- ۸۲
۱ جنابت ---- ۸۲
۲ استحاضه ---- ۸۹
۳ عادت ماهانه ---- ۹۳
اشاره ---- ۹۳
احکام زن حائض ---- ۹۳
اقسام زنان حائض ---- ۹۹
مسائل متفرّقه حیض ---- ۱۰۵
۴ نفاس ---- ۱۰۶
۵ مسّ میّت ---- ۱۰۸
۶ غسل میّت ---- ۱۱۲
غسل میّت ---- ۱۱۲
احکام غسل میّت ---- ۱۱۳
احکام کفن کردن ---- ۱۱۵
احکام حَنُوط ---- ۱۱۷
نماز میّت ---- ۱۱۸
دستور نماز میّت ---- ۱۱۹
مستحبّات نماز میّت ---- ۱۲۱
احکام دفن ---- ۱۲۲
مستحبّات دفن ---- ۱۲۵
نماز وحشت ---- ۱۲۹
احکام نبش قبر ---- ۱۲۹
احکام شهید ---- ۱۳۱
غسلهای مستحب ---- ۱۳۲

تیمّم ----- ۱۳۴
موارد تیمّم ----- ۱۳۴
طریقه تیمّم کردن ----- ۱۴۱
احکام تیمّم ----- ۱۴۱
نماز ----- ۱۴۴
اهمّیت نماز ----- ۱۴۴
نمازهای واجب ----- ۱۴۶
نمازهای واجب یومیّه ----- ۱۴۶
نماز جمعه ----- ۱۴۶
اشاره ----- ۱۴۶
احکام نماز جمعه ----- ۱۴۶
طریقه نماز جمعه ----- ۱۴۸
اوقات نمازهای پنجگانه ----- ۱۴۹
وقت نماز ظهر و عصر ----- ۱۴۹
وقت نماز مغرب و عشا ----- ۱۵۰
وقت نماز صبح ----- ۱۵۲
ترتیب در میان نمازها ----- ۱۵۵
نمازهای نافله (مستحب) ----- ۱۵۷
اشاره ----- ۱۵۷
وقت نافله های شبانه روزی ----- ۱۵۸
نماز غُفیله ----- ۱۵۹
احکام قبله ----- ۱۶۰
پوشانیدن بدن در نماز ----- ۱۶۲
شرایط لباس نمازگزار ----- ۱۶۳
مواردی که نجس بودن لباس یا بدن نمازگزار جایز است ----- ۱۷۰
مستحبّات و مکروهات لباس نمازگزار ----- ۱۷۳

مکان نمازگزار ----- ۱۷۳
مکانهایی که نماز خواندن در آنها مستحب یا مکروه است ----- ۱۷۷
آداب و احکام مسجد ----- ۱۷۹
اذان و اقامه ----- ۱۸۲
مواردی که اذان گفتن ساقط می شود ----- ۱۸۳
واجبات نماز ----- ۱۸۶
واجبات نماز ----- ۱۸۶
۱ نیّت ----- ۱۸۷
۲ تکبیره الاحرام ----- ۱۸۸
۳ قیام ----- ۱۸۹
۴ قرائت ----- ۱۹۲
۵ رکوع ----- ۱۹۸
۶ سجود ----- ۲۰۱
۷ ذ کر رکوع و سجود ----- ۲۰۲
۸ تشهّد ----- ۲۱۰
۹ سلام ----- ۲۱۱
۱۰ ترتیب ----- ۲۱۲
۱۱ موالات ----- ۲۱۲
ترجمه نماز ----- ۲۱۳
مبطلات نماز ----- ۲۱۷
مواردی که شکستن نماز جایز است ----- ۲۲۳
شکّیات نماز ----- ۲۲۴
شکّیات نماز ----- ۲۲۴
۱ شکهای باطل ----- ۲۲۴
۲ شکهایی که اعتبار ندارد ----- ۲۲۶
۳ شکهای صحیح ----- ۲۳۱

مسائل متفرّقه شكّيات ----- ۲۳۳
طريقه نماز احتياط ----- ۲۳۵
مواردی كه سجده سهو واجب است ----- ۲۳۷
خلل در اجزاء و شرايط نماز ----- ۲۴۰
نماز مسافر ----- ۲۴۱
نماز مسافر ----- ۲۴۱
شرط اوّل سفر او كمتر از هشت فرسخ شرعی نباشد ----- ۲۴۱
شرط دوم از اوّل، قصد هشت فرسخ را داشته باشد ----- ۲۴۳
شرط سوم در بين راه از قصدش برنگردد ----- ۲۴۴
شرط پنجم سفر او برای كار حرامی نباشد ----- ۲۴۴
شرط ششم از صحرانشين های خانه بدوش نباشد ----- ۲۴۶
شرط هفتم شغل و كار او مسافرت نباشد ----- ۲۴۶
شرط هشتم به حدّ ترخّص برسد ----- ۲۴۸
چيزهايی كه سفر را قطع می كند ----- ۲۴۹
مسائل متفرّقه نماز مسافر ----- ۲۵۴
نماز قضا ----- ۲۵۶
اشاره ----- ۲۵۶
نماز قضای پدر و مادر ----- ۲۵۸
مواردی كه نماز قضای پدر و مادر بر پسر بزرگتر واجب نيست ----- ۲۵۹
نماز استيجاری ----- ۲۵۹
نماز جماعت ----- ۲۶۲
نماز جماعت ----- ۲۶۲
شرايط نماز جماعت ----- ۲۶۴
احكام جماعت ----- ۲۶۶
شرايط امام جماعت ----- ۲۷۰
ادامه احكام جماعت ----- ۲۷۱

اموری که در نماز جماعت مستحبّ است ---- ۲۷۳
اموری که در نماز جماعت مکروه است ---- ۲۷۴
احکام نماز آیات ---- ۲۷۵
نماز عید فطر و قربان ---- ۲۷۹
روزه ---- ۲۸۲
وجوب روزه ---- ۲۸۲
نیّت ---- ۲۸۲
کارهایی که روزه را باطل می کند ---- ۲۸۶
احکام کارهایی که روزه را باطل می کند ---- ۲۸۶
۱ خوردن و آشامیدن ---- ۲۸۶
۲ جماع ---- ۲۸۷
۳ استمناء ---- ۲۸۸
۴ دروغ بستن به خدا و پیامبر(صلی الله علیه وآله) و امامان(علیهم السلام) ---- ۲۸۹
۵ رساندن غبار غلیظ به حلق ---- ۲۹۰
۶ فرو بردن سر در آب (ارتماس) ---- ۲۹۱
۷ باقی ماندن بر جنابت تا اذان صبح ---- ۲۹۲
۸ اماله کردن با مایعات ---- ۲۹۵
۹ قی کردن ---- ۲۹۵
کارهایی که برای روزه دار مکروه است ---- ۲۹۶
مواردی که قضا و کفّاره واجب است ---- ۲۹۷
کفّاره روزه ---- ۲۹۷
احکام کفّاره روزه ---- ۲۹۸
مواردی که فقط قضا لازم است ---- ۳۰۱
مواردی که قضا واجب نیست ---- ۳۰۳
احکام روزه قضا ---- ۳۰۴
احکام روزه شخص مسافر ---- ۳۰۶

کسانی که روزه بر آنها واجب نیست ---------- ۳۰۸
راه ثابت شدن اوّل ماه ---------- ۳۰۹
روزه های حرام ---------- ۳۱۱
روزه های مکروه ---------- ۳۱۲
روزه های مستحب ---------- ۳۱۲
کسانی که نمی توانند روزه بگیرند ---------- ۳۱۳
خمس ---------- ۳۱۴
موارد هفتگانه خمس ---------- ۳۱۴
احکام و موارد هفتگانه خمس ---------- ۳۱۴
۱ منافع کسب و کار ---------- ۳۱۴
۲ معدن ---------- ۳۲۵
۳ گنج ---------- ۳۲۷
۴ مال حلال مخلوط به حرام ---------- ۳۲۸
۵ جواهراتی که با غوّاصی به دست می آید ---------- ۳۳۰
۶ غنائم جنگی ---------- ۳۳۱
۷ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان می خرد ---------- ۳۳۲
مصرف خمس ---------- ۳۳۳
زکات ---------- ۳۳۶
احکام زکات مال ---------- ۳۳۶
شرایط واجب شدن زکات ---------- ۳۳۷
زکات غلّات ---------- ۳۳۸
نصاب طلا و نقره ---------- ۳۴۲
زکات حیوانات ---------- ۳۴۵
توضیح ---------- ۳۴۵
نصاب گوسفند ---------- ۳۴۵
نصاب گاو ---------- ۳۴۷

نصاب شتر ---- ۳۴۷
مصرف زکات ---- ۳۵۰
مستحقّین زکات ---- ۳۵۳
نیّت زکات ---- ۳۵۴
مسائل متفرّقه زکات ---- ۳۵۵
زکات فطره ---- ۳۵۹
اشاره ---- ۳۵۹
مصرف زکات فطره ---- ۳۶۲
احکام زکات فطره ---- ۳۶۳
مسائل متفرّقه زکات فطره ---- ۳۶۴
حج ---- ۳۶۶
حج و شرایط آن ---- ۳۶۶
احکام استطاعت ---- ۳۶۷
خرید و فروش ---- ۳۶۹
خرید و فروش ---- ۳۶۹
معاملات واجب و مستحب ---- ۳۶۹
احکام معاملات ---- ۳۶۹
معاملات مکروه ---- ۳۷۰
معاملات حرام و باطل ---- ۳۷۰
ربا ---- ۳۷۳
احکام ربا ---- ۳۷۴
شرایط خریدار و فروشنده ---- ۳۷۶
شرایط جنس و عوض آن ---- ۳۷۷
صیغه معامله ---- ۳۷۹
خرید و فروش میوه ها بر درخت ---- ۳۸۰
معامله نقد و نسیه ---- ۳۸۱

معامله سلف و شرایط آن ---------- ۳۸۱
احکام معامله سلف ---------- ۳۸۳
خرید و فروش طلا و نقره ---------- ۳۸۳
مواردی که می توان معامله را فسخ کرد ---------- ۳۸۴
احکام خیارات ---------- ۳۸۵
مسائل متفرقه خرید و فروش ---------- ۳۸۷
شرکت ---------- ۳۸۸
اشاره ---------- ۳۸۸
احکام شرکت ---------- ۳۸۹
صلح ---------- ۳۹۱
صلح ---------- ۳۹۱
احکام و شرایط صلح ---------- ۳۹۲
اجاره ---------- ۳۹۴
اشاره ---------- ۳۹۴
احکام اجاره ---------- ۳۹۴
شرایط اجاره ---------- ۳۹۵
مسائل متفرّقه اجاره ---------- ۳۹۶
مزارعه ---------- ۴۰۲
مزارعه ---------- ۴۰۲
شرایط مزارعه ---------- ۴۰۲
احکام مزارعه ---------- ۴۰۳
مساقات ---------- ۴۰۵
اشاره ---------- ۴۰۵
شرایط مساقات ---------- ۴۰۶
احکام مساقات ---------- ۴۰۶
محجورین ---------- ۴۰۸

وکالت ۴۰۸
جعاله ۴۱۱
جعاله ۴۱۱
شرایط جعاله ۴۱۲
احکام جعاله ۴۱۲
قرض ۴۱۳
قرض ۴۱۳
شرایط قرض ۴۱۴
احکام قرض ۴۱۴
حواله ۴۱۷
احکام حواله ۴۱۷
رهن ۴۱۸
رهن ۴۱۸
شرایط و احکام رهن ۴۱۹
ضمانت ۴۲۱
اشاره ۴۲۱
شرایط و احکام ضمانت ۴۲۲
کفالت ۴۲۳
کفالت ۴۲۳
شرایط کفالت و کفیل ۴۲۳
امانت (ودیعه) ۴۲۵
امانت (ودیعه) ۴۲۵
شرایط و احکام امانت ۴۲۵
عاریه ۴۲۸
عاریه ۴۲۸
احکام عاریه ۴۲۹

ازدواج و زناشوئی ---------- ۴۳۰
ازدواج و زناشوئی ---------- ۴۳۰
دستور خواندن صیغه عقد دائم ---------- ۴۳۱
دستور خواندن صیغه عقد موقت ---------- ۴۳۲
شرایط عقد ازدواج ---------- ۴۳۲
عیوب فسخ نکاح ---------- ۴۳۴
گروهی از زنانی که ازدواج با آنان حرام است ---------- ۴۳۴
احکام عقد دائم ---------- ۴۳۸
احکام عقد موقّت ---------- ۴۴۰
احکام نگاه کردن ---------- ۴۴۱
مسائل متفرّقه ازدواج ---------- ۴۴۴
شیر دادن (رضاع) ---------- ۴۴۶
اشاره ---------- ۴۴۶
احکام شیر دادن ---------- ۴۴۷
شرایط شیر دادنی که سبب محرم شدن است ---------- ۴۴۸
آداب شیر دادن ---------- ۴۵۲
مسائل متفرّقه شیر دادن ---------- ۴۵۲
طلاق ---------- ۴۵۳
شرایط طلاق ---------- ۴۵۳
عدّه طلاق ---------- ۴۵۵
عدّه وفات ---------- ۴۵۶
طلاق بائن و رجعی ---------- ۴۵۷
احکام رجوع ---------- ۴۵۸
طلاق خُلْع ---------- ۴۵۹
طلاق مبارات ---------- ۴۵۹
احکام متفرّقه طلاق ---------- ۴۶۰

غصب ---- ۴۶۱
غصب ---- ۴۶۱
احکام غصب ---- ۴۶۲
اموال گمشده (لُقَطِه) ---- ۴۶۶
احکام اموال گمشده ---- ۴۶۶
ذبح و شکار حیوانات ---- ۴۷۰
اشاره ---- ۴۷۰
احکام ذبح و شکار حیوانات ---- ۴۷۱
دستور ذبح حیوانات ---- ۴۷۱
شرایط ذبح حیوانات ---- ۴۷۲
دستور کشتن شتر ---- ۴۷۴
مستحبّات و مکروهات ذبح ---- ۴۷۴
شرایط شکار با اسلحه ---- ۴۷۵
احکام شکار ---- ۴۷۶
شرایط شکار با سگهای شکاری ---- ۴۷۷
احکام شکار با سگهای شکاری ---- ۴۷۹
صید ماهی ---- ۴۷۹
خوردنی ها و آشامیدنی ها ---- ۴۸۱
حیوانات حلال و حرام گوشت ---- ۴۸۱
اجزاء حرام حیوانات حلال گوشت ---- ۴۸۱
خوردنی ها و آشامیدنی های حرام ---- ۴۸۲
مستحبّات و مکروهات غذا خوردن ---- ۴۸۳
مستحبّات و مکروهات آشامیدن آب ---- ۴۸۵
نذر و عهد ---- ۴۸۵
نذر و عهد ---- ۴۸۵
شرایط و احکام نذر و عهد ---- ۴۸۵

قسم خوردن ---- ۴۹۰
شرایط قسم خوردن ---- ۴۹۰
احکام قسم خوردن ---- ۴۹۲
وقف ---- ۴۹۲
احکام و شرایط وقف ---- ۴۹۲
وصیّت ---- ۴۹۶
وصیّت ---- ۴۹۶
شرایط وصیّت کننده ---- ۴۹۷
احکام وصیّت ---- ۴۹۷
ارث ---- ۵۰۳
کسانی که ارث می برند ---- ۵۰۳
ارث زن و شوهر ---- ۵۱۴
مسائل متفرّقه ارث ---- ۵۱۷
دفاع و امر به معروف و نهی از منکر ---- ۵۱۸
احکام دفاع ---- ۵۱۸
امر به معروف و نهی از منکر ---- ۵۱۹
مسائل جدید مورد نیاز ---- ۵۲۱
معاملات بانکی و صندوقهای قرض الحسنه ---- ۵۲۱
سفته و چک ---- ۵۲۳
معاملات سرقفلی ---- ۵۲۵
بیمه ---- ۵۲۶
تلقیح (بارور نمودن زن) ---- ۵۲۷
پیوند اعضاء و تشریح ---- ۵۲۸
مضاربه ---- ۵۳۰
مسائل عمومی مورد ابتلاء ---- ۵۳۱
توضیح ---- ۵۳۱

نگاهی گذرا بر زندگی پربرکت مرجع عظیم الشّأن ----- ۵۳۸
درباره مرکز ----- ۵۴۳

رساله توضیح المسائل آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دام ظله)

مشخصات کتاب

سرشناسه : مکارم شیرازی ناصر، ۱۳۰۵ -

عنوان و نام پدیدآور : رساله توضیح المسائل آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دام ظله).

مشخصات نشر : تهران : پیام عدالت ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری : ۴۹۵ ص.

شابک : ۴۰۰۰۰ ریال (چاپ اول) ؛ ۰۰۰۰۴ ریـال : ۸۷۹-۴۶۹-۲۵۱-۵۵۰-۹ ؛ ۰۰۰۰۴ ریـال (چاپ سوم) ؛ ۰۰۰۰۴ ریال (چاپ چهارم)

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : این کتاب در سال های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.

یادداشت : چاپ اول: ۱۳۸۷.

یادداشت : چاپ سوم و چهارم : ۱۳۸۸.

موضوع : فقه جعفری -- رساله عملیه

رده بندی کنگره : BP۱۸۳/۹ /م۷ر۵ ۱۳۸۸ج

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۴۲۲

شماره کتابشناسی ملی : ۱۳۰۹۴۷۳

مقدّمه ناشر

چند تذکّر لازم

۱ رسـاله «توضـیح المسائـل» که متن نخسـتین آن توسّـط چنـد تن از فضـلای حـوزه علمیّه قم در عصـر مرحوم آیه اللّه العظمی بروجردی قـدّس سـرّه بر طبق فتاوای ایشان تنظیم شـد، گام مؤثّری در طریق واضح ساختن احکام فقهی، برای اوّلین بار، جهت عموم مردم بود; چراکه هم اصـطلاحات پیچیده مخصوص فقه که رساله های پیشـین مملوّ از آن بود در توضیح المسائل وجود نـداشت، و هم جمله بنـدی هـا سـاده و روشن، و در عین حال دقیق و منسـجم بود; و به همین دلیل، اثر عمیقی در رغبت اقشار

متديّن نسبت به فهم مسائل دينى گذاشت.

بعـد از «معظّم له»، مراجع بزرگ ديگر كثّراللّه امثـالهم نيز ازآن متن اسـتفاده كرده، بـا داخل نمودن فتاواى خود در متن مزبور، همان سنّت پسنديده را تعقيب كردند.

امّا از آنجـا كه جمله بنـدى هـاى كتـاب براى فتاواى مرحوم آيه اللّه العظمى بروجردى تهيّه شـده بود، با مرور زمان و تلفيق با فتاواى بزرگان ديگر، ناهماهنگى هايى در آن به وجود آمد

و سلاست و انسجام نخستین را از دست داد، تا آنجا که در این اواخر قسمت قابل توجّهی از «توضیح المسائل» دوباره شکل پیچیده به خود گرفت و فهم آن برای بعضی مشکل شد حتّی در بعضی از موارد، شاید تناقضهایی در آن به وجود آمد.

۲ از سوی دیگر مشغله زیاد مراجع بزرگ، غالباً به آنها اجازه نمی داد که خودشان شخصاً تمام مسائل «توضیح» را بر فتاوای خود تطبیق و تغییرات لازم را در عبارات انجام دهند و این کار احیاناً زیر نظر فرد یا جمعی از فضلای مورد اعتمادشان انجام می شد و پیداست که طرز کار و دقّت این فضلا با خود مراجع فرق بسیار داشت هرچند هر دو از نظر شرعی حجّت بود

۳ از این گذشته، تغییرات تند و سریع جامعه سبب می شد مسائلی که از محلّ ابتلا خارج شده بود و هنوز در آن به چشم می خورد از توضیح المسائل خارج گردد و در عوض مسائل مهمّ مورد ابتلاء و حاجت به آن افزوده شود، تا جوابگوی نیازهای مردم مسلمان در مسائل فقهی باشد.

در رساله حاضر این مشکلات بحمداللّه برطرف گشته و توضیح المسائل به طرز شایسته تری عرضه شده است زیرا:

اوّلاً: با اصلاح کامل عبارات و بازنگری دقیق، سلاست و انسجام و هماهنگی به توضیح المسائل بازگشته است.

ثانیاً: حضرت آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی شخصاً بر تمام مسائل نظارت داشته و متون «توضیح» را با فتاوای خودشان که در «تعلیقات عروه الوثقی» آمده تطبیق نموده و مسائلی را که در عروه نبوده، بر آن افزوده اند و تمام عبارات را اصلاح کرده اند.

ثالثاً: مسائل غیر مورد ابتلاء

از آن حـذف و مسائل مورد حاجت به آن افزوده شـده است و انشاءاللّه به صورتی درآمده که نفع آن عام و بهره گیری از آن برای همه آسانتر باشد.

خداونـد متعـال به همه مـا توفیق عمـل به احکـام اسـلام و قرآن و سـنّت پیغمبر اکرم(صـلی الله علیه وآله)و ائمّه طاهرین(علیهم السلام) را عنایت فرماید و نیّت ما را خالص و در مسیر رضای خودش قرار دهد!

صفحه۱۹

تقلید

احکام تقلید

مسأله ۱ هیـچ مسـلمانی نمی توانـد در اصول دین تقلید نماید، بلکه باید آنها را از روی دلیل به فراخور حال خویش بداند ولی در فروع دین یعنی احکـام و دسـتورات عملی، اگر مجتهـد باشـد (یعنی بتوانـد احکـام الهی را از روی دلیـل به دست آورد) به عقیـده خود عمل می کنـد و اگر مجتهد نباشد باید از مجتهدی تقلید کند، همان گونه که مردم در تمام اموری که تخصّـص و اطّلاع ندارند، به اهل اطّلاع مراجعه می کنند و از آنها پیروی می نمایند.

و نیز می تواند عمل به احتیاط کند، یعنی در اعمال خود طوری رفتار نماید که یقین کند تکلیف خود را انجام داده است، مثلاً اگر بعضی از مجتهدین کاری را حرام و بعضی مباح می دانند آن را ترک کند و یا اگر بعضی، آن را مستحب و بعضی واجب می داننـد آن را حتمـاً به جـا آورد، ولی چون عمل به احتیاط مشـکل است و احتیاج به اطّلاعات نسـبتاً وسـیعی از مسائل فقهی دارد، راه برای توده مردم غالباً همان مراجعه به مجتهدین و تقلید از آنهاست.

مسأله ۲ حقیقت تقلید در احکام، استنادعملی به دستور مجتهد است، یعنی انجام اعمال خود

را موکول به دستور مجتهد کند.

مسأله ۳ مجتهـدی که از او تقلیـد می کنـد بایـد دارای صـفات زیر باشـد: مرد، بـالغ، عاقـل، شـیعه دوازده امامی، حلال زاده و همچنین بنابراحتیاط واجب عادل و زنده باشد. (عادل کسی است که دارای حالت خداترسی باطنی است که او را از انجام گناه کبیره و اصرار بر گناه صغیره باز می دارد).

صفحه ۲۰

مسأله ۴ در مسائلی که مجتهدین اختلاف نظر دارند باید از «اعلم» تقلید کند.

مسأله ۵ «مجتهد» و «اعلم» را از سه راه می توان شناخت:

اوّل: این که خود انسان اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.

دوم: این که دو نفر عادل از اهل علم به او خبر دهند، به شرط این که دو نفر عالم دیگر برخلاف گفته آنها شهادت ندهند.

سوم: این که آنچنان در میان اهل علم و محافل علمی مشهور باشد که انسان یقین پیدا کند او اعلم است.

مسأله ۶ هرگاه شـناختن «اعلم» بطور قطع ممکن نشود، احتیاط آن است از کسـی تقلیـد کند، که گمان به اعلم بودن او دارد و در صورت شک میان چند مجتهد و عدم ترجیح آنها از هرکدام بخواهد می تواند تقلید کند.

مسأله ۷ برای آگاهی از فتوای مجتهـد چنـد راه وجود دارد: اوّل، شـنیدن از خود مجتهد یا ملاحظه دسـتخطّ او؛ دوم، دیدن در رساله ای که مورد اطمینان باشد؛ سوم، شـنیدن از کسـی که مورد اعتماد است؛ چهارم، مشهور بودن در میان مردم بطوری که سبب اطمینان شود.

مسأله ۸ اگر احتمال دهد فتوای مجتهد عوض شده، می تواند به فتوای سابق عمل کند و جستجو لازم نیست.

مسأله ۹ در جایی که مجتهد صریحاً فتوا

نـدارد، بلکه می گویـد احتیاط آن است که فلان گونه عمل شود، این احتیاط را «احتیاط واجب» می گوینـد و مقلّـد یا باید به آن عمل کنـد و یا به مجتهد دیگر مراجعه نماید و امّا اگر فتوای صـریحی داده، مثلاً گفته است اقامه برای نماز مسـتحبّ است، سپس گفته احتیاط آن است که ترک نشود، این را «احتیاط مسـتحبّ» می گوینـد و مقلّـد می توانـد به آن عمل کند یا نکند و در مواردی که می گوید «محلّ تامّل» یا «محلّ اشکال» است مقلّد می تواند عمل به احتیاط کند یا به دیگری مراجعه نماید. امّا اگر بگوید «ظاهر چنین است» یا «اقوی چنین است»، این تعبیرها فتوا محسوب می شود و مقلّد باید به آن عمل کند.

مسأله ۱۰ هرگاه مجتهـدی که انسان از او تقلیـد می کنـد، از دنیا برود باقی مانـدن بر تقلید او جایز است; بلکه اگر اعلم باشـد واجب است، به شرط این که عمل به فتوای او کرده باشد.

مسأله ۱۱ عمل کردن به فتوای مجتهد مرده ابتداءً جایز نیست هرچند اعلم باشد بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۱۲ هرکس باید مسائلی را که معمولاً مورد احتیاج او واقع می شود یاد گیرد یا طریقه احتیاط آن را بداند.

مسأله ۱۳ اگر مسأله ای پیش آیـد که حکم آن را نمی دانـد می توانـد عمل به احتیاط نمایـد، یا اگر وقت آن نمی گذرد صبر کند تا دسترسی به مجتهد پیدا کند، و اگر دسترسی ندارد یک طرف را که بیشتر احتمال صحّت می دهد انجام می دهد و بعداً سؤال می کند، اگر مطابق فتوای مجتهد بود صحیح است وگرنه باید اعاده

کند.

مسأله ۱۴ هرگاه کسی مدّتی اعمال خود را بدون تقلید انجام داده، سپس تقلید کند، اگر اعمال سابق، مطابق فتوای این مجتهد باشد صحیح است و گرنه باید اعاده کند، همچنین است اگر بدون تحقیق کافی از مجتهدی تقلید نموده.

مسأله ۱۵ هرگاه کسی در نقل فتوای مجتهدی اشتباه کرده باید بعد از اطّلاع، صحیح آن را بگوید، و اگر در منبر و سخنرانی گفته باید آن را در جلسات مختلف تکرار کند تا کسانی که به اشتباه افتاده اند از اشتباه درآیند، امّا اگر فتوای آن مجتهد تغییر کرده، اعلام تغییر بر او لازم نیست.

مسأله ۱۶ عدول، یعنی تغییر تقلید از مجتهدی به مجتهد دیگر، جایز نیست بنابر احتیاط واجب، مگر آن که مجتهد دوم اعلم باشد و اگر بدون تحقیق عدول کرده باید بازگردد.

مسأله ۱۷ هرگاه فتوای مجتهد تغییر کند باید به فتوای جدید عمل شود، امّا اعمالی را که مطابق فتوای سابق عمل کرده (مانند عبادات یا معاملاتی که انجام داده) صحیح است و اعاده لازم ندارد، همچنین اگر از مجتهدی به مجتهد دیگر عدول کند، اعاده اعمال سابق لازم نیست.

صفحه۲۲

مسأله ۱۸ هرگاه مدّتی تقلید کرده امّا نمی داند تقلید او صحیح بوده یا نه، نسبت به اعمال گذشته اشکالی ندارد، امّا برای اعمال فعلی و آینده باید تقلید صحیح کند.

مسأله ۱۹ هرگاه دو مجتهد مساوی باشند، می توان بعضی از مسائل را از یکی و بعضی را از دیگری تقلید کرد.

مسأله ۲۰ فتوا دادن و اظهار نظر کردن در مسائل شرعی برای کسی که مجتهد نیست (یعنی قادر به استنباط احکام از مدارک و دلایل آن نمی باشد) حرام است و هرگاه

بدون اطّلاع اظهار نظر کند، مسؤول اعمال تمام کسانی است که به گفته او عمل می کنند.

صفحه۲۳

طهارت

اقسام آبها

مسأله ۲۱ آب یا «مطلق» است یا «مضاف». آب مضاف آبی است که به تنهایی به آن آب گفته نشود، مثلاً بگوینـد «آب میوه»، «آب نمک» و «آب گل»; امّا آب مطلق آن است که می توان بدون هیچ قید و شرطی به آن آب گفت; مثل آبهای معمولی.

مسأله ۲۲ آب مطلق اقسامی دارد که هرکـدام حکمی دارد و آن پنج قسم است: اوّل آب کر، دوم آب قلیل، سوم آب جاری و آبهای لوله کشـی، چهارم آب باران، پنجم آب چاه، ولی همه این آبها پاک و پاک کننـده اند; امّا آب مضاف چیزی را پاک نمی کند، بلکه با ملاقات به نجس، نجس می شود.

۱ آب کر

مسأله ۲۳ آب کر بنـابر احتیـاط واجب مقـدار آبی است که اگر در ظرفی که طول و عرض و عمق آن هرکـدام سه وجب ونیم است بریزند، آن ظرف را پرکند، یا وزن آن ۳۸۴ کیلوگرم (۳۸۴ لیتر) باشد و معیار در وجب، وجبهای متوسّط است.

مسأله ۲۴ اگر عین نجس مانند بول و خون در آب کر بریزد نجس نمی شود، مگر این که رنگ، یا بو یا مزه آن تغییر کند.

مسأله ۲۵ اگر چیزی که نجس شده (مانند لباس و ظرف) در آب کر بشویند، پاک می شود.

صفحه۲۴

مسأله ۲۶ هرگـاه رنگ و بو و طعم آب کر به واسـطه غیر نجاست تغییر کنـد، نجس نمی شود ولی خوب است از هرگونه آب آلوده اجتناب گردد.

مسأله ۲۷ هرگاه عین نجس (مانند خون) به آبی که بیشتر از کر است برسد

و قسـمتی از آن را تغییر دهـد چنانچه باقیمانـده به اندازه کر یا بیشتر است، فقط آن قسـمت که تغییر کرده نجس می شود و الّا تمام آن نجس خواهد شد.

مسأله ۲۸ هرگـاه چیز نجس را زیر شـیری که متّصل به کر است بگیرنـد، آبی که از آن می ریزد پاک است، مگر این که بو یا رنگ یا طعم نجاست به خود گیرد.

مسأله ۲۹ آبی که به انـدازه کر یا بیشتر بوده، چنانچه شک کنیم از کر افتاده حکم آب کر را دارد و بعکس، اگر آبی کمتر از کر بوده و شک داریم کر شده، حکم آب کمتر از کر را دارد.

مسأله ۳۰ کُر بودن آب را از دو راه می توان شـناخت: نخست این که خود انسان یقین پیـدا کند و دیگر این که لااقل یک نفر عادل خبر دهد.

۲ آب قلیل

مسأله ۳۱ آب قلیل آبی را گویندکه از مقدارکر کمتر باشد و از زمین نجوشد.

مسأله ۳۲ هرگاه چیز نجسـی به آب قلیل برسد آن را نجس می کند (بنابر احتیاط واجب) امّا اگر از بالا بریزند، فقط آن مقدار که به نجس رسـیده نجس می شود و اگر به صورت فوّاره از پـایین به بالا رود و به چیز نجسـی برسـد، قسـمت پایین آن نجس نمی شود.

مسأله ۳۳ اگر با آب قلیل پاک چیزی را که نجس شده بشویند پاک می شود (باشرایطی که بعداً گفته خواهد شد) امّا آبی که از آن جـدا می شود و آن را «غساله» گوینـد، نجس است; مگر در آبی که با آن مخرج بول و مـدفوع را می شوینـد که با پنج شرط پاک

است: ۱ یکی از اوصاف سه گانه نجس را به خود نگرفته باشد. ۲ نجاستی از خارج به آن نرسیده باشد. ۳ نجاست دیگری مانند خون یا بول همراه آن نباشد.

۴ بنابر احتیاط واجب ذرّات مدفوع در آب پیدا نباشد. ۵ بیشتر از مقدار معمول نجاست به اطراف مخرج نرسیده باشد، ولی پاك بودن این آب به آن معنی است که اگر به بدن و لباس ترشّح کند لازم نیست آن را آب بکشند، امّا سایر استفاده های آب پاك را از آن نمی توان کرد.

۳ آب جاری

مسأله ۳۴ آبهایی که از زمین می جوشد و جاری می شود مانند آب چشمه و قنات، یا از برفهای متراکم در کوهها سرچشمه می گیرد و ادامه دارد آب جاری است.

مسأله ۳۵ آب جاری با ملاقات نجاست نجس نمی شود، هرچند کمتر از کر باشد، مگر این که بو، یا رنگ، یا طعم نجاست به خود گیرد.

مسأله ۳۶ هرگاه نجاستی به آب جاری برسد و قسمتی از آن، بو، یا رنگ ویا طعم نجس گیرد همان مقدار نجس می شود و طرفی که متّصل به چشمه است اگرچه کمتر از کر باشد پاك است، ولی طرف دیگر اگر کمتر از کر باشد نجس می شود، مگر این که با آب تغییر نکرده، اتّصال به چشمه داشته باشد.

مسأله ۳۷ آبهای ایستاده که هروقت از آن برمی دارند باز هم می جوشد حکم آب جاری دارد و با ملاقات نجاست نجس نمی شود، هرچند کمتر از کر باشد، همچنین آبهای ایستاده کنار نهرها که متّصل به نهر است.

مسأله ۳۸ چشمه ها و قناتها که گاه می جوشد و گاه

از جوشش می افتد، در هنگامی که می جوشد حکم آب جاری دارد.

مسأله ۳۹ آبهای لوله کشی شهرها و حمّام ها و مانند آن که متّصل به منبع است حکم آب جاری را دارد، به شرط این که آب منبع به تنهایی یا به اضافه لوله ها کمتر از کر نباشد.

مسأله ۴۰ هرگاه ظرفی را زیر آب لوله کشی بگذارند، آبی که درون ظرف است حکم آب جاری را دارد، به شرط این که متّصل به آب لوله کشی باشد.

۴ آب باران

مسأله ۴۱ آب باران در حکم آب جاری است و به هر چیز نجسی برسد آن را پاک می کند، خواه زمین باشد، یا بدن، یا فرش و یا غیر اینها، به شرط این که عین نجاست در آن نباشد و غساله یعنی آبی که با آن شسته شده جدا شود.

مسأله ۴۲ بارش چند قطره کافی نیست، بلکه باید به مقداری ببارد که به آن «باران» گویند.

مسأله ۴۳ هرگاه باران روی عین نجسی ببارد و به جای دیگر ترشح کند، احتیاط واجب اجتناب از آن است.

مسأله ۴۴ هرگاه روی زمین یا پشت بام عین نجس باشد و باران روی آن ببارد احتیاط واجب اجتناب است، امّا آن مقدار که روی نجس نباریده پاک است و اگر باهم مخلوط شود و از ناودان جاری گردد آن هم پاک است.

مسأله ۴۵ هرگاه آب باران جاری شود و به زیر سقف یا جایی که باران نمی بارد برسد آن را پاک می کند، به شرط این که باران قطع نشده باشد.

مسأله ۴۶ هرگاه آب باران در جایی جمع شود و متّصل به باران باشد، حکم آب باران

را دارد و هرچیز نجسی را پاک می کند هرچند کمتر از کر باشد.

مسأله ۴۷ هرگاه فرش پاکی روی زمین نجس باشد و باران بر آن ببارد و از زیر آن جاری شود، آن فرش نجس نمی شود، بلکه زمین هم پاک می شود.

مسأله ۴۸ هرگاه باران بر حوضی که آب آن نجس است ببارد و با آن مخلوط گردد پاک می شود.

۵ آب چاه

مسأله ۴۹ آب چاه پاک و پاک کننده است، هرچند کمتر از کر باشد و اگر

چیز نجسی که عین نجاست در آن نیست با آن شسته شود پاک می گردد، مگر این که به واسطه رسیدن عین نجس، بو یا رنگ ویا طعم نجس به خود

بگیرد.

مسأله ۵۰ گرچه آب چاه بر اثر افتادن چیز نجس در آن نجس نمی شود، ولی مستحبّ است مقداری از آن را برای هریک از اشیاء نجس بکشند و دور بریزند، این مقدار در کتابهای مفصل فقهی تعیین شده است.

مسأله ۵۱ چاههای عمیق و نیمه عمیق و معمولی که آب آن با موتور و تلمبه کشیده می شود هرگاه آبی که از آن کشیده اند، به مقدار کر باشد پاک کننده است و اگر کمتر از کر باشد مادام که آب جریان مستمر دارد حکم آب چاه را دارد و با ملاقات نجاست نجس نمی شود.

مسأله ۵۲ هرگاه آب چاه بر اثر ریختن عین نجس در آن بو یا رنگ یا طعم نجاست گیرد و بعداً این تغییر، خود به خود از بین برود آب چاه پاک نمی شود، مگر این که آبهای تازه ای از آن بجوشد و با آن مخلوط گردد.

احکام آبها

مسأله ۵۳ آب

مضاف که در اوّل این بحث معنی آن گفته شد مانند گلاب و آب میوه، چیز نجس را پاک نمی کند و نیز وضو و غسل با آن صحیح نیست.

مسأله ۵۴ هرگاه آب مضاف با چیز نجسی ملاقات کند نجس می شود، مگر در سه صورت:

اوّل این که از بالا به پایین بریزد، مثلاً گلاب را از گلابدان روی دست نجسی بریزیم، گلابهایی که در گلابدان است نجس نمی شود. دوم این که مانند فوّاره با فشار از پایین به بالا رود، در این صورت نیز تنها آن قسمت که با نجس ملاقات کرده نجس می شود. سوم آن که بقدری زیاد باشد که بگویند نجاست به آن سرایت نکرده، مثل این که استخر بزرگی از آب مضاف باشد و نجس در گوشه ای از آن بیفتد یا لوله طولانی از نفت باشد و نجس با یک طرف آن ملاقات کند، در این گونه موارد، بقیّه نجس نمی شود.

مسأله ۵۵ هرگاه آب مضاف نجس، با کر یا آب جاری، چنان مخلوط شود که دیگر به آن مضاف نگویند، پاک می شود.

مسأله ۵۶ هرگاه آبی مطلق بوده، شک کنیم مضاف شده یا نه مانند سیلابهایی که نمی دانیم به آن آب می گویند یا نه حکم آب مطلق را دارد، یعنی می توان چیزهای نجس را با آن شست و وضو گرفت و غسل کرد، امّا بعکس اگر آبی مضاف بوده، شک داریم مطلق شده، حکم آب مضاف را دارد.

مسأله ۵۷ آبی که معلوم نیست مطلق است یا مضاف و حالت سابقه آن هم معلوم نیست چیزی را پاک نمی کند، وضو و غسل

هم با آن باطل است، امّا اگر چیز نجسی به آن رسد نجس نمی شود.

مسأله ۵۸ هرگـاه آبی بر اثر مجـاورت و نزدیکی بـا عیـن نجس بـوی نجس بگیرد پـاک اسـت، مگر ایـن که عین نجس به آن برسد، درعین حال اجتناب از آن بهتر است.

مسأله ۵۹ هرگاه آبی که بو، یا رنگ و یا طعم آن بر اثر نجاست تغییر کرده خود به خود رنگ و بو و طعمش از بین برود پاک نمی شود، مگر این که با آب کر یا باران یا جاری مخلوط گردد.

مسأله ۶۰ آبی که قبلًا پاک بوده شک داریم نجس شـده یا نه، پاک است و آبی که قبلًا نجس بوده شک داریم پاک شـده یا نه نجس است.

مسأله ۶۱ آب نیم خورده «حیوانات نجس»ماننـد سگ و خوک نجس است، امّا نیم خورده حیوانات حرام گوشت (مانند گربه و جانوران درنده) پاک است هرچند خوردن آن مکروه است.

مسأله ۶۲ مسـتحبّ است آب نوشـیدنی کاملاًـ تمیز بوده باشـد، خوردن آبهای آلوده که موجب بیماری می گردد حرام است، آبهای شست و شو نیز شایسته است تمیز باشد از آبهای متعفّن و آلوده تا آنجا که ممکن است، باید پرهیز شود.

احکام تخلّی

مسأله ۶۳ واجب است انسـان عورت خود را از دیگران بپوشانـد، چه در موقع تخلّی و چه در مواقع دیگر، خواه بیننـده محرم او باشـد (ماننـد خواهر و مادر) یا نامحرم، بالغ باشـد یا غیر بالغ، حتّی از اطفال ممیّز که خوب و بد را می فهمند. ولی زن و شوهر لازم نیست خود را از یکدیگر بپوشانند.

مسأله ۶۴ برای پوشانیدن عورت از هر چیز می توان استفاده

کرد، حتّی با دست و آب کدر.

مسأله ۶۵ در موقع تخلّی باید رو به قبله یا پشت به قبله نباشد و برگرداندن عورت به تنهایی کافی نیست، امّا اگر بدن رو به قبله یا پشت به قبله نباشد، احتیاط واجب آن است که عورت را رو به قبله یا پشت به قبله نکند.

مسأله ۶۶ در موقع شستن مخرج بول و غائط مانعی ندارد رو به قبله و پشت به قبله باشد، ولی در موقع «استبراء» احتیاط واجب ترک است.

مسأله ۶۷ احتیاط واجب آن است که بزرگترها بچّه ها را در موقع تخلّی رو به قبله یا پشت به قبله ننشانند، امّا اگر خود بچّه بنشیند جلوگیری او واجب نیست، هرچند بهتر است.

مسأله ۶۸ در منزلهایی که مستراح آن رو به قبله یا پشت به قبله ساخته شده (خواه از روی عمد باشد، یا اشتباه، یا ندانستن مسأله) باید طوری بنشینند که رو به قبله یا پشت به قبله نباشد و الاّ حرام است.

مسأله ۶۹ اگر قبله را نمی داند باید جستجو کند و اگر طریقی برای جستجو نیست اگر می تواند تأخیر بیندازد، امّا در صورت ضرورت به هر طرف بنشیند اشکالی ندارد، در هواپیماها و قطارها نیز باید همین معنی را مراعات کرد.

مسأله ۷۰ در چند محل تخلّی کردن حرام است (خواه بول یا غائط): اوّل در کوچه ها و جادّه هایی که مسیر مردم است. دوم در جایی که برای عدّه خاصی وقف شده، مانند مدرسه هایی که مخصوص طلاّب است یا مساجدی که آبریز آن فقط برای نمازگزاران می باشد. سوم روی قبر مؤمن یا هر محلّ دیگری که موجب بی احترامی

نسبت به مؤمن یا یکی از مقدّسات شود.

صفحه ۳۰

مسأله ۷۱ مخرج غائط را می توان با آب شست، یا با سه قطعه کاغذ یا سنگ یا پارچه یا مانند آن تمیز کرد، مگر در صورتی که از حدّ معمول تجاوز کرده و اطراف مخرج را آلوده نموده باشد، یا نجاست دیگری مانند خون با آن بیرون آید،یا از خارج نجاستی به آن برسد، که در این حال فقط با آب پاک می شود.

مسأله ۷۲ در مواردی که می توان مخرج غائط را با غیر آب تمیز کرد، شستن با آب بهتر است.

مسأله ۷۳ مخرج بول با غیر آب پاک نمی شود و اگر با آب قلیل بشویند واجب است دوبار بشویند، امّا با شیلنگ های متّصل به آب لوله کشی که در حکم جاری است، یک مرتبه کافی است.

مسأله ۷۴ در شستن مخرج بول و غائط فرق میان مجرای طبیعی و غیرطبیعی نیست، ولی در مخرج غیرطبیعی غیر آب کفایت نمی کند.

مسأله ۷۵ هرگاه مخرج غائط را با سه قطعه سنگ، یا کاغذ و مانند آن پاک کنند و ذرات کوچکی که معمولاً جز با آب برطرف نمی شود باقی بماند، ضرری ندارد و می تواند با آن نماز بخواند.

مسأله ۷۶ هرگاه با سه طرف یک قطعه سنگ محل را پاک کند کافی است، همچنین با سه گوشه یک قطعه کاغذ و پارچه.

مسأله ۷۷ اگر شک کند که مخرج را پاک کرده، باید خود را تطهیر کند، ولی اگر بعد از نماز شک کند، نمازش صحیح، امّا برای نمازهای بعد باید خود را تطهیر کند.

استبراء

مسأله ۷۸ استبراء عمل مستحبّی است که مردها بعد از بیرون آمدن

بول انجام

می دهند، به این ترتیب که چند مرتبه از بیخ آلت تا بالا دست می کشند و قسمت بالا را چند مرتبه فشار می دهند، تا باقیمانده قطرات بول خارج شود، امّا استبراء از منی آن است که بعد از خروج منی بول کنند تا ذرّات باقی مانده خارج شود.

صفحه۳۱

مسأله ۷۹ رطوبتهایی که از انسان خارج می شود غیر از بول و منی بر چند قسم است: اوّل آبی که گاه بعد از بول بیرون می آید و کمی سفید و چسبنده است و به آن «وَدْی» می گویند، دوم آبی که هنگام ملاعبه و بازی کردن با همسر بیرون می آید و به آن «مَذْی» می گویند، سوم آبی که گاه بعد از منی بیرون می آید و به آن «وَذْی» گویند، همه این آبها در صورتی که مجرا آلوده به بول و منی نباشد، پاک است و وضو و غسل را هم باطل نمی کند.

مسأله ۸۰ فایده استبراء از بول این است که، مجرا را از بول پاک می کند، یعنی اگر آب مشکوکی بعد از آن خارج شود پاک است و وضو را هم باطل نمی کند، امّا اگر استبراء نکرده باید وضو را اعاده کند و محل را بشوید.

مسأله ۸۱ فایده استبراء از منی این است که اگر رطوبت مشکوکی از او خارج شود و نداند منی است یا یکی از آبهای پاک، غسل ندارد و اگر استبراء نکند و احتمال دهد ذرّات منی در مجری باقی بوده و همراه بول یا رطوبت دیگری خارج شده، باید دوباره غسل کند.

مسأله ۸۲ هرگاه شک کند استبراء کرده یا نه، باید از

رطوبتهای مشکوک اجتناب کند، امّا اگر استبراء کرده ولی نمی داند درست بوده یا نه، اعتنا به شک نمی کند.

مسأله ۸۳ برای زن استبراء نیست و هرگاه رطوبت مشکوکی از او خارج شود، پاک است وضو وغسل هم ندارد.

مستحبّات و مکروهات تخلّی

مسأله ۸۴ مستحبّ است در موقع تخلّی جایی بنشیند که کسی مطلقاً او را نبیند، همچنین مستحبّ است هنگام تخلّی سر را بپوشاند.

صفحه ۳۲

مسأله ۸۵ این کارها در موقع تخلّی مکروه است:

۱ نشستن زیر درختان میوه، ۲ نشستن در جایی که محلّ عبور و مرور مردم است، هرچند کسی او را نبیند. ۳ نشستن اطراف خانه ها، ۴ نشستن مقابل خورشید و ماه، ولی اگر عورت خود را بپوشاند، مکروه نیست. ۵ توقّف زیاد، ۶ سخن گفتن مگر به هنگام ضرورت، ولی ذکر خدا در همه حال خوب است. ۷ ایستاده بول کردن، ۸ بول کردن در آب، مخصوصاً آبهای ایستاده، ۹ بول کردن در سوراخ جانوران، ۹ بول کردن در زمینهای سفت که از آن ترشّح می شود و در مقابل باد.

مسأله ۸۶ نگه داشتن بول و غائط مکروه است، و اگر ضرر داشته باشد اشکال دارد.

مسأله ۸۷ مستحبّ است پیش از خواب و پیش از نماز و بعد از خارج شدن منی، بول کند.

چیزهای نجس

چیزهای نجس

مسأله ۸۸ نجاسات بنابر احتیاط واجب یازده چیز است: ۱ بول ۲ مدفوع

۳ منی ۴ مردار ۵ خون ۶ سگ ۷ خوک ۸ کافر ۹ مایعات مست کننده

۱۰ آبجو ۱۱ عرق حیوان نجاست خوار

۱ و ۲ بول و مدفوع

مسأله ۸۹ بول و مدفوع انسان و هر حیوان حرام گوشت که خون جهنده دارد، یعنی اگر رگ آن را ببرندخون از آن به سرعت جاری می شود، نجس است، احتیاط واجب آن است از بول حیوان حرام گوشت که خون جهنده ندارد نیز اجتناب کند؛ ولی فضله حیوانات کوچک مثل پشه مگس و مانند آنها پاک است بنابر این از فضله موش و گربه و حیوانات درنده و مانند آنها باید اجتناب کرد.

صفحه۳۳

مسأله ۹۰ بول و مدفوع حیوان نجاستخوار نجس است بنابر احتیاط واجب همچنین بول و غائط حیوانی که انسانی آن را وطی کرده، یعنی با آن نزدیکی نموده است.

مسأله ۹۱ از بول و مدفوع گوسفندی که شیر خوک خورده باید اجتناب کرد. مسأله ۹۲ فضله و بول پرندگان حلال گوشت و حرام گوشت نجس نیست، ولی احتیاط مستحبّ پرهیز از حرام گوشت است مخصوصاً از بول خفّاش.

۳ منی

مسأله ۹۳ منی حیوانی که خون جهنده دارد نجس است، خواه حرام گوشت باشد، یا حلال گوشت و احتیاط واجب آن است که از منی حیوانی که خون جهنده ندارد نیز اجتناب شود.

۴ مردار

مسأله ۹۴ مردار حیوانی که خون جهنده دارد نجس است در صورتی که خودش مرده باشد، امّا اگر به غیر دستور شرعی آن را ذبح کرده باشند پاک است، ولی احتیاط مستحبّ پرهیز است، بنابراین گوشت و پوست حیواناتی که از ممالک غیراسلامی می آورند پاک است، ولی خوردن این گوشت ها حرام است، مگر این که یقین به ذبح شرعی آنها پیدا شود، یا آورنده آن خبر دهد که ذبح شرعی شده است.

مسأله ۹۵ اجزای مردار که روح ندارد مانند پشم و مو و ناخن پاک است، ولی استخوان و قسمتی از دندان و شاخ که روح دارد یعنی اگر آسیبی به آن برسد ناراحت می شود، اشکال دارد.

مسأله ۹۶ اجزایی را که روح دارد اگر از بدن انسان یا حیوان زنده جدا کنند نجس است، هرچند گوشت کمی باشد.

صفحه۳۴

مسأله ۹۷ پوستهایی که از لب و سر و جاهای دیگر بدن انسان جدا می شود پاک است، امّا اگر آن را با فشار جدا کنند احتیاط واجب اجتناب است.

مسأله ۹۸ تخم مرغی که از شکم مرغ مرده بیرون می آید پاک است، به شرط این که پوست آن سفت شده باشد، ولی باید ظاهر آن را آب بکشند.

مسأله ۹۹ اگر برّه و بزغاله پیش از آن که علف خوار شود بمیرد، پنیر مایه ای که در شیردان آنهاست پاک است، ولی بیرون آن را بنابر احتیاط واجب باید آب بکشند.

مسأله ۱۰۰

گوشت و پوست و پیه و چرمی که در بازار مسلمانان فروخته می شود، یا مسلمانی برای انسان هدیه می آورد پاک است، ولی اگر بدانند آن مسلمان از کافر گرفته و رسیدگی لازم را نکرده است، مستحبّ است از آن اجتناب شود، ولی خوردن آن حرام می باشد.

مسأله ۱۰۱ تمام مواد غذایی و غیرغذایی که از کشورهای غیر اسلامی می آورند مانند کره و روغن و پنیر و انواع داروها و صابون و واکس و پارچه و عطر و امثال اینها، اگر انسان یقین به نجس بودن آنها نداشته باشد، پاک است.

۵ خون

مسأله ۱۰۲ خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد (یعنی اگر رگ آن را ببرند خون از آن به سرعت جاری می شود) نجس است، ولی خون حیواناتی که خون جهنده ندارند مانند ماهی و مار و همچنین خون پشه پاک است.

مسأله ۱۰۳ هرگاه حیوان حلال گوشت را مطابق دستور شرع سر ببرند و خون آن به مقدار معمول بیرون آید خونی که در بدنش باقی می ماند پاک است، مگر این که سر حیوان را در جای بلند قرار دهند و خون به بدن حیوان بر گردد و اگر به علّت نفس کشیدن، خون برگردد نیز احتیاط واجب، اجتناب است.

مسأله ۱۰۴ خونی که در تخم مرغ است نجس است بنابر احتیاط واجب و خوردن آن نیز حرام است.

مسأله ۱۰۵ خونی که به هنگام دوشیدن شیر در آن دیده می شود نجس است و شیر را هم نجس می کند.

مسأله ۱۰۶ خونی که از لثه یا جای دیگر دهان بیرون می آید هرگاه در آب دهان حل شود و از

بین برود پاک است و فرو بردن آب دهان نیز در این صورت جایز است، ولی عمداً این کار را نکند.

مسأله ۱۰۷ هرگاه خون به واسطه کوبیده شدن زیر پوست یا ناخن بمیرد، اگر طوری باشد که دیگر به آن خون نگویند پاک است و اگر به آن خون بگویند مادام که زیر پوست و ناخن است برای وضو و غسل نماز اشکال ندارد، امّا هرگاه سوراخ شود اگر ضرر و زحمت فوق العاده ای ندارد باید آن را بیرون آورند و اگر زحمت زیاد دارد باید برای وضو و غسل اطراف آن را شست و پارچه ای روی آن بگذارد و روی پارچه دست تر بکشد و احتیاطاً تیمّم هم بکند.

مسأله ۱۰۸ اگر انسان نداند سیاهی زیر پوست، خون مرده است یا گوشت بر اثر کوبیده شدن، به آن رنگ درآمده، پاک است.

مسأله ۱۰۹ زردابه ای که گاه موقع خراشیدگی پوست یا در اطراف زخم پیدا می شود چنانچه معلوم نباشد خون است یا با خون مخلوط شده، پاک است.

مسأله ۱۱۰ پوست سرخ رنگی که بعد از شستن زخم یا هنگام بهبودی روی زخم ظاهر می شود پاک است، مگر این که یقین حاصل شود خون در آن است.

۶ و ۷ سگ و خوک

مسأله ۱۱۱ سگ و خوک معمولی نجس است، حتّی مو و پنجه و ناخن و رطوبتهای آن نجس می باشد ولی سگ و خوک دریایی پاک است.

مسأله ۱۱۲ حیوانی که از این دو یعنی سگ و خوک متولّد گردد، یا از جفت گیری یکی از این دو باحیوان دیگری متولّد شود و به آن سگ و خوک نگویند پاک است

۸ کافر و کسانی که در حکم کافرند

مسأله ۱۱۳ کافر یعنی کسی که خدا، یا پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآله) را قبول ندارد، یا برای خدا شریکی قرار می دهد بنابر احتیاط نجس است، هرچند به یکی از ادیان آسمانی، مانند آیین یهود و نصاری ایمان داشته باشد.

مسأله ۱۱۴ کسانی که به خدا و پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآله) ایمان دارند، ولی وسوسه هایی برای آنها پیدا می شود و به مطالعه و تحقیق می پردازند پاکند و این وسوسه ها ضرری ندارد.

مسأله ۱۱۵ کسی که ضروری دین اسلام یعنی چیزی را که همه مسلمانان می دانند (مانند معاد روز قیامت و واجب بودن نماز و روزه و امثال آن) را منکر شود، چنانچه ضروری بودن آن را بداند، کافر است و اگر در ضروری بودن آن شک دارد کافر نیست، ولی احتیاط مستحبّ آن است که از او اجتناب شود.

مسأله ۱۱۶ آنچه در بالا درباره نجس بودن کافر گفته شد، تمام اجزای بدن او و حتّی مو و ناخن را شامل می شود.

مسأله ۱۱۷ کسی که در جامعه اسلامی زندگی می کند و از اعتقادات او خبر نداریم، پاک است و جستجو و تفتیش لازم نیست و نیز در جوامع غیر اسلامی چنانچه افرادی باشند که معلوم نباشد مسلمان هستند یا کافر،

پاکند.

مسأله ۱۱۸ بچّه های کفّار به حکم آنها هستند و بچّه های مسلمانان حتّی بچّه ای که فقط پدرش مسلمان است پاک است، امّا اگر فقط مادرش مسلمان باشد احتیاط، اجتناب است.

مسأله ۱۱۹ هرگاه کسی پناه بر خدا به خدا، یا پیامبر(صلی الله علیه وآله) یا یکی از ائمّه معصومین(علیهم السلام) یا فاطمه زهرا(علیهم السلام) دشنام و ناسزا گوید یا عداوت داشته باشد، کافراست.

مسأله ۱۲۰ کسانی که در حق علی(علیه السلام) و سایر امامان(علیهم السلام) غلوّ کنند; یعنی، آن بزرگواران را خدا بدانند یا صفات مخصوص خدایی برای آنها قائل باشند، کافرند.

صفحه۳۷

مسأله ۱۲۱ کسانی که عقیده به وحدت وجود دارند یعنی می گویند در عالم هستی یک وجود بیش نیست و آن خداست و همه موجودات عین خدا هستند و کسانی که معتقدند خدا در انسان، یا موجود دیگری حلول کرده و با آن یکی شده، یا خدا را جسم بدانند احتیاط واجب، اجتناب از آنهاست.

مسأله ۱۲۲ تمام فرقه های اسلامی پاکند، مگر آنها که با ائمه معصومین(علیهم السلام)عداوت و دشمنی دارند و خوارج و غُلات، یعنی غلوکنندگان در حق ائمّه(علیهم السلام).

۹ مسکر مایع

مسأله ۱۲۳ شراب و هر مایعی که انسان را مست می کند نجس است بنابراحتیاط واجب، امّا اگر مثل بنگ و حشیش باشد که مخدّر و مستی آور است و ذاتاً مایع نیست پاک است، هرچند آن را با آب مخلوط کنند و به صورت مایع درآورند، ولی استعمال آن به هر حال حرام است.

مسأله ۱۲۴ الکل طبّی و صنعتی که انسان نمی داند از چیز مست کننده مایع گرفته شده، پاک است همچنین ادکلن و عطرها و داروهایی که با

الکل طبّی یا صنعتی مخلوط است.

مسأله ۱۲۵ الکلهایی که ذاتاً قابل شرب نیست یا جنبه سمّی دارد نجس نیست، ولی هر گاه آن را رقیق کنند و مشروب و مسکر باشد نوشیدنش حرام است و احتیاطاً حکم نجس دارد.

مسأله ۱۲۶ هر گاه آب انگور به خودی خود جوش آید (جوش آمدنی که معمولاً ـ مقدّمه شراب شدن است) نجس و حرام است، ولی اگر با حرارت آتش یا غیر آن به جوش آید نجس نیست، ولی خوردنش حرام است. همچنین آب خرما و مویز و کشمش، بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۱۲۷ هر گاه خرما و مویز و کشمش را در غذا بریزند و بجوشد، خوردن آن اشکال ندارد.

صفحه۳۸

۱۰ آبجو

مسأله ۱۲۸ مشروب الکی که از جو گرفته می شود و به آن «آبجو» می گویند حرام و از جهت نجاست مانند شراب است، ولی آبی که برای خواصّ طبّی از جو می گیرند و به آن «ماء الشّعیر» می گویند و ابداً مسکر نیست، پاک و حلال است.

مسأله ۱۲۹ مخمّر آبجو که به آن «لوردوبیر» نیز می گویند و به صورت گردی است که مصرف طبّی دارد نه مسکر است و نه مایع، پاک و حلال است.

۱۱ عرق حیوان نجاست خوار

مسأله ۱۳۰ عرق شتر نجاست خوار بلکه حیوانات دیگر نجاست خوار نجس است بنابر احتیاط واجب.

عرق جُنُب از حرام

مسأله ۱۳۱ کسی که از طریق حرام جُنُب شود، خواه به واسطه زنا باشد، یالواط و یا استمناء، عرق او نجس نیست، ولی مادام که بدن یا لباس او عرق دارد با آن نماز نخواند بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۱۳۲ احتیاط مستحبّ آن است که از عرق جُنُب از حرام پرهیز شود و

برای رعایت این احتیاط، بهتر است با آب ملایم غسل کند، که به هنگام غسل بدن او عرق نکند، این در صورتی است که با آب قلیل غسل نماید و اگر با آب کر و مانند آن باشد اشکال ندارد، امّا بعد از پایان غسل یک بار همه بدن را آب بکشد (بنابراحتیاط مستحبّ).

مسأله ۱۳۳ نزدیکی کردن با همسر در حال عادت ماهیانه یا در حال روزه ماه مبارک رمضان حرام است و اگر عرق کند، احتیاط واجب آن است که با آن، معامله عرق جُنُب از حرام کند.

مسأله ۱۳۴ منظور از عرق جُنُب از حرام عرقی است که در آن حال یا بعد از آن، پیش از آن که غسل کند از بدن او بیرون می آید.

مسأله ۱۳۵ هرگاه جنب ازحرام به واسطه نداشتن آب، یا عذر دیگر، یا تنگی وقت تیمّم کند، عرقهای بدن او بعد از آن پاك و نمازخواندن با آن، جایز است.

راههای ثابت شدن نجاست

مسأله ۱۳۶ نجس بودن چیزی از سه راه ثابت می شود: اوّل آن که انسان یقین پیدا کند، ولی گمان حتّی گمان قوی کافی نیست؛ بنابراین، غذا خوردن در بعضی از اماکن عمومی که گاه انسان گمان قوی به نجس بودن آنها دارد جایز است، مگر آن که یقین به نجاست پیدا کند. دوم آن که «ذوالید»

یعنی کسی که چیزی در اختیار اوست (مانند صاحب خانه و فروشنده و خدمتکار) خبر دهد که آن چیز نجس است. سوم دو نفر عادل و یا حتّی یک نفر گواهی دهد.

مسأله ۱۳۷ هرگاه چیزی پاک بوده شک دارد نجس شده است یا نه، پاک است و اگر چیزی قبلاً نجس بوده شک دارد پاک شده یا نه، نجس است.

مسأله ۱۳۸ هرگاه می داند یکی از دو ظرف، یا دو لباس که هر دو قابل استفاده اوست نجس شده و نداند کدام است باید از هر دو اجتناب کند، امّا اگر مثلاً نداند لباس خودش نجس شده، یا لباس شخص بیگانه ای که مورد استفاده او نیست، اجتناب لازم نمی باشد.

مسأله ۱۳۹ افراد وسواسی نباید به علم و یقین خود در طهارت و نجاست توجّه کنند، بلکه باید ببینند افراد معمولی درچه مورد یقین به طهارت یانجاست پیدا می کنند و به همان ترتیب عمل کنندوبرای ترک وسواس،بهترین راه، بی اعتنایی است.

مسأله ۱۴۰ احتیاط زیاد از حد در مسأله طهارت و نجاست از نظر شرع کار پسندیده ای نیست، بلکه اگر سبب وسواس گردد اشکال دارد.

مسأله ۱۴۱ هرگاه گمان کند چیزی نجس شده، تفحّص و جستجو و سؤال کردن لازم نیست و اگر جستجو موجب وسواس گردد، آن هم اشکال دارد.

مسأله ۱۴۲ مستحبّ است علاوه بر رعایت مسائل مربوط به طهارت و نجاست، نظافت و پاکیزگی در بدن و لباس و خانه و مسکن و مرکب و تمام محیط زندگی رعایت شود ، همان گونه که پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) و ائمّه هدی(علیهم السلام) رعایت می فرمودند.

اسباب سرایت نجاست

مسأله ۱۴۳ هرگاه چیز پاکی با چیز

نجسی ملاقات کند و یکی از آن دو رطوبت داشته باشد نجس می شود، امّا اگر هر دو خشک باشند یا رطوبت بقدری کم باشد که سرایت نکند، پاک است (مگر در ملاقات چیزی با مرده انسان پیش از غسل دادن که احتیاط واجب اجتناب است، هرچند خشک باشد).

مسأله ۱۴۴ اگر در ملاقات یا در رطوبت داشتن شک کند، آن چیز نجس نمی شود.

مسأله ۱۴۵ هرگاه بداند قسمتی از فرش، یا لباس نجس شده امّا نمی داند کدام قسمت آن است اگر دست، به قسمتی از آن بزند نجس نمی شود، همین طور هر دو چیزی که می داند یکی از آن دو نجس شده ،ولی نمی داند کدام نجس است ملاقات با یکی از آن دو سبب نجاست نمی شود.

مسأله ۱۴۶ زمین یا پارچه و مانند آن اگر رطوبت داشته باشد و چیز نجسی به آن برسد همان قسمت نجس می شود و بقیّه پاک است، مگر این که رطوبت بقدری زیاد باشد که از جایی به جای دیگر سرایت کند. همچنین خیار و خربزه و ماست و امثال آنها اگر رطوبت زیاد و مسری نداشته باشد، همان محلّ ملاقات نجس می شود.

مسأله ۱۴۷ روغن و شیره اگر روان باشد هرگاه نقطه ای از آن نجس شود تمام آن نجس می شود، امّا اگر روان نباشد، بطوری که از جایی به جایی سرایت کند فقط محلّ ملاقات نجس است و می توان آن را برداشت و دور ریخت.

صفحه ۴۱

مسأله ۱۴۸ اگر مگس یا مانند آن روی چیز نجسی بنشیند، که تر است و بعد روی چیز پاکی بنشیند نجس نمی شود، چون احتمال دارد پای

این حشرات رطوبتی به خود نگیرد،امّا اگر بدانیم نجاستی را باخود حمل کرده وسرایت نموده،نجس می شود.

مسأله ۱۴۹ هرگاه جایی از بدن که عرق دارد نجس شود، هرجا که عرق به آن سرایت کند نجس می شود.

مسأله ۱۵۰ اخلاطی که از بینی یا گلو می آید هرگاه غلیظ باشد و نقطه ای از آن خون داشته باشد همان نقطه نجس است اگر روان باشد،همه نجس می شود.

مسأله ۱۵۱ هرگاه ظرفی را که ته آن سوراخ است روی زمین نجسی بگذارند، چنانچه آب با فشار از آن خارج شود داخل ظرف نجس نخواهد شد.

مسأله ۱۵۲ هرگاه چیزی مانند سوزن در داخل بدن با نجاستی مانند خون ملاقات کند نجس می شود بنابر احتیاط واجب ، هر چند موقع بیرون آمدن آلوده نباشد، همچنین است آب دهان و بینی هرگاه در داخل دهان و بینی با خون ملاقات کند احتیاط، اجتناب است.

مسأله ۱۵۳ چیزی که نجس شده مثلاً دستی که با بول ملاقات کرده، اگر با رطوبت با چیز پاکی ملاقات کند آن هم نجس می شود.

احکام نجاسات

مسأله ۱۵۴ اوّل: خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است و خورانیدن عین نجس، مانند مسکرات به اطفال نیز حرام می باشد و بنابر احتیاط واجب باید از خورانیدن غذایی که نجس شده به اطفال نیز خودداری کرد، امّا آنچه بر اثر نجس بودن دست خود آنها نجس می شود، اشکال ندارد.

مسأله ۱۵۵ فروختن و عاریه دادن چیز نجس اشکال ندارد و اطّلاع دادن نیز لازم نیست، مگر در صورتی که بداند گیرنده آن را در خوردن و نماز و مانند آن استعمال

می کند، که احتیاط واجب اعلام است. همچنین

اگر نزد عاریه گیرنده نجس شود، به هنگام برگرداندن در همین صورت اعلام می کند.

صفحه۴۲

مسأله ۱۵۶ هرگاه انسان ببیند کسی بدون اطّلاع چیز نجسی را می خورد، یا با لباس نجس نماز می خواند لازم نیست به او خبر دهد، امّا اگر صاحب خانه ببیند میهمان با لباس و بدن تر روی فرش نجسی می نشیند، احتیاط آن است که به او اعلام کند.

مسأله ۱۵۷ هرگاه صاحب خانه در بین غذا خوردن بفهمد غذا نجس است، بنابر احتیاط باید به میهمانها بگوید، ولی اگر یکی از میهمانها بفهمد لازم نیست به دیگران بگوید فقط خودش باید اجتناب کند، مگر این که با او معاشرت داشته باشند که برای جلوگیری از آلودگی خودش می تواند بعد از غذا خوردن به آنها بگوید، تا دست و دهان خود را آب بکشند.

مسأله ۱۵۸ دوم: نجس کردن خط و ورق قرآن حرام است و اگر نجس شود باید فوراً آن را آب کشید. نجس کردن جلد قرآن اگر سبب بی احترامی به قرآن باشد نیز،همین حکم را دارد.

مسأله ۱۵۹ گذاشتن قرآن روی عین نجس چنانچه موجب بی احترامی باشد، حرام است و باید آن را برداشت.

مسأله ۱۶۰ نوشتن قرآن با مرکّب نجس حرام است و اگر عمداً یا سهواً نوشته شود باید آن را محو کنند، یا آب بکشند.

مسأله ۱۶۱ دادن قرآن به دست کافر اگر موجب بی احترامی باشد حرام است

و اگر امید هدایت او برود، یا برای تبلیغ اسلام باشد جایز، بلکه گاهی واجب

است.

مسأله ۱۶۲ هرگاه ورق قرآن و دعا یا ورقی که نام خدا، یا پیامبر(صلی الله علیه وآله) و یا ائمّه(علیهم السلام)روی آن نوشته باشد

در جای آلوده و نجسی بیفتد باید فوراً آن را بیرون آورد و آب کشید، هرچند مخارجی داشته باشد و اگر بیرون آوردن آن ممکن نباشد احتیاط واجب آن است که اگر مستراح باشد به آن مستراح نروند تا یقین کنند آن ورق پوسیده، یا خطّ آن محو شده است.

صفحه۴۳

مسأله ۱۶۳ پاک کردن ورق قرآن فقط وظیفه کسی که آن را نجس کرده نیست، بلکه اگر دیگران هم باخبر شوند وظیفه همه است که آن را پاک کنند و اگر یکی این وظیفه را انجام دهد، از دیگران ساقط می شود، ولی اگر قرآن مال دیگری است و با شستن از بین می رود یا ناقص می شود آن کس که آن را نجس کرده، باید خسارت آن را بدهد.

مسأله ۱۶۴ سوم: نجس کردن تربت امام حسین(علیه السلام) حرام است و پاک کردن آن واجب و اگر درمحلّ آلوده ای بیفتد باید همانند ورق قرآن که در مسأله ۱۶۲ گفته شد عمل نماید.

مسأله ۱۶۵ چهارم: نجس کردن مسجد حرام است و پاک کردن آن واجب است و شرح این مسأله در بحث احکام مسجد در مکان نمازگزار به خواست خدا خواهد آمد.

مسأله ۱۶۶ پنجم: بدن و لباس نمازگزار و محلّ سجده او باید پاک باشد، شرح این مسائل نیز در بحث لباس و مکان نمازگزار خواهد آمد.

مسأله ۱۶۷ هرگاه «ذوالید» یعنی کسی که چیزی در اختیار اوست خبر دهد که آن چیز، نجس یا پاک است باید قبول کرد، خواه عادل باشد یا نه، به شرط این که بالغ باشد بنابراین، خبر دادن غیربالغ دراین باره قبول نیست، مگر این که اطمینان از گفته او

حاصل شود.

مُطهِّرات

اشاره

مسأله ۱۶۸ مطهّرات بـه چیزهـایی گفتـه می شـود که نجس را پـاک می کنـد و آن ۱۲ چیز اسـت: ۱ آب ۲ زمین ۳ آفتاب ۴ استحاله ۵ انقلاب ۶ ثلثان شدن۷ انتقال ۸ اسلام ۹ تبعیّت ۱۰ برطرف شدن عین نجاست ۱۱ استبراء حیوان نجاستخوار ۱۲ غایب شدن مسلمان، که احکام اینها بطور تفصیل در مسائل آینده خواهد آمد.

صفحه۴۴

۱ آب

مسأله ۱۶۹ آب پاک و مطلق هرچیز نجسـی را پاک می کنـد، به شـرط این که هنگامی که چیز نجس را با آن می شوینـد آب مضـاف نشود و بو یـا رنـگ یـا طعم نجـاست به خود نگیرد و با آب کشـیدن عین نجاست برطرف شود، مثلاً اگر خون در آن است آنقدر بشویند که خون برطرف گردد، البته در آب قلیل شرایط دیگری نیز هست، که بعداً اشاره می شود.

مسأله ۱۷۰ ظرف نجس را با آب قلیل بایـد سه مرتبه شـست، ولی در آب کر یا جاری یک مرتبه کافی است، هرچند سه مرتبه بهتر است (آبهای لوله کشی در حکم آب جاری است).

مسأله ۱۷۱ هرگاه سگ ظرفی را لیسـیده، یا از آن، آب یا مایع دیگری، خورده باشد، اوّل باید آن را با خاک پاک که مخلوط با کمی آب باشد خاک مال کرد و بعد دومرتبه در آب قلیل، یا یک مرتبه در آب کر یا جاری شـست و اگر آب دهان سـگ در ظرفی بریزد، احتیـاط مسـتحبّ آن است که همین کـار انجـام شود، امّـا اگر جـای دیگری از بـدن سگ با رطوبت به ظرف ملاقات کند خاک مال کردن واجب نیست بلکه باید آن را در آب قلیل سه مرتبه

و در آب کر یا جاری یک مرتبه شست.

مسأله ۱۷۲ هرگـاه دهانه ظرفی که سگ دهان زده، تنگ باشـد و نتوان آن را خاک مال کرد، چنانچه ممکن است بایـد پارچه ای را به چوبی پیچیـد و توسّط آن خاک را با کمی آب به آن ظرف بمالنـد و اگر ممکن نشود مقداری خاک و کمی آب در آن بریزند و تکان دهند، سپس طبق دستور بالا آب بکشند.

مسأله ۱۷۳ ظرفی را که خوک از آن، چیز مایعی را خورده باید هفت مرتبه با آب شست و لازم نیست آن را خاک مال کنند و در لیسیدن خوک و مردن موش صحرایی در آن نیز، بنابر احتیاط واجب باید هفت مرتبه شست.

مسأله ۱۷۴ ظرفی را که با شراب نجس شـده، بایـد با آب قلیل سه مرتبه بشوینـد و دست در آن بمالنـد و مستحبّ است هفت مرتبه شسته شود.

مسأله ۱۷۵ کوزه ای که از گـل نجس ساخته شـده، یا آب نجس در آن فرو رفته، اگر در آب کر یا جاری بگذارنـد و آب در بـاطن آن نفوذ کنـد و خـارج شود پاک می شود و اگر آب در آن نفوذ نکنـد ظاهرش پاک می شود، با آب قلیل نیز می توان ظاهر آن را شست.

مسأله ۱۷۶ برای آب کشیدن ظروف با آب قلیل می توان آن را سه مرتبه پر و خالی کرد و یا هر بار قدری آب در آن بریزند و طوری بگرداننـد که به جاهای نجس برسد، بعد بیرون بریزند.

مسأله ۱۷۷ برای شستن ظرفهای بزرگ مثل خمره و پاتیل هرگاه آن را سه مرتبه با آب پر کنند و بعد خالی

کننـد پـاک می شود و راه آسانتر این است که هر دفعه آب را از بالا به پایین به تمام اطراف آن بریزنـد و هربار آبی که ته آن جمع می شود بیرون آورند و لازم است در هر دفعه ظرفی را که با آن آبها را بیرون می آورند، بشویند.

مسأله ۱۷۸ هرگاه فلزّ نجس را آب بکشند ظاهرش پاک می شود، هرچند اعماقش هنگامی که ذوب شده، نجس شده باشد.

مسأله ۱۷۹ برای تطهیر تنور نجس کـافی است یـک مرتبه از بالا به پایین آب در آن بریزنـد بطوری که تمام اطراف آن شسـته شود، امّا اگربوسـیله بول نجس شـده باشـد دوبار لازم است و بهتر است گودالی ته آن بکننـد تا آبها در آن جمع شود و بیرون آورند و بعد آن گودال را با خاک پاک پر کنند.

مسأله ۱۸۰ اگر چیز نجسـی را بـا آب کر یـا جـاری یـا آب لوله کشـی بشوینـد تا عین نجاست برطرف شود، یا بعـد از برطرف کردن عین نجس در آب کر یا جاری فرو برنـد پاک می شود، ولی فرش و لباس وماننـد آن را باید فشار یا حرکت داد تا آب آن خارج شود.

مسأله ۱۸۱ برای تطهیر چیزی که بـا بول نجس شـده بـا آب قلیـل دومرتبه و در آب کر و جـاری و آب لوله کشـی یـک مرتبه کفایت می کند، امّا در غیر بول یک مرتبه با آب قلیل یا کر کافی است.

مسأله ۱۸۲ برای شستن لباس و فرش و مانند آن با آب قلیل باید آن را مقداری فشار دهند تا آب از آن خارج شود.

مسأله ۱۸۳ هرگاه چیزی با بول

پسر یا دختر شیرخواری که غذاخور نشده نجس گردد، چنانچه یک مرتبه آب روی آن بریزند پاک می شود و در لباس و فرش و مانند آن فشار لازم نیست، ولی احتیاط مستحبّ آن است که دومرتبه بریزند.

مسأله ۱۸۴ اگر حصیر نجس را که با نخ بافته اند در آب کر یا جاری فرو برند، یا زیر آب لوله کشی بگیرند بعد از برطرف شدن عین نجاست، پاک می شود.

مسأله ۱۸۵ اگر ظاهر گندم و برنج و صابون و مانند آن نجس شود با فرو بردن در آب کر جاری و یا گرفتن زیر شیر آب، پاک می گردد اگر باطن آنها نجس شود باید آن قدر صبر کرد تا یقین حاصل شود آب، داخل آن نفوذ کرده و خارج شده.

مسأله ۱۸۶ هرگاه شک کند که آب نجس به باطن چیزی رسیده یا نه، باطن آن پاک است.

مسأله ۱۸۷ اگر چیزی نجس شود چنانچه آن را در ظرفی بگذارند و سه مرتبه آب روی آن بریزند و خالی کنند پاک می شود و ظرف هم پاک می گردد و اگر مانند

لباس یا چیزی که فشار لازم دارد باشد، باید در هر مرتبه آن را فشار دهند و ظرف را کج کنند تا آب، بیرون بریزد.

مسأله ۱۸۸ هرگاه لباس نجسی را رنگ کرده باشند و در آب کر یا جاری فرو برند، یا زیر شیر آب بگیرند و آب پیش از آن که به واسطه رنگ، مضاف شود به تمام آن برسد، پاک می شود، هرچند موقع فشار دادن، آب مضاف از آن بیرون آید، امّا اگر آب، قبل از رسیدن به تمام لباس مضاف گردد

باید آنقدر آن را بشویند تا آب مطلق به آن برسد.

مسأله ۱۸۹ هرگاه بعد از آب کشیدن فرش و لباس مختصری گل یا ذرّات صابون و اشیاء دیگر در آن دیده شود پاک است و اگر اشیاء بزرگتری باشد ظاهر آنها نیز پاک است و اگر آب نجس به باطن آنها نفوذ کرده برای پاک شدن باطن آنها باید آب پاک نیز به آن برسد و خارج شود.

مسأله ۱۹۰ هرگاه چیز نجسی را بشویند و عین نجس برطرف شود امّا بو یا رنگ آن بماند ضرری ندارد و اگر شک کند عین نجس مانده یا نه، باید بیشتر بشوید تا یقین کند از بین رفته است.

مسأله ۱۹۱ برای تطهیر بدن در آب کر یا جاری یا زیر شیر آب، همین اندازه که عین نجاست برطرف شود بدن پاک است و بیرون آمدن و دوباره در آب فرو رفتن لازم نیست.

مسأله ۱۹۲ هرگاه غذای نجس در لای دندانهاباقی مانده، اگر آب در دهان بگردانند به طوری که به تمام اجزای آن برسد پاک می شود.

مسأله ۱۹۳ اگر موی سر و صورت را با آب قلیل آب بکشند چنانچه آب، خود به خود بیرون آید فشار لازم نیست، و الّا فشار دهند.

مسأله ۱۹۴ گوشت و دنبه ای که نجس شده با آب کشیدن پاک می شود، همچنین اگر بدن یا لباس کمی چرب باشد که مانع رسیدن آب نگردد، ولی اگر طوری چرب باشد که مانع رسیدن آب شود باید اوّل چربی را از بدن برطرف کنند.

مسأله ۱۹۵ شیری که متّصل به کر می باشد آبی که از آن می ریزد حکم آب کر و جاری را

دارد، بنابر این هر چیز نجسی را با آن بشویند همین که عین نجاست برطرف شد، پاک می شود.

مسأله ۱۹۶ هرگاه انسان چیزی را آب بکشد و یقین کند پاک شده، بعد شک کند که آن را درست آب کشیده یا نه، آن چیز پاک است، مگر این که بداند که در حال شستن توجّه نداشته است.

صفحه۴۸

مسأله ۱۹۷ هرگاه زمینی را با آب قلیل آب بکشند اگر از شن یا ریگ باشد و غساله یعنی آب باقیمانده در آن فرو رود پاک است، امّا ریگهای زیر آن زمین نجس می شود. همچنین اگر سراشیبی داشته باشد آب از آن بگذرد پاک می گردد، امّا اگر غساله روی زمین بماند نجس است، مگر با وسیله ای آن را جمع کنند.

مسأله ۱۹۸ هرگاه ظاهر نمک سنگ و مواد دیگری مانند آن نجس شود با آب کشیدن پاک می شود، خواه با آب قلیل باشد، یا کر و جاری، یا زیر شیر آب.

مسأله ۱۹۹ هرگاه قند یا شکر نجس شود با آب کشیدن پاک نمی شود.

۲ زمین

مسأله ۲۰۰ اگر پای انسان یا ته کفش او بر اثر راه رفتن روی زمین نجس، نجس شود با راه رفتن روی زمین پاک، یا کشیدن بر زمین، پاک می شود، به شرط این که زمین پاک و خشک باشد و عین نجاست زایل گردد و نیز باید زمین خاک، یا سنگ، یا آجر فرش، یا سیمان و یا مانند آن باشد. امّا با راه رفتن روی فرش و حصیر و سبزه، کف پا و ته کفش نجس، پاک نمی شود.

مسأله ۲۰۱ هرگاه روی زمینی که با چوب فرش شده راه برود

پاک شدن کف پا و ته کفش نجس مشکل است، ولی با راه رفتن روی آسفالت پاک می شود.

مسأله ۲۰۲ برای پاک شدن کف پا و ته کفش اگر مختصری راه برود یا پا را بر زمین کشد کافی است، ولی بهتراست لااقل پانزده ذراع (تقریباً ۵/۷ متر) راه برود.

مسأله ۲۰۳ لازم نیست کف پا و یا ته کفش، تر باشد، بلکه اگر خشک هم باشد با راه رفتن پاک می شود، وجود رطوبت غیر مسری در زمین نیز ضرر ندارد.

مسأله ۲۰۴ مقداری از اطراف پا و کفش که با راه رفتن روی زمین آلوده نجس می شود آن هم اگر به زمین برسد پاک می گردد، ولی پاک شدن کف دست یا زانوی کسی که با دست و زانو راه میورد محلّ اشکال است و همچنین پاهای مصنوعی و ته عصا و نعل چهارپایان و چرخ اتومبیل و مانند اینها.

مسأله ۲۰۵ ذرّات کوچکی از نجاست که جز با آب، پاک نمی شود هرگاه در کف پا یا ته کفش باقی بماند ضرری ندارد، همچنین باقی ماندن بو و رنگ.

مسأله ۲۰۶ داخل کفش به واسطه راه رفتن پاک نمی شود و پاک شدن کف جوراب به واسطه راه رفتن نیز محلّ اشکال است، مگر این که جوراب چرمی و مانند آن باشد که به جای کفش از آن استفاده شود.

۳ آفتاب

مسأله ۲۰۷ تابش آفتاب، زمین و پشت بام را پاک می کند، ولی پاک کردن ساختمان و درب و پنجره و مانند آن محلّ اشکال است.

مسأله ۲۰۸ برای پاک شدن زمین و پشت بام با تابش آفتاب چند شرط است: اوّل این که چیز نجس

دارای رطوبت مسری باشد، بنابراین اگر خشک باشد باید آن را قبلاً تر کنند، تا بوسیله آفتاب خشک گردد. دوم این که عین نجاست را قبلاً برطرف سازد. سوم این که آفتاب مستقیماً بر آن بتابد، نه از پشت ابر و مانند آن، مگر این که ابر بقدری نازک باشد که مانع تابش آفتاب نشود ولی تابش از پشت شیشه مانعی ندارد. چهارم این که چیز نجس به واسطه تابش آفتاب خشک شود، امّا اگر به کمک باد یا وسیله حرارتی دیگری خشک شود کافی نیست، مگر این که بسیار کم باشد که بگویند با آفتاب خشک شده است.

مسأله ۲۰۹ تابش آفتاب، حصیر نجس و درخت و گیاه را بنابر احتیاط واجب پاک نمی کند.

مسأله ۲۱۰ هرگاه شک کند که زمین نجس با آفتاب خشک شده یا نه، یا چیزی مانع تابش آفتاب بوده یا نه و یا قبلاً عین نجاست را برطرف کرده است یا نه، آن زمین نجس است.

مسأله ۲۱۱ اگر آفتاب به قسمتی از زمین نجس بتابد و آن را خشک کند فقط همان قسمت پاک می شود.

صفحه ۵۰

۴ استحاله

مسأله ۲۱۲ هرگاه عین نجس چنان تغییر یابد که آن نام از آن برداشته و نام دیگری به آن داده شود، پاک می گردد و می گویند «استحاله» شده است، مثل این که سگ در نمکزار فرو رود و مبدّل به نمک شود. همچنین اگر چیزی که نجس شده است بکلّی تغییر یابد، مثل این که چوب نجس را بسوزانند و خاکستر کنند، یا آب نجس تبدیل به بخار شود، امّا اگر تنها صنعت آن تغییر کند مثل این که گندم نجس را آرد

کنند، پاک نمی شود.

مسأله ۲۱۳ زغالی که از چوب نجس درست شده، نجس است و همچنین کوزه یا آجری را که از گل نجس ساخته اند.

مسأله ۲۱۴ اگر شک کنیم چیز نجسی استحاله شده یا نه، نجس است.

۵ انقلاب

مسأله ۲۱۵ هرگاه شراب به خودی خود یا به واسطه ریختن چیزی در آن مبدّل به سرکه گردد، پاک می شود و آن را «انقلاب» گویند.

مسأله ۲۱۶ شرابی که از انگور نجس درست کنند با سرکه شدن پاک نمی شود، حتّی اگر نجاستی از خارج به شراب برسد، واجب است بعد از سرکه شدن از آن اجتناب کرد، همچنین سرکه ای که از انگور و کشمش و خرمای نجس می گیرند، نجس است.

مسأله ۲۱۷ اگر انگور را با چوبهایش سرکه بریزند و معمولاً قبل از سرکه شدن شراب می شود، بعد از آن مبدّل به سرکه می گردد پاک است، امّا اگر خیار و بادنجان و مانند آنها، در آن بریزند احتیاط واجب، اجتناب است.

مسأله ۲۱۸ کشمش و خرمایی که در غذا می ریزند خوردنش حلال است، هرچند جوشیده باشد.

صفحه ۵۱

۶ ثلثان شدن

مسأله ۲۱۹ هرگاه آب انگور با آتش بجوشد نجس نیست، ولی خوردنش حرام است، امّا اگر آن قدر بجوشد که دوقسمت آن بخار شود و یک قسمت بماند، حلال می شود و اگر خود به خود به جوش آید و مست کننده شود حرام و نجس است و تنها با سرکه شدن پاک و حلال می شود.

مسأله ۲۲۰ اگر در میان خوشه های غوره، دانه هایی از انگور باشد آب همه آن را بگیرند چنانچه به آن «آبغوره» گویند با جوشیدن نجس یا حرام نمی شود.

مسأله ۲۲۱ چیزی که معلوم نیست غوره است، یا انگور اگر با آتش بجوشد، حرام نمی شود.

مسأله ۲۲۲ شیره ای که از بازار می گیرند و می دانند فروشنده از این مسائل باخبر است، پاک و حلال است و تفحّص

لازم نیست.

۷ انتقال

مسأله ۲۲۳ اگر خون بـدن انسان یا حیوانی که خون جهنـده دارد به بدن حیوانی که خون جهنده ندارد منتقل گردد و خون آن حیوان حساب شود پاک است و آن را «انتقال» گوینـد بنابراین، خون پشه که جزء بدن اوست پاک است، هر چند در اصل آن را از انسان گرفته، ولی خونی که زالو از انسان می مکد پاک نیست، چون جزء بدن او محسوب نمی شود.

مسأله ۲۲۴ هرگاه خونی از پشه بیرون آیـد و نداند خونی است که تازه از او مکیده، یا از خود پشه است پاک؛ ولی اگر بداند هنوزخون جزء بدن پشه نشده نجس می باشد.

۸ اسلام آوردن

مسأله ۲۲۵ در بحث نجاسـات گفتیم احتیـاط واجب آن است که از کـافر اجتنـاب شود حـال اگر کـافر شـهادتین بگویـد یعنی بگوید: «اَشْـهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاَّ اللّه وَ اَشْـهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ» مسلمان می شود و بدن او پاک می گردد، ولی اگر عین نجاست در بـدن او باشـد بایـد آن را برطرف کرده و جای آن را آب بکشـد، ولی اگر قبل از اسـلام آوردن عین نجاست برطرف شده باشد لازم نیست جای آن را آب بکشد.

صفحه۵۲

مسأله ۲۲۶ لباسی که بر تن کافر است وقتی اسلام آورد پاک نمی شود بنابراحتیاط واجب.

مسأله ۲۲۷ هرگاه کافر شـهادتین نگویـد، ولی قلباً به معنی آن ایمان داشـته باشـد مسـلمان است، امّا اگر بر زبان جاری کنـد و یقین باشد که قلباً به آن ایمان ندارد احتیاط واجب آن است که از او اجتناب شود.

۹ تَبَعیّت

مسأله ۲۲۸ «تَبَعیّت» آن است که چیزی به تبع چیز دیگری پاک شود که شرح آن در مسائل آینده خواهد آمد.

مسأله ۲۲۹ هرگاه شراب، سرکه شود، ظرف آن هم تا جایی که شراب یا انگور موقع جوش آمدن به آن رسیده پاک می شود، پـارچه و چیزی که روی آن می گذارنـد اگر معمولاً به آن رطوبت، نجس شود آن هم پاک می گردد، امّا اگر موقع جوشـش سر برود و پشت ظرف به آن آلوده شود بعد از سرکه شدن پشت ظرف پاک نمی شود.

مسأله ۲۳۰ فرزندان نابالغ کفّار بعد از ایمان آوردن پدران آنها پاک می شوند.

مسأله ۲۳۱ سنگی که میّت را روی آن غسل می دهند و پارچه ای که عورت میّت را با آن می پوشانند و

دست کسی که او را غسل می دهد، بعد از تمام شدن غسل پاک می شود.

مسأله ۲۳۲ هرگاه لباس و مانند آن را با آب قلیل آب بکشند و به اندازه معمول فشار دهند تا آب از آن خارج شود،آبی که درآن باقی می ماند، پاک است.

مسأله ۲۳۳ هرگاه ظرف نجس را با آب قلیل آب کشند قطره هایی که آخر کار در آن می ماند، پاک است.

صفحه۵۳

۱۰ بر طرف شدن عین نجاست

مسأله ۲۳۴ هرگاه بدن حیوان، نجس شود همین که عین نجاست برطرف شود، بدن حیوان پاک می گردد، مثلاًـ اگر منقار پرنده خون آلود باشد یا حیوانی روی چیزهای آلوده بنشیند، همین که خون و آلودگی برطرف شد، بدن حیوان پاک است.

مسأله ۲۳۵ باطن بدن انسان (مانند داخل دهان و بینی) اگر نجس شود همین که نجاست از بین برود پاک می شود، مثلاً اگر از لثه ها خون بیرون آید و در آب دهان از بین برود یا خون را بیرون بریزد آب کشیدن داخل دهان لازم نیست، ولی اگر دندان مصنوعی در دهان باشد، احتیاط واجب آن است که آن را آب بکشد.

مسأله ۲۳۶ هرگاه غذا در دهان یا لای دندانها باقی مانده باشد و داخل دهان خون بیاید چنانچه انسان نداند خون به غذا سرایت کرده، آن غذا پاک است و اگر خون به آن برسد، نجس می شود و خوردن آن غذا حرام است.

مسأله ۲۳۷ جایی از لب و مانند آن که انسان نداند جزء ظاهر بدن است یا باطن، اگر نجس شود باید آن را آب بکشد.

مسأله ۲۳۸ هرگاه گرد و غبار نجس روی بدن یا لباس و فرش و مانند آن

بنشیند هردو خشک باشد نجس نمی شود کافی است آن را تکان دهند، همچنین اگر رطوبت غیرمسری داشته باشد، امّا اگر یکی از آنها تر باشد نجس می شود و اگر در نجاست گرد و غبار یا رطوبت محل شک داشته باشد، آن هم پاک است.

۱۱ استبراء حیوان نجاستخوار

مسأله ۲۳۹ هرگاه حیوانی به خوردن مدفوع انسان عادت کند بول و مدفوع آن نجس است و گوشت آن نیز حرام است و اگر بخواهند پاک شود، باید حیوان را غذای پاک بدهند تا نام حیوان نجاستخوار از آن برداشته شود و باید در شتر چهل روز ، و در گاو سی روز، و در گوسفند ده روز، و در مرغابی پنج روز و در مرغ خانگی سه روز بگذرد و در حیوانات دیگر همین اندازه که نام نجاستخوار از آن برداشته شود، کافی است.

صفحه۵۴

مسأله ۲۴۰ گاهی در مرغداریها پودر خون با غذای آنها مخلوط می کنند بطوری که گوشت مرغ به واسطه آن می روید، گوشت و تخم آن مرغ حرام نیست و رطوبتهای مرغ نجس نمی شود، ولی بهتر آن است که از چنین مرغ و تخم آن پرهیز شود.

مسأله ۲۴۱ هرگاه حیوان، سایر نجاستها را غیر از مدفوع انسان بخورد باعث نجاست بول و مدفوع او نمی شود، گوشت او هم حرام نیست، مگر حیوانی که از شیر خوک تغذیه کرده بوسیله آن رشد و نمو کرده باشد که گوشتش حرام است.

۱۲ غایب شدن مسلمان

مسأله ۲۴۲ هرگاه بدن یا لباس مسلمان یا چیز دیگری که در اختیار اوست نجس شود و او هم بفهمد که نجس شده، سپس آن مسلمان غایب گردد، اگر انسان احتمال دهد که آن را آب کشیده، پاک است، به شرط این که از چیزهایی باشد که طهارت در آن شرط است، مانند لباسی که با آن نماز می خواند و یا غذا و ظروف غذا.

مسأله ۲۴۳ هرگاه دو نفر عادل، یا یک نفر، از پاک شدن چیز نجسی خبر

دهند شهادت آنها قبول است، همچنین اگر «ذوالید» یعنی کسی که چیزی را در اختیار دارد بگوید پاک شده است، یا بدانیم مسلمانی آن را آب کشیده، ولی نمی دانیم درست آب کشیده یا نه، پاک است.

مسأله ۲۴۴ هرگاه انسانی لباسش را به لباسشویی مسلمان دهد که آن را بشوید و آب کشد قول او قبول است.

مسأله ۲۴۵ کسانی که گرفتار حالت وسوسه می شوند و زود یقین به نجس بودن چیزی پیدا می کنند و یا به هنگام آب کشیدن چیز نجس به آسانی یقین به پاکی پیدا نمی کنند، یقین آنها اعتبار ندارد و می توانند همان طور که دیگران یقین پیدا می کنند قناعت کنند.

صفحه ۵۵

احکام ظرفها

مسأله ۲۴۶ ظرفها و مشکهایی که از پوست مردار، یا حیوان نجس العین مثل سگ و خوک درست شده، استعمال آنها برای خوردن یا آشامیدن یا آب وضو و غسل و مانند آن جایز نیست، امّا برای کارهایی که طهارت در آن شرط نیست (مانند آبیاری زراعت و آب دادن به حیوانات) مانعی ندارد، هرچند احتیاط مستحبّ آن است که به هیچ وجه از آنها استفاده نشود.

مسأله ۲۴۷ خوردن و نوشیدن از ظرف «طلا» و «نقره» و استعمال آنها حرام است، بلکه استفاده از آنها برای زینت اتاق و یا هر منظور دیگر نیز جایز نیست (بنابراحتیاط واجب).

مسأله ۲۴۸ از ساختن ظروف طلا و نقره و مزدی که در مقابل آن می گیرند بنابر احتیاط واجب باید اجتناب کرد، همچنین از خرید و فروش آنها و پولی که در مقابل آن گرفته می شود نیز اشکال دارد.

مسأله ۲۴۹ آنچه را ظرف نمی گویند مانند گیره استکان و

بادگیر قلیان و غلاف شمشیر و امثال اینها، اگر از طلا یا نقره باشد اشکال ندارد، ولی بنابراحتیاط واجب از عطردان و سرمه دان و مثل آنها باید اجتناب کرد.

مسأله ۲۵۰ ظرفی که روی آن را «آب طلا» یا «آب نقره» داده اند اشکال ندارد.

مسأله ۲۵۱ هرگاه فلزّ دیگری را با طلا یا نقره مخلوط کنند و ظرف بسازند چنانچه به آن ظرف طلا یا نقره نگویند، استعمال آن مانعی ندارد، ولی اگر فقط طلا و نقره را با هم مخلوط کنند حرام است.

مسأله ۲۵۲ هرگاه غذایی را که در ظرف طلا یا نقره است به منظور پرهیز از حرام در ظرف دیگری بریزند این استعمال جایز است، ولی اگر به این منظور نباشد حرام است، امّا به هر حال خوردن آن غذا از ظرف دوم که طلا و نقره نیست، اشکال ندارد.

مسأله ۲۵۳ استفاده از ظرف طلا یا نقره در حال ناچاری جایز است و برای وضو و غسل نیز در حال تقیّه مانعی ندارد.

مسأله ۲۵۴ هرگاه شک کند ظرفی از طلا یا نقره است یا جنس دیگر، استفاده از آن اشکال ندارد، تفحّص و جستجو نیز لازم نیست.

مسأله ۲۵۵ آنچه را طلای سفید می گویند نیز در حکم طلای سرخ و زرد است، بنابر احتیاط واجب، اگر به آن «طلا» گفته شود.

وضو

طریقه وضو گرفتن

مسأله ۲۵۶ وضو عبارت است از شستن صورت و دستها و مسح جلو سر و روی پاها، به شرحی که در مسائل آینده خواهد آمد.

مسأله ۲۵۷ صورت را از بالای پیشانی یعنی جایی که موی سر می روید تا آخر چانه و از نظر پهنا به مقداری که میان انگشت وسط

و شست قرار می گیرد، باید شست و اگر مختصری از این مقدار شسته نشود وضو باطل است، لذا برای این که یقین پیدا کند تمام این مقدار شسته شده باید کمی اطراف آن را هم بشوید.

مسأله ۲۵۸ هرگاه انگشتانش بیش از حدّ معمول بزرگ یا کوچک باشد اعتباری به آن نیست، بلکه باید ببیند افراد معمولی چه اندازه از صورت خود را می شویند، او هم همان مقدار را بشوید، همچنین کسی که رستنگاه موی او بسیار بالا یا بسیار پایین است مطابق افراد معمولی صورت خود را می شوید.

مسأله ۲۵۹ صورت و دستها را باید آنچنان شست که آب به پوست بدن برسد و اگر موانعی وجود دارد باید برطرف کند، حتّی اگر احتمال مانع می دهد باید وارسی نماید.

مسأله ۲۶۰ کسانی که محاسن دارند، چنانچه پوست صورت از لای موها پیدا باشد باید آب را به پوست برسانند و اگر پیدا نباشد شستن روی مو کافی است و رسانیدن آب به زیر آن لازم نیست.

مسأله ۲۶۱ هرگاه شک کند که موی صورت به اندازه ای است که پوست از لای آن پیدا است یا نه، بنابر احتیاط واجب هر دو را بشوید.

مسأله ۲۶۲ شستن داخل بینی و مقداری از لب و چشم که در وقت بستن دیده نمی شود، واجب نیست.

مسأله ۲۶۳ بعد از شستن صورت باید دست راست را از آرنج تا سر انگشتها بشوید و بعد از آن دست چپ را به همین ترتیب.

مسأله ۲۶۴ باید صورت و دستها را از بالا به پایین شست و اگر از پایین به بالا بشوید، وضو باطل است.

مسأله ۲۶۵ اگر دست را تر

کند و به صورت و دستها بکشد، چنانچه تری دست بقدری باشد که به آن شستن گفته شود کافی است.

مسأله ۲۶۶ برای آن که یقین کند آرنج را کاملاً شسته، کمی بالاتر از آرنج را هم بشوید.

مسأله ۲۶۷ معمولاً ـ پیش از شستن صورت، دستها را تا مچ می شویند، ولی این برای وضو کافی نیست، باید بعد از شستن صورت در موقعی که دست راست و چپ را می شوید تمام دست را بشوید و اگر فقط تا مچ را بشوید وضوی او باطل است.

مسأله ۲۶۸ برای وضو، شستن صورت و دستها مرتبه اوّل واجب است و احتیاط واجب، ترک مرتبه دوم است و امّا سوم و بیشتر حرام است. منظور از مرتبه اوّل آن است که تمام عضو را بشوید خواه با یک مشت آب باشد یا چندین مشت، وقتی که تمام شد یک مرتبه حساب می شود.

مسأله ۲۶۹ بعد از شستن دستها باید جلو سر را با رطوبت آب وضو که در دست باقی مانده مسح کند و بنابر احتیاط واجب، لازم است با دست راست باشد و بهتر این است که از بالا به پایین دست بکشد، ولی عکس آن یعنی از پایین به بالا نیز اشکال ندارد.

مسأله ۲۷۰ جلو سر، که بالای پیشانی است جای مسح است هرجای این قسمت را به هر اندازه مسح کند کافی است، ولی احتیاط مستحبّ آن است که از درازا به اندازه درازای یک انگشت از پهنا به اندازه پهنای سه انگشت مسح نماید.

صفحه۵۹

مسأله ۲۷۱ مسح سر را جایز است بر پوست سر یا بر موهایی که بر آن روییده است بکشند، امّا کسی که

موی سر او به اندازه ای بلند است که اگر مثلاً شانه کند به صورتش می ریزد، یا به جاهای دیگر سر می رسد، باید بیخ موها را مسح کند و بهتر است که قبل از وضو ،فرق سر را باز کند تا پس از شستن دست چپ، بن موها یا پوست سر را به راحتّی مسح نماید.

مسأله ۲۷۲ بعد از مسح سر نوبت مسح پاها می رسد که باید با همان رطوبتی که در دست مانده روی پاها را از سر انگشتها تا برآمدگی پشت پا مسح کند و بنابر احتیاط مستحبّ تا مفصل پا مسح نماید.

مسأله ۲۷۳ از نظر عرض، کافی است به اندازه یک انگشت مسح کند، ولی بهتر است که به اندازه پهنای سه انگشت بسته باشد وبهتر از آن مسح کردن تمام پشت پا با تمام کف دست است و اگر همه دست را روی پا بگذارد وکمی بکشد کافی است.

مسأله ۲۷۴ برای مسح سر و روی پاها باید دست را روی آنها بکشد و اگر دست را ثابت نگه دارد و سر یا پا را زیر آن حرکت دهد وضو باطل است بنابر احتیاط واجب، امّا اگر مختصری سر یا پا حرکت کند اشکال ندارد.

مسأله ۲۷۵ جای مسح باید خشک باشد، ولی اگر مختصری رطوبت داشته باشد بطوری که آب دست هنگام مسح بر آن غلبه کند اشکال ندارد.

مسأله ۲۷۶ اگر رطوبت کف دست خشک شود می توانـد از اعضای دیگر وضو رطوبت بگیرد با آن مسح کنـد، ولی از آب خارج جایز نیست و اگر فقط به اندازه مسح سر رطوبت دارد سر را با همان رطوبت مسح

کند برای مسح پاها از اعضای دیگر، رطوبت بگیرد.

مسأله ۲۷۷ مسح باید روی پوست پا باشد و مسح کردن روی جوراب و کفش فایده ندارد، مگر در حال تقیّه و اگر به واسطه سرمای شدید یا ترس از دزد و درنده و مانند آن نتواند کفش یا جوراب را بیرون آورد کافی است روی آنهامسح کند و اگر روی کفش نجس است، باید چیز پاکی بر آن بیندازد و بر آن چیز مسح کند.

صفحه ۶۰

مسأله ۲۷۸ اگر روی پا نجس باشد و نتواند آن را آب بکشد بنابر احتیاط واجب باید چیز پاکی روی آن بیندازد و بر آن مسح کند و بعد تیمّم نماید.

وضوی ارتماسی

مسأله ۲۷۹ انسان می تواند صورت و دستها را به قصد وضو در آب فرو برد، یا بعد از فرو بردن در آب به قصد وضو از آب بیرون آورد و آن را «وضوی ارتماسی» می گویند.

احکام وضوی ارتماسی

مسأله ۲۸۰ در وضوی ارتماسی باید صورت و دستها از بالا به پایین شسته شود، یعنی اگر وقتی صورت و دستها را در آب فرو می برد قصد وضو کند، باید صورت را از طرف پیشانی و دستها را از طرف آرنج در آب فرو برد و اگر موقع بیرون آوردن از آب قصد وضو می کند بایدصورت را از طرف پیشانی و دستها را از طرف آرنج بیرون آورد.

مسأله ۲۸۱ در وضوی ارتماسی برای این که مسح سر و پاها با آب خارج نباشد، باید هنگامی که دست راست و چپ را وضوی ارتماسی می دهد قصد کند که بعد از خارج شدن از آب تا وقتی که آب روی دستها جریان دارد جزء وضو است، در غیر این صورت مسح سر و پاها اشکال دارد.

مسأله ۲۸۲ جایز است وضوی بعضی از اعضا را ارتماسی و بعضی را غیر ارتماسی بگیرد و بهتر است وضوی دست چپ را همیشه غیر ارتماسی بگیرد تا برای مسح سر و پاها مشکلی پیش نیاید.

صفحه ۶۱

دعاهای وضو

مسأله ۲۸۳ شایسته است کسی که وضو می گیرد، موقعی که نگاهش به آب می افتد بگوید: «بِسْمِ اللّهِ وَ بِاللّهِ وَ الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِی جَعَلَ الْماءَ طَهُوراً وَ لَمْ یَجْعَلْهُ نَجِساً» و موقعی که پیش از وضو دست خود را می شوید بگوید: «اللّهُمَّ اجْعَلْنِی مِنَ التَّوّابِینَ وَاجْعَلْنِی مِنَ الْمُتَطَهِّرِینَ» و در وقت مضمضه کردن، یعنی آب در دهان گرداندن بگوید: «اَللّهُمَّ لَقِّنِیْ حُجَّتِی یَوْمَ اَلْقَاکَ وَ اَطْلِقْ لِسانِیْ بِذِکْرِکَ» و در وقت استنشاق، یعنی آب در بینی کردن بگوید: «اَللّهُمَّ لا تُحَرِّمْ عَلَیَّ رِیحَ الْجَنَّهَ وَاجْعَلْنِی مِمَّنْ یَشُمُّ رِیحَها

وَ رُوحَها

وَ طِیبَهَا» و موقع شستن صورت بگوید: «اَللّهُمَّ بَیِّضْ وَجْهِی یَوْمَ تَسْوَدُّ فِیهِ الْوُجوُهُ وَ لا تُسَوِّدْ وَجْهِی یَوْمَ تَبْیَضُّ فِیهِ الْوُجُوهُ» و در وقت شستن دست راست بخواند: «اَللّهُمَّ اَعْطِنی کِتابِی بِیَمینِی وَ الْخُلْدَ فِی الْجِنانِ بِیَساری وَ حاسِبْنی حِساباً یَسیراً» و موقع شستن دست چپ بگوید: «اَللّهُمَّ لا تُعْطِنِی کِتابِی بِشِمالِی وَ لا مَنْ وَراء ظَهْرِی وَ لا تَجْعَلْهَا مَغْلُولَهً اِلَی عُنُقِی وَ اَعُوذُ بِکَ مِنْ مُقَطِّعَاتِ النّیْران» و موقعی که سر را مسح می کند بگوید: «اَللّهُمَّ غَشِّنِی بِرَحْمَتِکَ وَ بَرَکاتِکَ وَ عَفْوِکَ» و در وقت مسح پا بخواند: «اَللّهُمَّ ثَبِّتْنِی عَلَی الصِّراطِ یَوْمَ تَزِلُّ فِیهِ الْاَقْدامُ وَ اجْعَلْ سَعْیِی فِی مَا یُرضِیکَ عَنِّی یَا ذَا الْجَلالِ وَالْاِکْرامِ».

شرایط وضو

مسأله ۲۸۴ شرایط وضو دوازده چیز است: شرط اوّل: پاک بودن آب وضو. شرط دوم: این که مطلق باشد، بنابراین وضو با آب نجس یا مضاف باطل است، اگرچه نداند یا فراموش کرده باشد و اگر نمازی با آن خوانده باید اعاده کند.

صفحه ۶۲

مسأله ۲۸۵ اگر غیر از آب مضاف آب دیگری ندارد باید تیمّم کند و اگر آب مضاف او آب گل آلود است چنانچه وقت دارد، باید صبر کند تا آب صاف شود (بنابر احتیاط واجب).

مسأله ۲۸۶ شرط سوم: آن که آب وضو و فضایی که در آن وضو می گیرد و جایی که آب وضو در آن می ریزد و ظرف آن بنابر احتیاط واجب مباح باشد، بنابر این وضو با آب غصبی یا آبی که معلوم نیست صاحبش راضی باشد، اشکال دارد.

مسأله ۲۸۷ اگر صاحب آب قبلاً اجازه داده و انسان نمی داند از اجازه اش برگشته یا نه، وضوی او

صحیح است.

مسأله ۲۸۸ وضو گرفتن از آب مـدارس علوم دینی که نمی دانـد آب آن را برای همه مردم وقف کرده اند یا فقط برای طلاب همان مـدرسه، اشـکال دارد، مگر در صورتی که معمولاً مردم متـدیّن از آب آنجا وضو بگیرند بطوری که نشانه عمومی بودن وقف باشد.

مسأله ۲۸۹ کسـی که نمی خواهـد در مسـجد یا حسـینیه ای نماز بخوانـد اگر نمی دانـد آب آن وقف عموم است یا فقط برای کسانی است که در آنجا نماز می خواننـد، نمی توانـد آنجا وضو بگیرد، همچنین وضو گرفتن از آب تیمچه ها و مسافرخانه ها برای کسانی که ساکن آنجا نیستند، مگر این که از عمل افراد متدیّن بفهمد که وقف آن، عام است.

مسأله ۲۹۰ هرگاه کسـی محصّل مدرسه ای نیست ولی میهمان محصّـِلین است، وضو گرفتن او در آن مدرسه اشکال ندارد، به شرط این که پذیرفتن چنان میهمانی برخلاف شـرایط وقف نباشد، همچنین در مورد کسـی که میهمان مسافران مسافرخانه و یا ساکنان تیمچه ها است.

مسأله ۲۹۱ وضو گرفتن از نهرهـای بزرگ و کوچـک جـایز است، هرچنـد انسـان ندانـد صاحبـان آنها راضـی هسـتند، امّا اگر صـاحب آنها از وضو گرفتن صـریحاً نهی کنـد احتیاط واجب ترک است و اگر مجرای نهر را بـدون اجازه صاحبش تغییر داده اند، احتیاط آن است که از آن وضو نگیرند.

مسأله ۲۹۲ هرگـاه فرامـوش کنـد آب غصـبی است و بـا آن وضـو بگیرد وضـویش صـحیح است، مگر این که خـودش آب را غصب کرده باشد که در این صورت اشکال دارد.

مسأله ۲۹۳ اگر گمان می کرد آب از خود اوست و بعد از وضو معلوم شد مال دیگری

است،وضوی او صحیح است و باید قیمت آن را به صاحبش بدهد.

مسأله ۲۹۴ شرط چهارم آن است که ظرف آب وضو بنابر احتیاط واجب از طلا و نقره نباشد.

مسأله ۲۹۵ هرگاه آب وضو در ظرف غصبی یا طلا و نقره است و غیر از آن آب دیگری ندارد، باید تیمّم کند و اگر وضو بگیرد اشکال دارد، خواه وضو را به صورت ارتماسی بگیرد و یا با دست آب را برداشته به صورت و دست بریزد، امّا می تواند آبی را که در ظرف طلا و نقره است در ظرف دیگری بریزد و از آن وضو بگیرد.

مسأله ۲۹۶ هرگاه در حوضی که مثلاً یک آجر یا یک سنگ آن غصبی است وضو بگیرد اگر وضوی او تصرّف در غصب محسوب شود اشکال دارد، همچنین اگر شیر آب یا قسمتی از لوله کشی غصبی باشد.

مسأله ۲۹۷ اگر در صحن یکی از امامان(علیهم السلام) یا امام زادگان که سابقاً قبرستان بوده حوض یا نهری بسازند، چنانچه انسان نداند که زمین صحن را مخصوص قبرستان وقف کرده اند، وضو گرفتن از آن حوض یا نهر اشکال ندارد.

مسأله ۲۹۸ شرط پنجم آن است که اعضای وضو موقع شستن یا مسح کردن پاک باشد، امّا اگر بعد از تمام شدن وضوی یک عضو، همان عضو نجس شود وضو صحیح است.

مسأله ۲۹۹ اگر غیر از اعضای وضو جایی از بدن نجس باشد مانعی برای وضو ندارد، ولی در مخرج بول و غائط احتیاط مستحب آن است که اوّل آن را تطهیر کرده، بعد وضو بگیرد.

صفحه۶۴

مسأله ۳۰۰ هرگاه یکی از اعضای وضو قبلاً نجس بوده و بعد از وضو شک کند که

آن را پیش از وضو آب کشیده یا نه، وضوی او صحیح است، ولی باید برای نماز آن را آب بکشد و اگر چیزی با آن ملاقات کرده تطهیر کند.

مسأله ۳۰۱ هرگاه در صورت یا دستها بریدگی است که خون آن بند نمی آید و آب برای آن ضرر ندارد، باید در آب کر یا جاری فرو برد، یا زیر شیر آب بگیرد و قدری فشار دهد که خون بند بیاید و بعد به دستوری که قبلاً گفته شد وضوی ارتماسی بگیرد، امّا اگر آب ضرر دارد باید به دستور وضوی جبیره که بعداً می آید، عمل کند.

مسأله ۳۰۲ شرط ششم آن که وقت کافی برای وضو و نماز داشته باشد، بنابراین اگر وقت بقدری تنگ است که اگر وضو بگیرد تمام یا مقداری از واجبات نماز بعد از وقت خوانده می شود باید تیمّم کند.

مسأله ۳۰۳ کسی که در تنگی وقت نماز، باید تیمّم کند، هرگاه برای نماز وضو بگیرد باطل است، امّا اگر به قصد کار دیگری مانند خواندن قرآن باشد صحیح است.

مسأله ۳۰۴ شرط هفتم آن است که وضو را به قصد قربت یعنی برای خدا انجام دهد، بنابر این اگر به قصد ریا و خودنمایی یا برای خنک شدن بدن و مانند آن بگیرد باطل است، ولی اگر تصمیم قطعی دارد که برای اطاعت فرمان خدا وضو بگیرد در ضمن می داند خنک هم می شود، ضرری ندارد.

مسأله ۳۰۵ لازم نیست نیّت را به زبان بگوید یا از قلب خود بگذراند، همین اندازه کافی است که اگر از او بپرسند چه می کنی؟ بداند وضو می گیرد.

مسأله ۳۰۶ هرگاه زن در

جایی وضو بگیرد که نامحرم او را می بیند وضوی او باطل نیست، هرچند گناه کرده است.

مسأله ۳۰۷ شرط هشتم آن که «ترتیب» را در وضو رعایت کند، یعنی اوّل صورت، بعد دست راست و بعد دست چپ را بشوید و بعد از آن مسح سر و بعد مسح پاها را انجام دهد و بنابر احتیاط پای چپ را پیش از پای راست مسح نکند.

مسأله ۳۰۸ شرط نهم این که کارهای وضو را چنان به جا آورد که بگویند پشت سر

هم انجام می دهد و اگر چنین کند وضوی او صحیح است، هرچند بر اثر گرمی هوا و وزش باد اعضای سابق خشک شده باشد، مثلاً موقعی که می خواهد دست راست را بشوید صورت او خشک شود، ولی اگر طوری انجام دهد که پشت سر هم نباشد وضوی او باطل است، هرچند بر اثر سردی هوا اعضای قبل، خشک نشده باشد.

صفحه۶۵

مسأله ۳۰۹ راه رفتن در بین وضو اشکال ندارد، بنابراین اگر بعد از شستن صورت و دستها چند قدم راه برود و بعد مسح سر و پا را بکشد وضوی او صحیح است.

مسأله ۳۱۰ شرط دهم «مباشرت» است، یعنی خود انسان شستن صورت و دست و مسح سر و پاها را انجام دهد و اگر دیگری او را وضو دهد، یا در رساندن آب به صورت و دستها و مسح سر و پاها به او کمک نماید وضو باطل است، ولی کمک در مقدّمات وضو اشکال ندارد.

مسأله ۳۱۱ کسی که شخصاً قادر به وضو گرفتن نیست باید کسی را کمک بگیرد که او را وضو دهد و چنانچه مزد هم بخواهد در صورت توانایی

باید بدهد، ولی باید خود او نیّت وضو کند و با دست خود مسح نماید و اگر نمی تواند باید دیگری دست او را بگیرد و به محل مسح بکشد و اگر این هم ممکن نیست، باید از دست او رطوبت بگیرد و با آن رطوبت سر و پای او را مسح نماید، ولی در این صورت احتیاط واجب این است که تیمّم هم بکند.

مسأله ۳۱۲ انسان هر یک از کارهای وضو را که می تواند به تنهایی انجام دهد، نباید کمک بگیرد.

مسأله ۳۱۳ شرط یازدهم آن است که استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد، بنابر این اگر خوف ضرر دارد، یا می ترسد اگر آب را به مصرف وضو برساند تشنه بماند، باید تیمّم کند.

مسأله ۳۱۴ هرگاه وضو بگیرد بعد بفهمد آب برای او ضرر داشته، وضوی او صحیح است.

مسأله ۳۱۵ هرگاه آب به مقدار کم برای او ضرر ندارد باید با همان مقدار وضو بگیرد، یا مثلاً اگر آب سرد ضرر دارد باید آب را گرم کند.

مسأله ۳۱۶ شرط دوازدهم آن است که مانعی از رسیدن آب نباشد و هرگاه می داند چیزی به اعضای وضو چسبیده، ولی شک دارد که آیا مانع رسیدن آب هست یا نه باید آن را برطرف کند.

مسأله ۳۱۷اگر زیر ناخن کمی چرک باشد وضو اشکال ندارد، ولی بهتر است آن را تمیز کند، امّا اگر ناخن را بگیرد باید آن چرک را که مانع رسیدن آب به بدن است برطرف کند و نیز اگر ناخن بیش از حدّ معمول بلند باشد و چرک زیر آن، مانع رسیدن آب وضو است، باید آن را برطرف سازد.

مسأله

۳۱۸ هرگاه به واسطه سوختگی یا چیز دیگر تاولهایی بر اعضای وضو پیدا شود شستن و مسح روی آن کافی است و چنانچه سوراخ شود رساندن آب به زیر پوست لازم نیست، ولی چنانچه قسمتی از پوست کنده شده که گاهی به بدن می چسبد و گاهی بلند می شود باید آب را به زیر آن برساند به شرط این که ضرر نداشته باشد.

مسأله ۳۱۹ هرگاه انسان احتمال دهد مانعی در اعضای وضو وجود دارد اگر احتمال آن عقلایی است باید وارسی کند، مثل این که بعد از گِل کاری یا رنگ کاری شک کند مقداری گِل یا رنگ به دست او چسبیده است.

مسأله ۳۲۰ رنگهایی که مانع رسیدن آب به بدن نیست، برای وضو ضرری ندارد ولی اگر مانع باشد،یا شک کندکه مانع است یا نه، باید آن را برطرف سازد.

مسأله ۳۲۱ وجود انگشتر و دستبند و مانند آن اگر مانع رسیدن آب نباشد، برای وضو ضرری ندارد و می تواند آن را جابه جا کند تا آب به زیر آن برسد و شسته شود و اگر بعد از وضو، انگشتر یا مانع دیگری در دست ببیند و نداند موقع وضو بوده یا نه،وضوی او صحیح است، به شرط این که احتمال بدهد در حال وضو توجّه به این امر داشته است.

صفحه۶۷

مسأله ۳۲۲ اگر بعد از فراغت وضو شک کند همه کارهای وضو را انجام داده یا نه، یا شرایط در آن جمع بوده یا نه، اعتنا نکند، امّا اگر در حال وضو شک کند باید به جا آورد.

احکام وضو

مسأله ۳۲۳ هرگاه انسان وضو داشته و شک کند باطل شده یا نه، بنامی گذارد

که وضوی او باقی است و بعکس اگر کسی وضو نداشته، شک دارد وضو گرفته یا نه، بنا می گذارد که وضو نگرفته است.

مسأله ۳۲۴ کسی که می داند وضو گرفته و حدثی هم از او سر زده، مثلاً بول کرده، چنانچه نداند کدامیک جلوتر بوده، باید وضو بگیرد.

مسأله ۳۲۵ کسی که در کارهای وضو یا شرایط آن مثل پاک بودن آب و وجود مانع بر اعضای وضو، زیاد شک می کند، باید اعتنا نکند و مطابق معمول مردم انجام دهد.

مسأله ۳۲۶ هرگاه بعد از نماز شک کند وضو گرفته یا نه، نماز او صحیح است، ولی برای نمازهای بعد باید وضو بگیرد.

مسأله ۳۲۷ هرگاه در بین نماز شک کند که وضو گرفته یا نه، بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و بعد از آن وضو بگیرد و اعاده نماید.

مسأله ۳۲۸ هرگاه انسان مرضی دارد که بول او قطره قطره خارج می شود، یا نمی تواند از بیرون آمدن غائط خود داری کند، چنانچه می داند که از اوّل وقت نماز تا آخر آن به مقدار وضو گرفتن و نماز خواندن مهلت پیدا می کند باید نماز را در همان وقت مهلت بخواند و باید به واجبات نماز قناعت کند و اذان و اقامه و قنوت را اگر مهلت نمی دهد ترک کند.

مسأله ۳۲۹ اگر به مقدار وضو و نماز مهلت پیدا نمی کند ولی در بین نماز فقط چند مرتبه بول و غائط از او خارج می شود بطوری که اگر بخواهد بعد از هر کدام وضو بگیرد مشکل نیست، در این صورت باید بنابر احتیاط واجب ظرف آبی پهلوی خود بگذارد و

هر وقت چیزی از او خارج شد وضو بگیرد و بقیّه نماز را بخواند، امّا اگر چنان پی در پی از او خارج می شود که این کار برای او مشقّت بار است یک وضو کافی است.

مسأله ۳۳۰ چنان که گفته شد هرگاه بول یا غائط طوری پی در پی از او خارج شود که وضو گرفتن بعد از هر دفعه برای او بسیار مشکل است، یک وضو کافی است، بلکه می تواند دو نماز مانند ظهر و عصر را با همان یک وضو بخواند، اگر چه احتیاط آن است که برای هر نماز یک وضو بگیرد.

مسأله ۳۳۱ هرگاه این گونه افراد با اختیار خود بول یا غائط کنند باید وضو بگیرند.

مسأله ۳۳۲ هرگاه مرضی دارد که نمی تواند از خارج شدن باد جلوگیری کند، باید بهوظیفه کسانی که نمی توانند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کنند عمل نماید.

مسأله ۳۳۳ کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود باید بعد از هر وضو فوراً مشغول نماز شود و برای به جا آوردن نماز احتیاط و سجده و تشهّد فراموش شده، وضو گرفتن دیگری لازم نیست، به شرط این که میان نماز و این کارها فاصله ای نیندازد.

مسأله ۳۳۴ کسی که بول یا غائط از او بی اختیار خارج می شود باید برای نماز به وسیله کیسه و مانند آن از آلودگی جاهای دیگر بدن جلوگیری کند و احتیاط آن است که پیش از هر نماز مخرج را آب بکشد.

مسأله ۳۳۵ کسانی که دارای چنین بیماری هستند، اگر به آسانی قابل معالجه باشند واجب است معالجه کنند و اگر

نکنند برای آنها اشکال دارد.

مسأله ۳۳۶ کسانی که به چنین بیماری مبتلا هستند پس از بهبودی لازم نیست نمازهایی را که در وقت بیماری طبق دستورهای بالا خوانده اند قضا نمایند، ولی اگر قبل از پایان وقت نماز بهبودی یابند باید نمازی را که وقتش باقی است اعاده کنند (بنابر احتیاط واجب).

صفحه ۶۹

اموری که باید برای آنها وضو گرفت

مسأله ۳۳۷ وضو برای شش چیز واجب است:

۱ نماز واجب (غیر از نماز میّت)

۲ سجده و تشهّد فراموش شده.

۳ طواف واجب (باید توجّه داشت طوافهایی که جزء حج یا عمره است طواف واجب حساب می شود هرچند اصل حج و عمره مستحب باشد).

۴ هرگاه نذر یا عهد کرده، یا قسم خورده که وضو بگیرد و با طهارت باشد.

۵ هرگاه نذر کرده جایی از بدن خود را به خطّ قرآن برساند (در صورتی که این نذر شرعاً رجحان داشته باشد مثل این که می خواهد از روی احترام خطّ قرآن را ببوسد).

۶ برای آب کشیدن قرآنی که نجس شده یا بیرون آوردن آن از محل آلوده، هرگاه مجبور باشد دست یا جای دیگر بدن خود را به خطّ قرآن برساند.

مسأله ۳۳۸ تماسّ بدن با خطّ قرآن برای کسی که وضو ندارد حرام است، ولی ترجمه قرآن به زبانهای دیگر این حکم را ندارد.

مسأله ۳۳۹ هرگاه دیوانه یا بچّه ای بدون وضو دست به خطّ قرآن می زند جلوگیری او واجب نیست، امّا اگر کاری کنند که بی احترامی به قرآن باشد باید از آنها جلوگیری کرد.

مسأله ۳۴۰ کسی که وضو ندارد حرام است اسم خداوند متعال را که به هر زبانی نوشته شده باشد مس نماید (بنابر احتیاط واجب) و مسّ اسم مبارک

پیامبر(صلی الله علیه وآله) و ائمّه هدی(علیهم السلام) و حضرت زهرا(علیها السلام) نیز اگر هتك حرمت و بی احترامی باشد حرام است.

صفحه ۷۰

مسأله ۳۴۱ مستحبّ است انسان برای این که با طهارت باشد وضو بگیرد، خواه نزدیك وقت نماز باشد یا نه و با آن وضو، می تواند نماز بخواند.

مسأله ۳۴۲ هرگاه یقین دارد وقت، داخل شده و قصد وضوی واجب کند، بعد بفهمد وقت، داخل نشده بود، وضوی او صحیح است.

مسأله ۳۴۳ وضو گرفتن در چند جا مستحبّ است: برای خواندن قرآن، برای نماز میّت و برای دعا و مانند آن و نیز مستحبّ است کسی که وضو دارد برای خواندن نماز، تجدید وضو کند و هرگاه به قصد یکی از این کارها وضو بگیرد تمام کارهایی را که مشروط به وضو است می تواند انجام دهد.

اموری که وضو را باطل می کند

مسأله ۳۴۴ هشت چیز وضورا باطل می کند:

۱ خارج شدن بول. ۲ غائط. ۳ بادی که از مخرج غائط خارج شود. ۴ خوابی که بر عقل غلبه کند و به واسطه آن چشم نبیند و گوش نشنود، ولی اگر چشم نبیند و گوش بشنود وضو باطل نمی شود. ۵ کلّیّه اموری که عقل را از بین می برد مانند مستی، بیهوشی و دیوانگی (بنابر احتیاط واجب). ۶ استحاضه زنان که شرح آن در جای خود می آید. ۷ کاری که برای آن باید غسل کرد، مانند جنابت. ۸ مسّ میّت انسان.

احکام وضوی جبیره

چیزی که با آن زخم یا عضو شکسته را می بندند و دوایی که روی آن می گذارند «جبیره» نامیده می شود.

مسأله ۳۴۵ هرگاه در یکی از جاهای وضو زخم یا دمل یا شکستگی باشد چنانچه روی آن باز است و خون ندارد و آب هم برای آن مضر نیست، باید مطابق معمول وضو بگیرد.

صفحه ۷۱

مسأله ۳۴۶ هرگاه زخم یا دمل یا شکستگی در صورت و دستها است و روی آن باز است امّا آب ریختن روی آن ضرر دارد، کافی است اطراف آن را بشوید، ولی اگر کشیدن دست تر بر آن ضرر ندارد باید دست تر بر خود آن نیز بکشد و اگر ضرر دارد مستحبّ است پارچه پاکی روی آن بگذارد و دست تر روی آن بکشد.

مسأله ۳۴۷ هرگاه زخم یا دمل و شکستگی در محلّ مسح باشد چنانچه نتواند آن را مسح کند باید پارچه پاکی روی آن بگذارد و روی پارچه را با رطوبت آب وضو مسح کند و بنابر احتیاط واجب، تیمّم هم بنماید و اگر گذاشتن پارچه ممکن

نباشد باید وضوی بدون مسح بگیرد و بنابر احتیاط واجب تیمّم هم بکند.

مسأله ۳۴۸ هرگاه زخم یا دمل و شکستگی با پارچه یا گچ یا مانند آن بسته شده است، چنانچه باز کردن آن ضرر و مشقّت زیادی ندارد و آب هم برای آن مضر نیست، باید آن را باز کند و وضو بگیرد، در غیر این صورت اطراف زخم یا شکستگی را بشوید و احتیاط مستحب آن است که روی جبیره را نیز مسح کند و اگر جبیره، نجس است یا نمی شود روی آن دستِ تر بکشد، پارچه پاکی را بر آن ببندد و دستِ تر روی آن بکشد.

مسأله ۳۴۹ هرگاه جبیره تمام صورت یا تمام یکی از دستها را گرفته باشد، باید بنابر احتیاط هم وضوی جبیره ای بگیرد و هم تیمّم کند، همچنین اگر جبیره تمام اعضای وضو را گرفته باشد.

مسأله ۳۵۰ کسی که در کف دست و انگشتهایش جبیره دارد و در موقع وضو دست تر روی آن کشیده، می تواند مسح سر و پا را با همان رطوبت انجام دهد و اگر کافی نباشد، از جاهای دیگر وضو رطوبت می گیرد.

مسأله ۳۵۱ هرگاه جبیره بیشتر از معمول، اطراف زخم را گرفته و برداشتن آن ممکن نیست باید به دستور جبیره عمل کند و بنابر احتیاط مستحب، تیمّم هم بنماید و اگر برداشتن جبیره اضافی ممکن است باید آن را بردارد.

صفحه ۷۲

مسأله ۳۵۲ هرگاه در جای وضو، زخم و جراحت و شکستگی وجود ندارد، امّا به جهت دیگری آب برای آن ضرر دارد، باید تیمّم کند، ولی اگر فقط برای مقداری از دست و صورت ضرر دارد، چنانچه اطراف آن را

بشوید کافی است و احتیاط آن است که تیمّم هم بکند.

مسأله ۳۵۳ اگر در جای وضو یا غسل چیزی چسبیده که برداشتن آن ممکن نیست، یا بسیار مشقّت دارد باید به دستور جبیره عمل کند، یعنی اطراف آن را بشوید و روی آن را دست بکشد.

مسأله ۳۵۴ غسل جبیره ای مثل وضوی جبیره ای است، ولی تا ممکن است باید غسل را ترتیبی به جا آورد، بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۳۵۵ کسی که وظیفه او تیمّم است هرگاه در اعضای تیمّم او زخم، یا دمل، یا شکستگی باشدباید مطابق دستور وضوی جبیره ای تیمّم جبیره ای کند.

مسأله ۳۵۶ کسی که وظیفه او وضو یا غسل جبیره ای است، چنانچه می داند تا آخر وقت عذر او برطرف نمی شود می تواند در اوّل وقت نماز بخواند، امّا اگر امید دارد که تا آخر وقت عذر او برطرف شود احتیاط واجب آن است که صبر کند.

مسأله ۳۵۷ اگر به خاطر درد چشم شستن صورت ضرر دارد باید تیمّم کند و اگر می تواند اطراف چشم و بقیّه صورت را بشوید، کافی است.

مسأله ۳۵۸ نمازهایی را که با وضو یا غسل جبیره ای می خوانند اعاده ندارد، مگر این که قبل از پایان وقت نماز، عذر برطرف شود، در اینجا بنابر احتیاط واجب، نماز را اعاده کنند.

صفحه۷۳

غسل

غسلهای واجب

اشاره

مسأله ۳۵۹ غسلهای واجب هفت غسل است:

۱ غسل جنابت ۲ غسل استحاضه ۳ غسل حیض ۴ غسل نفاس ۵ غسل مسّ میّت ۶ غسل میّت ۷ غسل مستحبّی که بواسطه نذر و قسم و مانند آن واجب شده است.

۱ جنابت

مسأله ۳۶۰ انسان با دو چیز جُنُب می شود: اوّل جماع (آمیزش جنسی) دوم بیرون آمدن منی، چه در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی شهوت.

احکام جنابت

مسأله ۳۶۱اگر رطوبتی از انسان خارج شود و نداند منی است یا رطوبت دیگر، چنانچه همراه با «جستن» و «شهوت» بوده باشد آن رطوبت حکم منی دارد و اگر این دو نشانه، یا یکی از آنها را نداشته باشد حکم منی ندارد، ولی در زن و مریض لازم نیست که با جستن بیرون آید، بلکه اگر رطوبت هنگامی بیرون آید که به اوج شهوت جنسی رسیده است، حکم منی دارد.

صفحه۷۴

مسأله ۳۶۲ غالباً بعد از بیرون آمدن منی بدن سست می شود، ولی این موضوع جزء شرایط قطعی و نشانه ها نیست.

مسأله ۳۶۳ مستحبّ است بعد از بیرون آمدن منی بول کند تا ذرّات باقیمانده خارج شود و اگر نکند و بعد از غسل رطوبتی از او بیرون آید که نداند منی است یا رطوبت دیگر، حکم منی دارد و باید دوباره غسل کند.

مسأله ۳۶۴اگر انسان جماع کند و به اندازه ختنه گاه یا بیشتر داخل شود، مرد و زن هردو جُنُب می شوند، خواه بالغ باشند یا نابالغ، منی بیرون آید یانه. این در صورتی است که جماع در قُبُل باشد و اگر در دُبُر باشد بنابر احتیاط واجب باید جمع

کند بین غسل و وضو.

مسأله ۳۶۵ اگر شک کند که به مقدار ختنه گاه داخل شده یا نه، غسل بر او واجب نیست.

مسأله ۳۶۶ هر گـاه نعوذ بـاللّه بـا حیوانی نزدیکی کنـد و منی از او بیرون آیـد، جُنُب می شود و غسـل کافی است، امّا اگر منی بیرون نیایـد احتیـاط واجب آن است که برای نمـاز وماننـد آن، هم غسـل کنـد و هم وضو بگیرد، مگر این که قبل از این کار وضو داشته باشد که در این صورت تنها غسل کافی است.

مسأله ۳۶۷ هر گـاه منی از جای خود حرکت کنـد امّا از ریختن آن به بیرون جلوگیری بعمل آورد، یا به علّت دیگر بیرون نیاید غسل واجب نیست، همچنین اگر شک کند که بیرون آمده یا نه.

مسأله ۳۶۸ کسـی که آب برای غسل کردن ندارد می تواند با همسر خود نزدیکی کند و تیمّم برای او کافی است، خواه بعد از داخل شدن وقت نماز باشد یا قبل از آن.

مسأله ۳۶۹ هر گـاه در لباس خود منی ببینـد و یقین نمایـد از خود اوست بایـد غسل کنـد و نمازهایی را که یقین دارد با جنابت خوانده قضا نماید، ولی آنچه را شک دارد لازم نیست قضا نماید.

صفحه ۷۵

کارهایی که بر جُنُب حرام است

مسأله ۳۷۰ پنج کار بر جُنُب حرام است:

۱ مسّ خطّ قرآن یا اسم خدا و پیامبران و امامان بنابر احتیاط واجب، همانطور که در وضو گفته شد.

۲ رفتن به مسجدالحرام و مسجد پیغمبر(صلی الله علیه وآله)، هرچند از یک در داخل و از در دیگر خارج شود.

۳ توقّف کردن در مساجد دیگر، امّا اگر از یک در داخل و از در دیگر خارج

شود، یا برای برداشتن چیزی برود مانعی ندارد و احتیاط واجب آن است که در حرم امامان هم توقّف نکند.

۴ داخل شدن در مسجد برای گذاشتن چیزی در آن.

۵ خواندن یکی از آیات سجده، ولی خواندن غیر آیه سجده از سوره سجده مانعی ندارد.

مسأله ۳۷۱ سوره هایی که سجده واجب در آن است چهار سوره است:

۱ سوره الم سجده (سوره ۳۲). ۲ سوره حم سجده (سوره ۴۱). ۳ سوره والنّجم (سوره ۵۳). ۴ سوره اقرأ (سوره ۹۶).

کارهایی که بر جُنُب مکروه است

مسأله ۳۷۲ شایسته است جُنُب چند چیز را ترک کند:

۱ و ۲ خوردن و آشامیدن، ولی اگر وضو بگیرد مکروه نیست. ۳ خواندن بیشتر از هفت آیه از قرآن، حتّی از سوره هایی که سجده واجب ندارد. ۴ تماسّ بدن با جلد وحاشیه و فاصله سطور قرآن مجید و همراه داشتن آن. ۵ خوابیدن بدون وضو. ۶ رنگ کردن موها به حنا و مانند آن. ۷ مالیدن روغن و انواع کِرِم ها به بدن. ۸ جماع کردن بعد از محتلم شدن.

صفحه۷۶

احکام غسل جنابت

مسأله ۳۷۳ غسل جنابت را هرگاه برای رفع جنابت و پاک شدن انجام دهد مستحبّ است، امّا برای خواندن نماز واجب مانند آن واجب می شود. برای نماز میّت سجده شکر سجده های واجب قرآن (هنگامی که آیه سجده را از دیگری بشنود) غسل جنابت واجب نیست، بلکه در همان حال نیز انجام این کارها جایز است، هرچند بهتر است که برای نماز میّت و سجده شکر و امثال آن غسل کند.

مسأله ۳۷۴ هنگام غسل کردن لازم نیست نیّت واجب یا مستحب کند، همین اندازه که به قصد قربت و اطاعت فرمان

خدا انجام دهد کافی است.

مسأله ۳۷۵ هرگاه یقین کند وقت نماز داخل شده و نیّت غسل واجب کند بعد معلوم شود که پیش از وقت بوده، غسل او صحیح است، همچنین اگر به نیّت نماز واجب غسل کند، بعد معلوم شود وقت گذشته بوده است،غسل او صحیح می باشد.

اقسام و احکام غسل

مسأله ۳۷۶ غسل را خواه واجب باشد یا مستحب، به دو صورت می توان انجام داد: ترتیبی و ارتماسی.

مسأله ۳۷۷ غسل ترتیبی به این صورت است که بعد از نیّت، اوّل سر و گردن را می شوید و بعد طرف راست و بعد طرف چپ را (بنابر احتیاط واجب) و اگر عمداً یا از روی فراموشی یا ندانستن مسأله به این ترتیب عمل نکند غسل را اعاده می کند.

مسأله ۳۷۸ باید نصف ناف و نصف عورت را با طرف راست بدن و نصف دیگر را با طرف چپ بشوید، ولی بهتر است تمام آن را با هر دو طرف غسل دهد.

مسأله ۳۷۹ برای این که یقین کند هر سه قسمت بدن یعنی سر و گردن و طرف راست و طرف چپ را کاملاً غسل داده، کمی از قسمتهای دیگر را با آن قسمت می شوید و احتیاط مستحبّ آن است که طرف راست گردن را با طرف راست بدن و طرف چپ گردن را با طرف چپ بدن بشوید.

صفحه ۷۷

مسأله ۳۸۰ اگر بعد از غسل بفهمد مقداری از بدن را نشسته، چنانچه از طرف چپ باشد شستن همان مقدار کافی است و اگر از طرف راست باشد، احتیاط آن است که بعد از شستن آن دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سر و

گردن باشد، باید بعد از شستن آن دوباره طرف راست و چپ را بشوید.

مسأله ۳۸۱اگر بعد از تمام شدن غسل، شک کند که اعضا را درست شسته یا نه، اعتنا نکند.

مسأله ۳۸۲غسل ارتماسی آن است که بعد از نیّت، تمام بدن را یک دفعه یا به تدریج در آب فرو می برد،خواه در مثل حوض استخر باشد و یا زیر آبشاری که آب آن یک مرتبه تمام بدن را فرامی گیرد، امّا غسل ارتماسی زیر دوش معمولی ممکن نیست.

مسأله ۳۸۳هرگاه مقداری از بدن بیرون آب باشد و نیّت غسل ارتماسی کند و در آب فرو رود کافی است، امّا اگر تمام بدن زیر آب باشد و آن را تکان دهد مشکل است.

مسأله ۳۸۴اگر بعد از غسل ارتماسی بفهمد مقداری از بدن شسته نشده، باید دوباره غسل کند.

مسأله ۳۸۵ در غسل ارتماسی باید پاها را نیز از زمین بلند کند تا آب به زیر آن برسد.

مسأله ۳۸۶اگر برای غسل ترتیبی وقت ندارد و می تواند ارتماسی انجام دهد، واجب است ارتماسی انجام دهد.

مسأله ۳۸۷احتیاط واجب آن است که کسی که روزه واجب گرفته، یا برای حج یا عمره احرام بسته، غسل ارتماسی نکند و سر خود را زیر آب فرو نبرد، ولی اگر از روی فراموشی غسل ارتماسی کند، صحیح است و ضرر به روزه و احرام او نمی زند.

مسأله ۳۸۸ در غسل ترتیبی می تواند سه بار در آب فرو رود، یک بار به نیّت سر و گردن، دیگری به نیّت طرف راست و دیگری را به نیّت طرف چپ.

صفحه۷۸

مسأله ۳۸۹ در غسل ارتماسی باید تمام بدن پاک باشد(بنابر احتیاط

واجب) ولی در غسل ترتیبی پاک بودن تمام بـدن لازم نیست، همین انـدازه که هر عضو پیش از غسل دادن پاک باشـد، کافی است.

مسأله ۳۹۰ سابقاً گفتیم عرق جُنُب از حرام نجس نیست و چنین کسـی می توانـد با آب گرم غسل کنـد، ولی بهتر است با آب ملایم غسل کند که عرق ننماید.

مسأله ۳۹۱ هرگاه مختصری از بدن شسته نشود، غسل باطل است، امّا شستن باطن، مانند داخل گوش و بینی و داخل چشم لازم نیست.

مسأله ۳۹۲ هنگام غسل باید هر چیز که مانع رسیدن آب به بدن است برطرف کند و اگر احتمال عقلایی می دهد مانعی باشد، باید وارسی کند تا مطمئن شود مانعی نیست.

مسأله ۳۹۳موهای کوتاه را که جزء بـدن حساب می شود بایـد بشوید، بنابر احتیاط واجب شسـتن موهای بلند و زیر آنها هر دو لازم است.

مسأله ۳۹۴شرایطی که برای وضو گفته شد مانند پاک بودن آب و غیر آن در غسل هم شـرط است، ولی در غسل لازم نیست که از بالا به پایین بشوید و فاصله افتادن میان شستن اعضا در غسل ترتیبی نیز اشکالی ندارد، مگر در مورد کسی که نمی تواند بول و غائط خود را حفظ کند که باید پشت سر هم به جاآورد و فوراً نماز بخواند، همچنین در زن مستحاضه.

مسأله ۳۹۵ کسـی که قصد دارد پول حمّامی را ندهد، یا بدون علم به رضایت او می خواهد نسیه بگذارد بنابر احتیاط، غسل او باطل است، همچنین اگر قصد دارد پول حرام یا پولی که خمس آن را نداده به حمّامی بدهد.

مسأله ۳۹۶ کسی که زیادتر از معمول در حمّام آب می ریزد، غسل

او اشکال دارد، مگر این که تصمیم داشته باشد حمّامی را با پول اضافی راضی کند.

مسأله ۳۹۷ هر گاه شک کند غسل کرده یا نه،باید غسل کند ولی اگر بعد از غسل شک کند غسل او صحیح بوده یا نه، اعتنا به شک نکند.

مسأله ۱۳۹۸اگر در اثناء غسل، حَدَث اصغر از او سر زند (مثلاً بول کند)

بنابر احتیاط واجب، باید غسل را از سر گیرد و برای نماز و مانند آن، وضو

نیز بگیرد.

مسأله ۳۹۹ هر گاه کسی جُنُب شده و نمازهایی خوانده است، بعداً شک کند غسل کرده یا نه، آن نمازها صحیح است، ولی برای نمازهای بعد باید غسل کند.

مسأله ۴۰۰ چند غسل واجب، یا واجب و مستحب را می توان با یک نیّت انجام داد، یعنی یک غسل کند به نیّت جنابت و حیض و مسّ میّت و غسل جمعه و مانند آن و از همه کفایت می کند.

مسأله ۴۰۱ با هر غسلی می توان نماز خواند و وضو واجب نیست، خواه جنابت باشد یا غیر آن، واجب باشد یا مستحب، ولی احتیاط مستحب آن است که در غیر غسل جنابت وضو بگیرد.

۲ استحاضه

مسأله ۴۰۲ یکی از خونهایی که از زن خارج می شود خون «استحاضه» است و دراین موقع زن را «مستحاضه» می گویند، بطور کلّی تمام خونهایی که غیر از حیض و نفاس و زخم و دمل است و از رحم زن خارج می شود خون استحاضه است.

مسأله ۴۰۳ خون استحاضه غالباً کم رنگ و سرد و رقیق است و بدون فشار و سوزش بیرون می آید، ولی ممکن است گاهی تیره رنگ یا سرخ و گرم و غلیظ باشد و با

فشار و سوزش خارج شود.

مسأله ۴۰۴ استحاضه فقط دو قسم است: «قلیله» و «کثیره»: استحاضه قلیله آن است که هرگاه زن پنبه ای را داخل کند، خون، آن را آلوده نماید ولی از طرف دیگر خارج نشود، خواه خون در پنبه فرو رود یا نه، و استحاضه کثیره آن است که خون، در پنبه فرو رود و از آن بگذرد و جاری شود.

صفحه ۸۰

احکام زن مستحاضه

مسأله ۴۰۵ در استحاضه قلیله باید زن برای هر نماز یک وضو بگیرد (بنابراحتیاط واجب) و واجب است از سرایت خون به سایر اعضا جلوگیری کند، امّا عوض کردن پنبه و دستمال واجب نیست، هر چند احتیاط است. و در استحاضه کثیره واجب است سه غسل انجام دهد: یک غسل برای نماز صبح و دیگر برای نماز ظهر و عصر و سوم برای مغرب و عشا و باید میان این نمازها جمع کند و احتیاط مستحب آن است که علاوه بر این، برای هر نماز یک وضو بگیرد، قبل از غسل یا بعد از آن.

مسأله ۴۰۶ هرگاه قبل از داخل شدن وقت نماز وضو یا غسل را انجام داده باشد باید در موقع نماز بنابر احتیاط واجب، آن را اعاده کند.

مسأله ۴۰۷ هرگاه استحاضه قلیله بعد از نماز صبح کثیره شود، باید برای نماز ظهر و عصر غسل کند و اگر بعد از نماز ظهر و عصر کثیره شود، باید برای نماز مغرب و عشا غسل کند.

مسأله ۴۰۸ در تمام مواردی که غسل بر او واجب می شود اگر غسل کردن مکرّر برای او ضرر دارد، یا مایه مشقّت زیاد است می تواند به جای آن تیمّم کند.

مسأله ۴۰۹ در استحاضه

«کثیره» یا «قلیله» اگر قبل از اذان صبح برای نماز شب غسل کند یا وضو به جا آورد و نماز شب را بخواند احتیاط واجب آن است که بعد از داخل شدن صبح، دو مرتبه غسل و وضو را انجام دهد.

مسأله ۴۱۰ هر گاه زن مستحاضه قلیله، نماز ظهر و عصر یا مغرب و عشا را از هم جدا بخواند، باید برای هر کدام یک وضو بگیرد و همچنین برای نمازهای مستحب، ولی برای مجموع نماز شب، یک وضو یا غسل کافی است و برای خواندن نماز احتیاط و سجده فراموش شده و تشهّد فراموش شده و سجده سهو که بلافاصله بعد از نماز به جا می آورد، غسل و وضو لازم نیست.

مسأله ۴۱۱ زن مستحاضه بعد از آن که خونش قطع شد، فقط برای اولین نماز باید کارهای استحاضه را انجام دهد.

مسأله ۴۱۲ هر گاه نداند استحاضه او قلیله است یا کثیره، بنابر احتیاط واجب باید قبل از نماز، خود را وارسی کند و اگر نمی تواند خود را وارسی کند، احتیاط آن است که هم وظیفه استحاضه کثیره را انجام دهد و هم قلیله، امّا اگر حالت سابق او معلوم است کثیره یا قلیله بوده می تواند به وظیفه همان ادامه دهد.

مسأله ۴۱۳ هر گاه زن مستحاضه بعد از نماز، خود را وارسی کند و خون نبیند، با وضویی که دارد می تواند نماز دیگر را بخواند، هرچند بعد از مدّتی دوباره خون بیاید.

مسأله ۴۱۴ هر گاه زن مستحاضه بداند پیش از گذشتن وقت نماز بکلّی پاک می شود و یا به اندازه خواندن نماز، خون قطع می گردد، بنابر احتیاط واجب باید صبر کند و هنگامی

که پاک شد غسل کند، یا وضو بگیرد و نماز را بخواند.

مسأله ۴۱۵ مستحاضه باید بعد از غسل یا وضو فوراً مشغول نماز شود، ولی گفتن اذان و اقامه و خواندن دعاهای قبل از نماز بلکه انتظار جماعت به اندازه معمول اشکال ندارد و در نماز نیز، می تواند مستحبّات، مثل قنوت و مانند آن را انجام دهد.

مسأله ۴۱۶ هرگاه خون به بیرون جریان دارد چنانچه برای او ضرر نداشته باشد باید پیش از غسل و بعد از آن بوسیله پنبه و مانند آن از بیرون آمدن خون جلوگیری کند، ولی اگر این کار مشقّت زیاد دارد، لازم نیست.

مسأله ۴۱۷ هرگاه در موقع غسل خون قطع نشود، ضرری برای غسل ندارد، خواه ترتیبی باشد یا ارتماسی.

مسأله ۴۱۸ زن مستحاضه باید روزه ماه رمضان را بگیرد و در صورتی روزه

او صحیح است که غسل نماز مغرب و عشای شبی که می خواهد فردای آن

را روزه بگیرد به جا آورد و همچنین غسلهای روزی را که روزه است (بنابر

احتیاط واجب).

مسأله ۴۱۹ هرگاه زن روزه دار بعد از نماز ظهر و عصر مستحاضه شود برای روزه آن روز غسلی ندارد.

مسأله ۴۲۰ اگر در بین نماز، استحاضه قلیله زن، کثیره شود باید نماز را رها کند و غسل نماید و از نو بخواند و در صورتی که برای غسل وقت ندارد تیمّم کند، ولی اگر برای تیمّم هم وقت ندارد باید همان نماز را تمام کرده و بنابر احتیاط واجب قضا نماید.

مسأله ۴۲۱ هرگاه استحاضه کثیره زن، قلیله شود، باید برای نماز اوّل غسل کند و برای نمازهای بعد وضو بگیرد.

مسأله ۴۲۲ مستحاضه کثیره، هرگاه غسلهای روزانه خود را

انجام دهـد برای اعمال دیگر مانند طواف و نماز قضا و نماز آیات و نماز شب، غسل دیگری بر او واجب نیست تنها باید وضـو بگیرد.

مسأله ۴۲۳ زن مستحاضه می توانـد نمـاز قضا بخوانـد، ولی برای هر نماز بنابر احتیاط واجب بایـد یک وضو بگیرد، ولی برای خواندن نوافل روزانه، همان وضوی نماز واجب کافی است و همچنین برای تمام نماز شب یک وضو کفایت می کند، به شرط این که پشت سر هم به جا آورد.

مسأله ۴۲۴ هر خونی که از زن خارج شود و شرایط حیض و نفاس را نداشته

باشد و مربوط به بکارت یا زخم یا جراحتّی در رحم نبوده باشد، خون

استحاضه است.

مسأله ۴۲۵ هرگـاه شـک کنـد که خون، از زخم است یا نه و ظاهر حال او سـلامت است، خون اسـتحاضه حساب می شود، امّا اگر وضع حال او مشکوک باشد که خون از زخم است یا غیر آن، احکام استحاضه ندارد.

۳ عادت ماهانه

اشاره

مسأله ۴۲۶ «حیض» که گاهی از آن تعبیر به «عادت ماهانه» می کننـد خونی است که غالباً در هر ماه چند روزی از رحم خارج می شود و به هنگام انعقاد نطفه، غـذای فرزنـد است. زن را در موقع دیـدن خون حیض «حائض» می گوینـد و در شـرع مقدّس اسلام احکامی دارد که در مسائل آینده خواهد آمد

احکام زن حائض

مسأله ۴۲۷ خون حیض نشـانه هـایی دارد: در بیشتر اوقات غلیظ و گرم و رنگ آن تیره یا سـرخ است و با فشار و کمی سوزش خارج می شود.

مسأله ۴۲۸ زنـان سیّده و غیر سیّده هر دو بعـد از تمـام شـدن پنجـاه سال یائسه می شونـد، یعنی اگر خونی ببیننـد خون حیض نیست، مگر زنانی که از قبیله «قریش» محسوب می شوند که آنها بعد از تمام شدن شصت سال یائسه می شوند.

مسأله ۴۲۹ خونی را که دختر پیش از تمام شـدن نه سال و زن بعـد از یائسه شـدن می بینـد حکم حیض ندارد و اگر مربوط به زخم و جراحتّی نباشد. استحاضه است که احکام آن قبلاً گفته شد.

مسأله ۴۳۰ زنان باردار یا زنانی که بچّه شیر می دهند ممکن است حائض شوند.

مسأله ۴۳۱ دختری که نمی داند نه سالش تمام شده یا نه، اگر خونی ببیند که نشانه های حیض را نداشته باشد، حیض نیست و اگر نشانه ها را داشته باشد و اطمینان حاصل کند که حیض است، دلیل بر این است که نه سالش تمام و بالغ شده است، ولی زنی که شک دارد یائسه شده یا نه، هر گاه خونی ببیند و نداند حیض است یا نه، باید بنا بگذارد که

حیض است و هنوز یائسه نشده است.

مسأله ۴۳۲ مدّت حیض کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نمی شود، حتّی اگر مختصری کمتر باشد حیض نیست.

مسأله ۴۳۳ سه روز اوّل حیض باید پشت سر هم باشد، بنابراین اگر مثلاً- دو روز خون ببیند و یک روز پاک شود و دوباره ببیند، حیض نیست و این که می گوییم باید پشت سر هم باشد، معنایش این نیست که در تمام سه روز خون بیرون آید، بلکه اگر در فضای داخل فرج خون باشد کافی است.

مسأله ۴۳۴ لازم نیست شب اوّل و شب چهارم را خون ببیند، ولی باید در شب دوم و سوم قطع نشود و ادامه داشته باشد.

مسأله ۴۳۵ هرگاه سه روز پشت سر هم خون ببیند و پاک شود چنانچه دوباره

خون ببیند و ایّامی که خون دیده روی هم رفته از ده روز بیشتر نشود، تمام روزهایی را که خون دیده حائض است، ولی روزهایی که در وسط پاک بوده، حکم زنان پاک را دارد.

صفحه۸۴

مسأله ۴۳۶ اگر کمتر از سه روز خون ببیند و پاک شود، بعداً سه روز یا بیشتر خون ببیند با نشانه هایی که گفته شد فقط خون دوم حیض است.

مسأله ۴۳۷ زنی که مبتلا به خونریزی است اگر به طبیب مراجعه کند و او تشخیص دهد خون حیض یا خون زخم و مانند آن است، چنانچه به گفته طبیب اطمینان حاصل کند می تواند بر طبق احکام آن عمل نماید.

مسأله ۴۳۸ کارهایی که بر حائض حرام است به شرح زیر است:

۱ تمام عبادتهایی که با وضو یا غسل یا تیمّم انجام می شود، مانند نماز و روزه و

طواف خانه خدا، ولی به جا آوردن عباداتی که طهارت در آن شرط نیست مانند نماز میّت مانعی ندارد.

۲ تمام کارهایی که بر جنب حرام است و در احکام جنابت گفته شد.

۳ نزدیکی کردن، که هم برای مرد حرام است و هم برای زن.

۴ طلاق در این حالت نیز باطل و بی اثر است.

مسأله ۴۳۹ هرگاه مرددر حال حیض با همسر خود نزدیکی کند مستحبّ است کفّاره دهد و کفّاره آن، در ثلث اوّل روزهای حیض، یک مثقال طلای سکّه دار، یا قیمت آن است (مثقال شرعی ۱۸ نخود می باشد) و اگر در ثلث دوم باشد نیم مثقال و اگر در ثلث سوم باشد یک چهارم مثقال است، بنابر این اگر ایّام عادت شش روز است دو روز اوّل یک مثقال، دو روز وسط نیم مثقال و دو روز آخر یک چهارم مثقال کفّاره دارد.

مسأله ۴۴۰ هرگاه بخواهد قیمت طلا را بپردازد باید به قیمت روزی که می پردازد حساب کند.

مسأله ۴۴۱ بازی کردن با همسر در حال حیض، حرام نیست و کفّاره هم ندارد.

مسأله ۴۴۲ هرگاه نزدیکی را تکرار کند مستحبّ است کفّاره را نیز تکرار کند.

مسأله ۴۴۳ اگر مرد در حال نزدیکی بفهمد زن حائض شده، باید فوراً از او جدا شود و اگر جدانشود، گناه کرده و بنابر احتیاط مستحب باید کفّاره نیز بپردازد.

مسأله ۴۴۴ اگر مرد با زن حائض زنا کند، یا با زن حائض بیگانه ای به گمان این که همسر خود اوست نزدیکی نماید، احتیاط آن است که کفّاره دهد.

مسأله ۴۴۵ کسی که نمی تواند کفّاره بدهد بهتر آن است که صدقه ای بدهد و اگر نمی تواند،

باید از گناه خود استغفار کند.

مسأله ۴۴۶ هرگاه زن بگوید حائض هستم یا از حیض پاک شده ام، حرف او قبول است، مگر این که مورد سوءظن باشد.

مسأله ۴۴۷ هرگاه زن در وسط نماز حائض شود نماز او باطل است و نباید ادامه دهد، ولی اگر شک کند که حائض شده یا نه، نماز او صحیح است.

مسأله ۴۴۸ هنگامی که زن از حیض پاک شود باید برای انجام عبادات خود غسل کند و اگر دسترسی به آب ندارد تیمّم نماید، دستور غسل حیض مثل غسل جنابت است و از وضو نیز کفایت می کند، ولی احتیاط مستحب آن است که وضو هم بگیرد (خواه پیش از غسل باشد یا بعد از غسل).

مسأله ۴۴۹ هنگامی که زن از خون حیض پاک شود، طلاق او صحیح است و همسرش نیز می تواند با او نزدیکی کند، هر چند هنوز غسل نکرده باشد ولی احتیاط مستحب آن است که پیش از غسل از نزدیکی خود داری کند، ولی کارهای دیگری که در وقت حیض بر او حرام بوده، مانند توقّف در مسجد و مسّ خطّ قرآن، تا غسل نکند بر او حلال نمی شود، بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۴۵۰ نمازهای روزانه که زن در حال حیض نخوانده قضا ندارد، ولی روزه واجب را باید قضا کند.

مسأله ۴۵۱ هرگاه وقت نماز داخل شود و بداند یا گمان داشته باشد که اگر نماز را تأخیر بیندازد حائض می شود، باید فوراً نماز را بخواند.

صفحه۸۶

مسأله ۴۵۲ هرگاه زن در اوّل وقت به اندازه انجام واجبات یک نماز پاک باشد و نماز نخواند و حائض شود، آن نماز را باید بعداً قضا کند

و در انـدازه «وقت برای انجام واجبات» بایـد ملاحظه حال خود را نماید، مثلاً برای مسافر به اندازه دو رکعت و برای حاضـر، به انـدازه چهار رکعت و کسـی که وضو نـدارد، وقت وضو را نیز بایـد در نظر بگیرد و همچنین تطهیر لباس و بـدن و اگر فقط به اندازه خود نماز وقت داشته باشد احتیاط، قضا کردن نماز است.

مسأله ۴۵۳ هر گـاه در آخر وقت نمـاز پـاک شود بایـد غسل کنـد و نماز را بخوانـد، حتّی اگر به انـدازه یک رکعت نماز وقت داشته باشد احتیاط واجب خواندن نماز است و در صورت نخواندن، قضای آن را به جاآورد.

مسأله ۴۵۴ هر گاه در آخر وقت پاک شود، امّا وقت برای غسل ندارد فقط می تواند تیمّم کند و یک رکعت نماز را در وقت و بقیّه را در خـارج وقت به جـا آورد نمـاز بر او واجب نیست، ولی اگر گذشـته از تنگی وقت تکلیفش تیمّم است، مثـل این که آب برای او ضرر دارد باید تیمّم کند و نماز را به جا آورد.

مسأله ۴۵۵ هر گاه زن پاک شود و شک کند که به مقدار کافی وقت برای نماز باقی مانده یا نه، باید نمازش را بخواند.

مسأله ۴۵۶ مستحبّ است زن حائض در وقت نماز خود را از خون پاک کند و دستمال و پنبه را عوض نماید و وضو بگیرد، یا اگر نمی توانـد تیمّم کند و در جای نماز خود رو به قبله بنشـیند و مشـغول ذکر خدا و دعا و صـلوات شود، امّا خواندن قرآن و همراه داشتن آن و مسّ حواشی و فاصله میان خطوط آن و نیز خضاب کردن به

حنا برای حائض شایسته نیست.

اقسام زنان حائض

مسأله ۴۵۷ زنان حائض بر شش گونه اند:

۱ صاحب عادت وقتیه و عددیّه: یعنی زنی که دو ماه پشت سر هم در وقت معیّن خون حیض ببیند و شماره روزهای او در هر دو ماه یک اندازه باشد، مثل این که دو ماه پشت سر هم از اوّل ماه تا هفتم، خون ببیند.

صفحه۸۷

۲ صاحب عادت وقتیه: و آن زنی است که دو ماه پشت سر هم در وقت معیّن خون حیض ببیند، ولی شماره روزهای او به یک اندازه نباشد، مثلاً یک ماه، پنج روز و یک ماه، هفت روز ببیند.

۳ صاحب عادت عددیّه: و آن زنی است که شماره روزهای عادت او در دو ماه پشت سر هم یک اندازه است (مثلاً هفت روز)، ولی وقت دیدن آن مختلف است، مثلاً یک بار از اوّل ماه و بار دیگر از دهم ماه شروع می شود.

۴ مضطربه: و آن زنی است که چندماه حائض شده ولی عادت معیّن پیدا نکرده و یا اگر سابقاً عادت داشته، به هم خورده و عادت تازه ای جانشین آن نشده است.

۵ مبتدئه: و آن زنی است که برای اوّلین بار حائض می شود.

۶ ناسیه: و آن زنی است که عادت خود را فراموش کرده است. هر کدام از اینها احکامی دارند که در مسائل آینده گفته می شود.

۱ صاحب عادت وقتیه و عددیّه

مسأله ۴۵۸ زنانی که عادت وقتیه و عددیّه دارند همین که در ایّام عادت خون ببینند حائض می شوند و تا پایان ایّام عادت، احکام حائض را دارند، خواه نشانه های خون حیض در آن بوده باشد، یا نه.

مسأله ۴۵۹ هرگاه زنی

در تمـام مـاه پاک نمی شود، ولی در دوماه پشت سـر هم چنـد روز معیّن (مثلًا از اوّل تا هفتم ماه) خونی را که می بینـد، نشانه های حیض را دارد، امّا بقیّه چنین نیست، او نیز باید همان ایّام را عادت قرار دهد.

مسأله ۴۶۰ زنانی که «عادت وقتیّه و عـددیّه» دارند، اگر یکی دو سه روز جلوتر از زمان عادت یا بعد از آن خون ببینند بطوری که بگویند عادت را جلو یا عقب انداخته، باید به احکام زن حائض عمل کنند، خواه آن خون نشانه های حیض را داشـته باشد یا نه.

مسأله ۴۶۱ زنی که «عادت وقتیّه و عـددیّه» دارد، اگر چنـد روز پیش از عادت و چند روز بعد از عادت خون ببیند (بطوری که در میان زنها معمول است که گاهی عادت را جلو یا عقب می اندازند) و روی هم رفته از ده روز بیشتر نشود همه حیض اسـت و اگر ده روز بیشتر شود، فقط خونی را که در روزهای عادت دیـده حیض است و قبل و بعـد از آن اسـتحاضه می باشد، همین طور اگر چنـد روز قبل از ایّام عادت به اضافه تمام عادت را خون ببیند، یا فقط چند روز بعد از عادت به اضافه تمام ایّام عادت را خون ببیند که اگر از ده روز تجاوز نکند، همه اش حیض است و اگر تجاوز کند فقط ایّام عادت حیض محسوب می شود.

مسأله ۴۶۲ زنی که عادت دارد هرگاه سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و دوباره خون ببیند و فاصـله بین دو خون، کمتر از ده روز باشد و تمام روزهایی را

که خون دیـده، بیش از ده روز نباشـد، همه آن حیض است (امّـا ایّامی که در وسط پاک بوده، پاک محسوب می شود) و اگر زیادتر از ده روز باشد آن خونی که در عادت بوده حیض و دیگری که نبوده، استحاضه است و اگر هیچ کدام در عادت نبوده آن خـونی کـه دارای صـفات حیض است حیض و دیگری اسـتحاضه است و اگر هر دو صـفات حیض دارد، تـا ده روز حیض محسوب می شود بعد از آن استحاضه است.

مسأله ۴۶۳ زنی که «عادت وقتیه و عـددیّه» دارد اگر در وقت عادت، خون نبینـد و در غیر آن ایّام به شـماره روزهای حیضـش خون ببینـد بایـد همـان را حیض قرار دهـد، چه پیش از وقت عـادت باشـد، یا بعـد از آن، به شـرط این که نشانه های حیض را داشته باشد.

مسأله ۴۶۴ زنی که «عـادت وقتیه و عـددیّه» دارد، اگر در وقت عادت خون ببینـد ولی شـماره روزهای آن کمتر یا بیشتر از ایّام عادت باشد قبل از وقت عادت، یا بعد از آن به شماره روزهای عادت خون ببیند، فقط خونی را که در وقت عادت دیده حیض قرار می دهد.

مسأله ۴۶۵ زنانی که «عادت وقتیه و عـددیّه» دارند اگر بیشتر از ده روز خون ببینند، آنچه را در روزهای عادت دیده اند حیض است (خواه نشـانه های حیض را داشـته باشـد یا نه) و آنچه بعـد از روزهای عادت دیـده انـد اسـتحاضه است (خواه نشانه های حیض داشته باشد یا نه).

۲ صاحب عادت وقتیه

مسأله ۴۶۶ زنانی که فقط «عادت وقتیه» دارند یعنی دو ماه پشت سر هم در وقت معیّن خون حیض

ببینند سپس پاک شوند، ولی شماره روزهای آن یک اندازه نباشد، باید تمام آن را حیض قرار دهند به شرط آن که از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد.

مسأله ۴۶۷ زنی که از خـون پـاک نمی شـود، ولی دو مـاه پشت سـر هم در وقت معیّن خـون او نشـانه هـای حیض را دارد، امّا شماره روزهای خونی که نشانه حیض را دارد یک انـدازه نیست، چنین زنی نیز باید تمام آنچه را نشانه حیض دارد حیض قرار دهد.

مسأله ۴۶۸ زنی که دو ماه پشت سـر هم در وقت معیّن، سه روز یا بیشتر خون حیض ببیند و بعد پاک شود، دو مرتبه سه روز یا بیشتر خون ببینـد و مجموع روزهـایی که خون دیـده از ده روز بیشتر نشود (ولی مـاه دوم کمتر یا بیشتر از ماه اوّل باشـد) چنین زنی نیز باید تمام آنچه را دیده حیض قرار دهد، ولی در روزهای وسط که پاک است حکم طاهر را دارد.

مسأله ۴۶۹ زنی که «عـادت وقـتیّه» دارد اگر در وقت عـادت خود، یـا دو سه روز قبـل یـا بعـد از عـادت خون ببینـد بطوری که بگوینـد حیض را جلو یا عقب انـداخته، باید به حکم زنهای حائض عمل کند، خواه آن خون نشانه های حیض را داشه باشد یا نه.

مسأله ۴۷۰ زنی که «عادت وقتیّه» دارد اگر بیشتر از ده روز خون ببیند و نتواند تعداد روزهای حیض را به واسطه نشانه های آن تشـخیص دهـد، بایـد مطابق تعـداد روزهای عادت زنان خویشاوند خود حیض قرار دهد (اعم از خویشاوندان پدری یا مادری، زنده یا مرده و این در صورتی است که

همه یا اکثریّت قریب به اتفاق آنها یکسان باشند، امّا اگر در میان آنها اختلاف است، مثلاً بعضی پنج روز و بعضی هشت روز عادت می بینند، احتیاط واجب آن است که در هر ماه هفت روز را ایّام عادت خود قرار دهد.

صفحه ۹۰

۳ صاحب عادت عددیّه

مسأله ۴۷۱ زنانی که «عادت عددیّه» دارند یعنی شماره روزهای حیض آنها در دو ماه پشت سر هم یک اندازه است، ولی وقت آن تغییر می کند، آنها باید در همان چند روز به احکام حائض عمل کنند.

مسأله ۴۷۲ زنانی که از خون پاک نمی شوند ولی دو ماه پشت سر هم چند روز از خونی را که می بینند نشانه حیض و بقیّه نشانه های استحاضه دارد و شماره روزهایی که نشانه حیض دارد در هر دو ماه یک اندازه است، امّا وقت آن یکی نیست، باید آن چند روزی که نشانه حیض را دارد حیض قرار دهند.

مسأله ۴۷۳ زنی که «عادت عددیّه» دارد اگر بیشتر از شماره عادت خود، خون ببیند و از ده روز بیشتر شود چنانچه همه خونهایی که دیده یک جور باشد باید از موقع دیدن خون به شماره روزهای عادتش حیض و بقیّه را استحاضه قرار دهد و اگر چند روز آن نشانه حیض دارد باید همان را حیض قرار دهد و اگر بیشتر از ایّام عادت او باشد از آخر آن کم می کند و اگر کمتر از ایّام عادت او ست، باید آن روزها را با چند روز بعد از آن که روی هم رفته به اندازه عادتش شود، حیض قرار دهد و بقیّه را استحاضه.

۴ مضطربه

مسأله ۴۷۴ «مضطربه» یعنی زنی که

چند ماه خون دیده، ولی عادت معیّنی پیدا نکرده است، اگر ده روز یا کمتر خون ببیند همه اش حیض است و اگر بیشتر از ده روز ببیند چنانچه بعضی نشانه حیض داشته باشد و از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد، حیض محسوب می شود و اگر همه اش یک جور باشد مطابق عادت خویشاوندان خود عمل می کند (اگر عادت همه یا اکثریّت قاطع آنها یکسان باشد) و هرگاه عادت آنها مختلف باشد، احتیاط آن است که عادت خود را هفت روز قرار دهد.

۵ مبتدئه

مسأله ۴۷۵ «مبتدئه» یعنی زنی که دفعه اوّل خون دیدن اوست، اگر ده روز یا کمتر خون ببیند همه اش حیض است و اگر بیشتر از ده روز ببیند و همه اش یک جور باشد باید عادت خویشان خود را، بطوری که در مسأله قبل گفته شد، حیض قرار دهد و بقیّه را استحاضه.

مسأله ۴۷۶ اگر مبتدئه بیشتر از ده روز خون ببیند که چند روز آن نشانه حیض دارد، چنانچه خونی که نشانه حیض دارد کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نباشد، آن خون حیض و بقیّه استحاضه است و اگر کمتر از سه روز باشد باید آنچه را نشانه حیض دارد بگیرد و باقیمانده را به عادت خویشاوندان خود مراجعه کند، همچنین اگر آنچه نشانه حیض دارد بیش از ده روز باشد به تعداد عادت خویشاوند خود حیض قرار می دهد و بقیّه استحاضه است.

۶ ناسیه

مسأله ۴۷۷ «ناسیه» یعنی زنی که عادت خود را فراموش کرده، اگر ده روز یا کمتر خون ببیند همه اش حیض است و اگر بیشتر از

ده روز ببینـد، باید روزهایی که خون او نشانه حیض دارد حیض قرار دهد (به شـرط این که کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نباشـد) و اگر بیشتر باشد، یا همه روزها را یک جور دیده، احتیاط واجب آن است که هفت روز اوّل را حیض قرار دهد و بقیّه را استحاضه.

صفحه ۹۲

مسائل متفرّقه حیض

مسأله ۴۷۸ «مبتـدئه» و «مضـطربه» و «ناسـیه» و زنی که «عادت عـددیّه» دارد، اگر خونی ببیند که نشانه های حیض داشـته باشد، بایـد فوراً عبادت را ترک کنـد و چنانچه بعـد بفهمد حیض نبوده، باید عبادتهایی را که به جا نیاورده قضا کند، ولی اگر نشانه های حیض را نداشته باشد بر طبق حکم مستحاضه عمل می کند تا ثابت شود که خون حیض است، ولی زنی که «عادت وقتیّه» یا «وقتیّه و عددیّه» دارد به محض دیدن خون در ایّام عادت، عبادت را ترک می کند.

مسأله ۴۷۹ زنی که دارای عـادت است (خواه وقتیّه و عـددیّه باشـد، یا فقط عادت وقتیّه یا عادت عـددیّه)، هرگاه دو ماه پشـت سرهم بر خلاف عادت خود، خونی ببیند عادتش بر می گردد به آنچه در آن دو ماه دیده است.

مسأله ۴۸۰ زنی که معمولاً ـ مـاهی یـک مرتبه خون می بینـد اگر در یـک ماه دوبار خون ببینـد و آن خون نشانه های حیض را داشته باشد، چنانچه روزهایی که در وسط پاک بوده کمتر از ده روز نباشد، باید هر دو را حیض قرار دهد.

مسأله ۴۸۱ هرگاه سه روز یا بیشتر خونی ببینـد که نشانه های حیض را دارد و بعـد ده روز یا بیشتر خونی را ببیند که نشانه های استحاضه

را دارد و مجدّداً خونی را ببیند که نشانه حیض را دارد، باید تمام خونهایی را که نشانه حیض داشته است حیض قرار دهد.

مسأله ۴۸۲ هرگاه زن پیش از ده روز پاک شود و بداند که در باطن خون نیست، باید غسل کند و عبادتهای خود را انجام دهد، اگرچه یقین داشته باشد پیش از تمام شدن ده روز دوباره خون می بیند.

مسأله ۴۸۳ هرگاه زن پیش از ده روز پاک شود ولی احتمال می دهد که در باطن خون است باید به وسیله قدری پنبه خود را امتحان کند، چنانچه پاک بود غسل کند و عبادتهای خود را انجام دهد و اگر پاک نبود، هرچند به خونابه آلوده باشد باید مطابق احکامی که سابقاً درباره حائض گفته شد عمل نماید.

صفحه۹۳

۴ نفاس

مسأله ۴۸۴ از موقعی که نخستین جزء بچّه از شکم مادر بیرون می آید، هر خونی که زن می بیند خون «نفاس» است و زن را در این حال «نفساء» می گویند، بنابر این خونی که قبل از خارج شدن طفل می بیند نفاس نیست.

مسأله ۴۸۵ ممکن است خون نفاس یک آن بیشتر نیاید، ولی بیشتر از ده روز نمی شود.

احکام زن نفساء

مسأله ۴۸۶ در خون نفاس احتیاط واجب این است که خلقت بچّه تمام باشد، بنابر این اگر خون بسته ای از رحم خارج شود و بداند که اگر در رحم می ماند انسان می شد باید میان اعمال زنی که از خون پاک است و کارهایی را که حائض ترک می کند جمع نماید.

مسأله ۴۸۷ هرگاه شک کند چیزی از او ساقط شده یا نه، یا چیزی که ساقط شده اگر می

ماند انسان می شد یا نه، خونی که از او خارج می شود خون نفاس نیست، و لازم نیست جستجو کند.

مسأله ۴۸۸ تمام کارهایی که بر حائض حرام است بر «نفساء» نیز حرام است و آنچه بر حائض واجب، یا مستحب، یا مکروه می باشد، برای او نیز همین حکم را دارد.

مسأله ۴۸۹ نزدیکی کردن با زن در حال «نفاس» حرام است و اگر شوهر با او نزدیکی کند، احتیاط مستحب آن است مطابق دستوری که در حائض گفته شد کفّاره دهد، طلاق او نیز در این حال باطل است.

مسأله ۴۹۰ هنگامی که زن از خون نفاس پاک شد باید غسل کند و عبادتهای خود را انجام دهد و هرگاه قبل از گذشتن ده روز از ولادت، دوباره خون ببیند چنانچه روزهایی که خون دیده روی هم رفته ده روز یا کمتر از ده روز است، تمام آن نفاس

می باشد روزهایی که در وسط پاک بوده، عباداتش صحیح است.

مسأله ۴۹۱ هرگاه زن ظاهراً از خون نفاس پاک شود و احتمال دهد که در باطن خون وجود دارد، باید با کمی پنبه خود را امتحان کند و اگر پاک بود غسل کند و عبادتهای خود را انجام دهد.

مسأله ۴۹۲ هرگاه خون نفاس از ده روز بگذرد چنانچه در حیض، عادت عددیّه دارد به اندازه آن نفاس، و بقیّه استحاضه است و اگر عادت ندارد تا ده روز نفاس، و بقیّه استحاضه است.

مسأله ۴۹۳ زنی که عادت او در حیض کمتر از ده روز است، اگر بیشتر از روزهای عادتش خون نفاس ببیند باید به اندازه روزهای عادت خود نفاس قرار دهد و بعد از آن، تا

روز دهم بنابر احتیاط واجب ترک عبادت کنـد، اگر خون از ده روز گذشت فقط به اندازه روزهای عادتش نفاس است و بقیّه استحاضه و عباداتی را که در این چند روز ترک کرده، باید قضا کند.

مسأله ۴۹۴ بسیاری از زنان بعـد از وضع حمل یک ماه یا بیشتر خون می بیننـد، چنین زنانی اگر درحیض عادت دارنـد باید به تعـداد روزهای عادتشان نفاس قرار دهند بعد از آن تا ده روز حکم استحاضه دارد، بعد از گذشـتن ده روز اگر همزمان با ایّام عادت حیضـش باشـد بایـد مطابق احکام حائض عمل کنـد (خواه نشانه های خون حیض را داشـته باشد یا نه) و اگر همزمان با ایّام عادتش نباشد حکم استحاضه دارد، مگر این که خون دارای نشانه های حیض باشد.

مسأله ۴۹۵ زنانی که تا یک ماه یا بیشتر بعـد از وضع حمل خون می بیننـد، اگر عادت ماهیانه ندارند ده روز اوّل نفاس است و ده روز دوم استحاضه و بعد از آن اگر نشانه های حیض را داشته باشد، حیض وگرنه آن هم استحاضه است.

۵ مسّ میّت

مسأله ۴۹۶ هرگاه کسـی بدن انسان مرده ای را بعد از سـرد شدن و قبل از غسل، مس کند (یعنی جایی از بدن او با میّت تماس پیـدا کنـد) بایـد غسـل مسّ میّت نمایـد، خواه با اختیار باشـد یا بی اختیار، حتّی اگر ناخن او به ناخن میّت برسـد، غسل واجب است.

صفحه۹۵

احکام مسّ میّت

مسأله ۴۹۷ مسّ بدن مرده ای که تمام آن سـرد نشده موجب غسل نیست، هرچند محلّ مس سرد شده باشد، همچنین مسّ بدن میّت بعد از تمام شدن غسلهای سه گانه او، غسل ندارد.

مسأله

۴۹۸ هرگاه موی خود را به بدن میّت بزند، یا دست به موی میّت برساند، احتیاط واجب آن است که غسل کند.

مسأله ۴۹۹ اگر کسی بچّه سقط شده ای را که چهارماه او تمام شده مس کند، غسل بر او واجب است اگر کمتر از چهار ماه تمام باشد، احتیاط مستحب غسل است.

مسأله ۵۰۰ هرگاه بچّه چهارماهه ای یا بیشتر مرده به دنیا بیاید، مادر او بنابر احتیاط واجب باید غسل مسّ میّت کند.

مسأله ۵۰۱ هرگاه بچّه ای بعد از مردن مادر به دنیا بیاید، احتیاط واجب آن است که بعد از بلوغ، غسل مسّ میّت کند.

مسأله ۵۰۲ بچّه نابالغ یا دیوانه هرگاه مسّ میّت کند، بعد از بلوغ یا عاقل شدن غسل بر او واجب می شود اگر کودک ممیّز غسل کند، غسل او صحیح است.

مسأله ۵۰۳ هرگاه از بدن زنده یا مرده ای که غسلش نداده اند قطعه ای که دارای استخوان است جدا شود (مثلاً یک دست و یا حتّی یک انگشت) هر کس آن را مس نماید، باید غسل مسّ میّت کند، امّا اگر استخوان نداشته باشد غسل واجب نیست، همچنین برای مسّ استخوان تنها یا دندان که از مرده یا زنده جدا شده غسل لازم نیست.

صفحه۹۶

مسأله ۵۰۴ غسل مسّ میّت مثل غسل جنابت است و کفایت از وضو نیز می کند، هرچند احتیاط مستحبّ آن است که وضو بگیرد.

مسأله ۵۰۵ اگر چند میّت را مس کند، یا یک میّت را چند بار مس نماید، یک غسل برای همه کافی است.

مسأله ۵۰۶ کسی که غسل مسّ میّت بر او واجب شده، می تواند به مسجد برود و سوره هایی که سجده

واجب دارد بخواند و با همسر خود نزدیکی نماید، ولی برای نماز و مانند آن باید غسل کند، یعنی کسی که غسل مسّ میّت بر او است مانند کسی است که وضو ندارد.

صفحه۹۷

محتضر

اشاره

مسأله ۵۰۷ «محتضر» یعنی کسی که در حال جان دادن است.

احکام محتضر

مسأله ۵۰۸ بنا بر احتیاط واجب بایـد محتضـر را به پشت بخوابانند و پای او را به طرف قبله کنند، خواه مرد باشد یا زن، بزرگ باشـد یا کوچك و اگر خوابانـدن او به این صورت کاملاً ممکن نیست، بنابر احتیاط واجب، آن مقـدار که ممکن است به این دستور عمل کننـد و اگر ممکن نشد رو به قبله بنشانند و اگر آن هم ممکن نیست به پهلوی راست، یا به پهلوی چپ رو به قبله بخوابانند.

مسأله ۵۰۹ رو به قبله کردن محتضر بر هر مسلمانی واجب است و اجازه گرفتن از ولیّش لازم نیست.

مسأله ۵۱۰ مستحبّ است شهادتین و اقرار به دوازده امام و سایر عقائد اسلام را به کسی که در حال احتضار است طوری تلقین کنند که بفهمد و مستحبّ است آن را تا وقت مرگ تکرار کنند.

مسأله ۵۱۱ مستحبّ است این دعا را به محتضـر تلقین کننـد بطوری که بفهمـد: اَللّهُمَّ اغْفِرْ لِیَ الْکَثِیرَ مِنْ مَعاصِیکَ وَ اقْبَلْ مِنّی الْیَسیرَ مِنْ طاعَتِکَ یا مَنْ یَقْبَلُ الْیَسیرَ وَ یَعْفُو عَنِ الْکَثِیرِ اِقْبَلْ مِنِّی الْیَسیرَ وَاعْفُ عَنِّی الْکَثیرَ إِنَّکَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ اَللّهُمَّ ارْحَمْ فَإِنَّکَ رَحیم، و بهتر است که خودش نیز بخواند.

صفحه۹۸

مسأله ۵۱۲ مستحبّ است کسی که سخت جان می دهد او را به محلّ نمازش ببرند.

مسأله ۵۱۳ شایسته است برای راحت شدن محتضر بر بالین او سوره مبارکه

«یس» و «صافّات» و «احزاب» و «آیه الکرسی» و هرچه از قرآن ممکن است بخوانند.

مسأله ۵۱۴ تنها گذاشتن محتضر یا گذاشتن چیزی سنگین روی شکم او و حضور جُنُب و حائض نزد او و همچنین گریه کردن و حرف زدن و تنها گذاشتن زنها نزد او را، از مکروهات شمرده اند.

اموات

احکام اموات

مسأله ۵۱۵ مستحبّ است بعد از مرگ دهان میّت را روی هم بگذارند که باز نماند، چشمها و چانه میّت را ببندند، دست و پای او را صاف کرده و پارچه ای روی او بیندازند، برای تشییع جنازه او مؤمنین را خبر کنند، تا وقتی از محل مردن حرکت نداده اند رو به قبله باشد و در دفن او عجله نمایند، ولی اگر یقین به مرگ او ندارند، باید صبر کنند تا کاملاً معلوم شود.

مسأله ۵۱۶ اگر میّت زن حامله باشد و هنوز بچّه در شکم او زنده است و یا احتمال زنده بودن او را بدهند، باید پهلوی چپ او را بشکافند و طفل را بیرون آورند، سپس پهلو را بدوزند و چنانچه دسترسی به اهل اطّلاع بوده باشد این کار را زیر نظر آنها انجام دهند.

مسأله ۵۱۷ غسل و کفن و نماز و دفن میّت مسلمان واجب کفائی است یعنی،

اگر بعضی انجام دهند، از دیگران ساقط می شود چنانچه هیچ کس انجام

ندهد، همه معصیت کرده اند و در این مسأله تفاوتی میان فرقه های مختلف مسلمانان نیست.

مسأله ۵۱۸ هرگاه کسی مشغول وظایف بالا شود بر دیگران واجب نیست

اقدام نمایند، امّا اگر عمل خود را نیمه کاره بگذارد باید دیگران تمام کنند

و هرگاه شک کند کسی اقدام به کارهای میّت کرده است یا

نه، باید خودش اقدام کند.

صفحه ۱۰۰

مسأله ۵۱۹ هرگاه کسی اقدام به غسل یا کفن و نماز و دفن میّت کرده و ندانیم صحیح به جا آورده یا باطل، باید بگوییم صحیح بوده، امّا اگر یقین داریم باطل انجام داده است باید دوباره انجام دهیم.

مسأله ۵۲۰ برای غسل و کفن و نماز و دفن میّت باید از ولیّ او اجازه بگیرند، شوهر نسبت به زن خود از همه اَوْلی است، سپس کسانی که از میّت ارث می برند به ترتیبی که در ارث بیان شده ولایت بر میّت دارند و چنانچه در یک طبقه وارث مرد و زن باشند، احتیاط این است از هر دو اجازه بگیرند.

مسأله ۵۲۱ اگر کسی بگوید من وصی یا ولیّ میّت هستم، یا ولیّ میّت به من اجازه داده که اعمال او را انجام دهم و بدن میّت در اختیار اوست، انجام کارهای میّت باید با اجازه او باشد.

مسأله ۵۲۲ هرگاه میّت برای کارهای خود شخص دیگری غیر از ولی را معیّن کند، مثلاً وصیّت کند فلان شخص بر من نماز بخواند، واجب است به آن عمل شود و احتیاط مستحب آن است که از ولی هم اجازه بگیرد، امّا کسی که میّت، او را برای انجام این کارها معیّن کرده واجب نیست این وصیّت را قبول کند، اگرچه قبول بهتر است و اگر قبول کرد باید به آن عمل کند.

مسأله ۵۲۳ هرگاه بداند ولی راضی است، امّا صریحاً با زبان اجازه نداده است، همین اندازه که اجازه او از ظاهر حال نمایان باشد کافی است.

۶ غسل میّت

غسل میّت

مسأله ۵۲۴ واجب است میّت مسلمان را سه غسل بدهند: اوّل با آبی که با سدر

مخلوط باشد، دوم با آبی که با کافور مخلوط است، سوم با آب تنها، ولی شـهید و بعضی دیگر غسل ندارند که شرح آن بعداً خواهد آمد.

صفحه۱۰۱

احکام غسل میّت

مسأله ۵۲۵ مانعی نـدارد سـدر و کافور به انـدازه ای باشـد که آب را مضاف کنـد، ولی باید به اندازه ای کم نباشد که بگویند سـدر و کافور با آب مخلوط نشده است و در صورتی که مضاف شود بهتر این است میّت را اوّل با آن بشویند و بعد آب روی بدن او بریزند تا به صورت مطلق در آید.

مسأله ۵۲۶ هرگاه سدر و کافور به اندازه لازم پیدا نشود، بنابر احتیاط واجب باید همان مقدار که به آن دسترسی دارند در آب بریزند و اگر آن هم پیدا نشود به جای آن با آب معمولی غسل دهند.

مسأله ۵۲۷ کسـی که برای حـج یا عمره احرام بسـته است هرگاه پیش از تمام کردن طواف و قبل از حلال شدن بوی خوش بر او، از دنیا برود باید به جای آب کافور او را با آب معمولی غسل دهند.

مسأله ۵۲۸ کسـی که میّت را غسل می دهد باید مسلمان و بالغ و عاقل باشد و مسائل لازم غسل را بداند و احتیاط مستحب آن است که شیعه دوازده امامی باشد.

مسأله ۵۲۹ غسل میّت باید با قصد قربت،یعنی برای خدا انجام داده شود.

مسأله ۵۳۰ بچّه مسـلمان اگر چه از زنـا باشـد غسل او واجب است و کسـی که از بچّگی دیوانه بوده و با همان حال بالغ شـده، چنانچه پدر یا مادر او مسلمان باشد غسل او واجب است، همچنین کسی که قبلاً مسلمان بوده و بعد دیوانه شده

است.

مسأله ۵۳۱ بچّه سقط شده ای را که چهار ماه یا بیشتر دارد باید غسل دهند و اگر کمتر از آن باشد بنابر احتیاط واجب در پارچه ای بپیچند و بدون غسل دفن کنند.

مسأله ۵۳۲ مرد نمی تواند زن را غسل دهد، همچنین زن نمی تواند مرد را غسل دهد، مگر زن و شوهر که هر کدام می تواند دیگری را غسل دهد، هرچند احتیاط مستحب آن است که اگر ضرورتی نیست این کار را نکنند.

مسأله ۵۳۳ مرد می تواند دختر بچّه ای را که سن او از سه سال کمتر است غسل دهد و زن هم می تواند پسر بچّه ای را که سه سال کمتر دارد غسل دهد.

صفحه۱۰۲

مسأله ۵۳۴ اگر برای غسل دادن میّت مرد، مرد پیدا نشود زنانی که با او محرمند می توانند او را غسل دهند، همچنین اگر برای غسل دادن میّت زن، زن پیدا نشود مردهایی که با او محرمند می توانند او را غسل دهند و بهتر است از روی لباس باشد.

مسأله ۵۳۵ هرگاه میّت مرد را مرد غسل دهد و یا میّت زن را زن غسل دهد، جایز است غیر از عورت، بدن او را برهنه کند.

مسأله ۵۳۶ نگاه کردن به عورت میّت حرام است ولی غسل را باطل نمی کند.

مسأله ۵۳۷ هرگاه عضوی از بدن میّت ملاقات با نجس کرده باشد، باید پیش از آن که آن را غسل بدهند آب بکشند و احتیاط مستحب آن است که تمام بدن میّت را پیش از شروع غسل از نجاست بشویند.

مسأله ۵۳۸ غسل میّت مثل غسل جنابت است و احتیاط آن است که تا غسل ترتیبی ممکن است

غسل ارتماسی ندهند، ولی جایز است در غسل ترتیبی هر یک از سه قسمت بدن را به ترتیب در آب فرو برند. هرگاه زن حائض یا شخص جُنُب از دنیا برود همان غسل میّت برای او کافی است.

مسأله ۵۳۹ جایز نیست برای غسل دادن میّت مزد بگیرند، ولی مزد گرفتن برای کارهای مقدّماتی و نظافت او و مانند آن اشکالی ندارد.

مسأله ۵۴۰ اگر آب پیدا نشود، یا بدن میّت طوری باشد که نمی توان آن را غسل داد و یا به خاطر هر مانع دیگر غسل ممکن نشود، باید میّت را عوض هر غسل یک تیمّم بدهند، به این ترتیب که تیمّم دهنده روبروی میّت قرار می گیرد و دست خود را بر زمین می زند و به صورت و پشت دستهای میّت می کشد.

احکام کفن کردن

مسأله ۵۴۱ واجب است میّت مسلمان را با سه پارچه که یکی را لنگ و دیگری را پیراهن و دیگری را سرتاسری می نامند کفن کنند.

مسأله ۵۴۲ «لنگ» باید از ناف تا زانو تمام اطراف بدن را بپوشاند و بهتر آن است که از سینه تا روی پا برسد و بنابر احتیاط واجب «پیراهن» باید از سر شانه تا نصف ساق، تمام اطراف بدن را بپوشاند و بلندی «سرتاسری» بنابر احتیاط واجب باید بقدری باشد که بستن دو سر آن ممکن شود و پهنای آن به اندازه ای باشد که یک طرف آن روی طرف دیگر قرار گیرد.

صفحه۱۰۳

مسأله ۵۴۳ کفن را بطور متعارف از واجب و مستحب می توان از اموال میّت برداشت، هرچند صغیر داشته باشد، امّا زاید بر متعارف را نمی توان از حقّ صغیر برداشت، مگر این

که وصیّت کرده باشد، که در این صورت می توان مقدار اضافی را از ثلث حساب کرد.

مسأله ۵۴۴ مقدار واجب کفن و هزینه واجبات دیگر مانند غسل و حُنُوط و دفن را از اصل مال برمی دارند، و احتیاجی به وصیّت ندارد و اگر میّت مالی نداشته باشد، از بیت المال می دهند.

مسأله ۵۴۵ کفن زن بر عهده شوهر است، هرچند از خودش مال داشته باشد و زنی که طلاق رجعی گرفته هرگاه پیش از تمام شدن عدّه بمیرد، کفن او نیز بر شوهر است.

مسأله ۵۴۶ هرگاه میّت مالی نداشته باشد، بر خویشاوندان او واجب نیست کفن او را بپردازند، هرچند واجب النّفقه آنها باشد، ولی اگر راه دیگری نباشد احتیاط واجب آن است که شخصی که میّت، واجب النّفقه اوست کفن او را بدهد.

مسأله ۵۴۷ احتیاط واجب آن است که هریک از سه پارچه کفن بقدری ضخیم باشد که زیر آن پیدانباشد.

مسأله ۵۴۸ کفن کردن با پارچه غصبی جایز نیست، هرچند چیز دیگری پیدا نشود و چنانچه با پارچه غصبی کفن کرده باشند و صاحب آن راضی نشود، باید از تنش بیرون آورند، اگرچه او را دفن کرده باشند و این بر عهده کسی است که این کار را کرده و نیز کفن کردن با پوست مردار و چیز نجس، جایز نیست، و احتیاط واجب آن است که با پارچه ابریشمی خالص، یا پارچه طلا بافت و پارچه ای که از پشم و موی حیوان حرام گوشت گرفته شده باشد کفن نکنند، مگر این که ناچار باشند.

مسأله ۵۴۹ کفن کردن در پوست حیوانات هرچند حلال گوشت باشد در غیر حال ضرورت اشکال دارد، ولی

کفن کردن بـا پـارچه ای که از پشم یـا موی حیوان حلال گوشت تهیّه شـده اشـکال نـدارد، اگرچه احتیاط مسـتحب ترک آن است.

مسأله ۵۵۰ اگر کفن به نجاستی از خارج، یا از خود میّت نجس شود بایـد آن را بشوینـد،یا اگر کفن ضایع نمی شود قسـمت نجس را ببرند و اگر ممکن نیست، چنانچه بتوانند آن را عوض کنند.

مسأله ۵۵۱ کسـی که برای حج یا عمره احرام بسته اگر از دنیا برود باید او را مثل دیگران کفن کنند و پوشاندن سر و صورت او اشکال ندارد.

احکام حَنُوط

مسأله ۵۵۲ بعـد از تمام شدن غسل، واجب است میّت را «حَنُوط» کنند، یعنی به محلهای هفتگانه سجده (پیشانی، کف دسـتها، سر زانوهـا و سـر دو انگشت بزرگ پاهـا) کـافور بمالنـد و احتیـاط آن است مقـداری از کافور روی این اعضا بگذارنـد و باید کافور، پاک و مباح و تازه باشد، بطوری که عطر معمولی خود را حفظ کند.

مسأله ۵۵۳ احتیـاط آن است که اوّل کافور را به پیشانی میّت بمالنـد، بعـد به اعضای دیگر و این کار قبل از کفن کردن، یا در اثنای آن باشد، نه بعد از آن.

مسأله ۵۵۴ کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است اگر از دنیا برود حنوط و هیچ بوی خوش دیگری برای او جایز نیست.

مسأله ۵۵۵ زنی که شوهرش مرده و هنوز در عدّه وفات است، حرام است خود را خوشبو کند، ولی اگر بمیرد حنوط او واجب است.

مسأله ۵۵۶ احتیـاط آن است که میّت را بـا مشـک و عنبر و عطرهـای دیگر خوشـبو نکننـد، حتّی برای حنوط، اینها را با کافور مخلوط ننمایند.

مسأله ۵۵۷ اگر کافور به

اندازه غسل و حنوط نباشد بنابر احتیاط واجب غسل را مقدّم دارند و اگر برای هفت عضو نرسد پیشانی را مقدم دارند.

مسأله ۵۵۸ شایسته است قدری تربت حضرت سیّدالشّهداء(علیه السلام) را با کافور مخلوط کنند، امّا بقدری زیاد نباشد که آن را کافور نگویند.

مسأله ۵۵۹ مستحبّ است دو چوب تر و تازه در قبر همراه میّت بگذارند، خواه داخل کفن باشد یا بیرون آن.

نماز میّت

مسأله ۵۶۰ واجب است بر هر میّت مسلمان و بالغ نماز بخوانند و بر بچّه نابالغ اگر کمتر از شش سال نداشته باشد نیز احتیاط واجب آن است که نماز بخوانند.

مسأله ۵۶۱ نماز میّت باید بعد از غسل و حنوط و کفن کردن خوانده شود و اگر پیش از اینها، یا در بین اینها بخوانند باطل است، هرچند از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد.

مسأله ۵۶۲ در نماز میّت، وضو و غسل یا تیمّم و پاک بودن بدن و لباس شرط نیست; ولی احتیاط مستحب آن است که تمام اموری را که در نمازهای دیگر لازم است رعایت کنند.

مسأله ۵۶۳ واجب است نماز میّت را رو به قبله بخوانند و نیز احتیاط واجب آن است که میّت را مقابل نمازگزار به پشت بخوابانند بطوری که سر او به طرف راست نمازگزار و پای او به طرف چپ نمازگزار باشد.

مسأله ۵۶۴ مکان نمازگزار باید از جای میّت پست تر و بلندتر نباشد، ولی مختصر پستی و بلندی اشکال ندارد، همچنین نمازگزار نباید از میّت دور بایستد، ولی کسانی که به جماعت می خوانند اگر دور باشند و به صف اتّصال داشته باشند اشکالی ندارد.

مسأله ۵۶۵ نمازگزار باید در مقابل میّت بایستد و

پرده و دیواری حائل نباشد، ولی گذاردن میّت در تابوت و مانند آن، اشکال ندارد.

مسأله ۵۶۶ نماز میّت را باید ایستاده و با قصد قربت بخواند و در موقع نیّت، میّت را معیّن کند مثلًا نیّت کند «نماز می خوانم بر این میّت قربه الی اللّه» و اگر کسی نباشد که بتواند نماز میّت را ایستاده بخواند باید نشسته بر او نماز خواند.

مسأله ۵۶۷ هرگاه میّت وصیّت کرده شخص معیّنی بر او نماز بخواند، عمل به وصیّت او واجب است و لازم نیست از ولی اجازه بگیرد، هرچند احتیاط مستحب آن است که اجازه بگیرد.

مسأله ۵۶۸ مکروه است بر میّت چند مرتبه نماز بخوانند، بلکه اگر یک نفر چند مرتبه بخواند محلّ اشکال است، ولی اگر میّت اهل علم و فضل و تقوا باشد مکروه نیست.

مسأله ۵۶۹ هرگاه میّت را عمداً یا از روی فراموشی یا به جهت عذری بدون نماز دفن کنند، یا بعد از دفن معلوم شود نمازی که بر او خوانده شده باطل بوده است، واجب است با همان ترتیب به قبرش نماز بخوانند.

دستور نماز میّت

مسأله ۵۷۰ نماز میّت پنج تکبیر دارد و اگر نمازگزار پنج تکبیر به این ترتیب بگوید کافی است: بعد از نیّت و گفتن تکبیر اوّل بگوید: اَشْهَدُ اَنْ لا إلهَ إلاَّ اللّهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ و بعد از تکبیر دوم بگوید: اللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد و بعد از تکبیر سوم بگوید: اللّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤمِنینَ وَ الْمُؤمِناتِ و بعد از تکبیر چهارم اگر میّت مرد است بگوید: اللّهُمَّ اغْفِرْ لِهذَا الْمَیِّتِ و اگر زن است بگوید: اللّهُمَّ اغْفِرْ لِهذِهِ الْمَیِّتِ و بعد، تکبیر پنجم

را بگوید و بهتر است بعد از تکبیر اوّل بگوید: اَشْهَدُ اَنْ لا إلهَ إلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لا شَریکَ لَهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشیراً وَ نَذیراً بَیْنَ یَدَیِ السّاعَهِ و بعد از تکبیر دوم بگوید: اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ بارِکْ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ ارْحَمْ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّد کَاَفْضَلِ مَا صَلَّیْتَ وَ بارَکْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلی إبْراهیمَ وَ آلِ اِبْراهیمَ إنَّکَ حَمیدٌ مَجیدٌ وَ صَلِّ عَلی جَمیعِ الاَْنْبیاءِ وَ الْمُرْسَلینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصِّدّیقینَ وَ جَمیعِ عِبادِ اللّهِ الصّالِحینَ بعد از تکبیر سوم بگوید: اَللّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنینَ وَ الْمُؤْمِناتِ وَ الْمُسْلِمینَ وَ الْمُسْلِماتِ الاَْحْیاءِ مِنْهُمْ وَ الاَْمْواتِ تابِعْ بَیْنَنا وَ بَیْنَهُمْ بِالْخَیْراتِ إنَّکَ مُجیبُ الدَّعَواتِ إنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْء قَدیرٌ و بعد از تکبیر چهارم اگر میّت مرد است بگوید: اَللّهُمَّ إنَّ هذا عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدِکَ وَ ابْنُ اَمَتِکَ نَزَلَ بِکَ وَ اَنْتَ خَیْرُ مَنْزُول بِهِ اَللّهُمَّ اِنّا لا نَعْلَمُ مِنْهُ إلاّ خَیْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنّا اَللّهُمَّ اِنْ کانَ مُحْسِناً فَزِدْ فی اِحْسانِهِ وَ اِنْ کانَ مُسیئاً فَتَجاوَزْ عَنْهُ وَ اغْفِرْ لَهُ اَللّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَکَ فی اَعْلی عِلِّیّینَ وَاخْلُفْ عَلی اَهْلِهِ فِی الْغابِرینَ وَ ارْحَمْهُ بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ و بعد، تکبیر پنجم را بگوید ولی اگر میّت زن است بعد تکبیر چهارم بگوید: اَللّهُمَّ اِنَّ هذِهِ اَمَتُکَ وَ ابْنَةُ عَبْدِکَ وَ ابْنَةُ اَمَتِکَ نَزَلَتْ بِکَ وَ اَنْتَ خَیْرُ مَنْزُول بِهِ اَللّهُمَّ اِنّا لا نَعْلَمُ مِنْها إلاّ خَیْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِها مِنّا اَللّهُمَّ اِنْ کانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فی اِحْسَانِها وَ اِنْ کَانَتْ مُسیئَةً فَتَجاوَزْ عَنْها وَ اغْفِرْ لَها

اَللّهُمَّ اجْعَلْها عِنْدَکَ فی اَعْلی عِلِّیینَ وَ اخْلُفْ عَلی اَهْلِها فِی الْغابِرینَ وَ ارْحَمْها بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الرّاحِمینَ و اگر نماز بر چند نفر مرد بخواند، می گوید: اَللّهُمَّ اِنَّ هؤُلاءِ عَبیدُکَ وَ اَبْناءُ عَبیدِکَ وَ اَبْناءُ اِمائِکَ نَزَلُوا بِکَ وَ اَنْتَ خَیْرُ مَنْزُول بِهْ... و بقیّه ضمیرها را جمع مذکر می آورد. و در مورد چند زن ضمیرها و اسماء اشاره را به صورت مؤنّث می آورد و در تثنیه به صورت تثنیه.

مسأله ۵۷۱ باید تکبیرها و دعا را طوری پشت سر هم بخوانند که نماز از صورت خود خارج نشود و احتیاط واجب آن است که در وسط نماز با کسی سخن نگویند.

مسأله ۵۷۲ مستحبّ است نماز میّت را با جماعت بخوانند، ولی کسی که نماز میّت را با جماعت بخواند باید تمام تکبیرها و دعاهای آن را بخواند و همان گونه که گفته شد خواندن دعاهای مفصّل بالا مستحبّ است و اگر کسی آن را حفظ ندارد، می تواند از روی کتاب بخواند.

مستحبّات نماز میّت

مسأله ۵۷۳ مستحبّ است کسی که نماز میّت می خواند با وضو یا غسل یا تیمّم باشد و احتیاط آن است در صورتی تیمّم کند که وضو و غسل ممکن نباشد، یا اگر وضو بگیرد و غسل کند، به نماز میّت نرسد، علاوه بر این مستحبّ است امور دیگری را به امید ثواب پروردگار در نماز میّت رعایت کند: اوّل اگر میّت مرد است امام جماعت یا کسی که فرادی بر او نماز می خواند مقابل وسط قامت او بایستد و اگر میّت زن است مقابل سینه اش. دوم پابرهنه نماز بخواند. سوم در هر تکبیر دستها را بلند

کند. چهارم فاصله او با میّت بقدری کم باشد که اگر باد لباسش را حرکت دهد، به جنازه برسد. پنجم اگر نماز را با جماعت می خوانند امام جماعت تکبیر و دعاها را بلند بخواند و کسانی که با او نماز می خوانند، آهسته بخوانند ششم نمازگزار برای میّت و مومنین زیاد دعا کند. هفتم قبل از نماز سه مرتبه بگوید: «الصّلاه». هشتم نماز را در جایی بخواند که عده بیشتری برای نماز میّت حاضر می شوند. نهم بهتر است نماز میّت را در مسجد نخوانند، مگر در مسجد الحرام. دهم زن حائض اگر نماز میّت را به جماعت بخواند در یک صف، تنها بایستد.

صفحه۱۰۸

احکام دفن

مسأله ۵۷۴ میّت را باید طوری دفن کنند که بوی او بیرون نیاید و درندگان هم به او دسترسی پیدا نکنند، اگر ترس آن باشد که جانور به جسد آسیب رساند باید قبر او را با آجر و مانند آن محکم کنند.

مسأله ۵۷۵ هرگاه دفن میّت در زمین ممکن نباشد واجب است به جای دفن، او را در بنا، یا تابوتی بگذارند و اطراف آن را ببندند.

مسأله ۵۷۶ هنگام دفن کردن باید میّت را در قبر به پهلوی راست بخوابانند بطوری که رو به قبله باشد.

مسأله ۵۷۷ هرگاه کسی در کشتی بمیرد چنانچه بدن او فاسد نمی شود و بودنش در کشتی مانعی ندارد باید صبر کنند تا به خشکی برسند و او را در زمین دفن نمایند وگرنه باید او را غسل دهند و حنوط و کفن کنند و نماز بخوانند بعداً او را در چیزی که حیوانات آبی نتوانند به بدن او دست یابند بگذارند و در آن

را محکم کنند و به دریا بیندازند و اگر این هم ممکن نشود چیز سنگینی به پایش ببندند و به دریا بیفکنند و واجب است او را تا ممکن است در جایی بیندازند که فورا طعمه حیوانات دریا نشود.

مسأله ۵۷۸ هرگاه خوف این باشدکه دشمن قبر میّت را بشکافد و بدن او را بیرون آورد و یا به آن آسیب رساند، چنانچه ممکن باشد باید بطوری که در مسأله پیش گفته شد او را به دریا بیندازند.

مسأله ۵۷۹ مخارج محکم کردن قبر میّت در جایی که لازم است و همچنین هزینه انداختن در دریا را باید از اصل مال میّت بردارند.

مسأله ۵۸۰ اگر زن کافری از دنیا برود و بچّه در شکم او نیز بمیرد، چنانچه پدر آن بچّه مسلمان باشد باید زن را در قبر به پهلوی چپ پشت به قبله بخوابانند تا روی بچّه به طرف قبله باشد، حتّی اگرهنوزروح به بدن بچّه داخل نشده باشد (یعنی هنوز حسّ حرکت پیدا نکرده است) بنابر احتیاط واجب به همین دستور عمل کنند.

مسأله ۵۸۱ دفن مسلمان در قبرستان غیر مسلمان و دفن کافر در قبرستان مسلمان جایز نیست بنابر احتیاط واجب، همچنین دفن مسلمان در جایی که نسبت به او بی احترامی باشد حرام است، مانند جایی که خاکروبه و کثافت می ریزند.

مسأله ۵۸۲ میّت را نباید در جای غصبی دفن کنند و همچنین در جایی که برای دفن وقف نشده است (مانند مساجد و مدارس دینی)، مگر این که از اوّل جایی را برای دفن در نظر بگیرند و از وقف مستثنا کنند.

مسأله ۵۸۳ دفن میّت در قبر مرده دیگر در صورتی که موجب

نبش نشود (یعنی بدن مرده قبلی ظاهر نگردد) و زمین هم مباح یا وقف عام باشد مانعی ندارد.

مسأله ۵۸۴ بنابراحتیاط واجب چیزی که از میّت جـدا می شود، حتّی مو یا ناخن و دندان را باید با او دفن کرد، ولی به صورتی که موجب نبش قبر نشود، امّا دفن ناخن

و دندانی که در حال حیات از انسان جدا می شود واجب نیست، هر چند بهتر است.

مسأله ۵۸۵ هرگاه کسـی در چاه بمیرد و بیرون آوردنش ممکن نباشـد بایـد درِ چاه را ببندنـد و همان چاه را قبر او قرار دهند و در صورتی که چاه مال غیر باشد، باید به نحوی او را راضی کنند.

مسأله ۵۸۶ هرگاه بچّه ای در رحم مادر بمیرد و ماندنش در رحم برای مادر خطر داشته باشد، باید به آسانترین راه ممکن او را بیرون آورند، حتّی اگر ناچار شوند او را قطعه قطعه کنند اشکال ندارد، این کار باید در درجه اوّل به وسـیله شوهرش اگر اهل فن است و در درجه بعد زنی که اهل فن باشد انجام شود و اگر ممکن نیست، از مرد محرمی که اهل فن است اسـتفاده کنند و در غیر این صورت، ناچار باید از مرد نامحرمی که اهل فن است کمک بگیرند.

مسأله ۵۸۷ هرگاه مادر بمیرد و بچّه در شـکمش زنـده باشد باید فورا بچّه را بوسـیله کسانی که در مسأله پیش اشاره شد از هر طرفی که سـالم بیرون می آیـد بیرون آورنـد و دوباره شـکم او را بدوزنـد و حتّی الامکان بایـد این کار زیر نظر اهل فن انجام گیرد و اگر اهل فن نباشد، پهلوی چپ را می

شکافند و بچّه را فورا بیرون می آورند.

مستحبّات دفن

مسأله ۵۸۸ مستحبّ است به امید این که مطلوب پروردگار باشد امور زیر را در دفن میّت رعایت کنند:

۱ قبر را به اندازه قامت انسان متوسط گود کنند.

۲ میّت را در نزدیکترین قبرستان دفن نمایند، مگر آن که قبرستان دورتر، از جهتی بهتر باشد، مثل این که افراد خوب در آنجا دفن شده اند، یا مردم برای فاتحه بیشتر به آنجا می روند.

۳ هنگام دفن، جنازه را در چند قدمی قبر بر زمین بگذارند و تا سه مرتبه، کم کم نزدیک ببرند و در مرتبه چهارم وارد قبر کنند.

صفحه۱۱۱

۴ اگر میّت مرد است او را از طرف سر وارد قبر کنند و اگر زن است از طرف عرض بدن و به هنگام وارد کردن او پارچه ای روی قبر بگیرند.

۵ جنازه را با آرامی از تابوت بردارند و با آرامی وارد قبر کنند، و دعاهایی که دستور داده شده پیش از دفن و موقع دفن بخوانند.

۶ قبر لحد داشته باشد، یعنی آن راطوری بسازند که خاک روی بدن میّت نریزد،به این ترتیب که قسمت پایین قبررا باریکتر کنند و بعد از گذاشتن میّت در قبر، بالای آن خشت یا آجر بچینند و یا طرف قبله قبر را کمی از پایین توسعه دهند به اندازه ای که میّت در آن قرار بگیرد.

۷ پشت سر میّت مقداری خاک یا خشت بگذارند که وقتی او را به طرف راست می خوابانند به عقب برنگردد.

۸ بعد از گذاشتن در قبر، گره کفن را باز کنند و صورت میّت را روی خاک بگذارند و بالشی از خاک زیر سر او قرار دهند.

۹

کسی که میّت را در قبر می گذارد با طهارت و سربرهنه و پا برهنه باشد و غیر از خویشان میّت، با پشت دست خاک بر قبر بریزند و بگویند: «اِنَّا لِلّهِ وَ اِنَّا اِلَیْهِ راجِعُونَ» و اگر میّت زن است کسی که با او محرم است او را در قبر بگذارد و اگر محرم نباشد خویشانش او را در قبر بگذارند.

۱۰ پیش از آن که «لحد» را بپوشانند دست راست به شانه میّت بزنند و او را حرکت دهند و سه مرتبه بگویند:

اِسْمَعْ اِفْهَمْ یا فُلانَ ابْنِ فُلان (و به جای فلان ابن فلان اسم میّت و پدرش را ببرند) مثلاً سه مرتبه بگویند: «اِسْمَعْ اِفْهَمْ یا مُحَمَّدَ بْنِ عَلِی» سپس به ترتیب زیر او را به عقاید حقّه اسلامی تلقین دهند و بگویند:

«هَلْ اَنْتَ عَلَی الْعَهْدِ الَّذِی فارَقْتَنا عَلَیْهِ مِنْ شَهادَهِ اَنْ لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لا شَریکَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ سَیِّدُ النَّبِیّینَ وَ خاتَمُ الْمُرْسَلینَ وَ اَنَّ عَلِیّاً اَمیرُ الْمُؤمِنینَ وَ سَیِّدُ الْوَصِیّینَ وَ اِمامٌ افْتَرَضَ اللّهُ طاعَتَهُ عَلَی الْعالَمینَ، وَ اَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّد وَ مُوسَی بْنَ جَعْفَر وَ عَلِیَّ بْنَ مُوسی وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ وَ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّد وَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ وَ الْقائِمَ الْحُجَّهَ الْمَهْدِیَّ صَلَواتُ اللّهِ عَلَیْهِمْ اَئِمَّهُ الْمُؤمِنینَ وَ حُجَجُ اللّهِ عَلَی الْخَلْقِ اَجْمَعینَ، وَ اَئِمَّتُکَ اَئِمَّهُ هُدیً اَبْرارٌ یا فُلانَ بْنَ فُلان (و به جای فلان بن فلان، اسم میّت و پدرش را بگویند) و بعد بگویند: اِذا اَتاکَ الْمَلَکانِ الْمُقَرَّبانِ رَسُولَیْنَ

مِنْ عِنْدِ اللّهِ تَبارَکَ وَ تَعالی وَ سَئَلاکَ عَنْ رَبِّکَ وَ عَنْ نَبِیِّکَ وَ عَنْ دینِکَ وَ عَنْ کِتابِکَ وَ عَنْ قِبْلَتِکَ وَ عَنْ اَئِمَّتِکَ فَلاْ تَخَفْ وَ لاـ تَحْزَنْ وَ قُلْ فی جَوابِهِما: اَللّهُ رَبّی وَ مُحَمَّدٌ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ نَبِیّی وَ الْاِسْلامُ دِینی وَ الْقُرآنُ کِتابی وَ الْکَعْبَةُ قِبْلَتی وَ اَمیرُالْمُؤمِنینَ عَلِیُّ بْنُ اَبی طالِب اِمامی وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ

الْمجْتَبی اِمامِی وَ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ الشَّهیدُ بِکَرْبَلاءَ اِمامی وَ عَلِیٌّ زَیْنُ الْعابِدینَ اِمامی وَ مُحَمَّدٌ الْباقِرُ اِمامی وَ جَعْفَرٌ الصّادِقُ اِمامی وَ مُوسَی الْکاظِمُ اِمامی وَ عَلِیٌّ الرِّضا اِمامی وَ مُحَمَّدٌ الْجَوادُ اِمامی وَ عَلِیٌّ الْهادِیُ اِمامی وَ الْحَسَنُ الْعَسْکَرِیُّ اِمامی وَ الْحُجَّهُ الْمُنْتَظَرُ اِمامی هؤُلآءِ صَلَواتُ اللّهِ عَلَیْهِمْ اَجْمَعینَ اَئِمَّتی وَ سادَتی وَ قادَتی وَ شُفَعائی، بِهِمْ اَتَوَلّی وَ مِنْ اَعْدآئِهِمْ اَتَبَرَّءُ فِی الدُّنْیا وَ الْآخِرَه، ثُمَّ اعْلَم یا فُلانَ بْنَ فُلان (و به جای فلان بن فلان، اسم میّت و پدرش را بگویند) بعد بگویند: إنَّ اللّهَ تَبارَکَ وَ تَعالی نِعْمَ الرَّبُّ وَ اَنَّ مُحَمَّداً صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ نِعْمَ الرَّسُولُ وَ اَنَّ عَلِیَّ بْنَ اَبیطالِب وَ اَوْلادَهُ الْمَعْصُومینَ الْاَئِمَّهَ الإثْنی عَشَرَ نِعْمَ الْاَئِمَّهُ وَ أَنَّ مَا جاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ حَقٌّ وَ أَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَ سُؤالَ مُنْکَر وَ نَکیر فِی الْقَبْرِ حَقٌّ وَ الْبَعْثَ حَقٌّ وَ النُّشُورَ حَقٌّ وَ الصِّراطَ حَقٌّ وَ الْمیزانَ حَقٌّ وَ تَطایُرَ الْکُتُبِ حَقٌّ وَ أَنَّ الْجَنَّهَ حَقٌّ وَ النّارَ حَقٌّ وَ أَنَّ السّاعَهَ آتِیَهٌ لا رَیْبَ فیهَا وَ أَنَّ اللّهَ

یَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ. پس بگویند: اَفَهِمْتَ یا فُلانُ (و به جای فلان اسم میّت را بگوید) پس

از آن بگویند: ثَبَّتَکَ اللّهُ بِالْقَوْلِ الثّابِتِ وَ هَدَاکَ اللّهُ اِلی صِراط مُسْتَقیم عَرَّفَ اللّهُ بَیْنَکَ وَ بَیْنَ اَولِیائِکَ فِی مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ. پس بگویند: اَللّهُمَّ جافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبَیْهِ وَ اَصْعِدْ بِرُوحِهِ اِلَیْکَ وَ لَقِّهِ مِنْکَ بُرْهاناً اَللّهُمَّ عَفْوَکَ عَفْوَکَ».

صفحه۱۱۲

۱۱ قبر را به صورت مربع مستطیل بسازند به اندازه چهار انگشت از زمین بلند کنند و نشانه ای روی آن بگذارند که شناخته شود و روی قبر آب بپاشند و بعد از پاشیدن آب، کسانی که حاضرند دستها را بر قبر گذارند انگشتها را باز کرده در خاک فرو برند و هفت مرتبه سوره «إنّا انزلناه» بخوانند وبرای میّت طلب آمرزش کنند. ۱۲ این دعا را بعد از آن بخوانند: «اَللّهُمَّ جافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبَیهِ وَ اَصْعِدْ اِلَیْکَ رُوحَهُ وَ لَقِّهِ مِنْکَ رِضْواناً وَ اَسْکِنْ قَبْرَهُ مِنْ رَحْمَتِکَ ما تُغْنِیهِ بِهِ عَنْ رَحْمَهِ مَنْ سِواکَ».

صفحه۱۱۳

مسأله ۵۸۹ مستحبّ است صاحبان عزا را تسلیت گویند، امّا اگر مدّتی گذشته است و خاطره مصیبت فراموش شده و به واسطه تسلیت مصیبت یادشان می آید ترک آن بهتر است و نیز شایسته است تا سه روز برای اهل خانه میّت غذا بفرستند.

مسأله ۵۹۰ سزاوار است انسان در مرگ خویشاوندان، مخصوصاً در مرگ فرزند شکیبایی را از دست ندهد و هر وقت میّت را یاد می کند «اِنّا لِلّهِ وَ اِنّا اِلَیْهِ راجِعُونَ» بگوید و برای میّت قرآن بخواند و طلب آمرزش کند.

مسأله ۵۹۱ جایز نیست انسان در مرگ کسی صورت و بدن خود را بخراشد، و به خود لطمه بزند، و پاره کردن یقه در مرگ غیر پدر و برادر نیز، جایز نیست.

مسأله ۵۹۲ هرگاه مرد در مرگ

زن یا فرزنـد، لباس خود را پاره کند یا زن در عزای میّت صورت خود را بخراشد بطوری که خون بیاید، یا موی خود را بکند، بنابر احتیاط واجب بایـدماننـد کفّاره قسم را بدهـد، یعنی یک بنده آزاد کند، یا ده فقیر راطعام دهد و یا آنها را بپوشاند، بلکه اگر خون هم نیاید به این دستور عمل نماید.

مسأله ۵۹۳ احتیاط واجب آن است که در گریه بر میّت صدا را خیلی بلند نکنند.

نماز وحشت

مسأله ۵۹۴ مستحبّ است به امید این که مطلوب پروردگار باشد در شب اوّل قبر دو رکعت نماز وحشت برای میّت بخوانند، به این ترتیب که در رکعت اوّل بعـد از حمـد یک مرتبه «آیه الکرسـی» و در رکعت دوم بعـد از حمد ده مرتبه انّا اَنْزَلْناه بخواند و بعد از سلام نماز بگوید: «اللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ ابْعَثْ ثَوابَهَا اِلَی قَبْرِ فُلان» (و به جای فلان، اسم میّت را بگوید).

صفحه۱۱۴

مسأله ۵۹۵ نماز وحشت را در هرموقع از شب اوّل قبر می تواند به جا آورد، ولی مناسبتردر اوّل شب بعد از نماز عشا است.

مسأله ۵۹۶ اگر دفن میّت به علتی به تأخیر بیفتد باید نماز وحشت را تا شب اوّل دفن او تأخیر بیندازد.

احکام نبش قبر

مسأله ۵۹۷ نبش قبر مسـلمان یعنی شـکافتن قبر او حرام است، هر چنـد طفل یا دیوانه باشد و منظور از نبش قبر آن است که آن را طوری بشـکافند که آثار بـدن میّت ظاهر شود و اگر بدن ظاهر نشود اشـکال ندارد، مگر این که موجب هتک و بی احترامی باشد.

مسأله ۵۹۸ اگر یقین داشـته باشد بدن بکلی از بین رفته و خاک شده است شـکافتن قبر اشکالی ندارد، مگر در قبور امامزاده ها و شهدا و علما و صلحا که اگر سالها بر آن بگذرد نیز نبش قبر آنها جایز نیست.

مسأله ۵۹۹ نبش قبر در چند مورد حرام نیست:

۱ در صورتی که میّت در زمین غصبی دفن شده باشد و مالک زمین راضـی نشود، همچنین اگر کفن یا چیز دیگری که با میّت دفن شده غصبی باشد، یا چیزی از اموال میّت که به ورثه

تعلّق دارد با او دفن شده باشد و ورثه راضی نشوند که آن چیز در قبر بماند (مانند انگشتر یا زینت آلات قیمتی) حتّی اگر راضی شوند و ماندن آن در قبر اسراف باشد باید آن را بیرون آورند، امّا اگر میّت وصیّت کرده که دعا یا انگشتری را مثلاً با او دفن کنند در صورتی که وصیّت او بیش از ثلث نباشد و اسراف محسوب نشود نمی توانند قبر را بشکافند.

۲ در صورتی که برای اثبات حقّی لازم باشد بدن میّت را ببینند.

۳ در موردی که میّت را در جایی دفن کرده اند که نسبت به او بی احترامی است، مانند قبرستان کفّار، یا جایی که کثافات می ریزند.

۴ برای انجام یک مطلب شرعی که اهمّیّت آن از شکافتن قبر بیشتر است، مثل این که بخواهند بچه زنده ای را از شکم زن حامله بیرون آورند (البتّه معلوم است بچّه مدّت کمی بعد از مادر ممکن است زنده بماند).

۵ در جایی که بترسند درنده ای به بدن میّت آسیب برساند، یا دشمن آن را بیرون آورد.

۶ در موردی که قسمتی از بدن میّت با او دفن نشده و بخواهند دفن کنند، ولی احتیاط واجب آن است که آن قسمت را طوری دفن کنند که بدن میّت ظاهر نشود.

مسأله ۶۰۰ هرگاه کسی وصیّت کند بدن او را در جای معیّنی دفن کنند و به وصیّت او عمل نکنند و در جای دیگری دفن شود جایز نیست قبر او را نبش کنند و به جای مورد وصیّت انتقال دهند.

مسأله ۶۰۱ هرگاه کسی وصیّت کند که بعد از دفن، قبر او را نبش کرده و بدن او

را به مشاهد مشرفه یا نقطه دیگر ببرند عمل به چنین وصیتی مشکل است.

مسأله ۶۰۲ تأخیر دفن میّت درصورتیکه موجب هتک وتوهین او باشد جایز نیست.

احکام شهید

مسأله ۶۰۳ غسل دادن میّت مسلمان و کفن کردن او چنان که گفته شد واجب است ولی دو گروه از این حکم مستثنا هستند: اوّل «شهیدان راه خدا» یعنی کسانی که در میدان جهاد در راه اسلام، همراه پیامبر(صلی الله علیه وآله) یا امام معصوم(علیه السلام) یا نایب خاصّ او کشته شده اند، همچنین کسانی که در حال غیبت امام زمان(ارواحنا فداه) برای دفاع در برابر دشمنان اسلام کشته می شوند، خواه مرد باشند، یا زن، بزرگ باشند و یا کودک، در این گونه موارد غسل و کفن و حنوط واجب نیست، بلکه باید آنها را با همان لباسهایشان بعد از خواندن نماز دفن کنند.

.صفحه۱۱۶

مسأله ۶۰۴ حکم مسأله سابق درباره کسانی است که در میدان جنگ کشته شده باشند، یعنی پیش از آن که مسلمانان به او برسند جان داده است، امّا اگر به او برسند و زنده باشد، یا به صورت مجروح او را از میدان جنگ خارج سازند و در بیمارستان یا غیر آن از دنیا برود، گرچه ثواب شهیدان را دارد ولی حکم فوق شامل حال آنها نمی شود.

مسأله ۶۰۵ در جنگهای امروز که میدانهای جنگ وسعت دارد و گاه کیلومترها یا فرسخها مسافت را در بر می گیرد و گلوله های دشمن و مانند آن تا مسافت زیادی می رسد، تمام این صحنه که مرکز تجمّع سربازان است میدان جنگ محسوب می شود، ولی اگر دشمن بوسیله بمباران افرادی را دور از جبهه های جنگ

به قتل برساند احکام بالا در مورد آنها جاری نیست.

مسأله ۶۰۶ هرگاه به علّتی شهید برهنه شده باشد باید او را کفن کنند و بدون غسل دفن نمایند.

مسأله ۶۰۷ دوم کسانی که قتل آنها به عنوان قصاص یا حدّ شرعی واجب شده است و حاکم شرع به آنها دستور می دهد مراسم غسل میّت را خودشان در حال حیات انجام دهند و سه غسل را طبق دستوری که قبلًا گذشت به جا آورده، سپس دو قسمت از قسمتهای سه گانه کفن را یعنی لنگ و پیراهن را می پوشند و مانند میّت حنوط می کنند و بعد از کشته شدن، قطعه سوم را بر آنها می پوشانند و نماز بر آنها خوانده و به همان حال دفنشان می کنند و لازم نیست خون را از بدن و کفن آنها بشویند، حتّی اگر بر اثر ترس و وحشت خود را نجس کنند، تکرار غسل لازم نیست.

غسلهای مستحب

مسأله ۶۰۸ غسلهای مستحب در شرع اسلام بسیار فراوان است و از جمله، غسلهای زیر است:

صفحه۱۱۷

۱ غسل جمعه که از مهمترین و مؤکّدترین غسلهای مستحب محسوب می شود و بهتر است که حتّی الامکان آن را ترک نکنند، وقت آن از اذان صبح روز جمعه است تا ظهر و اگر تا ظهر انجام نشود احتیاط آن است که بدون نیّت ادا و قضا و به قصد مافی الذّمّه تا عصر جمعه به جا آورند، و اگر در روز جمعه غسل نکنند مستحبّ است از صبح شنبه تا غروب، قضای آن را به جا آورند و کسی که می ترسد در روز جمعه آب پیدا نکند می تواند روز پنجشنبه غسل

را به نیّت مقدّم داشتن انجام دهد.

۲ غسل شبهای ماه مبارک رمضان و آن عبارت است از غسل شب اوّل ماه و تمام شبهای فرد (مانند شب سوم، پنجم و...) و از شب بیست یکم مستحبّ است همه شب غسل کنند، وقت این غسلها تمام شب است، هرچند بهتر است که همراه غروب آفتاب به جا آورند، ولی از شب بیست و یکم تا آخر ماه میان نماز مغرب و عشا انجام دهند و احتیاط آن است که تمام غسلهای ماه مبارک و غسلهایی را که در مسائل آینده می آید به قصد رجاء یعنی به امید مطلوبیّت پروردگار به جا آورند.

۳ غسل روز عید فطر و عید قربان و وقت آن از اذان صبح عید است تا غروب و بهتر است آن را پیش از نماز عید به جا آورند.

۴ غسل شب عید فطر و وقت آن از اوّل مغرب است تا اذان صبح و بهتر است در اوّل شب به جا آورند.

۵ غسل روز هشتم و نهم ذی الحجّه که روز «ترویه» و روز «عرفه» نام دارد.

۶ غسل روز «اوّل، نیمه، بیست و هفتم (روز مبعث) و آخر ماه رجب».

۷ غسل روز هیجدهم ذی الحجّه (عید غدیر).

۸ غسل روز پانزدهم شعبان (میلاد ولیّ عصر عجّل اللّه تعالی فرجه) و هفدهم ربیع الاوّل (میلاد پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله)) و غسل روز عید نوروز.

۹ غسل بچّه ای که تازه به دنیا آمده است.

۱۰ غسل زنی که برای غیر شوهرش بوی خوش استعمال کرده و غسل کسی که در حال مستی خوابیده است.

صفحه۱۱۸

۱۱ غسل کسی که به تماشای کسی که به دار آویخته اند رفته

و آن را دیده است، امّا اگر تصادفا نگاهش بر او بیفتد، یا برای مطلب لازمی مانند شهادت دادن رفته باشد غسل ندارد.

۱۲ غسل توبه یعنی هرگاه بعد از ارتکاب گناهی توبه کند، غسل به جا می آورد. مسأله ۶۰۹ غسل کردن برای وارد شدن در مکانهای مقدس به امید ثواب پروردگار مستحبّ است، از جمله برای داخل شدن در مکّه و مدینه، یا برای داخل شدن در مسجدالحرام و مسجد پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) و همچنین حرم امامان(علیهم السلام) و اگر در یک روز چند مرتبه مشرّف شود یک غسل کافی است و اگر کسی می خواهد در یک روز داخل مکّه شود و به مسجد الحرام رود، یا داخل شهر مدینه شود و به مسجد پیغمبر(صلی الله علیه وآله)برود، یک غسل به نیّت همه کفایت می کند. همچنین مستحبّ است غسل برای زیارت پیغمبراکرم(صلی الله علیه وآله) یا امامان از دور یا نزدیک و برای نشاط عبادت و رفتن به سفر به قصد رجاء.

مسأله ۶۱۰ انسان نمی تواند با غسلی که به امید مطلوب بودن به جا آورده نماز بخواند بلکه باید احتیاطاً وضو نیز بگیرد، ولی با غسلهایی که مستحب بودن آن قطعی است مانند غسل جمعه می توان نماز خواند.

مسأله ۶۱۱ هرگاه چند غسل مستحبّی، یا چند غسل که بعضی مستحبّ است و بعضی واجب و یا چند غسل واجب بر کسی باشد می تواند یک غسل به نیّت همه آنها به جا آورد.

صفحه۱۱۹

تیمّم

موارد تیمّم

مسأله ۶۱۲ در هفت مورد باید بجای وضو یا غسل تیمّم کرد:

اوّل از موارد تیمّم

در جایی که تهیه آب به اندازه وضو یا غسل ممکن نیست.

مسأله

۶۱۳ هرگاه انسان در شهر و آبادی باشد و آب پیدا نکند باید آنقدر جستجو نماید تا از پیدا کردن آب مأیوس شود، امّا اگر در بیابان است چنانچه کوهستانی و یا زمین پست و بلند است یا به واسطه درخت و مانند آن عبور از آن مشکل می باشد باید در هر یک از چهار طرف به اندازه پرتاب یک تیر که در قدیم با کمان پرتاب می کردند به جستجوی آب رود(۱) و اگر زمین هموار و بی مانع است باید در هر طرف به اندازه مسافت دو تیر جستجو کند، ولی هر طرفی که یقین دارد آب نیست جستجو لازم ندارد و هرگاه بعضی از چهار طرف هموار و بعضی پست و بلند است باید در هر طرف طبق دستور خودش عمل نماید.

مسأله ۶۱۴ هرگاه اطمینان دارد که آب در محلی دورتر از این مقدار، موجود است و وقت نماز نیز تنگ نشده، باید به سراغ آن برود، مگر این که مشقّت فوق العاده ای داشته باشد، ولی اگر احتمال دهد یا گمان داشته باشد که آب در فاصله دورتر است جستجو لازم نیست.

پاورقی

۱. مرحوم علاّمه مجلسی در شرح «من لا یحضره الفقیه» مقدار پرتاب تیر را دویست گام معیّن کرده است و ظاهر این است که تیرانداز متعارف از این مقدار تجاوز نمی کند.

مسأله ۶۱۵ انسان می تواند شخص دیگری را که مورد اطمینان اوست به جستجوی آب بفرستد و نیز اگر یک نفر از طرف چند نفر برود کافی است.

مسأله ۶۱۶ هرگاه قبل از وقت نماز جستجو کند و آب پیدا نکند چنانچه تا وقت نماز در همان جا بماند

لازم نیست دوباره به جستجوی آب برود مگر این که تغییری در اوضاع محل پیدا شده باشد و همچنین اگر برای یک نماز جستجو کند برای نمازهای دیگر تا تغییری پیدا نشده جستجو لازم نیست.

مسأله ۶۱۷ هرگاه وقت نماز تنگ است و اگر جستجوی آب کند وقت می گذرد و یا خطری وجود دارد، جستجو لازم نیست، ولی اگر بتواند مقداری جستجو کند همان مقدار لازم است.

مسأله ۶۱۸ اگر عمداً به جستجوی آب نرود تا وقت نماز تنگ شود گناه کرده، ولی نمازش با تیمّم صحیح است.

مسأله ۶۱۹ کسی که یقین دارد آب پیدا نمی کند و به جستجوی آب نرود و با تیمّم نماز بخواند بعد از نماز بفهمدکه اگر جستجو می کرد آب پیدا می شد نمازش باطل است، همچنین اگر بعد از جستجو، تیمّم کرده و نماز خوانده و بعداً بفهمد آب در آن جا وجود داشته بنابر احتیاط واجب نماز را اعاده کند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله ۶۲۰ کسی که وضو دارد و می داند اگر وضوی خود را باطل کند نمی تواند وضو بگیرد، چنانچه ضرر یا مشقّت فوق العاده ای ندارد باید وضوی خود را برای نماز نگه دارد، حتّی اگر احتمال قابل توجّهی بدهد که آب برای وضو پیدا نخواهد کرد و یا این که قبل از وقت نماز وضو دارد و می داند بعداً دسترسی به آب ندارد، احتیاط واجب آن است که وضوی خود را نگه دارد.

مسأله ۶۲۱ هرگاه فقط به مقدار وضو یا غسل آب دارد و می داند اگر آن را بریزد

آب پیدا نمی کند، چنانچه وقت نماز داخل شده باشد ریختن

آن حرام است و احتیاط واجب آن است که پیش از وقت نماز هم این کار را نکنـد، همچنین اگر احتمال عقلایی می دهـد که اگر آب را بریزد آب دیگری به دستش نمی رسد احتیاط واجب آن است که آب را نگه دارد و در تمام این صورتها اگر آب را بریزد کار خلافی کرده امّا نماز او با تیمّم صحیح است.

دوم از موارد تیمّم

مسأله ۶۲۲ هر گاه آب در چاه باشد و بواسطه عدم توانایی یا نداشتن وسیله، دسترسی به آب ندارد، باید تیمّم کند و همچنین اگر مشقّت فوق العاده داشته باشد که عادتاً مردم آن را تحمّل نمی کنند.

مسأله ۶۲۳ اگر برای بیرون آوردن آب از چاه وسایلی لازم است بایـد تهیّه کنـد، یا کرایه نمایـد، هرچنـد به چنـد برابر قیمت معمول باشـد، امّیا اگر تهیّه وسایـل یا خریـدن خود آب وضو آنقـدر هزینه می خواهـد که نسبت به حال او ضـرر دارد واجب نیست.

مسأله ۶۲۴ هر گاه ناچار شود برای تهیّه آب قرض کند واجب است قرض نماید، امّا اگر می داند یا گمان داردتوانایی ادای آن دین را نداردواجب نیست قرض کند و اگر کسی مقداری آب بدون منت فوق العاده ای به او ببخشد باید قبول کند.

سوم از موارد تیمّم

مسأله ۶۲۵ هر گاه آب دارد ولی می ترسـد اگر وضو بگیرد بیمار شود یا بیماری او به طول انجامد، یا شدّت کند، یا معالجه آن سخت شود، در تمام این موارد باید تیمّم کند، ولی اگر مثلاً آب گرم برای او ضـرر ندارد باید با آب گرم وضو بگیرد یا غسل کند و لازم نیست یقین به ضرر داشته باشد همین

اندازه که خوف ضرر داشته باشد کافی است که وضو نگیرد و تیمّم کند.

صفحه۱۲۲

مسأله ۶۲۶ کسی که مبتلا به درد چشم است و آب برای او ضرر دارد اگر بتواند اطراف چشم را بشوید باید وضو بگیرد و الّا تیمّم کند.

مسأله ۶۲۷ کسی که می داند آب برای او ضرر دارد هرگاه تیمّم کند و بعداً بفهمد آب برای او ضرر نداشته تیمّم او باطل است و اگر نماز با آن خوانده، بنابر احتیاط واجب اعاده کند و بعکس اگر یقین داشت آب برای او ضرر ندارد و وضو گرفت و غسل کرد بعد فهمید آب برای او ضرر دارد احتیاط واجب آن است که تیمّم کند و اگر نماز خواند اعاده نماید.

چهارم از موارد تیمّم

مسأله ۶۲۸ هرگاه به مقدار کافی آب دارد امّا اگر آن را به مصرف وضو یا غسل برساند می ترسد خودش یا فرزندان یا دوستان و همراهانش از تشنگی هلاک یا بیمار شوند، یا فوق العاده به زحمت بیفتند، باید تیمّم کند و آب را نگه دارد، همچنین اگر انسان غیر مسلمانی جان او در خطر باشد باید آب را به او بدهد و تیمّم نماید، درباره حیوان نیز همین حکم جاری است.

مسأله ۶۲۹ هرگاه غیر از آب پاک، آب نجسی هم به مقدار آشامیدن دارد، از آب نجس نمی تواند استفاده کند، باید آب پاک را برای آشامیدن بگذارد و برای نماز تیمّم کند، ولی دادن آب نجس به حیوان اشکالی ندارد.

پنجم از موارد تیمّم

مسأله ۶۳۰ کسی که آب کمی در اختیار دارد که اگر با آن وضو بگیرد و یا غسل کند برای تطهیر بدن یا لباس او

چیزی نمی مانـد بایـد نخست بدن و لباس را آب بکشد، بعد تیمّم کند و نماز بخواند، امّا اگر چیزی که بر آن تیمّم کند ندارد باید آب را به مصرف وضو یا غسل برساند و با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

ششم از موارد تیمّم

مسأله ۶۳۱ هرگـاه آب یـا ظرفش غصبی است، یا از طلا و نقره است و آب و ظرف دیگری نـدارد،بایـد به جای وضو یا غسل، تیمّم کند.

هفتم از موارد تیمّم

مسأله ۶۳۲ در تنگی وقت که اگر بخواهد وضو بگیرد یا غسل کند همه نماز یا مقداری از آن خارج از وقت واقع می شود باید تیمّم کند.

مسأله ۶۳۳ هرگاه کسـی عمـداً نماز را بقدری تأخیر بیندازد که وقت وضو یا غسل نداشـته باشد معصیت کرده، ولی نماز او با تیمّم صحیح است، هرچند احتیاط مستحب آن است که قضای آن را نیز به جا آورد.

مسأله ۶۳۴ کسی که نمی داند وقت تنگ شده یا نه، باید وضو بگیرد یا غسل کند، ولی اگر می داند مقدار کمی وقت دارد امّا می ترسد اگر سراغ وضو یا غسل برود به نماز نرسد باید تیمّم کند.

مسأله ۶۳۵ هرگاه کسـی به واسـطه تنگی وقت تیمّم کرده و مشغول نماز است و در بین نماز آبی که داشته از دست برود برای نمازهای بعد می تواند با همان تیمّم نماز بخواند.

مسأله ۶۳۶ هرگاه بتواند وضو بگیرد یا غسل کند و نماز را بدون مستحبات (ماننداقامه و قنوت) به جاآورد باید چنین کند حتّی اگر به اندازه سوره هم وقت ندارد می تواند آن را ترک نماید و با وضو نمازبخواند.

بر چه چیزهایی می توان

تیمّم کرد؟

مسأله ۶۳۷ تیمّم بر چند چیز جایز است: خاک، شن، ریگ، کلوخ (خاکهای به هم چسبیده) و سنگ، به شرط این که پاک باشند و مختصر غباری لااقل بر آنها باشد.

صفحه۱۲۴

مسأله ۶۳۸ تیمّم بر سنگ آهک و سنگ گچ و سنگ مرمر و سنگ سیاه و مانند آن جایز است،ولی تیمّم بر جواهرات مانند سنگ عقیق و فیروزه باطل است و احتیاط واجب آن است که بر گچ و آهک پخته وهمچنین بر آجر و سفال تیمّم نکند.

مسأله ۶۳۹ هرگاه چیزهایی که در مسأله سابق گفتیم پیدا نشود، باید برگرد و غباری که روی لباس و مانند آن است تیمّم کند و چنانچه غبار پیدا نشود باید بر گِل تیمّم کند و اگر گل هم پیدا نشود احتیاط واجب آن است که نماز را بدون تیمّم بخواند و بعداً قضای آن را نیز به جا آورد و چنین کسی را «فاقد الطّهورین» نامند.

مسأله ۶۴۰ کسی که آب ندارد اگر برف یا یخ داشته باشد چنانچه ممکن است باید آن را آب کند و با آن وضو یا غسل به جا آورد.

مسأله ۶۴۱ اگر کاه یا اشیاء دیگری با خاک و ریگ مخلوط شود تیمّم بر آن جایز نیست، ولی اگر آنقدر کم باشد که در خاک یا ریگ از بین رفته حساب شود تیمّم بر آن مانعی ندارد.

مسأله ۶۴۲ هرگاه خاک و مانند آن برای تیمّم ندارد امّا می تواند خریداری کند واجب است اقدام نماید.

مسأله ۶۴۳ تیمّم بر دیوار گلی صحیح است و احتیاط مستحب آن است که با وجود زمین یا خاک خشک بر زمین یا خاک نمناک تیمّم نکند.

مسأله ۶۴۴ چیزی

که بر آن تیمّم می کند بنابر احتیاط واجب باید غصبی نباشد، امّا اگر نداند غصبی است و یا فراموش کرده باشد تیمّم او صحیح است، مگر آن که خودش آن را غصب کرده باشد.

مسأله ۶۴۵ کسی که در جای غصبی زندانی است می تواند بر خاک یا سنگ آن تیمّم نماید و نمازبخواند.

مسأله ۶۴۶ همان گونه که اشاره شد واجب است تا آنجا که امکان دارد چیزی که بر آن تیمّم می کند گردی داشته باشد که بر دست بماند و بعد از زدن دست بر آن، مستحبّ است دست را بتکاند که گرد و خاک اضافی آن بریزد.

مسأله ۶۴۷ بهتر است از تیمّم بر زمینهای آلوده، زمین گود، کنار جاده ها و زمین شوره زار در صورتی که نمک روی آن نگرفته باشد خود داری کند و اگر نمک روی آن را گرفته است باطل است، اگر آلودگی طوری است که بیم بیماری از تیمّم بر آن می رود، باید بنابر احتیاط واجب بدون تیمّم نماز بخواند و بعداً قضا کند.

طریقه تیمّم کردن

مسأله ۶۴۸ برای تیمّم باید اوّل نیّت کند، بعد تمام دو کف دست را باهم بر چیزی که تیمّم بر آن صحیح است بزند، سپس هردو دست را بنابر احتیاط واجب به تمام پیشانی و دوطرف آن از جایی که موی سر می روید تا ابروها و بالای بینی بکشد و احتیاط واجب آن است که روی ابروها را نیز مسح کند، سپس کف دست چپ را بر تمام پشت دست راست می کشد و بعد از آن، کف دست راست را بر تمام پشت دست چپ.

احکام تیمّم

مسأله ۶۴۹ تیمّم بدل از وضو و بدل از غسل فرقی باهم ندارند، ولی احتیاط مستحب آن است که در تیمّم بدل از غسل یک بار دیگر دستها را بر زمین زند و مجدداً با آن پشت دست راست و سپس پشت دست چپ را مسح کند.

مسأله ۶۵۰ تمام پیشانی و پشت دستها را باید مسح کند و اگر مختصری از آن را مسح نکند تیمّم باطل است، خواه عمداً باشد یا از روی فراموشی، ولی دقّت زیاد هم لازم نیست، همین اندازه که بگویند تمام پیشانی و پشت دستها مسح شده کافی است.

مسأله ۶۵۱ برای این که یقین کند تمام پیشانی و پشت دستها را مسح کرده باید کمی از اطراف آن را نیز داخل کند، ولی مسح میان انگشتان لازم نیست و احتیاط واجب این است که پیشانی و پشت دستها را از بالا به پایین مسح کند و کارهای تیمّم را پشت سر هم به جا آورد و اگر میان آنها بقدری فاصله دهد که صورت تیمّم از بین برود باطل است.

مسأله ۶۵۲ لازم نیست

در موقع نیّت معیّن کنـد که تیمّم او بـدل از غسـل است یـا بـدل از وضو، همین انـدازه که قصـد اطاعت امر الهی را دارد کافی است، حتّی اگر یکی را به جای دیگری نیّت کند امّا قصد او اطاعت امر واقعی الهی باشد صحیح است.

مسأله ۶۵۳ بنابر احتیاط واجب باید اعضای تیمّم و کف دسـتها پاك باشد، ولی اگر کف دست نجس باشد و نتواند آن را آب بکشد باید با همان وضع تیمّم کند.

مسأله ۶۵۴ باید برای تیمّم، موانع را از اعضای تیمّم برطرف کند و اگر انگشتری در دست دارد بیرون آورد، همچنین اگر موی پیش سـر روی پیشانی افتاده آن را بایـد کنار زند، حتّی اگر احتمال قابل توجهی می دهد که مانعی در کار باشد باید جسـتجو نماید.

مسأله ۶۵۵ هرگاه پیشانی یا پشت دسـتها یا کف دسـتها زخم باشـد و پارچه یا چیز دیگری بر آن بسـته است که نمی تواند باز کند، یا ضرر دارد، باید با همان حال تیمّم کند.

مسأله ۶۵۶ کسـی که خودش توانـایی بر تیمّم نـدارد بایـد نـایب بگیرد، یعنی کسـی دسـتهای او را بر زمین زنـد، و اگر ممکن نیست، بر زمین بگـذارد و بعـد با دست خودش او را تیمّم دهد، اگر این هم ممکن نباشد باید نایب دست خود را بر چیزی که تیمّم بر آن صحیح است بزند و بر پیشانی و دستهای او بکشد.

مسأله ۶۵۷ بعـد از فراغت از تیمّم اگر شک کنـد که درست انجام داده یا نه، اعتنا نکنـد و اگر در اثنا شک کند احتیاط واجب آن است که برگردد و قسمت مشکوك را دوباره انجام دهد.

صفحه۱۲۷

مسأله ۶۵۸

کسی که وظیفه اش تیمّم است نباید پیش از وقت نماز تیمّم کند، ولی اگر برای کار واجب دیگر یا کار مستحبّی تیمّم کند و تا وقت نماز عذرش باقی باشد می تواند با همان تیمّم نماز بخواند.

مسأله ۶۵۹ کسی که وظیفه اش تیمّم است اگر یقین داشته باشد یا احتمال دهد که تا آخر وقت عذرش باقی می ماند می تواند در اوّل وقت با تیمّم نماز بخواند، ولی اگر یقین داشته باشد که تا آخر وقت عذر او برطرف می شود بنابر احتیاط واجب باید صبر کند.

مسأله ۶۶۰ کسی که با تیمّم نماز می خواند می تواند نماز قضا را نیز در آن حال با تیمّم بخواند، ولی هرگاه یقین دارد عذر او بزودی برطرف می شود باید صبر کند، همچنین بنابر احتیاط واجب اگر امید برطرف شدن عذر را بزودی دارد تأخیر اندازد.

مسأله ۶۶۱ کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند جایز است نمازهای مستحبّی را با تیمّم بخواند، حتّی اگر مثلاً برای انجام نماز شب وقت تنگ است می تواند تیمّم کند.

مسأله ۶۶۲ کسی که به واسطه نداشتن آب یا عذر دیگری تیمّم کند بعد از پیدا شدن آب یا برطرف شدن عذر، تیمّم او خود به خود باطل می شود.

مسأله ۶۶۳ تمام کارهایی که وضو را باطل می کند تیمّم بدل از وضو را هم باطل می کند و تمام کارهایی که غسل را باطل می کند تیمّم بدل از غسل را هم باطل می نماید.

مسأله ۶۶۴ هرگاه چند غسل بر انسان واجب شود و نتواند غسل کند یک تیمّم به قصد همه آنها کافی است.

مسأله ۶۶۵ هرگاه

به جای غسل تیمّم کنـد لازم نیست وضو بگیرد، یا تیمّم دیگری بـدل از وضو کنـد، خواه غسل جنابت باشد یا غسـلهای دیگر، ولی احتیاط مستحب آن است که در غسلهای دیگر وضو بگیرد یا اگر نمی تواند تیمّم دیگری بدل از وضو کند.

مسأله ۶۶۶ هرگاه به جای غسل تیمّم کنـد و بعد کاری که وضو را باطل می کند انجام دهد برای نمازهای بعد فقط باید وضـو بگیرد و اگر نمی تواند وضو بگیرد به جای آن تیمّم کند.

مسأله ۶۶۷ کسی که وظیفه اش تیمّم است اگر برای کاری تیمّم کند تا تیمّم و عذر او باقی است می تواند تمام کارهایی را که وضو و غسل در آن شـرط است به جا آورد، حتّی اگر تیمّم را به خاطر تنگی وقت نماز گرفته باشـد دست گـذاردن روی خط قرآن و مانند آن برای او جایز است.

مسأله ۶۶۸ نمازهایی را که با تیمّم خوانده اعاده و قضا ندارد، ولی در چند مورد احتیاط مستحب آن است که نمازهای خود را اعاده کند: اوّل در جایی که آب نداشـته یا مانع از اسـتعمال آب داشته و عمداً خود را جُنُب کرده و با تیمّم نماز خوانده است. دوم در جایی که عمداً به جسـتجوی آب نرود و در تنگی وقت با تیمّم نماز بخواند و بعد بفهمد اگر جستجو می کرد آب پیدا می شد. سوم آن که می دانسته یا گمان داشته که دسترسی به آب ندارد و آبی را که داشته ریخته و تلف کرده است.

نماز

اهمّیّت نماز

نماز رابطه انسان با خداست و مایه صفای روح و پاکی دل و پیدایش روح تقوا

و تربیت

انسان و پرهیز از گناهان است. نماز مهمترین عبادات است که

طبق روایات اگر قبول درگاه خدا شود عبادات دیگر نیز قبول خواهد شد و اگر

قبول نگردد اعمال دیگر نیز قبول نخواهد شد. و نیز بر طبق روایات، کسی

که نمازهای پنجگانه را انجام می دهد از گناهان پاک می شود همان گونه که اگر

شبانه روز پنج مرتبه در نهر آبی شست و شو کند اثری از آلودگی در بدنش

باقی نمی ماند. به همین دلیل، در آیات قرآن مجید و روایات اسلامی و وصایا

و سفارشهای پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) و ائمّه هدی(علیهم السلام)از مهمترین کارهایی که روی

آن تأکید شده همین نماز است و لذا ترک نماز از بزرگترین گناهان کبیره

محسوب می شود.

سزاوار است انسان نماز را در اوّل وقت بخواند و به آن اهمّیّت بسیار دهد و از تند خواندن نماز که ممکن است مایه خرابی نماز گردد جدّاً بپرهیزد.

در حدیث آمده است روزی پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) مردی را در مسجد مشغول نماز دید که رکوع و سجود را بطور کامل انجام نمی دهد، فرمود: اگر این مرد از دنیا برود در حالی که نمازش این گونه باشد به دین من از دنیا نخواهد رفت.

روح نماز «حضور قلب» است و سزاوار است از آنچه مایه پراکندگی حواس می شود بپرهیزد، معانی کلمات نماز را بفهمد و در حال نماز به آن توجّه داشته باشد و با حال خضوع و خشوع نماز را انجام دهد، بداند با چه کسی سخن می گوید و خود را در مقابل عظمت و بزرگی خداوند بسیار کوچک ببیند.

در حالات معصومین(علیهم السلام) آمده است به هنگام نماز آنچنان غرق یاد

خدا می شدند که از خود بی خبر می گشتند، تا آنجا که پیکان تیری در پای امیرالمؤمنین علی(علیه السلام)مانده بود، در حال نماز بیرون آوردند و آن حضرت متوجّه نشد.

برای قبولی نماز و کمال و فضیلت آن علاوه بر شرایط واجب باید امور زیر را نیز رعایت کند:

قبل از نماز از خطاهای خود توبه و استغفار نماید و از گناهانی که مانع قبول نماز است مانند «حسد» و «تکبّر» و «غیبت» و «خوردن مال حرام» و «آشامیدن مسکرات» و «ندادن خمس و زکات» بلکه هر معصیتی بپرهیزد.

همچنین سزاوار است کارهائی که ارزش نماز و حضور قلب را کم می کند انجام ندهد، مثلاًـ در حال خواب آلودگی و خودداری از بول و در میان سر و صداها و در برابر منظره هایی که جلب توجّه می کند به نماز نایستد و کارهایی که ثواب نماز را زیاد می کند انجام دهد، مثلاً لباس پاکیزه بپوشد، موهای خود را شانه زند و مسواک کند و خود را خوشبو نماید و انگشتر عقیق به دست کند.

نمازهای واجب

مسأله ۶۶۹ نمازهای واجب شش نماز است: ۱ نمازهای یومیّه، ۲ نماز طواف واجب خانه خدا، ۳ نماز آیات، ۴ نماز میّت، ۵ نماز قضای پدر و مادر که بر پسر بزرگتربه شرحی که می آید واجب است، ۶ نماز نافله ای که به واسطه نذر و عهد و قسم واجب شده است.

صفحه ۱۳۱

نمازهای واجب یومیّه

مسأله ۶۷۰ نمازهای واجب یومیّه پنج نماز است: نمازهای «ظهر» و «عصر» که هرکدام چهار رکعت است، نماز «مغرب» سه رکعت، نماز «عشاء» چهار رکعت و نماز «صبح» دو رکعت، امّا در سفر باید نماز چهار رکعتی را با شرایطی که بعداً به خواست خدا می آید دو رکعت بخواند.

نماز جمعه

اشاره

مسأله ۶۷۱ نمازجمعه دو رکعت است و در روز جمعه جانشین نماز ظهر می شود و در زمان حضور پیامبر(صلی الله علیه وآله) و امام معصوم(علیه السلام) و نایب خاصّ او واجب عینی است، امّا در زمان غیبت کبری واجب تخییری است، یعنی میان نماز جمعه و نماز ظهر مخیّر است، ولی در زمانی که حکومت عدل اسلامی باشد احتیاط آن است که ترک نشود.

احکام نماز جمعه

الف: وقت نماز جمعه از اوّل ظهر است به مقداری که اذان و خطبه ها و نماز مطابق معمول انجام شود و با گذشتن این مقدار، وقت نماز جمعه پایان می یابد و باید نماز ظهر خوانده شود.

ب: کسانی که تا دو فرسخی از محلّ نماز جمعه قرار دارند مشمول حکم نماز جمعه هستند و در صورتی که نماز جمعه واجب عینی باشد حضور آنها در نماز جمعه واجب است.

ج: هرگاه کسی به خطبه ها نرسد و در نماز شرکت کند، یا فقط یک رکعت از نماز جمعه را درک نماید نماز او صحیح است، ولی احتیاط واجب آن است که عمداً تأخیر نیندازد.

د: نماز جمعه باید به جماعت خوانده شود و حدّاقلّ جمعیّت برای انعقاد جمعه، پنج نفر است (امام جمعه و چهار نفر دیگر).

ه : فاصله دو نماز جمعه باید کمتر از یک فرسخ نباشد که اگر در کمتر از یک فرسخ دو نماز جمعه خوانده شود نماز اوّلی صحیح و دومی باطل است.

و: نماز جمعه بر «مسافران» و «زنان» و «بیماران» و «از کارافتادگان» واجب نیست، ولی اگر آنها در نماز جمعه حاضر شوند نمازشان صحیح است، امّا احتیاط واجب آن است که پنج نفر اصلی نماز

جمعه (امام و چهار نفر دیگر) غیر آنها باشد.

طریقه نماز جمعه

ز: نماز جمعه دو رکعت است مانند نماز صبح و دو قنوت دارد یکی در رکعت اوّل پیش از رکوع و دومی در رکعت دوم بعد از رکوع. مستحبّ است امام در رکعت اوّل، بعد از حمد، سوره جمعه را بخواند در رکعت دوم، سوره منافقین را و هرگاه مشغول یکی از اینها شود احتیاط واجب آن است که به سوره دیگری عدول نکند.

ح: باید قبل از نماز جمعه دو خطبه به وسیله امام جمعه خوانده شود.

ط: خطبه ها باید بنابر احتیاط واجب بعد از اذان ظهر باشد و اگر قبل از آن خوانده شود اعاده کنند.

ی: هر یک از خطبه ها باید مشتمل بر امور زیر باشد:

۱ حمد و ثنای الهی.

۲ صلوات بر محمّد و آل محمّد.

۳ وعظ و ارشاد و سفارش به تقوای الهی.

۴ خواندن یک سوره کوتاه در هر خطبه مانند سوره قل هو اللّه، قل یا أیّها الکافرون یا سوره والعصر (بنابر احتیاط واجب).

۵ بنابر احتیاط واجب برای خود و مؤمنین و مؤمنات استغفار کند و در خطبه دوم ائمّه هدی(علیهم السلام) را هنگام صلوات و درود یک یک نام ببرد. بنابراین خطبه اوّل شامل پنج قسمت و خطبه دوم شامل شش قسمت است. امام باید خطبه ها را در حال قیام بخواند و میان دو خطبه جلوس مختصری بنماید و صدای خود را در حدّ مقدور به نمازگزاران برساند و وعظ و ارشاد را به زبان قابل فهم برای مردم ایراد کند.

صفحه۱۳۳

ک: شایسته است خطیب ملبّس به عمامه و عبا باشد و بر عصا یا مانند آن تکیه کند و قبل

از شـروع به خطبه، به مأمومین سـلام کند و سـزاوار است مسائل مهمّ سیاسی و اجتماعی و اخلاقی مسلمین و جهان اسلام و آن منطقه را برای مردم شـرح دهـد و آنهـا را به وظایفشـان در برابر این مسائـل آشـنا سـازد و در برابر توطئه هـای دشـمنان به آنها هشـدار دهـد. پس خطیب باید حدّاکثر اسـتفاده را از خطبه ها برای تهذیب نفوس مردم و آگاه ساختن آنها از مسائل مهمّ روز بنمایـد که یکی از اهـداف اصـلی خطبه ها همین است. خطبه ها را با عبارات فصـیح و گویا و بلیغ و مؤثّر و نافـذ ایراد نماید تا خطبه ها تأثیر لازم را در نفوس مسـلمین بگـذارد و از این فریضه عبادی سیاسـی بهره گیری کامل شود; هرگز به سـراغ مسائل تفرقه انـداز نرود و مسـلمین را به وحدت در مقابل دشـمنان دعوت نماید و احتیاط واجب آن است که نمازگزاران هنگام ایراد خطبه بـا طهـارت باشـند و رو به امـام نشـینند و سـکوت را رعـایت کننـد و به خطبه ها گوش فرا دهنـد، ولی اگر عمـداً سـخن بگویند، نماز جمعه آنها باطل نمی شود، هر چند کار خلافی کرده اند

اوقات نمازهای پنجگانه

وقت نماز ظهر و عصر

مسأله ۶۷۲ وقت نماز ظهر و عصر از اوّل ظهر شرعی (یعنی مایل شدن خورشیداز وسط آسمان به سوی مغرب) تا هنگام غروب آفتـاب است و بهترین راه برای پی بردن به دخول وقت ظهر اسـتفاده از شـاخص است و آن این است که قطعه چوب صـاف یا میله ای را در زمین هموار بطور عمودی فرو کند، صبح که خورشید بیرون می آید سایه آن به طرف مغرب می افتد و هر

چه آفتاب بالاـ آید این سایه کم می شود، هنگامی که سایه به آخرین درجه کمّی رسید موقع ظهر است و همین که رو به زیادی گذارد و سایه به سوی مشرق برگشت اوّل وقت نماز ظهر و عصر است، البتّه در بعضی از شهرها مثل مکّه در بعضی از روزهای سال هنگام ظهر سایه بکلّی از بین می رود و آفتاب کاملاً عمودی می تابد، در این گونه مناطق موقعی که مجدّداً سایه پیدا شد وقت نماز ظهر و عصر شده است.(۱)

مسأله ۶۷۳ نمازهای ظهر و عصر هر کدام «وقت مخصوص» و «وقت مشترکی» دارد: وقت مخصوص نماز ظهر از اوّل ظهر است تا موقعی که به اندازه خواندن نماز ظهر بگذرد و وقت مخصوص نماز عصر موقعی است که به اندازه خواندن یک نماز به غروب باقی مانده باشد و اگر کسی تا این موقع نماز ظهر را نخوانده نماز ظهر او قضا شده و باید نماز عصر را بخواند و ما بین این دو، وقت مشترک نمازظهر و عصراست.

مسأله ۶۷۴ هرگاه پیش از خواندن نماز ظهر سهواً مشغول خواندن نماز عصر شود و در بین متوجّه گردد، چنانچه در وقت مشترک باشد باید عدول کند، یعنی نیّت خود را به نماز ظهر برگرداند و قصد کند آنچه خوانده نماز ظهراست و به همین ترتیب آن را ادامه دهد و بعد از آن که نماز را تمام کرد نماز عصر را بخواند و اگر در وقت مخصوص ظهر باشد نماز او باطل است و باید نماز را به نیّت ظهر از سر بگیرد.

وقت نماز مغرب و عشا

مسأله ۶۷۵ مغرب موقعی است که قرص آفتاب در افق

پنهان شود و احتیاط آن است که صبر کند تا سرخی طرف مشرق که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود از بالای سر بگذرد و به طرف مغرب برگردد، هنگام مغرب وقت نماز مغرب و عشا وارد می شود و تا نیمه شب ادامه دارد.

پاورقی

۱. باید توجّه داشت که ساعت ۱۲ همیشه ظهر شرعی نیست، بلکه در بعضی از مواقع سال ظهر شرعی قبل از ۱۲ و گاهی بعد از ساعت ۱۲ است و ساعت ۱۲ ساعت قراردادی و رسمی است نه شرعی.

مسأله ۶۷۶ نماز مغرب و عشاء نیز هر کدام وقت مخصوص و وقت مشترکی دارند، وقت مخصوص نماز مغرب از اوّل مغرب است تا به اندازه سه رکعت و اگر کسی مسافر باشد و تمام نماز عشا را در این وقت بخواند باطل است، هرچند از روی سهو باشد. و وقت مخصوص نماز عشا موقعی است که به اندازه خواندن نماز عشا به نصف شب باقی مانده باشد و اگر کسی عمداً تا این موقع نماز مغرب را تأخیر اندازد باید اوّل نماز عشا را بخواند و بعد نماز مغرب را قضا کند و در میان این دو، وقت مشترك است، اگر کسی در این وقت اشتباهاً نماز عشا را قبل از نماز مغرب بخواند و بعد از نماز متوجّه شود، نمازش صحیح است و باید نماز مغرب را بعداً به جا آورد.

مسأله ۶۷۷ وقت مخصوص و مشترك که معنی آن در مسأله پیش گفته شد برای اشخاص فرق می کند مثلاًـ برای مسافر در مورد نماز ظهر و عصر و عشا به اندازه دو رکعت است و برای حاضر به اندازه

خواندن چهار رکعت.

مسأله ۶۷۸ هرگاه از روی غفلت یا فراموشی شروع به نمازعشا کند و در اثنا بفهمد که نماز مغرب را نخوانده باید نیّت را به نماز مغرب برگرداند، مگر این که وارد رکوع رکعت چهارم شده باشد که در این صورت عدول جایز نیست و باید ادامه دهد و نماز مغرب را بعد به جا آورد.

مسأله ۶۷۹ آخر وقت نماز عشا نصف شب است و احتیاط واجب آن است که شب را از اوّل غروب آفتاب تا اذان صبح حساب کند ولی برای نماز شب و مانند آن تا اوّل آفتاب حساب کند.

مسأله ۶۸۰ هرگاه عمداً نماز مغرب و عشا را تا نصف شب نخواند وقت آن گذشته و باید قضا کند، امّا اگر به واسطه عذری نخوانده باشد باید تا قبل از نماز صبح به جا آورد و نماز او ادا است.

وقت نماز صبح

مسأله ۶۸۱ وقت اذان صبح (برای نماز و روزه) در شبهای مهتابی و غیر مهتابی یکسان است و معیار، ظاهر شدن نور شفق در افق است، هرچند بر اثر تابش مهتاب نمایان نباشد، و وقت نماز صبح از اوّل طلوع فجر صادق است تا طلوع آفتاب و فجر صادق سپیده صبح است که در افق پهن می شود و بهتر است نماز صبح را قبل از روشن شدن هوا در همان تاریکی اوّل صبح به جاآورد.

صفحه۱۳۶

احکام اوقات نماز

مسأله ۶۸۲ هنگامی انسان می تواند مشغول نماز شود که یقین به داخل شدن وقت پیدا کند، یا لااقل یک مرد عادل خبر از ورود وقت دهد، اذان شخص وقت شناس و مورد اطمینان نیز کافی است و اگر گمان قوی به دخول وقت

از راههای دیگر پیدا کند نیز کفایت می کند، خواه از روی ساعت صحیح باشد یا غیرآن.

مسأله ۶۸۳ کسانی که به واسطه وجود مانع در آسمان (مانند ابر و غبار) و یا گرفتاری در زندان و یا نداشتن بینایی چشم، نمی توانند یقین به دخول وقت پیدا کنند، چنانچه گمان قوی داشته باشند می توانند مشغول نماز شوند.

مسأله ۶۸۴ هرگاه مطابق دستورهای بالا مشغول نماز شود و در بین نماز بفهمد که هنوز وقت داخل نشده، نماز او باطل است، همچنین اگر بعد از نماز بفهمد که تمام نماز را پیش از وقت خوانده باید نماز را اعاده کند، ولی اگر در بین نماز یا بعد از نماز بفهمد وقت داخل شده بود نمازش صحیح است.

مسأله ۶۸۵ هرگاه انسان بر اثر غفلت و فراموشی مشغول نماز شود بی آن که از دخول وقت با خبر گردد چنانچه تمام نمازش در وقت واقع شده باشد صحیح است و اگر همه یا قسمتی از آن پیش از وقت بود نمازش باطل است.

مسأله ۶۸۶ هرگاه بعد از نماز شک کند نماز را در وقت خوانده یا نه، نماز او صحیح است، به شرط آن که هنگام شروع نماز غافل از وقت نباشد ولی اگر در بین نماز شک کند، نماز او باطل است و باید پس از دخول وقت اعاده کند.

مسأله ۶۸۷ در تنگی وقت اگر انجام مستحبّات نماز باعث شود مقداری از واجبات در خارج وقت واقع گردد باید آن مستحبات را ترک کند (مانند قنوت و اقامه).

صفحه۱۳۷

مسأله ۶۸۸ کسی که به اندازه یک رکعت نماز وقت دارد باید تمام نماز را به نیّت ادا بخواند، ولی

تأخیرانـداختن نمازتا این حـد حرام است، بنابر این اگر به انـدازه پنج رکعت تا مغرب وقت داشـته باشد نماز ظهر و عصـر را به نیّت ادا بخواند و به همین ترتیب سایر نمازها.

مسأله ۶۸۹ یکی از مسـتحبات مؤکّد این است که نمـاز را در اوّل وقت فضـیلت آن بخواننـد و در روایـات راجـع به آن بسـیار سفارش شده است و هرچه به اوّل وقت فضیلت نزدیکتر باشد بهتر است.

مسأله ۶۹۰ کسـانی که دارای عـذری هسـتند و یقین دارنـد عـذرشان تـا آخر وقت برطرف می شود واجب است صـبر کننـد و چنانچه یقین داشـته باشـند عـذر باقی می مانـد، صبر کردن واجب نیست، امّا اگر احتمال می دهند برطرف شود احتیاط واجب آن است که صبر کنند، مگر در مورد تیمّم که می توانند در چنین صورتی در اوّل وقت نماز بخوانند.

مسأله ۶۹۱ کسی که مسائل نماز یا شکّیات و سهویّات را نمی داند و احتمال می دهد در نمازش پیش آید باید برای یادگرفتن اینهـا نمـاز را از اوّل وقت تـأخیر بینـدازد، ولی اگر اطمینان دارد که می توانـد نماز را بطور کامل تمام کنـد جایز است در اوّل وقت مشغول نماز شود.

مسأله ۶۹۲ هرگاه در نماز مسأله ای پیش آیـد که حکم آن را نمی دانـد می توانـد به یکی از دو طرفی که احتمال می دهد به قصـد رجاء عمل کنـد و بایـد بعد از نماز مسأله را سؤال کند که اگر باطل بوده دوباره بخواند (و احتیاط آن است طرفی را که بیشتر احتمال می دهد بگیرد).

مسأله ۶۹۳ هرگاه ببیند مسجد نجس شده بهتر این است اوّل مسجد را تطهیر کند بعد

نماز بخواند، همچنین اگر طلبکاری ایستاده و طلب خود را مطالبه می کند، اگر نماز و مقدّمات آن وقت زیادی را بگیرد واجب است اوّل تطهیر مسجد کند و اداء دین نماید بعد نماز بخواند، اگر بر خلاف این دستور عمل کند معصیت کرده ولی نمازش صحیح است و در تنگی وقت، نماز مقدّم است.

مسأله ۶۹۴ مستحبّ است پنج نماز را در پنج وقت به جا آورد، یعنی هرکدام را در وقت فضیلت خود انجام دهد و تنها فاصله دادن به مقدار نافله یا تعقیبات کافی نیست، بلکه معیار همان وقت فضیلت است.

مسأله ۶۹۵ وقت فضیلت نماز ظهر تا موقعی است که سایه شاخص به اندازه خود شاخص شود (منظور سایه ای است که از ظهر به بعد پیدا می شود) و وقت فضیلت عصر از موقعی که سایه شاخص به اندازه خود آن است تا موقعی که به اندازه دو برابر آن شود و وقت فضیلت نماز مغرب از غروب است تا ناپدید شدن حمره مغربیّه (رنگ سرخی که بعد از غروب آفتاب در مغرب ظاهر می شود) و وقت فضیلت نماز عشاء از موقعی است که سرخی مزبور ناپدیدمی شود تا یک سوم از شب و وقت فضیلت نماز صبح از اوّل طلوع فجر سپیده صبح است تا موقعی که هوا روشن شود.

ترتیب در میان نمازها

مسأله ۶۹۶ نماز ظهر و عصر باید به ترتیب خوانده شود، یعنی اوّل نماز ظهر، بعد نماز عصر، همچنین باید در میان نماز مغرب و عشا نیز ترتیب رعایت شود و اگر عمداً نماز عصر را پیش از نماز ظهر، یا عشا را پیش از نماز مغرب بخواند باطل است.

مسأله

۶۹۷ هرگاه به نیّت نماز ظهر، نماز را شروع کند و در بین نماز یادش بیاید که نماز ظهر را خوانده است نمی تواند نیّت نماز را به عصر برگرداند و نماز او باطل است، همچنین در مورد نماز مغرب و عشا، امّا اگر نیّت نماز عصر کند و بعد متوجّه شود که نماز ظهر را نخوانده هر جای نماز باشد می تواند نیّت خود را به ظهر برگرداند، همچنین اگر شروع به نماز عشا کرده و متوجّه شود نماز مغرب را نخوانده اگر قبل از رکوع رکعت چهارم متوجّه شود نیّت را بر می گرداند، ولی اگر بعد از رکوع رکعت چهارم متوجّه شود نماز را به نیّت عشا تمام می کند، بعداً نماز مغرب را می خواند و احتیاطاً نماز عشا را نیز اعاده کند.

صفحه ۱۳۹

مسأله ۶۹۸ اگر در اثناء نماز عصر شک کند که آیا نماز ظهر را خوانده یا نه، باید به همان دستور که در مسأله قبل گفته شد عمل کند، یعنی نیّت را به ظهر برگرداند و بعداً عصر را بخواند، همچنین اگر در وسط نماز عشاء شک کند که نماز مغرب را خوانده یا نه، باید به دستور گذشته عمل کند.

مسأله ۶۹۹ عدول از نماز قضا به نماز ادا و از نماز مستحب به نماز واجب، جایز نیست، ولی عدول از نماز ادا به قضا جایز است و اگر نماز قضا، قضای همان روز باشد احتیاط واجب این است که عدول کند و بعد از فراغت از نماز قضا، نماز ادا را بخواند، البته این در صورتی است که جای عدول باقی باشد، مثلاً در صورتی می تواند نیّت

را به قضای صبح برگرداند که داخل رکعت سوم از نماز ظهر نشده باشد.

نمازهای نافله (مستحب)

اشاره

مسأله ۷۰۰ نمازهای مستحبّی بسیار است و آنها را «نافله» گویند و از میان نمازهای نافله، نافله های شبانه روزی بیشتر سفارش شده است.

مسأله ۷۰۱ نافله های شبانه روزی عبارتند از: نافله ظهر هشت رکعت و نافله عصر نیز هشت رکعت است، نافله مغرب چهار رکعت و نافله عشا دو رکعت است که نشسته خوانده می شود، نافله شب یازده رکعت و نافله صبح دو رکعت است و چون دو رکعت نافله عشا یک رکعت حساب می شود، مجموع این نافله ها سی و چهار رکعت خواهد بود، ولی در روز جمعه سی و هشت رکعت است زیرا چهار رکعت به نافله ظهر و عصر اضافه می شود (همه نافله ها دو رکعت دو رکعت خوانده می شود).

مسأله ۷۰۲ از یازده رکعت نافله شب هشت رکعت را به نیّت «نافله شب» و دو رکعت آن به نیّت «نافله شفع» و یک رکعت به نیّت «نافله وتر» به جا می آورد.

مسأله ۷۰۳ نافله شب از مهمترین نمازهای نافله است که در روایات اسلامی و قرآن مجید روی آن تاکید شده و تأثیر عمیقی در صفای روح و پاکی قلب و تربیت نفوس انسانی وحلّ مشکلات دارد و در کتب معروف دعا، آدابی برای آن ذکر کرده اند، مخصوصاً برای قنوت نافله وتر، رعایت این آداب خوب است ولی می توان نماز شب را بدون این آداب مانند نمازهای معمولی نیز انجام داد و کسی که به علّتی نتواند آخر شب بیدار شود و نماز شب را بخواند می تواند قبل از خواب

آنها را به جا آورد.

صفحه ۱۴۰

مسأله ۷۰۴ نماز نافله را می توان نشسته خواند، ولی در این صورت احتیاط این است که هر دو رکعت را یک رکعت حساب کند، مثلاً به جای هشت رکعت نافله ظهر ایستاده، شانزده رکعت نشسته بخواند.

مسأله ۷۰۵ نافله ظهر و عصر در سفر ساقط است و نباید خواند و احتیاط آن است که نافله عشارا نیز ترک کند، امّا بقیّه نافله های شبانه روزی یعنی نافله صبح و مغرب و نافله شب در سفر ساقط نمی شود.

مسأله ۷۰۶ چنان که گفتیم نمازهای نافله را باید دو رکعت دو رکعت انجام داد، جز نافله وتر، که یک رکعت است و اگر بخواهد نافله وتر رانشسته بخواند باید دو نماز یک رکعتی جداگانه به جا آورد.

وقت نافله های شبانه روزی

مسأله ۷۰۷ وقت نافله ظهر قبل از نماز ظهر است، از اوّل ظهر تا موقعی که سایه شاخص که بعد از ظهر پیدا می شود بیشتر از دو هفتم طول شاخص شود، مثلاًـ اگر طول شاخص هفت وجب است هر وقت مقدار سایه ای که بعد از ظهر پیدا می شود بیشتر از دو وجب شود وقت نافله ظهر تمام شده.

مسأله ۷۰۸ وقت نافله عصر که قبل از نماز عصر خوانده می شود تا موقعی است که سایه شاخص به چهارهفتم آن برسد به شرحی که در مسأله پیش گفتیم.

مسأله ۷۰۹ وقت نافله مغرب بعد از نماز مغرب است تا موقعی که سرخی طرف مغرب که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود از بین برود.

مسأله ۷۱۰ وقت نافله عشا بعد از تمام شدن نماز عشا است تا نصف شب و بهتر است بعد از نماز

عشا بلافاصله خوانده شود.

صفحه ۱۴۱

مسأله ۷۱۱ وقت نافله صبح پیش از نماز صبح است از طلوع فجر تا آشکار شدن سرخی در طرف مشرق و می تواند آن را بعد از نماز شب بلافاصله به جا آورد.

مسأله ۷۱۲ وقت نافله شب بنابر احتیاط از نصف شب است تا اذان صبح، ولی بهتر است در موقع سحر یعنی در ثلث آخر شب بخواند.

نماز غُفیله

مسأله ۷۱۳ از نمازهایی که به جا آوردن آن به امید ثواب پروردگار خوب است نماز غفیله است که بین نماز مغرب و عشا خوانده می شود و وقت آن بعد از نماز مغرب است تا موقعی که سرخی طرف مغرب از بین برود، در رکعت اوّل بعد از حمد به جای سوره این آیه را می خواند:

«وَ ذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغاضِباً فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنادى فِى الظُّلُماتِ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اَنْتَ سُبْحانَكَ اِنّى كُنْتُ مِنَ الظّالِمينَ فَاسْتَجَبْنا لَهُ وَ نَجَّيْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ كَذلِكَ نُنْجِى الْمُؤمِنينَ» و در رکعت دوم بعد از حمد به جای سوره این آیه را بخوانند: «وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُها اِلاَّ هُو وَ يَعْلَمُ ما فِى الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَه اِلاّ يَعْلَمُها وَ لا حَبَّه فِى ظُلُماتِ الاَرْضِ وَ لا رَطْب وَ لا يَابِس اِلاَّ فى كِتاب مُبين» و در قنوت آن بگویند: «اَللّهُمَّ اِنّى اَسْئَلُكَ بِمَفاتِحِ الْغَيْبِ الَّتى لا يَعْلَمُهَا اِلاَّ اَنْتَ اَنْ تُصَلِّىَ عَلى مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ اَنْ تَفْعَلْ بِى كَذا وَ كَذا» و به جای کلمه کذا و کذا حاجتهای خود را بگویند و بعد بگویند: «اَللّهُمَّ اَنْتَ وَلِىُّ نِعْمَتِى وَ الْقادِرُ عَلى طَلِبَتى

تَعْلَمُ حاجَتی فَأَسْئَلُکَ بِحَقِّ مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمُ السّلامُ لَمّا قَضَیْتَها لِی».

احکام قبله

مسأله ۷۱۴ تمام نمازهای واجب باید رو به قبله خوانده شود

مسأله ۷۱۵ «خانه کعبه» که در مکّه معظّمه است قبله تمام مسلمین دنیاست و هرکس در هرجا باشد باید روبروی آن نماز بخواند، امّا کسی که دور است اگر طوری بایستد که بگویند رو بقبله نماز می خواند کافی است، بنابراین صفهای طولانی نماز جماعت که طول آنها از طول خانه خدا بیشتر است همه می تواند رو به قبله باشد.

مسأله ۷۱۶ لازم نیست در موقع ایستادن، نوک انگشتان پا هم رو به قبله باشد، یا در موقع نشستن، سر زانوها کاملاً رو به قبله قرار گیرد، همین اندازه که بگویند رو به قبله ایستاده یا نشسته کفایت می کند.

مسأله ۷۱۷ کسی که نمی تواند نماز را نشسته بخواند باید به پهلوی راست طوری بخوابد که جلو بدنش روبه قبله باشد و اگر آن هم ممکن نیست به پهلوی چپ طوری بخوابد که جلو بدنش رو به قبله باشد و اگر این را هم نمی تواند باید به پشت بخوابد بطوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله ۷۱۸ در نماز احتیاط و سجده و تشهّد فراموش شده نیز باید رو به قبله باشد و در سجده سهو احتیاط واجب نیز همین است.

مسأله ۷۱۹ جایز است نماز مستحبّی را در حال راه رفتن و سواره بخواند و در این حال لازم نیست رو به قبله باشد.

مسأله ۷۲۰ برای تعیین قبله راههای زیادی وجود دارد: نخست کوشش کند تا یقین حاصل نماید و نیز می تواند به گفته دو شاهد

عادل و یا یک فرد مورد اطمینان که از روی نشانه های حسّی شهادت می دهد و یا به قول کسی که از روی قاعده علمی قبله را می شناسد و محلّ اطمینان است عمل کند و اگر اینها ممکن نشد باید به گمانی که از محراب مسجد مسلمانان یا قبرهای آنان یا از راههای دیگر پیدا می شود عمل نماید.

مسأله ۷۲۱ قبله نماهای معمولی در صورتی که سالم باشد از وسایل خوب برای شناخت قبله است و گمان حاصل از آن کمتر از گمان از راههای دیگر نیست، بلکه غالباً دقیق تر است.

مسأله ۷۲۲ به گفته صاحب منزل یا مسؤول یک مسافرخانه و مانند آن در صورتی که فرد بی مبالات نباشد می توان اعتماد کرد.

مسأله ۷۲۳ هرگاه راهی برای پیدا کردن قبله وجود نداشته باشد و قبله در میان چهار سمت مختلف مردّد شود یک نماز به یک طرف کافی است، ولی احتیاط مستحب آن است که چهار نماز به چهار طرف بخواند و هرگاه در سه طرف یا دو طرف احتمال وجود قبله را می دهد فقط به سمت آنها نماز بخواند.

مسأله ۷۲۴ کسی که می خواهد به چند طرف نماز بخواند اگر بخواهد نماز ظهر و عصر یا مغرب و عشا را به جا آورد بهتر آن است نماز اوّل را به چند طرف تمام کند بعد نماز دوم را شروع نماید.

مسأله ۷۲۵ سر بریدن حیوانات نیز باید رو به قبله باشد و هرگاه قبله را پیدا نکند باید به گمان خود عمل نماید و اگر تحصیل گمان ممکن نیست و نیاز به سر بریدن حیوان دارد به هر طرف که

انجام دهد صحیح است و در مورد دفن مسلمان که باید رو به قبله باشد نیز به همین ترتیب باید عمل کرد.

پوشانیدن بدن در نماز

مسأله ۷۲۶ مرد بایـد در حال نماز عورتین خود را بپوشاند، هرچند کسـی اورا نمی بیند و بهتر است از ناف تا زانو را بپوشاند و از آن بهتر این که لباس کامل که در برابر افراد محترم در تن می کند به تن داشته باشد.

مسأله ۷۲۷ زن باید در موقع نماز تمام بدن حتّی سر و موی خود را بپوشاند، ولی پوشاندن گردی صورت و دستها تا مچ و پاها تا مـچ لازم نیست، امّا برای این که یقین کند که مقدار واجب را پوشانده است احتیاط این است که مقداری از اطراف صورت و قدری پایین تر از مچ را هم بپوشاند.

مسأله ۷۲۸ در نماز احتیاط و قضای سـجده یا تشـهّد فراموش شده، بلکه بنابر احتیاط واجب در موقع سـجده سهو و سجده های واجب قرآن نیز خود را مانند موقع نماز بپوشاند.

صفحه۱۴۴

مسأله ۷۲۹ برای زنان پوشانیدن موهای مصنوعی و زینتهای پنهانی (مانند دستبند و گردن بند) نیز لازم است

مسأله ۷۳۰ هرگاه در بین نماز بفهمد که قسمتی را که باید بپوشاند پیداست باید فورا آن را بپوشاند، به شرط این که کاری که صورت نماز را بر هم می زنـد به جا نیاورد و چنانچه پوشانـدن آن زیاد طول بکشـد احتیاط واجب آن است خود را بپوشاند و نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله ۷۳۱ هرگاه بعد از نماز بفهمد که مقدار واجب را در حال نماز نپوشانده، نمازش صحیح است.

مسأله ۷۳۲ انسان می تواند خود را در نماز

با برگ درختان یا علف بپوشاند، ولی احتیاط مستحب آن است هنگامی از اینها استفاده کند که چیز دیگری نباشد.

مسأله ۷۳۳اگر چیزی غیر از گِل در اختیار ندارد باید بدن خود را با آن بپوشاند و نماز بخواند.

مسأله ۷۳۴ هرگاه برهنه است و چیزی برای پوشانیدن بدن در نماز ندارد، چنانچه احتمال می دهد تا آخر وقت پیدا کند، احتیاط آن است که نماز را به تأخیر اندازد و اگر پیدا نکرد چنانچه کسی او را می بیند باید نشسته نماز بخواند و عورت خود را به این وسیله بپوشاند و اگر کسی او را نمی بیند ایستاده نماز بخواند و بنابر احتیاط واجب عورت را با دست بپوشاند و رکوع و سجود را با اشاره انجام دهد و برای سجود سر را قدری پایین تر بیاورد.

شرایط لباس نمازگزار

مسأله ۷۳۵ لباس نمازگزار شش شرط دارد: ۱ پاک بودن. ۲ غصبی نبودن، بنابراحتیاط واجب. ۳ ازاجزاء مردار نباشد. ۴ از حیوان حرام گوشت نباشد. ۵ و ۶ اگر نمازگزار مرد است لباس او از ابریشم خالص یا طلا بافت نباشد و شرح اینها در مسائل آینده خواهد آمد.

شرط اوّل پاک بودن

مسأله ۷۳۶اگر کسی عمداً با لباس یا بدن نجس نماز بخواند نمازش باطل است، حتّی اگر به خاطر یاد نگرفتن مسأله باشد.

مسأله ۷۳۷اگر خبر ندارد که بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است، امّا اگر قبلًا باخبر بوده و فراموش کرده و با آن نماز خوانده باید نماز را اعاده کند، خواه در وسط نماز یادش بیاید، یا بعد از نماز و اگر وقت نماز گذشته باید

قضا کند.

مسأله ۷۳۸ هرگاه کسی مشغول نماز است و در وسط نماز لباس یا بدن او نجس شود، یا بفهمد لباس یا بدن او نجس شده است امّا نداند همان موقع نجس شده یا از قبل نجس بوده، چنانچه آب در دسترس اوست و آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن آن نماز را به هم نمی زند باید همان موقع آن را آب بکشد، یا عوض کند، سپس نماز را ادامه دهد و اگر ممکن نیست باید نماز را بشکند و با بدن و لباس پاک نماز بخواند و این در صورتی است که وقت تنگ نباشد و الاّ با همان حال نماز می خواند و صحیح است.

مسأله ۷۳۹ کسی که بعد از نماز بفهمد بدن یا لباسش نجس بوده نمازش صحیح است، خواه در وقت باشد یا بعد از وقت.

مسأله ۷۴۰ هرگاه لباس یا بدن نجس بوده و آن را آب بکشد و یقین به پاکی آن پیدا کند و نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد هنوز پاک نشده است، نماز او صحیح است و برای نمازهای بعد باید آن را پاک کند.

مسأله ۷۴۱ هرگاه در لباس خود خونی ببیند و یقین کند که به مقدار کمتر از درهم است و یا خون زخم و دمل است که برای نماز اشکال ندارد و با آن نماز بخواند، بعد بفهمد خون بیش از مقدار درهم بوده، یا خون از غیر زخم و دمل است نمازش صحیح است.

صفحه۱۴۶

مسأله ۷۴۲ هرگاه نجس بودن چیزی را فراموش کند و بدن یا لباسش با رطوبت به آن ملاقات کند و نماز بخواند بعد یادش بیاید نماز

او صحیح است، ولی اگر بدنش با رطوبت به چیزی که نجس بودن آن را فراموش کرده ملاقات کند و بدون آن که خود را آب بکشد، غسل کند، غسل و نمازش باطل است.

مسأله ۷۴۳ کسی که یک لباس بیشتر ندارد هرگاه بدن و لباس او هر دو نجس شود و به اندازه آب کشیدن یکی از آن دو بیشتر آب ندارد احتیاط واجب آن است که بدن را آب بکشد و نماز را با همان لباس نجس بخواند، ولی اگر نجاست لباس شدید تر باشد (مثلاً نجاستش از بول باشد که باید آن را با آب قلیل دو مرتبه شست و نجاست بدن مثلاً از خون باشد که یک مرتبه شستن کافی است) احتیاط واجب آن است که لباس را بشوید و با نجاست بدن نماز را بخواند.

مسأله ۷۴۴ هرگاه کسی غیر از لباس نجس لباس دیگری در اختیار ندارد واحتمال نمی دهد تا آخر وقت لباس پاک پیدا کند باید با همان لباس نماز بخواند.

مسأله ۷۴۵ کسی که دو لباس دارد و می داند یکی از آن دو نجس است امّا نمی داندکدامیک از آنهاست با هیچ کدام نمی تواند نماز بخواند و باید هر دو را آب بکشد و اگر توانایی بر این کار نداشته باشد بایددو نماز جداگانه با آن دو لباس بخواند.

شرط دوّم - غصبی نبودن

مسأله ۷۴۶ لباس نمازگزار بنابر احتیاط واجب باید مباح باشد و اگر عمداً در لباس غصبی نماز بخواند حتّی اگر نخ یا دکمه آن غصبی باشد نماز را اعاده کند، ولی اگر نمی دانست غصبی است و با آن نماز خواند نمازش صحیح است، همچنین

اگر قبلاًـ می دانسته غصبی است و بعد فراموش کرده، مگر این که غاصب خود نمازگزار باشد، به این معنی که چیزی را غصب کرده و بعد فراموش نموده و با آن نماز خوانده است در اینجا احتیاط واجب آن است که اعاده نماید.

مسأله ۷۴۷ چنانچه در اثناء نماز متوجّه شود که لباس او غصبی است اگر چیز دیگری که عورت او را بپوشاند در تن دارد باید لباس غصبی را بیرون آورد و نماز را ادامه دهد و اگر چیز دیگری در تن ندارد نماز را بشکند و با لباس غیر غصبی نماز بخواند.

مسأله ۱۷۴۸اگر کسی برای حفظ جان خود با لباس غصبی نماز بخواند نمازش صحیح است، همچنین اگر برای حفظ آن لباس از دستبرد دزد و مانند آن، آن را بپوشد، نمازش درست است.

مسأله ۱۷۴۹اگر با پولی که خمس یا زکات آن را نداده لباس بخرد، نماز در آن لباس اشکال دارد، همچنین اگر لباسی را نسیه بخرد امّا در موقع معامله قصدش این باشد که از پولی که خمس یا زکات آن را نداده بدهی خود را بدهد یا اصلاً بدهی خود را ندهد نمازش اشکال دارد.

شرط سوم از اجزاء مردار نباشد

مسأله ۷۵۰ لباس نمازگزار باید از اجزاء حیوان مرده ای که خون جهنده دارد نباشد، بلکه احتیاط واجب آن است که از اجزای حیوانهای مرده دیگر که خون جهنده ندارند (مانند ماهی و مار) نیز اجتناب کند.

مسأله ۷۵۱ نمازگزار باید از اجزای مردار چیزی همراه نداشته باشد هرچند

به صورت لباس هم نباشد امّا اجزایی که مانند مو و پشم بی روح است مانعی ندارد، مثلاً می توان

از مو و پشم مردار حلال گوشت لباس تهیّه کرد و با آن نماز خواند.

مسأله ۷۵۲ با لباسهای چرمی که از بازار مسلمانان تهیّه می شود می توان نماز خواند هرچند شک داشته باشد که از حیوانی است که ذبح شرعی شده یا نه، امّا اگر یقین داشته باشد که چرم را از ممالک غیر اسلامی آورده اند و فروشنده یک انسان لاابالی است که درباره آن تحقیق نکرده نماز با آن جایز نیست و اگر نداند چرم از بلاد اسلامی است یا غیر بلاد اسلامی اشکالی ندارد.

صفحه۱۴۸

شرط چهارم از حیوان حرام گوشت نباشد

مسأله ۷۵۳ لباس نمازگزار باید ازحیوان حرام گوشت نباشد، حتّی اگر مویی ازآن همراه نمازگزار باشد اشکال دارد.

مسأله ۷۵۴ هرگاه آب دهان یا بینی یا رطوبت دیگری از حیوان حرام گوشت (مانند گربه) در بدن یا لباس نمازگزار باشد مادام که عین آن برطرف نشده نماز با آن اشکال دارد، امّا اگر خشک شود و عین آن برطرف گردد نماز صحیح است.

مسأله ۷۵۵ بودن مو یا عرق یا آب دهان انسانی در بدن یا لباس انسانی دیگر برای نماز او اشکال ندارد.

مسأله ۷۵۶ اگر مروارید یا موم همراه نمازگزار باشد برای نماز او اشکالی ندارد ولی نماز خواندن با دکمه صدف که از حیوان حرام گوشت گرفته می شود مشکل است.

مسأله ۷۵۷ اگر شک داشته باشد که لباس از پشم و کرک و موی حیوان حلال گوشت است یا حرام گوشت، نماز با آن صحیح است، خواه در داخل تهیّه شده باشد یا در خارج.

مسأله ۷۵۸ این ایّام چرمهای مصنوعی را به وسیله مواد پلاستیکی و مانند

آن می سازند نماز خواندن

با آن اشکالی ندارد و هرگاه شک کند که چیزی چرم مصنوعی است یا چرم واقعی یا از حیوان حرام گوشت، یا حیوان مرده، آن هم اشکالی ندارد.

مسأله ۷۵۹ بنابر احتیاط واجب باید از پوست خز و سنجاب در نماز اجتناب کرد.

صفحه۱۴۹

شرط پنجم طلاباف نباشد

مسأله ۷۶۰ نماز خواندن با لباس طلا- بافت برای مردان جایز نیست و نماز را باطل می کند، ولی برای زنان در صورتی که اسراف نباشد اشکالی ندارد، در غیر حال نماز نیز پوشیدن چنین لباسی برای مردان حرام است.

مسأله ۷۶۱ زینت طلا- مانند انگشتر طلا و یا ساعت مچی طلا و مانند آن برای مردان حرام است و نماز با آن نیز باطل است و احتیاط واجب آن است که از استعمال عینک طلا نیز خودداری شود ولی همه اینها برای زنان در نماز و غیر نماز جایز است.

مسأله ۷۶۲ دندان طلا اگر در جلو باشد و جنبه زینت داشته باشد برای مردان چه در نماز و چه در غیر نماز اشکال دارد، مگر این که ناچار باشند.

شرط ششم از ابریشم خالص نباشد

مسأله ۷۶۳ پوشیدن لباس از ابریشم خالص برای مردان حرام است، حتّی عرقچین و بند شلوار و نماز با آن باطل است، حتّی آستر لباس نیز نباید از ابریشم خالص باشد، امّا برای زنان همه اینها چه در حال نماز و چه در غیر نماز جایز است.

مسأله ۷۶۴ لباسی که معلوم نیست از ابریشم خالص است یا چیز دیگر پوشیدن آن اشکال ندارد و نماز با آن صحیح است.

مسأله ۱۷۶۵اگر دستمال ابریشمی و مانند آن در جیب مرد باشد حرام نیست و نماز را باطل

نمی کند.

مسأله ۷۶۶ هر گاه لباس مخلوط از ابریشم و غیر آن باشد اشکالی برای هیچ کس ندارد، امّا اگر غیر ابریشم بقدری کم باشدکه به حساب نیاید برای مرد جایز نیست.

مسأله ۷۶۷ در حال اضطرار و ناچاری پوشیدن لباس ابریشمی خالص و طلا بافت یا غصبی و یا لباسی که از مردار تهیّه شده مانعی ندارد و می تواند با آن نماز بخواند.

صفحه ۱۵۰

مسأله ۷۶۸ اگر غیر از لباس نجس و ابریشمی و طلا بافت یا لباسی که از مردار یا حیوان حرام گوشت تهیّه شده لباس دیگری ندارد باید با همان نماز بخواند، ولی اگر لباس او منحصر به غصبی است و می تواند برهنه نماز بخواند باید به دستوری که برای برهنگان گفته شد عمل کند.

مسأله ۷۶۹ هر گاه لباسی که نماز در آن جایز است در اختیار ندارد اگر می تواند باید بخرد یا کرایه کند واگر دیگری به او ببخشد یا عاریه دهد چنانچه منّت و ناراحتی زیادی نداشته باشد باید قبول کند.

مسأله ۷۷۰ بنابر احتیاط واجب باید انسان از پوشیدن لباس شهرت خودداری کند، منظور از لباس شهرت لباسی است که جنبه ریاکاری دارد و می خواهد به وسیله آن مثلاً- به زهد و ترک دنیا مشهور شود، خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد یا دوخت آن، امّا اگر واقعا قصدش ساده پوشیدن است و جنبه ریا کاری ندارد نه تنها جایز است بلکه عملی است شایسته و اگر کسی با لباس شهرت نماز بخواند نماز او باطل نیست.

مسأله ۷۷۱ پوشیدن لباسی که مایه هتك و بی آبرویی انسان یا منشأ فساد می شود اشکال دارد.

مسأله ۷۷۲ احتیاط آن است

که مرد لباس مخصوص زنان و زن لباس مخصوص مردان را نپوشد، ولی نماز با آن اشکال ندارد.

مسأله ۷۷۳ کسی که باید خوابیده نماز بخواند هرگاه برهنه باشد، بنابر احتیاط واجب باید لحاف یا تشک او نجس یا ابریشم خالص و مانند آن که در بالا گفته شد نباشد، مگر در حالت اضطرار.

مواردی که نجس بودن لباس یا بدن نمازگزار جایز است

مسأله ۷۷۴ در شش صورت اگر بدن یا لباس نمازگزار نجس باشد نماز او صحیح است:

۱ در جایی که به واسطه زخم یا جراحت و دمل، لباس یا بدن به خون آلوده شده باشد.

۲ در جایی که خون موجود در لباس کمتر از درهم باشد (درهم تقریباً به اندازه یک «بند انگشت» اشاره است).

۳ هرگاه لباسهای کوچک مانند جوراب و عرقچین او نجس باشد.

۴ محمول متنجّس.

۵ لباس زنی که پرستار بچّه است.

۶ در جایی که ناچار است با بدن یا لباس نجس نماز بخواند. شرح اینها در مسائل آینده خواهد آمد.

مسأله ۷۷۵ اوّل هرگاه در بدن یا لباس نمازگزار خون زخم یا جراحت یا دمل باشد اگر به گونه ای است که آب کشیدن بدن یا لباس، کار مشکلی است تا وقتی که زخم یا جراحت و دمل خوب نشده می تواند با آن نماز بخواند، همچنین است چرکی که با خون بیرون می آید، یا دوایی که روی زخم می گذارند و نجس می شود، ولی اگر زخم بزودی خوب می شود و شستن خون آن از لباس یا بدن آسان است باید آن را آب کشد.

مسأله ۷۷۶ جایی از لباس یا بدن که با زخم فاصله دارد اگر با آن نجس شود باید آن را آب بکشد، مگر جاهایی که

معمولاً خون از زخم به آنجا سرایت می کند

.مسأله ۷۷۷ هرگاه به آسانی می تواند زخم را پانسمان کند و از سرایت خون به سایر بدن یا لباس جلوگیری کند باید این کار را انجام دهد.

مسأله ۷۷۸ هرگاه زخم داخل بینی یا دهان باشد و خونی از آن به بدن یا لباس رسد احتیاط واجب آن است که با آن نماز نخواند، خون بواسیر نیز اگر از داخل بدن باشد همین حکم را دارد.

صفحه۱۵۲

مسأله ۷۷۹ کسی که بدنش زخم است اگر در لباس یا بدن خود خونی ببیند و نداند از آن زخم است یا خون دیگر نماز خواندن با آن مشکل است.

مسأله ۱۷۸۰اگر چند زخم در بدن وجود دارد و بطوری نزدیک هم است که یک زخم حساب می شود تا وقتی که همه خوب نشده است نماز خواندن با آنها اشکال ندارد، ولی اگر به اندازه ای از هم دور است که هر کدام یک زخم حساب می شود، هر کدام خوب شود باید بدن و لباس را از خون آن آب بکشد.

مسأله ۷۸۱ دوم از موارد عفو، خون کمتر از درهم است که در لباس نمازگزار باشد، نماز خواندن با آن جایز است به شرط این که از خون حیض یا نفاس و استحاضه و خون سگ و خوک و مردار و خون حیوان حرام گوشت و همچنین خون کافر نباشد(بنابر احتیاط واجب).

مسأله ۷۸۲ هرگاه خون در چند جای لباس پراکنده باشد اگر مجموع آن کمتر از درهم است برای نماز ضرری ندارد، ولی خونی که بر بدن است به هر مقدار باشد بنابر احتیاط واجب باید آن را شست.

مسأله ۷۸۳

هرگاه لباس دارای آستر است اگر خون به آستر نیز سرایت کند هر کدام خون جداگانه ای حساب می شود، ولی در پارچه اگر زیاد ضخیم نباشد و از یک طرف به طرف دیگر سرایت کند، پشت و روی آن یکی محسوب می شود.

مسأله ۷۸۴ خونی که کمتر از مقدار درهم است هرگاه بدون شستن از لباس زایل شود جای آن نجس است، ولی برای نماز اشکالی ندارد.

مسأله ۷۸۵ اگر خونی که در لباس است کمتر از درهم باشد و نجاست دیگری مانند بول روی آن بریزد نماز خواندن با آن جایز نیست.

مسأله ۷۸۶ سوم از موارد عفو، لباسهای کوچک نمازگزار است، مانند عرقچین و جورابی که نمی توان با آن عورت را پوشانید، اگر نجس باشد نماز با آنها صحیح است و همچنین انگشتر و عینک که نجس شده است.

مسأله ۷۸۷ چهارم، هرگاه دستمال یا لباس نجسی که می توان با آن عورت را پوشانید در جیب نمازگزار باشد نماز او صحیح است و همچنین سایر اشیاء نجس، ولی احتیاط مستحب اجتناب از آن است.

صفحه۱۵۳

مسأله ۷۸۸ پنجم، زنی که پرستار بچّه است و نمی تواند برای نماز به آسانی لباس طاهر تهیّه کند، هرگاه در شبانه روز یک مرتبه لباس خود را بشوید می تواند با آن نماز بخواند، هرچند لباسش با بول بچّه نجس شود، ولی احتیاط آن است که لباس خود را برای اوّلین نمازی که به جا می آورد آب بکشد.

مسأله ۷۸۹ هرگاه بتواند با وسایلی (مثلاً با پوشکهای معمولی) جلو سرایت نجاست بچّه را بگیرد باید چنین کند و نیز اگر لباسهای متعدد دارد باید از لباس پاک استفاده کند.

مستحبّات و مکروهات لباس نمازگزار

مسأله ۷۹۰ چند چیز در لباس نمازگزار به امید ثواب مطلوب است، از آن جمله: پوشیدن لباس سفید و پاکیزه ترین لباسها و استعمال بوی خوش و انگشتر عقیق به دست کردن.

مسأله ۷۹۱ ترک چند چیز در لباس نمازگزار به امید ثواب مطلوب است از جمله: پوشیدن لباس سیاه (مگر در مورد تعظیم شعائر، چادر، عبا، و عمّامه سادات) و لباس کثیف و تنگ و لباس کسی که از نجاست پرهیز نمی کند، مخصوصاً لباس شرابخوار و باز بودن دکمه های لباس و پوشیدن لباسی که نقش صورت دارد و همچنین انگشتری که روی آن صورت انسان یا حیوانی نقش شده است.

مکان نمازگزار

مسأله ۷۹۲ مکان نمازگزار باید دارای شرایط زیر باشد:

صفحه۱۵۴

شرط اوّل مباح بودن

احتیاط واجب آنست که مکان نمازگزار مباح باشد، بنابراین کسی که درملك غصبی یا روی فرش یا تخت غصبی نماز می خواند نمازش اشکال دارد، همچنین نماز در ملکی که منفعت آن متعلّق به دیگری است (مثل این که در اجاره اوست) که نماز خواندن در آن بدون اجازه مستأجر اشکال دارد، همچنین در ملکی که مورد تعلّق حقّ دیگری است، مثل این که میّت وصیّت کرده که ثلث مال او را به مصرفی برسانند تا وقتی که ثلث را جدا نکنند نمی توان در آن ملك نماز خواند.

مسأله ۷۹۳ کسی که در مسجد نشسته اگر دیگری جای او را غصب کند و در آن نماز بخواند بنابر احتیاط واجب باید نمازش را اعاده کند.

مسأله ۷۹۴ هرگاه در جایی نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد غصبی است نمازش صحیح است، همچنین اگر غصبی بودن جایی را می دانست امّا فراموش

کرد و بعداً به خاطرش آمد، ولی اگر خود غاصب فراموش کند و نماز بخواند نمازش اشکال دارد.

مسأله ۷۹۵ هرگاه بداند مکانی غصبی است، امّا این مسأله را که نباید در جای غصبی نماز بخواند نمی دانست، هرگاه در آنجا نماز بخواند بنابر احتیاط واجب نمازش را اعاده کند.

مسأله ۷۹۶ کسی که ناچار است نماز واجب را سواره بخواند چنانچه مرکب یا صندلی و زین آن غصبی باشد و مجبور نباشد بر آن مرکب نماز بخواند نماز او اشکال دارد، همچنین است اگر بخواهد در حال اختیار نماز مستحبّی را سواره بخواند.

مسأله ۷۹۷ کسی که با دیگری در ملکی شریک است اگر سهم او جدا نباشد بدون اجازه شریکش نمی تواند در آن ملک تصرّف کند و نماز بخواند.

مسأله ۷۹۸ اگر با پولی که خمس و زکات آن را نداده ملکی بخرد، تصرّف او در آن ملک حرام است و نمازش هم در آن اشکال دارد، همچنین است اگر به ذمّه بخرد امّا هنگام خریدن قصدش این باشد از مالی که خمس یا زکاتش را نپرداخته پول آن را بپردازد که بنابر احتیاط واجب باید از آن اجتناب کند.

مسأله ۷۹۹ هرگاه رضایت صاحب ملک از قرائن روشن و قطعی باشد نماز خواندن در آن ملک اشکالی ندارد، هرچند به زبان نگوید و بعکس اگر با زبان اجازه دهد امّا بداند قلباً راضی نیست نمی تواند نماز بخواند.

مسأله ۸۰۰ تصرّف و نماز خواندن در ملک میّتی که خمس یا زکات بدهکار است حرام است، مگر آن که بدهی او را بدهند.

مسأله ۸۰۱ تصرّف و نماز خواندن در ملک میّتی که به مردم بدهکار است با اجازه

ورثه مانعی ندارد، مگر این که آن تصرّف مزاحم حقّ طلبکاران گردد.

مسأله ۸۰۲ هرگاه بعضی از ورثه میّت، صغیر یا دیوانه یا غایب باشند تصرّف در ملك آنها و نماز در آن حرام است، ولی تصرّفات جزیی که برای برداشتن میّت معمول است اشکال ندارد.

مسأله ۸۰۳ نماز خواندن در مسافرخانه ها و حمّامها و مانند آن برای مسافران و مشتریان که طبق متعارف وارد آنجا می شوند اشکال ندارد، ولی در اماکن خصوصی بدون اجازه مالك جایز نیست، مگر آن که اجازه تصرّفی بدهد که معلوم شود برای نماز خواندن نیز راضی است مثل این که کسی را به ناهار یا شام یا استراحت دعوت کند که مسلّماً برای نماز نیز رضایت دارد.

مسأله ۸۰۴ در زمینهای بزرگ زراعتی و غیر زراعتی که دیوار ندارد و زراعتی فعلاً ـ در آن نیست نماز خواندن و نشستن و خوابیدن و تصرّفات جزئی اشکال ندارد، خواه نزدیک شهر و روستا باشد یا دور از آن و خواه مالکین آن صغیر باشند یا کبیر، ولی اگر صاحبش صریحاً بگوید راضی نیستم یا بدانیم قلباً راضی نیست تصرّف در آن حرام و نماز نیز اشکال دارد.

شرط دوم استقرار

مسأله ۸۰۵ اگر مکان نمازگزار متحرّك باشد بطوری که نتواند کارهای نماز را بطور عادی انجام دهد، نماز او باطل است بنابراین، نماز خواندن در کشتی و قطار و مانندآن اگر بتواند کارهای نماز را صحیح انجام دهد اشکال ندارد و اگر از جهت تنگی وقت یا ضرورت دیگری ناچار باشد نماز را در کشتی و اتومبیل و مانند آن بخواند و قبله دائماً در حال تغییر باشد باید تا آنجا که می

تواند به طرف قبله برگردد و در حال برگشتن به سوی قبله چیزی نخواند.

صفحه۱۵۶

مسأله ۸۰۶ نماز خواندن روی خرمن گندم و جو و مانند اینها که مقداری حرکت دارد جایز است به شرط این که بتواند واجبات نماز را انجام دهد.

مسأله ۸۰۷ در جایی که به واسطه احتمال باد و باران یا فشار جمعیّت و مانند آن اطمینان ندارد که بتواند نماز را تمام کنداگر به امید تمام کردن شروع کند و به مانعی برخورد ننماید نمازش صحیح است.

مسأله ۸۰۸ در جایی که ماندن در آن حرام است (مثلاً جایی که خطر خراب شدن سقف، یا ریزش کوه و آمدن سیلاب دارد) باید نماز نخواند و اگر بخواند احتیاط واجب اعاده آن است، همچنین روی چیزی که ایستادن و نشستن بر آن حرام است مانند فرشی که نام خدا بر آن نوشته شده است.

شرط سوم توانائی انجام واجبات در آن محل

مسأله ۸۰۹ بایددر جایی نماز بخواندکه بتواند واجبات راانجام دهد، پس در جایی که سقف آن کوتاه است ونمی تواند بایستد یاجای رکوعوسجود ندارد نمازباطل است.

مسأله ۸۱۰ شایسته است انسان رعایت ادب کند و جلوتر از قبر پیغمبر(صلی الله علیه وآله) و امام(علیه السلام)، نماز نخواند و در صورتی که نماز خواندن هتك و بی احترامی باشد حرام است و نماز هم اشکال دارد، در غیر این صورت نماز باطل نیست.

شرط چهارم تقدّم مرد بر زن

مسأله ۸۱۱ باید در نماز، زن عقب تر از مرد بایستد و جای سجده او از جای سجده مرد کمی عقب تر باشد و الاّ نماز باطل است در این حکم محرم و غیر محرم تفاوتی ندارند، ولی

اگر میان مرد و زن دیوار یا پرده و مانند آن باشد، یا به اندازه ده ذراع (تقریباً ۵ متر) فاصله باشد اشکال ندارد.

صفحه۱۵۷

مسأله ۸۱۲ اگر زن در کنار مرد یا جلوتر بایستد و باهم وارد نماز شوند نماز

هر دو باطل است، امّا اگر یکی قبلاً وارد نماز شده، نماز او صحیح و نماز

دومی باطل است.

شرط پنجم بلندتر نبودن محلّ پیشانی از جای ایستادن

مسأله ۸۱۳ بایـد محلّ پیشانی نمازگزار از جای ایسـتادن او به انـدازه ای بلنـد نباشـد که از صورت سـجده بیرون رود و احتیاط واجب آن است بیش از چهار انگشت بسته بلند تر یا پست تر نباشد.

مسأله ۸۱۴ بودن مرد با زن نامحرم در جای خلوت که دیگری نمی تواند به آنجا وارد شود اشـکال دارد و احتیاط واجب ترک آن است و نماز خوانـدن در آنجا نیز اشـکال دارد، همچنین نماز خوانـدن در محلّی که مجلس گناه است مثلاً در آنجا شـراب می نوشند، قمار می زنند یا غیبت می کنند.

مسأله ۸۱۵ احتیاط واجب آن است که نماز واجب را در خانه کعبه نخواننـد، ولی نماز مسـتحب اشـکال نـدارد، بلکه مسـتحبّ است در داخـل خـانه کعبه در مقابـل هر زاویه ای دو رکعت نماز بخواننـد، ولی نماز بر پشت بام کعبه خواه واجب یا مسـتحب اشکال دارد.

مکانهایی که نماز خواندن در آنها مستحب یا مکروه است

مسأله ۸۱۶ مسـتحبّ است انسان نماز را در مسـجد بخوانـد و بسـیار روی آن تاکیـد شـده و بهتر از همه مساجد، مسـجدالحرام است، سـپس مسـجد پیغمـبر(صـلی الله علیه وآله) و بعـد مسـجد کوفه و بعـد از آن مسـجد بیت المقـدّس است و در درجه بعد مسجد جامع هر شهر و بعد از آن

مسجد محلّه و مسجد بازار است.

صفحه۱۵۸

مسأله ۸۱۷ برای زنها در صورتی که خود را از نامحرم بخوبی حفظ کنند بهتر است نماز را در مسجد بخوانند و اگر راهی برای یاد گرفتن مسائل اسلامی جز از طریق رفتن به مسجد وجود ندارد واجب است به مسجد بروند.

مسأله ۸۱۸ نماز در حرم امامان(علیهم السلام) مستحبّ است، بلکه در حدیث آمده نماز در حرم مطهّر حضرت امیرالمؤمنین(علیه السلام) برابر با دویست هزار نماز است.

مسأله ۸۱۹ رفتن به مسجدی که نمازگزار ندارد مستحبّ است و همسایگان مسجد تا عذری نداشته باشند نماز در مسجد را ترک نکنند.

مسأله ۸۲۰ شایسته است انسان با کسانی که از روی بی اعتنایی، به مسجد مسلمانها حاضر نمی شوند رابطه دوستی برقرار نکند، با آنها غذا نخورد و در کارها با آنها مشورت ننماید و از آنها زن نگیرد و به آنها زن ندهد.

مسأله ۸۲۱ شایسته است نماز را در این چند جا نخوانند: حمّام، زمین نمک زار، مقابل انسانی که نشسته یا ایستاده است، مقابل دری که باز است و در جادّه ها، و کنار خیابانها، در صورتی که مزاحم عبور و مرور مردم نباشد، و اگرمزاحم باشد حرام است; همچنین نماز خواندن در مقابل آتش، چراغ،

داخل آشپزخانه و هرجا که کوره آتش باشد، مقابل چاه و چاله ای که محلّ فاضلاب است و روبه روی عکس و مجسّمه چیزی که روح دارد، مگر آن که روی آن پرده بکشند و در جایی که عکس باشد هرچند مقابل نمازگزار نیست ودر مقابل قبر و روی قبر و در قبرستان و در اطاقی که شخص جُنُب در

آن باشد.

مسأله ۸۲۲ هرگاه انسان در جایی

نماز می خوانـد که مردم از جلو او عبور می کننـد مسـتحبّ است جلو خود چیزی بگذارد که میان او و آنها حایل گردد، حتّی اگر عصا و تسبیح و ریسمانی هم باشد کافی است.

آداب و احکام مسجد

مسأله ۸۲۳ نجس کردن مسجد حرام است، خواه زمین مسجد باشد و یا سقف و بام و طرف داخل دیوارها و احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد را هم نجس نکند، مگر آن که واقف آن را جزء مسجد قرار نداده باشد.

مسأله ۸۲۴ هر گاه مسـجد نجس شود بر همه لازم است که بطور واجب کفائی نجاست را برطرف کننـد، یعنی اگر یک یا چند نفر اقـدام بـه تطهیر کننـد از دیگران ساقـط می شـود وگرنه همه گنهکارنـد و کسـی که مسـجد را نجس کرده در این حکم با دیگران تفاوتی ندارد.

مسأله ۸۲۵ هر گاه نتوانـد مسـجد را تطهیر کنـد مثل این که مسافر و در حال عبور باشـد، یا احتیاج به کمک دارد و پیـدا نکند، احتیاط واجب آن است که به دیگران که می توانند تطهیر کنند اطّلاع دهد.

مسأله ۸۲۶ هر گاه جایی از مسجد نجس شود که تطهیر آن بدون کندن یا خراب کردن ممکن نیست باید آنجا را بکنند، یا اگر خرابی زیـادی لازم نمی آیـد خراب نماینـد و بنـابر احتیـاط واجـب جـایی را که کنـده انـد یـا خراب کرده انـد به حـالت اوّل بازگردانند و بهتر است کسـی که نجس کرده تعمیر آن را بر عهده گیرد و اگر مخارجی داشته باشد بنابر احتیاط واجب ضامن است.

مسأله ۸۲۷ هر گاه مسجدی را غصب کنند و آن را از صورت مسجد بکلّی در آورند، بطوری که دیگر

به آن مسجد نگويند، باز هم نجس كردن آن بنا بر احتياط حرام است و تطهير آن لازم است.

مسأله ۸۲۸ آلوده كردن حرم پيامبر(صلى الله عليه وآله) و امامان(عليهم السلام) اگر موجب هتك باشد حرام است و در اين صورت تطهير آن نيز واجب است، بلكه اگر بى احترامى هم نباشد احتياط آن است كه آن را تطهير كنند.

مسأله ۸۲۹ نجس كردن فرش مسجد نيز حرام است و چنانچه نجس شود بايد آن را تطهير كرد و اگر خسارتى لازم آيد كسى كه آن را نجس كرده است ضامن است بنابر احتياط واجب).

صفحه ۱۶۰

(مسأله ۸۳۰ بردن عين نجاست مانند خون و بول در مسجد حرام است هر چند بى احترامى به مسجد نباشد بنابر احتياط واجب، مگر چيز جزئى كه گاه در لباس و بدن شخص وارد شونده يا در لباس بچّه هاى كوچك است، امّا بردن متنجّس (چيزى كه نجس شده مانند لباس و كفش نجس) در صورتى كه بى احترامى به مسجد نباشد و سبب آلودگى مسجد نيز نشود حرام نيست.

مسأله ۸۳۱ اگر براى روضه خوانى و مراسم سوگوارى يا جشن مذهبى و مانند آن مسجد را چادر بزنند و سياهى بكوبند و اسباب چاى و غذا در آن ببرند، در صورتى كه اين كارها به مسجد ضرر نرساند و مانع نماز خواندن نشود اشكال ندارد.

مسأله ۸۳۲ تزيين كردن مسجد به طلا اشكال دارد و همچنين احتياط آن است كه صورت چيزهايى كه روح دارد مثل انسان و حيوان در مسجد نقش نكنند.

مسأله ۸۳۳ اگر مسجد خراب شود نمى توانند زمين آن را بفروشند يا داخل ملك و جادّه كنند، حتّى فروختن در و

پنجره ها و چیزهای دیگر مسجد حرام است و اگر مسجد خراب شود باید آنها را صرف تعمیر همان مسجد کنند و هرگاه به درد آن مسجد نخورد باید در مساجد دیگر صرف شود و اگر به درد مساجد دیگر نیز نخورد باید آن را بفروشند و پولش را اگر ممکن است صرف تعمیر همان مسجد و گرنه صرف تعمیر مسجد دیگر نمایند.

مسأله ۸۳۴ ساختن مسجد مستحبّ است و هر قدر در جای مناسبتر و بهتری باشد که مسلمانان از آن بیشتر استفاده کنند بهتر است. تعمیر مسجد نیز مستحبّ است و از بهترین کارها است و اگر مسجد طوری خراب شود که تعمیر آن ممکن نباشد می توانند آن را بکلّی خراب کنند و دوباره بسازند.

مسأله ۸۳۵ مسجدی که خراب نشده و قابل استفاده است اگر نیاز به توسعه دارد می توان آن را خراب کرد و بهتر و بزرگتر ساخت.

مسأله ۸۳۶ تمیز کردن مسجد و روشن کردن چراغ آن و کوشش در تأمین حوائج

آن مستحبّ است و نیز مستحبّ است کسی که می خواهد به مسجد برود خود را خوشبو کند و لباس پاکیزه بپوشد و ته کفش خود را به هنگام ورود به مسجد وارسی کند که آلوده نباشد و شایسته است موقع داخل شدن پای راست و موقع بیرون آمدن پای چپ را بگذارد و زودتر به مسجد آید و دیرتر از مسجد بیرون رود.

صفحه ۱۶۱

مسأله ۸۳۷ وقتی انسان وارد مسجد می شود مستحبّ است دو رکعت نماز به قصد تحیّت و احترام مسجد بخواند و اگر نماز واجب یا مستحبّ دیگری بخواند کافی است.

مسأله ۸۳۸ خوابیدن در مسجد و سخن گفتن

درباره کارهای دنیا و خواندن اشعاری که نصیحت و مانند آن در آن نباشد مکروه است و همچنین انداختن آب دهان و بینی و اخلاط سینه در مسجد و بلند کردن صدا و داد و فریاد و آنچه با موقعیّت مسجد منافات دارد مکروه می باشد.

مسأله ۸۳۹ راه دادن بچّه و دیوانه به مسجد مکروه است ولی در صورتی که آوردن بچّه ها تولید مزاحمتی نکند و آنها را به مسجد و نماز علاقه مند سازد مستحبّ است و گاه واجب.

مسأله ۸۴۰ کسی که سیر و پیاز و مانند اینها خورده و بوی دهانش مردم را آزار می دهد مکروه است به مسجد برود.

اذان و اقامه

مسأله ۸۴۱ مستحبّ است پیش از نمازهای یومیّه اذان و اقامه بگویند وبهتر است حتّی الامکان ترک نشود، مخصوصاً «اقامه»، ولی برای نماز عید «فطر» و «قربان» و نمازهای واجب دیگر، اذان و اقامه نیست، بلکه سه مرتبه به امید مطلوبیّت پروردگار بگویند «الصّلاه» و نیز مستحبّ است به عنوان تبرّك و امید ثواب در روز اوّل که بچّه به دنیا می آید، یا پیش از آن که بند نافش بیفتد در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه بگویند.

مسأله ۸۴۲ اذان دارای ۱۸ جمله است به ترتیب زیر:

اَللّهُ اَکْبَرُ چهار مرتبه (یعنی خداوند بزرگتر از آن است که به وصف آید).

اَشْهَدُ اَنْ لا اِلَهَ إلاَّ اللّهُ دو مرتبه (یعنی گواهی می دهم غیر از خداوند یکتا معبود دیگری نیست).

اَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ دو مرتبه (یعنی گواهی می دهم که محمّد فرستاده خداست).

حَیَّ عَلَی الصَّلاهِ دو مرتبه (یعنی بشتاب به سوی نماز).

حَیَّ عَلَی الْفَلاحِ دو مرتبه (یعنی بشتاب به

سوی رستگاری).

حَیَّ عَلی خَیْرِ الْعَمَلِ دو مرتبه (یعنی بشتاب به سوی بهترین کارها که نماز است).

اَللّهُ اَکْبَرُ دو مرتبه (یعنی خداوند بزرگتر از آن است که به وصف آید).

لا اِلَهَ اِلاَّ اللّهُ دو مرتبه (یعنی هیچ معبودی جز خداوند یکتا نیست).

و اقامه ۱۷ جمله است به این ترتیب که همه چیزش مانند اذان است جز این که در اوّل آن فقط دو مرتبه «اَللّهُ اَکْبَرُ» می گویند و در آخر آن یک مرتبه «لا ـ اِلَهَ اِلاّ اللّهُ» ولی بعد از گفتن «حَیَّ عَلَی خَیْرِ الْعَمَلِ»، دو مرتبه «قَدْ قامَتِ الصَّلاةُ» (یعنی نماز برپا شد) اضافه می شود.

مسأله ۸۴۳ «اَشْهَدُ أَنَّ عَلِیّاً وَلِیُّ اللّهِ» (یعنی گواهی می دهم که علی ولیّ خدا بر همه خلق است) جزء اذان و اقامه نیست، ولی خوب است بعد از «اَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ» به قصد تبرّک گفته شود، لکن به صورتی که معلوم شود جزء آن نیست.

مواردی که اذان گفتن ساقط می شود

مسأله ۸۴۴ در پنج مورد اذان ساقط می شود و بنابر احتیاط واجب باید آن را ترک کرد: ۱ اذان نماز عصر روز جمعه هنگامی که با نماز جمعه همراه خوانده شود. ۲ نماز عصر روز عرفه که روز نهم ذی الحجّه است هنگامی که همراه ظهر خوانده شود.

۳ نماز عشای شب عید قربان برای کسی که در مشعرالحرام است و آن را با مغرب همراه می خواند. ۴ نماز عصر و عشای زن مستحاضه که باید آن رابلافاصله بعد از نماز ظهر یا مغرب بخواند. ۵ نماز عصر و عشای کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند.

بطور کلّی هر نمازی که با نماز قبل

همراه خوانـده شود اذان آن ساقط می شود و فاصـله شدن نافله و تعقیب کافی نیست، ولی اگر نمازها را جدا از هم هر یک را در وقت فضیلت خود به جا آورند اذان و اقامه هر دو مستحبّ است.

مسأله ۸۴۵ در نماز جماعت اگر یک نفر اذان و اقامه بگوید برای همه کافی است و بقیّه بنابر احتیاط واجب باید اذان و اقامه را ترک کنند.

مسأله ۸۴۶ هرگـاه برای خوانـدن نماز جماعت به مسـجد رود و ببینـد نماز جماعت تمام شـده، ولی صـفها هنوز به هم نخورده است احتیاط آن است که برای نماز خود اذان و اقامه نگوید، به شرط این که برای جماعت اوّل اذان و اقامه گفته شده باشد.

مسأله ۸۴۷ در جـایی که عـدّه ای مشـغول نمـاز جماعتنـد یـا نماز آنان تازه تمام شـده و صـفها به هم نخورده است اگر کسـی بخواهـد فرادی یـا با جماعت دیگری که برپا می شود نماز بخوانـد اذان و اقامه از او ساقط است به شـرط این که برای آن نماز اذان و اقامه گفته باشند و نماز جماعت صحیح باشد و هر دو نماز در یک مکان و هر دو ادا و مربوط به یک وقت و در مسجد باشد.

مسأله ۸۴۸ کسی که اذان دیگری را می شنود مستحبّ است هر جمله را که می شنود بازگو کند، بازگو کردن اقامه نیز به امید ثواب مستحبّ است (و آن را حکایت اذان و اقامه گویند).

مسأله ۸۴۹ اگر مرد اذان زن را بشنود اذان از او ساقط نمی شود، ولی اگر زن اذان مرد را بشنود اذان از او ساقط می شود.

مسأله ۸۵۰ در

جماعتی که مردان و زنان شرکت دارند اذان و اقامه نماز جماعت را باید مرد بگوید، ولی در جماعت زنان اذان و اقامه زنان کافی است.

صفحه۱۶۴

مسأله ۸۵۱ هرگاه کلمات اذان و اقامه را بدون ترتیب بگوید، مثلاً «اَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللّهِ» را قبل از «اَشْهَدُ اَنْ لا اِلَهَ إلاَّ اللّهُ» بگوید، باید برگردد و ترتیب را رعایت کند.

مسأله ۸۵۲ میان اذان و اقامه باید زیاد فاصله ندهد و اگر فاصله بقدری باشد که اقامه مربوط به آن اذان حساب نشود دوباره بگوید و همچنین میان اذان و اقامه با نماز نباید زیاد فاصله شود و اِلّا اذان و اقامه را اعاده نماید.

مسأله ۸۵۳ اذان و اقامه باید به عربی صحیح گفته شود، بنابراین اگر غلط بگوید، یا ترجمه آنها را به فارسی یا زبان دیگر بگوید صحیح نیست.

مسأله ۸۵۴ اذان و اقامه را قبل از داخل شدن وقت نماز نمی توان گفت و اگر بگوید باطل است.

مسأله ۸۵۵ هرگاه پیش از گفتن اقامه شک کند که اذان را گفته یا نه، اذان را بگوید، ولی اگر مشغول اقامه شود و شک کند، اعتنا به شک نکند، ولی اگر در جمله های اذان و اقامه شک کند احتیاط آن است که برگردد و به جا آورد.

مسأله ۸۵۶ مستحبّ است در موقع اذان گفتن رو به قبله بایستد و باوضو باشد و صدا را بلند کند وبکشد و بین جمله های آن کمی فاصله دهد و درمیان آن حرف نزند.

مسأله ۸۵۷ شایسته است که بدن در موقع گفتن اقامه آرام باشد و اقامه را از اذان آهسته تر بگوید و فاصله جمله ها را کمتر کند

و میان اذان و اقامه یک گام بردارد، یا کمی بنشیند، یا سجده کند، یا دعا نماید، یا دو رکعت نماز به جا آورد.

مسأله ۸۵۸ بهتر است کسی راکه برای اذان معیّن می کنند، عادل و وقت شناس و صدایش مناسب و بلند باشد و اذان را در جای بلند بگوید و در صورتی که از بلندگوها استفاده شود مانعی ندارد گوینده اذان در محل پایین قرار گیرد.

مسأله ۸۵۹ شنیدن اذان از رادیو و مانند آن برای نماز کافی نیست، بلکه خود نمازگزاران به شرحی که در بالا گفته شد باید اذان بگویند.

مسأله ۸۶۰ اذان گفتن به صورت غنا یعنی آهنگی که مناسب مجالس لهو و لعب است حرام و باطل است.

صفحه۱۶۵

مسأله ۸۶۱ احتیاط واجب آن است که اذان را همیشه به قصد نماز بگویند و گفتن اذان برای اعلام دخول وقت بدون قصد نماز بعد از آن مشکل است.

واجبات نماز

واجبات نماز

مسأله ۸۶۲ واجبات نماز یازده چیز است: ۱ نیّت، ۲ تکبیره الاحرام، یعنی «اللّهُ اکبرُ» در اوّل نماز، ۳ قیام، ۴ قرائت، ۵ رکوع، ۶ سجود، ۷ ذکر رکوع و سجود، ۸ تشهّد، ۹ سلام، ۱۰ ترتیب، ۱۱ موالات (پی در پی به جا آوردن اجزاء نماز).

مسأله ۸۶۳ واجبات نماز بر دوگونه است: بعضی رکن است و بعضی غیر رکن، رکن چیزی است که اگر آن را به جا نیاورد یا اضافه کند نماز باطل است، خواه عمداً باشد یا از روی سهو و اشتباه، ولی در واجبات غیر رکنی هنگامی نماز باطل می شود که آن را عمداً کم و زیاد کند و اگر از روی سهو و اشتباه کم و زیاد کند نماز

صحیح است.

مسأله ۸۶۴ ارکـان نمـاز پنـج چیز است: اوّل نیّت. دوم تکبیره الاـحرام. سوم قیـام در موقع گفتن تکبیره الاحرام و قیام متّصل به رکـوع، یعنی ایسـتادن پیش از رکـوع. چهـارم رکـوع. پنجم دو سـجده (البتّه در نیّت زیـادی تصوّر نمی شود و زیـادی تکـبیره الاحرام نیز اگر از روی سهو باشد نماز را باطل نمی کند، هرچند احتیاط مستحب آن است که آن را اعاده کند).

۱ نیّت

مسأله ۸۶۵ نمـاز را بایـد به قصـد قربت یعنی برای اطـاعت فرمان خـدا انجام داد و لازم نیست نیّت را به زبان آورد و یا در اوّل نمـاز از قلب بگذرانـد، همین انـدازه که اگر سؤال کننـد چه می کنی، بتوانـد جواب دهـد که برای خـدا نماز می خوانم کافی است.

مسأله ۸۶۶ در موقع نیّت باید قصد کند که نماز ظهر می خواند یا عصر یا نمازهای

دیگر و اگر فقط نیّت کنـد چهار رکعت نماز می خوانم کافی نیست، بلکه نمازی را که می خواند باید در نیّت خود معیّن کند و احتیاط واجب آن است که قضا و ادا بودن آن را نیز معیّن نماید.

صفحه۱۶۶

مسأله ۸۶۷ نیّت باید تا آخر نماز ادامه داشته باشد و اگر طوری غافل شود که نداند چه می کند نمازش باطل است.

مسأله ۸۶۸ هرکس برای ریا یعنی نشان دادن به مردم نماز یا عبادت دیگری را انجام دهد علاوه بر این که عبادتش باطل اسـت گناه کبیره نیز انجام داده است و اگر خدا و مردم را هر دو در نظر بگیرد باز عملش باطل و گناه کبیره است.

مسأله ۸۶۹ اگر قسمتی از نماز را به قصد ریا انجام دهد نماز باطل

است، خواه قسمت واجب باشد مثل حمد و سوره، یا مستحب مانند قنوت، بنابراحتیاط واجب.

مسأله ۸۷۰ هرگاه اصل نماز را برای خدا می خواند، ولی به قصد ریا آن را در مسجد یا در اوّل وقت یا با جماعت انجام می دهد نمازش باطل است، ولی اگر برای ریا نیست بلکه نماز خواندن در اوّل وقت یا در مسجد برای او راحت تر است اشکالی ندارد.

۲ تکبیره الاحرام

مسأله ۸۷۱ اوّلین جزء نماز «اَللّهُ اَکْبَرُ» است که آن را «تکبیره الاحرام» می گویند و ترک آن خواه از روی عمد باشد یا سهو نماز را باطل می کند، امّا اضافه کردن آن (یعنی به جای یک اَللّهُ اَکْبَرُ مثلًا دو مرتبه اَللّهُ اَکْبَرُ بگوید) اگر عمدی باشد موجب باطل شدن نماز است.

مسأله ۸۷۲ «اَللّهُ اَکْبَرُ» مانند سایر ذکرهای نماز و حمد و سوره باید به عربی صحیح گفته شود و عربی غلط یا ترجمه آن کافی نیست.

مسأله ۸۷۳ باید موقع گفتن تکبیره الاحرام بدن آرام باشد و اگر در حالی که مثلًا قدم بر می دارد اَللّهُ اَکْبَرُ بگوید باطل است و چنانچه سهواً بگوید احتیاط واجب آن است کاری کند که نماز باطل شود (مثلًا صورت را به طرف پشت قبله کند) و دوباره تکبیر بگوید.

مسأله ۸۷۴ تکبیر و حمد و سوره و سایر ذکرهای نماز را باید طوری بخواند که اگر مانعی در کار نباشد حدّاقل خودش آن را بشنود.

مسأله ۸۷۵ کسانی که به خاطر بیماری یا لال بودن نمی توانند تکبیر را درست بگویند باید هر طوری می توانند بگویند و اگر هیچ نمی توانند بگویند احتیاط واجب آن است که اشاره کنند و

با زبانی که در میان افراد کر و لال متعارف است آن را ادا نمایند و در قلب خود نیز بگذرانند.

مسأله ۸۷۶ مستحبّ است بعد از تکبیره الاحرام به قصد رجاء این دعا را بخوانند: «یا مُحْسِنُ قَدْ اَتاکَ الْمُسیءُ وَ قَدْ أَمَرْتَ الْمُحْسِنَ اَنْ یَتَجاوَزَ عَنِ الْمُسیءِ اَنتَ الْمُحْسِنُ وَ أَنَا الْمُسیئُ بِحَقِّ مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد صَلِّ عَلَی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ تَجاوَزْ عَنْ قَبیحِ ما تَعْلَمُ مِنّی. یعنی: «ای خدای نیکوکار! بنده گنهکارت به در خانه تو آمده است تو امر کرده ای که نکوکار از گنهکار بگذرد،تو نیکو کاری و من گنهکارم، به حقّ محمّد و آل محمّد رحمتت را بر محمّد و آل محمّد بفرست و از کارهای زشتی که می دانی از من سرزده بگذر!»

مسأله ۸۷۷ مستحبّ است در موقع گفتن تکبیره الاحرام و سایر تکبیرهای نماز دستها را تا مقابل گوش بالاببرد.

مسأله ۸۷۸ هرگاه شک کند که تکبیره الاحرام را گفته یا نه، چنانچه مشغول خواندن حمد شده است به شک خود اعتنا نکند واگر چیزی نخوانده باید تکبیر را بگوید و هرگاه می داند تکبیره الاحرام را گفته امّا شک دارد که صحیح گفته است یا نه، اگر این شک بعد از گفتن تکبیر پیدا شود اعتنا نکند.

۳ قیام

مسأله ۸۷۹ قیام یعنی ایستادن، در دو جای نماز، واجب و رکن است: هنگام گفتن

تکبیره الاحرام و قیام قبل از رکوع که آن را «قیام متّصل به رکوع» گویند، ولی قیام در موقع خواندن حمد و سوره و همچنین بعد از رکوع واجب است امّا رکن نیست.

صفحه۱۶۸

مسأله ۸۸۰ هرگاه رکوع را فراموش کند و بعد از حمد و

سوره بنشیند و یادش بیاید که رکوع نکرده باید بایستد و به رکوع رود و اگر به حالت خمیدگی به رکوع برگردد نماز او باطل است زیرا قیام متّصل به رکوع را به جا نیاورده است.

مسأله ۸۸۱ در موقع قیام نباید بدن و پاها را حرکت دهد و به طرفی خم شود یا به جایی تکیه کند، ولی اگر از روی ناچاری باشد مانعی ندارد.

مسأله ۸۸۲ هرگاه در حال قیام برای حمد و سوره از روی فراموشی بدن و پاها را حرکت دهد یا به طرفی خم شود نماز باطل نیست، امّا اگر در موقع تکبیره الاحرام و قیام متّصل به رکوع باشد، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تمام کند و اعاده نماید.

مسأله ۸۸۳ هرگاه در موقع قیام روی یک پا بایستد نمازش اشکال دارد، ولی لازم نیست سنگینی بدن را بطور مساوی روی هر دو پا قرار دهد.

مسأله ۸۸۴ اگر پاها را بیش از اندازه گشادبگذارد بطوری که از شکل ایستادن بیرون رود نمازش باطل است، مگر این که ناچار باشد.

مسأله ۸۸۵ هرگاه در نماز می خواهد کمی جلو یا عقب رود یا بدن را کمی به طرف راست و چپ حرکت دهد باید چیزی نگوید ولی «بِحَوْلِ اللّهِ وَ قُوَّتِهِ اَقُومُ وَ اَقْعُدُ» را باید در حال برخاستن بگوید.

مسأله ۸۸۶ در موقع ذکرهای واجب نماز نیز باید بدن آرام باشد، بلکه احتیاط واجب آن است که در ذکرهای مستحب نیز این معنی رعایت شود.

مسأله ۸۸۷ هرگاه در حال حرکت بدن ذکر بگوید مثلاً موقع رفتن رکوع یا در حال رفتن به سجده تکبیر آن را بگوید، احتیاط آن است که نماز را

دوباره بخواند، مگر آن که قصدش مطلق ذکر باشد، یعنی نه آن تکبیر مخصوصی که مثلاً قبل از سجده در حال ایستادن گفته می شود، بلکه از آنجا که ذکر خدا در هر جای نماز خوب است تکبیر می گوید.

مسأله ۸۸۸ هرگاه در موقع قرائت حمد و سوره یا تسبیحات بی اختیار بقدری حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج شود و یا مثلاً در میان جمعیّت باشد و به او تنه بزنند و او را حرکت دهند احتیاط واجب آن است که بعد از آرام گرفتن بدن آنچه را در حال حرکت خوانده دوباره بخواند.

مسأله ۸۸۹ هرگاه در بین نماز از ایستادن عاجز شود باید بنشیند و اگر از نشستن هم عاجز شود باید بخوابد، ولی تا بدنش آرام نگرفته باید چیزی نخواند.

مسأله ۸۹۰ کسی که نمی تواند ایستاده نماز بخواند باید بنشیند، ولی اگر بتواند بایستد و به عصا یا دیوار و مانند آن تکیه کند، یا پاهایش را از هم دور بگذارد باید ایستاده نماز بخواند، مگر این که فوق العاده برای او زحمت داشته باشد، همچنین مادام که می تواند نشسته نماز بخواند هرچند به چیزی تکیه کند باید خوابیده نماز نخواند و هرگاه نتواند باید به پهلوی راست بخوابد، بطوری که جلو بدن او رو به قبله باشد و اگر نتواند به پهلوی چپ و اگر آن هم ممکن نیست به پشت بخوابد بطوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله ۸۹۱ کسی که می تواند قسمتی از نماز را ایستاده بخواند واجب است آن مقدار را بایستد و بقیّه را بنشیند و اگر نتوانست بخوابد.

مسأله ۸۹۲

هرگاه کسی بر اثر ناتوانی نماز را خوابیده بخواند، اگر در بین نماز بتواند بنشیند باید آن مقدار را که می تواند، بنشیند و یا اگر می تواند برخیزد و همچنین کسانی که نشسته نماز می خوانند و در اثناء نماز توانایی ایستادن پیدا می کنند باید بایستند، ولی تا بدن آرام نگرفته است چیزی نخوانند.

مسأله ۸۹۳ کسی که احتمال می دهد تا آخر وقت بتواند ایستاده نماز بخواند بنابر احتیاط واجب در اوّل وقت نماز نخواند.

مسأله ۸۹۴ هرگاه توانایی بر ایستادن دارد امّا می داند یا احتمال عقلائی می دهد که برای او ضرر داشته باشد، یا بیماری اش طولانی می شود، یا مثلاً زخم یا شکستگی استخوان او دیر التیام پیدا می کند، باید نشسته نماز بخواند و اگر آن هم ضرر دارد خوابیده نماز بخواند.

صفحه ۱۷۰

مسأله ۸۹۵ شایسته است در حال ایستادن بدن را راست نگه دارد، شانه ها را پایین بیندازد، دستها را روی رانها بگذارد، انگشتها را به هم بچسباند، سنگینی بدن را بطور مساوی روی دو پا بیندازد و به محل سجده نگاه کند و با خضوع و خشوع باشد، مردان کمی پاها را باز بگذارند و زنان به هم بچسبانند.

۴ قرائت

مسأله ۸۹۶ در رکعت اوّل و دوم نمازهای واجب روزانه باید بعد از تکبیرة الاحرام سوره حمد را قرائت کند و بعد از آن بنابر احتیاط واجب یک سوره تمام از قرآن مجید را و خواندن یک یا چند آیه کافی نیست. و باید توجّه داشت که سوره «فیل» و «ایلاف» یک سوره حساب می شود و همچنین سوره «والضّحی» و «الم نشرح».

مسأله ۸۹۷ در تنگی وقت یا در

جایی که ترس از دزد یا درنده ای باشد می توان سوره را ترک کرد و همچنین در جایی که عجله برای کار مهمّی داشته باشد.

مسأله ۸۹۸ واجب است قرائت حمد قبل از سوره باشد و اگر عمداً برخلاف این انجام دهد نمازش باطل است اگر از روی اشتباه باشد چنانچه قبل از رکوع یادش بیاید باید برگردد و درست بخواند، امّا اگر بعد از رسیدن به حدّ رکوع یادش بیاید نمازش صحیح است، همچنین اگر حمد یا سوره یا هر دو را فراموش کند.

مسأله ۸۹۹ هرگاه در نماز واجب یکی از چهار سوره ای را که آیه سجده دارد(۱) عمداً بخواند بنابراحتیاط واجب باید سجده را به جا آورد سپس برخیزد و حمد و سوره دیگری بخواند و نماز را تمام کند و بعد اعاده نماید و چنانچه سهواً مشغول خواندن سوره سجده شود اگر قبل از رسیدن به آیه سجده متوجّه گردد باید آن سوره را رها کرده و سوره دیگری بخواند و اگر از نصف گذشته باشد احتیاطاً نماز را اعاده کند اگر بعد از خواندن آیه سجده بفهمد باید به ترتیب بالا عمل کند.

پاورقی

۱. سوره الم سجده سوره حم سجده (فصّلت) سوره والنّجم و سوره اقرأ (علق).

مسأله ۹۰۰ خواندن سوره های سجده در نمازهای مستحب مانعی ندارد و باید به دنبال آیه سجده، سجده کند، سپس برخیزد و نماز را ادامه دهد.

مسأله ۹۰۱ در نمازهای مستحبّی می توان سوره را ترک کرد حتّی آن نماز مستحبّی که بهواسطه نذر کردن واجب شده باشد، ولی نمازهای مستحبّی مخصوصی که سوره های خاصّی دارد باید به دستور آن عمل کرد.

مسأله ۹۰۲

مستحبّ است در رکعت اوّل نماز ظهر روز جمعه بعد ازحمد، سوره جمعه بخواند در رکعت دوم، سوره منافقین را و هرگاه مشغول یکی از اینها شود احتیاط واجب آن است که به سوره دیگری عدول نکند.

مسأله ۹۰۳ عدول کردن از سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ»، یا سوره «قُلْ یا اَیُّهَا الْکافِرُونَ» به سوره دیگری در هر نماز باشد جایز نیست، جز در نماز جمعه که اگر به جای سوره جمعه و منافقین یکی از این دو سوره را بخواند پیش از آن که به نصف برسد می تواند آن را رها کرده، سوره جمعه و منافقین را بخواند.

مسأله ۹۰۴ هرگاه غیر سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ» و «قُلْ یا اَیُّهَا الْکافِرُونَ» را در نماز بخواند می تواند آن را رها کرده و سوره دیگری را بخواند، به شرط این که به نصف نرسیده باشد.

مسأله ۹۰۵ هرگاه مقداری از سوره را فراموش کند، یا از جهت تنگی وقت نتواند به آن ادامه دهد، می تواند آن را رها کرده و سوره دیگری را بخواند، خواه از نصف گذشته باشد و خواه سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ» و یا «قُلْ یا اَیُّهَا الْکافِرُونَ» باشد یا نه.

مسأله ۹۰۶ واجب است مردان حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشا را بلند و حمد و سوره نماز ظهر و عصر را آهسته بخوانند و زنان نیز باید حمد و سوره نماز ظهر و عصر را آهسته بخوانند، امّا حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشا را می توانند بلند یا آهسته بخوانند، ولی اگر نامحرم صدای آنها را بشنود احتیاط مستحب آن است که آهسته بخوانند.

صفحه ۱۷۲

مسأله ۹۰۷

در جایی که باید حمد و سوره را بلند بخواند اگر عمداً یک کلمه را آهسته بخواند نماز باطل است، همچنین در جایی که باید آهسته بخواند اگر یک کلمه را بلند بخواند نماز باطل می شود.

مسأله ۹۰۸ هرگاه در جایی که باید قرائت را بلند بخواند عمداً آهسته بخواند یا در جایی که باید آهسته بخواند عمداً بلند بخواند نمازش باطل است، ولی اگر از روی فراموشی، یا ندانستن مسأله باشد، صحیح است، مگر این که در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده باشد که بنابر احتیاط واجب اعاده می کند.

مسأله ۹۰۹ هرگاه در اثناء حمد و سوره متوجّه شود مقداری را بر خلاف دستور بالا سهواً بلند یا آهسته خوانده لازم نیست برگردد، هرچند بهتر است که برگردد و صحیح بخواند.

مسأله ۹۱۰ هرگاه کسی در قرائت و ذکر نماز صدای خود را بیش از حدّ معمول بلند کند و با فریاد بخواند نمازش باطل است.

مسأله ۹۱۱ باید قرائت و ذکر نماز را صحیح بخواند و اگر نمی داند یاد بگیرد، امّا کسانی که نمی توانند تلفّظ صحیح را یاد بگیرند باید همانطور که می توانند بخوانند و برای چنین اشخاصی بهتر است که تا می توانند نماز خود را با جماعت به جا آورند.

مسأله ۹۱۲ کسی که دریاد گرفتن قرائت و ذکر نماز کوتاهی کرده نمازش باطل است و اگر وقت تنگ شده احتیاط واجب آن است که با جماعت نماز بخواند و اگر دسترسی به جماعت ندارد نمازش در تنگی وقت صحیح است.

مسأله ۹۱۳ کسی نمی تواند برای یاد دادن واجبات نماز، مزد بگیرد (بنابراحتیاط واجب) امّا برای مستحبّات مانعی ندارد، مگر این

که از شعائر دین باشد یا حفظ احکام الهی منوط به تعلیم آن گردد.

مسأله ۹۱۴ هرگاه یکی از کلمات حمـد و سوره یا ذکرهای دیگر نماز را ندانـد، یا زیر و زبر آن را غلط بخواند، یا حرفی را به حرف دیگری تبدیل کند، مثلاً به جای (ض) (ز) بگوید بطوری که از نظر لغت عرب غلط باشد، نماز او باطل است.

صفحه۱۷۳

مسأله ۹۱۵ هرگاه کلمه یا تلفّظ آیه یا ذکری را صحیح می دانسته و مدّتی در نمازها خوانده وبعد می فهمد غلط بوده، نمازش اعاده ندارد، هرچند احتیاط مستحب اعاده یا قضای آن است.

مسأله ۹۱۶ لازم نیست آنچه را علمای تجویـد برای بهتر خوانی قرآن ذکر کرده اند رعایت کند، بلکه لازم است طوری بخواند که بگویند عربی صحیح است هرچند رعایت دستورات تجوید بهتر است.

مسأله ۹۱۷ احتیـاط واجب آن است که در نمـاز، وقـف به حرکت ننمایـد و معنی وقـف به حرکت آن است که زیر و زبر آخر کلمه را بگویـد امّـا بین آن کلمه و کلمه بعـد فاصـله دهـد، مثـل این که بگویـد: اَللّٰهُ اَکْبَرُ (و آخر آن راپیش دهـد) امّـا مـدّتی سکوت کند بعد بِسْمِ اللّٰه را شـروع نماید، ولی وصل به سکون مانعی ندارد، هرچند ترک آن بهتر است، معنی وصل به سکون این است که آخر جمله را بدون زیر و زبر بخواند و بلافاصله آیه یا کلمه بعد را بگوید.

مسأله ۹۱۸ در رکعت سوم و چهارم نمازهای سه رکعتی و چهار رکعتی مخیر است که حمـد بخواند (بدون سوره) یا سه مرتبه تسبیحات اربعه یعنی «سُبْحانَ اللّٰهِ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لا اِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَ اللّٰهُ

اَکْبَرُ» بگوید، بلکه یک مرتبه نیز کافی است و مانعی ندارد در یک رکعت حمد و در رکعت دیگر تسبیحات بگوید.

مسأله ۹۱۹ واجب است در رکعت سوم و چهارم نماز، حمد یا تسبیحات اربعه را آهسته بخوانند، حتّی بِسْمِ اللّٰه را (بنابر احتیاط واجب).

مسأله ۹۲۰ اگر در رکعت اوّل و دوم نماز به گمان این که رکعت سوم و چهارم است تسبیحات بگوید، چنانچه پیش از رکوع متوجّه شود باید برگردد و حمد و سوره بخواند و اگر در رکوع یا بعد از آن بفهمد نمازش صحیح است و احتیاط مستحب آن است که دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله ۹۲۱ اگر در رکعت سوم یا چهارم می خواست حمد بخواند تسبیحات به زبانش آمد، یا بعکس می خواست تسبیحات بخواند حمد به زبانش آمد، کافی نیست، باید برگردد و دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند، ولی اگر هر دو در نیّت او بوده است هر کدام به زبانش آید کافی است.

مسأله ۹۲۲ مستحبّ است بعد از تسبیحات استغفار کند مثلاً بگوید: «اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ رَبّی وَ اَتُوبُ اِلَیْهِ» یا بگوید: «اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لی».

مسأله ۹۲۳ اگر در رکوع یا بعد از آن شک کند که تسبیحات را خوانده یا نه، اعتنا به شک نکند، امّا اگر هنوز به اندازه رکوع خم نشده احتیاط واجب آن است که برگردد و بخواند.

مسأله ۹۲۴ هرگاه در آیه و یا ذکری از نماز شک کند باید آن را تکرار کند تا صحیح بگوید، امّا اگر به حدّ وسواس برسد باید اعتنا نکند و اگر اعتنا کند نمازش اشکال دارد و بنابر احتیاط واجب باید دوباره بخواند.

مسأله ۹۲۵ مستحبّ است

در رکعت اوّل نماز پیش از خواندن حمد بگوید:

«اَعُوذُ بِاللّهِ مِنَ الشَّیْطانِ الرَّجِیمِ» و نیز مستحبّ است امام جماعت «بِسْمِ اللّه»

را در رکعت اوّل و دوم نماز ظهر و عصر در جماعت بلند بگوید، همچنین مستحبّ است حمد و سوره و اذکار نماز را شمرده بخواند و آیات را به هم نچسباند و مخصوصاً به معنی آنها توجّه داشته باشد و اگر نماز را با جماعت می خواند بعد از تمام شدن حمد امام، به امید ثواب پروردگار بگوید: «اَلْحَمْدُ لِلّهِ رِبِّ الْعالَمینَ» و بعد از خواندن سوره «قُلْ هُوَ اللّه اَحَدٌ» یک یا دو یا سه مرتبه بگوید: «کَذلِکَ اللّهُ رَبِّی» یا «کَذلِکَ اللّهُ رَبُّنَا».

مسأله ۹۲۶ شایسته است در نمازها در رکعت اوّل سوره «اِنّا اَنْزَلْناهُ» و در

رکعت دوم سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ» را بخواند و هیچ سوره ای را در هر دو

رکعت تکرار نکند، مگر سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ» و سزاوار نیست در تمام نمازهای

شبانه روز سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ» را ترک کند و بهتر است سوره هایی

برای نماز انتخاب شود که مردم را متوجّه اموری که به آن نیاز دارند و ترک گناهانی که به آن آلوده اند کند.

صفحه۱۷۵

۵ رکوع

مسأله ۹۲۷ در هر رکعت بعد از قرائت، یک رکوع واجب است، یعنی به اندازه ای خم شود که اگر بخواهد کف دستها را به زانو بگذارد بتواند، بلکه احتیاط واجب آن است که کف دستها را بر زانو بگذارد.

مسأله ۹۲۸ کسی که دست یا زانوی او با دیگران تفاوت دارد، مثلاً دستش خیلی بلند است که اگر کمی خم شود به زانو می رسد، یا زانویش خیلی پایین است چنین

کسی باید به اندازه معمول خم شود.

مسأله **۹۲۹** کسی که نماز نشسته می خواند برای رکوع باید بقدری خم شود که بگویند رکوع کرده است.

مسأله **۹۳۰** خم شدن باید به قصد رکوع باشد، بنابراین اگر بدون این قصد خم شود نمی تواند آن را رکوع حساب کند، بلکه باید بایستد و به قصد رکوع خم شود.

مسأله **۹۳۱** در رکوع واجب است ذکر بگوید، ذکر رکوع بنابر احتیاط واجب سه مرتبه «سُبْحانَ اللّٰهِ» یا یک مرتبه «سُبْحانَ رَبِّیَ الْعَظِیمِ وَ بِحَمْدِهِ» است که باید به عربی صحیح گفته شود و مستحبّ است آن را سه یا پنج یا هفت مرتبه تکرار کند.

مسأله **۹۳۲** در موقع ذکر واجب باید بدن آرام باشد و برای ذکر مستحب نیز اگر آن را به قصد ذکر رکوع می گوید آرام بودن بدن لازم است.

مسأله **۹۳۳** هرگاه در موقعی که مشغول ذکر واجب است کسی به او تنه بزند، یا به علّت دیگری بدن از آرامش بیرون رود، باید بعد از آرام گرفتن دوباره ذکر را بگوید، ولی حرکات مختصر اشکال ندارد.

مسأله **۹۳۴** هرگاه ذکر را قبل از رسیدن به حدّ رکوع و آرام گرفتن بدن بگوید باید آن را بعد از آرام گرفتن اعاده کند، حتّی اگر عمداً این کار را کند احتیاط این است که نماز را نیز بعداً اعاده نماید.

مسأله **۹۳۵** هرگاه پیش از تمام شدن ذکر واجب عمداً سر از رکوع بردارد نمازش باطل است و اگر سهواً باشد چنانچه پیش از خارج شدن از حال رکوع متوجّه شود

باید در حال آرامی بدن دوباره ذکر را بگوید و اگر بعد از آن که از حال رکوع خارج

شد متوجّه گردد، نمازش صحیح است.

صفحه۱۷۶

مسأله ۹۳۶ کسی که نمی تواند به اندازه رکوع خم شود اگر بتواند باید به چیزی تکیه کند و رکوع نماید و اگر آن هم ممکن نشود بایـد به هر انـدازه که ممکن است خم شود و اگر هیـچ نتواند خم شود باید رکوع را به صورت نشسـته انجام دهد، و اگر آن هم ممکن نشود در حال ایستاده با سر اشاره می کنـد و اگر این را هم نتوانـد به نیّت رکوع چشمها را بر هم می گذارد و ذکر را می گوید و به نیّت برخاستن از رکوع چشمها را بازمی کند.

مسأله ۹۳۷ هرگاه کسی می توانـد رکوع کنـد امّا به خاطر بیماری یا علّت دیگری نمی توانـد به اندازه ذکر واجب توقّف کند باید پیش از آن که از حال رکوع خارج شود ذکر واجب را بگوید هرچند بدن آرام نباشد و اگر نتواند، در حال برخاستن ذکر را تمام کند.

مسأله ۹۳۸ هرگـاه کسی بر اثر پیری خمیـده شـده، یا به خاطر بیماری یا به علّت دیگر به حالتی شبیه رکوع درآمـده، بایـد در موقع نماز آن قـدر که می تواند کمر را برای قرائت راست کند و اگر نمی تواند قدری کمر را قبل از رکوع راست کند سپس به حال رکوع در آید و اگر آن هم ممکن نشود برای انجام رکوع کمی بیشتر خم شود، به شرط این که از حالت رکوع خارج نگردد و اگر آن هم ممکن نشود احتیاط این است که هم با سر اشاره کند و هم قصد کند که آن حالتش جزء رکوع باشد.

مسأله ۹۳۹ رکوع از واجبات رکنی

است که اگر ترک شود یا در یک رکعت دو رکوع یا بیشتر به جا آورد نماز باطل است خواه عمداً باشد یا از روی سهو و فراموشی.

مسأله ۹۴۰ بعد از تمام شدن رکوع، واجب است راست بایستد و بعد از آرام گرفتن بدن به سجده رود و اگر عمداً این کار را ترک کند نمازش باطل است، امّا اگر از روی سهو باشد اشکالی ندارد.

مسأله ۹۴۱ هرگاه رکوع را فراموش کند و پیش از سجده اوّل یا میان دو سجده، یا قبل از آن که پیشانی برای سجده دوم به زمین رسد متوجّه شود، باید برگردد و بایستد و بعد به رکوع رود.

مسأله ۹۴۲ مستحبّ است پیش از رفتن به رکوع در حالی که راست ایستاده «اللّهُ اَکْبَرُ» بگوید و در حال رکوع زانوها را عقب دهد و پشت را صاف نگه دارد، گردن را بکشد و مساوی پشت نگه دارد و میان دو قدم نگاه کند و بعد از آن که از رکوع برخاست و راست ایستاددرحالی که بدن آرام است بگوید: «سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ».

مسأله ۹۴۳ در احکام رکوع فرقی بین نماز واجب و مستحب نیست، حتّی زیادی رکوع بنابر احتیاط واجب.

۶ سجود

مسأله ۹۴۴ در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب دو سجده واجب است و محلّ آن بعد از رکوع است و هرگاه هر دو را عمداً یا از روی فراموشی ترک کند یا به جای دو سجده چهار سجده به جا آورد نماز باطل است، امّا زیادی یا کمی یک سجده به شرط این که از روی سهو باشد نماز را باطل نمی کند.

مسأله ۹۴۵ در سجده باید هفت

موضع بر زمین قرار گیرد: پیشانی، کف دستها، سر دو زانو، سردوانگشت بزرگ پا و هرگاه یکی از این اعضا را عمداً بر زمین نگذارد سجده اش باطل است و اگر سهواً پیشانی را به زمین نگذارد باز سجده باطل است، امّا اگر پیشانی به زمین باشد و بعضی دیگر از اعضا را سهواً به زمین نگذارد سجده صحیح است.

۷ ذکر رکوع و سجود

مسأله ۹۴۶ در رکوع واجب است ذکر بگوید، ذکر رکوع بنابر احتیاط واجب سه مرتبه «سُبْحَانَ اللّهِ» یا یک مرتبه «سُبْحانَ رَبِّیَ الْعَظِیمِ وَ بِحَمْدِهِ» است. ذکر سجده نیز واجب است و احتیاط آن است که حدّاقل سه مرتبه «سُبْحانَ اللّهِ» یا یک مرتبه «سُبْحانَ رِبِّیَ الْأَعْلی وَ بِحَمْدِهِ» بگوید و هرچه بیشتر بگوید بهتر است.

صفحه۱۷۸

احکام سجود

مسأله ۹۴۷ در سجده باید بدن به مقدار گفتن ذکر واجب آرام باشد، در موقع ذکر مستحب نیز اگر آن را به قصد ذکری که برای سجده دستور داده شده بگوید آرام بودن بدن لازم است و امّا اگر به قصد ذکر مطلق باشدکه در هر جای نماز جایز است حرکت مانعی ندارد.

مسأله ۹۴۸ هرگاه پیش از آن که بدن آرام گیرد ذکر سجده را شروع کند، نماز باطل است، همچنین اگر قسمتی از آن را هنگام بلند شدن از سجده بگوید، امّا اگر سهواً باشد مانعی ندارد و اگر قبل از برداشتن سر از سجده متوجّه شود باید ذکر را اعاده کند.

مسأل۹۴۹ـ هنگامی که مشغول ذکر نیست می تواند بعضی از اعضای هفتگانه را جز پیشانی از زمین بردارد، یا جا به جا کند، ولی در موقع ذکر جایز نیست.

مسأله ۹۵۰ بعد از سجده اوّل باید بنشیند تا

بدن آرام گیرد، سپس به سجده رود.

مسأله ۹۵۱ بنـابر احتیـاط واجب جـای پیشـانی نمـازگزار بایـد از جـای زانوهایش بیش از چهار انگشت بسـته، بالاتر و پایین تر نباشد، همچنین جای پیشانی نسبت به جای انگشتان پای او، خواه زمین سراشیبی باشد یا نباشد.

مسأله ۹۵۲ هرگاه پیشانی را سـهواً بر جایی بگذارد که از محلّ زانوها یا انگشـتان پا بیش از چهار انگشت بسته، پست تر و بلند تر باشد، اگر بلندی به حدّی است که به آن سـجده نمی گویند باید سر را بردارد و روی چیزی بگذارد که بلندی آن از چهار انگشت بسـته کمتر است، امّا اگر بقـدری است که سـجده به آن می گوینـد واجب است پیشانی را از روی آن به روی چیزی بکشد که به اندازه چهار انگشت بسـته یا کمتر است و اگر کشیدن پیشانی ممکن نیست، احتیاط آن است که نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

صفحه ۱۷۹

مسأله ۹۵۳ پیشانی باید روی چیزی قرار گیرد که سـجده بر آن صـحیح است و شـرح آن به خواست خدا در مسائل آینده ذکر می شود و اگر حایلی در این وسط باشد مانند موی سـر یا چرک بودن مهر به حدّی که پیشانی به خود مهر نرسد سـجده باطل است، ولی تغییر رنگ مهر اشکالی ندارد.

مسأله ۹۵۴ هرگاه نتوانـد کف دسـتها را بر زمین بگـذارد بایـد پشت دسـتها را به زمین بگـذارد و اگر آن هم ممکن نیست مچ دسـتها را بر زمین بگذارد و چنانچه آن هم ممکن نباشد بنابر احتیاط واجب هر جای دست تا آرنج ممکن شود روی زمین می گذارد و در صورتی که نتواند، بازو را

بگذارد.

مسأله ۹۵۵ بنابر احتیاط واجب بایـد هنگام سـجده سـر دو انگشت پاها بر زمین باشد و انگشـتهای دیگر کافی نیست، حتّی اگر ناخن انگشت بزرگ پا طوری بلند باشد که سر انگشت به زمین نرسد اشکال دارد.

مسأله ۹۵۶ کسـی که مقـداری از شـست پایش بریـده شـده بایـد بقیّه را بر زمین بگـذارد و اگر چیزی نمانـده بقیّه انگشـتان را بگذارد و اگر انگشت ندارد ، مقداری از پا که باقیمانده بر زمین می گذارد.

مسأله ۹۵۷ هرگاه بطور غیر معمول سجده کند مثلاً بخوابد و هفت عضو بدن را بر زمین بچسباند سجده اش باطل است.

مسأله ۹۵۸ هرگاه در پیشانی دمل وماننـد آن باشد و نتواند آن را بر مهر و مانند آن بگذارد می تواند مهر را درکنار پیشانی یا در هر دو طرف قرار دهـد و مهر را در هر دو طرف آن قـدر از زمین بلند کند که دمل در وسط آن قرار گیرد به شـرط این که از چهـار انگشت بسـته بلنـدتر نباشـد و هرگـاه دمل یا زخم تمام پیشانی را گرفته باشـد بایـد به یکی از دو طرف بیرون پیشانی سجده کند و اگر ممکن نیست چانه را بر مهر می گذارد و اگر آن هم ممکن نیست هر جای از صورت که ممکن شود بر مهر بگذارد و اگر به هیچ جای از صورت ممکن نشود باید به اندازه ای که می تواند خم شود.

مسأله ۹۵۹ کسـی که نمی توانـد پیشـانی را بر زمین بگـذارد بایـد به انـدازه ای که می توانـد خم شود و مهر یـاچیزدیگری که سجده بر آن صحیح است بر محلّ بلندتری قرار دهد که

پیشانی به آن برسد و کف دستها و زانوها و انگشتان را بطور معمول بر زمین بگذارد هرگاه نتواند خم شود باید با سر اشاره کند و الاّ با چشمها اشاره می نماید، یعنی آن را به قصد سجده می بندد و به نیّت سر برداشتن باز می کند و در هر صورت احتیاط واجب آن است که مهر را بلند کند و بر پیشانی بگذارد، اگر هیچ یک از اینها را نتواند احتیاط این است که در قلبش نیّت سجده کند.

مسأله ۹۶۰ هرگاه پیشانی بی اختیار از جای سجده بلند شود و برگردد، یک سجده حساب می شود، چه ذکر سجده را گفته باشد یا نه، ولی اگر اختیاراً آن را بردارد اگر قبل از ذکر و از روی عمد باشد نمازش باطل است و الاّ اشکال ندارد.

مسأله ۹۶۱ در مورد تقیّه می تواند بر فرش و مانند آن سجده نماید و لازم نیست برای نماز به جای دیگری رود تا روی مهر سجده کند، ولی اگر در همان جا بتواند روی سنگ یا بوریا و مانند آن سجده کند واجب است.

مسأله ۹۶۲ سجده کردن روی چیزی که بدن روی آن آرام نمی گیرد اشکال دارد، ولی چنان که قبلاً نیز گفتیم اگر در کشتی و قطار و مانند آن بتواند واجبات نماز را در حال حرکت رعایت کند نمازش صحیح است، اگر انسان روی تشک یا چیز دیگری سجده کند که بدن در اوّل آرام نیست و بعد آرام می گیرد مانعی ندارد.

مسأله ۹۶۳ هرگاه زمین گِل باشد که اگر بخواهد سجده کند بدن و لباس او آلوده می شود می تواند ایستاده

نماز بخواند و برای سجده با سر اشاره کند.

مسأله ۹۶۴ بعد از سجده دوم در جایی که تشهّد واجب نیست بهتر است لحظه ای بنشیند سپس برای رکعت بعد برخیزد.

چیزی که سجده بر آن صحیح است

مسأله ۹۶۵ هنگام سجده باید پیشانی بر زمین یا چیزهایی که از زمین می روید مانند چوب و برگ درختان باشد، ولی سجده بر چیزهای خوراکی و پوشاکی هرچند از زمین بروید جایز نیست و همچنین سجده کردن بر فلزّات مانند طلا و نقره باطل است، امّا سجده بر سنگهای معدنی مانند سنگ مرمر و سنگهای سفیدوسیاه و حتّی عقیق اشکال ندارد.

مسأله ۹۶۶ احتیاط واجب آن است که بر برگ درخت مو که بعضی آن را در غذا مصرف می کنند سجده نکند.

مسأله ۹۶۷ سجده بر علف و کاه و مانند اینها که از زمین می روید و خوراک حیوان است اشکال ندارد و همچنین سجده بر گلهایی که خوراکی انسان نیستند، امّا گلها و گیاهانی که از قبیل داروی خوراکی هستند مانند گل بنفشه و گل گاو زبان بنا بر احتیاط، سجده بر آنها صحیح نیست، همچنین سجده بر گیاهانی که در بعضی از شهرها خوراکی است و در بعضی از شهرها خوراکی نیست.

مسأله ۹۶۸ سجده بر سنگ آهک و سنگ گچ چه قبل از پخته شدن و چه بعد از آن صحیح است، همچنین بر آجر و سفال و سیمان نیز جایز است.

مسأله ۹۶۹ سجده بر کاغذ جایز است مگر آن که یقین داشته باشیم از پنبه یا چیزهایی ساخته شده که سجده بر آنها شرعاً جایز نیست و از آنجا که غالب کاغذها را در حال حاضر

از چوب می سازند و یا حدّاقل شک داریم از چه می سازند سجده بر آنها جایز است.

مسأله ۹۷۰ بهتر از هر چیز برای سجده خاک مخصوصاً «تربت حضرت سیّد الشّهداء(علیه السلام)» است که یادآور خونهای شهیدان می باشد.

مسأله ۹۷۱ هرگاه چیزی که سجده بر آن صحیح است در اختیار ندارد، یا به واسطه گرمی و سردی زیاد نمی تواند بر آن سجده کند، باید بر لباسش اگر از کتان یا پنبه است سجده کند و اگر از چیز دیگر است (مثلاً از پشم است) بر همان یا بر فرش سجده نماید و اگر آن هم ممکن نیست بر فلزّات و اشیاء معدنی سجده کند و اگر مطلقا چیزی پیدا نمی کند که بتوان بر آن سجده کرد بر پشت دست خود سجده می کند، بنابر این پشت دست آخرین چیزی است که می توان بر آن سجده کرد.

مسأله ۹۷۲ هرگاه در سجده اوّل مهر به پیشانی بچسبد باید آن را برای سجده دوم از پیشانی جدا کند و اگر به همان حال به سجده دوم رود اشکال دارد.

مسأله ۹۷۳ هرگاه در اثناء نماز چیزی را که سجده بر آن صحیح است از دست بدهد، مثلاً بچّه ای آن را بردارد، چنانچه وقت نماز باقی است نماز را تمام کرده و بنابر احتیاط دوباره می خواند و اگر وقت تنگ است قضا ندارد، در هر دو صورت به ترتیبی که در دو مسأله قبل گفته شد عمل نماید.

مسأله ۹۷۴ هرگاه در حال سجده متوجّه شود پیشانی را بر چیزی گذارده که سجده بر آن جایز نیست، اگر ممکن است و منافات با صورت نماز گزار

ندارد پیشانی را به روی چیزی که سجده بر آن صحیح است بکشد و اگر دسترسی ندارد و وقت تنگ است به دستور مسأله پیش عمل کند.

مسأله ۹۷۵ هر گاه بعد از نماز یابعد از سجده متوجّه شود بر چیزی سجده کرده که سجده بر آن جایز نبوده، نمازش صحیح است.

مسأله ۹۷۶ سجده کردن برای غیر خداوند متعال حرام است و بعضی از مردم عوام که در مقابل قبر امامان(علیهم السلام) پیشانی را بر زمین می گذارند اگر به قصد سجده برای امام(علیه السلام) باشد فعل حرام است و اگر برای شکر خدا باشد اشکالی ندارد، ولی اگر در نظر بینندگان چنین نشان دهد که سجده برای امام(علیه السلام) است یا بهانه به دست دشمنان دهد اشکال دارد.

مستحبّات سجده

مسأله ۹۷۷ چند چیز در سجده به رجاء ثواب الهی مطلوب است:

۱ بعد از سر برداشتن از رکوع در حالی که بدن آرام است برای رفتن به سجده تکبیر گوید و همچنین بعد از سجده اوّل و نیز برای رفتن به سجده دوم.

۲ مردان اوّل دستها را به زمین بگذارند و زنان اوّل زانوها را.

صفحه۱۸۳

۳ علاوه بر پیشانی، بینی را نیز بر چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد.

۴ در حال سجده انگشتان دست را به هم بچسباند و مقابل گوش رو به قبله بگذارد.

۵ در سجده دعا کند و حاجات خود را از خداوند بخواهد و از دعاهای خوب و مناسب این دعا است: «یا خَیْرَ الْمَسْؤولینَ وَ اَوْسَعَ الْمُعْطینَ اُرْزُقْنِی وَ ارْزُقْ عِیالی مِنْ فَضْلِکَ فَإنَّکَ ذُوالْفَضْلِ الْعَظیمِ» یعنی: «ای بهترین کسی که مردم از او حاجت می طلبند و ای بهترین بخشندگان، به من

و عیالم از فضل خودت روزی بده که تو دارای فضل عظیمی».

۶ بعد از سجده روی ران چپ بنشیند، و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد (واین را تَوَرّك گویند).

۷ در میان دو سجده هنگامی که بدن آرام است «اَسْتَغْفِرُ اللّهَ وَ اَتُوبُ اِلَیْهِ» گوید.

۸ سجده را طولانی کند و تسبیح و حمد و ذکر خدا گوید و صلوات بر محمّد و آل محمّد بفرستد.

۹ در موقع نشستن دستها را روی ران بگذارد.

۱۰ به هنگام بلند شدن، اوّل زانوها را از زمین بردارد و بعد دستها را.

مکروهات سجده

مسأله ۹۷۸ قرآن خواندن در سجده مکروه است، همچنین فوت کردن محلّ سجده برای برطرف کردن گرد و غبار و اگر در اثر فوت کردن عمداً کلمه دو حرفی از دهان بیرون آید نماز اشکال دارد.

سجده های واجب قرآن مجید

مسأله ۹۷۹ چنان که گفته شد در چهار سوره از قرآن مجید آیه سجده است سوره «الم سجده» و «حم سجده» و «النجم» و «اقرء») و هرگاه انسان آیه سجده را بخواند یا گوش کند باید فوراً به سجده رود و اگر فراموش کرد هر زمان یادش آید سجده واجب است و اگر گوش ندهد بلکه آیه سجده به گوشش بخورد، بنابر احتیاط واجب باید سجده کند

صفحه۱۸۴

(مسأله ۹۸۰ اگر انسان خودش آیه سجده را بخواند و در همان حال از دیگری هم بشنود یک سجده کافی است.

مسأله ۹۸۱ هرگاه در غیر نماز در حال سجده آیه سجده را بخواند یا به آن گوش فرا دهد، باید سر از سجده بردارد و دوباره سجده کند.

مسأله ۹۸۲ هرگاه آیه سجده را از مثل نوار یا رادیو گوش کند

احتیاط آن است که سجده کند.

مسأله ۹۸۳ در سجده واجب قرآن، باید پیشانی را بر چیزی بگذارد که سجده نماز بر آن جایز است بنابر احتیاط واجب، همچنین ستر عورت و غصبی نبودن را رعایت کند، ولی سایر شرایطی که در نماز لازم است در این سجده واجب نیست.

مسأله ۹۸۴ برای سجده واجب قرآن کافی است به سجده رود و ذکر گفتن واجب نمی باشد، امّا بهتر است ذکر بگوید و بهتر است این ذکر را انتخاب کند: «لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ حَقّاً حَقّاً لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ اِیماناً وَ تَصْدیقاً لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ عُبُودِیَّةً وَرِقّاً سَجَدْتُ لَکَ یا رَبِّ تَعَبُّداً وَرِقّاً لا مُسْتَنْکِفاً وَ لا مُسْتَکْبِراً بَلْ اَنَا عَبْدٌ ذَلیلٌ ضَعیفٌ خائِفٌ مُسْتَجیرٌ».

مسأله ۹۸۵ در سجده قرآن، رو به قبله بودن شرط نیست و به هرسوی می تواند سجده کند، ولی بهتر روبه قبله بودن است.

۸ تشهّد

مسأله ۹۸۶ در رکعت دوم تمام نمازها، تشهّد واجب است، همچنین در رکعت آخر نماز مغرب و عشا و ظهر و عصر، و طریقه تشهّد این است که بعد از سجده دوم می نشیند و در حال آرام بودن بدن ذکر تشهّد را می گوید و کافی است بگوید: «اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لا شَریکَ لَهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد» و این کلمات باید به عربی صحیح و به ترتیب و پشت سر هم گفته شود.

مسأله ۹۸۷ هرگاه تشهّد را فراموش کند اگر پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید باید بنشیند و تشهّد را بخواند و دوباره برخیزد و از نو تسبیحات را

بخواند، امّا اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید نمازش صحیح است و برگشتن واجب نیست، ولی احتیاط آن است که بعد از نماز تشهّد را قضا کند و دو سجده سهو نیز به جا آورد.

مسأله ۹۸۸ اگر شک کند که تشهّد را خوانده یا نه، در صورتی که وارد رکعت بعد شده اعتنا نکند و اگر هنوز بر نخاسته باید آن را بخواند.

مسأله ۹۸۹ مستحبّ است در حال تشهّد بر ران چپ بنشیند و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد و نیز مستحبّ است قبل از تشهّد بگوید: «اَلْحَمْدُ لِلّهِ» یا «بِسْمِ اللّهِ وَ بِاللّهِ وَ الحَمْدُ لِلّهِ وَ خَيْرُ الْاَسْماءِ لِلّهِ» و نیز مستحبّ است در حال تشهّد دستها را بر ران بگذارد و انگشتها را به یکدیگر بچسباند و به دامان خود نگاه کند و بعد از تمام شدن تشهّد اوّل بگوید: «وَ تَقَبَّلْ شَفاعَتَهُ وَ ارْفَعْ دَرَجَتَهُ» (خداوندا شفاعت پیامبر(صلی الله علیه وآله) را بپذیر و درجه او را بالاتر ببر).

۹ سلام

مسأله ۹۹۰ در رکعت آخر تمام نمازها بعد از تشهّد، واجب است سلام بگوید و سلام دارای سه صیغه است: «اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ، اَلسَّلامُ عَلَيْنا وَ عَلى عِبادِ اللّهِ الصّالِحينَ، اَلسّلامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللّهِ وَ بَرَكاتُهُ» سلام واجب همان سلام سوم است و می تواند به آن قناعت کند، ولی اکتفا به سلام دوم به تنهایی مشکل است و سلام اوّل از مستحبّات است.

مسأله ۹۹۱ اگر سلام نماز را فراموش کند و هنگامی یادش بیاید که صورت نماز به هم نخورده و کاری که عمداً و سهواً نماز

را باطل می کند (مانند پشت به قبله کردن) انجام نداده است، باید سلام را بگوید و نمازش صحیح است، امّا اگر موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم خورده، ولی کاری که عمداً و سهواً نماز را باطل می کند انجام نداده، سلام لازم نیست و نمازش صحیح است و اگر پیش از آن که صورت نماز به هم بخورد چنین کاری را انجام داده احتیاط واجب آن است که نماز را اعاده کند.

صفحه۱۸۶

۱۰ ترتیب

مسأله ۹۹۲ نمازگزار باید کارهای نماز را به ترتیبی که در مسائل گذشته گفته شد انجام دهد و اگر عمداً برخلاف آن انجام دهد، مثلاً سجود را قبل از رکوع، یا تشهّد را قبل از سجده انجام دهد نمازش باطل است و اگر از روی فراموشی باشد باید تا داخل رکن بعد نشده، برگردد و انجام دهد بطوری که ترتیب حاصل شود و اگر وارد رکن بعد شده نمازش صحیح است، مگر آن که جزء فراموش شده از ارکان نماز باشد، مثل این که رکوع را فراموش کند تا وارد سجده دوم شود که در این صورت نمازش باطل است.

۱۱ موالات

مسأله ۹۹۳ نمازگزار باید موالات را رعایت کند، یعنی در میان کارهای نماز، مانند رکوع و سجود و تشهّد، آن قدر فاصله نیندازد که از صورت نماز خارج شود وگرنه نمازش باطل است خواه عمداً باشد یا از روی سهو.

مسأله ۹۹۴ اگر در میان حرفها یا کلمات قرائت، یا کلمات ذکر و تشهّد سهواً فاصله بیندازد که صورت قرائت و کلمات از بین برود ولی صورت نماز از بین نرود باید برگردد و بطور صحیح بخواند، مگر آن که وارد رکن بعد شده باشد که نمازش صحیح است و بازگشت ندارد.

مسأله ۹۹۵ طول دادن رکوع و سجود و قنوت وخواندن سوره های طولانی درقرائت، موالات را به هم نمی زند، بلکه افضل است.

صفحه۱۸۷

قنوت

مسأله ۹۹۶ قنوت در تمام نمازهای واجب و مستحب پیش از رکوع رکعت دوم مستحبّ است، ولی احتیاط آن است که در نماز شفع قنوت را ترک نماید و در نماز وتر با آن که یک رکعت است خواندن قنوت پیش از رکوع

مستحب می باشد.

مسأله ۹۹۷ نماز آیات پنج قنوت و نماز عید فطر و قربان در رکعت اوّل پنج قنوت و رکعت دوم چهار قنوت دارند.

مسأله ۹۹۸ در قنوت، ذکر و دعای مخصوصی شرط نیست، همچنین بلند کردن دستها، ولی بهتر آن است دستها را تا مقابل صورت بلند کند بطوری که کف دست رو به آسمان باشد و آنها را به یکدیگر بچسباند و ذکر خدا بگوید و یا دعا کند و هر ذکری در قنوت بخواند جایز است حتّی گفتن یک «سُبْحانَ اللّهِ»، ولی بهتر است دعاهایی مانند دعای زیر را بخواند: «لا اِلهَ إلاَّ اللّهُ الْحَلیمُ الْکَریمُ لا اِلهَ إلاَّ اللّهُ الْعَلِیُّ الْعَظیمُ سُبْحانَ اللّهِ رَبِّ السَّمواتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ الْاَرَضینَ السَّبْعِ وَ ما فیهِنَّ وَ ما بَیْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظیمِ وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعالَمینَ» وحوائج دنیاو آخرت را از خدا طلب کند.

مسأله ۹۹۹ مستحبّ است قنوت را کمی بلند تر بخواند ولی در نماز جماعت طوری نخواند که امام جماعت صدای او را بشنود.

مسأله ۱۰۰۰ هرگاه قنوت را عمداً ترک کند قضا ندارد و اگر فراموش کند اگر پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود یادش بیاید مستحبّ است بایستد و بخواند و اگر در رکوع یادش بیاید مستحبّ است بعد از رکوع قضا کند و اگر در سجده یادش بیاید بعد از سلام نماز قضا نماید.

ترجمه نماز

ترجمه سوره حمد

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیمِ: به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

صفحه۱۸۸

اَلْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعالَمینَ: ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است.

اَلرَّحْمنِ الرَّحیمِ: بخشنده و بخشایشگر است.

مَالِکِ یَوْمِ الدّینِ: (خداوندی که) صاحب روز جزا است.

اِیّاکَ نَعْبُدُ وَ اِیّاکَ نَسْتَعِینُ: (پروردگارا) تنها تو

را می پرستیم و تنها از تو یاری می جوییم.

اِهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقیمَ: ما را به راه راست هدایت فرما!

صِراطَ الَّذینَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ: راه کسانی که آنان را مشمول نعمت خود ساختی،

غَیْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَیْهِمْ وَ لا الضّآلّینَ: نه راه کسانی که بر آنان غضب کردی و نه گمراهان!

ترجمه سوره قل هوالله

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیمِ: به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ: بگو اوست خدای یکتا.

اَللّهُ الصَّمَدُ: خداوندی است که همه نیازمندان قصد او می کنند;

لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ: (هرگز) نزاد و زاده نشد;

وَ لَمْ یَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ و برای او هیچ گاه شبیه و مانندی نبوده است.

ترجمه ذ کر رکوع

سُبْحانَ رَبِّیَ الْعَظیمِ وَ بِحَمْدِهِ: پاك و منزّه است پروردگار بزرگ من و او را سپاس می گویم.

ترجمه ذ کر سجود

سُبْحانَ رَبِّیَ الْاَعْلی وَ بِحَمْدِهِ: پاك و منزّه است خداوند بلند مقام من و او را سپاس می گویم.

صفحه۱۸۹

ترجمه تشهّد

اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لا شَریكَ لَهُ: گواهی می دهم هیچ کس شایسته پرستش جز خداوند نیست، یگانه است و شریک ندارد.

وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ: و گواهی می دهم محمد(صلی الله علیه وآله) بنده و فرستاده اوست.

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد: خداوندا! درود بفرست بر محمد(صلی الله علیه وآله) و اهل بیت او(علیهم السلام).

ترجمه سلام

اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ: سلام بر توای پیغمبر و رحمت خدا و برکات او بر تو باد.

اَلسَّلاْمُ عَلَیْنا وَ عَلی عِبادِ اللّهِ الصّالِحینَ: سلام بر ما و بر تمام بندگان صالح خدا.

السَّلامُ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ: سلام بر شما ای جمعیّت نمازگزاران و رحمت و برکات

او بر شما باد.

ترجمه تسبیحات

سُبْحانَ اللّهِ وَ الْحَمْدُ لِلّهِ وَ لا إلهَ إلاَّ اللّهُ وَ اللّهُ اَکْبَرُ: پاک و منزّه است خداوند و حمد و ستایش مخصوص اوست و معبودی جز او نیست و خداوند بزرگتر از آن است که به وصف آید.

ترجمه قنوت

رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْاخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النّارِ: خداوندا در دنیا و در سرای دیگر به ما نیکی مرحمت فرما و ما را از عذاب دوزخ نگاه دار!

صفحه ۱۹۰

تعقیبات نماز

مسأله ۱۰۰۱ مستحبّ است نمازگزار بعد از نماز مشغول ذکر و دعا و قرآن شود و این را تعقیب می نامند و بهتر است پیش از آن که از جای خود حرکت کند و وضوی او باطل شود رو به قبله بنشیند و تعقیب را بخواند. در کتابهای دعا تعقیب های زیادی از ائمّه معصومین(علیهم السلام) نقل شده که یکی از مهمترین آنها تسبیح حضرت زهراء(علیها السلام) است، به این ترتیب که ۳۴ مرتبه «اَللّهُ اَکْبَرُ»، سپس ۳۳ مرتبه «اَلْحَمْدُ لِلّهِ» و بعد ۳۳ مرتبه «سُبْحانَ اللّهِ» بگوید و فضیلت و ثواب بسیار دارد.

مسأله ۱۰۰۲ دیگر از مستحبّات بعد از نماز سجده شکر است و آن این است که پیشانی را به قصد شکر بر زمین بگذارد و اگر شکر خداوند را به زبان نیز آورد بهتر است و به قصد رجاء یک مرتبه یا سه مرتبه، یا صد مرتبه «شُکْراً لِلّهِ» بگوید و مستحبّ است هر وقت نعمتی به انسان برسد یا بلایی از او دفع شود سجده شکر به جا آورد.

مسأله ۱۰۰۳ صلوات بر پیغمبر(صلی الله علیه وآله) و آل او(علیهم السلام) بعد از نماز، یا در

حال نماز و همچنین در سایر حالات از مستحبّات مؤکّد است و نیز مستحبّ است هر موقع نام مبارک حضرت رسول(صلی الله علیه وآله) خواه محمّد باشد یا احمد و همچنین لقب و کنیه آن جناب را مانند مصطفی و ابوالقاسم بشنود صلوات بفرستد، حتّی اگر در نماز باشد، همچنین اگر خودش این نامهای مقدّس را بر زبان جاری کند صلوات بفرستد.

مسأله ۱۰۰۴ هنگام نوشتن اسم مبارک حضرت رسول(صلی الله علیه وآله) نیز مستحبّ

است صلوات را بنویسد، حتّی بهتر است هر وقت یاد آن حضرت می کند

هرچند بر زبان جاری نکند صلوات بفرستد و صلوات از اذکار بسیار با فضیلت و پرثواب است.

صفحه ۱۹۱

مبطلات نماز

مسأله ۱۰۰۵ دوازده چیز نماز را باطل می کند که آنها را «مبطلات نماز» می گویند.

اوّل: از بین رفتن یکی از شروط نماز

یعنی: در بین نماز یکی از شرطهای آن از بین برود.

دوم: باطل شدن وضو

مسأله ۱۰۰۶ اگر در بین نماز چیزی که وضو را باطل می کند انجام دهد، خواه عمداً باشد یا سهواً، یا از روی ناچاری نماز او باطل است; ولی کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط جلوگیری کند باید مطابق دستوری که در احکام وضو گفته شد عمل نماید، همچنین خارج شدن خون از زن مستحاضه نماز را باطل نمی کند به شرط این که به دستورات استحاضه عمل کرده باشد.

مسأله ۱۰۰۷ کسی که بی اختیار خوابش برده (مثلاً در حال سجده خوابش برده) امّا نمی داند در سجده نماز بوده یا بعد از آن، در سجده شکر، باید نماز را اعاده کند.

سوم: دست بسته نماز خواندن

مسأله ۱۰۰۸ اگر دست بسته نماز بخواند آن

گونه که بعضی از فرق اسلامی انجام می دهند، حتّی اگر به قصد ادب دستها را روی هم بگذارد، یا دست به سینه نماز بخواند، هرچند شبیه آنها نباشد احتیاط آن است که نماز را اعاده کند، امّا اگر از روی فراموشی و ناچاری یا برای کار دیگری مثل خاراندن دست و مانند آن باشد اشکال ندارد.

چهارم: آمین گفتن

مسأله ۱۰۰۹ اگر بعد از خواندن حمد «آمین» بگوید، احتیاط واجب این است که نماز را تمام کند و اعاده نماید ولی اگر از روی اشتباه یا در حال تقیّه بگوید اشکال ندارد.

پنجم: پشت به قبله نماز خواندن

مسأله ۱۰۱۰ اگر پشت به قبله کند یا کاملاً به طرف راست یا چپ قبله برگردد، خواه از روی عمد باشد یا فراموشی، همچنین اگر عمداً بقدری منحرف شود که نگویند رو به قبله است نمازش باطل است.

مسأله ۱۰۱۱ هرگاه عمداً یا سهواً صورت را به تنهایی کاملاً به طرف راست یا چپ برگرداند بنابر احتیاط واجب نمازش را اعاده کند، ولی اگر صورت را کمی بگرداند بطوری که از قبله خارج نشود نماز باطل نمی شود.

ششم: حرف زدن

مسأله ۱۰۱۲ اگر عمداً حرف بزند، حتّی یک جمله، یا یک کلمه، حتّی کلمه دو حرفی مانند «من» و «ما» نماز او باطل است بلکه بنابر احتیاط اگر دو حرف معنی دار هم نباشد نماز باطل می شود (منظوراز احتیاط در مبطلات نماز آن است که نماز را تمام کرده بعد اعاده کند).

مسأله ۱۰۱۳ سخن گفتن از روی سهو و فراموشی و نسیان نماز را باطل نمی کند.

مسأله ۱۰۱۴ هرگاه کلمه ای بگوید که یک حرف بیشتر ندارد چنانچه معنی داشته باشد

(ماننـد «ق» در عربی یعنی نگه دار) و معنی آن را قصـد کنـد نمـازش باطـل است و اگر قصـد نکنـد امّا متوجّه معنی آن باشـد احتیاط آن است که نماز را اعاده کند.

مسأله ۱۰۱۵ سـرفه کردن، آه کشیدن، عطسه زدن، نماز را باطل نمی کند، هرچند عمدی باشد، ولی گفتن «آخ» و «آه» و مانند اینها که دو حرف دارد اگر عمدی باشد بنابر احتیاط واجب نماز را باطل می کند.

مسأله ۱۰۱۶ ذکر خـدا، قرائت قرآن دعا، در هر جای نماز جایز است اگر جمله ای را مانند «اَللّهُ اَکْبَرُ» به قصد ذکر خدا بگوید، امّا در موقع گفتن، صدا را بلندکند که چیزی را به دیگری بفهماند اشـکال ندارد، ولی دعا و ذکر به زبانهای غیر عربی اشـکال دارد.

مسأله ۱۰۱۷ تکرار کردن آیات حمـد و سوره یا ذکرهای رکوع و سـجود و تسبیحات برای ثواب یا برای احتیاط مانعی نـدارد، امّا اگر به خاطر وسوسه باشد اشکال دارد.

مسأله ۱۰۱۸ نمـازگزار نبایـد در حال نماز به دیگری سـلام کنـد، ولی اگر دیگری به او سـلام کنـد جواب او واجب است، امّا جواب باید مانند سـلام باشد، مثلاً اگر گفت: «اَلسَّلامُ عَلَیْکَ» در جواب بگوید «اَلسَّلامُ عَلَیْکَ» و اگر بگوید «سَـلامٌ عَلَیْکُمْ» در جواب بگوید «سَلامٌ عَلَیْکُمْ»، حتّی اگر بگوید «سلام» در جواب باید بگوید «سلام».

مسأله ۱۰۱۹ در غیر نماز هم جواب سـلام واجب، امّا سلام کردن مستحبّ است و باید جواب را طوری بگوید که جواب سلام محسوب شود، یعنی اگر زیاد فاصله بیندازد که جواب محسوب نشود کار حرامی کرده و جواب دادن واجب نیست.

مسأله ۱۰۲۰ اگر کسی در حال نماز جواب سلام را

ندهد گناه کرده ولی نمازش صحیح است.

مسأله ۱۰۲۱ واجب است جواب سلام را طوری بگوید که سلام کننده بشنود، امّا اگر سلام کننده کر باشد یا در محیطی است که سر و صدا زیاد است چنانچه بطور معمول جواب دهد کافی است و احتیاط آن است که با اشاره نیز به او بفهماند.

مسأله ۱۰۲۲ جواب سلام را باید به قصد جواب بگوید، نه به قصد قرائت بعضی از آیات قرآن و مانند آن.

مسأله ۱۰۲۳ هرگاه مرد یا زن نامحرم حتّی بچّه ای که خوب و بد را می فهمد به نمازگزار یا غیر نمازگزار سلام کند جواب او واجب است.

صفحه۱۹۴

مسأله ۱۰۲۴ هرگاه سلام از روی مسخره یا شوخی باشد و یا طوری غلط بگوید که سلام حساب نشود جواب آنها لازم نیست و احتیاط واجب آن است که در جواب سلام غیر مسلمان فقط «سلام» بگوید، یا تنها «علیک».

مسأله ۱۰۲۵ اگر کسی وارد مجلس شود و به جمعیّت سلام کند جواب او بر همه واجب است، ولی اگر یک نفر جواب دهد کافی است.

مسأله ۱۰۲۶ هرگاه به عدّه ای سلام کند و در میان آنها بعضی مشغول نماز باشند اگر نمازگزار شک کند که سلام کننده قصد او را داشته یا نه، نباید جواب دهد و نیز اگر بداند قصد او را هم داشته، ولی دیگری جواب سلام را بدهد، امّا در این صورت اگر دیگران جواب نگویند او باید جواب دهد.

مسأله ۱۰۲۷ سلام کردن از مستحبّات مؤکّد است و در قرآن مجید و روایات اسلامی روی آن تأکید فراوان شده است و سزاوار است که سواره به پیاده و ایستاده به نشسته و کوچکتر

به بزرگتر سلام کند.

مسأله ۱۰۲۸ اگر دو نفر همزمان به یکدیگر سلام کنند احتیاط واجب آن است که هر دو جواب دهند.

مسأله ۱۰۲۹ این که بعضی در جواب سلام می گویند: «سلام از من» کافی نیست، بلکه سلام دیگر از ناحیه شخص مقابل محسوب می شود و هر دو احتیاطاً باید بعد از آن جواب دهند.

مسأله ۱۰۳۰ مستحبّ است جواب سلام را بهتر از سلام بگویند (البتّه در نماز همان گونه که گفته شد باید مثل آن باشد) مثلاً اگر کسی درغیر نماز بگوید: «سَلامٌ عَلَیْکُمْ» در جواب بگوید : «سَلامٌ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَةُ اللّهِ».

هفتم: خنده

مسأله ۱۰۳۱ خنده عمدی و با صدا نماز را باطل می کند و همچنین خنده ای که در آن بی اختیار باشد، امّا تبسم و لبخند نماز را باطل نمی کند هرچند عمدی باشد و نیز خنده سهوی به گمان این که در حال نماز نیست موجب باطل شدن نماز نمی شود.

صفحه۱۹۵

مسأله ۱۰۳۲ هرگاه برای جلوگیری از صدای خنده به خود فشار آورد بطوری

که حالش تغییر کند و رنگش سرخ شود و بدن تکان بخورد بطوری که

از شکل نمازگزار بیرون رود نماز او باطل است واگر به این حد نرسد اشکالی

ندارد.

هشتم: گریه کردن

مسأله ۱۰۳۳ گریه کردن با صدا نماز را باطل می کند هرچند بی اختیارشود، بلکه بنابر احتیاط واجب گریه بی صدا نیز نماز را باطل می کند اینهادر صورتی است که گریه از ترس خدا و برای آخرت نباشد، و الاّ نه تنها نماز را باطل نمی کند، بلکه از بهترین اعمال و از کارهای اولیای خداست.

نهم: بهم خوردن صورت نماز

مسأله ۱۰۳۴ کارهایی که صورت نماز را به

هم می زنـدماننـد کف زدن و به هوا پریـدن و ماننـد آن، خواه از روی عمـد باشـد یا از روی فراموشـی باعث باطل شدن نماز است، امّا کارهایی که صورت نماز را به هم نمی زند اشکالی ندارد مانند اشاره کردن به دست.

مسأله ۱۰۳۵ هرگاه در اثناء نماز آنقـدر سـکوت کنـد که از صورت نمازگزار خارج شود نمازش باطل است، امّا اگر مقـداری سکوت کنـد و شک کنـد که آیا این مقـدار سـکوت، نماز را به هم زده یا نه، نمازش صـحیح است، همچنین اگر کاری انجام داده که شک دارد صورت نماز را به هم می زند یا نه.

صفحه۱۹۶

دهم: خوردن و آشامیدن

مسأله ۱۰۳۶ خوردن و آشامیدن به گونه ای که صورت نماز را به هم زند موجب باطل شدن نماز است، ولی اگر ذرّاتی از غذا و مانند آن در دهان باشد و موقع نماز فرو برد نماز را باطل نمی کند.

یازدهم: شک

مسأله ۱۰۳۷ از مبطلات نماز شک در رکعتهای نماز دو رکعتی، یا سه رکعتی، همچنین شک در رکعت اوّل و دوم نماز چهار رکعتی است.

دوازدهم: کم یا زیاد کردن ارکان

مسأله ۱۰۳۸ اگر رکنی از ارکان نماز را کم یا زیاد کنـد عمداً باشد یا سـهواً، مانند کم و زیاد کردن رکوع، یا دو سـجده باهم موجب باطل شـدن نماز است، امّا کم و زیاد کردن چیزی که رکن نیست اگر عمدی نباشد اشـکالی ندارد و اگر از روی عمد باشد نماز را باطل می کند، مانند کم و زیاد کردن یک سجده.

مسأله ۱۰۳۹ هرگاه بعد از نماز شک کند که چیزی از مبطلات را در نماز انجام داده یا نه اعتنا

نکند و نمازش صحیح است.

اموری که در نماز مکروه است

مسأله ۱۰۴۰ هرکاری که خضوع و خشوع نمازگزار را از بین ببرد مکروه است، از جمله نگاه کردن به چپ و راست (البته اگر صورت را زیاد برگرداند نماز اشکال دارد) و بازی کردن با ریش و با دست خود و داخل کردن انگشتها در یکدیگر و انداختن آب دهان و نگاه کردن به خط انگشتر و نیز مکروه است هنگامی که مشغول حمد و سوره و ذکر نماز است برای شنیدن حرف کسی ساکت شود، همچنین مکروه است که انسان در موقع خواب آلودگی یا وقتی که نیاز به دفع بول و غائط دارد، یا لباس تنگ در تن کرده نماز بخواند.

صفحه۱۹۷

مواردی که شکستن نماز جایز است

مسأله ۱۰۴۱ شکستن نماز واجب عمداً بنابر احتیاط جایز نیست، ولی برای جلوگیری کردن از ضرر قابل توجّه مالی یا بدنی مانعی ندارد، مثلاً اگر جان نمازگزار یا کسی که حفظ جان او واجب است به خطر بیفتد و بدون شکستن نماز رفع خطر ممکن نباشد باید نماز را شکست، همچنین برای حفظ مالی که نگهداری آن لازم است، امّا برای مالی که اهمّیّت چندانی ندارد، مکروه است.

مسأله ۱۰۴۲ هرگاه مشغول نماز باشد و طلبکاری طلب خود را مطالبه کند، چنانچه بتواند در بین نماز طلب او را بدهد و صورت نماز به هم نخورد بهتر است در همان حال بپردازد، ولی اگر بدون شکستن نماز ممکن نیست صبر کند تا نماز تمام شود و این مقدار تأخیر منافات با فوریت ادای دین ندارد مگر این که ضرورت خاصی داشته باشد، مثل این که همراهان وهمسفران طلبکار می روند واو به زحمت می

افتد.

مسأله ۱۰۴۳ هرگاه در اثناء نماز بفهمد مسجد نجس شده و تطهیر مسجد نماز را به هم نزند آن را تطهیر کند، در غیر این صورت بعد از نماز اقدام به تطهیر مسجد نماید و احتیاط آن است که نماز خود را طولانی نکند.

مسأله ۱۰۴۴ در مواردی که شکستن نماز واجب است چنانچه ادامه دهد معصیت کرده و نماز او نیز اشکال دارد.

مسأله ۱۰۴۵ اگر پیش از رکوع متوجّه شود اذان و اقامه را فراموش کرده چنانچه وقت وسعت داشته باشد بهتر است نماز را بشکند و اذان و اقامه را بگوید و دوباره شروع کند.

صفحه۱۹۸

شکّیّات نماز

شکّیّات نماز

مسأله ۱۰۴۶ شکیّات نماز ۲۳ قسم است:

۱ شکهایی که نماز را باطل می کند و آن ۸ قسم است.

۲ شکهایی که نباید به آن اعتنا کرد و آن ۶ قسم است.

۳ شکهای صحیح و آن ۹ قسم است که شرح همه آنها در مسائل آینده به خواست خدا می آید.

۱ شکهای باطل

مسأله ۱۰۴۷ شکهای هشتگانه ای که نماز را باطل می کند به شرح زیر است:

۱ شک در رکعتهای نماز دو رکعتی مانند نماز صبح و نماز مسافر، ولی شک در نمازهای مستحب دو رکعتی نماز را باطل نمی کند.

۲ شک در رکعتهای نماز سه رکعتی (مغرب).

۳ شک در نماز چهار رکعتی هرگاه یک طرف شک ،یک باشد، مثل این که شک کند یک رکعت خوانده یا سه رکعت.

۴ شک در نمازهای چهار رکعتی پیش از تمام شدن سجده دوم در حالی که یک طرف شک دو باشد (مانند شک دو و سه قبل از اتمام دو سجده).

۵ شک بین دو و پنج یا بیشتر از پنج.

۶ شک بین سه و شش یا بیشتر (البتّه این شکها کمتر اتّفاق می افتد ولی در عین حال باید حکم آن روشن شود).

۷ شک بین چهار و شـش یا بیشتر، ولی در اینجا احتیاط واجب آن است کهماننـد شک چهار و پنـج عمل کنـد، یعنی بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد و سپس نماز را دوباره بخواند.

صفحه۱۹۹

۸ شک در عدد رکعتهای نماز که اصلاً نداند چند رکعت خوانده است.

مسأله ۱۰۴۸ اگر یکی از شکهای باطل در اثناء نماز برای انسان پیش آید نمی تواند

نماز را بشکند، بلکه باید اوّل مقداری فکر کند اگر شک پابرجا شود، نماز را رها کند.

۲ شکهایی که اعتبار ندارد

مسأله ۱۰۴۹ شکهایی که نباید به آنها اعتنا کرد به شرح زیر است:

۱ شکّ بعد از محل

۲ شکّ بعد از سلام

۳ شکّ بعد از گذشتن وقت نماز

۴ شکّ کثیرالشّک یعنی کسی که زیاد شک می کند.

۵ شکّ امام و ماموم

۶ شکّ در نمازهای مستحبّی و شرح هر یک از اینها در مسائل آینده می آید.

اوّل: شکّ بعد از محل

مسأله ۱۰۵۰ هرگاه در اثناء نماز بعد از گذشتن محل چیزی، شک کند آن را به جا آورده یا نه مثل این که بعد از داخل شدن در رکوع، شک در حمد و سوره کند و یا بعد از ورود در سجده شک در رکوع کند، در هیچ یک از این موارد نباید به شکّ خود اعتنا کند، خواه جزء بعدی رکن باشد یا غیر رکن.

مسأله ۱۰۵۱ هرگاه در آیات حمد یا سوره شک کند، مثلاً موقعی که وارد آیه دوم شده شک کند آیه اوّل را خوانده یا نه یا وارد کلمه ای از یک آیه شده، شک کند کلمه قبل را خوانده باید بنابر احتیاط برگردد و آن را به قصد قربت به جا آورد و بعد دنبال آن را ادامه دهد.

مسأله ۱۰۵۲ هرگاه بعد از رکوع یا سجود بداند ذکر واجب را گفته امّا نمی داند با شرایط و بطور صحیح انجام داده یا نه، به شکّ خود اعتنا نکند.

صفحه ۲۰۰

مسأله ۱۰۵۳ اگر در حال برخاستن شک کند تشهّد را به جا آورده یا نه یا در حالی که به سجده می رود شک کند رکوع را به

جا آورده یا نه احتیاط واجب آن است که برگردد و به جا آورد.

مسأله ۱۰۵۴ کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند هرگاه موقعی که حمد و تسبیحات می خواند شک کند سجده یا تشهّد را به جا آورده یانه، باید اعتنا نکند، امّا اگر پیش از آن که مشغول حمد و تسبیحات شود شک کند باید به جا آورد.

مسأله ۱۰۵۵ هرگاه قبل از گذشتن محل، شک کند و برگردد و به جا آورد، بعد معلوم شود آن جزء را انجام داده بود و بار دوم اضافه بوده، اگر رکن باشد نمازش باطل می شود و اگر رکن نباشد صحیح است.

مسأله ۱۰۵۶ هرگاه بعد از گذشتن محل، شک کند و طبق دستور، اعتنا نکرده و بگذرد، بعد متوجّه شود که آن عمل مشکوک را انجام نداده، هرگاه وارد رکن بعد نشده باید برگردد و به جا آورد و اگر وارد رکن بعد شده نمازش صحیح است، مگر آن که آن جزء مشکوکی که ترک شده رکن باشد.

مسأله ۱۰۵۷ هرگاه شک کند که «سلام» نماز را گفته یا نه یا شک کند درست گفته یا نه چنانچه وارد نماز دیگری شده، یا مشغول کاری است که نماز را به هم می زند،و از حال نمازگزار بیرون رفته باید به شکّ خود اعتنا نکند و اگر پیش از اینهاست باید برگردد و سلام را بگوید.

دوم: شکّ بعد از سلام

مسأله ۱۰۵۸ هرگاه بعد از سلام نماز شک کند که نمازش صحیح بود یا نه خواه شک مربوط به عدد رکعتهای نماز باشد یا شرایط نماز، مانند قبله و طهارت و یا اجزای نماز مانند رکوع و سجود،

به شکّ خود اعتنا نمی کند.

سوم: شکّ بعد از وقت

مسأله ۱۰۵۹ هرگاه بعد از گذشتن وقت نماز شک کند که نماز را خوانده یا نه یا حتّی گمان کند نخوانده است، به شک اعتنا نکند، ولی هرگاه پیش از گذشتن وقت نماز شک کند، باید نماز را به جا آورد، حتّی اگر گمان دارد نماز را خوانده کافی نیست.

مسأله ۱۰۶۰ هرگاه بعد از گذشتن وقت نمازظهر و عصر بداند فقط چهار رکعت نماز خوانده، ولی نداند به نیّت ظهر بوده یا عصر باید چهار رکعت نماز قضا به نیّت ما فی الذّمّه (یعنی نمازی که بر او واجب است) خواه ظهر یا عصر به جا آورد، امّا اگر بعد از گذشتن وقت نماز مغرب و عشا بداند یکی از آن دو نماز را به جا آورده ولی نداند مغرب بوده یا عشا بایدهم نماز مغرب را قضا کند و هم عشا را.

چهارم: شکّ کثیرالشّک

مسأله ۱۰۶۱ «کثیرالشّک» یعنی کسی که زیاد شک می کند نباید به شکّ خود اعتنا کند، خواه در عدد رکعات نماز باشد، یا در اجزای نماز، یا شرایط نماز.

مسأله ۱۰۶۲ کثیرالشّک کسی است که بگویند زیاد شک می کند و اگر کسی در یک نماز سه مرتبه شک کند یا در سه نماز پشت سرهم شک کند کثیرالشّک است.

مسأله ۱۰۶۳ هرگاه به خاطر یک حالت فوق العاده مانند بیماری، غضب یا مصیبت موقّتاً گرفتار حالت کثرت شک شود باید به شکّ خود اعتنا کرده و مطابق احکام آن رفتار کند.

مسأله ۱۰۶۴ منظور از اعتنا نکردن به شک این است که آن طرف را که به نفع اوست بگیرد، مثلاً اگر شک کند

سجده یا رکوع را به جا آورده، بنا بگذارد که به جا آورده است، هرچند از محل آن نگذشته است، یا اگر شک کند نماز صبح را دو رکعت خوانده یا سه رکعت، بنا بگذارد که دو رکعت خوانده است.

مسأله ۱۰۶۵ کسی که فقط در یک مورد نماز زیاد شک می کند (مثلاً در حمد و سوره) چنانچه در چیزهای دیگر شک کند باید به دستور شک عمل نماید، تنها درموردی که زیاد شک می کند اعتنا نخواهد کرد، همچنین اگر کسی در نماز معیّنی مانند نماز صبح زیاد شک می کند، فقط در آن باید اعتنا نکند و نیز اگر کسی در مکان مخصوصی (مثلاً وقتی در میان جمع نماز می خواند) زیاد شک می کند فقط در همان جا اعتنا به شکّ خود نمی کند.

مسأله ۱۰۶۶ هرگاه انسان شک کند کثیرالشّک شده یا نه بنا می گذارد بر این که کثیرالشّک نشده و بعکس اگر کثیرالشّک بوده، تا یقین نکند به حال معمولی برگشته، باید به شکّ خود اعتنا نکند.

مسأله ۱۰۶۷ کسی که زیاد شک می کند اگر شک کند رکنی را به جا آورده یا نه (مانند رکوع) و به آن اعتنا نکند بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده است، چنانچه وارد رکن بعد نشده باید آن را به جا آورد و اگر مشغول رکن بعد شده نمازش باطل است، ولی اگر غیر رکن باشد و بعد یادش بیاید که به جا نیاورده، چنانچه وارد رکن بعد نشده به جا می آورد و اگر وارد رکن بعد شده بر نمی گردد و نمازش صحیح است.

مسأله ۱۰۶۸ اشخاص وسواسی

باید به یقین و شکّ خود عمل نکنند بلکه مطابق اشخاص معمولی عمل کنند خواه یقین برای آنها حاصل شود یا نه، و الاّ در بسیاری از موارد نمازشان باطل خواهد بود.

پنجم: شکّ امام و مأموم

مسأله ۱۰۶۹ اگر امام جماعت در عدد رکعتهای نماز شک کند، مثلاً نداند سه رکعت خوانده یا چهاررکعت هرگاه مأموم بداند چهار رکعت خوانده با علامتی به امام می فهماند و امام باید مطابق آن عمل کند و بعکس اگر امام می داند چند رکعت خوانده، ولی مأموم شک می کند، باید از امام پیروی کند و به شکّ خود اعتنا نکند.

مسأله ۱۰۷۰ برای آگاه کردن امام ممکن است به عدد رکعات نماز دست بر زانو بزند، یا «اللّه اکبر» بگوید و یا به هر ترتیب دیگر که سخن گفتن و کاری بر خلاف نماز انجام دادن در آن نباشد، ولی نباید قبل از امام برخیزد و نماز خود را ادامه دهد.

ششم: شکّ در نماز مستحبّی

مسأله ۱۰۷۱ هرگاه در عدد رکعتهای نماز مستحبّی شک کند مخیّر است بنا را بر کمتر بگذارد یا بیشتر، مگر این که طرف بیشتر، نماز را باطل کند که در این صورت بنا را بر کمتر می گذارد، مثلاً اگر شک میان یک و دو کند مخیّر است بنا را بر یک یا دو بگذارد، امّا اگر شک در میان دو و سه کند حتماً بنا را بر دو، می گذارد.

مسأله ۱۰۷۲ کم و زیاد شدن رکن در نافله نیز اشکال دارد.

مسأله ۱۰۷۳ شک در افعال نماز مستحب با نماز واجب فرق ندارد، مثلاً اگر شک در حمد یا رکوع کند چنانچه محل آن نگذشته

است باید به جا آورد و اگر محلّ آن گذشته است اعتنا نکند.

مسأله ۱۰۷۴ در نمازهای مستحبّی بنابر احتیاط واجب بایـد به ظنّ و گمان خود عمل کنـد، تا آنجا که نماز را باطل نمی کند، مثلاً اگر گمانش به دو رکعت می رود بنا بر آن بگذارد و اگر گمانش به سه رکعت می رود باید بنا بر همان دو بگذارد.

مسأله ۱۰۷۵ نمازهای مستحب سجده سهو ندارد، یعنی اگر کاری کند که در نمازهای واجب سجده سهو دارد، در نمازهای مستحب سجده سهو لازم نیست، همچنین سجده و تشهّد فراموش شده در نمازهای مستحب قضا ندارد.

مسأله ۱۰۷۶ هرگاه بعـد از گذشـتن وقت نماز نافله شک کنـد آن را به جا آورده یا نه، اعتنا نکند و اگر وقت باقی است به جا آورد.

۳ شکهای صحیح

مسأله ۱۰۷۷ چنانچه گفته شد شک در عدد رکعتهای نمازهای چهار رکعتی در نُه صورت صحیح است:

صفحه۲۰۴

اوّل شک میان «دو و سه» بعد از سر برداشتن از سجده دوم: باید بنابگذارد که سه رکعت خوانده و یک رکعت دیگر بخواند و نماز را تمـام کنـد و بعـد از نمـاز، یـک رکعت نماز احتیاط ایسـتاده به دسـتوری که بعـداً گفته می شود به جا آورد و اگر در سجده دوم بعد از ذکر واجب شک کند بنا بر احتیاط واجب همین دستور را عمل کند، بعداً نماز را هم اعاده نماید (این حکم در تمام مواردی که شک باید بعد از تمام کردن سجده دوم باشد جاری است).

دوّم شک میان «سه و چهار»: که در هر جای نماز باشد بنابر چهار می گذارد و نماز را تمام کرده و بعداًزآن یک رکعت

نماز احتیاط ایستاده، یا دو رکعت نشسته، به جا می آورد.

سوم شک میان «دو و چهار» بعد از سر برداشتن از سجده دوم: که باید بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند.

چهارم شک میان «دو و سه و چهار» بعد از سر برداشتن از سجده دوم: باید بنا را بر چهار بگذارد و بعد از نماز، دو رکعت نماز احتیاط ایستاده، سپس دو رکعت نشسته به جا آورد.

پنجم شک میان «چهار و پنج» بعد از سر برداشتن از سجده دوم: بنا را بر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند و بعد از آن دو سجده سهو به جا می آورد.

ششم شک میان «چهار و پنج» در حال ایستاده: باید بنشیند تا شک او تبدیل به سه و چهار شود و بنا را بر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند بعد یک رکعت نماز احتیاط ایستاده، یا دو رکعت نشسته به جا می آورد و احتیاط واجب آن است که نماز را نیز اعاده کند.

هفتم شک بین «سه و پنج» در حال ایستاده: باید بنشیند و شک او به دو و چهار برمی گردد، بنا را بر چهار می گذارد و نماز را تمام می کند، سپس دو رکعت نماز احتیاط ایستاده به جا می آورد و بنابر احتیاط واجب اصل نماز را نیز اعاده می کند.

هشتم شک بین «سه و چهار و پنج» در حال ایستاده: باید بنشیند و شک او به دو و سه و چهار برمی گردد، بنا را بر چهار می گذارد و نماز را

تکمیل کرده، سپس دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و بعد دورکعت نشسته به جا می آورد و احتیاطاً اصل نماز را اعاده می کند.

صفحه۲۰۵

نهم شک میان «پنج و شش» در حال ایستاده: باید بنشیند و شک او به چهار و پنج بر می گردد، نماز را تمام کرده و دو سجده سهو به جا می آورد و بنابر احتیاط اصل نماز را اعاده می کند.

مسائل متفرّقه شکّیات

مسأله ۱۰۷۸ هرگاه یکی از شکهای صحیح برای انسان پیش آید نمی تواند نماز را بشکند، بلکه باید به دستورهای بالا عمل کند و در مورد تمام شکها باید قبلاً کمی فکر کند اگر یقین به هیچ طرف حاصل نشد و یا گمان در مواردی که معتبر است بر هیچ طرف قرار نگرفت، چنانچه از شکهای باطل باشد نماز را رها می کند و اگر از شکهای صحیح باشد به دستور آن عمل می نماید.

مسأله ۱۰۷۹ ظن و گمان در رکعات نماز در حکم یقین است، یعنی باید بنابر گمان بگذارد و نماز را ادامه دهد، ولی اگر در رکعت اوّل و دوم باشد احتیاط واجب این است که نماز را بعداً نیز اعاده کند.

مسأله ۱۰۸۰ هرگاه در ابتدا گمانش به یک طرف قرار گرفت و بعد هر دو مساوی شد و حالت شک پیدا کرد، باید به دستور شک عمل کند و بعکس اگر نخست حالت شک داشت و بعد گمانش بیشتر به یک طرف شد، باید مطابق گمان عمل کند، ولی اگر شک از شکهایی است که نماز را باطل می کند و پا برجا شد باید نماز را از سر گیرد و مبدّل شدن آن به ظن

اثری ندارد.

مسأله ۱۰۸۱ کسی که نمی داند حالتی که برای او پیدا شده است شک است یا ظن باید به احکام شک عمل کند.

مسأله ۱۰۸۲ هرگاه مشغول تشهّد است، یا وارد رکعت بعد شده و شک کند آیا دو سجده را به جا آورده یا نه و در همان موقع یکی از شکهایی که اگر بعد از تمام شدن دو سجده اتّفاق بیفتد صحیح است برای او پیش آید (مثلاً شک میان دو و سه) باید بنا بگذارد که سجده ها را به جا آورده و به دستور شک عمل کند و نمازش صحیح است، ولی اگر قبل از گذشتن از محلّ سجده شک کند نمازش باطل است.

صفحه۲۰۶

مسأله ۱۰۸۳ هرگاه شکّ او از بین برود و شکّ دیگری به جای آن پیدا شود، باید به شکّ دوم عمل کند، مثلاً اگر شک در میان دو و سه بود، بعد یقین کرد سه رکعت را خوانده و شکّ میان سه و چهار کرد، باید به دستور شکّ سه و چهار عمل کند.

مسأله ۱۰۸۴ هرگاه می داند در وسط نماز شکّ کرده، امّا نمی داند مثلاً شکّ دو و سه بوده، یا دو و چهار، احتیاط واجب آن است که به دستور هر دو عمل کند و نماز را نیز اعاده نماید.

مسأله ۱۰۸۵ کسی که نشسته نماز می خواند اگر شکّی کند که باید برای آن یک رکعت نماز احتیاط ایستاده، یا دورکعت نشسته بخواند، باید یک رکعت نماز نشسته به جا آورد و اگر شکّی کند که باید برای آن دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند باید دو رکعت نشسته به جا آورد، همچنین در سایر

شکها.

مسأله ۱۰۸۶ کسی که نماز ایستاده می خواند اگر موقع خواندن نماز احتیاط از ایستادن عاجز شود، باید مثل کسی که نماز را نشسته می خواند و حکم آن در مسأله قبل گذشت نماز احتیاط را به جا آورد و بعکس کسی که نماز نشسته می خواند اگر موقع خواندن نماز احتیاط بتواند بایستد باید به وظیفه کسی که نماز را ایستاده می خواند عمل کند.

طریقه نماز احتیاط

مسأله ۱۰۸۷ نماز احتیاط که برای شک در رکعتهای نماز به جا آورده می شود به این ترتیب است که بعد از سلام نماز باید فورا نیّت نماز احتیاط کند و اللّه اکبر بگوید و حمد را بخواند (و سوره را ترک کند) بعد به رکوع رود و مانند نمازهای معمولی سجده نماید، اگرنماز احتیاط او یک رکعت است بعد از دو سجده تشهّد بخواند و سلام دهد و اگر دو رکعت است بعد از دو سجده یک رکعت دیگر را مثل رکعت اوّل به جا آورد و بعد از تشهّد سلام دهد.

صفحه۲۰۷

مسأله ۱۰۸۸ نماز احتیاط اذان و اقامه و سوره و قنوت ندارد و حمد را باید آهسته بخواند، حتّی احتیاط واجب آن است که «بسم اللّه» را نیز آهسته بگوید ودر میان اصل نماز و نماز احتیاط کاری که نماز را باطل می کند انجام ندهد.

مسأله ۱۰۸۹ هرگاه قبل از خواندن نماز احتیاط متوجّه شود نمازی را که خوانده است درست بوده، نماز احتیاط لازم نیست و اگر در وسط نماز احتیاط بفهمد می تواند آن را رها کند.

مسأله ۱۰۹۰ هرگاه پیش از خواندن نماز احتیاط متوجّه شود که رکعتهای نمازش کم بوده، مثلاً به جای چهار

رکعت سه رکعت خوانـده، چنانچه کاری که نماز را باطل کند انجام نداده باید آن مقدار را که کم خوانده است انجام دهد و برای سـلام بی جا احتیاطاً دو سـجده سـهو به جا می آورد و اگر کاری که نماز را باطل می کنـد انجام داده بایـد نماز را اعاده کند.

مسأله ۱۰۹۱ هرگاه بعد از نماز احتیاط بفهمد کسری نمازش درست به اندازه نماز احتیاط بوده (مثلًا در شک میان سه و چهار یک رکعت نماز احتیاط بخواند و بعد بفهمد نماز راسه رکعت خوانده) نمازش صحیح است و اگر بفهمد کسری نماز کمتر از نمـاز احتیـاط بوده بنـابر احتیـاط واجب بایـد کسـری نمـاز را بلافاصـله به جـا آورد و اصل نماز را هم اعاده کنـد و اگر بفهمد کسـری نماز بیشتر از نماز احتیاط بوده، چنانچه بعـد از نماز احتیاط کاری که نماز را باطل کند انجام نداده، احتیاط واجب این است کسری نماز را به جا آورد و اصل نماز را هم اعاده کند.

مسأله ۱۰۹۲ اگر کسـی شک کنـد نماز احتیاطی که بر او واجب بوده به جا آورده است یا نه،چنانچه بعـد از وقت نماز باشد به شکّ خود اعتنا نکنـد و اگر هنوز وقت نماز باقی است در صورتی که مشـغول کار دیگری نشـده باید نماز احتیاط را بخواند و اگر کـاری که نمـاز را باطل می کنـد به جا آورده است احتیاط واجب آن است که نماز احتیاط را بخوانـد و نماز را هم اعاده کند.

صفحه۲۰۸

مسأله ۱۰۹۳ دستور نماز احتیاط از نظر کم و زیاد کردن رکن و اجزای غیر رکن و شک در به جا آوردن اجزا مانند

سایر نمازهای واجب است.

مسأله ۱۰۹۴ اگر در عـدد رکعتهای نماز احتیاط نیز شک کنـد باید بنا را بر بیشتر بگذارد، امّا اگر طرف بیشتر نماز را باطل می کند، بنا را بر کمتر می گذارد و نمازش صحیح است.

مسأله ۱۰۹۵ برای کم و زیاد کردن اجزاء نماز احتیاط از روی سهو، سجده سهو واجب نیست.

مسأله ۱۰۹۶ اگر در نماز احتیاط تشـهّد یا سـجده را فراموش کنـد احتیاط واجب آن است که بعد از سـلام، قضای آن را به جا آورد.

مسأله ۱۰۹۷ هرگاه قضای سـجده یا قضای تشـهّد یا سـجده سـهو بر او واجب شـده و در عین حال نماز احتیاط نیز بر او واجب است باید اوّل نماز احتیاط را به جا آورد، بعد قضای سجده یا تشهّد را و بعد سجده سهو را.

مسأله ۱۰۹۸ احکامی که درباره شکّ و سهو و ظنّ در نمازهای واجب روزانه گفته شد، در سایر نمازهای واجب نیز عیناً وجود دارد، مثلاً اگر در نماز آیات شک کنـد که یک رکعت خوانـده یا دورکعت چون شک او در نماز دو رکعتی است نماز باطل می شود، همچنین سایر احکام شکّ و سهو و ظنّ.

مواردی که سجده سهو واجب است

مسأله ۱۰۹۹ برای چند چیز بنابر احتیاط واجب باید بعد از نماز دو سجده سهو به دستوری که گفته می شود به جا آورد:

۱ کلام بی جا، یعنی سهواً به گمان این که نماز تمام شده حرف بزند.

۲ سلام بی جا، یعنی مثلاً در رکعت دوم نماز چهار رکعتی سلام بدهد.

۳ سجده فراموش شده.

۴ تشهّد فراموش شده.

۵ به جای ایستادن سهواً بنشیند، یا به جای نشستن برخیزد.

۶ در شکّ میان چهار و پنج بعد از

سجده دوم واجب است نماز را تمام کند، بعداً دو سجده سهو بجا آورد و برای کم و زیاد کردن غیر اینها سجده سهو مستحبّ است.

احکام سجده سهو

مسأله ۱۱۰۰ اگر چیزی را غلط خوانده و دوباره بطور صحیح بخواند سجده سهو ندارد.

مسأله ۱۱۰۱ اگر در نماز چند کلمه یا چند جمله بگوید بطوری که از صورت نمازگزار خارج نشود وهمه آن یکی حساب شود، دوسجده سهو برای همه کافی است.

مسأله ۱۱۰۲ هرگاه اشتباهاً «اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ» را

بگوید سجده سهو واجب نیست، بلکه مستحبّ است، ولی اگر مقداری از دو سلام دیگر را بگوید احتیاط واجب انجام سجده سهو است و هرگاه هر سه سلام را

در جایی که نباید سلام دهد از روی اشتباه بگوید دو سجده سهو برای همه کفایت می کند.

مسأله ۱۱۰۳ اگر سجده سهو واجب را بعد از سلام نماز عمداً به جا نیاورده معصیت کرده و باید هرچه زودتر به جا آورد، ولی نمازش باطل نیست.

مسأله ۱۱۰۴ اگر شک دارد کاری که موجب سجده سهو می شود انجام داده یا نه، چیزی بر او نیست و اگر شک کند دو سجده سهو بر او واجب شده یا چهار سجده سهو، همان دو سجده کافی است.

صفحه ۲۱۰

دستور سجده سهو

مسأله ۱۱۰۵ سجده سهو به ترتیب زیر است بعد از نماز بلافاصله نیّت سجده سهو می کند و بعد به سجده می رود و می گوید: «بِسْمِ اللّهِ وَ بِاللّهِ اَلسَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَهُ اللّهِ وَ بَرَکاتُهُ» سپس سر از سجده بر می دارد و می نشیند، دوباره به سجده می رود و همان ذکر را می گوید

و بعد از آن که سر از سجده برداشت تشهّد می خواند و سلام می دهد و احتیاط آن است که در تشهّد به مقدار واجب اکتفا کند و تنها به سلام آخر قناعت نماید.

مسأله ۱۱۰۶ سجده سهو باید رو به قبله و با حالت وضو و طهارت باشد و پیشانی را نیز بر چیزی گذارد که سجده نماز بر آن جایز است.

قضای سجده و تشهّد فراموش شده

مسأله ۱۱۰۷ هرگاه کسی یک یا چند سجده نماز را فراموش کرد باید قضای آن را بعد از نماز به جا آورد (البته اگر دو سجده از یک رکعت فراموش شود نماز باطل است) همچنین اگر تشهّد را فراموش نماید باید بلافاصله بعد از نماز آن را قضا کند و علاوه بر قضای سجده و تشهّد باید برای هر کدام بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد (ولی چنان که قبلاً نیز گفته شد تشهّد سجده سهو، کفایت از تشهّد فراموش شده می کند).

مسأله ۱۱۰۸ در قضای سجده و تشهّد فراموش شده تمام شرایط نماز مانند طهارت و قبله و شرطهای دیگر لازم است و باید بلافاصله بعد از نماز انجام دهد.

مسأله ۱۱۰۹ اگر یک سجده و تشهّد را فراموش کند احتیاط واجب آن است که هر کدام را اوّل فراموش کرده اوّل قضا کند و اگر نداند کدام یک را اوّل فراموش کرده

احتیاطاً یک سجده و بعد یک تشهّد و بار دیگر یک سجده به جا می آورد، تا یقین کند سجده و تشهّد رابه ترتیبی که فراموش کرده قضا کرده است.

صفحه۲۱۱

مسأله ۱۱۱۰ هرگاه بعد از نماز کاری کند که صورت نماز را به هم

می زند یا نماز را باطل می کند (مثل این که پشت به قبله کند) باید قضای سجده و تشهّد را به جا آورد و نماز را بنابر احتیاط واجب اعاده کند و اگر کاری کند که سجده سهو می آورد، بعد از قضای سجده یا تشهّد احتیاط آن است که سجده سهو به جا آورد.

مسأله ۱۱۱۱ اگر شک دارد که سجده یا تشهّد را فراموش کرده یا نه واجب نیست قضا کند و اگر می داند یکی را فراموش کرده، امّا نمی داند کدام یک بوده، هر دو را قضا کند و هر کدام را اوّل به جا آورد مانعی ندارد.

مسأله ۱۱۱۲ هر گاه علاوه بر قضای سجده یا تشهّد، سجده سهو نیز بر ذمّه او باشد، باید بعد از نماز اوّل سجده یا تشهّد را قضا کند و بعد سجده سهو را به جا آورد.

مسأله ۱۱۱۳ هر گاه شک کند که آیا قضای سجده یا تشهّد فراموش شده که بر عهده او بود بعد از نماز به جا آورده یا نه، چنانچه وقت نماز نگذشته سجده یا تشهّد را قضا نماید و اگر گذشته نیز بنابر احتیاط واجب باید قضای آن را به جا آورد و نماز او صحیح است.

مسأله ۱۱۱۴ برای قضای سجده یا تشهّد، بعد از نماز نیّت می کند، سپس همان سجده یا تشهّد را بدون اللّه اکبر و چیز اضافی دیگر قضا می کند و بعد بنابر احتیاط سجده سهو به جا می آورد.

خلل در اجزاء و شرایط نماز

مسأله ۱۱۱۵ اگر چیزی از واجبات نماز را عمداً کم و زیاد کند نماز او باطل است، امّا اگر به واسطه ندانستن مسأله باشد اگر آن جزء

از ارکان نماز است، نماز باطل می شود و اگر غیر ارکان است، نمازش صحیح است به شرط این که جاهل قاصر باشد، یعنی دسترسی برای یادگرفتن مسأله نداشته باشد.

مسأله ۱۱۱۶ هرگاه سهواً چیزی از اجزای نماز را کم و زیاد کند اگر از ارکان نماز باشدنماز باطل است واگر از غیرارکان باشد نماز صحیح است و در صورتیکه شرایطی مثل وضو یا غسل انجام نشده باشد نماز باطل است، خواه عمداً باشد یا سهواً.

مسأله ۱۱۱۷ اگر پیش از سلام نماز یادش بیاید که یک رکعت یا بیشتر از آخر نماز را نخوانده، باید آن را به جا آورد و نمازش صحیح است، ولی اگر بعد از سلام متوجّه شود چنانچه کاری که نماز را عمداً و سهواً باطل می کند (مانند پشت به قبله کردن) انجام داده نماز باطل است و اگر انجام نداده باید بلافاصله رکعت های فراموش شده را به جا آورد و نمازش صحیح است و احتیاط واجب آن است که سجده سهو برای سلام بی جا انجام دهد.

مسأله ۱۱۱۸ هرگاه بفهمد نماز را پیش از وقت خوانده، یا پشت به قبله به جا آورده، باید آن را اعاده کند و اگر وقت گذشته قضا نماید، امّا اگر سهواً نماز را به طرف راست یا چپ خوانده نماز باطل نیست.

نماز مسافر

نماز مسافر

مسأله ۱۱۱۹ مسافر با «هشت شرط» باید نمازهای چهار رکعتی را دو رکعت به جا آورد:

شرط اوّل سفر او کمتر از هشت فرسخ شرعی نباشد

مسأله ۱۱۲۰ کسی که رفتن و برگشتن او هشت فرسخ (حدود ۴۳ کیلومتر) است باید نماز را شکسته بخواند، خواه رفتنش چهار فرسخ (۵/۲۱ کیلومتر تقریباً) باشد یا کمتر یا بیشتر، همین اندازه که رفتن و برگشتن او هشت فرسخ باشد نماز شکسته است و خواه در همان روز و شب برگردد یا فاصله ای بیفتد، مگر این که در بین این مسافت، ده روز قصد اقامه کند.

مسأله ۱۱۲۱ اگر شک دارد سفر او هشت فرسخ است یا نه، نباید نماز را شکسته بخواند، ولی در صورت شک باید از کسانی که به آن راه آشنا هستند تحقیق کند، مگر این که مشقّت زیادی داشته باشد.

مسأله ۱۱۲۲ مقدار مسافت را از راههای مختلف می توان دریافت نخست این که خودش اندازه گیری کرده و یقین حاصل کند، دوم این که در میان مردم معروف باشد، سوم این که شخص مورد اعتمادی خبر دهد.

مسأله ۱۱۲۳ هرگاه یقین دارد سفر او هشت فرسخ است و نماز را شکسته بخواند، بعد بفهمد هشت فرسخ نبوده، نمازش باطل

است و باید آن را اعاده کند و چهار رکعت بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید، امّا اگر یقین داشت مسافت مورد نظر هشت فرسخ نیست و در اثناء راه فهمید که هشت فرسخ بوده باید نماز را شکسته بخواند و اگر تمام خوانده اعاده کند.

مسأله ۱۱۲۴ اگر میان دو محلّی که فاصله آن کمتر از چهار فرسخ است چند مرتبه رفت و آمد کند نماز او شکسته نخواهد بود، هرچند روی هم رفته

هشت فرسـخ و بیشتر شود مگر این که عرفـاً به او مسـافر بگوینـد و در این صورت بنـا بر احتیاط هم نماز را تمام و هم شکسـته بخواند.

مسأله ۱۱۲۵ هرگاه محلّی دو راه دارد که یکی کمتر از هشت فرسـخ و دیگری هشت فرسخ یا بیشتر است، اگر از راه اوّل برود باید تمام بخواند و اگر از راه دوم برود نمازش شکسته است.

مسأله ۱۱۲۶ برای حساب مسافت هشت فرسخ باید از آخرین خانه های شهر حساب کرد.

شرط دوم از اوّل، قصد هشت فرسخ را داشته باشد

مسأله ۱۱۲۷ اگر اوّل می خواهـد به محلّی که کمتر از هشت فرسـخ است برود ودر وسـط راه یـا پس از رسـیدن به آن مقصـد قصـد کنـد مسافرت خود را ادامه دهد بطوری که مجموع مسافرت او هشت فرسخ باشد، چون از اوّل قصد نداشـته باید نماز را تمام

بخواند، ولی اگر در اثنا، یا پس از رسیدن به مقصد قصد کند از آنجا هشت فرسخ یا بیشتر برود، نماز او شکسته است.

مسأله ۱۱۲۸ کسـی که به دنبال گمشـده ای می رود و نمی دانـد چه مقـدار بایـد برود تا مقصود خود را پیدا کند، باید نماز را تمام بخواند، ولی در برگشتن چنانچه تا وطن یا محل اقامتش هشت فرسخ یا بیشتر باشد نماز او شکسته است.

مسأله ۱۱۲۹ کسی که قصد هشت فرسخ دارد باید نمازش را شکسته

بخواند، هرچند هر روز مقدار کمی راه برود ولی به اندازه ای باشد که به او

مسافر گویند.

مسأله ۱۱۳۰ کسـی که اختیـارش در سـفر با دیگری استماننـد پسـری که با پـدر خود مسافرت می کنـد، چنانچه بدانـد سـفر پدرش هشت فرسخ است باید نماز را شکسته بخواند، حتّی اگر کسی

را به اجبار به جایی می برند (مانند زندانی) و بداند مسافت او هشت فرسخ یا بیشتر است همین حکم را دارد، مگر این که احتمال عقلایی بدهد که پیش از رسیدن به چهار فرسخ از آنها جدا می شود و برمی گردد

شرط سوم در بین راه از قصدش برنگردد

مسأله ۱۱۳۱ اگر پیش از رسیدن به چهار فرسخ از قصد خود برگردد، یا مردّد شود باید نماز را تمام بخواند، امّا اگر بعد از رسیدن به چهار فرسخ از مسافرت خود منصرف شود، باید نماز را شکسته بخواند، مگر این که مردّد درماندن و برگشتن باشد و یا بخواهد همان جا ده روز بماند.

مسأله ۱۱۳۲ هرگاه بخواهد به محلّی که هشت فرسخ یا بیشتر است برود، اگر پیش از آن که به هشت فرسخ برسد مردّد شود که بقیّه راه را برود یا نه و در آنجا مقداری متوقّف شود و بعد تصمیم بگیرد بقیّه راه را ادامه دهد باید نماز را شکسته بخواند و

اگر در حال تردید مقداری از مسافت را طی کند سپس تصمیمش بر ادامه راه شود، چنانچه باقیمانده راه با آنچه قبلاً با قصد طی کرده هشت فرسخ یا بیشتر باشد نماز را شکسته می خواند.

شرط چهارم قبل از رسیدن به هشت فرسخ از وطن خود عبور نکند و نخواهد ده روز یا بیشتر در اثناء راه توقف کند.

مسأله ۱۱۳۳ اگر مسافر به وطن خود وارد شود سفر او قطع می گردد و همچنین اگر به محلّ اقامه ده روز برسد، حتّی اگر تردید دارد که از وطنش بگذرد یا در جایی ده روز اقامه کند باز هم نماز او تمام است.

شرط پنجم سفر او برای کار حرامی نباشد

مسأله ۱۱۳۴ اگر به قصد دزدی، خیانت، یا کار حرام دیگری سفر کند، باید نماز را تمام بخواند، همچنین اگر خود سفر حرام باشد مثل این که چنان مسافرتی برای بدن او ضرر قابل ملاحظه ای دارد، یا زن بدون اجازه شوهر سفر کند (بنا بر احتیاط

واجب) یا فرزند با نهی پدر و مادر سفر نماید بطوری که مایه اذیّت آنها شود، باید نماز را تمام بخواند; ولی اگر سفر واجبی مانند حجّ واجب بوده باشد رضایت شوهر و پدر ومادر شرط نیست و نماز شکسته است.

مسأله ۱۱۳۵ هرگاه خود سفر حرام نباشد و به منظور کار حرامی نیز سفر نمی کند، ولی در اثناء سفر، معصیت یا معصیتهایی انجام می دهد، مثل این که در سفر شراب بخورد، یا غیبت کند و به مردم ظلم نماید، نماز او شکسته است.

مسأله ۱۱۳۶ هرگاه برای فرار از انجام کار واجبی مسافرت نماید، مثل این که بدهکار است و می تواند بدهی خود را بدهد و طلبکار هم مطالبه می کند، امّا او برای فرار از پرداخت بدهی مسافرت نماید، باید نماز را تمام به جا آورد، ولی اگر چنین قصدی را ندارد باید نماز را شکسته بخواند.

.مسأله ۱۱۳۷ اگر سفر حرام نیست، ولی سوار بر مرکب غصبی شود، یا در زمین غصبی مسافرت می کند، بنابر احتیاط جمع میان نماز شکسته و تمام کند، یعنی هم نماز دو رکعتی هم چهاررکعتی به جاآورد.

مسأله ۱۱۳۸ هرگاه کسی همراه ظالمی سفر کند و مسافرت او کمک به ظالم محسوب شود سفر او حرام است و نمازش را باید تمام بخواند، مگر آن که مجبور باشد یا برای انجام وظیفه مهمتری مانند نجات جان مظلومی با او سفر کند که در این صورت نمازش شکسته است.

مسأله ۱۱۳۹ مسافرت به قصد تفریح و گردش و استفاده از آب و هوا و مانند آن تا آنجا که موجب اسراف و کار حرام دیگری نباشد جایز است و

نماز را باید شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۴۰ کسی که برای امرار معاش به شکار می رود سفرش حلال و نمازش شکسته است، همچنین اگر برای فراهم کردن درآمد بیشتر باشد، امّا کسی که برای لهو و تفریح و خوشگذرانی به شکار می رود، سفرش حرام ونمازش را باید تمام بخواند.

مسأله ۱۱۴۱ کسی که از سفر معصیت بر می گردد اگر توبه کرده و تا محلّی که می خواهد بر گردد هشت فرسخ یا بیشتر باشد، باید نماز را شکسته بخواند، همچنین اگر توبه نکرده ولی در بازگشت آلوده به معصیت نیست.

مسأله ۱۱۴۲ هرگاه کسی که سفرش سفر معصیت است در اثناء راه از قصد

خود برگردد، چنانچه باقیمانده راه هشت فرسخ یا بیشتر باشد و یا مجموع

رفتن و برگشتن هشت فرسخ است باید نماز را شکسته بخواند، ولی بعکس اگر به قصد معصیت سفر نکرده، ولی در بین راه قصدش تغییر کند و بقیّه راه را برای معصیت برود، باید نماز را تمام بخواند، امّا آنچه را قبلاً شکسته خوانده اشکالی ندارد.

صفحه۲۱۷

شرط ششم از صحرانشین های خانه بدوش نباشد

مسأله ۱۱۴۳ «صحرانشینهای خانه بدوش» که وطن خاصی ندارند و هرجا آب و خوراك برای خود و حیواناتشان فراهم باشد توقّف می کنند، باید در این مسافرتها نمازشان را تمام بخوانند و روزه را بگیرند.

مسأله ۱۱۴۴ هرگاه صحرانشین خانه به دوش مانند مردم دیگر برای زیارت خانه خدا، یا تجارت، یا مسافرت دیگری غیر از آن مسافرت که جزء زندگی اوست برود باید نماز را شکسته بخواند.

شرط هفتم شغل و کار او مسافرت نباشد

مسأله ۱۱۴۵ راننده ها، خلبان ها، کشتیبان ها و ساربان ها و مانند آنها که سفر، شغل آنهاست باید نماز را تمام بخوانند هرچند در سفر اوّل باشد.

مسأله ۱۱۴۶ کسی که شغلش مسافرت نیست، ولی مسافرت مقدّمه شغل اوست، مانند معلّم و کارگر و کارمندی که خودش ساکن شهری است و همه روز برای انجام کار به نقطه دیگری می رود که رفت و آمد او هشت فرسخ یا بیشتر است، باید نماز را تمام بخواند و روزه را بگیرد.

مسأله ۱۱۴۷ کسی که شغلش مسافرت است اگر برای کار دیگری غیر از شغل خود (مثلاًـ برای حج یا زیارت یا مقصد دیگری) مسافرت کند، باید مانند سایر مسافران نماز را شکسته بخواند، ولی اگر راننده ای اتومبیل خود را برای زیارت کرایه دهد و در ضمن خودش هم زیارت کند باید نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۴۸ کسانی که راهنمای حج و مدیر کاروان حجّاج و مانند آن می باشـند، در صورتی که مسافرت جزء یا مقدّمه شغل آنها محسوب شود و این کار مدّت قابل ملاحظه ای (حدود چند ماه) به طول انجامد باید نماز را تمام بخوانند.

مسأله ۱۱۴۹ کسی که در مقداری از سال شغلش مسافرت است

مثل راننـده ای که فقط در تابسـتان یا زمسـتان کار رانندگی می کند، باید در سـفری که مشـغول به کارش هست نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۵۰ کسـی که شـغلش راننـدگی داخل شـهرهاست اگر اتّفاقاً به سـفر خارج از شـهر برود و هشت فرسخ و بیشتر باشـد نمازش شکسـته است، امّا کسی که هم رانندگی داخل شهر می کند و هم راننده بیابانی است وقتی به خارج شهر می رود نماز را باید تمام بخواند.

مسأله ۱۱۵۱ کسـی که شغلش مسافرت است اگر ده روز یا بیشتر در محلّی بماند، خواه وطن او باشد یا نه، و خواه از اوّل، قصد ده روز را داشـته یا نه، بایـد در سـفر اوّل نماز را شکسـته بخوانـد و اگر شک کنـد که ده روز مانـده یا نه، باید نمازش را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۵۲ کسانی که برای خود وطنی اختیار نکرده اند و به سیاحت و جهانگردی مشغولند باید نماز را تمام بخوانند.

مسأله ۱۱۵۳ کسـی که شـغلش مسـافرت نیست، ولی در شـهر یا دهی جنسـی دارد که برای حمل آن مسافرتهای پی در پی می کند باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۵۴ کسـی که از وطنش صـرف نظر کرده و می خواهـد وطن دیگری برای خود انتخاب کنـد باید در مسافرت نماز را شکسته بخواند، مگر آن که سفرش طولانی شود و جزء افراد خانه بدوش حساب شود.

شرط هشتم به حدّ ترخّص برسد

مسأله ۱۱۵۵ «حدّ ترخّص» یعنی از وطن یا محلّ اقامتش به اندازه ای دور شود که صدای اذان شـهر را نشـنود و مردم شهر او را نبینند، امّا دیدن و ندیدن دیوارهای شهر اثری ندارد، ولی باید در هوا گرد و غبار

یا مه یا چیز دیگری که مانع دیدن است یا سرو صدایی که مانع شنیدن است وجود نداشته باشد و اگر یکی از این دو علامت حاصل شود کافی است، به شرط اینکه یقین به نبودن دیگری نداشته باشد، و الّا احتیاط جمع میان نماز شکسته و تمام است.

مسأله ۱۱۵۶ معیار در شهرها شهرهای معمولی است و اگر شهری زیاد در گودی یا در بلندی قرار گرفته باشد باید مطابق شهرهای معمولی با آن رفتار کرد، یعنی ببینیم چه اندازه مسافت سبب می شود که در شهرهای معمولی انسان صدای اذان شهر را نشنود و اهالی شهر او را نبینند.

مسأله ۱۱۵۷ هرگاه شک کند به حدّ ترخّص رسیده یا نه، یا نداند صدایی را که می شنود صدای اذان است یا صدای دیگر، باید نماز را تمام بخواند، امّا اگر بفهمد صدای اذان است ولی کلمات آن قابل تشخیص نباشد احتیاط جمع است.

مسأله ۱۱۵۸ هرگاه به جایی برسد که اذان شهر را که معمولاً در جای بلند می گویند نشنود نمازش شکسته است، هر چند اذانی را که با بلند گوهای قوی می گویند بشنود و اگر کسی گوش و چشمش از معمول ضعیف تر یا بسیار قوی تر است اعتباری به آن نیست بلکه اعتبار به گوش و چشمهای معمولی است.

مسأله ۱۱۵۹ هرگاه کسی در اثناء مسافرت به وطنش برسد نمازش در آنجا تمام است، ولی اگر می خواهد سفر خود را از آنجا هشت فرسخ یا بیشتر ادامه دهد وقتی به حدّ ترخّص رسید باید نماز را شکسته بخواند.

چیزهایی که سفر را قطع می کند

مسأله ۱۱۶۰ چند چیز است که سفر را قطع می کند و باید نماز

را تمام خواند:

اوّل رسیدن به «وطن»

منظور از وطن محلّی است که انسان آن را برای اقامت و زندگی خود انتخاب کرده، خواه در آنجا متولّد شده باشد یا نه و خواه وطن پدر و مادرش باشد یا خودش آنجا را انتخاب کرده است.

صفحه ۲۲۰

مسأله ۱۱۶۱ هرگاه انسان جایی را برای «محلّ اقامت» خود انتخاب کند بطوری که وقتی در آنجاست او را مسافر نمی گویند، خواه قصد اقامت دائم داشته باشد یا موقّت، مثلاً می خواهد دو سال یا بیشتر در آنجا بماند این محل در حکم وطن می باشد و همین گونه است حال مأموران ادارات که ممکن است هر چند سال در محلّی باشند و آنجا حکم وطنشان را دارد.

مسأله ۱۱۶۲ ممکن است کسی در دو محل زندگی کند، مثلاً شش ماه در شهری و شش ماه دیگر در شهر دیگر، هردو وطن او محسوب می شود و حتّی ممکن است انسان دارای سه وطن باشد.

مسأله ۱۱۶۳ هرگاه انسان در محلّی زندگی می کرده و وطن او بوده، چنانچه از آنجا اعراض کند، یعنی دیگر قصد نداشته باشد در آنجا زندگی کند، هر چند گاهی به عنوان مسافرت و دیدار بستگان و دوستان به آنجا برود، نمازش در آنجا شکسته است، خواه در آنجا ملکی داشته باشد یا نه و خواه اقوام و بستگانش در آنجا زندگی کنند یا نکنند، مگر این که قصد کند در آنجا ده روز بماند، همچنین اگر انسان غیر از وطن اصلی خود جای دیگری را برای زندگی انتخاب کند و شش ماه یا کمتر و بیشتر در آنجا بماند بعد، از آنجا اعراض نماید نمازش در آنجا

شکسته است، خواه ملکی در آنجا داشته باشد یا نه.

دوم قصد اقامت ده روز

مسأله ۱۱۶۴ هرگاه مسافری می خواهـد ده روز پشت سر هم در محلّی بمانـد، یا می دانـد اجباراً باید در آنجا توقّف کند باید نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۶۵ آنچه برای قصـد اقامه که در مسأله پیش گفته شـد لازم است مانـدن ده روز است و امّا شب قبل از آن و شب بعد از آن لزومی نـدارد، بنـابراین اگر از اذان صـبح روز اوّل تـا غروب روز دهم بمانـد (یعنی ده روز و نُه شب) بایـد نمـاز را تمام بخواند، همچنین اگر مثلاً قصدش این باشد که از ظهر روز اوّل تا ظهر روز یازدهم توقف کند.

مسأله ۱۱۶۶ مسافری که قصـد دارد ده روز در محلّی بمانـد می تواند قصد کند در چند جا توقّف کند به شـرط این که فاصـله آنها کم باشد (مثلاً یکی دو کیلومتر و یا بیشتر) بطوری که بگویند او مسافر نیست، همچنین هیچ تفاوتی میان شـهرهای بزرگ و کوچک نیست یعنی «بلاد کبیره» و «صغیره» تفاوتی در احکام مسافر ندارد.

مسأله ۱۱۶۷ مسـافری کـه قصـد اقـامه ده روز در محلّی کرده، اگر از اوّل قصـد داشـته باشـد که در بین ده روز به اطراف برود چنـانچه جـایی که می خواهـد برود به انـدازه ای دور نیست که جزء مسافرت محسوب شود بایـد نماز را تمام بخوانـد، امّا اگر طوری است که جزء مسافرت محسوب می شود باید تمام ده روز را شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۶۸ هرگاه کسی قصد دارد ده روز در جایی بماند امّا احتمال می دهد در اثنا مانعی پیدا شود درصورتی که مردم

به این گونه احتمالات اعتنا نکنند باید نماز را تمام بخواند، امّا اگر احتمال وجود مانع قوی باشد نمازش شکسته است.

مسأله ۱۱۶۹ هرگاه مسافری قصد ندارد ده روز در جایی توقف کند ولی قصدش این است که مثلاً اگر رفیقش بیاید یا منزل خوبی پیدا کند ده روز بماند باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۷۰ هرگاه مسافری بداند مثلاً ده روز یا بیشتر به آخر ماه مانده و قصد کند که تا آخر ماه در محلّی بماند، باید نماز را تمام بخواند، همچنین اگر نداند آن روز چندم ماه است و تا آخر ماه چقدر مانده، ولی قصدش این است که به هر حال تا آخر ماه بماند، چنانچه در واقع تا آخر ماه ده روز یا بیشتر باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۷۱ هرگاه کسی قصد اقامه ده روز کند و بعداً منصرف یا مردّد شود، اگر پیش از خواندن یک نماز چهار رکعتی باشد نمازش شکسته است، ولی اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی منصرف یا مردّد شود، باید تا وقتی در آنجاست نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۷۲ هرگاه کسی قصد ده روز کند و روزه بگیرد و بعد از ظهر از ماندن در آنجا منصرف شود چنانچه یک نماز چهار رکعتی خوانده باشد روزه اش صحیح است و باید تا آنجا هست نمازها را تمام بخواند و روزه ماه رمضان را بگیرد امّا اگر نماز چهار رکعتی نخوانده روزه اش صحیح نیست و نمازها را نیز باید شکسته بخواند.

صفحه ۲۲۲

مسأله ۱۱۷۳ هرگاه شک کند که آیا نماز چهار رکعتی خوانده و بعد منصرف یا مردّد شده یا نه، باید نمازهای

خود را شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۷۴ هرگاه مسافر به نیّت نماز شکسته مشغول نماز شود و در بین نماز تصمیم بگیرد ده روز یا بیشتر در آنجا بماند باید نماز را چهار رکعتی تمام کند و اگر بعکس قصد ده روز کرده بوده و مشغول نماز چهار رکعتی شده بود ولی در وسط نماز از قصد خود برگشت، چنانچه مشغول رکعت سوم نشده باید نماز را دو رکعتی تمام کند و بقیّه نمازها را نیز شکسته بخواند و اگر به رکوع رکعت سوم رفته نمازش باطل است و تا وقتی که آنجاست باید شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۷۵ کسی که قصد کرده ده روز در محلّی بماند هرگاه بیشتر از ده روز بماند تا وقتی مسافرت نکرده باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ده روز کند.

مسأله ۱۱۷۶ مسافری که قصد ده روز کرده باید روزه واجب را بگیرد و می تواند روزه مستحبّی به جاآورد و نافله های ظهر و عصر و عشا را هم بخواند.

مسأله ۱۱۷۷ مسافری که قصد کرده ده روز در جایی توقّف کند، چنانچه بعد از گذشتن ده روز یا بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی به جایی که کمتر از چهار فرسخ است برود و به محلّ اقامه خود بازگردد، باید نماز را تمام بخواند و هرگاه بخواهد از محلّ اقامت به جای دیگری برود که کمتر از هشت فرسخ است و در محلّ دوم ده روز بماند باید نماز خود را در مسیر راه و در جای دوم تمام بخواند، امّا اگر هشت فرسخ یا بیشتر باشد در مسیر راه شکسته می خواند و در محلّ دوم

که قصد اقامه کرده تمام می خواند.

مسأله ۱۱۷۸ هرگاه کسی به خیال این که دوستانش می خواهند ده روز در محلّی بمانند قصد ده روز کند و بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بفهمد که آنها قصد نکرده اند و منصرف شود تا مدّتی که او در آنجاست باید نماز را تمام بخواند.

صفحه۲۲۳

سوم توقّف یک ماه بدون قصد

مسأله ۱۱۷۹ هرگاه مسافر در محلّی توقّف کند ولی نمی داند مدّت توقّف او چند روز است باید نماز را شکسته بخواند، امّا بعد از گذشتن سی روز باید نماز را تمام بخواند، اگر چه مقدار کمی بعد از آن در آنجا بماند (اگر یک ماه از ماههای قمری بماند که کمتر از سی روز باشد نیز کافی است مثلاً از دهم این ماه تا دهم ماه دیگر).

مسأله ۱۱۸۰ هرگاه کسی می خواهد نه روز یا کمتر در محلّی بماند بعد از گذشتن این مدّت باز تصمیم می گیرد نه روز یا کمتر بماند، تا سی روز، باید نماز را شکسته بخواند، از روز سی و یکم باید نماز را تمام بخواند.

مسأله ۱۱۸۱ هرگاه توقّف سی روز در یک محل نباشد کافی نیست، بنابراین اگر در جایی مثلاً بیست روز بدون قصد بماند سپس از آنجا چند فرسخ دورتر رود و بیست روز دیگر بماند نماز او شکسته است.

مسائل متفرّقه نماز مسافر

مسأله ۱۱۸۲ در چهار محل مسافر مخیّر است نماز را تمام یا شکسته بخواند: «مسجدالحرام»، «مسجد پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله)»، «مسجد کوفه» و «حرم حضرت سیّد الشّهداء(علیه السلام)» و افضل در این موارد نماز تمام است و فرقی میان مسجدالحرام در عصر پیامبر(صلی الله علیه وآله)

و ائمّه هدی(علیهم السلام) و اضافاتی که بعداً بر آن افزوده شده، یا در آینده افزوده می شود نیست ، همچنین در مورد مسجد پیامبر(صلی الله علیه وآله) و کوفه و حرم حسینی.

مسأله ۱۱۸۳ کسی که می داند مسافر است و نماز را باید شکسته بخواند اگر عمداً تمام بخواند باطل است، همچنین اگر فراموش کند که نماز مسافر شکسته است و تمام بخواند باید اعاده کند و نیز اگر حکم نماز مسافر را می دانست امّا توجّه نداشت که در حال سفر است و نمازش را تمام بخواند، امّا اگر اصلاً این حکم را نمی دانست که وظیفه مسافر نماز شکسته است و هنوز این مسأله را نشنیده بود اگر به جای نماز شکسته نماز را تمام بخواند نمازش صحیح است.

مسأله ۱۱۸۴ مسافری که اجمالاً می داند باید نماز را شکسته بخواند اگر بعضی از جزئیّات آن را نداند (مثلاً نداند که شرط این مسأله سفر هشت فرسخی است) چنانچه تمام بخواند احتیاط آن است که بطور شکسته اعاده کند.

مسأله ۱۱۸۵ هرگاه فراموش کند که مسافر است و نماز را تمام بخواند چنانچه در وقت یادش بیاید باید شکسته به جا آورد و اگر بعد از وقت متوجّه شود قضا ندارد.

مسأله ۱۱۸۶ کسی که وظیفه اش نماز تمام است اگر عمداً یا از روی اشتباه یا فراموشی شکسته بخواند نمازش باطل است، حتّی اگر قصد اقامه ده روز کرده و نمی دانسته که باید در این حال تمام بخواند و نماز خود را شکسته خوانده، احتیاط واجب آن است که به صورت تمام اعاده کند.

مسأله ۱۱۸۷ هرگاه مشغول نماز چهار رکعتی است و در

بین نماز یادش بیاید که مسافر است، یا متوجّه شود که سفر او هشت فرسخ است، اگر به رکوع رکعت سوم نرفته، باید نماز را دو رکعتی تمام کند و اگر به رکوع رکعت سوم رفته نمازش باطل است و باید شکسته بخواند.

مسأله ۱۱۸۸ هرگاه کسی مشغول نماز شکسته شود و در بین نماز یادش بیاید که مسافر نیست و یا سفرش سفری نیست که نماز در آن شکسته باشد، باید نماز را چهار رکعتی تمام کند و نمازش صحیح است.

مسأله ۱۱۸۹ هرگاه کسی اوّل وقت مسافر بوده و نماز را نخوانده و بعد به وطن یا جایی که قصد دارد ده روز بماند وارد شود باید نماز را تمام بخواند و بعکس، اگر کسی اوّل وقت در وطن یا محلّ اقامت بوده و نماز را نخوانده، مسافرت کرد، باید نمازش را در سفر شکسته بخواند.

صفحه۲۲۵

مسأله ۱۱۹۰ هرگاه نماز انسان در سفر قضا شود باید قضای آن را شکسته بخواند (خواه در سفر قضا کند یا در وطن) و بعکس اگر در وطن نمازش قضا شود باید قضای آن را تمام بخواند (خواه در سفر قضا کند یا در وطن).

مسأله ۱۱۹۱ مستحبّ است مسافر به امید ثواب الهی بعد از هر نماز شکسته سی مرتبه سُبْحانَ اللّهِ وَ الْحَمْدُ لِلّهِ وَ لا اِلهَ إلاَّ اللّهُ وَ اللّهُ اَكْبَرُ بگوید.

مسأله ۱۱۹۲ حکم نماز مسافر مربوط به آسان بودن و سخت بودن سفر نیست، بلکه در مسافرتهای راحت امروز نیز با شرایطی که گفته شد باید نماز را شکسته خواند.

نماز قضا

اشاره

مسأله ۱۱۹۳ هرکس نماز واجب را در وقت آن ترک کند باید قضای آن را به جا

آورد، هر چند در تمام وقت نماز خواب بوده، یا به واسطه بیماری، یا مستی، نماز را نخوانده باشد، امّا کسی که در تمام وقت بی هوش بوده، قضا بر او واجب نیست، همچنین کافری که مسلمان شده و زنی که در حال حیض یا نفاس بوده.

مسأله ۱۱۹۴ هرگاه بعد از وقت نماز بفهمد نمازی را که خوانده باطل بوده باید آن را قضا کند.

مسأله ۱۱۹۵ کسی که نماز قضا برعهده دارد باید درخواندن آن کوتاهی نکند، ولی واجب نیست آن را فوراً به جا آورد، مگر آنکه یک یا دو نماز قبل از آن قضا شده باشد که احتیاط واجب این است که پیش از نماز همان روز آن را قضا کند.

مسأله ۱۱۹۶ کسی که نماز قضا بر ذمّه دارد می تواند نماز مستحبّی بخواند و خواندن نماز قضا قبل از نماز یومیّه یا بعد از آن مانعی ندارد.

مسأله ۱۱۹۷ اگر کسی گمان دارد بعضی از نمازهای گذشته او صحیح نبوده، یا فراموش کرده است، احتیاط مستحب آن است که قضای آن را به جا آورد.

صفحه۲۲۶

مسأله ۱۱۹۸ در نماز قضا ترتیب واجب نیست، جز در میان قضای ظهر و عصر و مغرب و عشاء از یک روز.

مسأله ۱۱۹۹ کسی که چند نماز از او قضا شده و شماره آنها را نمی داند، مثلاً نمی داند دو نماز بوده یا سه نماز، کافی است مقدار کمتر را بخواند، امّا اگر قبلاً شماره آنها را می دانسته، ولی به واسطه سهل انگاری فراموش کرده، احتیاط واجب آن است که مقدار بیشتر را بخواند.

مسأله ۱۲۰۰ کسی که نماز قضا از روزهای پیش بر ذمّه دارد می تواند

قبل از خواندن نماز قضا به نمازادای روزانه مشغول شود، مگر آنکه یک یا دو نماز قبل از آن باشد که بنابر احتیاط واجب باید قبلاً بجا آورد.

مسأله ۱۲۰۱ کسی که می داند یک نماز چهار رکعتی بر ذمّه دارد، امّا نمی داند قضای ظهر بوده یا عصر یا عشاء اگر یک نماز چهار رکعتی به نیّت ما فی الـذّمّه یعنی قضایی که بر عهده اوست بخواند کافی است و در بلند خواندن و آهسته خواندن حمد و سوره مخیّر است.

مسأله ۱۲۰۲ هیچ کس نمی تواند نماز قضای دیگری را که در حال حیات است

به جا آورد، هر چند او از خواندن نماز قضا عاجز باشد، امّا بعد از مردن مانعی ندارد.

مسأله ۱۲۰۳ نماز قضا را می توان با جماعت خواند، خواه نماز امام جماعت ادا باشد یا قضا، ولی احتیاط این است که هر دو یک نماز را بخوانند، مثلاً نماز قضای ظهر را با نماز ظهر بخواند و نماز قضای عصر را با نماز عصر.

مسأله ۱۲۰۴ مستحبّ است کودکی که خوب و بد را تمیز می دهد به نماز خواندن و سایر عبادتها عادت دهند، بلکه مستحبّ است او را به قضای نماز تشویق کنند (البتّه نباید این کار به صورتی انجام گیرد که موجب ناراحتی و بیزاری او از نماز گردد).

نماز قضای پدر و مادر

مسأله ۱۲۰۵ بر پسر بزرگتر (یعنی بزرگترین پسری که بعد از مرگ آنها در حال حیات است) واجب است که نماز و روزه هایی که از پدر یا مادرش فوت شده و از روی نافرمانی نبوده و توانایی بر قضا داشته، بعد از مرگ آنها به جا آورد، بلکه اگر از

روی نافرمانی هم ترک کرده باشد بنابر احتیاط مستحب باید به همین طور عمل کند، همچنین روزه ای را که در سفر نگرفته هرچند توانایی قضای آن را پیدا نکرده احتیاط آن است که پسر بزرگتر قضا نماید.

مواردی که نماز قضای پدر و مادر بر پسر بزرگتر واجب نیست

مسأله ۱۲۰۶ هرگاه شخص دیگری آن نماز و روزه را قضا نماید از پسر بزرگتر ساقط می شود.

مسأله ۱۲۰۷ اگر پسر بزرگتر نمی داند که از پدر یا مادرش نماز و روزه ای قضا شده یا نه، چیزی بر او واجب نیست و تفحّص و جستجو نیز لازم نمی باشد.

مسأله ۱۲۰۸ اگر پسر بزرگتر از دنیا برود بر سایر پسران تکلیفی نیست.

مسأله ۱۲۰۹ اگر معلوم نباشد پسر بزرگتر کدام است یعنی تاریخ تولّد پسرها درست روشن نباشد، قضای نماز و روزه پدر و مادر بر هیچ کدام واجب نیست، ولی احتیاط مستحب آن است که بین خودشان قسمت کنند.

مسأله ۱۲۱۰ پسر بزرگتر هنگام قضای نماز و روزه پدر و مادر باید به تکلیف خود عمل کند، یعنی دستورات نماز و روزه را مطابق حکم مرجع تقلید خود به جا آورد.

مسأله ۱۲۱۱ کسی که خودش نماز و روزه قضا دارد و نماز و روزه پدر و مادر نیز بر او واجب شده، هرکدام را اوّل به جا آورد صحیح است.

مسأله ۱۲۱۲ هرگاه پسر بزرگتر در موقع مرگ پدر یا مادر نابالغ یا دیوانه بوده، هروقت بالغ و عاقل شود باید نماز و روزه پدر یا مادر را قضا نماید.

نماز استیجاری

مسأله ۱۲۱۳ اجیر گرفتن برای قضای نماز و عبادتهای دیگر از طرف اموات خالی از اشکال نیست، مگر در حج و اگر کسی بخواهد در عبادتهای دیگر اجیر بگیرد قصد رجاء کند، امّا به جا آوردن نماز و روزه قضا و همچنین نماز و روزه مستحبّی به قصد قربت و بدون گرفتن اجرت اشکالی ندارد.

مسأله ۱۲۱۴ انسان می تواند برای بعضی از کارهای مستحب مانند زیارت قبر

پیغمبر(صلی الله علیه وآله) و امامان(علیهم السلام) از طرف زندگان اجیر شود، ولی احتیاط واجب آن است که پول را برای مقدّمات کار بگیرد و نیز می تواند اعمال مستحبّی را انجام دهد و ثواب آن را به اموات یا زنده ها هدیه نماید.

مسأله ۱۲۱۵ کسی که برای نماز قضای میّت اجیر شده، باید مسائل نماز را بخوبی بداند و قرائت او صحیح باشد.

مسأله ۱۲۱۶ شخصی که می خواهد از طرف دیگری نماز یا روزه، یا عبادت دیگری، به جا آورد باید در موقع نیّت، میّت را معیّن کند، لازم نیست اسم او را بداند، همین اندازه که علامت و نشانه ای برای او در قصد و نیّت خود قرار دهد کافی است.

مسأله ۱۲۱۷ شخص نایب باید خود را به جای میّت فرض کند و عبادتی را که بر ذمّه اوست قضا نماید و اگر عملی را انجام دهد و ثواب آن را برای او هدیه کند دین او ادا نمی شود.

مسأله ۱۲۱۸ در صورتی ذمّه میّت ادا خواهد شد که اطمینان پیدا شود که نایب نماز را خوانده است و اگر شک کند کافی نیست، ولی اگر یقین داشته باشد نماز را خوانده امّا نداند صحیح انجام داده یا نه اشکال ندارد.

مسأله ۱۲۱۹ اگر نایب بگوید نماز را خوانده ام تنها به گفته او نمی توان قناعت کرد مگر این که فرد مورد اطمینانی باشد.

صفحه۲۲۹

مسأله ۱۲۲۰ شخصی که از میّت نیابت می کند باید کسی باشد که در انجام اجزاء و شرایط نماز معذور نباشد، مثلاً کسی که نشسته نماز می خواند نمی تواند نایب شود، حتّی بنابر احتیاط واجب کسی که با تیمّم

یا جبیره نماز می خواند نیابت نکند.

مسأله ۱۲۲۱ مرد می توانـد برای زن و زن برای مرد نیابت کنـد و در بلنـد خواندن و آهسـته خواندن نماز بایدبه وظیفه خودش عمل نمایـد، نه وظیفه میّت و لازم نیست قضای نمازهای میّت به ترتیب خوانده شود، خواه ترتیب آن را بداند یا نداند، مگر در مورد ظهر و عصر، یا مغرب و عشا از یک روز که رعایت ترتیب در آن لازم است.

مسأله ۱۲۲۲ کسـی که اجیر برای قضای نماز و روزه می شود اگر طرز مخصوصی را با او شرط کنند (مثلاً بگویند نماز را باید در مسجد یا در فلان ساعت بخواند) باید به شرط عمل کند، امّا اگر شرط خاصّی با او نکنند مطابق تکلیف خود و طبق معمول انجام دهد و در مسـتحبّات نیز آنچه معمول است به جا می آورد و بیش از آن لازم نیست مگر شرط کنند، خواندن نماز آیات نیز تا شرط نکنند لازم نیست.

مسأله ۱۲۲۳ هرگاه اشـخاص متعـدّدی را برای قضای نماز میّت اجیر کند لازم نیست برای هر کدام وقت معیّنی را تعیین نماید، بلکه آنها می تواننـد در هر وقت که بخواهنـد نماز را به جا آورند، ولی برای رعایت ترتیب بین نمازهای قضا احتیاط مسـتحب آن است که برای هر کـدام از آنها وقتی را معیّن نماید، مثلاً با یکی قرار می گذارد که در فاصـله صـبح تا ظهر نماز قضا به جا آورد و با دیگری از ظهر تا شب و نیز بهتر است هریک از آنها مقدار نمازی را که می خواند با دیگری شبیه باشد، مثلاً اگر از نماز ظهر شروع

می کند و تا نماز صبح پایان می دهد (خواه یک شبانه روز بخواند یا چند شبانه روز) دیگری نیز از ظهر شروع کند و به صبح خاتمه دهد.

مسأله ۱۲۲۴ هرگاه شخص اجیر پیش از تمام کردن نماز و روزه ای که اجیر شده بود از دنیا برود درحالیکه اجرت همه آنها را گرفته، اگر شرط کرده باشند تمام نمازها را خودش به جا آورد باید اجرت مقداری را که نخوانده از مال او برگردانند و اگر چنین شرطی نکرده اند باید ورثه از مال او کسی را اجیر کنند تا باقیمانده را بجا آورد و اگر مالی ندارد چیزی بر ورثه واجب نیست، ولی بهتر است دین میّت را ادا کنند.

صفحه ۲۳۰

مسأله ۱۲۲۵ هرگاه اجیر پیش از تمام کردن عمل از دنیا برود و خودش نیز نماز قضا بر ذمّه داشته باشد، باید از مال او برای نمازهایی که اجیر بوده دیگری را اجیر کنند و یا اگر شرط کرده اند خودش به جا آورد باقیمانده را برگردانند، امّا برای نمازهای خودش نمی توانند از مال او بردارند مگر با رضایت ورثه و یا در صورتی که وصیّت کرده از ثلث مالش به مصرف نماز برسانند.

نماز جماعت

نماز جماعت

مسأله ۱۲۲۶ نمازجماعت از مهمترین مستحبّات و از بزرگترین شعائر اسلامی است و در روایات، فوق العاده روی آن تکیه شده است، مخصوصاً برای همسایه مسجد یا کسی که صدای اذان مسجد را می شنود بیشتر سفارش شده و سزاوار است انسان تا می تواند نمازش را با جماعت بخواند. در روایتی آمده است که اگر یک نفر به امام جماعت اقتدا کند هر رکعت آن ثواب ۱۵۰ نماز

دارد و اگر دو نفر اقتدا کند هر رکعت ثواب ۶۰۰ نماز و هر قدر عدد نمازگزاران بیشتر شود ثواب نمازشان بیشتر خواهدشد و اگر عـدد آنان از ده نفر بگذرد اگر تمام آسـمانها کاغذ و دریاها مرکّب و درختها قلم و ملائکه و انس و جن نویسـنده شوند، نمی توانند ثواب یک رکعت آن را بنویسند.

مسأله ۱۲۲۷ حاضر نشدن به نماز جماعت اگر از روی بی اعتنایی و سبک شمردن باشد حرام است.

مسأله ۱۲۲۸ مسـتحبّ است انسـان صبر کنـد که نمـاز را به جمـاعت بخوانـد و نماز جماعت از نماز اوّل وقت که فرادی (تنها) باشد بهتر است و نیز جماعتی که مختصر بخوانند از نماز فرادی که آن را طول دهند برتر است.

مسأله ۱۲۲۹ هرگـاه جماعت برپا شود مسـتحبّ است کسـی که نمازش را فرادی خوانـده دوباره باجماعت بخوانـد و اگر بعـداً بفهمد که نماز اوّلش باطل بوده نماز دوم کافی است.

صفحه ۲۳۱

مسأله ۱۲۳۰ جایز است «امام جماعت» که یک بار نماز خود را با جماعت

خوانـده آن را بـا جمـاعت دیگری دوبـاره بخوانـد، امّـا بیش از دوبار اشـکال دارد، بنابراین یک امام جماعت می توانـد در دو مسجد اقامه جماعت کرده و نماز را دوباره بخواند.

مسأله ۱۲۳۱ کسـی که در نماز وسواس دارد و وسواس او اسـباب اشکال نماز می شود، چنانچه بداند در صورتی که نماز را با جماعت بخواند از وسواس راحت می شود باید نماز را به جماعت بخواند.

مسأله ۱۲۳۲ هیچ نماز مستحبّی را نمی توان با جماعت خواند، مگر نماز استسقاء، یعنی نمازی که برای آمدن باران می خوانند و نماز عید فطر و قربان که در زمان غیبت امام(علیه

السلام) مستحبّ است.

مسأله ۱۲۳۳ در نمازهـای یومیّه هر نمازی را می توان با هر نماز امام اقتـدا کرد، مثلاً اگر امام نماز ظهر را می خوانـد و او نماز ظهر را قبلاً خوانـده می توانـد نماز عصـرش را با نماز ظهر امام بخوانـد، ولی اگر امام برای احتیاط نمازش را اعاده کرده، نمی تواند نماز خود را با او بخواند، مگر این که هر دو از جهت احتیاط مثل هم باشند.

مسأله ۱۲۳۴ اگر امـام جمـاعت نمـاز قضـا می خوانـد می شود به او اقتـدا کرد ولی اگر نمازش را احتیاطاً قضا کنـد اقتـدا به او اشکال دارد.

مسأله ۱۲۳۵ اگر انسان نداند نمازی را که امام می خواند نماز نافله است یا نماز واجب نمی تواند به او اقتدا کند.

شرایط نماز جماعت

مسأله ۱۲۳۶ در جماعت چند چیز باید رعایت شود:

صفحه ۲۳۲

اوّل نبودن حایل

میان امام و مأموم و همچنین میان مأمومین مأمومین نسـبت به یکـدیگر بایـد چیزی که مانع دیـدن است نباشـد، بلکه حایل شـیشه ای نیز اشکال دارد، امّا اگر مأموم زن باشد حایل میان او و مردان مانعی ندارد.

مسأله ۱۲۳۷ اگر امام در محراب باشـد و کسـی پشت سر او اقتدا نکرده باشد کسانی که در دو طرف محراب ایسـتاده اند و به واسطه دیوار محراب امام را نمی بینند نمی توانند به او اقتدا کنند، بلکه اگر کسی هم پشت سر امام اقتدا کرده باشد کسانی که دو طرف او ایسـتاده اند و به واسـطه دیوار محراب امام را نمی بینند جماعت آنها اشـکال دارد، ولی صفهایی که پشت سر آنها قرار دارد نمازشان صحیح است، همچنین اگر صفها به در مسجد برسد و از آن

خارج گردد.

مسأله ۱۲۳۸ هرگاه به واسطه طولانی شدن صفها کسانی که دو طرف صف ایستاده اند امام را نمی بینند مانعی ندارد، همچنین اگر به واسطه طولانی شدن یکی از صفها کسانی که در دو طرف آن ایستاده اند صف جلو خود را نبینند جماعتشان صحیح است.

مسأله ۱۲۳۹ کسی که پشت ستون ایستاده اگر از طرف راست یا چپ به واسطه مأموم دیگر به امام متصل باشد کافی است.

شرط دوم بلندتر نبودن جای ایستادن امام از مأموم

مسأله ۱۲۴۰ جای ایستادن امام از جای مأموم بلندتر نباشد; مگر به مقدار بسیار کم، و اگر زمین سراشیبی باشد و امام در طرفی که بلندتر است بایستد در صورتی که سراشیبی آن زیاد نباشد و به آن زمین مسطّح گویند مانعی ندارد.

مسأله ۱۲۴۱ بلندتر بودن جای مأموم از جای امام اشکال ندارد، ولی اگر امام در صحن مسجد بایستد و عدّه ای از مأمومین در بالکن و پشت بام، و طوری باشد که به آن جماعت نگویند، صحیح نیست. مثل این که امام در طبقه اوّل بایستد و مأمومین در بعضی از طبقات بالا که از جماعت دور است.

صفحه۲۳۳

شرط سوّم نبودن فاصله میان امام و مأموم

مسأله ۱۲۴۲ اگر یک یا چند قدم میان امام و مأموم یا مأمومین با یکدیگر فاصله باشد، بطوریکه به آن جماعت گویند مانعی ندارد، بنابراین فاصله شدن یک یا دو نفر که نماز نمی خوانند مانعی ندارد، ولی مستحبّ است صفوف کاملاً به هم متّصل باشد.

مسأله ۱۲۴۳ هنگامی که امام تکبیر می گوید و وارد نماز می شود در صورتی که صفهای جلوتر آماده نماز باشند همه می توانند تکبیر بگویند

و وارد نماز شوند و لازم نیست انتظار بکشند تا صفهای جلو وارد نماز شوند بلکه انتظار کشیدن بر خلاف احتیاط است.

مسأله ۱۲۴۴ هر گاه بدانـد یکی از صـفهای جلو، نمازشان باطل است اگر صف جلو حایل شود، صـفهای بعـد نمی تواننـد اقتدا کنند.

شرط چهارم مأموم جلوتر از امام نایستد

مسأله ۱۲۴۵ اگر مأموم در ابتدای جماعت یا در اثناء، جلوتر بایسـتد جماعت او باطل می شود، احتیاط این است که مساوی هم نایستد، بلکه کمی عقب تر قرار گیرد و این عقب تر بودن در تمام حالات نماز مراعات گردد حتّی در حالت رکوع و سجود.

احکام جماعت

مسأله ۱۲۴۶ هر گاه مأموم بدانـد نماز امام قطعاً باطل است، مثلاً بدانـد امام وضو نـدارد نمی توانـد به او اقتـدا کند هر چند امام متوجّه نباشـد، امّا اگر مأموم بعد از نماز بفهمد که امام عادل نبوده و یا خدای نکرده کافر بوده است یا نمازش باطل بوده، نماز مأموم صحیح است.

مسأله ۱۲۴۷ اگر مأموم در اثناء نماز شک کنـد که نیّت اقتـدا کرده یا نه، چنانچه در حالی باشـد که اطمینان پیـدا کند مشـغول جماعت است نماز را به جماعت تمام می کند، ولی اگر اطمینان پیدا نکند باید نماز را به نیّت فرادی انجام دهد.

مسأله ۱۲۴۸ بدون عذر نمی توان از جماعت جدا شد و نیّت فرادی کرد، خواه از اوّل تصمیم بر این کار داشته باشد، یا در اثناء نماز.

مسأله ۱۲۴۹ هر گاه مأموم به واسـطه عـذری بعد از حمد و سوره امام از او جدا شد و نیّت فرادی کرد لازم نیست حمد و سوره را بخواند، ولی اگر پیش از تمام شدن حمد و سوره

نیّت فرادی کند باید آن مقدار را که امام نخوانده بخواند.

مسأله ۱۲۵۰ اگر در اثناء نماز به خاطر عذری نیّت فرادی کند نمی تواند دوباره به جماعت برگردد و نیز اگر مردّد شود که نیّت فرادی کند یا نکند و بعد تصمیم بگیرد نماز را به جماعت تمام کند جماعت او اشکال دارد، امّا هرگاه شک کند که نیّت فرادی کرده یا نه، بنا می گذارد بر این که نیّت فرادی نکرده است.

مسأله ۱۲۵۱ اگر موقعی که امام در رکوع است به او اقتدا کند و به رکوع رود و به رکوع امام برسد نماز او صحیح است، خواه امام ذکر رکوع را گفته باشد یا نه و رکعت اوّل او حساب می شود، امّا اگر به رکوع امام نرسد نمازش را بطور فرادی تمام کند و بنابر احتیاط واجب اعاده نماید، همچنین اگر شک کند به رکوع امام رسیده یا نه.

مسأله ۱۲۵۲ در رکعتهای دیگر نماز (غیر از رکعت اوّل) نیز باید خود را به رکوع امام برساند و گرنه جماعت او اشکال دارد.

مسأله ۱۲۵۳ اگر موقعی که امام در رکوع است اقتدا کند و پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود امام سر از رکوع بردارد، نیّت فرادی می کند و نمازش صحیح است و اعاده ندارد.

مسأله ۱۲۵۴ هرگاه در اوّل نماز یا در بین حمد و سوره اقتدا کند و خود را به رکوع امام نرساند جماعت او صحیح نیست، مگر این که عذری داشته باشد.

صفحه۲۳۵

مسأله ۱۲۵۵ اگر موقعی به جماعت رسد که امام مشغول خواندن تشهّد آخر نماز است چنانچه بخواهد به ثواب نماز جماعت برسد باید نیّت کند

و تکبیره الاحرام بگوید و بعد بنشیند و تشهّد نماز را با امام بخواند، ولی سلام نگوید و کمی صبر کند تا امام سلام نماز را بگوید، بعد بایستد و نماز را ادامه دهد، یعنی حمد و سوره را بخواند و آن را رکعت اوّل نماز خود حساب کند.

مسأله ۱۲۵۶ اگر در رکعت دوم اقتدا کند قنوت و تشهّد را با امام می خواند و احتیاط آن است که موقع خواندن تشهّد زانوها را از زمین بلند کند و تنها انگشتان دست و سینه پا را بر زمین بگذارد (و به صورت نیمه خیز بنشیند) و بعد از تشهّد امام برخیزد و حمد و سوره بخواند و اگر برای سوره وقت ندارد، حمد را تمام کند و در رکوع، خود را به امام برساند.

مسأله ۱۲۵۷ کسی که در رکعت دوم امام اقتدا می کند، باید در رکعت دوم نماز خودش که رکعت سوم امام است بعد از دو سجده بنشیند و تشهّد را به مقدار واجب بخواند و برخیزد و خود را به امام برساند و چنانچه برای گفتن سه مرتبه تسبیحات وقت ندارد یک مرتبه بگوید و در رکوع خود را به امام برساند.

مسأله ۱۲۵۸ اگر امام در رکعت سوم یا چهارم باشد و مأموم بداند که اگر اقتدا کند و حمد را بخواند به رکوع امام نمی رسد، بنابر احتیاط واجب باید صبر کند تا امام به رکوع برود بعد اقتدا کند.

مسأله ۱۲۵۹ هرگاه در رکعت سوّم یا چهارم به امام اقتدا کند، باید حمد و سوره را بخواند و اگر برای سوره وقت ندارد فقط حمد را بخواند و خود را در

رکوع به امام برساند.

مسأله ۱۲۶۰ کسی که اطمینان دارد اگر سوره را بخواند به رکوع امام می رسد، احتیاط واجب آن است که سوره را بخواند و در این حال اگر سوره را بخواند و اتفاقا به رکوع امام نرسد جماعتش صحیح است.

مسأله ۱۲۶۱ اگر امام ایستاده باشد و مأموم نداند در کدام رکعت است می تواند اقتدا کند و حمد و سوره را به قصد قربت بخواند و نمازش صحیح است، خواه معلوم شود امام در رکعت سوم و چهارم بوده، یا در رکعت اوّل و دوم، به شرط این که نماز ظهر و عصر باشد که حمد و سوره را امام آهسته می خواند.

صفحه۲۳۶

مسأله ۱۲۶۲ اگر خیال می کرد امام در رکعت اوّل یا دوم است و حمد و سوره را نخواند و بعد از رکوع فهمید که رکعت سوم و چهارم بوده، نمازش صحیح است، ولی اگر پیش از رکوع بفهمد باید حمد و سوره را بخواند و اگر وقت ندارد فقط حمد را بخواند و در رکوع، خود را به امام برساند.

مسأله ۱۲۶۳ هرگاه مشغول نماز مستحبّی باشد و جماعت برپا شود چنانچه می ترسد اگر نماز خود را تمام کند به جماعت نرسد مستحبّ است آن نماز را رها کند و مشغول جماعت شود.

مسأله ۱۲۶۴ هرگاه مشغول نماز واجب است و جماعت برپا شود، چنانچه وارد رکعت سوم نشده و می ترسد اگر نماز را تمام کند به جماعت نرسد مستحبّ است نیّت خود را به نماز مستحبّی برگرداند و آن را دو رکعتی تمام کرده، خود را به جماعت برساند.

مسأله ۱۲۶۵ اگر نماز امام تمام شود و مأموم هنوز

مشغول تشهّد یا سلام است لازم نیست نیّت فرادی کند.

مسأله ۱۲۶۶ کسی که یک رکعت از امام عقب مانده، وقتی امام تشهّد را می خواند احتیاط آن است که زانوها را از زمین بلند کند و انگشتان دست و سینه پا را بر زمین بگذارد و همراه او تشهّد بخواند، یا ذکر بگوید و اگر تشهّد آخر است صبر کند تا امام سلام نماز را بگوید و بعد برخیزد و ادامه دهد.

شرایط امام جماعت

مسأله ۱۲۶۷ امام جماعت باید «بالغ» و «عاقل» و «عادل» و «حلال زاده» و «شیعه

دوازده امامی» باشد و قرائت را صحیح بخواند و اگر مأموم مرد است امام هم باید مرد باشد، ولی امامت زن برای زن مانعی ندارد و هر انسانی حلال زاده است خواه مسلمان یا غیر مسلمان، مگر این که خلاف آن ثابت شود.

مسأله ۱۲۶۸ «عدالت» یک حالت خداترسی باطنی است که انسان را از انجام گناه کبیره و تکرار گناه صغیره باز می دارد و همین اندازه که با کسی معاشرت داشته باشیم و گناهی از او نبینیم نشانه وجود عدالت است و این را حسن ظاهر که حاکی از ملکه باطن است می گویند.

مسأله ۱۲۶۹ کسی که سابقاً عادل بوده هرگاه شک شود که بر عدالت باقی مانده است یا نه باید گفت عادل است، مگر این که یقین به خلاف پیدا شود.

مسأله ۱۲۷۰ کسی که ایستاده نماز می خواند نمی تواند به کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند اقتداکند و کسی که نشسته نماز می خواند نمی تواند به کسی که خوابیده نماز می خواند اقتدا کند.

مسأله ۱۲۷۱ اگر امام جماعت با تیمّم یا وضوی

جبیره ای نماز می خواند می توان به او اقتدا کرد، ولی اگر به واسطه عذری با لباس نجس از روی ناچاری نماز می خواند بنابر احتیاط واجب نبایـد به او اقتـدا کرد، همچنین کسـی که نمی توانـد از بیرون آمـدن بول و غائط خودداری کنـد و همچنین زن مستحاضه و بطور کلّی هر کس نماز خود را به سبب عذری ناقص می خواند حق ندارد امام جماعت برای دیگران شود (بنابر احتیاط واجب) مگر آنچه در بالا درباره تیمّم یا وضوی جبیره ای گفته شد.

مسأله ۱۲۷۲ کسـی که بیمـاری جـذام (خوره) یـا برص (پیسـی) دارد بنابر احتیاط نمی توانـد امام جماعت شود حتّی برای مثل خودش.

ادامه احکام جماعت

مسأله ۱۲۷۳ مأموم بایـد امام را در نیّت خود معیّن کنـد، ولی دانسـتن اسم او لازم نیست، مثلاً همین اندازه که نیّت کند اقتدا به امام حاضر می کنم و عدالت و سایر جهات در او جمع باشد کافی است.

مسأله ۱۲۷۴ ماموم بایـد غیر از حمـد و سوره همه چیز نماز را خودش بخوانـد و حمـد و سوره در صورتی از او ساقط است که در رکعت اوّل و دوم بـا امام نماز بخوانـد، امّا اگر در رکعت سوم و چهارم در حال قیام امام، اقتـدا کنـد بایـد حمـد و سوره را خودش بخواند.

مسأله ۱۲۷۵ اگر مأموم صـدای قرائت امام را در نمازهای صـبح و مغرب و عشاء بشـنود بایـد حمد و سوره را ترک کند و اگر صـدای امام را نشـنود جایز است حمد و سوره را بخواند، ولی باید آهسـته بخواند، امّا در نمازهای ظهر و عصـر احتیاط واجب آن است که همیشه حمد و سوره

را ترک نماید، امّا ذکر گفتن بطور آهسته جایز، بلکه مستحبّ است.

مسأله ۱۲۷۶ هرگاه مأموم بعضـی از کلمات حمد و سوره امام، یا صدای همهمه او را بشـنود احتیاط واجب ترک حمد و سوره است.

مسأله ۱۲۷۷ اگر مأموم سـهواً حمـد و سوره را بخواند، یا گمان کند صدایی را که می شـنود صدای امام نیست و حمد و سوره را بخوانـد و بعـد بفهمـد صدای امام بوده نمازش صـحیح است و هرگاه شک کند صدای امام است یا صدای کس دیگر بنابر احتیاط حمد و سوره را نخواند.

مسأله ۱۲۷۸ مأموم نبایـد تکبیره الاحرام را پیش از امام بگویـد، ولی در ذکرهای دیگر مانع ندارد، هرچند احتیاط مستحب آن است که اگر صدای امام را بشنود پیش از او نگوید.

مسأله ۱۲۷۹ مأموم باید کارهای نماز را مانند رکوع و سجود جلوتر از امام انجام ندهد، بلکه همراه امام یا کمی بعد از او به جا آورد و اگر سهوا پیش از امام سر از رکوع بردارد باید دوباره به رکوع برود و با امام سربردارد و زیادی رکوع در اینجا نماز را باطل نمی کند، ولی اگر به رکوع برگردد و پیش از آن که به رکوع برسد امام سر بردارد نمازش باطل است.

صفحه ۲۳۹

مسأله ۱۲۸۰ هرگاه مأموم خیال می کرد امام سـر از سـجده برداشـته، او هم سـر از سجده برداشت، باید دوباره به سجده برود و اگر این کـار در هر دو سـجده واقع شود زیـادی دو سـجده که رکن است نمـاز را در اینجـا باطل نمی کنـد، امّا اگر به سـجده برگردد در حالی که در همان لحظه امام سر از سجده برداشته است،

اگر در یک سجده چنین اتفاق افتد نمازش صحیح است و اگر در دو سجده باهم باشد نمازش باطل می شود.

مسأله ۱۲۸۱ اگر اشتباهاً سر از رکوع یا سجده بردارد و سهواً یا به خیال این که به امام نمی رسد به رکوع یا سجده نرود نمازش صحیح است.

مسأله ۱۲۸۲ هرگاه مأموم سهواً قبل از امام به رکوع رود و طوری باشد که اگر سر بردارد به مقداری از قرائت امام می رسد باید برگردد و قرائت امام را درک کند و با او به رکوع رود و هرگاه می داند به چیزی از قرائت امام نمی رسد احتیاط واجب آن است که سر بردارد و با امام نماز را تمام کند و نماز را دوباره بخواند.

مسأله ۱۲۸۳ در تمام مواردی که مأموم باید برگردد اگر عمداً برنگردد نمازش اشکال دارد.

مسأله ۱۲۸۴ اگر امام در رکعتی که تشهّد ندارد اشتباهاً تشهّد بخواند، یا در رکعتی که قنوت ندارد اشتباهاً قنوت بخواند، مأموم نباید تشهّد و قنوت را بخواند، ولی نمی تواند پیش از امام برخیزد، یا پیش از امام به رکوع رود، بلکه باید مطلب را با علامت و اشاره ای به او حالی کند، و اگر نشد صبر کند تا امام تشهّد و قنوت را تمام کند و بقیّه نماز را با او بخواند.

اموری که در نماز جماعت مستحبّ است

مسأله ۱۲۸۵ مستحبّ است امور زیربه امید ثواب الهی در جماعت رعایت شود:

صفحه ۲۴۰

۱ اگر مأموم یک مرد است در طرف راست امام، کمی عقب تر از او بایستد و اگر یک زن است در طرف راست امام طوری بایستد که جای سجده اش مساوی زانو یا قدم امام باشد و

اگر یک مرد و یک زن یا یک مرد و چند زن باشند مرد طرف راست امام و باقی پشت سر امام می ایستند و اگر چند مرد یا چند زن باشند همه پشت سر امام می ایستند و اگر چند مرد و چند زن باشند مردها پشت سر امام و زنها پشت سر مردها بایستند. ۲ اگر امام و مأموم هر دو زن باشند در یک صف می ایستند، ولی امام کمی جلوتر می ایستد. ۳ امام در وسط صف بایستد و اهل علم و فضیلت و تقوا در صف اوّل بایستند. ۴ صفهای جماعت منظم باشد آنچنان که شانه های آنان ردیف یکدیگر قرار گیرد و میان کسانی که در یک صف ایستاده اند فاصله ای نباشد.

۵ بعد از گفتن «قَدْ قامَتِ الصَّلاه» مأمومین همگی برخیزند و آماده جماعت شوند. ۶ امام جماعت حال مأمومی را که از دیگران ضعیف تر است رعایت کند و عجله نکند تا افراد ضعیف به او برسند، همچنین رکوع و سجود و قنوت را زیاد طولانی نکند، مگر این که بداند همه کسانی که به او اقتدا کرده اند آمادگی دارند.

۷ امام جماعت هنگام قرائت حمد و سوره صدای خود را بلند کند تا مأمومین بشنوند ولی نه بیش از اندازه. ۸ اگر امام در رکوع بفهمد شخص یا اشخاصی تازه رسیده اند و می خواهند اقتدا کنند رکوع را کمی طول بدهد تا به او برسند، ولی بیش از دو برابر رکوع معمولی طول ندهد، هرچند بداند شخص یا اشخاص دیگری نیز می خواهند اقتدا کنند.

اموری که در نماز جماعت مکروه است

مسأله ۱۲۸۶ شایسته است به امید ثواب از امور زیر

بپرهیزند:

۱ اگر در صفهای جماعت جا باشد نمازگزار تنها نایستد. ۲ مأموم ذکرهای نماز را طوری نگوید که امام بشنود. ۳ مسافری که نماز ظهر و عصر و عشا را شکسته می خواند برای کسانی که مسافر نیستند امامت نکند، همچنین کسی که مسافر است به شخص حاضر اقتدا نکند (البته منظور از کراهت در اینجا کمتر بودن ثواب است وگرنه نماز جماعت در هر صورت ثواب دارد).

صفحه ۲۴۱

احکام نماز آیات

مسأله ۱۲۸۷ نماز آیات در چهار صورت واجب می شوداوّل و دوم گرفتن خورشید و ماه هرچند مقدار کمی از آنها بگیرد، خواه کسی بترسد یا نه. سوم زلزله، خواه کسی بترسد یا نه. چهارم صاعقه و بادهای سیاه و سرخ و هرگونه حوادث خوفناک آسمانی در صورتی که بیشتر مردم بترسند، بلکه برای حوادث خوفناك زمینی نیز اگر موجب وحشت بیشتر مردم شود احتیاط واجب آن است که نماز آیات بخوانند.

مسأله ۱۲۸۸ هرگاه اموری که نماز آیات برای آنها واجب است مکرّر اتّفاق بیفتد واجب است برای هریک از آنها یک نماز آیات بخواند، مثل این که چند بار زلزله شود، یا گرفتن خورشید با زلزله همراه گردد، امّا اگر در بین نماز آیات این امور واقع شود همان یک نماز آیات کافی است.

مسأله ۱۲۸۹ لازم نیست تعیین کند نمازی که می خواند برای کدام یک از این حوادث است که رخ داده، همین اندازه که نیّت آنچه بر او واجب است بکند کافی است.

مسأله ۱۲۹۰ در صورتی نماز آیات واجب است که این امور در همان محل رخ دهد و اگر در شهرها و نقاط دیگر رخ دهد بر او واجب نیست.

مسأله ۱۲۹۱ در موقع

گرفتن خورشید یا ماه وقت نماز آیات از موقعی است که شروع به گرفتن کرده و تازمانی که کاملاً باز نشده ادامه دارد، ولی احتیاط مستحب آن است قبل از شروع به باز شدن نمازرابخواند.

مسأله ۱۲۹۲ هنگامی که زلزله یا صاعقه و مانند آن اتّفاق می افتد باید بلافاصله نماز آیات را بخواند و اگر نخواند معصیت کرده و احتیاط مستحب آن است که تا آخر عمر هر وقت توانست بخواند.

مسأله ۱۲۹۳ اگر بعد از گذشتن وقت بفهمد تمام خورشید یا ماه گرفته بوده، باید قضای نماز آیات را به جا آورد، امّا اگر تمام آن نگرفته باشد قضا واجب نیست.

مسأله ۱۲۹۴ اگر به او خبر دهند خورشید یا ماه گرفته است ولی برای او یقین حاصل نشود و نماز نخواند بعداً معلوم شود که راست گفته اند، اگر تمام خورشید یا ماه گرفته باشد باید نماز آیات را بخواند وگرنه واجب نیست.

مسأله ۱۲۹۵ اگر از گفته منجّمین و اشخاصی که از این امور اطّلاع دارند اطمینان پیدا کند که خورشید یا ماه گرفته، باید نماز آیات را بخواند و نیز اگر بگویند فلان وقت خورشید یا ماه می گیرد و فلان مقدار طول می کشد و به گفته آنها اطمینان پیدا کند، باید وقت را رعایت کند.

مسأله ۱۲۹۶ اگر در وقتی که نماز روزانه واجب است نماز آیات بر او واجب شود، هرگاه برای هر دو وقت دارد، هر کدام را اوّل بخواند اشکالی ندارد و اگر وقت یکی از آن دو تنگ شود، باید اوّل آن را بخواند و اگر وقت هر دو تنگ باشد، باید اوّل نماز روزانه را بخواند.

مسأله ۱۲۹۷اگر در

وسط نماز روزانه بفهمد که وقت نماز آیات تنگ است و وقت نماز روزانه هم تنگ باشد، باید نماز روزانه را ادامه دهد بعد نماز آیات را بخواند و اگر وقت نماز روزانه تنگ نیست باید آن را بشکند اوّل نماز آیات را بخواند، بعد نماز روزانه را و اگر در بین نماز آیات بفهمد وقت نماز روزانه تنگ است باید نماز آیات را بشکند و مشغول نماز روزانه شود و بعد از آن که نماز را تمام کرد باید پیش از انجام کاری که نماز را به هم می زند، بقیّه نماز آیات را از همان جا که رها کرده به جا آورد.

مسأله ۱۲۹۸ اگر در حال عادت ماهانه یا نفاس، آفتاب یا ماه بگیرد و تا آخر مدّتی که خورشید یا ماه بازمی شود از خون حیض و نفاس پاک نشده باشد، نماز آیات بر او واجب نیست و قضا هم ندارد.

دستور نماز آیات

مسأله ۱۲۹۹ نماز آیات دو رکعت است و هر رکعت پنج رکوع دارد و می توان آن را دو گونه به جا آورد:

۱ بعد از نیّت، تکبیر بگوید و یک حمد و یک سوره تمام بخواند و به رکوع رود و سر از رکوع بردارد، دوباره یک حمد و یک سوره تمام بخواند، باز به رکوع رود، تا پنج بار این کار را انجام دهد، بعد از بلند شدن از رکوع پنجم دو سجده نماید و برخیزد و رکعت دوم را مانند رکعت اوّل به جا آورد و تشهّد بخواند و سلام دهد. ۲ بعد از نیّت و تکبیر و خواندن حمد، آیه های یک سوره را پنج قسمت کند و

یک قسمت از آن را بخواند و به رکوع رود، بعد سر بردارد و قسمت دوم از همان سوره را (بدون حمد) بخواند و به رکوع رود و همین طور تا پیش از رکوع پنجم سوره را تمام نماید و بعد به رکوع رود و رکعت دوم را هم به همین صورت به جا آورد، مثلاً سوره «قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ» را به ترتیب زیر تقسیم کند: قبل از رکوع اوّل: «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ» بگوید و به رکوع رود بعد بایستد و بگوید: «قُلْ هُوَ اللّهُ اَحَدٌ» باز به رکوع رود و سربردارد و بگوید: «اَللّهُ الصَّمَدُ»، باز به رکوع رود و سر بردارد و بگوید: «لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ» و به رکوع رود و سر بردارد و بگوید: «وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُوَاً اَحَدٌ»، بعد به رکوع رود و بعد از سر برداشتن دو سجده کند و رکعت دوم را نیز مانند رکعت اوّل به جا آورد و در آخر تشهّد بخواند و سلام گوید.

مسأله ۱۳۰۰ مانعی ندارد که در نماز آیات رکعت اوّل را مطابق یکی از این دو روش به جا آورد و رکعت دوم را مطابق روش دیگر.

مسأله ۱۳۰۱ تمام کارهایی که در نماز روزانه واجب و مستحبّ است در نماز آیات هم واجب و مستحبّ است، فقط در نماز آیات اذان و اقامه نیست و به جای آن سه مرتبه به امید ثواب «الصَّلاه» می گوید.

مسأله ۱۳۰۲ مستحبّ است در هر رکعت قبل از خم شدن برای سجده «سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» وَ «اللّهُ اَکْبَرُ» بگوید و نیز قبل از هر رکوع و بعد از آن تکبیر بگوید.

صفحه۲۴۴

مسأله

۱۳۰۳ مستحبّ است قبل از رکوع دهم قنوت بخواند.

مسأله ۱۳۰۴ اگر در عدد رکعات شک کند و نداند چند رکعت خوانده و فکرش به جایی نرسد، نماز باطل است، ولی اگر در عدد رکوعها شک کند بنابر کمتر می گذارد و اگر از محل گذشته یعنی وارد سجده شده باشد اعتنا نمی کند.

مسأله ۱۳۰۵ هر یک از رکوعهای نماز آیات رکن است و اگر عمداً یا سهواً کم و زیاد شود نماز باطل است.

نماز عید فطر و قربان

مسأله ۱۳۰۶ این نماز در زمان حضور امام(علیه السلام) واجب است و باید به جماعت خوانده شود، ولی در زمان ما که امام(علیه السلام) غایب است مستحب می باشد و می توان آن را به جماعت یا فرادی خواند.

مسأله ۱۳۰۷ وقت نماز عید فطر و قربان از اوّل آفتاب است تا ظهر، ولی مستحبّ است نماز عید قربان را بعد از بلند شدن آفتاب بخواند و در عید فطر مستحبّ است بعد از بلند شدن آفتاب افطار کند و زکات فطره را بدهد و بعد نماز عید را بجا آورد.

دستور نماز عید فطر و قربان

مسأله ۱۳۰۸ نماز عید فطر و قربان دو رکعت است، در رکعت اوّل بعد از خواندن حمد و سوره باید پنج تکبیر بگوید و بعد از هر تکبیر یک قنوت بخواند و بعد از قنوت پنجم تکبیر دیگری بگوید و به رکوع رود، بعد دو سجده به جا آورد و برخیزد و در رکعت دوم چهار تکبیر بگوید و بعد از هر تکبیر قنوت بخواند و تکبیر پنجم را بگوید و به رکوع رود و بعد از رکوع دو سجده به جا آورد و تشهّد بخواند و

سلام گوید.

مسأله ۱۳۰۹ در قنوت این نماز هر دعایی کافی است، ولی مناسب است این دعا را به قصد ثواب بخواند: «اَللّهُمَّ اَهْلَ الْکِبْرِیاءِ وَ الْعَظِمَه وَ اَهْلَ الْجُودِ وَ الْجَبَرُوتِ وَ اَهْلَ الْعفْوِ وَ الرَّحْمَهِ وَ اَهْلَ التَّقْوی وَ الْمَغْفِرَهِ اَسْئَلُکَ بِحَقِّ هذَا الْیَوْمِ الَّذِی جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمینَ عیداً وَ لِمحَمَّد صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ ذُخْراً وَ شَرَفاً وَ کِرامَهً وَ مَزیداً اَنْ تُصَلِّیَ عَلی مُحَمَّد وَ آلِ مُحَمَّد وَ اَنْ تُدْخِلَنِی فی کُلِّ خَیْر اَدْخَلْتَ فیهِ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّد وَ اَنْ تُخْرِجَنی مِنْ کُلِّ سُوء اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّد صَلَواتُکَ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ خَیْرَ ما سَئَلَکَ بِهِ عِبادُکَ الصّالِحُونَ وَ اَعُوذُ بِکَ مِمّا اسْتَعاذَ مِنْهُ عِبادُکَ الْمُخْلَصُونَ».

صفحه۲۴۵

مستحبّات نماز عید فطر و قربان

مسأله ۱۳۱۰ مستحبّ است در نماز عید فطر و قربان امور زیر را به امید ثواب پروردگار رعایت کند:

۱ قرائت نماز عید را بلند بخواند. ۲ بعد از نماز دو خطبه بخواند مانند خطبه های نماز جمعه با این تفاوت که در نماز جمعه قبل از نماز و در نماز عید بعد از نماز خوانده می شود (و این خطبه در صورتی است که نماز را با جماعت بخواند). ۳ در این نماز سوره مخصوص شرط نیست، ولی بهتر است در رکعت اوّل سوره «سَبِّحِ اسْمِ رَبِّکَ الاْعْلی» و در رکعت دوم سوره «وَ الشَّمْس» بخواند. ۴ در روز عید فطر قبل از نماز عید با خرما افطار کند و در عید قربان بعد از نماز قدری از گوشت قربانی بخورد. ۵ پیش از نماز عید غسل کند و دعاهایی که قبل از نماز و بعد

از آن در کتب دعا آمده بخواند. ۶ در نماز عید بر زمین سجده کند و در موقع گفتن تکبیرها دستها را بلند کند. ۷ بعد از نماز مغرب و عشا در شب عید فطر و بعد از نماز صبح و ظهر و عصر روز عید و نیز بعد از نماز عید فطر این تکبیرها را بگوید: «اَللّٰهُ اَکْبَرُ، اَللّٰهُ اَکْبَرُ، لا اِلٰهَ اِلاّ اللّٰهُ وَ اَللّٰهُ اَکْبَرُ، اللّٰهُ اَکْبَرُ وَ لِلّٰهِ الْحَمْدُ، اَللّٰهُ اَکْبَرُ عَلی ما هَدانا». ۸ در عید قربان بعد از ده نماز که اوّل آنها نماز ظهر روز عید و آخر آنها نماز صبح روز دوازدهم است، همان تکبیرها را بگوید و بعد از آن اضافه کند: «اَللّٰهُ اَکْبَرُ عَلی ما رَزَقَنا مِنْ بَهِیمَهِ الْاَنْعامِ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلی ما اَبْلانَا»، ولی اگر روز عید قربان در منی باشد این تکبیرات را بعد از پانزده نماز می گوید که اوّل آن نماز ظهر روز عید و آخر آن نماز صبح روز سیزدهم ذی الحجّه است. ۹ نماز عید را در فضای باز بخواند نه زیر سقف.

صفحه۲۴۶

احکام نماز عید فطر و قربان

مسأله ۱۳۱۱ اگر در تکبیرهای نماز و قنوتهای آن شک کند چنانچه از محل نگذشته بنابر کمتر بگذارد و اگر بعد معلوم شود که گفته بود اشکال ندارد.

مسأله ۱۳۱۲ اگر از روی سهو، قرائت، یا تکبیرها، یا قنوتها را فراموش کند و بعد از رفتن به رکوع یادش بیاید نمازش صحیح است.

مسأله ۱۳۱۳ اگر در نماز عید یک سجده یا تشهّد را فراموش کند احتیاط واجب آن است که بعد از نماز آن را به جا آورد و اگر کاری کند

که در نمازهای روزانه سجده سهو دارد احتیاط واجب آن است که سجده سهو را بعد از نماز به جا آورد.

صفحه۲۴۷

روزه

وجوب روزه

مسأله ۱۳۱۴ در هر سال واجب است همه افراد مکلّف یک ماه مبارک رمضان را به شرحی که در مسائل آینده گفته می شود روزه بدارند.

مسأله ۱۳۱۵ روزه آن است که انسان برای اطاعت فرمان خدا، از اذان صبح تا مغرب، از چیزهایی که روزه را باطل می کند و شرح آن در مسائل بعد می آید خودداری کند.

نیّت

مسأله ۱۳۱۶ روزه از عبادات است و لازم است با نیّت به جا آورده شود، در موقع نیّت لازم نیست به زبان بگوید، یا از قلب خود بگذراند همین اندازه که در نظرش این باشد که برای اطاعت فرمان خدا از اذان صبح تا مغرب کارهایی که روزه را باطل می کند ترک نماید کافی است.

مسأله ۱۳۱۷ باید احتیاطاً کمی قبل از اذان صبح و کمی هم بعد از مغرب، از انجام این کارها خودداری کند تا یقین حاصل کند که تمام این مدّت را روزه داشته است.

مسأله ۱۳۱۸ کافی است که در هر شب از ماه مبارک رمضان برای روزه فردا نیّت کند، ولی بهتر است که در شب اوّل ماه، علاوه براین، نیّت روزه همه ماه را نیز بنماید.

صفحه۲۴۸

مسأله ۱۳۱۹ نیّت وقت معیّنی ندارد، بلکه هر موقعی تا قبل از اذان صبح نیّت کند کافی است و همین که برای خوردن سحری برمی خیزد و اگر از او سؤال شود منظورت چیست؟ بگوید: «قصد روزه دارم» کافی است.

مسأله ۱۳۲۰ وقت نیّت برای روزه مستحبّی در تمام روز نیز ادامه دارد حتّی اگر مختصری به مغرب باقی مانده باشد و تا آن موقع کارهایی که روزه را باطل می کند انجام نداده است می تواند

نیّت روزه مستحبّی کند و روزه او صحیح است.

مسأله ۱۳۲۱ اگر در ماه رمضان نیّت را فراموش کنـد چنانچه تا قبل از اذان ظهر یادش بیایـد و فوراً نیّت کنـد و کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد روزه اش صحیح است، امّا اگر بعد از ظهر نیّت کند صحیح نیست.

مسأله ۱۳۲۲ هرگاه کسـی بخواهـد روزه ای غیر از روزه ماه رمضان به جا آورد باید آن را معیّن کند، مثلاً نیّت کند روزه قضـا می گیرم، یا روزه نـذر به جا می آورم ولی در ماه مبارک رمضان همین اندازه که نیّت کند فردا را روزه می گیرم کافی است، بلکه اگر ندانـد ماه رمضان است یا بدانـد و فراموش کنـد و روزه دیگری را قصـد کند روزه ماه رمضان حساب می شود، ولی اگر عمـداً در ماه مبارک رمضان نیّت روزه غیر ماه رمضان را کنـد (در حالی که می دانـد در ماه رمضان روزه غیر ماه رمضان صحیح نیست) روزه او باطل است، یعنی نه از رمضان حساب می شود و نه از غیر آن.

مسأله ۱۳۲۳ لازم نیست در موقع نیّت، معیّن کنـد که روز اوّل مـاه است یـا دوم یا غیر آن، حتّی اگر روزی را تعیین کنـد مثلاً بگوید به نیّت روز دوم ماه روزه می گیرم بعد معلوم شود سوم بوده، روزه او صحیح است.

مسأله ۱۳۲۴ اگر پیش از اذان صـبح نیّت روزه کنـد و بعـد بیهوش یـا مست شود و در بین روز به هوش آیـد در حالی که هیچ کار خلافی به جا نیاورده، احتیاط واجب آن است روزه آن روز را تمام کند

و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله ۱۳۲۵ اگر نداند یا فراموش کند ماه رمضان است و روزه نگیرد و بعد از ظهر ملتفت شود و یا قبل از ظهر در حالی که افطار کرده باشد، باید به احترام ماه رمضان تا مغرب کارهایی که روزه را باطل می کند ترک نماید و بعد از ماه رمضان آن روز را قضا کند.

صفحه ۲۴۹

مسأله ۱۳۲۶ اگر کودکی پیش از اذان صبح بالغ شود باید روزه بگیرد و اگر بعد از اذان بالغ شود و کاری که روزه را باطل کند انجام نداده باشد احتیاط واجب آن است که روزه را بگیرد و بعد هم قضا کند.

مسأله ۱۳۲۷ کسی که روزه قضای ماه رمضان یا روزه واجب دیگری بر ذمّه دارد جایز نیست روزه مستحبّی بگیرد و اگر فراموش کند و روزه مستحبّی بگیرد چنانچه قبل از ظهر یادش بیاید می تواند نیّت خود را به روزه واجب برگرداند، ولی اگر بعد از ظهر باشد روزه او باطل است.

مسأله ۱۳۲۸ کسی که برای روزه شخص مرده ای اجیر شده می تواند روزه مستحبّی برای خودش بگیرد.

مسأله ۱۳۲۹ اگر غیر از روزه ماه مبارک روزه دیگری بر انسان واجب باشد، مثلاًـ نذر کرده که روز معیّنی را روزه بگیرد، چنانچه عمداً تا اذان صبح نیّت نکند روزه اش باطل است، ولی اگر یادش برود و پیش از ظهر یادش بیاید می تواند نیّت کند.

مسأله ۱۳۳۰ هرگاه روزه واجب غیر معیّن بر ذمّه دارد (مانند روزه قضای ماه رمضان یا روزه کفّاره) وقت نیّت آن تا ظهر باقی است، یعنی چنانچه چیزی که روزه را باطل می کند انجام

نداده باشد وقبل از ظهر نیّت کند روزه او صحیح است.

مسأله ۱۳۳۱ هرگاه کافری در ماه رمضان پیش از ظهر مسلمان شود چنانچه تا آن وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده، بنابر احتیاط واجب روزه بگیرد و قضا هم ندارد، همچنین اگر مریض پیش از ظهر خوب شود و کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد باید نیّت روزه کند و احتیاطاً قضا هم نماید، ولی اگر بعد از ظهر خوب شود روزه آن روز واجب نیست فقط باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله ۱۳۳۲ یوم الشّک یعنی روزی که انسان شک دارد آخر ماه شعبان است یا اوّل ماه رمضان، روزه آن واجب نیست و اگر بخواهد روزه بگیرد باید نیّت ماه شعبان کند، یا اگر روزه قضا به ذمه دارد نیّت قضا کند و چنانچه بعداً معلوم شود ماه رمضان بوده از رمضان حساب می شود، ولی اگر در اثناء روز بفهمد باید فوراً نیّت خود را به روزه ماه رمضان برگرداند.

مسأله ۱۳۳۳ هرگاه در ماه رمضان یا هر روزه واجب معیّن دیگر، از نیّت روزه برگردد، یا مردّد شود که روزه بگیرد یا نه، روزه اش باطل می شود، همچنین اگر نیّت کند چیزی که روزه را باطل می کند به جا آورد، مثلاً تصمیم بر خوردن غذا بگیرد، روزه اش باطل می شود، هرچند اصلاً غذا هم نخورد، مگر این که در آن حال توجّه نداشته باشد که فلان عمل روزه را باطل می کند.

مسأله ۱۳۳۴ در روزه مستحب و روزه واجبی که وقت آن معیّن نیست (مانند روزه قضا) اگر قصد کند

یکی از مبطلات روزه را انجام دهد یا مردّد شود که به جا آورد یا نه، چنانچه به جا نیاورد و پیش از ظهر دوباره نیّت کند روزه اش صحیح است.

کارهایی که روزه را باطل می کند

مسأله ۱۳۳۵ کارهایی که روزه را باطل می کند بنابر احتیاط نُه چیز است:

۱ خوردن و آشامیدن، ۲ جماع، ۳ استمناء، ۴ دروغ بستن به خدا و پیغمبر(صلی الله علیه وآله)و ائمّه(علیهم السلام)، ۵ رساندن غبار غلیظ به حلق، ۶ فرو بردن سر در آب، ۷ باقی ماندن بر جنابت یا حیض یا نفاس تا اذان صبح، ۸ اماله کردن با مایعات، ۹ قی کردن عمدی.

احکام کارهایی که روزه را باطل می کند

۱ خوردن و آشامیدن

مسأله ۱۳۳۶ خوردن و آشامیدن از روی عمد روزه را باطل می کند، خواه از چیزهای معمولی باشد مانند نان و آب و یا غیر معمولی مانند برگ درختان، کم باشد

صفحه ۲۵۱

یا زیاد، حتّی اگر مسواک را از دهان بیرون آورده، دوباره داخل دهان کند و رطوبت آن را فرو برد روزه اش باطل می شود، مگر آن که رطوبت مسواک کم باشد و در آب دهان از بین برود.

مسأله ۱۳۳۷ اگر هنگامی که مشغول خوردن غذا یا نوشیدن آب است بفهمد صبح شده، باید آنچه را در دهان است بیرون آورد و اگر عمداً فرو برد روزه اش باطل است و کفّاره نیز دارد.

مسأله ۱۳۳۸ خوردن و آشامیدن از روی سهو و فراموشی روزه را باطل نمی کند.

مسأله ۱۳۳۹ احتیاط واجب آن است که روزه دار از تزریق آمپولهاو سرمهایی که به جای غذا یا دوا به کار می رود خود داری کند، ولی تزریق آمپول هایی که عضو را بی حس می کند اشکال ندارد.

مسأله ۱۳۴۰ کسی که می خواهد روزه بگیرد بهتر است پیش از اذان صبح دندانهایش را بشوید و خلال کند و اگر بداند غذایی که لای دندان مانده در روز فرو می رود احتیاط

واجب آن است که قبلاً آن را بشوید و خلال کند و اگر نکند و غذا فرو رود روزه را تمام کند و بعد قضا نماید.

مسأله ۱۳۴۱ فرو بردن آب دهان، هر چند به واسطه خیال کردن ترشی و مانند آن در دهان جمع شده باشد، روزه را باطل نمی کند، و فرو بردن اخلاط سر و سینه تا به فضای دهان نرسیده اشکال ندارد، امّا اگر داخل فضای دهان شود احتیاط واجب آن است که آن را فرو نبرد.

مسأله ۱۳۴۲ جویدن غذا برای بچّه و همچنین چشیدن غذا و مانند آن و شست و شوی دهان با آب یا داروها اگر چیزی از آن فرو نرود روزه را باطل نمی کند و اگر بدون اراده به حلق برسد اشکالی ندارد، ولی اگر از اوّل بداند بی اختیار به حلق می رسد روزه اش باطل است و قضا و کفّاره دارد.

مسأله ۱۳۴۳ اگر روزه دار به اندازه ای تشنه شود که طاقت تحمّل آن را ندارد و یا ترس بیماری و تلف داشته باشد، می تواند به اندازه ضرورت آب بنوشد، ولی روزه او باطل می شود و اگر ماه رمضان باشد باید بقیّه روز را امساک کند.

صفحه ۲۵۲

مسأله ۱۳۴۴ انسان نمی تواند به خاطر ضعف، روزه را بخورد، ولی اگر بقدری ضعف پیدا کند که تحمّل آن بسیار مشکل شود، می تواند روزه را بخورد و همچنین اگر خوف بیماری داشته باشد.

۲ جماع

مسأله ۱۳۴۵ «جماع» (نزدیکی با زن) روزه هر دو طرف را باطل می کند، هرچند فقط به مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید و اگر کمتر از آن باشد

و منی هم بیرون نیاید باطل نمی شود و هرگاه شک کند که این مقدار داخل شده یا نه روزه اش صحیح است.

مسأله ۱۳۴۶ هرگاه از روی فراموشی جماع کند و یا از روی اجبار بطوری که هیچ اختیاری نداشته باشد، روزه باطل نمی شود، ولی چنانچه در بین جماع یادش بیاید، یا اجبار برطرف شود، باید فورا ترک کند و الّا روزه او باطل است.

۳ استمناء

مسأله ۱۳۴۷ اگر روزه دار با خود کاری کند که منی از او بیرون آید روزه اش باطل می شود، امّا اگر بی اختیار در حال خواب یا بیداری بیرون آید، روزه باطل نمی شود.

مسأله ۱۳۴۸ هرگاه روزه دار می داند که اگر در روز بخوابد محتلم می شود، یعنی در خواب منی از او بیرون می آید، جایز است بخوابد و چنانچه محتلم شود برای روزه او اشکالی ندارد.

مسأله ۱۳۴۹ هرگاه روزه دار در حال بیرون آمدن منی از خواب بیدار شود واجب نیست از بیرون آمدن آن جلوگیری کند.

مسأله ۱۳۵۰ شخص روزه داری که محتلم شده می تواند بول و استبراء از بول کند هر چند می داند بهواسطه آن باقیمانده منی از مجرا بیرون می آید، حتّی اگر غسل کرده باشد این کار برای روزه اش ضرری ندارد هر چند با خارج شدن باقیمانده منی از مجرا باید مجدّداً غسل کند.

مسأله ۱۳۵۱ روزه داری که محتلم شده اگر بداند منی در مجرا باقی مانده و در صورتی که پیش از غسل بول نکند بعد از غسل منی بیرون می آید بهتر است قبلاً بول کند ولی واجب نیست.

مسأله ۱۳۵۲ اگر روزه دار به قصد بیرون آمدن

منی استمناء کند روزه اش باطل می شود هر چند منی از او بیرون نیاید.

مسأله ۱۳۵۳ اگر روزه دار بـدون قصـد بیرون آمـدن منی مثلاً با همسـر خود بازی و شوخی کند در صورتی که عادت نداشـته باشـد که به این مقـدار بـازی و شوخی منی از او خـارج شود روزه اش صـحیح است، ولی اگر اتّفاقاً منی بیرون آیـد روزه اش اشکال دارد، مگر این که قبلاً مطمئن بوده که منی از او خارج نمی شود.

۴ دروغ بستن به خدا و پیامبر(صلی الله علیه وآله) و امامان(علیهم السلام)

مسأله ۱۳۵۴ هرگـاه روزه دار دروغی به خـدا و پیغمبر اکرم(صـلی الله علیه وآله) و جانشـینان معصوم او(علیهم السـلام) نسـبت دهـد خواه بـا گفتن باشـد، یا نوشـتن، یا اشاره وماننـد آن، بنابراحتیاط واجب روزه اش باطل می شود، هر چنـد بلافاصـله توبه کند. دروغ بستن به سایر انبیا و فاطمه زهرا(علیها السلام) نیز همین حکم را دارد.

مسأله ۱۳۵۵ هرگاه بخواهد خبری را نقل کند که از راست یا دروغ بودن آن اطّلاعی ندارد، باید از کسی که آن خبر را گفته، یا از کتابی که در آن نوشته شده نقل نماید، مثلاً بگوید: فلان راوی چنین می گوید و یا در فلان کتاب چنان نوشته شده است که پیامبر(صلی الله علیه وآله) فرمود...

مسأله ۱۳۵۶ اگر چیزی را به اعتقاد این که راست است از قول خـدا یا پیغمبر(صـلی الله علیه وآله)نقل کنـد و بعد بفهمد دروغ بوده روزه اش صـحیح است، ولی بعکس اگر چیزی را دروغ می دانست و به خدا و پیغمبر نسـبت داد و بعداً معلوم شد صحیح بوده، روزه اش اشکال دارد.

صفحه۲۵۴

مسأله ۱۳۵۷ اگر دروغی را که دیگری ساخته عمداً به خدا و

پیغمبر نسبت دهد روزه اش اشکال دارد.

مسأله ۱۳۵۸ اگر از شخص روزه دار سؤال کنند که آیا پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) چنین مطلبی را فرموده، و او عمداً بگوید: آری، در حالی که پیغمبر(صلی الله علیه وآله) نگفته باشد، یا بگوید: نه، درحالی که پیغمبر(صلی الله علیه وآله) گفته باشد، روزه اش اشکال دارد.

مسأله ۱۳۵۹ اگر در نقل احکام شرعیّه عمداً دروغ گوید، مثلاً واجبی را غیر واجب و حرامی را حلال ذکر کند، اگر منظورش نسبت دادن آن حکم به خدا یا پیغمبر(صلی الله علیه وآله)باشد، روزه اش اشکال دارد و اگر قصدش نسبت دادن فتوا به مجتهد است کار حرامی کرده، امّا روزه اش باطل نمی شود و کسی که بدون اطّلاع، حکم مشکوکی را نقل می کند، نیز همین حکم را دارد.

۵ رساندن غبار غلیظ به حلق

مسأله ۱۳۶۰ رساندن غبار غلیظ به حلق هرگاه در حلق تبدیل به گِل شود و فرو رود روزه را باطل می کند، در غیر این صورت روزه صحیح است، خواه غبار چیزی باشد که خوردن آن حلال است مانند آرد، یا غبار چیزی که خوردن آن حرام است.

مسأله ۱۳۶۱ هرگاه به واسطه باد یا جارو کردن زمین، غبار غلیظی برخیزد و بر اثر عدم مواظبت به حلق برسد، روزه اش باطل می شود (همانطور که در مسأله قبل آمد)

مسأله ۱۳۶۲ احتیاط واجب آن است که روزه دار از کشیدن سیگار و تنباکو و سایر دخانیات پرهیز کند و بخار غلیظ نیز به حلق نرساند، ولی رفتن به حمّام اشکال ندارد، هرچند فضای حمّام را بخار گرفته باشد.

مسأله ۱۳۶۳ اگر فراموش کند که روزه است و مواظبت نکند، یا بی

اختیار و بدون اراده، غبار و مانند آن به حلق او رسد، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله ۱۳۶۴ درجایی که احتمال می دهدغبار یا دود به حلق برسدباید احتیاط کند، ولی اگر یقین یا گمان داشته باشد به حلق نمی رسد روزه اش صحیح است.

۶ فرو بردن سر در آب (ارتماس)

مسأله ۱۳۶۵ روزه دار بنابر احتیاط واجب تمام سر را عمداً در آب فرونبرد، حتّی اگر بقیّه بدن بیرون ازآب باشد، امّا اگر تمام بدن و قسمتی از سر زیر آب برود ولی مقداری از سر بیرون باشد روزه باطل نمی شود، فرو بردن سر در مایعاتی مانند گلاب و آبهای مضاف دیگر حکم آب مطلق را دارد.

مسأله ۱۳۶۶ اگر نصف سر را یک دفعه و نصف دیگر را دفعه دیگر، در آب فرو برد، روزه اش صحیح است، ولی اگر تمام سر را زیر آب ببرد امّا مقداری از موها بیرون بماند روزه اش اشکال دارد.

مسأله ۱۳۶۷ کسی که برای نجات غریق مجبور است سر را در آب فرو ببرد روزه اش اشکال دارد، ولی به عنوان نجات جان مسلمانی این کار واجب است و بعداً قضا کند.

مسأله ۱۳۶۸ غوّاصان اگر سر خود را در کلاهک پنهان کنند و با آن زیر آب روند روزه آنها صحیح است.

مسأله ۱۳۶۹ اگر روزه دار بی اختیار در آب بیفتد، یا او را در آب بیندازند و سر او زیر آب رود، یا فراموش کند که روزه است سر در آب فرو برد، روزه او باطل نمی شود، ولی اگر یادش بیاید بنابر احتیاط واجب باید فوراً سر را از آب بیرون آورد.

مسأله ۱۳۷۰ اگر فراموش کند که روزه است و به

نیّت غسل سر را زیر آب کند روزه و غسل او هر دو صحیح است، ولی اگر بداند روزه واجب معیّن است و عمداً چنین کند بنابر احتیاط واجب هم روزه را باید قضا کند و هم غسل را دوباره انجام دهد.

۷ باقی ماندن بر جنابت تا اذان صبح

مسأله ۱۳۷۱ اگر شخص جنب عمداً تا صبح غسل نکند بنابر احتیاط واجب روزه اش باطل است ولی اگر توانایی برغسل ندارد یا وقت تنگ است تیمّم نماید، امّا اگر از روی عمد نباشد روزه اش صحیح است و زنی که از حیض یا نفاس پاک شده و تا اذان صبح غسل نکرده در حکم کسی است که باقی بر جنابت مانده است.

صفحه۲۵۶

مسأله ۱۳۷۲ باطل شدن روزه به خاطر بقاء بر جنابت مخصوص روزه ماه رمضان و قضای آن است و در روزه های دیگر موجب بطلان نمی شود.

مسأله ۱۳۷۳ اگر جنب در ماه رمضان غسل را فراموش کند و بعد از یک یا چند روز یادش بیاید، باید روزه هر چند روزی را که یقین دارد جنب بوده قضا نماید، مثلاً اگر نمی داند سه روز جنب بوده یا چهارروز، باید سه روز را قضا کند و قضای روز چهارم احتیاط مستحبّ است.

مسأله ۱۳۷۴ کسی که در شب ماه رمضان وقت برای غسل و تیمّم ندارد اگر خود را جنب کند روزه اش اشکال دارد و احتیاطاً قضا و کفّاره به جا آورد، همچنین اگر برای غسل وقت ندارد و فقط برای تیمّم وقت دارد.

مسأله ۱۳۷۵ اگر گمان کند به اندازه غسل وقت دارد و خود را جنب کند و بعد بفهمد وقت تنگ بوده و تیمّم کند روزه اش صحیح است.

مسأله

۱۳۷۶ کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند اگر بخوابد تا صبح بیدار نمی شود نباید بخوابد و چنانچه بخوابد و بیدار نشود روزه اش اشکال دارد و بنابر احتیاط واجب باید قضا و کفّاره به جا آورد، امّا اگر احتمال دهد که بیدار می شود، می تواند بخوابد، و احتیاط این است که در دفعه دوم که بیدار شد نخوابد تا غسل کند.

مسأله ۱۳۷۷ کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند یا احتمال می دهد که اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه تصمیم داشته باشد که بعد از بیدار شدن غسل کند و با این تصمیم بخوابد و تا اذان بیدار نشود روزه اش صحیح است، ولی اگر تصمیم بر غسل نداشته باشد یا مردّد باشد که غسل بکند یا نه، در این صورت اگر بیدار نشود روزه اش اشکال دارد.

مسأله ۱۳۷۸ هرگاه چنین کسی بخوابد و بیدار شود و بداند یا احتمال دهد که اگر دوباره بخوابد پیش از اذان صبح برای غسل کردن بیدار می شود چنانچه بخوابد و بیدار نشود احتیاطاً باید روزه آن روز را قضا کند، هم چنین است اگر برای دفعه سوم بخوابد و بیدار نشود، ولی در هیچ یک از اینها کفّاره بر او واجب نمی شود.

مسأله ۱۳۷۹ خوابی که در آن محتلم شده خواب اوّل حساب نمی شود ولی اگر از آن خواب بیدار شود و دوباره بخوابد خواب اوّل حساب می شود.

مسأله ۱۳۸۰ هرگاه روزه دار در روز محتلم شود بهتر است فوراً غسل کند امّا اگر نکند برای روزه اش اشکالی ندارد.

مسأله

۱۳۸۱ هرگاه در ماه رمضان بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتلم شده روزه اش صحیح است، خواه بداند پیش از اذان محتلم شده، یا بعد از آن و یا شک داشته باشد.

مسأله ۱۳۸۲ کسی که می خواهد قضای روزه ماه رمضان را بگیرد اگر بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتلم شده و بداند پیش از اذان صبح محتلم شده، اگر وقت قضای روزه تنگ نیست بنابر احتیاط واجب روز دیگری را روزه بگیرد، اگر وقت قضای روزه تنگ است مثلاً پنج روز قضا به ذمّه دارد پنج روز هم بیشتر به ماه رمضان باقی نمانده، همان روز را روزه بگیرد و روزه اش صحیح است.

مسأله ۱۳۸۳ اگر در ماه مبارک رمضان پیش از اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و برای غسل وقت ندارد تیمّم کند و روزه اش صحیح است، امّا اگر برای هیچ کدام از غسل و تیمّم وقت ندارد باید بعداً غسل کند و روزه او نیز صحیح است.

مسأله ۱۳۸۴ اگر زن بعد از اذان صبح از خون حیض یا نفاس پاک شود نمی تواند روزه بگیرد، همچنین اگر در اثناء روز خون حیض یا نفاس ببیند اگر چه نزدیک مغرب باشد.

مسأله ۱۳۸۵ اگر زن پیش از اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و در غسل کردن کوتاهی کند، بنابراحتیاط واجب روزه اش باطل است، ولی چنانچه کوتاهی نکند، مثلاً منتظر باشد که حمّام باز شود یا آب حمّام گرم شود و تا اذان غسل نکند در صورتی که تیمّم کرده باشد روزه او صحیح است.

صفحه۲۵۸

مسأله ۱۳۸۶ زنی که در حال استحاضه

است باید غسل خود را به تفصیلی که در احکام استحاضه گفته شد به جا آورد و روزه او صحیح است.

مسأله ۱۳۸۷ کسی که مسّ میّت کرده و غسل مسّ میّت بر او واجب شده، می تواند بدون غسل مسّ میّت روزه بگیرد و اگر در حال روزه هم مسّ میّت کند روزه اش باطل نمی شود، ولی برای نماز باید غسل کند.

۸ اماله کردن با مایعات

مسأله ۱۳۸۸ تنقیه (اماله کردن) با مایعات روزه را باطل می کند هر چند برای معالجه بیماری و از روی ناچاری باشد، ولی استعمال شیافها برای معالجه اشکال ندارد و احتیاط واجب آن است که از استعمال شیافهایی که برای تغذیه است خودداری شود.

۹ قی کردن

مسأله ۱۳۸۹ قی کردن از روی عمد روزه را باطل می کند، هرچند برای نجات از مسمومیّت و درمان بیماری و مانند آن باشد، ولی قی کردن بدون اختیار یا از روی سهو روزه را باطل نمی کند.

مسأله ۱۳۹۰ اگر در شب چیزی بخورد که می داند در روز بی اختیار قی می کند روزه باطل نمی شود، ولی احتیاط مستحب این است که چنین کاری نکند و اگر کرد، روزه را قضا نماید.

مسأله ۱۳۹۱ واجب نیست روزه دار با فشار آوردن به خود از قی کردن خودداری کند، ولی اگر ضرر و مشقّتی نداشته باشد بهتر است جلوگیری کند.

صفحه۲۵۹

مسأله ۱۳۹۲ اگر خرده های غذا یا حشره ای مانند مگس بی اختیار در گلوی روزه دار برود چنانچه بقدری پایین برود که نمی توان آن را بیرون آورد روزه اش صحیح است و اگر بتواند آن را بیرون آورد باید چنین کند و بیرون آوردنش ضرری برای روزه ندارد، بلکه اگر در این حال فرو برد روزه اش باطل است.

مسأله ۱۳۹۳ هرگاه یقین دارد که به واسطه آروغ زدن چیزی از گلو بیرون می آید که به آن قی کردن می گویند نباید عمداً آروغ بزند، ولی اگر یقین نداشته باشد اشکال ندارد و هر گاه بر اثر آروغ زدن بدون اختیار چیزی در گلو یا دهانش بیاید باید آن را

بیرون بریزد و اگر عمداً فرو ببرد روزه اش باطل است، ولی اگر بی اختیار فرو رود اشکالی ندارد.

مسأله ۱۳۹۴ هرگاه یکی از امور نه گانه ای که قبلاً گفته شد سهواً یا بدون اختیار به جا آورد روزه اش صحیح است، ولی جنب اگر بخوابد و تا اذان صبح غسل نکند روزه اش به شرحی که قبلاً گفته شد اشکال دارد.

مسأله ۱۳۹۵ اگر روزه دار سهواً یکی از کارهایی که روزه را باطل می کند انجام دهد و بعد به گمان این که روزه اش باطل شده دوباره یکی از آنها را عمداً به جا آورد روزه اش باطل نمی شود، ولی احتیاط مستحب قضای آن است.

مسأله ۱۳۹۶ اگر چیزی را به زور در گلوی روزه دار بریزند، یا سر او را در آب فرو برند، روزه اش باطل نمی شود، ولی اگر مجبورش کنند که خودش افطار کند، مثلاً به او بگویند اگر غذا نخوری ضرر جانی یا مالی به تو می زنیم و او برای جلوگیری از ضرر، غذا بخورد روزه اش باطل می شود.

مسأله ۱۳۹۷ احتیاط واجب آن است که روزه دار به جایی نرود که می داند چیزی در گلویش می ریزند یا مجبورش می کنند که روزه را افطار کند، امّا اگر قصد رفتن کند و نرود یا بعد از رفتن چیزی به خوردش ندهند روزه اش صحیح است.

صفحه ۲۶۰

کارهایی که برای روزه دار مکروه است

مسأله ۱۳۹۸ چند کار برای روزه دار مکروه است از جمله:

۱ ریختن دوا در چشم

۲ سرمه کشیدن در صورتی که مزه یا بوی آن به حلق برسد.

۳ انجام کارهایی که باعث ضعف می شود، مانند خون گرفتن و حمّام رفتن.

۴

انفیه کشیدن اگر نداند به حلق می رسد، ولی اگر بداند به حلق می رسد جایز نیست.

۵ بو کردن گیاههای معطّر

۶ نشستن زن در آب، بنابر احتیاط

۷ استعمال شیاف بنابر احتیاط

۸ تر کردن لباس بر بدن

۹ کشیدن دندان و هر کاری که سبب خون آمدن از دهان و موجب ضعف شود.

۱۰ مسواک کردن با چوب تازه

۱۱ بوسیدن همسر بدون قصد بیرون آمدن منی و هر کاری که شهوت را به حرکت در آورد، امّا اگر به قصد بیرون آمدن منی باشد روزه او باطل می شود.

مواردی که قضا و کفّاره واجب است

مسأله ۱۳۹۹ کارهایی که روزه را باطل می کند اگر عمداً و با علم و اطّلاع انجام دهد، علاوه بر این که روزه او باطل می شود و قضا دارد، کفّاره نیز دارد؛ ولی اگر به خاطر ندانستن مسأله باشد کفّاره ندارد، ولی احتیاط آن است که قضا کند. همچنین هرگاه انسان شک دارد مغرب شده یا نه.

مسأله ۱۴۰۰ هرگاه به واسطه بی اطّلاعی و ندانستن مسأله، کاری را انجام دهد که می داند حرام است، ولی نمی دانسته است که روزه را باطل می کند بنابر احتیاط کفّاره بر او واجب است.

کفّاره روزه

مسأله ۱۴۰۱ کفّاره روزه یکی از سه چیز است: آزاد کردن یک بنده، یا دو ماه روزه گرفتن، یا شصت فقیر را سیر کردن (و اگر به هر کدام یک «مُد» که تقریباً ۷۵۰ گرم است گندم یا جو یا مانند آنها بدهد کافی است). و در زمان ما که بنده آزاد کردن موضوع ندارد در میان دو چیز دیگر مخیّر است و به جای گندم می تواند مقدار نانی بدهد که گندم آن به اندازه یک «مُد» است.

مسأله ۱۴۰۲ هرگاه هیچ یک از این سه کار ممکن نشود هر چند «مُد» که می تواند به فقرا اطعام کند و اگر نتواند باید ۱۸ روز روزه بگیرد و اگر نتواند هر چند روز که می تواند به جا آورد و اگر نتواند استغفار کند و همین اندازه که در قلب بگوید:

«استغفراللّه» کافی است و واجب نیست بعداً که قدرت پیدا کرد کفّاره رابدهد.

احکام کفّاره روزه

مسأله ۱۴۰۳ کسـی که شـصت روزه را برای کفّـاره انتخاب کرده، احتیاط واجب آن است که ۳۱ روز آن را پی در پی بـه جا آورد، ولی در ۱۸ روز که در بالا گفته شد پی در پی به جا آوردن لازم نیست.

مسأله ۱۴۰۴ در جایی که بایـد پی در پی روزه بگیرد اگر در وسط یک روز را عمداً روزه نگیرد باید همه را از نو به جا آورد، ولی اگر مانعی پیش آید مانند عادت ماهانه و نفاس و سفری که ناچار از انجام آن است می تواند بعد از رفع مانع ادامه دهد و لازم نیست از سر بگیرد.

صفحه ۲۶۲

مسأله ۱۴۰۵ اگر روزه دار به چیز حرامی روزه خود

را باطل کنـد، بنابر احتیاط واجب بایـد کفّاره جمع بدهـد، یعنی هم یک بنـده آزاد کند و هم دو ماه روزه بگیرد و هم شصـت فقیر را سـیر کند (یا به هر کدام از آنها یک مد طعام که تقریبا ۷۵۰ گرم است بدهـد) و چنانچه هر سه برایش ممکن نباشد هر کـدام که ممکن است بایـد انجام دهـد (خواه آن چیز حرام، ماننـد شـراب و زنا باشد یا مانند نزدیکی کردن با همسـر خود در عادت ماهانه).

مسأله ۱۴۰۶ هرگاه روزه دار نسـبت دروغ به خدا و پیغمبر(صـلی الله علیه وآله) دهد یک کفّاره کافی است و کفّاره جمع لازم نیست.

مسأله ۱۴۰۷ اگر روزه دار در یک روز ماه رمضان چنـد مرتبه جماع کند یک کفّاره بر او واجب است و در صورتی که جماع او حرام باشد یک کفّاره جمع و همچنین اگر در یک روز چند مرتبه کارهای دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد.

مسأله ۱۴۰۸ اگر روزه دار روزه خود را به چیز حلالی باطل کنـد، بعد کار حرامی که روزه را باطل می کند انجام دهد احتیاط واجب آن است برای هر کدام یک کفّاره بدهد.

مسأله ۱۴۰۹ هرگـاه روزه دار آروغ بزنـد و چیزی در دهـانش بیایـد نبایـد آن را فرو ببرد، و الاّ روزه او باطل می شود و قضا و کفّاره دارد، ولی کفّاره جمع لازم نیست.

مسأله ۱۴۱۰ اگر نـذر کنـد که روز معیّنی را برای خـدا روزه بگیرد چنـانچه عمـداً روزه نگیرد یـا روزه خود را باطل کنـد باید کفّاره بدهد (و کفّاره آن مانند کفّاره ماه رمضان است).

مسأله ۱۴۱۱ هرگاه به گفته کسی که سخنش

قابل اعتماد نیست و می گوید مغرب شده افطار کند، بعد بفهمد مغرب نبوده، قضا و کفّاره بر او واجب است.

مسأله ۱۴۱۲ هرگاه روزه خود را عمـداً باطل کند، بعد به مسافرت برود، کفّاره از او ساقط نمی شود، ولی اگر عمداً روزه خود را باطل کند بعد عذری مانند حیض یا نفاس یا بیماری برای او پیدا شود کفّاره بر او واجب نیست.

مسأله ۱۴۱۳ هرگاه یقین کند که آن روز اوّل ماه رمضان است و عمداً روزه خود را باطل کند، بعد معلوم شود که آخر شعبان بوده، کفّاره بر او واجب نیست.

مسأله ۱۴۱۴ همچنین اگر شک کند آخر رمضان است یا اوّل شوال و عمداً روزه را باطل کند بعد معلوم شود روز عید بوده کفّاره ندارد.

مسأله ۱۴۱۵ هرگاه روزه دار در ماه رمضان با همسر خود که روزه دار است جماع کند چنانچه او را مجبور کرده باشد باید کفّاره روزه خود و زنش را هر دو بدهد و اگر او به جماع راضی بوده، بر هر کدام یک کفّاره واجب می شود، ولی اگر اجبار به مفطرات دیگر کند گناه کرده، امّا کفّاره بر هیچ کدام واجب نیست، امّا آن کسی که روزه اش را خورده باید قضا کند.

مسأله ۱۴۱۶ هرگاه زن روزه دار شوهر روزه دار خود را مجبور به جماع نماید فقط یک کفّاره بر او واجب است و لازم نیست کفّاره شوهر را بدهد.

مسأله ۱۴۱۷ هرگاه زن در آغاز، مجبور بوده و در اثناء راضی شده احتیاط واجب آن است که مرد دو کفّاره بدهد و بر زن چیزی جز قضا لازم نیست.

مسأله ۱۴۱۸ هرگاه کسی به واسطه

مسـافرت یـا بیماری روزه نگیرد نمی توانـد همسـر خود را مجبور به جماع نمایـد و اگر او را مجبور کنـد گناه کرده، ولی لازم نیست کفّاره او را هم بدهد.

مسأله ۱۴۱۹ به جا آوردن کفّاره واجب فوری نیست ولی نباید طوری باشد که بگویند کوتاهی می کند.

مسأله ۱۴۲۰ اگر چند سال بگذرد و کفّاره را به جا نیاورد چیزی بر آن اضافه نمی شود.

مسأله ۱۴۲۱ کسـی که برای کفّاره روزه، اطعام شـصت فقیر را انتخاب کرده بایـد به هر کـدام یک مد طعام (تقریبا ۷۵۰ گرم) بدهد و نمی تواند چند مد را به یک نفر بدهد، مگر این که دسترسی به شصت فقیر پیدانکند، ولی اگر اطمینان داشته باشد که فقیر طعام را به عیالات خود می دهد و با آنها می خورد، می تواند برای هر یک از عیالات او، هر چند صغیر باشند، یک مد به آن فقیر بدهد.

صفحه۲۶۴

مسأله ۱۴۲۲ کسی که قضای روزه ماه رمضان را گرفته جایز نیست بعد از ظهر روزه را باطل کند و اگر عمداً چنین کاری کند باید به ده نفر فقیر هر کدام یک مد طعام بدهد و اگر نمی تواند باید سه روز پی در پی روزه بگیرد.

مواردی که فقط قضا لازم است

مسأله ۱۴۲۳ در چند صورت فقط قضای روزه لازم است و کفّاره واجب نیست:

۱ در صورتی که در شب مـاه رمضان جُنُب باشـد و بخوابـد و بیـدار شود و برای بار دوم یا سوم بخوابـد و بیـدار نشود، در این صورت احتیاط واجب قضای روزه است. امّا اگر در خواب اوّل بیدار نشود، قضا ندارد و روزه اش صحیح است.

۲ هرگاه کاری که روزه را باطل

می کند انجام ندهد، ولی نیّت روزه نکرده باشد یا قصد کند که روزه خود را بخورد، یا با ریا روزه را باطل نماید.

۳ هرگاه در ماه رمضان غسل جنابت را فراموش کند و با همان حال یک یا چند روز روزه بگیرد بنابراحتیاط واجب.

۴ در ماه رمضان بدون آن که تحقیق کند صبح شده یا نه، کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده، همچنین اگر بعد از تحقیق شک یا گمان کند که صبح شده است; ولی اگر بعد از تحقیق یقین کند صبح نشده، و چیزی بخورد، بعد معلوم شود که صبح بوده، قضا واجب نیست.

۵ هرگاه کسی بگوید صبح نشده و هنوز وقت باقی است و انسان به گفته او کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد و بعد معلوم شود صبح بوده، در اینجا نیز قضا لازم است، ولی اگر بعد از تحقیق یقین کند صبح نشده و چیزی بخورد بعد معلوم شود صبح بوده قضا واجب نیست.

صفحه۲۶۵

۶ کسی بگوید صبح شده و انسان به گفته او یقین نکند یا خیال کند شوخی می کند و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد بعد معلوم شود صبح بوده.

۷ هرگاه شخص عادلی خبر دهد مغرب شده و او افطار کند بعد معلوم شود مغرب نبوده است.

۸ هرگاه در هوای صاف به واسطه تاریکی یقین کند مغرب شده و افطار کند بعد معلوم شود مغرب نبوده.

۹ هرگاه برای خنک شدن، یا بدون هدف، آب در دهان بگرداند و بی اختیار فرو رود باید قضا کند، امّا اگر فراموش کرده که روزه است

و آب را فرو برد قضا ندارد، همچنین اگر برای وضو آب در دهان کند و بی اختیار فرو رود قضا بر او واجب نیست.

۱۰ کسی که با همسر خود بازی کند بدون این که قصد استمناء داشته باشد و منی از او خارج شود، ولی اگر اطمینان داشت که با این کار منی خارج نمی شود و تصادفا خارج شد روزه اش صحیح است و قضا ندارد.

مواردی که قضا واجب نیست

در چند صورت قضای روزه لازم نیست:

مسأله ۱۴۲۴ الف: هرگاه چیز دیگری غیراز مایعات را در دهان ببرد و بی اختیار فرو رود یا آب داخل بینی کند و بی اختیار فرو رود.

ب: در ماه رمضان اگر بعد از تحقیق یقین کند صبح نشده و چیزی بخورد و بعد معلوم شود صبح بوده است.

ج: اگر فراموش کرده که روزه است و آب را فرو برد.

د: اگر برای وضو آب در دهان کند و بی اختیار فرو رود.

ه : کسی با همسر خود بازی کند و اطمینان داشته باشد که با این کار منی خارج نمی شود و تصادفاً خارج شود.

صفحه۲۶۶

و: در صورتی که در شب ماه رمضان جنب باشد و بخوابد ولی در خواب اوّل بیدار نشود.

مسأله ۱۴۲۵ مضمضه کردن زیاد برای روزه دار مکروه است و بعد از مضمضه باید آب خارجی را از دهان بیرون بریزد و بهتر است سه مرتبه آب دهان را بیندازد و اگر بداند به واسطه مضمضه بی اختیار آب وارد گلویش می شود نباید مضمضه کند.

مسأله ۱۴۲۶ هرگاه انسان شک دارد مغرب شده یا نه نمی تواند افطار کند و اگر افطار کند هم قضا دارد و هم کفّاره، ولی

اگر شک کند که صبح شده یا نه می تواند کارهایی که روزه را باطل می کند انجام دهد و تحقیق کردن نیز واجب نیست.

احکام روزه قضا

مسأله ۱۴۲۷ روزه هایی که در حال جنون به جا نیاورده بعد از عاقل شدن لازم نیست قضا کند، همچنین اگر کافری مسلمان شود قضای روزه های گذشته واجب نیست، امّا اگر مسلمانی مرتد شود و دوباره برگردد و مسلمان شود روزه های دوران مرتد بودن را باید قضا نماید.

مسأله ۱۴۲۸ هرگاه به واسطه مستی روزه او ترک شده باید قضا کند، هرچند مادّه مست کننده را از روی اشتباه و یا برای معالجه خورده باشد، بلکه اگر نیّت روزه را قبلاً کرده بعد در حال مستی روزه را تمام کند بنابر احتیاط واجب باید قضا نماید.

مسأله ۱۴۲۹ روزه هایی که به خاطر مسافرت یا بیماری و مانند آن ترک شده باید قضا کند، امّا اگر ندانند تعداد روزه های فوت شده چه اندازه بوده، کافی است مقداری که یقین دارد قضا کند و اضافه بر آن واجب نیست، هرچند احتیاط مستحبّ است.

مسأله ۱۴۳۰ اگر از چند ماه رمضان روزه قضا بر ذمّه دارد قضای هر کدام را اوّل بگیرد مانعی ندارد، ولی اگر وقت برای قضای رمضان آخر تنگ شده باشد باید بنابر احتیاط اوّل قضای رمضان آخر را بگیرد.

مسأله ۱۴۳۱ کسی که روزه قضای ماه رمضان را به جا می آورد می تواند پیش از ظهر روزه را افطار کند، به شرط این که وقت برای قضای روزه تنگ نباشد، ولی بعد از ظهر جایز نیست، همچنین اگر قضای روزه غیر معیّنی (مانند قضای روزه نذر) را گرفته

باشد احتیاط واجب آن است که بعد از ظهر روزه را باطل نکند.

مسأله ۱۴۳۲ کسی که به واسطه بیماری یا حیض و نفاس روزه ماه رمضان را نگیرد و پیش از پایان ماه رمضان از دنیا برود لازم نیست روزه هایی را که نگرفته برای او قضا نمایند.

مسأله ۱۴۳۳ هرگاه به واسطه بیماری، روزه ماه رمضان را نگیرد و بیماری او تا ماه رمضان سال بعد طولانی شود، قضای روزه هایی را که نگرفته واجب نیست، فقط باید برای هر روز یک مد (تقریبا ۷۵۰ گرم) گندم یا جو و مانند آن به فقیر بدهد، ولی اگر به واسطه عذر دیگری (مثلاً بخاطر مسافرت) روزه نگرفته باشد و عذر او تا رمضان بعد باقی بماند احتیاط واجب آن است که روزه هایی را که نگرفته بعد از ماه رمضان قضا کند و برای هر روز یک مد طعام به فقیر دهد، همچنین اگر ترک روزه بخاطر بیماری بوده، بعد بیماری رفع شده و عذر دیگری مانند مسافرت پیش آمده است.

مسأله ۱۴۳۴ هرگاه روزه ماه رمضان را به واسطه عذری نگیرد و تا رمضان آینده عمداً قضای آن را به جانیاورد در حالی که عذرش برطرف شده، باید بعداً روزه را قضا کند و برای هر روز یک مد طعام کفّاره بدهد، همچنین اگر در قضای روزه کوتاهی کند تا وقت تنگ شود و در تنگی وقت عذری پیدا کند، باید بعداً هم قضا به جا آورد و هم کفّاره دهد، امّا اگر کوتاهی نکرده و اتّفاقاً در تنگی وقت عذری پیدا شده فقط قضا لازم است.

مسأله ۱۴۳۵ هرگاه بیماری انسان چند سال طول کشد و

بعداً خوب شود اگر تا رمضان آینده به مقدار قضا وقت باقی است باید فقط قضای رمضان آخر را بگیرد و برای هر روز از سالهای پیش یک مد طعام بدهد.

مسأله ۱۴۳۶ هرگاه قضای روزه ماه رمضان را چند سال به تأخیر اندازد باید قضا را به جا آورد و برای هر روز یک مد طعام به فقیر دهد و با گذشت سالها کفّاره متعدّد نمی شود.

مسأله ۱۴۳۷ لازم نیست کفّاره هر روز را به یک فقیر بدهد، بلکه می تواند کفّاره چندین روز را به یک نفر بدهد و اگر مقداری نان دهد که گندم آن به اندازه یک مد باشد کافی است، ولی پول آن را نمی تواند بدهد مگر این که اطمینان داشته باشد آن را برای خرید نان مصرف می کند.

مسأله ۱۴۳۸ بعد از مرگ پدر باید پسر بزرگتر قضای نماز و روزه او را به شرحی که در مسائل قضای نماز گفته شد به جا آورد و احتیاط این است که قضای نماز و روزه مادر را نیز انجام دهد.

مسأله ۱۴۳۹ اگر ولی میّت نداند که میّت قضای روزه بر ذمّه دارد یا نه، واجب نیست برای او قضا بگیرد و اگر اجمالاً بداند مقداری قضای روزه بر ذمّه اوست باید به اندازه ای که یقین دارد به جا آورد و بیش از آن لازم نیست.

احکام روزه شخص مسافر

مسأله ۱۴۴۰ شخص مسافر (با شرایطی که در مسأله نماز مسافر گفته شد) نباید روزه بگیرد، و بطور کلّی در هر موردی نماز شکسته است روزه را باید ترک کرد و در جایی که نماز را باید تمام بخواند (مانند کسی که شغلش مسافرت

است و یا در محلّی قصد ماندن ده روز کرده) باید روزه را بگیرد.

مسأله ۱۴۴۱ مسافرت در ماه رمضان حرام نیست، ولی اگر برای فرار از روزه باشد مکروه است.

مسأله ۱۴۴۲ هر گاه روزه روز معیّنی غیر از ماه رمضان بر انسان واجب باشد (مثل این که نذر کرده نیمه شعبان را روزه بگیرد) بنابر احتیاط واجب نباید در آن روز مسافرت کند، حتّی اگر در سفر است باید در جایی قصد توقّف ده روز کند و آن روز را روزه بگیرد.

صفحه ۲۶۹

مسأله ۱۴۴۳ اگر نذر روزه کند ولی روز آن رامعیّن نسازد نمی تواند آن را در سفر به جا آورد، ولی اگر نذر کند روز معیّنی را در سفر روزه بگیرد یا نذر کند روز معیّنی را چه مسافر باشد چه نباشد روزه بگیرد، احتیاط واجب آن است که آن روز را اگرچه مسافر باشد روزه بگیرد.

مسأله ۱۴۴۴ مسافر می تواند برای گرفتن حاجت، سه روز در مدینه روزه مستحبّی بگیرد (هر چند قصد ده روز نکند) ولی احتیاط آن است که روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را اختیار کند.

مسأله ۱۴۴۵ کسی که اصلاً نمی داند روزه مسافر باطل است اگر در سفر روزه بگیرد روزه اش صحیح است، ولی اگر در بین روز مسأله را بفهمد روزه اش باطل می شود.

مسأله ۱۴۴۶ هر گاه فراموش کندمسافر است،یا فراموش کند که روزه مسافر باطل است و در این حال روزه بگیرد، بنابر احتیاط واجب باید روزه را قضا کند.

مسأله ۱۴۴۷ هر گاه روزه دار بعد از ظهر مسافرت نماید باید روزه خود را تمام کند، امّا اگر پیش از ظهر مسافرت نماید روزه اش باطل

است، ولی قبل از آن که به حدّ ترخص برسد نمی تواند روزه را افطار کند و اگر پیش از آن افطار کند کفّاره بر او واجب است (منظور از حدّ ترخص جایی است که صدای اذان شهر را نشنود، یا به جایی برسد که از نظر مردم شهر پنهان گردد).

مسأله ۱۴۴۸ هرگاه مسافر پیش از ظهر وارد وطن شود، یا به جایی برسد که قصد ده روز توقّف دارد، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد باید روزه بگیرد و اگر انجام داده باید بعداً قضا کند و مستحبّ است باقیمانده آن روز را امساک نماید، ولی اگر بعد از ظهر وارد شود نمی تواند روزه بگیرد.

مسأله ۱۴۴۹ مسافر و کسی که از روزه گرفتن معذور است مکروه است در روز ماه رمضان در خوردن و آشامیدن، خود را کاملاً سیر کنند، همچنین جماع برای آنها مکروه است.

کسانی که روزه بر آنها واجب نیست

مسأله ۱۴۵۰ مرد و زن پیر که روزه گرفتن برای آنها مشکل است می توانند روزه را ترک کنند، ولی باید برای هر روز یک مد (تقریباً ۷۵۰ گرم) گندم یا جو و مانند اینها به فقیر دهند و بهتر آن است به جای گندم و جو نان را انتخاب کنند و در این صورت احتیاط واجب این است به اندازه ای باشد که گندم خالص آن مقدار یک مد شود.

مسأله ۱۴۵۱ کسانی که به خاطر پیری روزه نگرفته اند اگر در فصل مناسبی که هوا ملایم و روزها کوتاه است بتوانند قضای آن را به جا آورند احتیاط آن است که آن را قضا کنند.

مسأله ۱۴۵۲ روزه بر کسانی که مبتلا

به بیماری استسقاء هستند، یعنی زیاد تشنه می شوند و توانایی روزه گرفتن را ندارند و یا برای آنها بسیار مشکل است واجب نیست، ولی باید برای هر روز یک مدّ طعام که در مسأله قبل به آن اشاره شد کفّاره بدهند و بهتر است که بیش از مقدار ضرورت آب نیاشامند و اگر بعداً بتوانند قضا کنند احتیاط واجب قضا کردن است.

مسأله ۱۴۵۳ زنان بارداری که وضع حمل آنها نزدیک است و روزه برای حمل آنها ضرر دارد روزه گرفتن بر آنها واجب نیست، ولی کفّاره ای را که در مسأله قبل گفته شد باید بدهند، امّا اگر روزه برای خودش ضرر دارد روزه بر او واجب نیست کفّاره هم ندارد، ولی بعداً قضا می کند.

مسأله ۱۴۵۴ زنانی که بچّه شیر می دهند خواه مادر بچّه باشند یا دایه، اگر روزه گرفتن باعث کمی شیر آنها و ناراحتی بچّه شود روزه بر آنها واجب نیست، ولی برای هر روز همان کفّاره (یک مدّ طعام) واجب است، بعداً نیز باید روزه را قضا کنند، امّا اگر روزه برای خودشان ضرر داشته باشد، نه روزه واجب است و نه کفّاره، ولی باید بعداً روزه هایی را که نگرفته اند قضا نمایند.

مسأله ۱۴۵۵ اگر کسی پیدا شود که بدون اجرت، بچّه را شیر دهد یا شخصی پیدا شود که اجرت دایه را بی منّت بپردازد، در این صورت روزه گرفتن واجب است.

راه ثابت شدن اوّل ماه

مسأله ۱۴۵۶ اوّل ماه از پنج طریق ثابت می شود:

۱ دیدن ماه با چشم، امّا دیدن با دوربین و وسایل دیگری از این قبیل کافی نیست.

۲ شهادت عدّه ای که از گفته آنها یقین پیدا

شود (هر چند عادل نباشند، همچنین هر چیزی که مایه یقین گردد).

۳ شـهادت دو مرد عادل، ولی اگر این دو شاهد صفت ماه را بر خلاف یکدیگر بگویند، یا نشانه هایی بدهند که دلیل بر اشتباه آنهاست به گفته آنها اوّل ماه ثابت نمی شود.

۴ گذشـتن سی روز تمام از اوّل ماه شعبان که اوّل ماه رمضان با آن ثابت می شود، یا گذشتن سی روز تمام از اوّل ماه رمضان که اوّل ماه شوال ثابت می شود (البتّه این در صورتی است که اوّل ماه قبل مطابق همین طریق ثابت شده باشد).

۵ حکم حاکم شـرع، به این صورت که برای مجتهد عادلی اوّل ماه ثابت شود و سپس حکم کند که آن روز اوّل ماه است، در این صورت پیروی از او بر همه لازم است، مگر کسی که یقین به اشتباه او دارد.

مسأله ۱۴۵۷ اوّل ماه به وسـیله تقویمها و محاسـبات منجّمین ثابت نمی شود، هرچند آنها اهل اطّلاع و دقّت باشند، مگر این که از گفته آنها یقین حاصل گردد، همچنین بلند بودن ماه و دیر غروب کردن آن دلیل بر این نمی شود که شب قبل شب اوّل ماه بوده است.

مسأله ۱۴۵۸ اگر در شـهری اوّل ماه ثابت شود برای شهرهای دیگر که با آن نزدیک است کافی است و همچنین شهرهای دور دستی که افق آنهـا بـاهم متّحـد است، همچنین اگر در بلاد شـرقی ماه دیـده شود برای کسانی که در بلاد غربی نسـبت به آنها باشند کافی است (مثل این که اوّل ماه در مشهد ثابت شود مسلّماً برای کسانی که در تهران هستند کافی است ولی عکس آن

کفایت نمی کند).

مسأله ۱۴۵۹ اگر اوّل ماه رمضان ثابت نشود روزه واجب نیست، ولی اگر بعداً ثابت شود که آن روزی را که روزه نگرفته اوّل ماه بوده باید آن را قضا کند.

مسأله ۱۴۶۰ روزی را که انسان شک دارد آخر رمضان است یا اوّل شوّال باید روزه بگیرد، امّا اگر در اثناء روز ثابت شود که اوّل شوّال است باید افطار کند هر چند نزدیک مغرب باشد.

مسأله ۱۴۶۱ هرگاه شخص زندانی نتواند به ماه رمضان یقین پیدا کند باید به گمان خود عمل نماید و آن ماه را که بیشتر احتمال می دهد که ماه رمضان است روزه بگیرد و اگر گمان برای او حاصل نشود هر ماهی را که روزه بگیرد صحیح است، ولی احتیاط واجب آن است که اگر زندان او ادامه یابد در سال آینده نیز همان ماه را روزه بگیرد.

روزه های حرام

مسأله ۱۴۶۲ دو روز از سال روزه اش حرام است: عید فطر (اوّل ماه شوّال) و عید قربان (دهم ماه ذی الحجّه).

مسأله ۱۴۶۳ روزه گرفتن زن (روزه مستحبّی) در صورتی که حقّ شوهرش از بین برود بدون اجازه او جایز نیست، و اگر حقّ او از بین نرود نیز، بنابر احتیاط واجب باید با اجازه شوهر باشد، همچنین روزه مستحبّی اولاد اگر اسباب اذیّت پدر و مادر شود جایز نیست، ولی اجازه گرفتن از آنها لازم نمی باشد.

صفحه۲۷۳

مسأله ۱۴۶۴ کسی که می داند روزه برای او ضرر دارد باید روزه را ترک کند و اگر روزه بگیرد صحیح نیست، همچنین اگر یقین ندارد امّا احتمال قابل توجّهی می دهد که روزه برای او ضرر دارد، خواه این احتمال از تجربه

شخصی حاصل شده باشد یا از گفته طبیب.

مسأله ۱۴۶۵ اگر طبیب بگوید روزه ضرر دارد امّا او با تجربه دریافته است که ضرر ندارد، باید روزه بگیرد و در صورت معلوم نبودن ضرر، می تواند یکی دو روز تجربه کند و بعد طبق دستور بالا عمل نماید.

مسأله ۱۴۶۶ هرگاه عقیده اش این بود که روزه برای او ضرر ندارد و روزه گرفت و بعد از مغرب فهمید روزه برای او ضرر داشته، احتیاط آن است که قضای آن را به جا آورد.

مسأله ۱۴۶۷ روزی که انسان شک دارد که آخر ماه شعبان است یا اوّل ماه رمضان، اگر می خواهد روزه بگیرد باید به قصد آخر شعبان باشد و اگر به نیّت اوّل ماه رمضان روزه بگیرد حرام و باطل است.

مسأله ۱۴۶۸ غیر از روزه هایی که گفته شد روزه های حرام دیگری نیز هست که در کتابهای مفصّل گفته شده است.

روزه های مکروه

مسأله ۱۴۶۹ روزه روز عاشورا مکروه است، همچنین روزی که انسان شک دارد روز عرفه است یا عید قربان و روزه میهمان بدون اجازه میزبان نیز کراهت دارد.

روزه های مستحب

مسأله ۱۴۷۰ روزه تمام روزهای سال، غیر از روزه های حرام و مکروه که دربالا گفته شد، مستحبّ است، ولی بعضی از روزها تأکید بیشتری دارد از جمله:

صفحه ۲۷۴

۱ پنجشنبه اوّل و آخر هر ماه و اوّلین چهارشنبه بعد از روز دهم ماه، حتّی اگر کسی اینها را به جا نیاورد مستحبّ است قضا کند.

۲ سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم هر ماه.

۳ تمام ماه رجب و شعبان و اگر نتواند قسمتی از آن را روزه بگیرد، هر چند یک روز باشد.

۴ روز بیست و چهارم ذی الحجّه و بیست و نهم ذی القعده.

۵ روز اوّل ذی الحجّه تا روز نهم، ولی اگر به واسطه ضعف روزه نتواند دعاهای روز عرفه را بخواند روزه آن روز مکروه است.

۶ عید سعید غدیر (هیجده ذی الحجّه).

۷ روز اوّل و سوم و هفتم محرم.

۸ روز تولّد پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله)(۱۷ ربیع الاول).

۹ روز مبعث رسول خدا(صلی الله علیه وآله)(۲۷ رجب).

۱۰ روز عید نوروز.

مسأله ۱۴۷۱ هرگاه کسی روزه مستحبّی بگیرد واجب نیست آن را به آخر برساند و هر موقع بخواهد می تواند روزه خود را بخورد، بلکه اگر برادر مؤمنی او را به غذا دعوت کند مستحبّ است دعوت او را قبول کرده در اثناء روز افطار نماید.

کسانی که نمی توانند روزه بگیرند

مسأله ۱۴۷۲ برای شش گروه روزه گرفتن ممکن (صحیح) نیست هرچند مستحبّ است اعمالی که روزه را باطل می کند ترک کنند:

۱ مسافرانی که در سفر روزه خود را خورده اند و پیش از ظهر به وطن یا جایی که می خواهند ده روز اقامت کنند وارد شوند.

۲ مسافرانی که بعد از ظهر به وطن یا محلّ اقامت می رسند.

۳ بیمارانی

که قبل از ظهر بهبودی یابند، ولی کاری که روزه را باطل می کند قبلاً انجام داده اند و نمی توانند روزه بگیرند.

۴ بیمارانی که بعد از ظهر خوب شوند هرچند تا آن ساعت چیزی نخورده اند.

۵ زنانی که در بین روز از عادت ماهانه، یا نفاس پاک شوند.

۶ افراد غیر مسلمانی که در روز ماه رمضان بعد از ظهر مسلمان شوند، ولی اگر قبل از ظهر باشد و چیزی نخورده باشند احتیاط واجب آن است که روزه بگیرند.

مسأله ۱۴۷۳ مستحبّ است روزه دار نماز مغرب و عشا را پیش از افطار بخواند، ولی اگر حضور قلب ندارد، یا کسی منتظر اوست، بهتر است اوّل افطار کند، امّا بقدری که بتواند نماز را در وقت فضیلت به جا آورد.

خمس

موارد هفتگانه خمس

مسأله ۱۴۷۴ خمس در هفت چیز واجب است:

۱ منافع کسب و کار ۲ معدن ۳ گنج ۴ مال حلال مخلوط به حرام ۵ جواهراتی که با غوّاصی از دریا به دست می آید. ۶ غنیمت جنگی ۷ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان می خرد (بنابر احتیاط واجب).

احکام و موارد هفتگانه خمس

۱ منافع کسب و کار

مسأله ۱۴۷۵ هر گاه انسان از طریق زراعت یا صنعت یا تجارت یا از طریق کارگری و کارمندی در مؤسّسات مختلف درآمدی به دست آورد، چنانچه از مخارج سال او و همسر و فرزندان و سایر کسانی که نفقه آنها را می دهد زیاد آید، باید خمس (پنج یک) آن را به شرحی که بعداً گفته می شود بپردازد.

مسأله ۱۴۷۶ هیچ گونه تفاوتی میان کسب ها و درآمدهای کسب نیست، ولی اگر انسان چیزی را به عنوان وام از دیگری بگیرد خمس ندارد، همچنین اموالی که به عنوان ارث به او می رسد مشمول خمس نیست، مگر این که بداند شخص میّت خمس آن را نداده است و یا این که به خاطر سایر اموالش بدهکار خمس است.

مسأله ۱۴۷۷ اگر کسی چیزی را به او ببخشد و از مخارج سالش زیاد آید احتیاط واجب آن است که خمس آن را بپردازد، همچنین اگر از کسی ارثی به او رسد که خویشاوندی دوری با او دارد و اطّلاعی از چنین خویشاوندی و انتظاری درباره چنین ارثی نداشته، در اینجا نیز احتیاط واجب آن است که خمس آن را بپردازد.

مسأله ۱۴۷۸ هرگاه ملکی را برافراد معیّنی، مثلاً اولاد خود وقف نماید، چنانچه آن ملک درآمدی داشته باشد و از مخارج سال آنها زیاد بیاید باید خمس آن را بدهند.

مسأله ۱۴۷۹

چیزی را که افراد مستحق از باب خمس یا زکات می گیرند خمس ندارد، هر چند از مخارج سالشان به عللی زیاد بیاید،ولی اگر از مالی که از این طریق به او رسیده منفعتی ببرد، مثلاً از درختی که از باب خمس به او داده شده میوه ای به دست آورد باید خمس آن مقداری که از مخارج سالش زیاد آمده بپردازد.

مسأله ۱۴۸۰ اگر با عین پولی که خمس آن را نداده اند جنسی بخرد، معامله نسبت به مقدار خمس باطل است، مگر این که حاکم شرع آن را اجازه دهد، در این صورت باید پنج یک جنسی را که خریده به حاکم شرع دهد.

مسأله ۱۴۸۱ اگر جنسی را به ذمّه بخرد ولی بعد از معامله قیمت آن را از پولی که خمس آن را نداده بپردازد معامله او صحیح و تصرّفاتش در آن جنس جایزاست، ولی چون از پولی که خمس در آن است به فروشنده داده به مقدار خمس آن پول به او مدیون است و در صورتی که آن مقدار در دست فروشنده موجود باشد حاکم شرع همان را می گیرد و اگر از بین برود عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می کند.

مسأله ۱۴۸۲ هرگاه کسی مالی را که خمسش را نداده اند خریداری کند، معامله او نسبت به خمس باطل است، مگر آن که حاکم شرع اجازه دهد که در این صورت خمس پول معامله را باید به او داد و اگر به فروشنده داده باشد باید از او بگیرد و به حاکم شرع دهد.

مسأله ۱۴۸۳ اگر چیزی را که خمس آن را نداده به دیگری ببخشد مقدار

خمس آن ملک او نمی شود

صفحه ۲۷۹

مسأله ۱۴۸۴ هر گاه مالی به دست انسان از شخص کافر، یا کسی که عقیده به خمس ندارد از طریق تجارت یا غیر آن بیاید، دادن خمس آن واجب نیست، امّا اگر عقیده به خمس دارد ولی خمس آن را نداده، دادن خمس آن واجب است.

مسأله ۱۴۸۵ اگر اجمالاً می دانیم کسی عقیده به خمس دارد و خمس نمی دهد ولی نمی دانیم خصوص مالی را که به ما داده خمس به آن تعلّق گرفته یا نه، مثل این که احتمالاً اموالی از طریق ارث به او رسیده، یا وام گرفته و احتمال می دهیم این مال از آنها باشد، تصرّف در چنین مالی اشکال ندارد و خمس آن لازم نیست، همچنین قبول دعوت این گونه اشخاص و یا نماز خواندن در خانه آنها جایز است، مگر این که بدانیم غذایی را که تهیّه کرده و یا خانه او از پولهایی است که خمس آن را نداده.

مسأله ۱۴۸۶ آغاز سال برای حساب خمس هر کسی اوّلین درآمد اوست، یعنی اگر کسی شروع به تجارت و کسب و صنعت و زراعت و غیر اینها کند، اوّلین زمانی که درآمد برای او حاصل می شود اوّل سال خمس اوست و نمی توان با قصد و نیّت آن را جلو یا عقب انداخت و اگر بخواهد اوّل سال را جلو بیندازد راهش این است که حساب سال خود را زودتر از موعد معیّن برسد و خمس خود را بپردازد، همان وقت اوّل سال او خواهد شد.

مسأله ۱۴۸۷ انسان می تواند در وسط سال هر وقت منفعتی به دستش آمد خمس آن را بدهد، ولی

می تواند آن را تا آخر سال تأخیر بیندازد تا مخارج احتمالی اش را از آن بردارد.

مسأله ۱۴۸۸ برای دادن خمس می توان معیار را سال شمسی یا قمری قرار داد.

مسأله ۱۴۸۹ کسی که درآمد اضافی ندارد نیاز به قرار دادن سال خمسی ندارد.

مسأله ۱۴۹۰ کسی که سال خمس دارد اگر در وسط سال بمیرد باید مخارج او را تا موقع مرگش از منافع او کم کنند و خمس باقیمانده را بدهند.

مسأله ۱۴۹۱ اگر قیمت جنسی که برای تجارت خریده بالا رود و روی ملاحظات تجارتی و کسبوکار آن را نفروشد و در بین سال قیمتش پایین آید، خمس مقداری که بالا رفته بر او واجب نیست، ولی اگر قیمت آن تا آخر سال همچنان بالا باشد باید سر سال خمس آن را بدهد، هر چند قیمت آن بعد از گذشتن سال پایین آید، این در صورتی است که آخر سال وقت فروش آن باشد و به میل خود آن را نگه دارد.

مسأله ۱۴۹۲ هرگاه غیر مال التّجاره مالی دارد که خمس آن را داده یا اصلاً خمس ندارد (مانند ارث) چنانچه قیمتش بالا رود، اگر آن را بفروشد باید خمس اضافه قیمت را بدهد، همچنین اگر گوسفندی را که خمسش داده چاق شود باید خمس آنچه زیاد شده بعد از فروش بدهد.

مسأله ۱۴۹۳ اگر باغی احداث کند برای آن که بعد از بالاـ رفتن قیمتش بفروشد چنانچه وقت فروش آن رسیده باشد باید خمس آن را بدهد، ولی اگر قصدش این باشد که از میوه آن استفاده کند باید خمس میوه ها را بدهد و خمس خود باغ را هنگام فروش می دهد.

مسأله ۱۴۹۴

درختانی را که برای استفاده از چوبشان پرورش می دهند وقتی موقع فروش چوب آنها رسید باید خمس آن را بدهند، هر چند نخواهند آنها را بفروشند، ولی اگر موقع فروش آنها نرسیده خمس ندارد هر چند سالها بگذرد.

مسأله ۱۴۹۵ کسی که دارای چند رشته کسب و کار است، مثلاً هم زراعت دارد و هم صنعت و هم درآمد کارگری، باید منافع همه را در آخر سال یکجا حساب کند، چنانچه چیزی زاید بر مخارج داشت خمس آن را بدهد.

مسأله ۱۴۹۶ مخارجی را که برای به دست آوردن فایده می کند، مانند خرج باربری و دلالی و غیر آن جزء مخارج کسب حساب می شود.

مسأله ۱۴۹۷ هزینه زندگی خمس ندارد، یعنی آنچه را انسان از درآمدش در بین سال مصرف خوراک و پوشاک و مسکن و اثاث خانه و ازدواج و جهیزیه دختر و زیارت واجب یا مستحب و بذل و بخشش و میهمانی و مانند آن می کند، چنانچه در آن زیاده روی نکرده باشد خمس ندارد و تنها آنچه در آخر سال اضافه می ماند خمس دارد; ولی هرگاه چیزی جزء مؤونه سال گردد، مانند خانه و فرش و وسایل دیگر، اگر بعداً آن را بفروشند به قیمت آن خمس تعلّق نمی گیرد مخصوصاً اگر بخواهند آن را تبدیل به مثل کنند.

صفحه ۲۸۱

مسأله ۱۴۹۸ اموالی را که انسان به مصرف نذر و کفّاره و مانند آن می رساند جزء مخارج سالیانه اوست، همچنین اموالی را که به دیگران می بخشد یا جایزه می دهد اگر از شأن او زیاد نباشد جزء مخارج سالانه حساب می شود.

مسأله ۱۴۹۹ کسی که نیاز به خانه ملکی دارد

آنچه را صرف خرید خانه می کند خمس ندارد، ولی اگر درآمد سالش برای خرید خانه کفایت نکند و مجبور باشد چند سال پس انداز کند تا قادر به تهیّه خانه شود پولهایی که سال بر آنها گذشته خمس دارد، امّا اگر فی المثل زمین خانه را در اثناء سال اوّل بخرد و مصالح ساختمانی را در اثناء سال بعد و اجرت بنا را در سال سوم بدهد هیچ کدام خمس ندارد.

مسأله ۱۵۰۰ در میان بسیاری از خانواده ها معمول است که جهیزیه دختران را تدریجاً تهیّه می کنند، چنانچه سال بر آن جهیزیه بگذرد خمس آن واجب است ولی در مناطقی که اگر جهیزیه را قبلاً تهیّه نکنند عیب است و یا این که تهیّه آن جز به صورت تدریجی مشکل است، خمس ندارد.

مسأله ۱۵۰۱ کسانی که قبر یا کفن از قبل برای خود تهیّه می کنند چنانچه سال بر آن بگذرد خمس دارد.

مسأله ۱۵۰۲ هر مالی را که یک بار خمس آن را بدهند دیگر خمس به آن تعلق نمی گیرد، مگر این که نمو کند یا قیمت آن اضافه شود.

مسأله ۱۵۰۳ همان گونه که اشاره شد هزینه سفر حج یا زیارتهای مستحبّی اگر از درآمد همان سال باشد خمس ندارد و اگر ناچار باشد از چند سال قبل اسم نویسی کند و هزینه را بدهد، جزء مخارج همان سالش محسوب می شود و خمس ندارد، نه در آن سال و نه در سالهای بعد.

مسأله ۱۵۰۴ کسی که درآمدی از کسب و کار به دست آورده اگر مال دیگری هم دارد که خمس آن واجب نیست یا خمس آن را داده، می تواند

آن دو را از هم جدا

کنـد و مخارج سال خود را فقط از فایده کسب آن سال بردارد، امّا اگر مخارج خود را از پولی که خمس ندارد یا خمسـش را قبلاً داده است بردارد، نمی تواند این مخارج را از درآمد آن سال کم کند.

صفحه ۲۸۲

مسأله ۱۵۰۵ اگر از درآمـد کسب و کـار آذوقه ای برای مصـرف سـالش خریـده، چنانچه چیزی در آخرسال از آن زیاد بماند بایـد خمس آن را بدهـد احتیاط این است که حتّی اشـیاء کم اهمّیّت راماننـد مختصـر مواد غذایی اضافی و امثال آن را هرچه هست حساب کنـد و باید توجّه داشت که اگر می خواهد قیمت آنها را بدهد باید قیمت همان آخر سال را در نظر بگیرد خواه کمتر از خرید باشد یا بیشتر.

مسأله ۱۵۰۶ اگر در اثنـاء سـال وسایل مورد نیاز خود را بخرد خمس نـدارد و اگر بعـداً از آن وسائل بی نیاز شود خمس دادن آن لازم نیست، همچنین زیور آلات زنانه اگر بعـد از گذشـتن سنّ و سالی از زن، مورد نیازش نباشـد خمس به آن تعلق نمی گیرد، ولی احتیاط مستحب آن است که خمس این وسایل یا زیورآلات را بدهد.

مسأله ۱۵۰۷ کتابهایی را که طلّاب علوم دینی یا غیر آنها از درآمـد کسب و کار می خرنـد چنانچه مورد نیازشان باشـد خمس نـدارد، ولی اگر فعلاً نیازی به آن ندارنـد و مقصودشان اسـتفاده در آینده است خمس به آن تعلّق می گیرد (اگر در تمام طول سال نیز از آن استفاده نکند، ولی وجود آن کتاب برای مواقع ضروری در کتابخانه لازم است، نیاز محسوب می شود) همچنین وسایلی مانند اسباب

آتش نشانی در جاهایی که بیم آتش سوزی است یا داروهای ضروری و کمکهای اوّلیّه در خانه جزء هزینه های زندگی محسوب می شود و خمس ندارد هر چند اتّفاقاً در تمام سال از آنها استفاده نشود.

مسأله ۱۵۰۸ اگر در یک سال منفعتی نبرد، بنا بر احتیاط نمی تواند مخارج آن سال را از منافع سال بعد کم کند.

مسأله ۱۵۰۹ هرگاه در ابتدای سال منافعی نداشته باشد و از سرمایه خرج کند، امّا پیش از تمام شدن سال منفعتی ببرد، در این صورت می تواند آنچه را از سرمایه برداشته از منافع کم کند.

مسأله ۱۵۱۰ سرمایه ای که مورد نیاز است و با کمتر از آن زندگی او در حدّ آبرو و شؤونش اداره نمی شود خمس ندارد، یعنی می تواند از درآمد همان سال و سالهای بعد بردارد و جزء سرمایه کند، ولی اگر با پرداختن خمس آن، لطمه ای به کار او نمی خورد، باید خمس آن را بدهد، خواه این سرمایه سرمایه تجارت باشد یا زمین و آب و ملک برای زراعت، یا ابزار کار.

مسأله ۱۵۱۱ اگر چیزی ازسرمایه به خاطر کسب و کار از بین برود بطوری که جزء ضرر معامله حساب شود، می تواند مقدار آن را از منافع بردارد، ولی اگر به واسطه حوادث دیگری از بین برود (مانند سرقت وامثال آن) نمی تواند آن را از منافع کم کند، مگر این که با سرمایه باقیمانده نتواند کسبی که سزاوار شأن اوست انجام دهد.

مسأله ۱۵۱۲ هرگاه غیر از سرمایه چیز دیگری از اموال او به خاطر شکستن و سوختن و سرقت و غیر آن از بین برود اگر در

همان سال به آن احتیاج دارد می تواند آن را از منافع همان سال تهیّه کند.

مسأله ۱۵۱۳ هرگاه در ابتـدای سال برای مخارج خود قرض کنـد و قبل از تمام شـدن سال منفعتی ببرد می توانـد مقـدار قرض خود را از آن منفعت کسـر نمایـد و اگر در تمـام سال منفعتی نبرد و برای مخارج خود قرض نمایـد می توانـد قرض خود را از منافع سالهای بعد ادا کند.

مسأله ۱۵۱۴ قرضـهایی که بر ذمّه انسـان آمـده خواه برای هزینه زنـدگی باشـد یا خسارت و غرامت و یا غیر اینها، می توانـد از درآمـد سـال آنهـا را ادا کنـد، ولی قرضـهایی را که به اقسـاط می پردازد فقـط قسـطهایی را که در آن سـال بایـد بپردازد جزء مخارج آن سال محسوب می شود.

مسأله ۱۵۱۵ اگر برای زیاد کردن مال یا خریـدن ملکی که به آن احتیاج نـدارد قرض کند نمی تواند آن قرض را از منافع سال کم کنـد، ولی اگر مالی را که قرض کرده یا چیزی را که از قرض خریده به علّتی از بین برود و ناچار شود قرض خود را بدهد می تواند از منافع و درآمدهای آن سال، قرض خود را ادا کند.

مسأله ۱۵۱۶ انسـان تا خمس مال را ندهـد نمی توانـد در آن تصـرّف کنـد و نیّت دادن خمس به تنهایی کافی نیست، همچنین نمی تواند خمس را به ذمّه بگیرد و در مال تصرّف کند و چنانچه تصـرّف کند کار حرامی کرده و اگر آن مال تلف شود باید خمس آن را بدهد.

مسأله ۱۵۱۷ کسی که بدهکار خمس است اگر با حاکم شرع (با در نظر گرفتن مصلحت مستحقّین)

مصالحه و دستگردان کند می تواند در تمام مال تصرّف نماید و اگر بعد از آن منافعی از آن مال به دست آید مال خود اوست.

مسأله ۱۵۱۸ کسی که با دیگری شریک است و می داند شریکش خمس درآمد خود را نمی دهد، ادامه شرکت برای او جایز نیست و تصرّف در مال شرکت بعد از تعلّق خمس برای هر دو حرام است.

مسأله ۱۵۱۹ انسان نمی تواند در مالی که یقین دارد خمسش را نداده اند تصرّف کند، ولی در مال کسی که شک دارد خمس آن داده شده یا نه، تصرّف جایز است و قبول بخشش و معامله یا شرکت در میهمانی چنین کسی اشکال ندارد و تفحّص و جستجو لازم نیست.

مسأله ۱۵۲۰ کسی که از اوّل تکلیف، خمس نداده و درآمدهایی پیدا کرده و وسایلی برای زندگی خود خریده است و الآن متوجّه وظیفه خمس شده و می خواهد تکلیف خود را درباره آن ادا کند و زندگی خود را پاک نماید اگر از منافع کسب، چیزی را که به آن احتیاج ندارد خریده و یک سال از خرید آن گذشته باید خمس آن را بدهد و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگری که به آنها نیاز دارد مطابق شأن خود خریده، پس اگر بداند در بین سالی که در آن سال فایده برده آنها را خریده است لازم نیست خمس آن را بدهد و اگر نداند که در بین سال یا بعد از تمام شدن سال بوده بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع یا نماینده او مصالحه کند، یعنی تمام اموال مشکوک خود را حساب کرده و حاکم شرع بدهی او

را از جهت خمس به مقداری تخمین می زند و با او مصالحه می کند و با پرداخت آن تمام اموالش پاک می شود.

مسأله ۱۵۲۱ هرگاه بچّه صغیر درآمدی داشته باشد و از هزینه سال او اضافه بماند بنابر احتیاط واجب باید بعد از آن که بالغ شد خمس آن را بدهد.

مسأله ۱۵۲۲ لباسهای متعدّد و همچنین انگشتر و زیور آلات و وسایل مختلف زندگی، اگر همه آنها مورد نیاز و در حدّ شأن او باشد و از درآمد همان سال تهیّه شده باشد خمس ندارد، ولی اگر زاید بر نیاز و شأن باشد، مقدار زیادی، خمس دارد.

مسأله ۱۵۲۳ پولی را که خرج خریدن وسایل حرام می کند (مانند انگشتر طلا برای مرد و وسایل لهو و لعب) خمس دارد.

مسأله ۱۵۲۴ حقوق بازنشستگی و یا مبلغی که به عنوان بازخرید کار داده می شود جزء درآمد همان سال محسوب می گردد و اگر چیزی تا آخر سال از آن باقی نماند خمس ندارد، امّا اگر اضافه بماند خمس دارد.

مسأله ۱۵۲۵ جوایزی که به پس اندازها تعلّق می گیرد اگر قراردادی میان پس انداز کننده و پس انداز گیرنده نباشد حلال است و بنابر احتیاط واجب با گذشتن سال خمس آن واجب می شود، این در صورتی است که پس انداز کننده خود را طلبکار جایزه نداند، بلکه پس انداز گیرنده شخصاً برای تشویق پس انداز کنندگان جوایزی می دهد.

۲ معدن

مسأله ۱۵۲۶ واجب است خمس چیزی را که از معادن طلا، نقره، سرب، آهن، مس، زغال سنگ، نفت، گوگرد، فیروزه، نمک و معدنهای دیگر و انواع فلزات به دست می آورند بدهند و احتیاط واجب آن

است که نصاب معیّنی در آن نیست،یعنی آنچه را از معدن استخراج می کنند کم باشدیا زیاد خمس دارد.

مسأله ۱۵۲۷ گچ و آهک و گل سرخ و مانند آن اگر به آنها معدن گفته شود باید خمس آن را بدهد، همچنین انواع سنگها.

مسأله ۱۵۲۸ معدن، خواه روی زمین باشد یا زیر زمین، در زمین ملکی باشد یا در جایی که مالک ندارد، استخراج کننده آن مسلمان باشد یا غیر مسلمان، بالغ باشد یا غیر بالغ، در تمام این صورتها باید خمس آن پرداخته شود و در صورتی که کودک باشد، ولیّ او می پردازد.

مسأله ۱۵۲۹ مخارج و هزینه استخراج معدن و تصفیه آن (در صورتی که احتیاج به تصفیه دارد) و همچنین اجاره ای را که جهت معدن می پردازد از آن کم می شود و باقیمانده خمس دارد، ولی مخارج سال از درآمد معدن کسر نمی شود.

مسأله ۱۵۳۰ اگر چند نفر چیزی را از معدن استخراج کنند باید بعد از کم کردن مخارج، خمس آن را بدهند، خواه کم باشد یا زیاد (بنابر احتیاط واجب).

مسأله ۱۵۳۱ اگر معدنی را که در ملک دیگری است استخراج کند، آنچه از آن به دست می آید مال صاحب آن زمین است و چون صاحب ملک برای بیرون آوردن آن خرجی نکرده، باید خمس تمام آنچه از معدن استخراج شده بدهد، ولی اگر این کار به دستور او انجام گرفته هزینه آن بر عهده اوست و از درآمد معدن کم می شود.

مسأله ۱۵۳۲ هرگاه معدن از معادن عظیمه و در اراضی مباح یا ملکی باشد، حاکم شرع (مجتهد عادل) حق دارد بر اخراج و صرف آن در مصارف

مسلمین نظارت کند در این صورت استخراج کنندگان باید نظر حاکم شرع را رعایت کنند.

مسأله ۱۵۳۳ اگر حکومت اسلامی معدنی را استخراج کند خمس به آن تعلّق نمی گیرد.

۳ گنج

مسأله ۱۵۳۴ «گنج» مالی است که در زیر زمین، یا کوه، یا دیوار، یا درون درخت پنهان کرده باشند و در عرف به آن گنج گویند.

مسأله ۱۵۳۵ اگر انسان در زمینی که ملک کسی نیست گنجی پیدا کند و مالک آن گنج به هیچ وجه شناخته نیست مال خود اوست و باید خمس آن را بدهد و نیز اگر در زمینی که از دیگری خریده گنجی پیدا کند و بداند مال کسانی که قبلاً مالک آن زمین بوده اند نیست، مال خود او می شود و باید خمس آن را بدهد، ولی اگر احتمال می دهد که مال یکی از آنان است، بنابر احتیاط واجب باید به مالک قبلی اطّلاع دهد چنانچه معلوم شود مال او نیست به کسی که پیش از او، مالک آن زمین بوده اطّلاع می دهد و به همین ترتیب به تمام کسانی که پیش از او مالک زمین بوده اند و آنها را می شناسد خبر می دهد، اگر معلوم شود مال هیچ یک از آنان نیست مال خود او می شود و باید خمس آن را بدهد.

صفحه ۲۸۷

مسأله ۱۵۳۶ گنج دارای نصاب است و نصاب آن صد و پنج مثقال نقره یا پانزده مثقال طلا است، یعنی اگر قیمت چیزی را که از گنج به دست آمده به این مقدار برسد خمس آن واجب است، امّا اگر کمتر از آن باشد خمس آن واجب نیست و اگر قیمت آن به پانزده

مثقال طلا نرسد ولی به صدو پنج مثقال نقره برسد باز خمس آن واجب است و همچنین عکس آن.

مسأله ۱۵۳۷ اگر در ظرفهای متعدّدی که در یک جا دفن شـده مالی پیدا کند که قیمت آن روی هم رفته به حدّ نصاب برسد، بایـد خمس آن را داد، ولی اگر گنجهای متعدّدی در جاهای مختلف پیدا کند هر کدام از آنها که قیمتش به حدّ نصاب برسد خمس دارد و لازم نیست آنها را روی هم حساب کند.

مسأله ۱۵۳۸ هرگاه برای استخراج گنج، مخارجی کرده، مقدار آن را کم می کند و خمس بقیّه را می دهد.

مسأله ۱۵۳۹ اگر دو یا چند نفر گنجی پیدا کنند همه در آن شریکند و طبق قراردادی که دارند عمل می کنند و سهم هر یک به حدّ نصاب برسد خمس دارد.

مسأله ۱۵۴۰ هرگاه کسی حیوانی را بخرد و در شکم آن مالی پیدا شود، چنانچه احتمال دهد مال فروشنده است بنابر احتیاط واجب بایـد به او خبر دهـد و اگر معلوم شود مـال او نیست بایـد به ترتیب از صاحبـان قبلی سؤال کنـد، چنانچه معلوم شود مال هیـچ یـک از آنـان نیست مال خود او می شود و احتیاط مستحب آن است که خمس آن را شبیه خمس معـدن بدهـد خواه به اندازه نصاب باشد یا نه.

صفحه۲۸۸

مسأله ۱۵۴۱ هرگاه کسی ماهی خریداری کند و گوهری در دل آن بیابد مال خود اوست، نه مال صیّادی که قبلًا آن را صید کرده و به دیگری فروخته و نه مال فروشندگان قبل از او و احتیاط مستحب آن است که خمس آن را بدهد.

۴ مال حلال مخلوط به حرام

مسأله ۱۵۴۲ هرگاه مال حلال با

حرام مخلوط شود بطوری که انسان نتوانـد آنها را از هم تشـخیص دهـد و مقـدار مال حرام و همچنین صاحب آن، هیـچ کدام معلوم نباشد، باید خمس تمام آن مال را بدهد و بقیّه برای او حلال است.

مسأله ۱۵۴۳ هرگاه مال حلال با حرام مخلوط گردد اگر مقـدار آن را بداند (مثلاً بداند یک سوم آن حرام است) ولی صاحب آن را نشـناسد بایـد آن مقدار را بنابر احتیاط واجب به مصـرفی برساند که هم مصـرف خمس باشد و هم صدقه (مانند سادات فقیر)

مسأله ۱۵۴۴ هرگاه مال حلال با حرام مخلوط شود و مقـدار حرام را ندانـد، ولی صاحبش را بشـناسد، بایـد یکدیگر را راضـی کننـد و چنانچه صاحب مال راضـی نشود در صورتی که بدانـد مقدار معیّنی قطعا مال اوست (مثلاً یک چهارم مال) و در بیشتر از آن شک داشـته باشـد باید مقداری را که یقین دارد به او بدهد و مقدار بیشتر را که احتمال می دهد مال اوست با او نصـف کند.

مسأله ۱۵۴۵ هرگـاه خمس مـال حلاـل مخلوط به حرام را بدهـد و بعـد بفهمـد مقـدار حرام بیشتر از خمس بوده، بنـابر احتیاط واجب باید مقداری را که می داند از خمس بیشتر بوده به مصرفی برساند که هم مصرف خمس باشد و هم صدقه.

مسأله ۱۵۴۶ هرگاه خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهـد، بعد صاحبش پیدا شود، بنابراحتیاط واجب باید عوض آن را به او بدهـد، همچنین اگر مـالی که صـاحبش را نمی شـناسد به نیّت صـدقه از جانب صاحبش بدهـد و بعـد صاحبش پیـدا شود و راضی نشود.

صفحه۲۸۹

مسأله ۱۵۴۷ هرگاه انسان بداند مال او با اموال دیگران مخلوط

شـده و مقـدار آن معلوم باشـد و بدانـد که مالك آن از چنـد نفر معیّن بیرون نیست، ولی نتواند مالك را بطور معیّن تشـخیص دهد، باید در بین همه آنها بطور مساوی تقسیم کند.

۵ جواهراتی که با غوّاصی به دست می آید

مسأله ۱۵۴۸ هرگاه انسان به واسـطه فرو رفتن در دریا جواهراتی مانند لؤلؤ و مرجان و مانند آن از دریا بیرون آورد باید خمس آن را بدهد، به شرط آن که قیمت آن بعد از کم کردن مخارج بیرون آوردن کمتر از یک مثقال شرعی طلای سکه دار نباشد (مثقال شرعی ۱۸ نخود است) خواه آن جواهرات معـدنی باشد یا روییدنی و خواه در یک مرتبه از دریا بیرون آورد یا در چند دفعه پشت سر هم و با فاصله که عرفاً یک مرتبه حساب شود، از یک جنس باشد یا از چند جنس.

مسأله ۱۵۴۹ هرگاه چنـد نفر جواهراتی را از دریا بیرون آورنـد بنابر احتیاط لازم نیست سـهم هر کـدام به انـدازه نصاب برسد، بلکه اگر مجموعاً به اندازه نصاب باشد باید خمس آن را بدهد.

مسأله ۱۵۵۰ هرگاه بدون فرو رفتن در دریا جواهرات را با اسـبابی بیرون آورند و یا از روی آب دریا و یا از کنار دریا بگیرند، چنانچه قیمت آن بعد از کم کردن مخارج به حدّ نصاب برسد احتیاط واجب آن است خمس آن را بدهند.

مسأله ۱۵۵۱ ماهی و حیوانات دیگری را که از دریا می گیرنـد خمس نـدارد، ولی جزء درآمـد کسب حساب می شود که اگر در آخر سال چیزی از آن یا قیمت آن اضافه بماند خمس دارد.

مسأله ۱۵۵۲ لازم نیست انسان به قصد صید جواهرات در دریا فرو برود بلکه اگر

به قصد دیگری برود و جواهراتی به دستش آید باید خمس آن را بدهد.

صفحه ۲۹۰

مسأله ۱۵۵۳ هرگاه انسان در دریا فرو رود و حیوانی را بیرون آورد که در شکم آن جواهری باشد که قیمتش بعد از کم کردن مخارج به حدّ نصاب برسد، چنانچه

آن حیوان مانند صدف باشد که نوعاً در شکمش جواهر است باید خمس آن

را بدهد و اگر اتّفاقاً آن جواهر را بلعیده باشد باز احتیاط واجب پرداختن

خمس آن است.

مسأله ۱۵۵۴ جواهراتی که از رودخانه های بزرگی که محل پرورش جواهر و صید صدف است بیرون می آورند نیز خمس دارد.

مسأله ۱۵۵۵ عنبر مادّه خوش بویی که از دریا می گیرند، هرگاه به وسیله غوّاصی بیرون آورند خمس دارد و اگر از روی آب، یا کنار دریا به دست آورند باز هم بنابر احتیاط واجب باید خمسش را بدهند.

مسأله ۱۵۵۶ کسانی که کارشان غوّاصی یا بیرون آوردن معادن است هرگاه خمس آنها را بدهند و در آخر سال چیزی از مخارج سالشان زیاد بیاید لازم نیست دوباره خمس بدهند.

۶ غنائم جنگی

مسأله ۱۵۵۷ هرگاه مسلمانان به دستور امام معصوم با کفّار جنگ کنند و چیزهایی در جنگ به دست آورند باید خمس آن را بدهند، امّا مخارجی را که برای حفظ غنیمت و حمل و نقل آن کرده اند از آن کم می شود.

مسأله ۱۵۵۸ هرگاه مسلمانان به اذن نایب خاص، یا نائب عامّ امام(علیه السلام) اقدام به جنگ بر ضدّ کفّار کنند و غنائمی به دست آورند احتیاط واجب آن است که خمس آن را بپردازند.

مسأله ۱۵۵۹ سلاحهای بزرگی که در جنگهای امروز در غنائم به دست می آید و مصرف شخصی ندارد، مانند

تانکها و توپها، حاکم شرع و ولیّ امر مسلمین می تواند آن را منحصراً در اختیار ارتش اسلام قرار دهد.

مسأله ۱۵۶۰ مسلمانان حق دارند اموال کفّاری را که با آنها در حال جنگ هستند تملّک کنند و باید خمس آن را بدهند.

مسأله ۱۵۶۱ غنائم جنگی که خمس آن را باید داد منحصر به غنائم منقول است که با دادن خمس ملک جنگجویان است، امّا زمینهایی که از کفّار با جنگ به دست می آید خمس ندارد و ملک همه مسلمین است.

مسأله ۱۵۶۲ هرگاه گروهی از مسلمانان بر ضدّ گروه دیگری تجاوز کنند باید جلو متجاوز را گرفت تا به حکم خدا گردن نهد و اگر مسلمانان در این میان غنائمی به دست آورند نمی توانند آن را ملک خود سازند، بلکه باید نگهداری کنند و بموقع به آنها بازگردانند، مگر چیزهایی که اگر در دست آنها باشد منشأ فساد و ادامه تجاوز می شود که با اجازه حاکم شرع از آن استفاده صحیح می شود.

۷ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان می خرد

مسأله ۱۵۶۳ هرگاه کافر ذمّی، یعنی کافری که به صورت یک اقلّیّت سالم در کنار مسلمانان زندگی می کند و شرائط ذمّه را پذیرفته است، زمینی را از مسلمان بخرد باید یک پنجم عواید را به جای یک دهم زکات معمولی بپردازد.

مسأله ۱۵۶۴ هرگاه کافر ذمّی زمینی را که از مسلمانی خریده به مسلمان دیگری بفروشد خمس ساقط نمی شود، همچنین اگر بمیرد مسلمانی آن زمین را از او به ارث ببرد احتیاط آن است که خمس آن را بپردازد، اگر کافر ذمّی در موقع خرید زمین شرط کند که خمس آن را ندهد، یا شرط کند که فروشنده خمس

آن را بدهد، شرط او باطل است و باید خمس آن را خودش بپردازد، ولی اگر شرط کند فروشنده به جای او مقدار خمس را بدهد عمل به این شرط لازم است.

مسأله ۱۵۶۵ هرگاه مسلمان زمینی را بدون خرید و فروش ملک کافر کند و عوض آن را بگیرد، مثلاً به او صلح نماید، بنابر احتیاط واجب باید کافر ذمّی خمس آن را بدهد.

صفحه۲۹۲

مصرف خمس

مسأله ۱۵۶۶ خمس را باید دو قسمت کرد: یک قسمت آن سهم مبارک امام(علیه السلام)است و نیم دیگر سهم سادات. سهم سادات را باید به سادات فقیر یا یتیم نیازمند، یا ساداتی که در سفر وامانده اند و نیازمند هستند، داد (هرچند در محلّ خود فقیر نباشند) ولی سهم امام(علیه السلام) را در زمان ما باید به مجتهد عادل یا نماینده او داد، تا در مصارفی که مورد رضای امام(علیه السلام) است از مصالح مسلمین و مخصوصاً اداره حوزه های علمیّه و مانند آن مصرف کند.

مسأله ۱۵۶۷ صرف کردن قسمتی از سهم مبارک امام(علیه السلام) برای ساختن مساجد یا حسینیه ها یا بیمارستان و درمانگاه و مدارس، تنها در صورتی مجاز است که با اجازه مجتهد عادل و رعایت اولویّت باشد، ولی سهم سادات را جز در مورد ساداتی که گفته شد نمی توان مصرف کرد.

مسأله ۱۵۶۸ بدهکار می تواند اگر مجتهد صلاح ببیند با او یا نماینده او مقدار بدهی خود را دست گردان کند و به ذمّه بگیرد و به اقساط بپردازد.

مسأله ۱۵۶۹ سهم سادات را بدون اجازه مجتهد نمی توان به ساداتی که در بالا گفته شد پرداخت (بنابر احتیاط واجب)، و سهم امام(علیه السلام) را نیز اگر

بدون اجازه مجتهد بپردازد قبول نیست، مگر این که مجتهد بعداً بپذیرد و اجازه دهد.

مسأله ۱۵۷۰ کسی که بدهی زیادی از خمس دارد و قادر به ادای آن نیست اگر مجتهد مصلحت ببیند ممکن است مقداری از سهم امام(علیه السلام) را به خودش ببخشد.

مسأله ۱۵۷۱ اگر کسی بخواهد سهم امام(علیه السلام) را به مجتهدی که از او تقلید نمی کند بدهد در صورتی مجاز است که بداند آن مجتهد و مجتهدی که از او تقلید می کند سهم امام را یک طور مصرف می کنند.

مسأله ۱۵۷۲ به سیّدی که عادل نیست می توان خمس داد، ولی احتیاط واجب آن است به کسی بدهند که آشکارا گناه نکند و اگر در سفر مانده است در صورتی می توان به او خمس داد که سفرش سفر معصیت نباشد، مگر این که توبه کند و باقیمانده سفر را در طریق معصیت انجام ندهد.

صفحه۲۹۳

مسأله ۱۵۷۳ به سیّدی که دوازده امامی نیست نمی توان خمس داد و همچنین به کسی که واجب النّفقه است، مثلاً انسان نمی تواند به زنش که سیّده است خمس خود را بدهد، مگر این که آن زن ناچار باشد مخارج اشخاص دیگری را که واجب النّفقه مرد نیستند بپردازد.

مسأله ۱۵۷۴ سیّد بودن سادات از راههای زیر ثابت می شود:

۱ دو نفر عادل سیّد بودن او را تصدیق کند (یک نفر نیز کافی است).

۲ در شهر و منطقه خود مشهور باشد که سیّد است، خواه این شهرت سبب یقین شود یا گمان.

مسأله ۱۵۷۵ سادات فقیری که مخارج آنها بر دیگری واجب است اگر آن شخص نتواند خرج او را بدهد می توان به او خمس داد،

مثلاً زن سیّده ای که شوهرش قادر به اداره زندگی او نیست می تواند خمس بگیرد.

مسأله ۱۵۷۶ بنابر احتیاط واجب سادات نمی توانند بیش از مخارج یک سال خود را از خمس بگیرند.

مسأله ۱۵۷۷ بردن خمس از شهری به شهر دیگر مانعی ندارد، خواه در شهر خودش مستحقّی باشد یا نه، ولی در هر صورت اگر تلف شود احتیاط واجب آن است که از اموال دیگرش بپردازد مخارج حمل و نقل نیز بر عهده اوست، امّا اگر به نماینده حاکم شرع دهد و او از شهری به شهری دیگر ببرد و تلف شود چیزی بر او نیست.

مسأله ۱۵۷۸ در صورتی که سادات فقیر نیاز به سرمایه ای برای کسب و کار داشته باشند می توان از باب خمس به آنها داد (البتّه به مقداری که نیاز زندگی آنها را تأمین کند).

مسأله ۱۵۷۹ هرگاه سهم سادات بیش از نیاز سادات باشد باید آن را به مجتهد عادل داد تا در مصارف دیگری که صلاح می داند صرف کند و اگر کمتر از نیاز سادات باشد می توان از سهم امام(علیه السلام) به آنها داد، بنابراین کم و زیاد بودن سهم سادات مشکلی ایجاد نمی کند.

مسأله ۱۵۸۰ احتیاط واجب آن است که سهم سادات را از خود آن مال و یا از پول رایج بدهند، نه از جنس دیگر، مگر این که جنس دیگر را به مستحق بفروشد سپس بدهی او را از باب خمس حساب کند.

مسأله ۱۵۸۱ کسی که از سیّد نیازمندی طلبکار است می تواند طلب خود را از باب خمس حساب کند، ولی در مورد سهم امام باید به اجازه حاکم شرع باشد.

مسأله ۱۵۸۲

لازم نیست به سیّد گفته شود که این پول خمس است، بلکه می توانـد به عنوان هـدیه به او بدهد و نیّت خمس کند، همچنین در مورد سهم امام که به اذن حاکم شرع به اشخاص مستحقّی می دهد.

مسأله ۱۵۸۳ مستحق نمی تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد، مگر آن مقدار که در خور شأن اوست که اگر خودش مالی داشت به آن شخص ممکن بود ببخشد.

مسأله ۱۵۸۴ اگر خمس را با حاکم شـرع یا وکیل او دسـتگردان کند و بخواهد در سال بعد بپردازد نمی تواند از منافع آن سال کسـر کنـد، مثلاًـ اگر دو هزار تومـان خمس بـدهکار است و از منـافع سال بعـد بیست هزار تومان بیشتر از مخارجش دارد باید خمس بیست هزار تومان را بدهد و دو هزار تومانی که از باب خمس بدهکار است از بقیّه بپردازد.

مسأله ۱۵۸۵ دادن سـهم سادات به سادات به خاطر آن است که آنها از گرفتن زکات محرومنـد بنابراین تبعیضـی محسوب نمی شود و محروم بودن آنها از زکات دلایلی دارد که در جای خود گفته شده.

صفحه۲۹۵

زکات

احکام زکات مال

مسأله ۱۵۸۶ زکـات بر نُه چیز واجب است: گنـدم، جو، خرمـا، انگور (کشـمش) طلا، نقره، گوسـفند، گاو و شتر و اگر کسـی مالـک یکی از این نُه چیز باشـد با شـرایطی که بعـداً گفته می شود بایـد مقـدار معیّنی را که در مسائل آینـده خواهـد آمـد در مصـارفی که گفته می شـود صـرف کنـد، ولی مسـتحبّ است از سـرمایه کسب و کـار و تجـارت نیز همه سـال زکـات بدهـد، همچنین سایر غلّات (غیر از گندم و جو و خرما و کشمش) نیز زکات آن مستحبّ

است.

شرایط واجب شدن زکات

مسأله ۱۵۸۷ زکات با چند شرط واجب می شود:

۱ مال به مقدار نصابی که بعداً گفته می شود برسد.

۲ مالک آن بالغ و عاقل باشد.

۳ بتواند در آن مال تصرّف کند.

۴ در مورد گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره باید دوازده ماه بر آن بگذرد، ولی احتیاط واجب آن است که از اوّل ماه دوازدهم زکات تعلّق می گیرد، و اگر بعضی از شرایط در اثناء ماه دوازدهم از بین برود زکات را باید بپردازد.

مسأله ۱۵۸۸ اگر مالک گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره در بین سال بالغ شود زکات بر او واجب نیست.

مسأله ۱۵۸۹ زکات گندم و جو وقتی واجب می شود که دانه آن بسته شود و به آن گندم و جو گویند و زکات انگور و کشمش موقعی است که میوه برسد و به آن انگور گویند و همچنین در مورد خرما زمانی است که خرما برسد و قابل خوردن شود، ولی وقت دادن زکات در گندم و جو زمانی است که آن را خرمن کنند و کاه را جدا نمایند و در خرما و کشمش موقعی است که خشک شود، مگر این که بخواهند آن را به صورت تر مصرف کنند که باید زکات آن را بدهند به شرط این که خشک شده آن به حدّ نصاب برسد.

مسأله ۱۵۹۰ در مورد گندم و جو و کشمش و خرما زکات در صورتی واجب است که هنگام واجب شدن زکات صاحب آنها بالغ باشد.

مسأله ۱۵۹۱ مالی را که از انسان غصب کرده اند و نمی تواند در آن تصرّف کند زکات ندارد و همچنین هرگاه زراعتی

غصب شده و موقعی که زکات آن واجب می شود در دست غاصب باشد، اگر بعداً به مالکش برگردد زکات ندارد.

مسأله ۱۵۹۲ هرگاه طلا و نقره یا چیز دیگری را که در آن زکات است قرض کند و یک سال نزد او بماند، باید زکات آن را بدهد و بر کسی که قرض داده چیزی واجب نیست.

زکات غلّات

مسأله ۱۵۹۳ زکات گندم و جو و خرما و کشمش وقتی واجب است که به حدّ نصاب برسد و نصاب آنها «۲۸۸ من تبریز، ۴۵ مثقال کمتر» است که حدود «۸۴۷ کیلوگرم» برآورد شده (کمی کمتر ازسه خروار).

صفحه۲۹۷

مسأله ۱۵۹۴ اگر قبل از دادن زکات مقداری از انگور و خرما و جو وگندم را مصرف کندیا به دیگری بدهد باید زکات آن را بپردازد.

مسأله ۱۵۹۵ اگر مالک بعد از واجب شدن زکات بمیرد باید زکات را از مال او بدهند، ولی اگر قبل از واجب شدن زکات بمیرد زکات بر عهده ورثه است، یعنی سهم هر کدام به اندازه نصاب رسد باید زکات خود را بدهد.

مسأله ۱۵۹۶ حاکم شرع می تواند مأموری برای جمع آوری زکات تعیین کند تا بعد از جدا کردن گندم و جو از کاه، یا خشک شدن خرما و انگور، زکات را جمع آوری کند و اگر از پرداختن زکات که حقّ محرومان است خودداری نمایند می تواند به زور از آنها بگیرد.

مسأله ۱۵۹۷ هرگاه زراعت یا باغی را قبل از واجب شدن زکات خریداری کند زکات بر عهده مالک جدید است و اگر بعد از آن که زکات واجب شده بخرد، زکات بر عهده فروشنده یعنی مالک قدیم است.

مسأله ۱۵۹۸ هرگاه انسان گندم و

جو، یـا خرما، یا انگور را بخرد و بدانـد فروشـنده زکات آن را داده زکات بر او واجب نیست و اگر شک کنـد باز چیزی بر او لازم نیست، ولی اگر بدانـد زکات آن را نـداده است، معامله نسـبت به مقدار زکات باطل است مگر این که حاکم شـرع اجازه دهـد، در این صورت قیمت مقـدار زکات را از فروشـنده می گیرد و اگر اجازه ندهـد زکات را از خریدار خواهد گرفت و در صورتی که خریدار قیمت آن را به فروشنده داده می تواند از او پس بگیرد.

مسأله ۱۵۹۹ اگر وزن گنـدم و جو و خرما و کشـمش موقعی که هنوز تر است به حـدّ نصاب برسد و بعد از خشک شدن کمتر از این مقدار شود زکات آن واجب نیست.

مسأله ۱۶۰۰ اگر رطب و انگور را پیش از خشک شدن مصرف کند یا به فروش رساند، در صورتی زکات آن واجب است که خشک شده آنها به اندازه نصاب باشد.

مسأله ۱۶۰۱ غلّاتی که زکات آنها را داده، اگر چند سال هم نزد او بماند زکات ندارد.

مسأله ۱۶۰۲ مقـدار زکـات گنـدم و جو و خرمـا و انگور در صورتی که از آب بـاران، یـا قنات و نهر و سـد و یا رطوبت زمین مشروب شود، ده یـک است و اگر بـا آب چاههـای عمیق و نیمه عمیق و کم عمق، یـا به وسـیله دلو و دست و حیوان از چاه یا رودخانه آب بکشد و آن را مشروب سازد زکات آن بیست یک است.

مسأله ۱۶۰۳ اگر زراعتی با آب باران و آب چاه آبیاری شود، چنانچه یکی از آنها بقدری کم باشد که به

حساب نیاید، باید مطابق آن که غالباً مشروب شده زکات بدهد، ولی اگر از هر دو به مقدار قابل توجهی مشروب شده است، مثلاًـ نصف یا ثلث مدّت با آب باران و بقیّه با آب چاه مشروب شده باید زکات آن را نیمی به حساب ده یک و نیمی به حساب بیست یک بدهد.

مسأله ۱۶۰۴ اگر نداند که آبیاری با آب باران بوده یا با آب چاه و مانند آن، فقط بیست یک بر او واجب است.

مسأله ۱۶۰۵ هرگاه زراعت با آب باران و نهر مشروب شود و احتیاجی به آب چاه نداشته باشد امّا با آن نیز آبیاری گردد و این کار تاثیری در محصول نداشته باشد زکات آن ده یک است و اگر بعکس با آب چاه آبیاری شود و آب باران بر آن ببارد امّا تأثیری نگذارد زکات آن بیست یک است.

مسأله ۱۶۰۶ هرگاه زراعتی را با آب چاه آبیاری کنند و در زمین مجاور آن زراعتی باشد که از رطوبت آن زمین استفاده کند و محتاج به آبیاری نشود زکات زراعتی که با آب چاه آبیاری شده، بیست یک و زکات زراعتی که مجاور آن است ده یک می باشد.

مسأله ۱۶۰۷ بنابر احتیاط واجب مخارجی را که برای زراعت کرده از حاصل کسر نکند، همچنین قیمت تخمی را که برای زراعت پاشیده است.

مسأله ۱۶۰۸ هرگاه درخت انگور یا خرما را بخرد قیمت آن مسلّماً جزءِ مخارج نیست و اگر خرما یا انگور را پیش از رسیدن بخرد احتیاط واجب آن است که پول آن را نیز از محصول کم نکند، همچنین پولی را که برای خرید زمین می دهد جزءِ مخارج

نیست.

مسأله ۱۶۰۹ اگر انسان در چند شهر که فصل آنها با یکدیگر اختلاف دارد، یعنی زراعت و میوه آنها در یک وقت به دست نمی آید، گندم یا جو یا خرما و انگور داشته باشد، همه آنها محصول یک سال حساب می شود و چنانچه چیزی که اوّل می رسد به اندازه نصاب باشد باید زکات آن را بدهد و زکات بقیّه را هر وقت به دست آید می پردازد و اگر آنچه اوّل می رسد به اندازه نصاب نباشد، صبر می کند تا بقیّه آن برسد، اگر روی هم رفته به مقدار نصاب شود زکات آن واجب است.

مسأله ۱۶۱۰ اگر درخت خرما یا انگور در یک سال دو مرتبه میوه دهد چنانچه روی هم به مقدار نصاب باشد، زکات آن را بنابر احتیاط واجب باید بدهد.

مسأله ۱۶۱۱ اگر زکات خرما یا کشمش بر او واجب باشد نمی تواند زکات را از رطب تازه یا انگور بدهد (ولی می تواند رطب تازه یا انگور را به مستحق بفروشد بعد بدهی او را از باب زکات حساب کند) امّا اگر بخواهد رطب یا انگور را قبل از خشک شدن بفروشد می تواند زکات آن را از خودش بدهد.

مسأله ۱۶۱۲ هرگاه کسی از دنیا برود در حالی که زکات واجب بر ذمّه اوست و هم بدهی به مردم دارد، اوّل باید تمام زکات را از مالی که زکات آن واجب شده بدهند بعد دین او را ادا کنند و این در صورتی است که مالی که زکات به آن تعلّق گرفته موجود باشد.

مسأله ۱۶۱۳ هرگاه کسی که بدهکار است و زراعتی نیز دارد فوت کند و ورثه

از آن که زکات زراعت واجب شود دین او را از اموال دیگری بدهند،

هرکدام از ورثه سهمش به اندازه زکات برسد باید زکات را بدهد امّا اگر دین او را

قبل از واجب شدن زکات نپردازند، چنانچه مال میّت فقط به اندازه دین است زکات واجب نمی شود.

مسأله ۱۶۱۴ اگر محصول زراعت او خوب و بد دارد باید زکات هر کدام را از خود آن بدهد و یا قیمتش را حساب کند و نمی تواند زکات همه را از جنس بد بدهد و اگر همه را از خوب بدهد بهتر است.

نصاب طلا و نقره

مسأله ۱۶۱۵ طلا دارای دو نصاب است:

نصاب اوّل آن ۲۰ مثقال شرعی است که معادل ۱۵ مثقال معمولی می باشد، هرگاه به این مقدار برسد و شرایط دیگر نیز در آن جمع باشد باید چهل یک آن را (دو و نیم درصد) به عنوان زکات بپردازد و اگر به این مقدار نرسد زکات ندارد.

نصاب دوم ۴ مثقال شرعی است که ۳ مثقال معمولی می شود، یعنی اگر ۳ مثقال به ۱۵ مثقال اضافه شود باید زکات تمام ۱۸ مثقال را از قرار دو و نیم درصد بدهد و اگر کمتر از ۳ مثقال اضافه شود فقط زکات ۱۵ مثقال واجب است و زیادی آن زکات ندارد، همچنین هر چه بالا رود، یعنی اگر ۳ مثقال اضافه شود باید زکات تمام آن را بدهد و اگر کمتر اضافه شود مقدار اضافه زکات ندارد.

مسأله ۱۶۱۶ نقره نیز دو نصاب دارد:

نصاب اوّل ۱۰۵ مثقال معمولی است که اگر به آن مقدار برسد و شرایط دیگر در آن جمع باشد باید چهل یک آن را (دو و نیم درصد)

به عنوان زکات بپردازد و اگر به این مقدار نرسد زکات آن واجب نیست.

نصاب دوم ۲۱ مثقال است، یعنی اگر ۲۱ مثقال به ۱۰۵ مثقال اضافه شود باید زکات تمام ۱۲۶ مثقال را بدهد و هرگاه کمتر از ۲۱ مثقال اضافه شود فقط زکات ۱۰۵ مثقال واجب است و زیادی زکات ندارد، همچنین هر قدر بالا رود، ولی برای آسان شدن حساب اگر انسان دو و نیم درصد از طلا و نقره که دارد بدهد زکاتی را که بر او واجب بوده داده، گاهی هم بیشتر از مقدار واجب داده است.

مسأله ۱۶۱۷ به طلا ـ و نقره همه سال زکات تعلّق می گیرد، یعنی اگر انسان زکات مقدار طلا یا نقره را بدهد و سال بعد نیز شرایط در او جمع باشد باید دوباره زکات آن را بدهد، تا زمانی که از حد نصاب بیفتد، ولی در خمس چنین نیست، یعنی اگر مال را یک بار خمس دادند دیگر خمس به آن تعلّق نمی گیرد، مگراین که اضافه شود، همچنین گندم وجو و کشمش و خرما یک بار بیشتر زکات ندارد.

مسأله ۱۶۱۸ یکی دیگر از شرایط واجب شدن زکات طلا و نقره این است که «دارای سکّه» باشد و معامله با آن رواج داشته باشد، بنابر این سکّه هایی که رواج معامله ندارد زکات به آن تعلّق نمی گیرد.

مسأله ۱۶۱۹ احتیاط مستحب آن است که از سایر پولهای رایج مانند اسکناس اگر شرایط دیگر در آن جمع باشد زکات بدهند.

مسأله ۱۶۲۰ هرگاه طلا و نقره سکّه دار رایج را زنها به صورت زینت آلات درآورند و برای زینت از آن استفاده کنند زکات ندارد و هر

گاه کسی دارای مقداری طلا و نقره است، امّا هیچ کدام از آن دو به اندازه نصاب نیست زکات بر او واجب نمی باشد، هر چند قیمت مجموع آن به حدّ نصاب برسد.

مسأله ۱۶۲۱ شرط دیگر آن است که انسان یک سال تمام مالک مقدار نصاب باشد و اگر وارد ماه دوازدهم شود احتیاط آن است که زکات آن را بدهد، امّا اگر قبل از گذشتن یازده ماه آن رابفروشد، یا از نصاب بیفتد، یا در اختیار او نباشد، زکات به آن تعلّق نمی گیرد، همچنین اگر آن را با چیز دیگری عوض نماید، یا آنها را آب کند و از صورت سکّه خارج سازد، امّا اگر سکّه های طلا و نقره را به سکّه های طلا و نقره دیگری عوض کند احتیاط واجب آن است که زکات آن را بپردازد.

مسأله ۱۶۲۲ اگر کسی به قصد فرار از زکات، طلا و نقره را تبدیل نماید، یا آنها را آب کند، زکات به او تعلّق نمی گیرد، ولی از خیر و سعادتی محروم شده و احتیاط مستحب آن است که زکات آن را بدهد.

مسأله ۱۶۲۳ هرگاه طلاـ و نقره ای که دارد جنس خوب و بد یا عیار کم و زیاد داشته باشد، زکات هرکدام را از همان می دهد، ولی بهتر آن است که زکات همه را از نوع مرغوب بدهد.

مسأله ۱۶۲۴ هرگاه طلا و نقره بیش از اندازه معمول فلزّ دیگری مخلوط دارد بطوری که به آن طلا و نقره نگویند، اگر خالص آن به اندازه نصاب برسد باید

زکات آن را بدهد و چنانچه شک دارد که به اندازه نصاب هست یا

نیست زکات واجب

نیست، ولی اگر می تواند آن را امتحان کند احتیاط واجب

آن است که امتحان کند.

صفحه۳۰۲

زکات حیوانات

توضیح

مسأله ۱۶۲۵ در زکات گوسفند و گاو و شتر علاوه بر شرایطی که قبلاً گفته شد لازم است که این حیوانات بیکار باشد اگر در تمام طول سال روزهای پراکنده ای کار کرده بطوری که حیوان کارگر محسوب نشود زکات آن واجب است.

مسأله ۱۶۲۶ احتیاط واجب آن است که زکات گاو و گوسفند و شتر را اگر به حدّ نصاب برسد بدهد، خواه از علف بیابان بخورد یا علف دستی به آن بدهد و یا گاهی از این و گاه از آن.

مسأله ۱۶۲۷ اگر برای این حیوانات چراگاهی را که کسی نکاشته بخرد یا اجاره کند یا برای چراندن در آن متحمّل مخارجی شود باید زکات را بدهد.

نصاب گوسفند

مسأله ۱۶۲۸ گوسفند ۵ نصاب دارد:

۱ (۴۰) گوسفند و زکات آن یک گوسفند است، و کمتر از آن زکات ندارد.

۲ (۱۲۱) گوسفند و زکات آن دو گوسفند است.

۳ (۲۰۱) گوسفند و زکات آن سه گوسفند است.

۴ (۳۰۱) گوسفند و زکات آن چهار گوسفند است.

۵ (۴۰۰) گوسفند و بالاتر، که باید برای هر صد تای آنها یک گوسفند بدهد و مقداری که از صد تا کمتر است زکات ندارد و میان دو نصاب نیز زکات نیست، یعنی اگر گوسفندان به (۴۰) رسیده است تا به نصاب دوم که (۱۲۱) گوسفند است نرسد، فقط یک گوسفند می دهد و همچنین در نصابهای بعد.

صفحه۳۰۳

مسأله ۱۶۲۹ لازم نیست زکات را از خود گوسفندان بدهد، بلکه اگر گوسفند دیگری بدهد جایز است و همچنین می تواند به

جای گوسفند و گاو و شتر پول آنها را بدهد، مگر آن که دادن خود حیوان برای مستحق مفیدتر باشد در این صورت احتیاط
آن

است که خود آن را بدهد.

نصاب گاو

مسأله ۱۶۳۰ گاو دارای دو نصاب است:

نصاب اوّل ۳۰ رأس است، یعنی وقتی شماره گاوها به ۳۰ رسد اگر شرایطی را که قبلاً گفته شد دارا باشد، باید یک گوساله نر یا ماده که لااقل داخل سال دوم شده باشد زکات دهد.

نصاب دوم ۴۰ رأس است و زکات آن یک گوساله ماده است که لااقل داخل سال سوم شده باشد و آنچه در بین ۳۰ و ۴۰ باشد زکات ندارد، مثلاً کسی که (۳۵) گاو دارد فقط زکات ۳۰ رأس آن را می دهد و همچنین اگر از (۴۰) گاو زیادتر شود تا به ۶۰ نرسیده، فقط زکات همان ۴۰ گاو را می دهد، و هرگاه به ۶۰ رسید باید دو گوساله که لااقل داخل سال دوم شده بدهد، همین طور هرچه افزایش یابد آنها را سی سی، یا چهل چهل، و یا اگر ممکن است با ۳۰ و ۴۰ حساب کند و مطابق دستور بالا عمل نماید، امّا باید طوری حساب کند که چیزی باقی نماند، یا اگر می ماند از ۹ بیشتر نباشد، مثلاً کسی که ۷۰ رأس گاو دارد باید به حساب ۳۰ و ۴۰ حساب کند و هر کدام را مطابق دستور بالا زکات بدهد و کسی که ۸۰ رأس گاو دارد با حساب چهل چهل حساب کند.

صفحه۳۰۴

نصاب شتر

مسأله ۱۶۳۱ برای شتر ۱۲ نصاب است:

اوّل: ۵ شتر و زکات آن یک گوسفند است و کمتر از مقدار، زکات ندارد.

دوم: ۱۰ شتر و زکات آن دو گوسفند است.

سوم: ۱۵ شتر و زکات آن سه گوسفند است.

چهارم: ۲۰ شتر و زکات آن چهار گوسفند است.

پنجم: ۲۵ شتر و زکات آن پنج گوسفند است.

ششم:

۲۶ شتر و زکات آن یک شتر است که داخل سال دوم شده باشد.

هفتم: ۳۶ شتر و زکات آن یک شتر است که داخل سال سوم شده باشد.

هشتم: ۴۶ شتر و زکات آن یک شتر است که داخل سال چهارم شده باشد.

نهم: ۶۱ شتر و زکات آن یک شتر است که داخل سال پنجم شده باشد.

دهم: ۷۶ شتر و زکات آن دو شتر است که داخل سال سوم شده باشد.

یازدهم: ۹۱ شتر و زکات آن دو شتر است که داخل سال چهارم شده باشد.

دوازدهم: ۱۲۱ شتر و بالا-تر از آن است که باید یا چهل چهل حساب کند و برای هر ۴۰ شتر یک شتر بدهد که داخل سال سوم شده باشد، یا پنجاه پنجاه حساب کند و برای هرپنجاه شتر یک شتر بدهد که داخل سال چهارم شده باشد و یا با چهل و پنجاه حساب کند، ولی در این جا نیزباید طوری حساب کند که چیزی باقی نماند و یا اگر باقی می ماند از ۹ شتر بیشتر نباشد و شتر زکات باید حتماً ماده باشد.

مسأله ۱۶۳۲ مابین دو نصاب زکات ندارد، یعنی اگر از نصاب اوّل که ۵ شتر است بگذرد تا به نصاب دوم که ۱۰ شتر است نرسیده، فقط زکات ۵ شتر را می دهد، همچنین در نصابهای بعد.

مسأله ۱۶۳۳ هرگاه گوسفند و گاو و شتر به مقدار نصاب برسد زکات آن واجب است

خواه همه آنها نر باشد یا ماده یا بعضی نر و بعضی ماده.

صفحه۳۰۵

مسأله ۱۶۳۴ بز و میش و شیشک در زکات با هم فرق ندارد و همچنین انواع شتر، گاو و گاومیش نیز یک جنس حساب می

شود.

مسأله ۱۶۳۵ گوسفندی را که برای زکات می دهد احتیاط واجب آن است که حدّاقل سال اوّل آن تمام شده باشد اگر بز می دهد دوسال آن تمام شده باشد.

مسأله ۱۶۳۶ گوسفندی را که برای زکات می دهد اگر قیمتش از گوسفندهای دیگر او کمتر باشد اشکال ندارد، ولی مستحبّ است گوسفندی که قیمتش بیشتر است بدهد، یا لااقل حدّ وسط را در نظر بگیرد و همچنین در گاو و شتر.

مسأله ۱۶۳۷ اگر چند نفر باهم شریک باشند هر کدام سهمش به حدّ نصاب برسد باید زکات را بدهد.

مسأله ۱۶۳۸ اگر یک نفر در چند جا گوسفند یا گاو و شتر دارد و روی هم رفته به حدّ نصاب برسد، باید زکات آن را بدهد و اگر گاو و گوسفند و شتر مریض و معیوب هم باشند زکاتشان واجب است.

مسأله ۱۶۳۹ اگر همه گوسفندان و گاو و شترها سالم و بی عیب و جوان باشد نمی تواند زکات آنها را از مریض یا معیوب و پیر بدهد، بلکه اگر بعضی سالم و بعضی مریض، دسته ای معیوب و دسته ای بی عیب، مقداری پیر و مقداری جوان باشد، احتیاط واجب آن است که برای زکات، سالم و بی عیب و جوان را انتخاب کند، ولی اگر همه آنها مریض یا معیوب یا پیر باشند می تواند زکات را از خود آنها بدهد.

مسأله ۱۶۴۰ کسی که زکات حیوان بر او واجب است اگر زکات را از مال دیگرش بدهد تا وقتی که شماره آنها از نصاب کم نشده همه سال باید زکات بدهد و هرگاه از نصاب افتاد دیگر زکات واجب نیست و اگر پیش از

تمام شـدن ماه یازدهم حیوان را با چیز دیگر عوض کند، زکات بر او واجب نیست، ولی اگر آن حیوانات را با گاو و گوسـفند و شتر دیگری عوض کند، مثلاً ۴۰ گوسفند بدهد و ۴۰ گوسفند دیگر بگیرد احتیاط واجب آن است که زکات آن را بپردازد.

مصرف زکات

مسأله ۱۶۴۱ زکات را در یکی از هشت مورد زیر باید صرف کرد:

۱ و ۲ «فقرا» و «مساکین» و آنها کسانی هسـتند که مخارج سال خود و عیالاتشان را ندارند. تفاوت فقیر و مسـکین در این است که فقیر روی سؤال از کسـی نـدارد، امّـا مسـکین نیازمنـدی است که روی سؤال دارد، کسـانی که صـنعت و ملک و سـرمایه و کسبی دارند که زندگی آنها را اداره نمی کند فقیر محسوب می شوند و کمبود زندگی خود را می توانند از زکات بگیرند.

۳ کسـی که از طرف امام یا نایب او مأمور جمع آوری زکات یا نگهداری یا رسـیدگی به حساب آن و یا رساندن آن به امام و نایب او، یا رساندن به مصارف لازم هستند می توانند به اندازه زحمتی که می کشند از زکات استفاده کنند.

۴ افراد ضعیف الایمانی که با گرفتن زکات تقویت می شوند و تمایل به اسلام پیدا می کنند.

۵ خریدن برده ها و آزاد کردن آنها.

۶ اشخاص بدهکاری که نمی توانند قرض خود را ادا کنند.

۷ «سبیل اللّه» یعنی کارهایی ماننـد ساختن مسـجد که منفعت دینی عمومی دارد و همچنین مدارس علوم دینی، مراکز تبلیغاتی، اعزام مبلّغین، نشر کتابهای مفید اسلامی و خلاصه آنچه برای اسلام نفع داشته باشد به هر نحو که باشد، مخصوصاً جهاد در راه خدا.

۸ «ابن

السّبیل» یعنی مسافری که در سفر مانده و محتاج شده که به مقدار نیازش می تواند از زکات استفاده کند، هر چند در محلّ خود غنی و بی نیاز باشد.

مسأله ۱۶۴۲ فقیر یا مسکین بنابر احتیاط واجب نمی تواند بیش از مخارج سال خود و عیالاتش را از زکات بگیرد و اگر کسری دارد تنها به اندازه کسری خود می تواند بگیرد.

مسأله ۱۶۴۳ صنعتگر یا کارگری که درآمد او از مخارج سالش کمتر است می تواند کسری مخارجش را از زکات بگیرد و لازم نیست ابزار کار یا سرمایه و ملک خود را به مصرف مخارج برساند.

مسأله ۱۶۴۴ شخص نیازمند می تواند مرکب سواری مورد نیاز و همچنین خانه ای که به آن احتیاج دارد وسرمایه لازم برای کسب و کار را از زکات تهیّه کند و در این قسمت باید به آن مقدار که برای نیاز و حفظ آبروی او لازم است قناعت کند.

مسأله ۱۶۴۵ کسی که می تواند با یاد گرفتن صنعت یا کارهای دیگر زندگی خود را اداره کند، باید یادگیرد تا نیازی به زکات نداشته باشد، ولی تا زمانی که مشغول یاد گرفتن است می تواند زکات بگیرد.

مسأله ۱۶۴۶ کسانی که مشغول فراگرفتن علم واجب هستند می توانند از زکات استفاده کنند، همچنین قضّات و مجریان حدود و مانند آنها.

مسأله ۱۶۴۷ کسی که زکات بر ذمّه دارد و از فقیری طلبکار است، می تواند طلب خود را از باب زکات حساب کند، حتّی اگر فقیر بدهکار از دنیا برود می تواند بدهی او را از زکات محسوب دارد، امّا اگر چیزی از خود گذاشته که به اندازه بدهی اوست بنابر احتیاط

واجب نمی توان بدهی او را از زکات حساب کرد.

مسأله ۱۶۴۸ کسی که فقیر بودنش معلوم نیست نمی توان به او زکات داد، ولی اگر از ظاهر حالش گمان پیدا شود که فقیر است، زکات دادن به او جایز است، همچنین اگر افراد مورد اعتماد خبر دهند که او فقیر می باشد.

مسأله ۱۶۴۹ لازم نیست به فقیر بگویند که این مال زکات است، بلکه می توان زکات را به صورت هدیه به او داد (البته بطوری که دروغ نشود) ولی در هر حال باید قصد زکات کند.

مسأله ۱۶۵۰ اگر به گمان این که کسی فقیر است زکات به او دهد بعد بفهمد فقیر نبوده، یا از روی ندانستن مسأله به کسی که فقیر نیست زکات بدهد، چنانچه چیزی

را که به او داده باقی باشد می تواند پس بگیرد و به مستحق بدهد و اگر از بین رفته هرگاه کسی که آن چیز را گرفته می دانسته یا احتمال می داده که زکات است باید

عوض آن را بدهد و او نیز به مستحق برساند، ولی اگر به غیر عنوان زکات داده نمی تواند چیزی از او بگیرد و در هر حال چنانچه در تشخیص مستحق کوتاهی نکرده باشد لازم نیست دوباره از مال خود بپردازد.

صفحه۳۰۸

مسأله ۱۶۵۱ کسی که بدهکار است و نمی تواند بدهی خود را بدهد، می تواند برای دادن قرض خود زکات بگیرد، هر چند مخارج سال خود را داشته باشد، به شرط این که مالی را که قرض کرده در معصیت خرج نکرده باشد.

مسأله ۱۶۵۲ مسافری که خرجی او تمام شده، یا اموالش به سرقت رفته، یا مرکبش از کار افتاده، چنانچه سفر

او سـفر معصـیت نباشد و نتواند با فروختن چیزی یا قرض کردن مالی خود را به مقصد برساند، می تواند زکات بگیرد، هر چند در وطن خود فقیر نباشـد و لازم نیست بعـد از رسـیدن به وطن مقـداری را که از باب زکات گرفته برگردانـد، ولی اگر بعـد از رسیدن به وطن چیزی از زکات زیاد آمده باشد باید آن را به حاکم شرع بدهد و بگوید زکات است.

مستحقّین زکات

مسأله ۱۶۵۳ مستحقّین زکات باید شرایط زیر را داشته باشند:

اوّل، ایمان به خدا و پیغمبر اکرم(صـلی الله علیه وآله) و ائمّه دوازده گانه(علیهم السلام)، به اطفال یا دیوانگانی که از مسلمانان شیعه فقیر باشند می توان زکات داد، منتهی باید زکات را به دست ولی آنها بدهند، خواه به نیّت تملیک به طفل یا دیوانه باشد یا به قصـد مصـرف کردن درباره آنها و اگر به ولی دسترسـی ندارد می تواند خودش یا به وسـیله یک نفر امین زکات را برای احتیاجات آنها صرف کند.

مسأله ۱۶۵۴ دوم، دادن زکات باید مایه کمک به گناه نشود، بنابراین زکات را به کسـی که آن را در معصـیت صرف می کند نمی توان داد و احتیاط واجب آن است به شراب خوار نیز زکات ندهند.

مسأله ۱۶۵۵ در زکات عدالت شرط نیست، همچنین عدم ارتکاب گناهان کبیره.

مسأله ۱۶۵۶ سوم، واجب النّفقه نبودن، یعنی زکـات را نمی توان به فرزنـد و همسـر و پـدر و مـادر داد، ولی اگر آنها بـدهکار باشند و نتوانند بدهی خود را بپردازند زکات را به مقدار اداء دین می توان به آنها داد.

مسأله ۱۶۵۷ اگر کسی نمی تواند مخارج افراد واجب النّفقه خود را بپردازد،

مثلاً قادر نیست خرج زن و بچّه خود را بدهد، یا توانایی دارد و نمی دهد، دیگران می توانند به آنها زکات دهند.

مسأله ۱۶۵۸ هرگاه فرزندی به کتابهای علمی دینی احتیاج دارد پدر می تواند برای خریدن آنها به او زکات دهد.

مسأله ۱۶۵۹ هرگاه شوهر مخارج همسرش را نمی پردازد، ولی زن می تواند از طریق حاکم شرع یا غیر او حقّ خود را بگیرد، چنین زنی نمی تواند از زکات استفاده کند.

مسأله ۱۶۶۰ زن می تواند به شوهر فقیر خود زکات دهد، هر چند شوهر زکات را بگیرد و صرف مخارج آن زن و اولادش کند.

مسأله ۱۶۶۱ چهارم زکات گیرنده از سادات نباشد، مگر این که زکات دهنده هم از سادات باشد، ولی اگر خمس و سایر وجوهات کفایت مخارج آنها را نکند و ناچار به گرفتن زکات باشند، می توانند از غیر سیّد زکات بگیرند، امّا احتیاط واجب آن است که فقط به مقدار مخارج روزانه بگیرند.

نیّت زکات

مسأله ۱۶۶۲ در زکات قصد قربت شرط است، یعنی باید برای اطاعت فرمان خداوند

متعال زکات بدهد و باید در نیّت خود معیّن کند که زکات مال است یا زکات فطره، ولی اگر زکات گندم و جو و اموال دیگری بر او باشد لازم نیست معیّن کند چیزی را که می دهد زکات کدام است.

مسأله ۱۶۶۳ کسی که زکات چند مال بر او واجب است اگر مقداری زکات بدهد و نیّت هیچ کدام را نکند، چنانچه چیزی را که داده همجنس یکی از آنها باشد، زکات همان جنس حساب می شود و اگر همجنس هیچ کدام نباشد به همه آنها قسمت می شود، بنابراین اگر مثلاً یک

گوسفند از باب زکات بدهد زکات گوسفند حساب می شود، ولی اگر مقداری پول نقره بدهد در حالی که بدهکار زکات گوسفند و گاو است در میان هر دو تقسیم می گردد.

مسأله ۱۶۶۴ هرگاه کسی را وکیل کند که زکات مال او را بدهد همین اندازه که مالك نيّت داشته باشد کافی است، خواه وکیل نيّت کند یا نه، ولی اگر مالك نيّت زکات را نکرده بلکه وکالت در همه چیز به او داده باید وکیل نيّت کند.

مسأله ۱۶۶۵ اگر مالك یا وکیل او بدون قصد قربت، زکات را به فقیر دهد و پیش از آن که مال ازبین برود خود مالك نيّت قربت کند، زکات حساب می شود.

مسأله ۱۶۶۶ هرگاه زکات را به میل خود نپردازد حاکم شرع می تواند به اجبار از او دریافت دارد و زکات محسوب می شود و نيّت قربت در اینجا ساقط است، ولی احتیاط آن است که حاکم شرع قصد قربت کند.

مسائل متفرّقه زکات

مسأله ۱۶۶۷ در ادای زکات نباید کوتاهی کرد یعنی موقعی که زکات واجب می شود باید آن را به فقیر یا حاکم شرع برساند، ولی اگر منتظر فقیر معیّنی باشد یا بخواهد به فقیری بدهد که از جهتی برتری دارد می تواند انتظار او را بکشد، ولی احتیاط واجب آن است که در این صورت زکات را از مال جدا کند.

صفحه ۳۱۱

مسأله ۱۶۶۸ کسی که می تواند زکات را به مستحق برساند اگر کوتاهی کند و مال از بین برود ضامن است و باید عوض آن را بدهد ولی اگر کوتاهی نکرده باشد چیزی بر او نیست.

مسأله ۱۶۶۹ اگر زکات را از خود مال جدا کند می

تواند در بقیّه آن تصرّف نماید و اگر از مال دیگری کنار بگذارد می تواند در تمام آن مال تصرّف کند.

مسأله ۱۶۷۰ انسان نمی تواند زکاتی را که جدا کرده و کنار گذاشته بردارد و چیز دیگری به جای آن بگذارد.

مسأله ۱۶۷۱ اگر از زکاتی که کنار گذاشته منفعتی حاصل شود، مثلاً گوسفندی باشد که برّه بیاورد، آن نیز جزء مال زکات است.

مسأله ۱۶۷۲ اگر موقعی که زکات را کنار گذارده مستحقّی حاضر باشد بهتر است زکات را به او بدهد، مگر این که کسی را در نظر داشته باشد که از او اولی باشد.

مسأله ۱۶۷۳ هنگامی که حاکم شرع مبسوط الید است یعنی می تواند احکام اسلام را اجرا نماید احتیاط واجب آن است که زکات را به او دهند، یا به اجازه او مصرف کنند و اقدام اشخاص به تقسیم آن بدون اذن حاکم شرع در این صورت اشکال دارد.

مسأله ۱۶۷۴ اگر با عین مالی که برای زکات کنار گذاشته، برای خودش تجارت کند صحیح نیست، ولی اگر با اجازه حاکم شرع باشد صحیح است ومنافع آن مال زکات است.

مسأله ۱۶۷۵ قبل از آن که زکات بر انسان واجب شود نمی تواند چیزی از باب زکات به فقیر دهد، ولی می تواند به او قرض دهد و بعد از آن که زکات بر او واجب شد حساب کند.

مسأله ۱۶۷۶ فقیری که می داند زکات بر شخصی واجب نشده، نمی تواند چیزی از باب زکات از او بگیرد و اگر بگیرد و پیش او تلف شود ضامن است، امّا اگر آن فقیر به فقر خود باقی باشد می توان بدهی او را بعداً جهت

زکات حساب کرد.

مسأله ۱۶۷۷ مستحبّ است زکات گوسفند و گاو و شتر را به نیازمندان آبرومند بدهند و نیز مستحبّ است در دادن زکات خویشاوندان را بر دیگران و اهل کمال و علم را برغیر آنان و کسانی را که اهل سؤال نیستند بر اهل سؤال مقدّم دارند.

مسأله ۱۶۷۸ بهتر است زکات واجب را آشکارا و صدقه مستحبّی را مخفی بدهند.

مسأله ۱۶۷۹ هرگاه زکات بر کسی واجب شود، ولی در آن محل مستحقّی نباشد، چنانچه امید نداشته باشد که بعداً در آنجا مستحقّی پیدا کند باید زکات را به محلّ دیگری ببرد و به مصرف برساند و بنابراحتیاط واجب مخارج حمل و نقل به محلّ دیگر به عهده خود او است، ولی اگر زکات تلف شود، ضامن نیست.

مسأله ۱۶۸۰ اگر در محلّ خودش مستحق پیدا شود، با این حال می تواند زکات را به محلّ دیگری ببرد; ولی مخارج آن بر عهده خود اوست و اگر زکات تلف شود بنابر احتیاط واجب ضامن است، هرچند با اجازه حاکم شرع باشد.

مسأله ۱۶۸۱ اجرت وزن کردن گندم و جو و مانند آن، که برای زکات می دهد بر خود اوست.

مسأله ۱۶۸۲ احتیاط واجب آن است که به هر فقیر از زکات نصاب اوّل نقره (یعنی به اندازه دومثقال و ۱۵ نخود) کمتر ندهد و اگر از چیز دیگر مانند گندم و جو زکات می دهد نیز قیمت آن کمتر از این مقدار نباشد.

مسأله ۱۶۸۳ مکروه است انسان از مستحق بخواهد که زکاتی را که به او داده به خودش بفروشد، ولی اگر مستحق بخواهد زکاتی را که گرفته تبدیل به پول کند، کسی که زکات را به

او داده بر دیگران مقدّم است.

مسأله ۱۶۸۴ هرگاه شک کند که زکات واجب را پرداخته یا نه، باید بدهد، هر چند شکّ او مربوط به زکات سالهای گذشته است.

مسأله ۱۶۸۵ فقیر حق ندارد زکات را به کمتر از مقدار آن صلح کند، یا چیزی را گرانتر از قیمت آن به عنوان زکات بپذیرد، یا زکات را از مالک گرفته و به خودش ببخشد، حتّی اگر کسی زکات زیادی بدهکار است و فقیر شده و نمی تواند زکات را ادا کند بر ذمّه او می ماند، مانند بدهی های دیگرش و گرفتن و بخشیدن به او اشکال دارد.

صفحه۳۱۳

مسأله ۱۶۸۶ انسان می تواند از زکات، کتابهای دینی و علمی و قرآن و دعا و سایر کتبی که در پیشرفت هدفهای اسلامی مؤثّر است بخرد و وقف نماید، خواه وقف عموم کند، یا وقف اشخاص خاص، حتّی می تواند بر اولاد خود و کسانی که واجب النّفقه او هستند وقف کند، ولی نمی تواند از زکات املاکی بخرد و بر اولاد خود وقف نماید.

مسأله ۱۶۸۷ شخص فقیر می تواند برای رفتن به حج و زیارت و مانند آن، زکات بگیرد، ولی اگر به مقدار خرج سالش زکات گرفته باشد گرفتن زکات برای زیارت و مانند آن اشکال دارد.

مسأله ۱۶۸۸ اگر مالک کسی را وکیل کند که زکات مال او را بدهد چنانچه ظاهر عبارتش این باشد که به دیگران بدهد، خود وکیل نمی تواند چیزی از آن را بردارد، هرچند مستحق باشد، ولی اگر ظاهر عبارت عام است، خودش نیز می تواند استفاده کند.

مسأله ۱۶۸۹ هرگاه کسی گوسفند و گاو و شتر یا طلا و نقره را از

باب زکات به اندازه نیازش بگیرد، اگر به مقدار نصاب باشد و اتّفاقاً سال بر آن بگذرد باید زکات آن را بدهد.

مسأله ۱۶۹۰ هرگاه دو نفر در مالی که زکات آن واجب شده باهم شریک باشند و یکی از آنان سهم زکات خود را بدهد و بعد مال را تقسیم کند، تصرّف او در سهم خودش اشکال ندارد، هر چند دیگری سهم زکاتش را نداده است.

مسأله ۱۶۹۱ هرگاه کسی بدهکار خمس یا زکات است و قرض هم دارد و اموالی از باب کفّاره و نذر و مانند آن بر او نیز واجب شده، چنانچه نتواند همه آنها را بپردازد، اگر عین مالی که خمس یا زکات بر آن واجب شده از بین نرفته است باید خمس و زکات را مقدم دارد و اگر از بین رفته، احتیاط این است که حقّ مردم را مقدّم دارد و اگر چنین کسی از دنیا برود و مال او برای همه اینها کافی نباشد به همین ترتیب عمل کنند.

صفحه۳۱۴

زکات فطره

اشاره

مسأله ۱۶۹۲ زکات فطره بر تمام کسانی که قبل از غروب شب عید فطر بالغ و عاقل و غنی باشند واجب است، یعنی باید برای خودش و کسانی که نانخور او هستند، هر نفر به اندازه یک صاع (تقریباً سه کیلو) از آنچه غذای نوع مردم آن محل است، اعم از گندم و جو یا خرما یا برنج یا ذرّت و مانند اینها به مستحق بدهد و اگر پول یکی از اینها را بدهد کافی است.

مسأله ۱۶۹۳ غنی کسی است که مخارج سال خود و عیالاتش را دارد، یا ازطریق کسب و کار به دست می آورد و اگر کسی

چنین نباشد فقیر است، زکات فطره بر او واجب نیست و می تواند زکات فطره بگیرد.

مسأله ۱۶۹۴ انسان باید فطره کسانی را که قبل از غروب شب عید فطر نانخور او حساب می شوند بدهد، خواه بزرگ باشند یا کوچک، مسلمان باشند یا کافر، واجب النّفقه باشند یا غیر واجب النّفقه، نزد او زندگی کنند یا در جای دیگر.

مسأله ۱۶۹۵ اگر کسی را که نانخور اوست و در شهر دیگر زندگی می کند وکیل نماید که از مال او فطره خودش را بپردازد، چنانچه اطمینان و وثوق داشته باشد که فطره را می دهد کافی است.

مسأله ۱۶۹۶ میهمانی که پیش از غروب شب عید فطر با رضایت صاحب خانه وارد شده و نانخور او محسوب می شود (یعنی تصمیم دارد مدّتی نزد او بماند) دادن زکات فطره او نیز واجب است، امّا اگر فقط برای شب عید دعوت شده فطره او بر میزبان واجب نیست و در صورتی که بدون رضایت صاحب خانه باشد نیز بنابر احتیاط واجب فطره او را بدهد، همچنین فطره کسی که انسان را مجبور کرده است که خرجی او را بپردازد.

مسأله ۱۶۹۷ اگر پیش از غروب ، بچّه بالغ شود، یا دیوانه عاقل گردد، یا فقیر غنی شود، باید زکات فطره را بدهد، ولی اگر بعد از غروب باشد زکات فطره بر او واجب نیست، هر چند مستحبّ است اگر تا پیش از ظهر روز عید شرایط حاصل شود زکات فطره را بدهد.

صفحه۳۱۵

مسأله ۱۶۹۸ مستحبّ است شخص فقیری که فقط به اندازه یک صاع (تقریباً سه کیلو) گندم یا مانند آن دارد زکات فطره را بدهد و چنانچه عیالاتی داشته

باشـد و بخواهـد فطره آنها را بپردازد، می توانـد آن یکٔ صاع را به قصـد فطره به یکی از آنان بدهـد و او هم با همین قصد به دیگری می دهـد، تا نفر آخر و بهتر است بعداً آن را به کسـی بدهند که از خودشان نباشد و اگر یکی از آنها صـغیر است ولیّ او به جای او بگیرد و بعد به شخص دیگری دهد.

مسأله ۱۶۹۹ هرگاه بعـد از غروب شب عید فطر بچّه دار شود، یا کسـی نانخور او گردد مسـتحبّ است فطره او را بپردازد، ولی واجب نیست.

مسأله ۱۷۰۰ اگر انسان نانخور کسـی باشد، ولی قبل از غروب نانخور دیگری شود، زکات فطره او بر عهده شـخص دوم است، مثل این که دختر پیش از غروب به خانه شوهر رود که شوهرش باید فطره او را بدهد.

مسأله ۱۷۰۱ اگر زکـات فطره انسـان بر دیگری واجـب باشـد، بر خـود او واجـب نیست، ولی اگر کسـی که بر او واجب اسـت نپردازد احتیاط واجب آن است که اگر می تواند خودش بدهد.

مسأله ۱۷۰۲ هرگـاه فطره انسـان بر دیگری واجب باشـد اگر خودش آن را بپردازد از او ساقـط نمی شود، مگر این که با اذن و اجازه طرف باشد.

مسأله ۱۷۰۳ زنی که شوهرش مخـارج او را نمی دهـد و نـانخور دیگری است فطره اش بر عهـده کسـی است که نانخور او می باشد و اگر زن غنی است و از مال خود خرج می کند باید شخصاً فطره را بدهد.

مسأله ۱۷۰۴ کسی که سیّد است نمی تواند زکات فطره از غیر سیّد بگیرد.

مسأله ۱۷۰۵ طفل شیر خواری که از مادر یا دایه شیر می

خورد، فطره او بر کسی است که مخارج مادر یا دایه را می پردازد و اگر از اموال خود آن طفل خرجش را بردارند فطره او بر کسی واجب نیست، نه بر خودش و نه بر دیگری.

مسأله ۱۷۰۶ هرگاه کسی مخارج عیالاتش را از مال حرام بدهد واجب است فطره آنها را از مال حلال بدهد.

مسأله ۱۷۰۷ هرگاه انسان کسی را اجیر کند و شرط نماید که مخارج او را نیز بدهد (مانند خدمتکار) باید فطره او را هم بدهد، ولی در مورد کارگرانی که مخارج آنها بر عهده صاحب کار است و این مخارج جزئی از مزد آنها محسوب می شود، فطره آنها بر صاحب کار واجب نیست، همچنین در میهمانخانه ها و مانند آن،که معمول است کارکنان غذای خود را در همان جا می خورند و این در حقیقت جزء حقوق آنها محسوب می شود، فطره آنها بر خودشان است، نه بر صاحب کار.

مسأله ۱۷۰۸ مخارج سربازها در سربازخانه ها یا میدان جنگ بر عهده دولت است، ولی فطره آنها بر دولت واجب نیست و اگر شرایط در خودشان جمع است باید زکات فطره خود را بدهند.

مسأله ۱۷۰۹ هرگاه کسی بعد از غروب روز آخر ماه از دنیا برود، باید فطره او و عیالاتش را از مالش بدهند، ولی اگر پیش از غروب بمیرد واجب نیست و در صورتی که عیالاتش دارای شرایط وجوب فطره هستند خودشان باید زکات فطره را بپردازند.

مصرف زکات فطره

مسأله ۱۷۱۰ زکات فطره را بنابر احتیاط واجب باید فقط به فقرا و مساکین بدهند مشروط بر این که مسلمان و شیعه دوازده امامی باشند و به اطفال شیعه که نیازمند

هستند نیز می توان فطره داد، خواه به مصرف آنها برسانند یا از طریق ولیّ طفل به آنها تملیک کنند.

مسأله ۱۷۱۱ فقیری که فطره می گیرد لازم نیست عادل باشد، ولی احتیاط واجب آن است که به شرابخوار و کسی که آشکارا معصیت کبیره می کند فطره ندهند و همچنین به کسانی که فطره را در معصیت خداوند مصرف می کنند.

احکام زکات فطره

مسأله ۱۷۱۲ احتیاط واجب آن است که به فقیر بیشتر از مخارج سالش و کمتر از یک صاع (تقریباً سه کیلو) داده نشود.

مسأله ۱۷۱۳ هرگاه به جای یک صاع، نصف صاع از جنس خوب بدهد بطوری که قیمتش به اندازه یک صاع جنس معمولی باشد، کافی نیست و اگر آن را به قصد قیمت فطره هم بدهد اشکال دارد.

مسأله ۱۷۱۴ انسان نمی توانـد نصف صاع را از یک جنس (مثلاً گنـدم) و نصف صاع را از جنس دیگر (مثلاً جو) بدهـد، مگر این که مخلوط آن دو غذای معمول آن محل باشد.

مسأله ۱۷۱۵ مسـتحبّ است در دادن زکـات فطره خویشاونـدان محتاج را بر دیگران مقـدّم دارد و بعـد همسایگان نیازمنـد را و مستحبّ است اهل علم و فضل را اگر نیازی داشته باشند بر غیر آنها مقدّم بشمرد.

مسأله ۱۷۱۶ هرگـاه به گمـان این که کسـی فقیر است به او فطره دهنـد و بعـد معلوم شود فقیر نبوده، می توانـد آن مال را پس بگیرد و به مسـتحق بدهـد و اگر پس نگیرد بایـد از مال خودش فطره را بدهـد و اگر از بین رفته باشـد، در صورتی که گیرنده فطره می دانسته آنچه را گرفته زکات فطره است، باید عوض آن را بدهد و

در غیر این صورت عوض بر او واجب نیست و اگر دهنده فطره در تحقیق حال فقیر کوتاهی نکرده باشد بر او هم چیزی نیست.

مسأله ۱۷۱۷ به کسی که ادّعای احتیاج می کند نمی توان زکات فطره داد، مگر آن که اطمینان حاصل گردد که او فقیر است، یا لااقل از ظاهر حالش گمان پیدا شود و یا بداند سابقاً فقیر بوده و رفع فقر او ثابت نشده باشد.

صفحه۳۱۸

مسائل متفرّقه زکات فطره

مسأله ۱۷۱۸ در زکات فطره مانند زکات مال قصد قربت لازم است، یعنی باید برای اطاعت فرمان خدا زکات فطره بدهد و نیّت فطره نیز شرط است.

مسأله ۱۷۱۹ زکات فطره را نمی توان قبل از ماه رمضان داد و اگر بدهد باید روز عید فطر اعاده کند، همچنین احتیاط واجب آن است که در ماه مبارک رمضان هم ندهد، ولی اگر پیش از ماه رمضان یا در ماه رمضان چیزی را به فقیر قرض دهد و بعد از آن که فطره بر او واجب شد طلب خود را به جای فطره حساب کند مانعی ندارد.

مسأله ۱۷۲۰ در زکات فطره خوراک شخصی خود انسان ملاک نیست بلکه خوراک معمولی اهل شهر و یا محل ملاک است; بنابراین، کسی که همیشه برنج می خورد می تواند زکات فطره را از گندم بدهد.

مسأله ۱۷۲۱ در زکات فطره می توان به جای جنس، پول داد، مثلاً حساب می کند قیمت یک من گندم چه اندازه است; پول آن را به همین عنوان به فقیر می دهد، ولی باید توجّه داشت ملاک، قیمت خرده فروشی در بازار آزاد است نه قیمت عمده فروشی و نرخ رسمی و به تعبیر دیگر باید

پولی بدهد که فقیر اگر بخواهد بتواند با آن همان جنس را از بازار بخرد.

مسأله ۱۷۲۲ گندم یا چیز دیگری را که برای فطره می دهند باید مخلوط با خاك و اشیاء دیگر نباشد، مگر این که بقدری کم باشد که به حساب نیاید.

مسأله ۱۷۲۳ زکات فطره را از جنس معیوب نمی توان داد، ولی اگر جایی باشد که آن جنس خوراك غالب آنها محسوب می شود اشکال ندارد.

مسأله ۱۷۲۴ کسی که زکات فطره چند نفر را می دهد لازم نیست همه را از یک جنس بدهد و می تواند (مثلاً) برای بعضی گندم و برای بعضی جو بدهد.

صفحه۳۱۹

مسأله ۱۷۲۵ وقت ادای زکات فطره، روز عید فطر قبل از انجام نماز است؛ بنابراین، کسی که نماز عیدفطر را می خواند باید فطره را پیش از نماز عید بدهد، ولی اگر نماز عید را نمی خواند می تواند تا ظهر روز عید تأخیر بیندازد.

مسأله ۱۷۲۶ اگر دسترسی به فقیر ندارد می تواند مقداری از مال خود را به نیّت فطره جدا کرده و برای مستحقّی که در نظر دارد یا برای هر مستحق کنار بگذارد و باید هر وقت که آن را می دهد نیّت فطره نماید.

مسأله ۱۷۲۷ اگر موقعی که دادن زکات فطره واجب است فطره را ندهد و کنار هم نگذارد احتیاط آن است که بعداً به نیّت «ما فی الذّمّه» یعنی بدون این که قصد ادا و قضا کند فطره را بدهد.

مسأله ۱۷۲۸ مالی را که به قصد فطره کنار گذارده، نمی تواند آن را با مال دیگری عوض کند، بلکه باید همان را برای فطره بدهد.

مسأله ۱۷۲۹ هرگاه مالی را که برای

فطره کنار گذاشته از بین برود، چنانچه دسترسی به فقیر داشته و کوتاهی کرده باید عوض آن را بدهد و اگر دسترسی نداشته و در حفظ آن نیز کوتاهی نکرده چیزی بر او نیست.

مسأله ۱۷۳۰ هرگاه انسان مالی دارد که قیمتش از فطره بیشتر است چنانچه نیّت کند که مقداری از آن مال برای فطره است اشکال دارد.

مسأله ۱۷۳۱ احتیاط واجب آن است که زکات فطره را در همان محل مصرف کند، مثلاً نمی تواند برای بستگانش که در شهر دیگری هستند بفرستد، مگر این که در آن محل مستحقّی پیدا نشود و هرگاه با وجود مستحق فطره را به جای دیگری ببرد و تلف شود ضامن است، ولی حاکم شرع می تواند با توجّه به مصالح نیازمندان اجازه دهد آن را به محلّ دیگری ببرند.

مسأله ۱۷۳۲ همانطور که قبلاً هم اشاره شد زکات فطره را بنابر احتیاط واجب در غیر مورد فقرا و مساکین نمی توان مصرف کرد، همچنین نمی توان از آن کارخانه هایی تأسیس کرد و منافع آن را در خدمت نیازمندان گذارد، ولی تهیّه سرمایه از آن برای افراد نیازمند به مقداری که زندگانی آنها را اداره کند جایزاست.

صفحه ۳۲۰

صفحه ۳۲۱

حج

حج و شرایط آن

مسأله ۱۷۳۳ «حج» یعنی زیارت خانه خدا و انجام اعمالی که آنها را مناسک حج می نامند ودر تمام عمر یک بار برهمه کسانی که دارای شرایط زیر باشند واجب است:

۱ بالغ بودن ۲ عاقل بودن ۳ با انجام حج، عمل واجب دیگری که مهمتر از حج است ترک نشود یاکار حرامی که اهمّیّتش درشرع بیشتراست بجانیاورد. ۴ استطاعت و آن بچند چیز حاصل می شود: ۱ داشتن زادوتوشه راه و آنچه

در سفرش به آن محتاج است و مرکب سواری مورد نیاز، یا مالی که بتواند به وسیله آن، اینها را به دست آورد. ۲ نبودن مانعی در راه و عدم وجود ترس از خطرو ضـرر بر جان و عرض و مال خویش، که اگر راه بسته است یا ترس از خطریوجود دارد حج بر او واجب نیست، ولی اگر راه دیگری دارد هر چنـد دورتراست لازم است از آن راه به حج رود. ۳ توانایی جسمانی بر انجام مناسک حج ۴ داشتن وقت کافی برای رسیدن به مکّه و انجام مناسک ۵ داشتن مخارج کسانی که خرج آنها بر او شرعاً یا عرفاً لازم است. ۶ داشتن مال یا کسب و کاری که بعد از بازگشت بتواند با آن زندگی کند.

احکام استطاعت

مسأله ۱۷۳۴ کسی که بدون خانه ملکی رفع احتیاجش نمی شود هنگامی حج بر او

واجب است که پول خـانه را هم داشـته باشـد، ولی اگر با خانه اجاره ای یا وقفی وماننـد آن می توانـد زنـدگی کنـد مسـتطیع است.

صفحه ۳۲۲

مسأله ۱۷۳۵ هرگاه زن مالی دارد که می توانـد با آن حج برود ولی بعد از بازگشت نه شوهرش قادر بر تأمین زندگی اوست و نه خودش، حج بر او واجب نمی شود.

مسأله ۱۷۳۶ هرگاه کسـی مخارج رفتن به مکّه را نـدارد، ولی دیگری مالی به او می بخشد یا در اختیار او می گذارد که با آن حـج برود و مخارج زن و فرزنـد او را در این مدّت نیز می پردازد بر چنین کسـی حج واجب است، هر چند بدهکار باشد و در موقع بازگشت نیز وسیله کافی برای امرار معاش نداشته باشد

و قبول کردن چنین هـدیه ای واجب است، مگر این که در آن منّت یا ضـرر یا مشـقّت غیر قابل تحمّلی باشد و این حج کفایت از حجّ واجب او می کند.

مسأله ۱۷۳۷ شـخص بـدهکار هرگاه مخارج حـج را داشـته باشد ولی با پرداخت بدهی خود توانایی بر حج ندارد چنین کسـی مستطیع نیست، مگر این که طلبکار عجله ای نداشته باشد و او هم مطمئن باشد که بعداً قادر به اداء دین است.

مسأله ۱۷۳۸ هرگاه کسـی را اجیر کنند که در سـفر حج خدمت شـخص یا کاروانی را کند و به این صورت حجّ خود را به جا آورد حجّ واجب او حساب می شود؛ ولی قبول چنین کاری واجب نیست.

مسأله ۱۷۳۹ کسی که می تواند با قرض کردن حج به جا آورد، مستطیع نمی باشد و حج بر او واجب نیست؛ ولی اگر چند نفر مخارج حجّ کسی و نفقه عیال او را بپردازند حج بر او واجب می شود.

مسأله ۱۷۴۰ هرکس می تواند از طرف دیگری برای انجام حج اجیر شود، به شـرط این که از مسائل حج آگاه باشد، خواه قبلاً حـج به جا آورده باشـد یا نه، ولی اگر خودش نتوانـد حج را به جا آورد نمی تواند آن را به دیگری واگذار کند مگر به اجازه صاحب پول.

مسأله ۱۷۴۱ با اجیر کردن کسـی برای حـج از طرف میّت ذمّه او ادا نمی شود، مگر زمانی که اطمینان حاصل شود او حج را به جا آورده است.

صفحه۳۲۳

مسأله ۱۷۴۲ جایز است از مال زکات یا سهم امام بگیرند و حج به جا آورند، و این حج، حج واجب محسوب می شود.

مسأله

۱۷۴۳ کسی که نیاز به ازدواج دارد و بیش از مخارج آن، پولی برای حج ندارد، مستطیع نیست و حج بر او واجب نمی شود.

مسأله ۱۷۴۴ هرگاه حج بر کسی واجب شود و انجام ندهد و استطاعتش از دست برود باید به هر طریق که می تواند حج را به جا آورد، ولو با قرض گرفتن یا اجیر شدن باشد.

مسأله ۱۷۴۵ هرگاه شخص مستطیع حج به جا نیاورد سپس توانایی جسمانی را از دست بدهد، بطوری که نا امید باشد از این که خودش حج را به جا آورد، باید شخص دیگری را از طرف خود به حج بفرستد، امّا هرگاه کسی قدرت مالی پیدا کند ولی بر اثر پیری یا بیماری، توانایی نداشته باشد، حج بر او واجب نیست، ولی احتیاط مستحب این است که اجیر بگیرد.

مسأله ۱۷۴۶ کسی که حجّ واجب را به جا آورده مستحبّ است دوباره حج به جا آورد، ولی اگر ازدحام بیش از حدّ حجّاج برای کسانی که هنوز حج به جا نیاورده اند تولید مزاحمت شدید کند بهتر است موقّتاً از انجام حجّ مستحبّی خودداری نمایند، همچنین در مقام نوبت بندی بهتر است نوبت را به کسانی دهند که حجّ واجب را به جا می آورند و اگر خانه خدا فرضاً یک سال از زوّار خالی بماند بر حاکم شرع واجب است عدّه ای را به حج بفرستد هرچند حجّ واجب خود را انجام داده باشند.

صفحه ۳۲۴

صفحه ۳۲۵

خرید و فروش

خرید و فروش

مسأله ۱۷۴۷ بر هر مسلمانی واجب است احکام معاملات را به مقداری که معمولاً مورد احتیاج او است یاد بگیرد و بر علما واجب است این احکام را به مردم بیاموزند.

معاملات واجب و مستحب

مسأله ۱۷۴۸ کسب و کار و تلاش برای زندگی از طریق تجارت و زراعت و صنعت و مانند آن برای کسانی که مخارج همسر و فرزند خود را ندارند واجب است، همچنین برای حفظ نظام و تأمین احتیاجات جامعه اسلامی، و در غیر این صورت، مستحبّ مؤکّد است، مخصوصاً برای کمک به فقرا و یا وسعت بخشیدن به زندگی خانواده.

احکام معاملات

مسأله ۱۷۴۹ مستحبّ است فروشنده میان مشتریها در قیمت جنس فرق نگذارد و سخت گیری نکند، قسم نخورد و اگر مشتری پشیمان شده و از او تقاضای فسخ معامله را کند بپذیرد.

مسأله ۱۷۵۰ هرگاه انسان نداند معامله ای را که انجام داده صحیح است یا باطل، نمی تواند در مالی که گرفته تصرّف نماید،

ولی می توانـد معامله را انجام دهـد و قبل از تصـرّف در مال، حکم آن را سؤال کرده، مطابق آن عمل کنـد، ولی اگر در موقع معامله

احکام آن را می دانسته و بعد از معامله شک کند صحیح انجام داده یا نه، معامله او صحیح است.

صفحه۳۲۶

معاملات مکروه

مسأله ۱۷۵۱ بسیاری از فقها معاملات زیر را مکروه شمرده اند و بهتر است از آنها اجتناب شود:

۱ صرّافی و هر کاری که ممکن است انسان را به رباخواری یا سایر اعمال حرام بکشاند. ۲ کفن فروشی هرگاه به صورت شغل و حرفه درآید. ۳ معامله با افراد پست و کسانی که اموالشان مشکوک است، هر چند ظاهراً اموالشان حلال باشد. ۴ معامله بین اذان صبح و اوّل آفتاب. ۵ هرگاه کسی اقدام به خریدن چیزی کرده و هنوز معامله او تمام نشده دیگری داخل معامله او شود.

معاملات حرام و باطل

مسأله ۱۷۵۲ در موارد زیر معامله باطل است:

۱ خریـد و فروش عین نجس یعنی چیزهایی که ذاتاً نجس است بنابر احتیاط واجب (مانند بول و غائط و خون) بنابراین، خرید و فروش کودهای نجس اشکال دارد، ولی اسـتفاده از آنها بی مانع است، امّا خرید و فروش خون در عصـر و زمان ما که برای نجات مجروحین و بیماران مورد استفاده قرار می گیرد جایز است و همچنین خرید و فروش سگ شکاری و نگهبان. ۲ خرید و فروش اموال غصبی، مگر آن که صاحبش معامله را اجازه دهـد. ۳ خریـد و فروش چیزهـایی که منافع معمولی آن حرام است، مانند آلات موسیقی و قمار. ۴ خریـد و فروش چیزهایی که در بین مردم مال محسوب نمی شود هرچند برای شـخص خاصّ‌ی ارزش داشـته باشد مانند بسیاری از حشرات. ۵ معاملاتی که در آن ربا باشـد. ۶ فروختن اجناس تقلّبی که خریـدار از وضع آن خبر ندارد، مانند فروختن شیر مخلوط با آب یا روغنی که آن را با پیه یا چیز دیگری مخلوط کرده اند،

این عمـل را «غشّ» می گوینـد و یکی از گناهـان کـبیره است; از پیغمبر اکرم(صـلی الله علیه وآله) نقـل شـده است که فرمود: «کسـی که در معـامله بـا مسـلمانان غِش کنـد، یـا به آنهـا ضـرر برسانـد، یـا تقلّب و حیله نمایـد از ما نیست و هر کس با برادر مسـلمانش غِش کند خداوند برکت را از روزی او می برد و راه معاش او را می بندد و او را به خودش وامی گذارد. ۷ خرید و فروش اعضـای بـدن ماننـد کلیه و امثـال آن; ولی احتیاط آن است که اگر پولی می خواهنـد بگیرنـد در مقابل اجازه برداشـتن عضو از بـدن شـخص دهنـده بوده باشـد، نه در مقابـل خود عضو و اصل این کار در صورتی جایز است که برای دهنـده تولید خطر نکند. ۸ اراضـی موات با ثبت دادن ملک کسـی نمی شود، و خریـد و فروش آن جایز نیست، بلکه بایـد آن را احیاء کند یعنی آماده برای کشت و زرع نماید.

صفحه۳۲۷

مسأله ۱۷۵۳ فروختـن متنجّس، یعنی چیز پـاکی کـه نجس شـده و آب کشـیدن آن ممکـن است،ماننـد میـوه و پـارچه و فرش اشـکال ندارد، ولی اگر مشتری بخواهد آن را برای خوردن یا کارهای دیگری که پاک بودن در آن شـرط است مصـرف کند باید به او بگوید.

مسأله ۱۷۵۴ هرگـاه چیز پـاکی ماننـد روغن که آب کشـیدن آن ممکن نیست نجس شود اگر مصـرف آن فقط خوردن اسـت فروختن آن باطـل و حرام است، ولی اگر مصـرفی دارد که شـرط آن پـاک بـودن نیست معـامله آن صـحیح است (ماننـد نفت نجس).

مسأله ۱۷۵۵ موادّ غذایی و دارویی و امثال آن، که از

کشورهای غیر اسلامی می آورند اگر نجس بودن آنها قطعی نباشد معامله آنها اشکالی ندارد، مثل این که احتمال دهیم شیر و پنیر و روغن را به وسیله دستگاه می گیرند.

مسأله ۱۷۵۶ خرید و فروش گوشت و پیه که از ممالک غیر اسلامی می آورند یا از دست کافر گرفته می شود باطل است، همچنین چرم بنابر احتیاط، ولی اگر بداند که آنها از حیوانی است که مطابق دستور شرع یا بانظارت مسلمان ذبح شده اشکال ندارد.

صفحه۳۲۸

مسأله ۱۷۵۷ گوشت و پیه که از دست مسلمان گرفته شود خرید و فروشش اشکال ندارد، ولی اگر بداند مسلمانی که آن را از دست کافر گرفته یا از بلاد کفّار آورده تحقیق نکرده که حیوانش مطابق دستور شرع ذبح شده یا نه، خرید و فروش آن باطل و حرام است (چرم نیز بنابر احتیاط همین حکم را دارد)، ولی اگر از مسلمانی گرفته که ظاهراً پایبند شرع است و احتمال می دهد تحقیق کرده باشد معامله اش صحیح است.

مسأله ۱۷۵۸ خرید و فروش تمام انواع مسکرات حرام و باطل است.

مسأله ۱۷۵۹ خرید و فروش مال غصبی نیز حرام و باطل است و فروشنده باید پول را به خریدار برگرداند، ولی خریدار حق ندارد آن مال غصبی را به غیر صاحبش بدهد و اگر صاحب آن را نمی شناسد باید به نظر حاکم شرع عمل کند.

مسأله ۱۷۶۰ هرگاه خریدار از اوّل قصدش این باشد که پول جنس را ندهد معامله اشکال دارد، همچنین اگر قصدش این باشد که از پول حرام بدهد، ولی اگر از اوّل قصدش این نباشد بعداً از حرام بدهد معامله صحیح است، ولی پول حرامی

را که داده است کفایت نمی کند، باید مجدّداً از پول حلال بدهد.

مسأله ۱۷۶۱ خریـد و فروش آلات لهو و لعب ماننـد تار و ساز حتّی سازهای کوچک حرام است، مگراین که از آلات مشترک باشد یا بازیچه باشد و از آلات لهو حساب نشود.

مسأله ۱۷۶۲ خریـد و فروش رادیو و تلویزیون و سـایر وسـایلی که دارای منـافع مباح و مشـروع قابل ملاحظه است، جایز است، ولی هرگاه چیزی را که منافع حلال دارد به کسـی بفروشند که آن را قطعاً در حرام مصرف می کند (مثلاً انگور را به کارخانه شراب سازی بفروشند)، معامله آن حرام است.

مسأله ۱۷۶۳ ساختن و خرید و فروش مجسّمه اشکال دارد، ولی خرید و فروش صابون ومانند آن که روی آنها شکل مجسّمه یا نقشهای برجسته است اشکالی ندارد.

مسأله ۱۷۶۴ خرید و فروش چیزهایی که از قمار یا دزدی یا معاملات باطل به دست آمده، حرام و باطل است و تصرّف در آنها جایز نیست و اگر کسـی آن را بخرد بایـد به صاحب اصـلی اش بازگردانـد و اگر صاحب اصـلی اش را نمی شـناسد به دسـتور حاکم شرع عمل کند.

مسأله ۱۷۶۵ هرگـاه جنس تقلّبی ماننـد روغنی را که بـا پیه مخلوط کرده است بفروشـد، چنانچه آن را معیّن کرده، مثلاً بگوید این روغن را می فروشم مشتری هر زمان متوجّه شد می تواند معامله را فسخ کند، ولی اگر آن را معیّن نکند، بلکه بگوید فلان مقـدار روغن را می فروشم امّا هنگام تحویل دادن جنس تقلّبی تحویل دهـد، مشتری می توانـد آن را پس بدهـد و جنس سالم بگیرد.

ربا

مسأله ۱۷۶۶ رباخواری حرام است و آن بر

دوگونه است: نخست ربای در قرض که در بحث قرض به خواست خدا خواهد آمد، دوم ربای در معامله است و آن این است که مقداری از جنسی را که با وزن یا پیمانه می فروشند به زیادتر از همان جنس بفروشد، مثلاً یک من گندم را به یک من و نیم بفروشد، در روایات اسلامی مذمّت از ربا بسیار شده است و از گناهان بسیار بزرگ محسوب می شود.

احکام ربا

مسأله ۱۷۶۷ هرگاه یکی از آن دو جنس، معیوب و دیگری سالم، یا یکی مرغوب و دیگری نامرغوب باشد، یا به خاطر جهات دیگر تفاوت قیمت داشته باشد، مثل این که ده کیلو گندم مرغوب یا سالم را بدهد، و پانزده کیلو نامرغوب یا ناسالم را بگیرد آن هم ربا و حرام است؛ بنابراین، اگر طلای ساخته را بدهد و بیشتر از آن طلای نساخته بگیرد، یا مس ساخته را بدهد و بیشتر از آن مسهای شکسته را بگیرد، یا برنج درجه یک بدهد و بیشتر از آن درجه دو و سه بگیرد همه ربا و حرام است و همچنین اگر اضافه ای از غیر جنس آن بگیرد مثل این که ده کیلو گندم مرغوب را بدهد و ده کیلو گندم نامرغوب به اضافه ده تومان پول بگیرد آن هم ربا و حرام است، بلکه اگر چیزی زیادتر نگیرد ولی شرط کند خریدار کاری برای او انجام دهد آن نیز ربا و حرام است.

صفحه ۳۳۰

مسأله ۱۷۶۸ هرگاه کسی که مقدار کمتر را می دهد جنس دیگری به آن اضافه کند مثلاً ده کیلو گندم به اضافه یک متر پارچه را به پانزده کیلو گندم بفروشد اشکال

نـدارد، همچنین اگر به هر دو طرف چیز دیگری اضـافه کننـد. ولی حیله هـای ربا که قصـد جـدّی در آن نیست، مثل آنچه در میان بعضـی معمول است که وامی را به کسـی می دهند و بعد سود آن را که مبلغ هنگفتی است با یک سـیر نبات مصالحه می کنند باطل و بی اساس است و مبلغ اضافی ربا محسوب می شود.

مسأله ۱۷۶۹ جنس هایی را که با وزن و پیمانه نمی فروشـند بلکه با عدد و متر می فروشند مانند تخم مرغ و پارچه و بسیاری از ظروف و یا با مشاهده می فروشند مانند بسیاری از حیوانات، اگر تعداد کمتر را به تعداد بیشتر بفروشند اشکال ندارد.

مسأله ۱۷۷۰ جنسـهایی که در بعضـی از شهرها با وزن یا پیمانه فروخته می شود و در بعضی از شهرها با شماره (مانند تخم مرغ که امروز در بعضـی از مناطق با وزن و در بعضی با شماره می فروشند) هرگاه در شهری که با وزن یا پیمانه می فروشند زیادتر بگیرند ربا و حرام است و در شهر دیگر اشکال ندارد.

مسأله ۱۷۷۱ خریـد و فروش چیزهایی که از یک جنس نیست به هر صورت که باشد مانعی ندارد، مثل این که ده کیلو برنج را به بیست کیلو گندم بفروشند.

مسأله ۱۷۷۲ معامله جنسـهای مختلفی که از یک ریشه گرفته شده است با تفاوت اشکال دارد، مثل این که ده کیلو روغن را به بیست کیلو پنیر بفروشند، یا به پنجاه کیلو شیر، یا پانزده کیلو کره.

صفحه ۳۳۱

مسأله ۱۷۷۳ جو و گندم در ربا یک جنس حساب می شود، بنابراین نمی توان ده کیلو گندم را با

دوازده کیلو جو یا بالعکس معامله کرد، حتّی اگر ده کیلو جو بخرد که در مقابل آن هنگام خرمن ده کیلو گندم بدهد آن نیز حرام است، زیرا جو را نقد گرفته و بعد از مدّتی گندم را می دهد و این مانند آن است که زیادی گرفته باشد.

مسأله ۱۷۷۴ در چند مورد ربا گرفتن حرام نیست:

۱ ربا گرفتن مسلمانان از کفّاری که در پناه اسلام نیستند.

۲ ربا گرفتن پدر و فرزند از یکدیگر.

۳ ربا گرفتن زن و شوهر از یکدیگر.

شرایط خریدار و فروشنده

مسأله ۱۷۷۵ برای خریدار و فروشنده چند چیز شرط است: ۱ بالغ بودن ۲ عاقل بودن ۳ ممنوع التّصرّف در اموال نبودن (مانند کسانی که به خاطر ورشکستگی از طرف حاکم شرع از تصرّف در اموالشان جلوگیری شده اند). ۴ طرفین قصد جدّی برای معامله داشته باشند، پس اگر به شوخی بگوید مالم را فروختم اثری ندارد.

۵ کسی آنها را مجبور نکرده باشد. ۶ جنسی را که خرید و فروش می کنند ملک آنها باشد یا از طرف مالک وکیل بوده، یا ولیّ صغیر باشند.

مسأله ۱۷۷۶ معامله با بچّه نابالغ باطل است حتّی اگر ولی به او اجازه داده باشد، مگر این که طرف معامله ولیّ طفل باشد و طفل وسیله رساندن پول به فروشنده یا جنس به خریدار است، در این صورت اشکال ندارد، امّا باید خریدار و فروشنده یقین داشته باشند که بچّه جنس یا پول را به صاحب آن می رساند.

مسأله ۱۷۷۷ هرگاه از بچّه نابالغ چیزی بخرد یا چیزی به او بفروشد معامله او باطل است و باید آن جنس یا پول را که از بچّه گرفته به صاحب آن

بدهد، نه به خود طفل و اگر صاحب آن را نمی شناسد و راهی برای شناختن او ندارد باید آن را با اجازه حاکم شرع به فقیری بدهد و اگر مال خود کودك باشد باید به ولیّش برساند، البتّه پول یا جنسی را که او به صغیر داده می تواند از او بگیرد ولی اگر تلف شده عوض آن را نمی تواند بگیرد.

مسأله ۱۷۷۸ هرگاه خریدار یا فروشنده را که مجبور به معامله کرده اند بعداً رضایت دهد صحیح است و احتیاط مستحب آن است که صیغه معامله را دوباره بخوانند.

مسأله ۱۷۷۹ هرگاه مال کسی را بدون اجازه او بفروشند اگر بعداً راضی شود و اجازه دهد معامله صحیح است.

مسأله ۱۷۸۰ پدر و جدّ پدری طفل (بنابر احتیاط واجب) در صورتی حقّ تصرّف و خرید و فروش در اموال طفل را دارند که برای او مصلحتی داشته باشد، همچنین وصی و حاکم شرع.

مسأله ۱۷۸۱ هرگاه مالی را که غصب کرده بفروشد و صاحب مال بعداً آن را برای خودش اجازه دهد معامله او صحیح است.

شرایط جنس و عوض آن

مسأله ۱۷۸۲ جنسی را که می فروشند و چیزی را که عوض آن می گیرند چند شرط دارد: ۱ باید مقدار آن معلوم باشد، به وسیله وزن، یا پیمانه، یا شماره و عدد. ۲ توانایی بر تحویل آن را داشته باشند، بنابراین فروختن حیوانی که فرار کرده، صحیح نیست، حتّی اگر چیزی را به آن ضمیمه کنند(بنابر احتیاط). ۳ صفات و خصوصیّاتی را که در آنهاست و در ارزش جنس و میل مردم به معامله اثر دارد معیّن نمایند. ۴ شخص دیگری در جنس یا عوض آن حقّی نداشته باشد،

بنابر این مالی را که نزد کسی گرو گذاشته اند بدون اجازه او نمی توان فروخت و نیز خریدار می تواند به جای پول، منفعت ملک خود را بدهد، مثلاً فرشی از کسی بخرد و در عوض آن منافع یک ساله خانه خود را به او واگذار کند. خریدار و فروشنده در تعیین نرخ کالا آزادند، ولی اگر این آزادی در مواردی سبب فساد و اختلال نظام اقتصادی جامعه اسلامی گردد، حاکم شرع در چنین مواردی می تواند تعیین نرخ کند و مردم را به آن ملزم سازد.

صفحه۳۳۳

مسأله ۱۷۸۳ جنسی را که با دیدن معامله می کنند، مانند خانه و اتومبیل و بسیاری از انواع فرشها، معامله آن بدون مشاهده صحیح نیست.

مسأله ۱۷۸۴ هرگاه جنسی را در شهری با وزن یا پیمانه معامله می کنند و در شهر دیگر با شماره یا مشاهده، باید در هر کدام طبق عرف آن محل رفتار نمایند.

مسأله ۱۷۸۵ هرگاه یکی از شروط بالا حاصل نباشد معامله باطل است ، ولی اگر خریدار و فروشنده راضی باشند که در عین باطل بودن معامله در مال یکدیگر تصرّف کنند مانعی ندارد.

مسأله ۱۷۸۶ معامله اموال موقوفه باطل است، ولی هرگاه طوری خراب شود که نتوانند استفاده ای را که برای آن وقف شده ببرند، مثلاً فرش مسجد طوری پاره شود که نتوان از آن برای نماز در مسجد استفاده کرد فروش آن اشکالی ندارد، همچنین مصالح کهنه ای که بعد از تعمیر و نوسازی مسجد زیاد می آید، ولی پس از فروختن باید پول آن را در همان مسجد به همان مصرف برسانند و اگر ممکن نشود به مصرفی که به مقصود

واقف نزدیکتر است و اگر نیازی نباشد در مساجد دیگر مصرف کنند.

مسأله ۱۷۸۷ در وقف خاص هرگاه بین کسانی که مال برای آنان وقف شده چنان اختلافی پیدا شود که اگر مال وقف را نفروشند بیم آن می رود که فسادی به بار آید، خونی بریزد یا اموالی تلف شود، در این صورت می توانند آن مال را بفروشند و در مصرفی که به مقصود وقف کننده نزدیکتر است صرف نمایند.

مسأله ۱۷۸۸ مالك می تواند ملکی را که به دیگری اجاره داده بفروشد و اجاره آن باطل نمی شود و استفاده از آن ملك در مدّت اجاره مال مستأجر است، امّا اگر خریدار نمی دانسته که آن ملك را اجاره داده اند، یا گمان می کرده مدّت اجاره کم است، پس از اطّلاع می تواند معامله را فسخ کند.

صفحه ۳۳۴

صیغه معامله

مسأله ۱۷۸۹ طرفین معامله به هر زبانی آشنا باشند می توانند صیغه بخوانند، بنابراین اگر فروشنده به فارسی بگوید: «این جنس را به فلان قیمت فروختم» و مشتری بگوید: «قبول کردم» معامله صحیح است، همچنین با عبارات دیگری که این معنی را به روشنی بیان کند و اگر صیغه نخوانند امّا فروشنده جنس را به قصد فروختن به دیگری دهد و او هم به قصد خریدن بگیرد کافی است (به شرط این که تمام شرایط معامله در آن جمع باشد).

مسأله ۱۷۹۰ نوشتن و امضاء اسناد در تمام معاملات خواه در دفاتر رسمی باشد یا غیر آن، می تواند جانشین خواندن صیغه لفظی گردد، جز در ازدواج و طلاق که احتیاط واجب آن است که صیغه لفظی خوانده شود.

مسأله ۱۷۹۱ هنگام خواندن صیغه معامله باید دو طرف

قصد انشاء داشته باشند یعنی مقصودشان از گفتن این دو جمله خرید و فروش باشد، همچنین در جایی که داد و ستد عملی جانشین صیغه لفظی می شود باید قصد انشاء وجود داشته باشد. همچنین شخصیّتهای حقیقی و حقوقی هر دو مالک می شوند و می توانند طرف معامله واقع گردند، بنابراین هر موسّسه خیریّه یا انتفاعی که تأسیس گردد و دارای شخصیّت حقوقی شود، با اشخاص حقیقی از این نظر تفاوت نمی کند.

خرید و فروش میوه ها بر درخت

مسأله ۱۷۹۲ خرید و فروش خرمایی که زرد یا سرخ شده، یا میوه ای که گل آن ریخته و دانه آن بسته، به طوری که معمولاً از آفت گذشته باشد صحیح است و همچنین فروختن غوره بر درخت اشکال ندارد، البتّه مقدار آنها باید به وسیله تخمین کارشناس معلوم شود.

مسأله ۱۷۹۳ اگر بخواهند میوه ای را که بر درخت است پیش از آن که گلش بریزد بفروشند احتیاط آن است که چیزی از حاصل زمین مانند سبزیهای موجود را با آن بفروشند.

مسأله ۱۷۹۴ خرید و فروش خیار و بادنجان و انواع سبزیها و مانند آن که سالی چند مرتبه چیده می شود در صورتی که ظاهر و نمایان شده باشد اشکال ندارد، ولی باید معیّن کنند که مشتری در سال چند دفعه آن را می چیند.

مسأله ۱۷۹۵ خرید و فروش خوشه گندم و جو بعد از آن که دانه آن بسته شده است اشکال ندارد، امّا فروختن آن به گندم و جو مشکل است، همچنین خود زراعت را می توان قبل از ظاهر شدن خوشه ها خریداری کرد، خواه شرط کند باقی بماند تا برسد، یا فقط از علف آن استفاده

کند.

معامله نقد و نسیه

مسأله ۱۷۹۶ هرگاه جنسی را نقد بفروشند هر کدام از خریدار و فروشنده بعد از معامله می تواند جنس یا پول خود را مطالبه کند و آن را تحویل بگیرد، تحویل دادن خانه و زمین و مانند اینها به این است که آن را طوری دراختیار خریدار بگذارند که بتواند در آن تصرّف کند و تحویل دادن اشیاء منقول مانند فرش و لباس به این است که آن را طوری در اختیار خریدار بگذارند که اگر بخواهد به جای دیگری ببرد مانعی نباشد.

مسأله ۱۷۹۷ در معامله نسیه باید مدّت کاملاً معیّن باشد و اگر تاریخی برای آن معیّن نکنند معامله باطل است.

صفحه۳۳۶

مسأله ۱۷۹۸ هرگاه جنسی را نسیه بفروشد قبل از فرا رسیدن مدّت نمی تواند عوض آن را مطالبه کند، ولی اگر مشتری از دنیا برود فروشنده می تواند طلب خود را از اموال میّت مطالبه نماید، هر چند وقت آن نرسیده باشد.

مسأله ۱۷۹۹ هرگاه بعد از فرا رسیدن مدّت، مشتری نتواند پول را بپردازد باید او را مهلت داد.

مسأله ۱۸۰۰ هرگاه جنسی را بطور نقد با قیمتی معامله کنند و بطور نسیه با قیمتی گرانتر، مثلاً بگوید: این جنس را نقداً به فلان مقدار می دهم بطور نسیه ده درصد گرانتر حساب می کنم و مشتری قبول کند مانعی ندارد و ربا حساب نمی شود.

مسأله ۱۸۰۱ هرگاه کسی جنسی را نسیه بفروشد ولی بعداً مقداری از طلب خود را کم کند و بقیّه را نقد بگیرد اشکال ندارد.

معامله سلف و شرایط آن

مسأله ۱۸۰۲ معامله سلف (یا پیش خرید) آن است که مشتری پول را بدهد که بعد از مدّتی جنس را تحویل بگیرد و همین اندازه که

بگوید این پول را می دهم که مثلاً بعد از شش ماه فلان مقدار جنس را بگیرم و فروشنده بگوید قبول کردم کافی است، حتّی اگر صیغه ای نخوانند و خریدار به این قصد پول را بدهد و فروشنده بگیرد صحیح است.

مسأله ۱۸۰۳ هرگاه خود پول را سلف بفروشد و عوض آن را پول بگیرد معامله باطل است، ولی اگر جنسی را سلف بفروشد و عوض آن را پول یا جنس دیگر بگیرد صحیح است، هر چند احتیاط مستحب آن است که همیشه در عوض جنس پول بگیرد نه جنس دیگر.

مسأله ۱۸۰۴ معامله سلف شش شرط دارد: ۱ صفات و خصوصیّات جنس را که در قیمت تأثیر دارد باید معیّن کنند، ولی البتّه دقت زیاد لازم نیست، همین قدر که گفته شود خصوصیّات آن معلوم شده کفایت می کند; به همین جهت، معامله سلف در اجناسی که نمی توان خصوصیّات آن را معیّن کرد (مانند بعضی از انواع پوست و گوشت و فرش باطل است). ۲ پیش از آن که خریدار و فروشنده از هم جدا شوند، تمام قیمت باید پرداخته شود و اگر مقداری از قیمت را بدهد معامله به همان مقدار صحیح است، ولی فروشنده می تواند معامله را فسخ کند. ۳ باید مدّت را کاملاً معیّن کند، مثلاً اگر بگوید اوّل خرمن جنس را تحویل می دهم (و اوّل خرمن دقیقاً معیّن نباشد)، معامله باطل است. ۴ زمانی را برای تحویل جنس معیّن کنند که در آن وقت معمولاً جنس وجود دارد. ۵ بنابر احتیاط واجب محلّ تحویل جنس را تعیین کنند که در کدام شهر و کدام منطقه تحویل می دهند،

مگر این که از سخنان آنها جای آن معلوم باشد. ۶ باید وزن یا پیمانه آن را تعیین کنند، امّا جنسی را که معمولاً با دیدن معامله می کنند (مانند بسیاری از انواع فرش) اگر با ذکر صفات، سلف بفروشند اشکال ندارد، ولی باید تفاوت افراد آن بقدری کم باشد که مردم به آن اهمّیّت ندهند.

صفحه۳۳۷

احکام معامله سلف

مسأله ۱۸۰۵ جنسی را که سلف خریده اند نمی توانند پیش از فرا رسیدن مدّت به دیگری بفروشند، ولی بعد از رسیدن مدّت هرچند آن را تحویل نگرفته باشد فروختن آن بی مانع است.

مسأله ۱۸۰۶ هرگاه در معامله سلف، فروشنده جنس بهتری را تحویل دهد (یعنی جنسی که تمام آن اوصاف مورد قرارداد را به اضافه صفات دیگری داراست) مشتری باید قبول کند، ولی اگر بعضی از آن صفات را نداشته باشد می تواند قبول نکند.

مسأله ۱۸۰۷ اگر فروشنده به جای جنسی که قرارداد کرده جنس دیگری بدهد و یا همان جنس را با صفات پست تری تحویل دهد در صورتی که مشتری راضی شود اشکال ندارد.

صفحه۳۳۸

مسأله ۱۸۰۸ هرگاه جنسی که سلف فروخته شده، در موقع تحویل نایاب شود و نتواند آن را تهیّه کند، مشتری می تواند صبر کند و نیز حق دارد معامله را به هم بزند و قیمتی را که داده پس بگیرد.

خرید و فروش طلا و نقره

مسأله ۱۸۰۹ هرگاه طلا را به طلا، یا نقره را به نقره بفروشند (خواه سکّه دار باشد یا بی سکّه) در صورتی که وزن یکی از آنها زیادتر باشد معامله حرام و باطل است هرچند یکی طلای ساخته شده باشد و دیگری نساخته، یا ساخت آنها از نظر مرغوبیّت تفاوت داشته باشد، یا عیار آنها مختلف باشد، مثلاً یک گرم طلای ۱۸ عیار را به یک گرم و نیم طلای ۱۴ عیار بدهد، همه اینها حرام و باطل است، ولی فروختن طلا به نقره اشکالی ندارد، چه وزن آنها مساوی باشد یا غیر مساوی.

مسأله ۱۸۱۰ در معامله طلا با طلا یا نقره با نقره، باید فروشنده و خریدار پیش

از آن که از هم جدا شوند جنس و عوض آن را به یکدیگر تحویل دهند، اگر تحویل ندهند معامله باطل است و اگر فقط مقداری از آن را تحویل دهند معامله فقط به همان مقدار صحیح است و طرف مقابل می تواند معامله را فسخ کند.

مواردی که می توان معامله را فسخ کرد

مسأله ۱۸۱۱ حقّ به هم زدن معامله را «خیار فسخ» می گویند و خریدار و فروشنده در یازده صورت می توانند معامله را فسخ کنند:

۱ خیار مجلس: در صورتی که از مجلس معامله متفرّق نشده باشند.

۲ خیار غبن: در صورتی که یکی از دو طرف مغبون شده باشد.

صفحه ۳۳۹

۳ خیار شرط: در صورتی که شرط کنند که هر دو یا یکی از آن دو تا مدّت معیّنی حقّ فسخ دارد.

۴ خیار تدلیس: در صورتی که خریدار یا فروشنده تقلّب کند و مال خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد.

۵ خیار تخلّف از شرط: در صورتی که فروشنده یا خریدار شرط کند کاری را برای طرف مقابل انجام دهد، یا جنس طرز مخصوصی باشد، سپس به آن شرط عمل نکند، در این صورت طرف مقابل می تواند معامله را فسخ کند.

۶ خیار عیب: در صورتی که یکی از دو جنس یا هر دو معیوب باشد و قبلاً اطّلاع نداشته باشند.

۷ خیار شرکت یا خیار تبعّض صفقه: در صورتی که معلوم شود مقداری از جنسی را که فروخته اند مال دیگری است که اگر صاحب آن راضی به معامله نشود خریدار می تواند معامله را به هم بزند، یا معامله را در مقداری که مال فروشنده بوده قبول کند و پول بقیّه را پس بگیرد.

۸ خیار رؤیت: در صورتی که

فروشـنده جنس معیّنی را که مشتری ندیده با بیان صفات بفروشد بعد معلوم شود آن طور که گفته نبوده است، در این صورت مشتری می تواند معامله را به هم بزند، همین حکم در مورد عوض نیز وجود دارد.

۹ خیار تأخیر: در صورتی که مشتری پول جنسـی را که نقـداً خریـده تا «سه روز» ندهـد و فروشـنده هم جنس را تحویل نـداده باشد، فروشـنده می تواند معامله را به هم بزند (مگر اینکه مشتری شرط کرده باشد دادن پول را تا مدّت معیّنی تأخیر بیندازد) و اگر جنسـی که فروخته شده مثل بعضـی از میوه ها و سبزیها باشد که اگر یک روز بر آن بگذرد ضایع می شود چنانچه تا شب پول آن را ندهد فروشنده می تواند معامله را به هم بزند.

۱۰ خیار حیوان: در صورتی که حیوانی را خریده باشد خریدار می تواند تا سه روز معامله را به هم بزند.

صفحه ۳۴۰

۱۱ خیار تعذّر تسلیم: در صورتی که فروشنده نتواند جنسی را که فروخته تحویل دهد مشتری می تواند معامله را فسخ کند.

احکام خیارات

مسأله ۱۸۱۲ هرگـاه خریـدار قیمت جنس را ندانـد و یـا غفلت کنـد و جنس را گرانتر از قیمت معمولی بخرد، چنـانچه بقـدری گران خریده باشد که مردم او را مغبون بدانند می تواند معامله را فسخ کند، این حکم در صورتی که فروشـنده قیمت جنس را نداند و مغبون شود نیز جاری است.

مسأله ۱۸۱۳ در معـامله بیع شـرط که مثلاً خانه صـدهزار تومانی را با علم و آگاهی به پنجاه هزار تومان می فروشـند و قرار می گذارند اگر فروشنده در موعد مقرّر پول را بدهد می تواند معامله را

فسخ کند، معامله اشکالی ندارد، به شرط این که طرفین واقعاً قصد خرید و فروش داشته باشند و اگر در موعد مقرّر پول را ندهد جنس از آن خریدار خواهد بود.

مسأله ۱۸۱۴ هرگاه در جنس تقلّب کند و مثلاً چای اعلا را با چای پست مخلوط نماید و به اسم چای اعلا بفروشد مشتری می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله ۱۸۱۵ هرگاه خریدار بفهمد جنسی را که گرفته معیوب است، مثلاً پارچه یا فرشی را که خریده پوسیدگی یا پارگی دارد، چنانچه آن عیب پیش از معامله در مال بوده و او نمی دانسته، می تواند معامله را فسخ کند، یا تفاوت قیمت سالم و معیوب را معیّن کند و به همان نسبت از پولی که به فروشنده داده پس بگیرد، مثلاً ـ جنسی را به صد تومان خریده، هرگاه بفهمند معیوب است و تفاوت سالم و معیوب آن در بازار یک چهارم است، می تواند یک چهارم پولی را که داده یعنی بیست و پنج تومان از فروشنده بگیرد، ولی احتیاط واجب آن است که این کار با رضایت طرف مقابل انجام گیرد، همین حکم در صورتی که عیبی در عوض باشد نیز جاری است.

صفحه ۳۴۱

مسأله ۱۸۱۶ هرگاه بعد از معامله و پیش از تحویل گرفتن جنس، عیبی در آن پیدا شود، مشتری می تواند معامله را فسخ کند، همچنین اگر در عوض آن جنس بعد از معاملهوپیش از تحویل گرفتن عیبی پیدا شود فروشنده می تواند معامله را به هم زند.

مسأله ۱۸۱۷ هرگاه بعد از معامله عیب جنس را بفهمد و فورا معامله را فسخ نکند بنابر احتیاط حقّ او ساقط می شود، ولی

مقداری تأخیر برای فکر کردن مانعی ندارد و شرط نیست که فروشنده موقع فسخ حاضر باشد.

مسأله ۱۸۱۸ در چند صورت با وجود عیب نمی تواند معامله را فسخ کند یا تفاوت قیمت را بگیرد: ۱ در صورتی که موقع خریدن عیب مال را بداند. ۲ درصورتی که بعداً راضی شود. ۳ فروشنده موقع معامله بگوید این مال را با هر عیبی که دارد می فروشم، ولی اگر عیب معیّنی را ذکر کند و بگوید با این عیب می فروشم بعد معلوم شود عیب دیگری دارد خریدار می تواند معامله را فسخ کند. ۴ خریدار در موقع معامله بگوید اگر مال عیبی داشته باشد فسخ نمی کنم و تفاوت قیمت هم نمی گیرم.

مسأله ۱۸۱۹ در چند صورت اگر خریدار بفهمد مال عیبی دارد نمی تواند معامله را به هم بزند ولی می تواند تفاوت قیمت را بگیرد: ۱ در صورتی که بعد از معامله تغییری در جنس بدهد بطوری که مردم بگویند جنس خریداری شده به صورت خود باقی نمانده است. ۲ در صورتی که بعد از معامله بفهمد مال عیب دارد ولی حقّ فسخ را ساقط کرده باشد. ۳ بعد از تحویل گرفتن مال عیب دیگری د...آن پیدا شود، ولی اگر حیوان معیوبی را بخرد و قبل از گذشتن سه روز عیب دیگری پیدا کند باز هم می تواند آن را پس دهد، همچنین اگر فقط برای خریدار تا مدّتی حقّ فسخ قرار داده شده باشد و در آن مدّت مال عیب دیگری پیدا کند در این صورت نیز می تواند معامله را فسخ کند هر چند آن را تحویل گرفته باشد.

مسائل متفرّقه خرید و فروش

مسأله ۱۸۲۰ هرگاه

فروشنده قیمت خرید جنس را به مشتری بگوید و براساس آن معامله کند باید تمام چیزهایی را که به واسطه آنها قیمت کم و زیاد می شود بیان کند، مثلاً بگوید که آن را نقد به این قیمت خریده یا نسیه (خواه به همان قیمت بفروشد یا کمتر یا بیشتر).

صفحه ۳۴۲

مسأله ۱۸۲۱ هرگاه جنسی را به کسی دهد و بگوید این جنس را به این قیمت برای من بفروش و هر چه زیادتر فروختی مال خودت باشد معامله صحیح است و مقدار زیادی مال دلاّل می باشد، همچنین اگر بگوید این جنس را به این قیمت به تو فروختم و او بگوید قبول کردم، هرچه زیادتر از آن قیمت بفروشد مال خود اوست.

مسأله ۱۸۲۲ هرگاه قصّاب گوشت ماده را به اسم گوشت نر بفروشد چنانچه آن گوشت را معیّن کرده و گفته است این گوشت نر را می فروشم مشتری می تواند معامله را فسخ کند و اگر معیّن نکرده مشتری حق دارد آن را برگرداند و گوشت نر بگیرد.

مسأله ۱۸۲۳ هرگاه مشتری به پارچه فروش بگوید: پارچه ای می خواهم که رنگ آن ثابت باشد و او پارچه ای بدهد که رنگ آن ثابت نیست، مشتری می تواند معامله را فسخ کند.

مسأله ۱۸۲۴ قسم خوردن در معامله اگر راست باشد مکروه است و اگر دروغ باشد حرام.

صفحه ۳۴۳

شرکت

اشاره

مسأله ۱۸۲۵ هرگاه دو مال طوری به هم آمیخته شود که از یکدیگر تشخیص داده نشود و جدا کردن آن دو از یکدیگر ممکن نباشد در آن مال شرکت حاصل می شود، خواه این کار از روی قصد انجام شده باشد، یا نه. همچنین اگر صیغه شرکت را

به عربی، یا فارسی، یا هر زبان دیگر بخوانند، یا کاری کنند که معلوم شود می خواهند با هم شرکت کنند، شرکت آنها در اموالی که صیغه خوانده اند صحیح است و نیازی به آمیختن دو مال به یکدیگر نیست.

احکام شرکت

مسأله ۱۸۲۶ اگر چند نفر با هم قرارداد کنند که در مزدی که می گیرند شریک باشند، مثلاً چند نفر دلّال قرار بگذارند که هر قدر درآمد پیدا کردند با هم قسمت کنند، شرکت آنها صحیح نیست.

مسأله ۱۸۲۷ هرگاه دو نفر قرار بگذارند که هر کدام جنسی را جداگانه به اعتبارخود بخرد قیمت آن را خودش بدهکار شود، ولی در جنس و استفاده آن هر دو شریک باشند صحیح نیست، امّا مانعی ندارد که هر کدام دیگری را وکیل کند که جنس را برای او بطور مشترک بخرد در این صورت شرکت آنها صحیح است.

صفحه ۳۴۴

مسأله ۱۸۲۸ کسانی که می خواهند باهم قرارداد شرکت ببندند باید بالغ و عاقل باشند و از روی قصد و اختیار اقدام کنند و نیز باید ممنوع التّصرّف در اموال خود نباشند (مانند آدم سفیهی که مال خود را نمی تواند سرپرستی کند و بیهوده مصرف می نماید).

مسأله ۱۸۲۹ مانعی ندارد که در قرارداد شرکت شرط کنند کسی که کار می کند بیشتر منفعت ببرد، یا بعکس شرط کنند کسی که کار نمی کند یا کمتر کار می کند بیشتر منفعت ببرد (به خاطر ارفاق یا علّت دیگر) امّا اگر قرار بگذارند تمام منافع را یک نفر ببرد صحیح نیست، ولی اگر قرار بگذارند تمام ضرر یا قسمت بیشتر آن را یکی بدهد صحیح است.

مسأله ۱۸۳۰ شریک ها هر کدام به

نسبت سرمایه خود سود و زیان می برند، مگر این که شرط خاصی در قرارداد شرکت ذکر کنند، بنابراین کسی که سرمایه اش دوبرابر سرمایه دیگری است سهم او از سود و زیان نیز دوبرابر سهم دیگری خواهد بود امّا اگر قرارداد کنند سهمشان مساوی باشد مانعی ندارد.

مسأله ۱۸۳۱ در قرارداد شرکت می توانند شرط کنند که هر دوباهم خرید و فروش نمایند، یاهر کدام به تنهایی، یا فقط یکی از آنان معامله کند، در هر صورت باید مطابق قرارداد عمل کنند و اگر این مطلب را معیّن نکنند هیچ کدام بدون اجازه دیگری نمی تواند با آن سرمایه معامله کند.

مسأله ۱۸۳۲ کسی که اختیار سرمایه شرکت برای معامله به او داده شده باید دقیقاً مطابق قرارداد و شرایط عمل کند، مثلاً اگر با او قرار گذاشته اند که نسیه ندهد، یا از فلان مؤسّسه و شرکت خریداری نکند، یا در برابر نسیه ها وثیقه بگیرد باید به همان قرارداد رفتار نماید، ولی اگر با او قراری نگذاشته اند، معاملات خود را مطابق معمول و متعارف انجام می دهد.

مسأله ۱۸۳۳ کسی که با سرمایه شرکت معامله می کند اگر برخلاف قراردادی که با او کرده اند خرید و فروش کند و خسارتی پیش آید ضامن است، همچنین اگر قرارداد

خاصّی با او نگذاشته باشند و برخلاف معمول عمل کند ضامن می باشد.

.مسأله ۱۸۳۴ کسی که با سرمایه شرکت معامله می کند اگر در نگهداری سرمایه کوتاهی یا زیاده روی نکند و بر اثر پیش آمدی تمام سرمایه یا مقداری از آن از دست برود ضامن نیست.

مسأله ۱۸۳۵ کسی که با سرمایه شرکت معامله می کند اگر

ادّعا کند سرمایه بدون سهل انگاری و زیاده روی تلف شده و طرف مقابل ادّعا کند خیانت کرده ولی دلیلی برای اثبات گفتار خود نداشته باشد، چنانچه معامله کننده نزد حاکم شرع قسم بخورد باید حرف او را قبول کرد.

مسأله ۱۸۳۶ شرکت از معاملات لازم است یعنی هیچ یک از طرفین نمی تواند پیش خود این قرارداد را برهم زند و نیز قبل از پایان مدّت شرکت حق ندارد تقاضای تقسیم سرمایه کند، مگر این که چنین حقّی در قرارداد برای او پیش بینی شده باشد.

مسأله ۱۸۳۷ هرگاه یکی از شریک ها بمیرد یا دیوانه یا سفیه شود شریک های دیگر نمی توانند در مال شرکت تصرّف کنند، ولی بیهوشی موقّت تأثیری ندارد.

مسأله ۱۸۳۸ هرگاه شریک، چیزی را به صورت نسیه برای خود بخرد نفع و ضررش مال خود اوست و اگر مطابق قرارداد به قصد شرکت بخرد مال هر دو است.

مسأله ۱۸۳۹ هرگاه با سرمایه شرکت معامله ای انجام دهند بعد معلوم شود شرکت باطل بوده، چنانچه همه شرکا آن معامله را اجازه دهند صحیح است و درآمدش مال همه آنهاست و کسانی که در این میان کاری برای شرکت کرده اند می توانند مزد زحمتهای خود را به اندازه معمولی بگیرند.

صفحه۳۴۶

صفحه۳۴۷

صلح

صلح

مسأله ۱۸۴۰ «صلح» آن است که انسان با دیگری در امری که مورد اختلاف است یا امکان دارد مورد اختلاف و نزاع واقع شود سازش کند که مقداری از مال یا منفعت یا حقّ خود را به دیگری واگذار نماید، یا از طلب یا حقّ خود بگذرد که او هم در عوض مقداری از مال یا منافع خود را به او واگذار

نماید، یا از طلب یا حقّ خود بگذرد و این را «صلح معوّض» می نامند و اگر این واگذاری بدون عوض باشد «صلح غیرمعوّض» نام دارد و هر دو صحیح است.

احکام و شرایط صلح

مسأله ۱۸۴۱ کسی که چیزی را به دیگری صلح می کند باید بالغ و عاقل باشد و کسی او را مجبور نکرده و در قصد صلح جدّی باشد; سفیه نباشد، (اموال خود را بیهوده مصرف نکند) و نیز حاکم شرع او را از تصرّف دراموالش جلوگیری نکرده باشد.

مسأله ۱۸۴۲ صلح را می توان با صیغه عربی یا فارسی یا هر زبان دیگری خواند، بلکه هر اقدام عملی که به وضوح نشان دهد طرفین می خواهند به وسیله آن صلح و سازش کنند کافی است.

مسأله ۱۸۴۳ اگر کسی بخواهد طلب خود را در برابر چیزی یا بدون عوض، به دیگری صلح کند، درصورتی صحیح است که طرف قبول نماید، ولی اگر بخواهد از طلب یا حقّ خود بگذرد قبول کردن طرف لازم نیست و این نیز نوعی از صلح است.

مسأله ۱۸۴۴ اگر انسان با این که مقدار بدهی خود را می داند اظهار بی اطّلاعی کند و طلبکار او نداند و طلب خود را به کمتر از مقداری که هست صلح کند صحیح نیست و بدهکار نسبت به مقدار اضافی مدیون است، مگر این که چنان باشد که اگر مقدار طلب خود را هم می دانست باز به این صلح راضی بود.

مسأله ۱۸۴۵ اگر بخواهند دو چیز از یک جنس را که وزن آنها معلوم است به یکدیگر صلح کنند در صورتی صحیح است که ربا لازم نیاید. یعنی وزن هردو یکی باشد و اگر

وزن آنها معلوم نباشد و احتمال کم و زیاد بدهند صلح کردن اشکال دارد.

مسأله ۱۸۴۶ هرگاه کسی از دیگری طلبی دارد که وقت آن نرسیده است چنانچه طلب خود را به مقدار کمتری صلح کند و مقصودش این باشد که از مقداری از طلب خود بگذرد و بقیّه را نقداً بگیرد اشکال ندارد، مثل این که ده هزار تومان طلب دارد که بعد از شش ماه دیگر بگیرد، از هزار تومان آن صرف نظر می کند و بقیّه را با رضایت طرف مقابل بطور نقد می گیرد.

مسأله ۱۸۴۷ قرارداد صلح را با رضایت طرفین می توان فسخ کرد، همچنین اگر در ضمن قرارداد برای یکی از آن دو، یا برای هر دو، حقّ فسخ قرار داده باشند آن شخص می تواند صلح را به هم بزند.

مسأله ۱۸۴۸ در احکام خرید و فروش گفته شد که در یازده مورد می توان معامله را فسخ کرد در تمام این یازده مورد صلح را نیز می توان فسخ کرد، مگر در مورد خیار مجلس و خیار حیوان و خیار تأخیر، یعنی اگر در مجلس مصالحه بعد از تمام شدن صلح یکی از دو طرف پشیمان شود حقّ فسخ ندارد، همچنین در مصالحه حیوان حقّ فسخ در سه روز اوّل ثابت نیست و نیز اگر جنسی را نقداً مصالحه کند چنانچه در پرداختن عوض تأخیر نماید در همان روز اوّل حقّ فسخ برای طرف دیگر ثابت است و احتیاج به گذشتن سه روز ندارد.

مسأله ۱۸۴۹ هرگاه چیزی را که به صلح گرفته معیوب باشد و از آن اطلاعی نداشته می تواند صلح را به هم زند، ولی گرفتن تفاوت

قیمت صحیح و معیوب بستگی به رضایت طرفین دارد.

صفحه ۳۴۹

اجاره

اشاره

مسأله ۱۸۵۰ واگذار کردن منافع ملک یا منافع شخص خود را به دیگری «اجاره» گویند و اجاره دهنده و اجاره کننده باید بالغ و عاقل باشند و با قصد و اراده خودشان اجاره را انجام دهند و نیز باید حقّ تصرّف در اموال خود داشته باشند، بنابراین سفیهی که توانایی بر اداره صحیح اموال خود ندارد و آن را بیهوده مصرف می کند اجاره اش باطل است.

احکام اجاره

مسأله ۱۸۵۱ انسان می تواند از طرف دیگری وکیل شود و مال او را اجاره دهد، همچنین ولی یا قیّم صغیر می تواند مال او را اجاره دهد به شرط این که مصلحت او رعایت شود و احتیاط این است که زمان بعد از بلوغ او را در اجاره داخل نکند مگر این که بدون آن، مصلحت صغیر حاصل نشود و در صورتی که ولی و قیّم ندارد باید از حاکم شرع اجازه گرفت و هرگاه دسترسی به مجتهد عادل و نماینده او نباشد از یک نفر مومن عادل که مصلحت صغیر را مراعات کند می توان اجازه گرفت.

مسأله ۱۸۵۲ در اجاره می توان با زبان عربی یا فارسی یا هر زبان دیگر صیغه خواند (مثلاً مالک به شخصی بگوید فلان ملک خودم را به فلان مبلغ در فلان مدّت به تو اجاره دادم، او هم بگوید: قبول کردم) و نیز کافی است که ملک خود را به قصد اجاره در اختیار مستأجر بگذارد و او هم تحویل بگیرد.

صفحه ۳۵۰

مسأله ۱۸۵۳ هرگاه کسی بدون خواندن صیغه برای انجام دادن کاری اجیر شود همین که با درخواست طرف معامله، مشغول کار شود اجاره صحیح است.

مسأله ۱۸۵۴ کسی که توانایی بر

حرف زدن ندارد اگر با اشاره بفهماند که ملک خود را برای مدّت معیّن به مبلغ معیّن اجاره داده یا اجاره کرده صحیح است.

مسأله ۱۸۵۵ خانه یا دکّان یا چیز دیگری را که اجاره کرده نمی تواند به دیگری اجاره دهد، مگر این که چنین حقّی به مستأجر داده شده باشد.

مسأله ۱۸۵۶ کسی که خانه یا مغازه یا اطاقی را اجاره کرده و حق دارد به دیگری واگذار کند نمی تواند به زیادتر از آن مبلغ اجاره دهد مگر این که کاری (مانند تعمیر و سفید کردن یا گذاردن قفسه و فرش) در آن انجام داده باشد تا مقدار اضافی در برابر آن قرار گیرد.

مسأله ۱۸۵۷ هرگاه کارگر یا کارمندی خود را در استخدام و اجاره دیگری قرار دهد نمی تواند او را به استخدام و اجاره دیگری درآورد، مگر این که ظاهر کلام یا عملش این باشد که مستأجر از این جهت آزاد است، در این صورت چنانچه او را به زیادتر از آن مبلغ واگذار کند اشکال دارد ولی در غیر خانه و مغازه و اجیر اشکال ندارد.

شرایط اجاره

مسأله ۱۸۵۸ مالی را که اجاره می دهند چند شرط دارد: ۱ باید معیّن باشد، بنابراین اگر بگوید: یکی از خانه ها یا یکی از اتومبیلهای خود را اجاره می دهم صحیح نیست. ۲ مستأجر باید آن را ببیند یا مالک اوصاف آن را کاملاً بیان کند. ۳ تحویل آن ممکن باشد، پس اجاره دادن اسبی که فرار کرده و مستأجر قادر بر گرفتن آن نیست باطل است. ۴ آن مال به واسطه استفاده کردن از بین نرود، بنابراین اجاره دادن نان و میوه صحیح

نیست. ۵ استفاده ای که مال را برای آن اجاره داده اند ممکن باشد، پس اجاره دادن زمین برای زراعت، در صورتی که قابل زراعت نباشد یا آب کافی نداشته باشد باطل است. ۶ چیزی را که اجاره می دهد ملک او باشد، یا وکیل و ولی در اجاره آن باشد.

مسأله ۱۸۵۹ اجاره درخت یا باغ یا مرتع برای استفاده از میوه یا علف آن صحیح است.

مسأله ۱۸۶۰ زن می تواند برای این که از شیرش استفاده کنند اجیر شود و لازم نیست از شوهر خود اجازه بگیرد، ولی اگر به واسطه شیر دادن حقّ شوهر از بین برود، بدون اجازه او جایز نیست.

مسأله ۱۸۶۱ منافعی که مال را برای آن اجاره می دهند چند شرط دارد: ۱ حلال بودن، بنابراین اجاره دادن مغازه یا ماشین برای شراب فروشی یا حمل شراب باطل است. ۲ پول دادن در مقابل چنان منفعتی در نظر مردم بیهوده نباشد. ۳ اگر آن مال فایده های مختلفی دارد باید معیّن کنند برای کدام فایده آن را اجاره می دهند، مثلاً حیوانی که به درد سواری و باربری هر دو می خورد باید معیّن کنند که اجاره آن برای کدام یک از این دو است، و اگر هر دو در نظر باشد باز باید روشن سازند. ۴ باید مدّت اجاره را نیز معیّن کنند.

مسائل متفرّقه اجاره

مسأله ۱۸۶۲ هرگاه ابتدای اجاره را معیّن نکنند ابتدای آن بعد از خواندن صیغه یا تحویل گرفتن مال است.

مسأله ۱۸۶۳ اگر خانه یا ملکی را مثلاً یک ساله اجاره دهند و ابتدای آن را یک ماه بعد از خواندن صیغه معیّن کنند اجاره صحیح است، اگر

چه در موقع خواندن صیغه آن خانه در اجاره دیگری باشد.

مسأله ۱۸۶۴ اگر به مستأجر بگوید: خانه را یک ماهه به هزار تومان به تو اجاره می دهم و هر قدر بیشتر بمانی به همین قیمت است، فقط در ماه اوّل اجاره صحیح است چون بقیّه را معیّن نکرده، ولی اگر ماه اوّل را هم معیّن نکند فقط بگوید هر ماه یک هزار تومان است، اجاره بکلّی باطل است.

مسأله ۱۸۶۵ مسافرخانه ها و هتل هایی که معلوم نیست انسان در آن چقدر می ماند اگر قرار بگذارند که مثلاً شبی یکصد تومان بدهد و طرفین راضی باشند اشکال ندارد، ولی چون مدّت اجاره را معلوم نکرده اند اجاره صحیح نیست، بنابراین مادام که رضایت صاحب آن حاصل است می تواند بماند وگرنه حقّی ندارد، امّا اگر تعداد شبها را از اوّل معیّن کنند، حق دارد تا آخر مدّت بماند.

مسأله ۱۸۶۶ هرگاه زمین را برای زراعت گندم یا جو اجاره دهد و مال الاجاره را گندم یا جو همان زمین قرار دهد اجاره صحیح نیست، همچنین در مقابل محصولات دیگر زمین.

مسأله ۱۸۶۷ کسی که چیزی را اجاره داده تا آن را تحویل ندهد حق ندارد مال الاجاره آن را مطالبه کند، همچنین اگر برای انجام کاری اجیر شده پیش از انجام کار حقّ مطالبه اُجرت ندارد.

مسأله ۱۸۶۸ مستحبّ است اجرت کارگر را قبل از آن که عرق او بخشکد به او بدهند، مگر این که خود کارگر مایل نباشد و مثلاً می خواهد حقوق خود را ماه به ماه بگیرد.

مسأله ۱۸۶۹ هرگاه چیزی را که اجاره داده تحویل مستأجر دهد، امّا او تحویل نگیرد، یا تحویل بگیرد

و از آن استفاده ای نکند، باید مال الاجاره را بپردازد.

مسأله ۱۸۷۰ اگر کسـی اجیر شود که در روز معیّنی کاری را انجام دهد و در آن روز برای انجام کار حاضر شود، ولی صاحب کار، کاری به او ندهـد، بایـد اُجرت او را بدهـد، مثلًا اگر بنایی را برای ساختن بنایی در روز معیّنی اجیر کنـد و بنّا در آن روز آمـاده کـار باشـد ولی صـاحب کـار طفره برود و بنّـا در آن روز بیکـار بمانـد، بایـد اجرتش را بدهـد; امّا اگر برای خودش یا دیگری کار کند احتیاط آن است که فقط تفاوت را از صاحب کار اوّل بگیرد (در صورتی که مزد دوم کمتر باشد).

صفحه۳۵۳

مسأله ۱۸۷۱ هرگـاه بعـد از تمام شـدن مـدّت اجاره یا در اثناء بفهمـد اجاره باطل بوده، مسـتأجر بایـد مال الاجاره را به مقـدار ارزش معمولی به صـاحب ملـک بدهـد (خواه کمتر از مقـدار قرارداد باشـد یـا بیشتر) پس اگر ارزش معمولی مـاهی یک هزار تومان است، ولی او به پانصد تومان یا دو هزار تومان اجاره کرده باید همان یک هزار تومان را بدهد.

مسأله ۱۸۷۲ اگر چیزی را که اجـاره کرده تلف شود، یا معیوب گردد چنانچه درنگهـداری آن کوتاهی نکرده و در اسـتفاده از آن زیـاده روی ننموده باشـد ضـامن نیست، مثلاًـ اگر پـارچه ای که به خیّـاط داده دزد ببرد یـا در آتش سوزی از بین برود، در صورتی که در حفظ آن کوتاهی نکرده باشد، مسؤول نیست، ولی اگر بر اثر اشـتباه یا هر علّت دیگر آن را با دست خود ضایع یا معیوب کرده باشد ضامن است، مگر این که عیب از خود جنس

باشد، مثلاً جنس پارچه طوری است که با اطو زدن خراب می شود در این صورت ضامن نیست.

مسأله ۱۸۷۳ هرگاه قصّاب سر حیوانی را ببرد و آن را حرام کند، باید قیمت آن را به صاحبش بدهد، خواه مجّانی سر بریده باشد یا در برابر مزد، و مزدی هم طلبکار نیست.

مسأله ۱۸۷۴ هرگاه حیوانی را برای بردن بار شکستنی اجاره دهد چنانچه آن حیوان بلغزد یا رم کند و بار را بشکند صاحب حیوان ضامن نیست، ولی اگر به واسطه زدن و مانند آن یا کوتاهی در هدایت حیوان از راه مورد اطمینان، حیوان به زمین خورد و بار را بشکند ضامن است، همچنین در مورد چپ شدن اتومبیلها و تلف شدن بارها اگر تخلّفات یا کوتاهی او، سبب تلف گردد ضامن است، امّا اگر اتومبیل سالم، به علّتی بعضی از قسمتهایش بشکند و چپ شود و بار تلف گردد ضامن نیست.

مسأله ۱۸۷۵ هرگاه طبیب به هنگام جرّاحی بیمار یا ختنه کردن کودک بر اثر سهل انگاری ضرری به بیمار یا کودک برساند، یا سبب مرگ او گردد ضامن است و همچنین اگر خطا کند و سبب زیانی شود، ولی اگر کوتاهی نکرده و مرتکب خطا نشده است، بلکه بر اثر عوامل دیگری، بیمار معیوب گردد یا بمیرد ضامن نیست به شرط این که در مورد کودک با اجازه ولی اقدام کرده باشد.

مسأله ۱۸۷۶ هرگاه طبیب نسخه ای برای بیمار بنویسد یا دستوری به او بدهد و یا شخصاً دوا را به او بخوراند یا تزریق کند، چنانچه در معالجه خطا کند و به مریض ضرری برسد یا بمیرد ضامن است.

مسأله ۱۸۷۷ طبیب و جرّاح

برای این که در مقابل خطا و اشتباهی که مرتکب می شوند ضامن نباشند می توانند به مریض یا ولیّ او بگویند که اگر ضرری بدون توجّه به مریض برسد ضامن نیستند و آنها قبول کنند، در چنین صورتی اگر دقّت و احتیاط لازم را بکنند و به مریض ضرری برسد، یا بمیرد طبیب و جرّاح ضامن نیستند.

مسأله ۱۸۷۸ مستأجر و مالك می توانند اجاره را با رضایت یکدیگر به هم بزنند و همچنین اگر در اجاره حقّ فسخ برای یکی از آن دو، یا برای هر دو، قرار داده شده باشد می تواند مطابق آن اجاره را فسخ کند.

مسأله ۱۸۷۹ اگر اجاره دهنده یا مستأجر بفهمد که مغبون شده است و قبلاً از قیمت باخبر نبوده می تواند اجاره را فسخ کند، ولی اگر در موقع اجاره شرط کنند که اگر مغبون هم باشند حقّ فسخ ندارند در این صورت نمی توانند اجاره را به هم زنند.

مسأله ۱۸۸۰ هرگاه چیزی را به کسی اجاره دهد و پیش از تحویل دادن به مستأجر کسی آن را غصب کند مستأجر حق دارد اجاره را به هم بزند ونیز می تواند صبر کند و اجاره مدّتی را که در تصرّف غاصب بوده به میزان معمول از او بگیرد، امّا اگر بعد از تحویل کسی آن را غصب کند نمی تواند اجاره را فسخ کند.

مسأله ۱۸۸۱ هرگاه پیش از تمام شدن مدّت اجاره، ملك را به مستأجر بفروشد اجاره به هم نمی خورد و مستأجر باید مال الاجاره را بپردازد، همچنین اگر به دیگری بفروشد باز اجاره به حال خود باقی است.

صفحه ۳۵۵

مسأله ۱۸۸۲ هرگاه پیش از شروع مدّت

اجاره ملک بطوری خراب شود که قابل استفاده نباشد، یا قابل استفاده ای که در قرارداد گفته اند، نباشد، اجاره باطل می شود و پولی که مستأجر به صاحب ملک داده به او برمی گردد، ولی اگر بعد از گذشتن مقداری از مدّت که در آن قابل استفاده بوده خراب شود، اجاره مدّتی که باقی مانده است باطل می شود.

مسأله ۱۸۸۳ اگر خانه ای را که مثلاً ـ دو اطاق دارد اجاره دهد و یک اطاق آن خراب شود، چنانچه فوراً آن را بسازد و هیچ مقدار از استفاده آن از بین نرود اجاره باطل نمی شود و مستأجر هم حقّ فسخ ندارد، ولی اگر ساختن آن به اندازه ای طول بکشد که مقداری از استفاده مستأجر از بین برود اجاره نسبت به آن اطاق باطل می شود، و در بقیّه نیز حقّ فسخ دارد.

مسأله ۱۸۸۴ اجاره با مرگ صاحب ملک یا مستأجر باطل نمی شود و آن حق تا آخر مدّت برای ورثه آنها باقی می ماند، ولی اگر شرط کرده اند که مستأجر شخصاً از آن ملک استفاده کند نه دیگری، صاحب ملک حق دارد باقیمانده مدّت را فسخ کند.

مسأله ۱۸۸۵ هرگاه صاحب کار، بنّایی را وکیل کند که برای او کارگر ساختمانی بگیرد چنانچه بیش از آنچه به کارگر مزد می دهد از صاحب کار بگیرد حرام است، ولی اگر قبول کند که ساختمان را با مبلغ معیّنی تمام نماید و بیش از آنچه خرج کرده است باشد اشکالی ندارد، امّا احتیاط این است که خودش هم کاری را انجام داده باشد، خواه بنّایی باشد، یا نظارت بر آن، یا تهیّه مصالح.

مسأله ۱۸۸۶

هرگاه رنگرز قرار بگـذارد که مثلاً پارچه را فلان طور رنگ کند چنانچه طور دیگری رنگ کند حق ندارد مزدی بگیرد، بلکه اگر سبب خرابی یا کمی ارزش پارچه شود ضامن است، همین مسأله در مورد خیّاط و کفّاش و غیر آنها ثابت است.

صفحه۳۵۶

صفحه۳۵۷

مزارعه

مزارعه

مسأله ۱۸۸۷ «مزارعه» آن است که صاحب زمین، زمین خود را در اختیار زارع بگذارد تا زراعت کند و سـهم معیّنی از حاصـل را به مالک دهـد. قرارداد مزارعه ممکن است با صـیغه لفظی باشد، مثلاً بگوید: «من این زمین را در برابر یک سوم حاصل آن برای مدّت دو سال در اختیار تو می گذارم و زارع بگوید: قبول کردم»، یا بدون آن که صـیغه ای بخواند زمین را برای زراعت در اختیار او بگذارد و او تحویل بگیرد (البتّه گفتگوهای لازم درباره مدّت و مقدار حصّه و مانند آن باید قبلاً شده باشد).

شرایط مزارعه

مسأله ۱۸۸۸ در مزارعه چنـد چیز شـرط است: ۱ صـاحب زمین و زارع هر دو بایـد بـالغ و عاقل باشـند و با قصـد و اختیار خود مزارعه را انجام دهند و حاکم شـرع آنها را از تصرّف در اموالشان جلوگیری نکرده باشد و سفیه نباشند، ۲ همه حاصل زمین به یکی از آن دو اختصـاص داده نشـود. ۳ سـهم هر کـدام بطورمشاع باشـد، ماننـد نصف یا ثلث حاصل و مثل اینها، بنابراین اگر شرط کنندکه نوعی از حاصل مخصوص به یکی و نوع دیگر مخصوص به دیگری باشد، یا شـرط کنند حاصل فلان قسـمت از زمین مال یکی و حاصل قسـمت دیگر مال دومی باشد صـحیح نیست و نیز اگر صاحب زمین بگوید این زمین را زراعت کن و هرچه می خواهی به من بده باطل است.

صفحه۳۵۸

۴ بایـد مـدّتی را که زمین در اختیار زارع است معیّن کننـد و به انـدازه ای باشـد که به دست آمدن حاصل در آن مدّت ممکن شود. ۵ زمین باید قابل زراعت باشد ولی

اگر زمین آماده نیست امّا می توان کاری کرد که آماده زراعت شود مزارعه صحیح است. ۶ نوع زراعت را باید معیّن کند، مگر این که زراعت هر چه باشد تفاوتی در نظر آنها و نظر توده مردم نداشته باشد و یا این که معلوم باشد که این زمین برای چه زراعتی مناسب است. ۷ باید زمین معیّن باشد، بنابراین اگر کسی چند قطعه زمین دارد و بگوید یکی از آنها را به مزارعه دادم در صورتی که زمینها در مرغوبیّت متفاوت باشد مزارعه باطل است، ولی اگر آن زمینها یکسان است و مثلاً بگوید مقدار پنج هکتار از این زمین را به تو واگذار می کنم مانعی ندارد و نیز ممکن است زمین را بدون این که زارع دیده باشد با اوصاف برای او بیان کند. ۸ مخارج زراعت و همچنین بذر و مانند آن را باید معیّن کنند که بر عهده چه کسی است؛ ولی اگر مخارجی را که هر کدام باید بکنند میان مردم آن محل معلوم باشد کافی است.

احکام مزارعه

مسأله ۱۸۸۹ اگر مالک یا زارع قرار بگذارد که مقدار معیّنی از حاصل (مثلاً یک خروار) مال او باشد و بقیّه را میان هر دو تقسیم کنند اشکال دارد.

مسأله ۱۸۹۰ هرگاه مدّت مزارعه تمام شود و حاصل به دست نیاید، چنانچه بر اثر کوتاهی زارع باشد صاحب زمین می تواند زارع را وادار کند که زراعت را بچیند، ولی اگر به خاطر عقب افتادن سال باشد (طبق آنچه متعارف است) مالک باید صبر کند و اگر هیچ کدام نباشد و چیدن زراعت باعث ضرر و زیان زارع شود و مالک ضرری نبیند

نیز باید صبر کند، امّا در صورتی که ضرر متوجّه او شود حق دارد زارع را وادار به چیدن زراعت کند.

مسأله ۱۸۹۱ هرگاه به واسطه پیش آمدی زراعت در زمین ممکن نشود، مثلاً قناتها خراب شود و آب قطع گردد، در صورتی که مقداری از زراعت به دست آمده حتّی مثل قصیل (علف) که می توان آن را به حیوانات داد آن مقدار مطابق قرارداد مال هر دوی آنهاست و در بقیّه، مزارعه باطل است.

صفحه ۳۵۹

مسأله ۱۸۹۲ هرگاه زارع زراعت نکند چنانچه زمین در تصرّف او بوده باید اجاره آن مدّت را مطابق معمول به مالك بدهد و اگر نقصی در زمین پیدا شده آن را نیز ضامن است.

مسأله ۱۸۹۳ صاحب زمین و زارع بدون رضایت یکدیگر نمی توانند مزارعه را به هم بزنند، ولی اگر به هنگام قرارداد، حقّ فسخ برای هر دو، یا یکی از آن دو معیّن کرده باشند، می تواند مطابق قرارداد، معامله را به هم زند.

مسأله ۱۸۹۴ اگر بعد از قرارداد، صاحب زمین یا زارع بمیرد مزارعه به هم نمی خورد و ورثه آنها به جای آنان خواهند بود، ولی اگر زارع بمیرد و شرط کرده باشند که شخصاً زراعت کند مزارعه به هم می خورد و اگر زراعت نمایان شده باشد باید سهم او را به ورثه اش بدهند، ولی ورثه نمی توانند صاحب زمین را مجبور کنند که زراعت در زمین باقی بماند، مگر این که چیدن آن موجب ضرر و زیان آنها شود.

مسأله ۱۸۹۵ هرگاه بعد از زراعت و قبل از پایان محصول بفهمند مزارعه باطل بوده اگر بذر از صاحب زمین است زراعت متعلّق به اوست و

بایـد اجرت زارع را مطابق معمول بپردازد و اگر بذر از زارع باشد زراعت مال اوست و باید مال الاجاره زمین را مطابق معمول به صاحب زمین بدهـد و چنانچه رضایت به باقی مانـدن زراعت تا پایان مدّت در زمین خود ندهد زارع باید آن را بچیند، مگر این که این کار موجب ضـرر و زیان او گردد و باقی مانـدن در زمین و پرداختن مال الاجاره موجب ضـرر و زیانی برای مالک نباشد.

مسأله ۱۸۹۶ اگر بعد از جمع کردن حاصل و تمام شدن مدّت مزارعه، ریشه زراعت در زمین بماند و سال بعد دو مرتبه حاصل دهد چنانچه صاحب زمین و زارع از آن صرف نظر نکرده باشند حاصل سال دوم مطابق سال اوّل باید تقسیم شود.

صفحه ۳۶۰

صفحه ۳۶۱

مساقات

اشاره

مسأله ۱۸۹۷ هرگاه کسـی درختان میوه خود را تا مدّت معیّنی به دیگری واگذار کند که در مقابل دریافت سـهمی از میوه، باغ او را آبیاری و رسیدگی نماید این معامله را «مساقات» گویند.

مسأله ۱۸۹۸ معـامله مساقـات علاـوه بر درختـان میوه در مورد درختـانی ماننـد درخت گـل که از گل آن برای گلاب گیری و ماننـد آن اسـتفاده می کننـد و یا درختانی مثل درخت حنا و سـدر که از برگ آنها بهره می گیرند، یا بعضـی از درختان که از شیره و صمغ آن استفاده می کنند صحیح است، ولی در مورد درختانی که هیچ یک از اینها را ندارد مساقات صحیح نیست.

مسأله ۱۸۹۹ در معامله مساقات می تواننـد صـیغه بخواننـد، همچنین اگر صاحب درخت به قصد مساقات آن را دراختیار کسـی که کار می کند بگذارد و او نیز به همین قصد تحویل گیرد بی

آن که صیغه ای بخواند، باز معامله صحیح است (ولی گفتگوی لازم برای مدّت و شرایط باید قبلاً شده باشد).

شرایط مساقات

مسأله ۱۹۰۰ مساقات چند شرط دارد: ۱ مالک و باغدار باید بالغ و عاقل باشند. ۲ کسی آنها را مجبور به این کار نکرده باشد. ۳ ممنوع از تصرّف در مال خود نباشند. ۴ مدّت مساقات باید معلوم باشد و اگر ابتدای آن را معیّن کنند و آخر آن را موقعی قرار دهند که حاصل آن سال بدست می آید صحیح است. ۵ باید سهم هر کدام به صورت نصف یا ثلث حاصل و مانند آن باشد، بنابراین اگر قرار بگذارند که مثلاً یک تن از میوه، مال صاحب باغ و بقیّه مال کسی است که کار می کند معامله باطل است. ۶ باید قرار داد معامله را پیش از ظاهر شدن میوه بگذارند و اگر بعد از ظاهر شدن میوه و پیش از رسیدن آن بگذارند چنانچه کارهایی مانند آبیاری و سمپاشی که برای پرورش میوه لازم است باقی مانده باشد مساقات صحیح است وگرنه اشکال دارد و اگر فقط احتیاج به کارهایی مانند چیدن میوه و نگهداری آن باشد قرارداد آنها صحیح است، ولی مساقات نیست.

صفحه ۳۶۲

احکام مساقات

مسأله ۱۹۰۱ در مورد بوته خربزه و خیار و مانند آن اگر قرارداد روشنی بگذارند و تعداد چیدن و سهم هر کدام را مشخص کنند صحیح است، هر چند مساقات نامیده نمی شود.

مسأله ۱۹۰۲ درختانی که احتیاج به آبیاری ندارند و از آب باران یا رطوبت زمین استفاده می کنند، اگر به کارهای دیگری مانند بیل زدن و کود دادن و سمپاشی که موجب زیاد شدن یا مرغوبیت میوه می شود احتیاج داشته باشد معامله مساقات در آن صحیح است.

مسأله ۱۹۰۳ طرفین معامله می توانند با رضایت

یکدیگر معامله مساقات را فسخ کنند و نیز اگر در ضـمن قرارداد، حقّ فسخ برای هر دو یا برای یکی قرارداده باشـند می توانند معامله را به هم زنند واگر در قرارداد مساقات شـرطی ذکر کرده باشـند و آن شـرط عملی نشود و کسی که شرط به نفع اوست نتواند طرف را وادار به انجام آن کند، می تواند معامله را به هم زند.

مسأله ۱۹۰۴ معامله مساقات با مرگ صاحب باغ به هم نمی خورد و ورثه او به جای او هسـتند، امّا اگر کسی که تربیت درختها به او واگذار شده بمیرد در صورتی که شـرط کرده باشند خودش باغداری کند معامله به هم می خورد، ولی اگر چنین شرطی نکرده باشند ورثه او جانشین او می شوند.

مسأله ۱۹۰۵ بایـد اعمـالی را که بر عهـده هر کـدام از دو طرف می باشـد قبلاًـ معیّن کننـد،ماننـد تعمیر قنـات، یا موتور چاه و همچنین تهیّه کود و وسیله سمپاشی و غیر اینها و اگر عرف و قاعده ای در محل باشد همان کافی است.

مسأله ۱۹۰۶ اگرمعلوم شودمعـامله مساقـات باطـل بوده میوه های باغ مال صاحب باغ است، ولی بایـد اجرت آبیاری و کارهای دیگر را مطابق معمول به کسی که درختان را سرپرستی کرده بدهد.

مسأله ۱۹۰۷ اگر زمین را به دیگری واگذار کنند که در آن درخت بکارد و آنچه عمل می آید مال هردو باشد در صورتی که تمام جهات را روشن کنند معامله صحیح است، هر چند مساقات نامیده نمی شود.

مسأله ۱۹۰۸ ممکن است طرف قرارداد در مساقات متعدّد باشد یعنی صاحب باغ آن را در اختیار چند نفر بگذارد و با آنها

قرارداد مساقات ببندد.

صفحه ۳۶۴

صفحه ۳۶۵

محجورين

محجورين كسانى هستند كه حقّ تصرّف در مال خود را ندارند.

مسأله ۱۹۰۹ بچّه نابالغ حقّ تصرّف در مال خود را ندارد و نشانه بلوغ يكى از سه چيز است: «اوّل» پانزده سال قمرى تمام در مرد و نه سال قمرى تمام در زن «دوم» بيرون آمدن منى «سوم» روييدن موى درشت بالاى عورت.

مسأله ۱۹۱۰ درشت شدن صدا و روييدن موى درشت در صورت و پشت لب و مانند آن، دليل بر بلوغ نيست، مگر اين كه از اين راه يقين به بالغ شدن حاصل شود.

مسأله ۱۹۱۱ «ديوانه» و «سفيه» يعنى كسى كه مال خود را بيهوده مصرف مى كند و توانايى بر نگهدارى و معامله ندارد، حق ندارند در مال خود تصرّف كنند بلكه بايد زير نظر ولىّ آنها باشد.

مسأله ۱۹۱۲ كسى كه ورشكست شده يعنى بدهكارى او بيش از سرمايه موجود اوست و طلبكاران از حاكم شرع خواسته اند كه او را از تصرّف در اموالش ممنوع كند بعد از حكم حاكم حقّ تصرّف در اموال خود ندارد.

مسأله ۱۹۱۳ كسى كه گاهى عاقل و گاهى ديوانه است تصرّفى كه در موقع ديوانگى در اموال خود مى كند صحيح نيست.

مسأله ۱۹۱۴ انسان مى تواند قبل از مرگ خود خواه صحيح و سالم باشد يا بيمار هر قدر از مال خود را بخواهد، به ديگرى ببخشد، يا جنسى را ارزانتر از قيمت بفروشد، يا به مصرف خود و عيال و ميهمان برساند، ولى احتياط آن است كه در مرضى كه با آن از دنيا مى رود (يعنى در آستانه مرگ) در بيش از ثلث مال خود چنين تصرّفاتى نكند، مگر با اجازه ورثه.

صفحه ۳۶۶

صفحه ۳۶۷

وكالت

مسأله ۱۹۱۵ «وكالت»

آن است که انسان کاری که شرعاً می تواند در آن دخالت و تصرّف کند به دیگری واگذار نماید تا از طرف او انجام دهد، مثلاً کسی را وکیل کند که خانه او را بفروشد، یا همسری را برای او عقد کند و در صورتی که شرایط در آن جمع باشد صحیح است.

مسأله ۱۹۱۶ وکیل و موکّل هر دو باید عاقل و بالغ و رشید (کسی که اموال خود را بیهوده مصرف نکند) باشند و وکالت را از روی قصد و اختیار انجام دهند.

مسأله ۱۹۱۷ قرارداد وکالت را می توان به وسیله خواندن صیغه فارسی یا عربی یا هر زبان دیگر انجام داد، همچنین اگر عملاً به دیگری بفهماند که او را وکیل کرده و او هم عملاً بفهماند که قبول نموده است (مثلاً مال خود را برای فروختن به او بسپارد و او هم قبول کند) آن نیز صحیح است.

مسأله ۱۹۱۸ هرگاه انسان کسی را که در شهر دیگر است وکیل نماید و برای او وکالتنامه بفرستد و او قبول کند، وکالت صحیح است، هرچند وکالتنامه بعد از مدّتی بدست او برسد وکارهای وکیل بعد ازرسیدن وکالتنامه و قبول آن صحیح خواهد بود.

مسأله ۱۹۱۹ وکالت در کارهای حرام، یا در اموری که وکیل قدرت انجام آن را عقلاً یا شرعاً ندارد باطل است، مثلاً شخصی که در حال احرام است چون نباید صیغه عقد ازدواج را بخواند نمی تواند برای خواندن صیغه از طرف دیگری وکیل شود.

مسأله ۱۹۲۰ هرگاه انسان کسی را برای انجام تمام کارهای خودش یا قسمت معیّنی از کارها (مثلاً آنچه مربوط به اموال اوست) وکیل کند جایز است، ولی اگر

برای یکی از کارها بدون این که آن کار را معیّن نماید، وکیل کند صحیح نیست

صفحه۳۶۸

مسأله ۱۹۲۱ هرگاه کسی وکیل خود راعزل کند، بعد از رسیدن این خبر به او برکنار می شود، ولی اگر پیش از رسیدن این خبر به او کاری را انجام داده باشد صحیح است، امّا وکیل هرموقع بخواهد می تواند از وکالت کنار برود هرچند موکّل غایب باشد.

مسأله ۱۹۲۲ وکیل نمی تواند برای انجام کاری که به او واگذار شده دیگری را وکیل کند، مگر این که موکّل به او اجازه داده باشد که از طرف خودش یا از طرف او وکیل بگیرد، در این صورت می تواند هر طور که به او اجازه داده است عمل نماید.

مسأله ۱۹۲۳ هرگاه انسان با اجازه موکّل کسی را از طرف او وکیل نماید نمی تواند آن وکیل را عزل کند و اگر وکیل اوّل بمیرد یا از وکالت کناره گیری کند وکالت دومی باطل نمی شود، ولی اگر با اجازه موکّل کسی را از طرف خودش (از طرف وکیل) وکیل نماید هم موکّل می تواند او را عزل کند و هم وکیل اوّل و اگر وکیل اوّل بمیرد یا عزل شود وکالت دومی هم از بین می رود.

مسأله ۱۹۲۴ هرگاه چند نفر را برای انجام کاری وکیل کند و به آنها بگوید هر کدام از شما وکیل من هستید، در این صورت هر یک از آنان کار را انجام دهد صحیح است و چنانچه یکی از آنها بمیرد، وکالت دیگران باطل نمی شود و اگر بگوید همه باهم وکیل من هستید هیچ کدام به تنهایی نمی تواند کاری انجام دهد و اگر

یکی از آنان بمیرد وکالت دیگران هم باطل می شود.

مسأله ۱۹۲۵ هرگاه وکیل یا موکّل از دنیا برود یا دیوانه شود وکالت باطل می شود، هر چند دیوانه بعداً عاقل گردد، دیوانگی موقّت نیز بنابر احتیاط باعث باطل شدن وکالت است، ولی بی هوشی موقّت موجب باطل شدن وکالت نیست.

مسأله ۱۹۲۶ هرگاه کسی را برای انجام کاری وکیل کند و حقّی برای او قرار دهد باید بعد از انجام کار، آن را بپردازد.

مسأله ۱۹۲۷ اگر وکیل در نگهداری اموالی که در اختیار اوست کوتاهی کند، یا غیر از آن تصرفی که به او اجازه داده شده تصرّف دیگری بنماید و آن مال از بین برود یا ناقص شود، ضامن است، ولی اگر بعد از آن تصرّف، مال باقی باشد و در آن تصرّفاتی را که اجازه داده بکند آن تصرّف صحیح است.

صفحه ۳۶۹

جعاله

جعاله

مسأله ۱۹۲۸ جُعاله آن است که انسان قرار بگذارد که در مقابل کاری که برای او انجام می دهند مال معیّنی بدهد، مثلاً بگوید «هر کس گمشده مرا پیدا کند هزار تومان به او می دهم» به شخصی که این قرار را می گذارد «جاعل» و به شخصی که کار را انجام می دهد «عامل» می گویند و فرق میان «جعاله» و «اجیر کردن کسی برای انجام کاری» این است که در اجاره بعد از خواندن صیغه اجیر باید عمل را انجام دهد و کسی هم که او را اجیر کرده اجرت را به او بدهکار است، ولی در جعاله عامل می تواند مشغول کار نشود، یا در وسط کار از آن دست بکشد و نیز تا کار را انجام نداده جاعل بدهکار

نیست.

مسأله ۱۹۲۹ جعاله ممکن است با شخص غیر معیّن یا با شخص معیّن صورت گیرد مثلًا، بگوید: اگر طبیبی بیماری فرزندم را علاج کند، فلان مقدار خواهم داد; و یا به غوّاصی بگوید: اگر فلان جنس غرق شده مرا از دریا بیرون آوری، هزار تومان به تو می دهم در هر دو صورت صحیح است.

شرایط جعاله

مسأله ۱۹۳۰ جاعل باید بالغ و عاقل باشد و از روی اراده و اختیار قرارداد ببندد و شرعاً بتواند در مال خود تصرّف کند، بنابراین جعاله آدم سفیهی که مال خود را بیهوده مصرف می کند صحیح نیست.

صفحه ۳۷۰

مسأله ۱۹۳۱ کار مورد قرارداد باید حرام نباشد و نیز باید نتیجه عقلایی داشته باشد، بنابراین اگر بگوید هر کسی شراب بخورد، یا هر کس در شب به جای تاریکی برود فلان مبلغ را به او می دهم این جعاله صحیح نیست.

احکام جعاله

مسأله ۱۹۳۲ هرگاه مالی را معیّن کند و مثلاً بگوید هر کس اسب مرا پیدا کند این گندم را به او می دهم احتیاط آن است که مقدار و خصوصیّات آن را که در ارزش آن تأثیر دارد معیّن کند و اگرمال را معیّن نکند و مثلاً بگوید کسی که اسب مرا پیدا کند صد کیلوگندم به او می دهم باید خصوصیّات گندم را که در قیمت دخالت دارد معیّن نماید، ولی اگر جاعل مزد معیّنی را برای این کار قرار ندهد و بگوید هر کسی گمشده مرا پیدا کند پولی به او می دهم یا مژدگانی دریافت خواهد کرد جعاله باطل است و چنانچه کسی آن عمل را انجام دهد باید مزد او را به مقداری که کار او در نظرمردم ارزش دارد بدهد، مگر این که ظاهر گفتار جاعل این باشدکه مبلغ مورد نظر او کمتر از آن است، در این صورت باید همان را بدهد.

مسأله ۱۹۳۳ اگر عامل پیش از قرارداد آن کار را انجام داده باشد حقّی نسبت به مزد ندارد، همچنین اگر بعد از قرارداد کار را به قصد این که

پول نگیرد انجام دهد.

مسأله ۱۹۳۴ هرگاه کسی بگوید هر کس گمشده مرا پیدا کند نیمی از آن را به او می دهم، در صورتی که عامل از خصوصیّات و قیمت آن گمشده باخبر نباشد جعاله اشکال دارد.

مسأله ۱۹۳۵ «جاعل» و «عامل» می توانند قبل از شروع به کار، جعاله را فسخ کنند، بعد از شروع نیز می توانند جعاله را به هم بزنند، ولی اگر جاعل به هم زند باید مزد مقدار عملی را که انجام داده به او بدهد.

مسأله ۱۹۳۶ چنان که گفتیم عامل می تواند عمل را ناتمام بگذارد، ولی اگر ناتمام گذاردن عمل سبب ضرر و زیان جاعل شود باید آن را تمام کند و در صورتی که تمام نکند ضامن است، مثلاً اگر به طبیب بگوید اگر چشم مرا عمل کنی فلان مقدار به تو می دهم و او جراحی را شروع کند، چنانچه ناتمام گذاردن آن باعث معیوب شدن چشم گردد حقّی بر جاعل ندارد و ضامن ضرر و زیان او نیز هست.

صفحه ۳۷۱

مسأله ۱۹۳۷ هرگاه عامل کاری را که تا تمام نشود فایده ندارد نیمه کاره رها کند، مثلاً مقداری دنبال گمشده بگردد و بعد رها کند هیچ گونه حقّی بر جاعل ندارد، همچنین اگر انجام دادن قسمتی از کار مفید باشد (مثل این که قسمتی از لباس را بدوزد) در صورتی که مزد را برای اتمام کار قرار داده باز هیچ گونه حقّی ندارد، ولی اگر مقصودش این باشد که هر مقدار عمل کند به همان مقدار مزد دریافت نماید باید مزد مقداری را که انجام داده به خیّاط بدهد.

صفحه ۳۷۲

صفحه ۳۷۳

قرض

قرض

مسأله ۱۹۳۸ قرض دادن از کارهای بسیار مستحبّ است

و در آیات قرآن مجید و اخبار معصومین(علیهم السلام) درباره آن زیاد سفارش شده، از پیغمبراکرم(صلی الله علیه وآله) روایت شده که «هرکس به برادر مسلمان خود قرض دهد مال او زیاد می شود و ملائکه بر او رحمت می فرستند و اگر با بدهکار خود مدارا کند بدون حساب و به سرعت از صراط می گذرد و کسی که برادر مسلمانش از او قرض بخواهد و ندهد بهشت بر او حرام می شود» و نیز در روایتی آمده است که «ثواب صدقه ده برابر است و ثواب قرض هیجده برابر!»

شرایط قرض

مسأله ۱۹۳۹ قرارداد قرض را می توان با صیغه لفظی انجام داد و نیز با عمل، به این گونه که چیزی را به نیّت قرض به کسی بدهد و او هم به همین نیّت بگیرد، در هر دو صورت صحیح است.

مسأله ۱۹۴۰ در قرض باید «مقدار» و «مدّت» و جنس روشن باشد و نیز «قرض دهنده» و «گیرنده» هر دو بالغ و عاقل باشند و سفیه و ممنوع از تصرّف در اموال خود نباشند و این کار را از روی اراده و قصد انجام دهند، نه اجبار و اکراه یا شوخی.

احکام قرض

مسأله ۱۹۴۱ اگر در قرارداد قرض برای پرداخت آن مدّتی قرار دهند طلبکار پیش از رسیدن آن مدّت نمی تواند طلب خود را بخواهد، ولی اگر مدّت نداشته باشد هر وقت بخواهد می تواند طلب خود را مطالبه کند.

مسأله ۱۹۴۲ در صورتی که قرض مدّت دار باشد و بدهکار بخواهد قبل از رسیدن مدّت بدهی خود را بپردازد، طلبکار مجبور به قبول آن نیست، ولی اگر تعیین مدّت فقط برای همراهی با بدهکار باشد چنانچه پیش از وقت بدهی را بدهد طلبکار باید قبول کند.

مسأله ۱۹۴۳ هرگاه طلبکار طلب خود را در موقعی که حق دارد مطالبه کند بدهکار باید فوراً آن را بپردازد، و تأخیر آن گناه است، ولی اگر بدهکار غیر از خانه ای که در آن نشسته و اثاث و لوازم منزل و چیزهای دیگری که به آن احتیاج دارد چیزی نداشته باشد، طلبکار باید صبر کند و نمی تواند او را مجبور کند که چیزهای مورد احتیاجش را بفروشد، امّا بدهکار باید برای پرداخت بدهی خود تلاش کند و از

طریق کسب و کار یا راههای مشروع دیگر چیزی به دست آورده و بدهی خود را بپردازد.

مسأله ۱۹۴۴ کسی که دسترسی به طلبکار خود ندارد، چنانچه امید نداشته باشد او را پیدا کند، احتیاط واجب آن است که مقدار طلب او را با اجازه حاکم شرع به فقیر دهد، خواه آن فقیر غیر سیّد باشد یا سید.

مسأله ۱۹۴۵ اگر مال میّت بیش از مخارج واجب کفن و دفن و بدهی او نباشد باید مال او را در همین راه مصرف کرد و به وارث چیزی نمی رسد.

مسأله ۱۹۴۶ هرگاه کسی مقداری پول طلا و نقره رایج یا غیر آن را قرض کند و بعداً ارزش آن کم شود، یا چند برابر گردد، باید همان مقدار را که گرفته پس بدهد، خواه قیمت آن کم شده باشد یا زیاد.

مسأله ۱۹۴۷ اگر مدّت فرا رسد و چیزی را که قرض کرده عیناً موجود باشد و طلبکار همان را مطالبه کند، لازم نیست آن را به او بدهد، هر چند احتیاط مستحب دادن همان مال است.

مسأله ۱۹۴۸ هرگاه قرض دهنده شرط کند که زیادتر از مقداری که داده بگیرد، ربا و حرام است، خواه جنسی باشد که با وزن و پیمانه خرید و فروش می شود یا با عدد، بلکه اگر قرار بگذارد که بدهکار عملی برای او انجام دهد یا جنس دیگری اضافه کند، مثلاً شرط کند علاوه بر پولی که قرض کرده مقداری گندم هم به او بدهد، یا این که مقداری طلای نساخته را قرض دهد و شرط کند که همان مقدار را ساخته پس بگیرد، همه اینها ربا و حرام است، ولی مانعی ندارد

خود بدهکار بدون این که شرطی در کار باشد مقداری اضافه کند بلکه این کار مستحبّ است.

مسأله ۱۹۴۹ ربا دادن مثل ربا گرفتن حرام است و کسی که قرض ربایی گرفته مالک آن نمی شود و تصرّف در آن جایز نیست، ولی هرگاه طوری باشد که اگر قرار ربا را هم نداده بود صاحب پول راضی بود که گیرنده قرض در آن تصرّف کند در این صورت قرض گیرنده می تواند در آن تصرّف نماید.

مسأله ۱۹۵۰ هرگاه گندم یا بذر دیگری را بطور قرض ربایی بگیرد و با آن زراعت کند حاصلی که از آن بدست می آید مال قرض دهنده است نه قرض گیرنده.

مسأله ۱۹۵۱ هرگاه لباسی را بخرد و بعداً با پولی که از راه قرض ربایی به دست آورده، یا از پول حلالی که مخلوط به ربا است، به صاحب لباس بدهد، چنانچه موقع خرید قصدش این بوده که از چنین پولی آن را بپردازد پوشیدن آن لباس و نماز خواندن با آن اشکال دارد و اگر موقع خرید قصدش این نبوده بعداً این قصد برای او پیدا شده، اشکال ندارد، ولی ذمّه او با مال حرام ادا نمی شود.

مسأله ۱۹۵۲ انسان می تواند مقداری پول را به کسی بدهد که در شهر دیگر از کسی که طرف اوست کمتر بگیرد و این را صرف برات گویند و به این می ماند که از قسمتی

از طلب خود صرف نظر کرده است ولی اگر مقداری پول بدهد که بعد از مدّتی در شهر دیگر زیادتر بگیرد مثلاً هزارتومان بدهد و در شهر دیگر یک هزار و صد تومان بگیرد ربا و حرام است.

مسأله

۱۹۵۳ هرگاه بـدهکار از دنیا برود تمام بـدهیهای او (هر چند مدّت آن نرسـیده باشد) باید پرداخت شود و طلبکاران می توانند آن را مطالبه نمایند.

صفحه ۳۷۷

حواله

احکام حواله

مسأله ۱۹۵۴ هرگاه بـدهکار، طلبکار خود را حواله بدهـد که طلبش را از شـخص دیگری بگیرد و طلبکار قبول کنـد، بدهی بر ذمّه آن شخص می شود و بدهکار از بدهی خلاص می شود.

مسأله ۱۹۵۵ حواله دهنـده و طلبکار و کسـی که سـر او حواله داده شـده هر سه بایـد بالغ و عاقل باشـند و کسـی آنها را مجبور نکرده باشـد، و سـفیه و ممنـوع از تصـرّف در اموالشـان نباشـند، ولی حـواله دادن شـخص ممنوع التّصرّف سـر کسـی که به او بدهکار نیست اشکال ندارد.

مسأله ۱۹۵۶ هرگاه سر کسـی حواله بدهند که بدهکار است لازم است قبول کند، ولی اگر سـر کسی حواله دهند که بدهکار نمی باشـد لازم نیست قبول کنـد و در صورتی حواله صـحیح است که او قبول کنـد، همچنین اگر انسان بخواهـد به کسـی که طلبکار است جنس دیگری را حواله دهـد مثلاً یکصـد کیلوگنـدم طلبکار است به او حواله دهـد یکصد کیلو جو در عوض آن بگیرد، در صورتی صحیح است که طلبکار این حواله را قبول کند.

مسأله ۱۹۵۷ حواله در صورتی صـحیح است که انسان بـدهکار باشد، پس اگر به کسـی بگوید قرضـهایی را که از تو بعداً می گیرم از همین حالا حواله می کنم صحیح نیست.

صفحه ۳۷۸

مسأله ۱۹۵۸ حواله دهنده و طلبکار باید مقدار حواله و جنس آن را بدانند و اگر ندانند حواله باطل است، پس اگر بگوید یکی از دو طلبی که داری از فلان کس بگیر، درست نیست.

مسأله ۱۹۵۹

اگر بـدهی واقعا معیّن باشـد، ولی طلبکار و بـدهکار در موقع حواله دادن مقدار یا جنس آن را نداند حواله صـحیح است، مثلاً اگر طلب کسـی را در دفتر نوشـته باشـد و پیش از دیـدن دفتر حواله بدهد بعد دفتر را ببیند و به طلبکار مقدار طلبش را بگوید حواله صحیح است، به شرط این که حدود بدهی معلوم باشد.

مسأله ۱۹۶۰ طلبکار می تواند حواله را قبول نکند خواه کسـی که حواله سـر او داده شده غنی باشد یا فقیر، خوش حساب باشد یا بد حساب.

مسأله ۱۹۶۱ هرگاه سـر کسـی حواله دهنـد که بدهکار نیست او پیش از پرداختن حواله نمی تواند مقدار آن را از حواله دهنده بگیرد و اگر طلبکار به کمتر از آن مقدار راضی شود فقط همان مقدار را می تواند از حواله دهنده بگیرد.

مسأله ۱۹۶۲ هیـچ یـک از حـواله دهنـده و حواله گیرنـده نمی تواننـد قرارداد حواله را به هم بزننـد، مگراین که هر دو راضـی باشـند، ولی اگر کسـی که سـر او حواله داده انـد در همان وقت حواله دادن فقیر باشد و طلبکار نداند می تواند حواله را به هم بزند، امّا اگر بعداً فقیر شده یا این که از اوّل فقیر بوده و طلبکار می دانسته است حقّ فسخ ندارد.

مسأله ۱۹۶۳ اگر بـدهکار و طلبکار و کسـی که به او حواله داده شـده یا یکی از آنان برای خود حقّ فسـخ قرار دهد مطابق آن می تواند حواله را به هم بزند.

صفحه ۳۷۹

رهن

رهن

مسأله ۱۹۶۴ «رهن» یا «گرو گـذاردن» آن است که بدهکار با طلبکار قراردادمی بندد که مقداری از مال خود را نزد او بگذارد که اگر

طلب او را بموقع ندهد بتواند طلبش را از آن مال بردارد.

مسأله ۱۹۶۵ رهن را می توان با صیغه لفظی خواند، مثلاً بگوید: این مال را در برابر آن طلب نزد تو گرو گذاردم او هم بگوید: «قبول کردم» و یا اینکه عملاً ـ انجام دهند، یعنی بدهکار مال خود را به قصد گرو به طلبکار بدهد و او هم به همین قصد، بگیرد.

شرایط و احکام رهن

مسأله ۱۹۶۶ «گروگذار» و «کسی که مال را گرو می گیرد» باید بالغ و عاقل باشند و کسی آنها را مجبور نکرده باشد و نیز باید سفیه نباشند همچنین حاکم شرع او را به خاطر ورشکستگی از تصرّف در اموالش جلوگیری نکرده باشد.

مسأله ۱۹۶۷ انسان مالی را می تواند رهن بگذارد که شرعاً بتواند در آن تصرّف کند و اگر مال شخص دیگری را رهن بگذارد صحیح نیست، مگر این که صاحب مال اجازه دهد و اگر صاحب مال به طلبکار بگوید: «من این مال را در مقابل بدهی فلان کس رهن گذاردم» و او «قبول کند» صحیح است.

مسأله ۱۹۶۸ چیزی را که گرو می گذارند باید خرید و فروش آن صحیح باشد، پس شراب و آلات قمار و مانند آن را نمی توان گرو گذارد.

مسأله ۱۹۶۹ منافع چیزی را که گرو می گذارند مانند شیر حیوان و میوه درخت، مال صاحب مال است.

صفحه ۳۸۰

مسأله ۱۹۷۰ احتیاط واجب آن است که گرو بدون تحویل دادن به طلبکار صورت نمی گیرد، ولی اگر گرو گذاری به این حاصل شود که مثلاً ـ خانه را طبق سند محضری گرو بگذارند و سند را به طلبکار بدهند بطوری که در صورت لزوم بتواند طلب خود را از

فروش آن بردارد مانعی ندارد، هر چند بدهکار در آن خانه ساکن باشد.

مسأله ۱۹۷۱ هرگونه تصرّفی که با گرو گذاردن مخالف باشد جایز نیست، بنابراین طلبکار و بدهکار هیچ کدام نمی تواند مالی را که گرو گذاشته شده بدون اذن دیگری ملک کسی کند، مثلاً آن را ببخشد، یا بفروشد، ولی اگر یکی از آنان آن را ببخشد یا بفروشد بعد دیگری اجازه دهد اشکال ندارد و احتیاط آن است که هیچ کدام بدون اجازه دیگری تصرّفهای دیگر هر چند مزاحم رهن نباشد نکنند.

مسأله ۱۹۷۲ اگر طلبکار چیزی را که گرو برداشته با اجازه بدهکار بفروشد رهن باطل می شود و پول آن رهن نیست، مگر این که اجازه فروش با این شرط باشد که پول آن به جای آن گرو باشد.

مسأله ۱۹۷۳ هرگاه بدهکار سر موعد با مطالبه طلبکار بدهی خود را ندهد، طلبکار می تواند مالی را که گرو برداشته بفروشد و طلب خود را بردارد و بقیّه را به بدهکار بدهد و چنانچه دسترسی به حاکم شرع دارد احتیاط واجب آن است که برای این کار از او اجازه بگیرد.

مسأله ۱۹۷۴ هرگاه بدهکار گروگانی نپرداخته و غیر از خانه مسکونی اش و وسایل ضروری خانه مال دیگری نداشته باشد، طلبکار نمی تواند طلب خود را از او بخواهد، بلکه باید مهلت بدهد، ولی اگر مالی را که گرو گذاشته، خانه و اثاث ضروری خانه نباشد طلبکار می تواند آن را بفروشد و طلب خود را بردارد.

مسأله ۱۹۷۵ در میان بعضی از مردم معمول است که وامی به صاحب خانه می دهند و خانه او را گرو برمی دارند به شرط این که

قیمت کمتری جهت مـال الاجاره بپردازنـد، یا اصـلاً مال الاجاره ای ندهنـد و آن را خانه رهنی می گوینـد این کار ربا و حرام است، راه صـحیح آن است که اوّل صاحب خانه، خانه را به او بمبلغی اجاره دهد ولو مقدار کمی باشد و در ضمن اجاره شرط نماید که باید فلان مقدار وام به او بدهد و خانه را در مقابل آن گرو بگذارد، در این صورت ربا نیست و حلال است.

صفحه ۳۸۱

ضمانت

اشاره

مسأله ۱۹۷۶ هر گاه انسان بخواهد ضامن شود که بدهی کسی را بدهد می تواند صیغه لفظی به زبان فارسی یا عربی یا هر زبان دیگر بخوانـد و مثلاًـ بگویـد: «من ضامنم طلب فلان کس را بـدهم» و طلبکار هم بگویـد: «قبول کردم» و نیز می توانـد قرارداد ضمـانت را به و سـیله امضـا کردن ضـمانت نامه، یا هر کار دیگر که این مطلب را به طلبکار بفهمانـد و او هم عملاً قبول کنـد، انجام دهد.

مسأله ۱۹۷۷ بعـد از ضامن شـدن بـدهی بدهکار به ذمّه ضامن منتقل می گردد و ذمّه بدهکار پاک می شود و اگر ضـمانت به خـواهش بـدهکار صـورت گرفته باشـد هر وقت ضـامن بـدهی را داد می توانـد آن را از بـدهکار سـابق بگیرد، نوع دیگری از ضمـان نیز وجـود دارد که شخصـی، ضـامن دیگری می شـود، به این منظور که اگر بـدهکار در دادن بـدهی کوتـاهی کرد، یا نتوانست آن را بپردازد، طلبکار طلب خود را از ضامن بگیرد، این نوع ضمان نیز صحیح است و غالب ضمانتهایی که در بانکها یا در برابر وامها می گیرند از این قبیل است (اوّلی را نقل ذمّه می گویند

و دومی را ضمّ ذمّه به ذمّه و هر دو صحیح است).

شرایط و احکام ضمانت

مسأله ۱۹۷۸ «ضامن» و «طلبکار» باید بالغ و عاقل باشند، و کسی آنها را مجبور نکرده باشد، ونیز سفیه نباشند و طلبکاری که حاکم شرع به واسطه ورشکستگی او را از تصرّف در اموالش جلوگیری کرده نمی تواند ضامن بگیرد (یعنی بدهی خود را به ذمّه دیگری منتقل کند).

مسأله ۱۹۷۹ کسی که انسان ضامن بدهی او می شود، باید بدهکار باشد بنابراین اگر کسی بخواهد از دیگری وام بگیرد تا وقتی نگرفته کسی نمی تواند ضامن او بشود ولی اشکالی ندارد که مثلاً بگوید فلان کارمند یا کارگر را استخدام کن اگر خرابی یا خیانتی به بار آورد من ضامنم، این ضمانت نیز معتبر است.

مسأله ۱۹۸۰ در ضمانت باید «طلبکار» و «بدهکار» و «جنس بدهی» معیّن باشد، بنابراین اگر دو نفر از کسی طلبکار باشند و انسان بگوید من در برابر یکی از آن دو ضامن هستم، فایده ای ندارد، همچنین اگر دو نفر به کسی بدهکار باشند و کسی بگوید من ضامنم که بدهی یکی از آن دو نفر را بدهم، چون معیّن نکرده باطل است و نیز اگر کسی از دیگری یکصد کیلو گندم و یکصد تومان پول طلبکار باشد و کسی بگوید من ضامن یکی از دو طلب هستم و معیّن نکند صحیح نیست.

مسأله ۱۹۸۱ هرگاه طلبکار، طلب خود را به ضامن ببخشد، ضامن نمی تواند از بدهکار چیزی بگیرد و اگر مقداری از آن را ببخشد آن مقدار رانمی تواندمطالبه نماید.

مسأله ۱۹۸۲ شخص ضامن نمی تواند ضمانت خود را بدون رضایت طلبکار فسخ کند، ولی اگر ضامن یا طلبکار

در قرار داد خود شرط کنند که هر وقت بخواهند می توانند فسخ کنند مانعی ندارد.

مسأله ۱۹۸۳ هرگاه ضامن در موقع ضـمانت توانایی پرداختن بدهی را داشـته باشد طلبکار نمی تواند ضمانت او را فسخ کند و طلب خـود را از بـدهکار اوّل مطـالبه نمایـد، همچنین اگر ضـامن در آن موقع فقیر باشـد ولی طلبکـار این مطلب را بدانـد و به ضامن شـدن او راضـی شود حقّ فسـخ نـدارد، امّا اگر ضامن از همان اوّل فقیر باشـد و طلبکار هم ندانـد و بعـد متوجّه شود می تواند ضامن بودن او را فسخ کند.

مسأله ۱۹۸۴ هرگاه کسـی بـدون اجازه بـدهکار ضامن او شود که بـدهی او را بدهـد حق ندارد چیزی از او بگیرد، ولی اگر با اجازه او باشد می تواند بعد از پرداخت بدهی به طلبکار، از بدهکار بگیرد.

صفحه۳۸۳

کفالت

کفالت

مسأله ۱۹۸۵ هرگاه کسـی بر دیگری حقّی داشـته باشد (مثلاً طلبی یا قصاصی یا دیه ای یا حقّ دیگری) یا ادّعای حقّی کند که دعوی او قابل قبول باشد چنانچه انسان ضامن شود که صاحب حق یا مدّعی، شـخص متّهم را رها کند و هر وقت او را خواست به دست او بسپارد این قرار داد را «کفالت» و به کسی که ضامن این کار می شود «کفیل» گویند.

مسأله ۱۹۸۶ کفالت را می توان با صـیغه لفظی ادا کرد، مثلاً کفیل به طلبکار بگویـد من ضامنم هر وقت بدهکار را بخواهی به دست تو دهم و طلبکار هم قبول نمایـد، یا کاری انجام دهنـد که معنی این صـیغه لفظی را برسانـد خواه از طریق امضاء سـندی باشد یا غیر آن، کفالت صحیح است.

شرایط کفالت و کفیل

مسأله ۱۹۸۷ در کفالت رضایت کسی که حق بر عهده اوست لازم نیست، بنابراین رضایت بدهکار شرط نمی باشد.

مسأله ۱۹۸۸ کفیل باید بالغ و عاقل باشد و او را در کفالت مجبور نکرده باشند و بتواند کسی را که کفیل او شده بموقع حاضر نماید.

مسأله ۱۹۸۹ چند چیز کفالت را به هم می زند: ۱ طلب طلبکار داده شود.

۲ طلبکار از طلب خود بگذرد. ۳ بدهکار بمیرد. ۴ بدهکار یا شخصی را که متّهم

است به دست طلبکار یا مدّعی بدهند. ۵ طلبکار حقّ خود را از کفیل ساقط کند. ۶ کفیل بمیرد. ۷ صاحب حق طلب خود را به وسیله حواله یا طور دیگر به شخص دیگری واگذار کند.

مسأله ۱۹۹۰ هرگاه کسی به زور بدهکاری را از دست طلبکار رها کند، چنانچه طلبکار توانایی دسترسی به او را نداشته باشد واجب است

او را به دست طلبکار برساند یا دین او را ادا نماید و اگر شخص یا اشخاصی قاتلی را از دست صاحبان خون بگیرند و فراری دهند حاکم شرع می تواند آن شخص یا اشخاص را زندانی کند تا قاتل را به وسیله کسان خود تحویل دهند و اگر تحویل قاتل ممکن نشود باید دیه شخص مقتول را بپردازند.

مسأله ۱۹۹۱ هرگاه کفالت به اجازه شخص مدیون باشد و کفیل ناچار شود طلب طلبکار را بدهد، حق دارد آن را از بدهکار بگیرد، ولی اگر به اجازه او نبوده حق ندارد.

صفحه ۳۸۵

امانت (ودیعه)

امانت (ودیعه)

مسأله ۱۹۹۲ «ودیعه» آن است که انسان مال خود را به دیگری به عنوان امانت و به منظور حفظ و نگهداری بسپارد هر گاه این مطلب را با صیغه لفظی بگوید، یا بدون این که صیغه ای بخواند به شخص امانتدار بفهماند که مال را برای نگهداری به او می دهد و او هم به همین قصد بگیرد، باید به احکام ودیعه و امانت که بعداً گفته می شود عمل نماید.

مسأله ۱۹۹۳ خیانت در امانت حرام است و از گناهان کبیره است و اگر کسی امانتی را بپذیرد باید در نگهداری آن کوتاهی نکند و هر وقت صاحب امانت از او بخواهد به او بدهد، خواه صاحب امانت مسلمان باشد یا غیر مسلمان.

شرایط و احکام امانت

مسأله ۱۹۹۴ امانتدار و کسی که مال را امانت می گذارد هر دو باید «بالغ» و «عاقل» باشند، بنابراین اگر بچّه نابالغ یا دیوانه مالی را نزد کسی امانت بگذارد صحیح نیست، همچنین نمی توان مالی را نزد بچّه نابالغ یا دیوانه امانت گذارد، ولی اگر ممیّز باشد و ولیّ او اجازه دهد می تواند امانت را قبول کند.

مسأله ۱۹۹۵ هرگاه از بچّه یا دیوانه چیزی را بطور امانت قبول کند اگر آن چیز مال خود آن بچّه یا دیوانه است باید به ولیّ او برساند و نمی تواند به خود او بازگرداند و اگر مال شخص دیگری است باید به صاحبش بدهد و در هر حال اگر آن مال تلف شود باید عوض آن را بدهد، ولی اگر کسی مالی را دست بچّه یا دیوانه ای ببیند که ممکن است از بین برود و آن را بگیرد و در نگهداری آن

کوتاهی نکند ضامن نیست.

مسأله ۱۹۹۶ کسی که توانایی نگهداری امانت را ندارد نباید آن را قبول کند، ولی اگر صاحب مال در نگهداری آن عاجزتر باشد و کسی هم که بهتر حفظ کند وجود نداشته باشد، قبول کردن آن مانعی ندارد.

مسأله ۱۹۹۷ هرگاه انسان به صاحب مال بفهماند که برای نگهداری مال او حاضر نیست، چنانچه او مال را بگذارد و برود و این شخص مال را بر ندارد و آن مال تلف شود، کسی که امانت را قبول نکرده ضامن نیست، ولی بهتر آن است که اگر می تواند آن را نگهداری کند.

مسأله ۱۹۹۸ کسی که چیزی را امانت می گذارد هر وقت بخواهد می تواند آن را پس بگیرد و کسی هم که امانتی قبول کرده هر وقت بخواهد می تواند آن را به صاحبش بازگرداند.

مسأله ۱۹۹۹ هرگاه انسان از نگهداری امانت منصرف شود و ودیعه را فسخ کند باید هرچه زودتر مال را به صاحب آن یا وکیل یا ولیّ او برساند، یا به آنها خبر دهد که مالشان را ببرند و اگر بدون عذر مال را به آنها نرساند و خبر هم ندهد چنانچه تلف شود باید عوض آن را بدهد.

مسأله ۲۰۰۰ هرگاه کسی امانتی را قبول کند اگر جای مناسبی برای حفظ آن ندارد باید تهیّه نماید و طوری آن را نگهداری کند که مردم بگویند در حفظ امانت کوتاهی نکرده است در غیر این صورت اگر تلف شود ضامن است.

مسأله ۲۰۰۱ کسی که امانت را قبول نموده اگر در نگهداری آن کوتاهی نکرده باشد و زیاده روی هم ننماید و اتّفاقاً آن مال تلف شود ضامن نیست، ولی اگر

به اختیـار خودش آن را در جـایی بگـذارد که گمان می رود ظالمی بفهمـد و آن را ببرد، چنانچه تلف شود ضامن است، مگر این که جایی بهتر از آن نداشته باشد و نتواند مال را به صاحبش یا کسی که بهتر حفظ می کند برساند.

مسأله ۲۰۰۲ هرگاه صاحب مال محلّی را برای نگهـداری مال خود معیّن کنـد و به امانتدار بگوید که باید آن را در اینجا حفظ کنی و به جـای دیگر نبری، امانتـدار حق نـدارد آن را به جـای دیگر ببرد، مگر آن که احتمـال دهـد در آنجا از بین می رود و بدانـد چون آنجا در نظر صاحب مال برای حفظ بهتر بوده است گفته است بیرون نبر، ولی اگر نداند به چه جهت این سـخن را گفته باید به جای دیگر نبرد و اگر ببرد و تلف شود احتیاط واجب آن است که عوض آن را بدهد.

مسأله ۲۰۰۳ اگر صاحب مال جایی را برای نگهـداری مال معیّن کنـد، ولی به امانتـدار نگویـد آن را به جای دیگر نبر، چنانچه امانتـدار احتمـال دهـد که در آنجـا از بین می رود بایـد آن را به جای دیگری که محفوظ تر است ببرد و چنانچه مال در جای اوّل بماند و تلف شود ضامن است.

مسأله ۲۰۰۴ هرگاه صاحب مال دیوانه شود امانتدار باید امانت را فوراً به ولیّ او برساند، یا به او خبر دهد که مال را ببرد و اگر بدون عذر شرعی این کار را نکند و مال تلف شود ضامن است، مگر این که ولیّ او اجازه دهد امانت به حال خود بماند.

مسأله ۲۰۰۵ هرگاه صاحب مال بمیرد امانتدار باید

مال را به وارث او برسانـد، یا به او خبر دهـد که آن را ببرد و چنانچه در این کار کوتاهی کنـد ضامن است، ولی اگر برای آن که می خواهد وارث را بشناسد، یا بداند میّت وارث دیگری هم دارد یا نه، مال را ندهد و مال تلف شود ضامن نیست.

مسأله ۲۰۰۶ اگر صاحب مال بمیرد و چنـد وارث داشـته باشـد، امانتـدار باید مال را به همه ورثه بسپارد، یا به کسـی که وکیل همه آنان باشد بنابراین، اگر تمام مال را فقط به یکی از ورثه بدون اجازه دیگران بدهد ضامن سهم دیگران است.

مسأله ۲۰۰۷ هرگاه امانتـدار بمیرد، یا دیوانه شود، وارث یا ولیّ او بایـد هر چه زودتر به صاحب مال اطّلاع دهد، یا امانت را به او برساند.

مسأله ۲۰۰۸ هرگـاه امانتـدار نشـانه هـای مرگ را در خود ببینـد چنـانچه ممکن است بایـد امـانت را به صاحب آن یا وکیل او برسانـد و اگر ممکن نیست احتیاط آن است به حاکم شـرع دهـد و اگر دسترسـی نـدارد بایـد وصـیّت کند و شاهد بگیرد و به وصی و شاهد اسم صاحب مال و جنس و خصوصیّات و محلّ آن را بگوید.

صفحه۳۸۸

صفحه۳۸۹

عاریه

عاریه

مسأله ۲۰۰۹ هرگاه انسان مال خود را در اختیار دیگری بگذارد که از آن اسـتفاده کند، و چیزی هم از او نگیرد، آن را «عاریه» گویند.

مسأله ۲۰۱۰ «عـاریه» را به دو صورت می توان انجام داد نخست این که برای آن صـیغه فارسـی یا عربی بخوانـد، مثلاً بگویـد: «من این مال را به تو عاریه می دهم» و او هم قبول کند؛ دیگر این که بدون خواندن صیغه، مال مورد نظر را

به قصد عاریه در اختیار دیگری بگذارد، او هم به آن قصد بگیرد.

احکام عاریه

مسأله ۲۰۱۱ عـاریه دادن چیز غصبی و چیزی که مال انسان است ولی منفعت آن به دیگری واگـذار شـده صـحیح نیست، مگر اینکه صاحب حق راضـی شود و اجازه دهـد مسأله ۲۰۱۲ چیزی را که منفعتش مـال انسـان است، مثلاًـ آن را اجاره کرده، می توان عاریه داد، به شرط این که حقّ واگذاری به دیگری داشته باشد.

مسأله ۲۰۱۳ دیوانه و بچّه نابالغ نمی تواننـد مال خود را عاریه دهنـد امّا اگر ولی اجازه دهـد و این کار به نفع آنها باشـد مانعی ندارد.

مسأله ۲۰۱۴ هرگـاه چیزی را کـه به عـاریت گرفته تلـف شـود ضـامن نیست، مگر این که در حفـظ آن کوتـاهی کرده باشـد. همچنین اگر عاریه دهنـده شـرط ضـمان کرده باشـد، یا چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره یا زینت آلات ساخته شـده از آنها باشد، در این دو

صورت نیز اگر تلف شود باید عوض آن را بدهد.

صفحه ۳۹۰

مسأله ۲۰۱۵ هرگاه عاریه دهنـده بمیرد باید چیزی را که عاریه شده به ورثه او بدهند و اگر عاریه دهنده دیوانه شود باید آن را به ولیّ او داد.

مسأله ۲۰۱۶ کسـی که چیزی را عاریه داده هر وقت بخواهـد می تواند آن را پس بگیرد، عاریه گیرنده نیز می تواند آن را پس دهد.

مسأله ۲۰۱۷ جایز نیست چیزی که فایده حلال و حرام هر دو دارد به قصد فایده حرام عاریه بدهند.

مسأله ۲۰۱۸ عاریه دادن گوسـفند برای اسـتفاده از شـیر و پشم آن و عاریه دادن حیوانات دیگر برای منافع مشـروع آنها صحیح است.

مسأله ۲۰۱۹ هرگاه ظرف نجسی را برای استعمال

خوردن و آشامیدن عاریه دهد، احتیاط واجب آن است که نجس بودن آن را به کسی که عاریه می دهد بگوید، همچنین اگر لباسی را برای نماز عاریه دهد.

مسأله ۲۰۲۰ هرگاه چیزی را که عاریه کرده با اجازه صاحب آن به دیگری عاریه دهد، چنانچه عاریه کننده اوّل بمیرد یا دیوانه شود و صاحب اصلی زنده باشد عاریه دوم باطل نمی شود.

مسأله ۲۰۲۱ هرگاه بعداً معلوم شود چیزی را که عاریه کرده غصبی است باید آن را به صاحبش برساند و اگر صاحبش را نمی شناسد مطابق دستور مجهول المالك عمل کند و در هر حال نمی تواند آن را به عاریه دهنده بازگرداند.

مسأله ۲۰۲۲ اگر مال غصبی را با اطّلاع از غصب بودن عاریه کند و در دست او از بین برود، مالك می تواند عوض مال را از او بگیرد و اگر به او دسترسی پیدا نکند از کسی که مال را غصب کرده مطالبه کند و همچنین عوض استفاده هایی را که عاریه کننده برده باید بدهد و در صورتی که نمی دانسته است آن مال غصبی است اگر مالك خسارت مال یا منافع آن را بگیرد او می تواند آنچه را به مالك داده از عاریه دهنده غاصب بگیرد، البته این در صورتی است که عاریه دهنده شرط ضمان نکرده باشد و چیز عاریت شده از جنس طلا و نقره نباشد.

صفحه ۳۹۱

ازدواج و زناشوئی

ازدواج و زناشوئی

مسأله ۲۰۲۳ ازدواج از مستحبّات است و اگر کسی بترسد که با ترک ازدواج در حرام بیفتد ازدواج بر او واجب است.

مسأله ۲۰۲۴ به واسطه عقد ازدواج زن و مرد به هم حلال می شوند و آن بر دو قسم

است: ازدواج دائم که همیشگی است و زنی را که به این عقد در می آید «دائمه» گویند و ازدواج موقّت که برای مدّت معیّنی عقد زناشوئی می بندند، خواه این مدّت کوتاه باشد یا طولانی و آن را «متعه» و «صیغه» نیز می نامند.

مسأله ۲۰۲۵ در عقد ازدواج خواه دائم باشد یا موقّت، خواندن صیغه لازم است و رضایت طرفین به تنهایی کافی نیست و صیغه عقد را طرفین یا وکیل آنها می توانند بخوانند.

مسأله ۲۰۲۶ وکالت مرد از طرف زن، یا زن از طرف مرد، برای خواندن صیغه مانعی ندارد.

مسأله ۲۰۲۷ هرگاه زن و مردی به کسی وکالت داده اند صیغه عقد آنها را بخواند تا یقین نکنند که وکیل صیغه را خوانده بر یکدیگر حلال نمی شوند، ولی اگر وکیل مورد اعتماد باشد و بگوید خوانده ام کافی است.

مسأله ۲۰۲۸ هرگاه زن، کسی را وکیل کند که او را مثلاً برای ده روز یا دو ماه به عقد مردی درآورد و ابتدای آن را معیّن نکند باید آغاز آن را از روز و ساعتی که عقد می کند قرار دهد.

مسأله ۲۰۲۹ احتیاط مستحب آن است که یک نفر از سوی دو همسر صیغه عقد نخواند، یعنی دو طرف عقد دو نفر باشند و نیز احتیاط مستحب این است که انسان نمی تواند از طرف زن وکیل شود تا او را برای خود بطور دائم و یا موقّت عقد کند.

دستور خواندن صیغه عقد دائم

مسأله ۲۰۳۰ برای خواندن صیغه عقد دائم کافی است که زن بگوید: «زَوَّجْتُکَ نَفْسِی عَلَی الصَّداقِ الْمَعْلُومِ» (یعنی خود را به همسری تو درآوردم به مهری که معیّن شده) و مرد هم بعد

از آن بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْویجَ» (یعنی قبول کردم این ازدواج را) و اگر دیگری را برای این کار وکیل کنند کافی است که وکیل زن بگوید: «زَوَّجْتُ مُوَکِّلَتی مُوَکِّلَکَ عَلَی الصَّداقِ الْمَعْلُوم» (موکّله خودم را به همسری موّکل تو با مهر معلوم درآوردم) وکیل مرد نیز بگوید: «قَبِلْتُ لِمُوَکِّلی هَکَذا» (من نیز همین گونه از طرف موکّل خودم قبول کردم).

دستور خواندن صیغه عقد موقت

مسأله ۲۰۳۱ برای خواندن صیغه عقد موقّت کافی است بعد از آن که مدّت و مهر معیّن شد، زن بگوید: «زَوَّجْتُکَ نَفْسِی فِی الْمُدَّهِ الْمَعْلُومَهِ عَلَی الْمَهْرِ الْمَعْلُوم» (من خودم را به همسری تو در مدّت معیّن با مهر معیّن درآوردم) مرد نیز بگوید: «قَبِلْتُ» (قبول کردم) یا این که وکیل زن بگوید: «مَتَّعْتُ مُوَکِّلَتِی مُوَکِّلَکَ فِی الْمُدَّهِ الْمَعْلُومَهِ عَلَی الْمَهْرِ الْمَعْلُوم» (موکّله خودم را به ازدواج موکّل تو در مدّت معیّن با مهر معیّن درآوردم) وکیل مرد نیز بگوید: «قَبِلْتُ لِمُوَکِّلِی هَکَذا» (قبول کردم برای موکّل خودم همین طور).

صفحه۳۹۳

شرایط عقد ازدواج

مسأله ۲۰۳۲ عقد ازدواج شرایطی دارد از جمله:

۱ احتیاط آن است که صیغه آن به عربی صحیح خوانده شود، ولی در صورتی که مرد و زن نتوانند صیغه را به عربی بخوانند می توانند به زبان خود بخوانند و گرفتن وکیل برای خواندن صیغه به زبان عربی واجب نیست، ولی باید لفظی بگویند که معنی همان صیغه عربی را بفهماند.

۲ کسی که صیغه را می خواند بایدقصد انشاء داشته باشد یعنی قصدشان این باشد که با گفتن این الفاظ همسری در میان آن دو برقرار گردد، زن خود را همسر مرد قرار دهد و مرد این معنی را قبول کند، وکیل نیز باید چنین قصدی را داشته باشد.

۳ کسی که صیغه عقد را می خواند باید عاقل و احتیاطاً بالغ باشد هر چند از طرف دیگری وکیل باشد.

۴ ولی یا وکیل در اجرای صیغه عقد باید زن و شوهر را معیّن کند، بنابراین اگر کسی چند دختر دارد نمی تواند به مردی بگوید : «زَوَّجْتُکَ اِحْدی بَناتی» (یکی از دخترانم را به همسری تو درآوردم).

زن و مرد باید از روی اختیار به ازدواج راضی باشند ولی اگر یکی از آن دو ظاهراً با کراهت اجازه می دهد، امّا می دانیم قلباً راضی است عقد صحیح است.

۶ صیغه عقد باید صحیح خوانده شود و اگر طوری غلط بخوانند که معنی آن را عوض کند عقد باطل است، امّا اگر معنی عوض نشود اشکالی ندارد.

مسأله ۲۰۳۳ کسی که دستور زبان عربی را نمی داند ولی کلمات عقد را صحیح ادا می کند و معنی آن را نیز می داند عقد او صحیح است.

مسأله ۲۰۳۴ اگر عقد زنی را برای مردی بدون اجازه آنها بخوانند و بعداً آنها راضی شوند و اجازه دهند عقد صحیح است.

صفحه۳۹۴

مسأله ۲۰۳۵ اگر زن و مردی یا یکی از آن دو را مجبور به ازدواج نمایند ولی بعد از خواندن عقد راضی شوند و اجازه دهند احتیاط واجب آن است که صیغه عقد را از نو بخوانند.

مسأله ۲۰۳۶ پدر و جدّ پدری می توانند (در صورت ضرورت) برای فرزند نابالغ یا دیوانه خود ازدواج کنند و بعد از آن که طفل بالغ شد یا دیوانه عاقل گردید بنابر احتیاط واجب نباید آن را به هم زد.

مسأله ۲۰۳۷ دختری که به حدّ بلوغ رسیده و رشیده است، یعنی مصلحت خود را تشخیص می دهد چنانچه باکره باشد احتیاط آن است که با اجازه پدر یا جدّ پدری ازدواج نماید ولی اگر همسر مناسبی برای دختر پیدا شود و پدر مخالفت کند اجازه او شرط نیست، همچنین اگر به پدر یا جدّ پدری دسترسی نباشد و دختر هم احتیاج به شوهر کردن داشته باشد، یا این که دختر قبلًا

شوهر کرده باشد که در این دو صورت نیز اجازه پدر و جد در ازدواج جدید لازم نیست.

عیوب فسخ نکاح

مسأله ۲۰۳۸ هرگاه مرد بعـد از عقـد بفهمد که زن او یکی از هفت عیب زیر را دارد می تواند عقد را فسخ کند: ۱ دیوانگی ۲ بیماری خوره ۳ بیماری برص (پیسی)

۴ کور بودن ۵ شل بودن بطوری که آشکار باشد. ۶ افضا شـدن (یعنی راه بول و حیض او، یا راه حیض و غائط او، یکی شـده باشد و بطور کلّی پارگی طوری باشد که قابل استفاده برای آمیزش جنسی نباشد). ۷ گوشت یا استخوان یا غدّه ای در او باشد که مانع نزدیکی شود.

مسأله ۲۰۳۹ زن نیز می توانـد در چنـد صـورت عقـد را به هم زنـد: ۱ دیـوانه بودن شوهر ۲ نداشـتن آلت مردی ۳ ناتوانی از نزدیکی جنسی ۴ بیضه های او را کشیده باشند (تفصیل این مسأله و مسأله سابق در کتابهای مفصّل فقهی آمده است).

مسأله ۲۰۴۰ هرگـاه مرد یـا زن به واسـطه یکی از عیوبی که در دو مسـأله قبل گفته شـد عقـد را به هم زننـد احتیاجی به طلاق نیست، همان فسخ کافی است.

مسأله ۲۰۴۱ هرگـاه به خـاطر نـاتوانی مرد از نزدیکی، زن عقـد را به هم زنـد، شوهر بایـد نصف مهر او را بپردازد، ولی اگر به خاطر یکی دیگر از عیبهایی که گفته شـد مرد یا زن عقـد را به هم بزنـد اگر باهم نزدیکی نکرده باشـند چیزی بر مرد نیست و اگر کرده باشند بنابر احتیاط واجب باید تمام مهر را بپردازد.

گروهی از زنانی که ازدواج با آنان حرام است

مسأله ۲۰۴۲ ازدواج بـا زنـانی که بـا انسـان محرم هسـتند حرام است،ماننـد مـادر، دختر، خواهر، عمّه، خاله، دختر برادر، دختر خواهر، زن پدر، دختر زن و مادر زن (و شرح آن

در مسائل آینده خواهد آمد).

مسأله **۲۰۴۳** هرگاه کسی زنی را برای خود عقد نماید، هر چند با او نزدیکی نکرده باشد، مادر و مادر مادر آن زن و مادر پدر او هر چه بالاـ روند به آن مرد محرم می شوند، ولی دختر زن و نوه دختری و پسری آن زن در صورتی به آن مرد حرام می شوند که با آن زن نزدیکی کرده باشد.

مسأله **۲۰۴۴** عمّه و خاله پدر و عمّه و خاله پدر پدر و عمّه و خاله مادر و عمّه و خاله مادر مادر، هر چه بالا روند به انسان محرمند.

مسأله **۲۰۴۵** پدر شوهر و جدّ او هر چه بالا روند و پسر و نوه پسری و دختری شوهر، هرچه پایین آیند به زن او محرمند، چه قبل از عقد متولد شده باشند یا بعد از عقد.

مسأله **۲۰۴۶** هرگاه زنی را برای خود عقد کند تا وقتی آن زن در عقد اوست نمی تواند با خواهر آن زن ازدواج کند، خواه عقد دائم باشد یا موقّت، حتّی بعد از طلاق مادام که در عدّه است، در صورتی که عدّه رجعی باشد (که شرح آن در کتاب طلاق خواهد آمد)، نمی تواند خواهر او را بگیرد و احتیاط مستحب آن است که در عدّه طلاق بائن که شرح آن خواهد آمد با او ازدواج نکند، همچنین در عدّه متعه، خواه بعد از تمام شدن مدّت باشد و یا بخشیدن مدّت.

صفحه۳۹۶

مسأله **۲۰۴۷** مرد نمی تواند بدون اجازه زن خود، با خواهرزاده یا برادرزاده او ازدواج کند، ولی اگر بدون اجازه آنها را عقد نماید بعد اجازه دهد عقد صحیح است.

مسأله **۲۰۴۸** زن مسلمان

نمی توانـد به عقد کافر درآید، همچنین مرد مسـلمان نمی تواند بنابر احتیاط با زن کافر ازدواج دائم کند ولی ازدواج موقت با زنان اهل کتاب مانند یهود و نصاری مانعی ندارد.

مسأله ۲۰۴۹ اگر بـا زن شوهرداری (نعوذ بـاللّه) زنـا کنـد آن زن برای همیشه بر او حرام می شود، یعنی اگر از شوهرش طلاق بگیرد نمی تواند با او ازدواج نماید.

مسأله ۲۰۵۰ اگر بـا زنی که در عـدّه دیگری است زنـا کنـد آن زن بر او حرام می شود، خواه طلاق رجعی باشـد یا غیر رجعی بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۲۰۵۱ اگر با زن بی شوهری که در عدّه نیست زنا کند بعداً می تواند با او ازدواج نماید، ولی احتیاط مستحب آن است که صبر کند تا آن زن حیض ببیند بعد او را به عقد خود درآورد.

مسأله ۲۰۵۲ هرگاه زنی را که در عـدّه دیگری است برای خود عقـد کنـد چنانچه مرد و زن یا یکی از آنان بدانـد زن در عـدّه است و نیز بدانـد عقـد کردن زن در عدّه حرام است آن زن بر او حرام ابدی می شود، خواه با او نزدیکی کرده باشد یا نه، ولی اگر هیچ کدام نمی دانسته اند زن در عدّه است، یا نمی دانسـته اند عقد کردن زن در عدّه حرام است، اگر باهم نزدیکی کرده باشند زن بر او حرام می شود و اگر نزدیکی نکرده باشند حرام نمی شود.

مسأله ۲۰۵۳ هرگاه کسـی بدانـد زنی شوهر دارد و او را برای خود عقـد کند، باید از او جدا شود، بعداً هم بنابر احتیاط واجب نمی تواند با او ازدواج کند هر چند با

او نزدیکی نکرده باشد.

مسأله ۲۰۵۴ زن شوهردار اگر زنـا دهـد بر شوهر خود حرام نمی شود، ولی چنـانچه توبه نکنـد و بر عمـل خود باقی باشـد بهتر است شوهر او را طلاق دهد، امّا مهرش را باید بدهد و اگر مشهور به زنا شود احتیاط واجب طلاق دادن اوست.

مسأله ۲۰۵۵ هر گـاه کسـی با زن شوهرداری (نعوذ باللّه) زنا کنـد برای توبه کردن لازم نیست به آن مرد بگویـد، بلکه بایـد در پیشگاه خدا توبه حقیقی کند.

مسأله ۲۰۵۶ «مادر» و «خواهر» و «دختر» پسـری که لواط داده بر لواط کننـده حرام است، خواه لواط دهنـده بالغ باشـد یا نابالغ، ولی اگر لواط کننده نابالغ باشد حرام نمی شود، همچنین اگر شک داشته باشد که دخول حاصل شده یا نه.

مسأله ۲۰۵۷ اگر با «مادر» یا «خواهر» یا «دختر» کسـی ازدواج نمایـد و بعـد از ازدواج با آن شـخص لواط کنـد آنها بر او حرام نمی شوند.

مسأله ۲۰۵۸ هر گـاه کسـی در حـال احرام که یکی از اعمـال «حـج» یا «عمره» است با زنی ازدواج نمایـد عقـد او باطل است و چنانچه می دانسته که زن گرفتن در این حال حرام است دیگر نمی تواند آن زن را عقد کند خواه نزدیکی کرده باشد یا نه.

مسأله ۲۰۵۹ اگر مرد طواف نساء را که یکی از اعمال حجّ است به جا نیاورد، زن که به واسطه احرام بستن بر او حرام شده بود حلال نمی شود، این حکم درباره زن نیز ثابت است، ولی اگر بعداً طواف نساء را به جا آورند به یکدیگر حلال می شوند.

مسأله ۲۰۶۰ هر گاه کسی دختر نابالغی را با اجازه ولیّ او برای خود عقد

کنـد پیش از آن که نه سـال دختر تمـام شود نزدیکی کردن با او حرام است و بعـد از نه سال نیز اگر اسـتعداد جسـمانی نـدارد اشـکال دارد، ولی در هر حال اگر نزدیکی کنـد و او را افضا نماید آن زن بر او حرام نمی شود مخصوصاً اگر از طریق جراحی یا درمان خوب شود و به حال اصلی بازگردد، بنابراین در مسأله نزدیکی با زن علاوه بر تمام شدن سنّ نه سال، لازم است رشد جسـمانی برای نزدیکی نیز داشـته باشـد و اگر بیم افضا و ناقص شـدن زن باشـد نزدیکی با او اشـکال دارد هرچنـد به سنّ بلوغ رسیده باشد.

مسأله ۲۰۶۱ زنی را که سه مرتبه طلاق داده اند بر شوهرش حرام می شود ولی اگر با شـرایطی که در کتاب طلاق آمده با مرد دیگری ازدواج کند و سپس طلاق بگیرد می تواند با شوهر اوّل دوباره ازدواج کند.

صفحه۳۹۸

احکام عقد دائم

مسأله ۲۰۶۲ زنی که عقـد دائم شـده بنـابر احتیـاط نبایـد بـدون اجازه شوهر از خانه بیرون رود یا کاری در خارج خانه انتخاب کنـد (خواه اجازه لفظی باشـد و یا از قرائن معلوم شود که او راضـی است) و بدون عذر شـرعی از نزدیکی کردن او جلوگیری نکنـد. بر شوهر نیز واجب است که غـذا و لبـاس و منزل و لوازم دیگر را مطـابق معمول برای او تهیّه کنـد (حتّی هزینه طبیب و دارو و مانند آن) و اگر تهیّه نکند بنابر احتیاط بدهکار او خواهد بود، خواه توانایی داشته باشد یا نه.

مسأله ۲۰۶۳ اگر زن در کارهایی که در مسأله پیش گفته شد اطاعت شوهر نکند گناهکار است و حقّ غذا

و لباس و منزل و همخوابی او از بین می رود ولی مهر او از بین نمی رود.

مسأله ۲۰۶۴ زن وظیفه نـدارد خـدمت خانه را انجام دهد و غذا تهیّه کند و نظافت و مانند آن را انجام دهد، مگر به میل خود و اگر مرد او را مجبور بر این کارها نماید زن می تواند حقّ الزّحمه خود را در برابر این کارها از او بگیرد.

مسأله ۲۰۶۵ هرگـاه زن مطـالبه خرجی کنـد و شوهر ندهـد می توانـد هر روز به انـدازه خرجی آن روز بـدون اجـازه از مال او بردارد و احتیـاط واجب آن است که این کار با اجازه حاکم شـرع باشـد و اگر مجبور شود که خودش معاش خود را تهیّه کند در موقعی که مشغول کار است اطاعت شوهر بر او واجب نیست.

مسأله ۲۰۶۶ مرد حق نـدارد زن دائمی خود را طوری ترک کند که نه مانند زن شوهردار باشد نه بی شوهر، ولی واجب نیسـت هر چهار شب یک شب نزد او بمانـد، ولی اگر همسـرهای متعدد دارد باید در میان آنها از این جهات با عدالت رفتار نماید که شرح آن در کتابهای مفصّل فقهی آمده است.

مسأله ۲۰۶۷ مرد نمی توانـد بیش از چهار ماه، نزدیکی با همسـر دائمی خود را ترک کنـد، بلکه اگر زن جوان باشـد و در این مدّت بیم آن می رود که به گناه بیفتد احتیاط واجب آن است که طوری رفتار کند که او به گناه نیفتد.

مسأله ۲۰۶۸ تعیین مهر در عقد دائم واجب نیست و بدون آن عقد صـحیح است، ولی بعداً چنانچه با زن نزدیکی کند باید مهر او را مطابق

معمول زنهایی که مثل او هستند بدهد.

مسأله ۲۰۶۹ در صورتی که مدّتی برای دادن مهر در عقد تعیین نشده باشد زن حق دارد مهر خود را فوراً مطالبه کند، بلکه می توانـد پیش از گرفتن مهر از نزدیکی کردن شوهر جلوگیری کنـد، چه شوهر توانایی بر دادن مهر را داشـته باشد یا نه، مگر این که عدم توانایی او قرینه بر این باشد که مهر از اوّل بر ذمّه بوده نه بصورت نقدی.

احکام عقد موقّت

مسأله ۲۰۷۰ در ازدواج موقّت باید مقدار وقت و مقدار مهر تعیین شده باشد و بدون آن باطل است.

مسأله ۲۰۷۱ ازدواج موقّت هر چنـد برای لـذّت بردن هم نباشـد بلکه به قصـد محرم شـدن نزدیکان آن دختر باشـد جائز اسـت مشـروط بر این که دختری را که به ازدواج موقّت در می آورنـد در حـدّی باشد که قابل لذّت جنسـی باشد، مثلًا اگر کوچک است باید وقت را به اندازه ای زیاد کنند که دوران آمادگی دختر را شامل شود، هرچند بعد از عقد مدّت را ببخشند.

مسأله ۲۰۷۲ احتیاط واجب آن است که شوهر بیش از چهار ماه نزدیکی با همسر خود را در ازدواج موقّت نیز ترک نکند.

مسأله ۲۰۷۳ زن می توانـد در ازدواج موقّت شـرط کند که شوهر با او نزدیکی نکند و تنها لذّتهای دیگر ببرد، ولی اگر بعداً به این امر راضی شود مانعی ندارد.

صفحه ۴۰۰

مسأله ۲۰۷۴ همسـر ازدواج موقّت حقّ خرجی نـدارد، هرچنـد بـاردار شود و از شوهر ارث نمی برد و شوهر هم از او ارث نمی برد و حقّ واجب همخوابی نیز ندارد.

مسأله ۲۰۷۵ همسر موقّت می تواند بدون اجازه شوهر از خانه بیرون رود یا

کاری در خارج خانه برای خود انتخاب کند، مگر این که به خاطر بیرون رفتنش حقّ شوهر از بین برود.

مسأله ۲۰۷۶ پدر یا جدّ پدری می تواند برای محرم شدن با زنی او را به عقد موقّت پسر نابالغ خود درآورد (به شرط این که مدّت عقد به اندازه ای باشد که پسر به حدّ بهره گیری جنسی برسد) و نیز می تواند دختر نابالغی را برای محرم شدن بستگان به عقد کسی درآورد (به همان شرط که در مورد پسر گفته شد) و در هر دو صورت بنابر احتیاط واجب باید عقد فایده ای برای آن دو داشته باشد و خالی از مفسده باشد.

مسأله ۲۰۷۷ مرد می تواند مدّت ازدواج موقّت را ببخشد و به آن پایان دهد، در این صورت اگر با آن زن نزدیکی کرده باید تمام مهر و اگر نزدیکی نکرده باید نصف آن را بدهد.

مسأله ۲۰۷۸ مرد می تواند زنی را که صیغه اوست به عقد دائمی درآورد، ولی باید نخست باقیمانده مدّت را ببخشد، سپس او را عقد کند.

مسأله ۲۰۷۹ ازدواج موقّت بعد از تمام شدن مدّت آن، عدّه دارد، به شرحی که در کتاب طلاق خواهدآمد و فرزندانی که از آن متولد می شوند تمام حقوق فرزندی را دارند و از پدر و مادر و بستگان خود ارث می برند هرچند آن زن و شوهر از هم ارث نمی برند.

احکام نگاه کردن

مسأله ۲۰۸۰ نگاه کردن مرد به بدن زن نامحرم، خواه با قصد لذّت باشد یا بدون آن

حرام است و همچنین نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم، ولی نگاه کردن به صورت و دستهای زن نامحرم تا مچ

اگر به قصد لـذّت نباشـد و مـایه فسـاد و گناه نگردد اشـکال نـدارد، همچنین نگاه کردن به بـدن مرد نامحرم به آن مقـدار که معمولاً آن را نمی پوشانند مانند سر و صورت و گردن و مقداری از پا و دست.

صفحه۴۰۱

مسأله ۲۰۸۱ نگاه کردن به دختر نابالغ اگر به قصد لـذّت نباشـد و به واسـطه نگاه کردن ترس از افتادن در حرام نداشـته باشـد جایز است، ولی بنابر احتیاط واجب باید به جاهایی مثل ران و شکم که معمولاً می پوشانند نگاه نکند.

مسأله ۲۰۸۲ واجب است زن بدن و موی خود را از نامحرم بپوشاند و احتیاط مستحب آن است که از پسر نابالغ که خوب و بد را می فهمد و به حدّی رسیده که مورد نظر شهوانی است مستور دارد، ولی پوشانیدن صورت و دستها تا مچ واجب نیست.

مسأله ۲۰۸۳ نگـاه کردن به عـورت دیگری حرام است هر چنـد در آئینه یـا آب صـاف وماننـد آن باشـد خـواه محرم باشـد یا نـامحرم، مرد باشـد یـا زن و احتیاط واجب آن است که به عورت بچّه ممیّز نیز نگاه نکنـد، ولی زن و شوهر می تواننـد به تمام بدن یکدیگر نگاه کنند.

مسأله ۲۰۸۴ مرد و زنی که بـاهم محرمنـد (ماننـد خواهر و برادر) می تواننـد به بـدن یکـدیگر به آن مقـدار که در میان محارم معمول است نگاه کنند و در غیر آن احتیاط آن است که نگاه نکنند.

مسأله ۲۰۸۵ مرد نمی توانـد با قصـد لـذّت به بدن مرد دیگر نگاه کند و نگاه کردن زن به بدن زن دیگر نیز با قصد لذّت حرام است.

مسأله ۲۰۸۶ عکس برداشتن مرد از زن نامحرم

حرام نیست، مگر این که ناچار باشد که به بدن او غیر از صورت و دستها نگاه کند.

مسأله ۲۰۸۷ در صورتی که زنی مقیّد به حفظ حجاب شرعی است نگاه کردن به عکس بدون حجاب او اشکال دارد، مگر این که او را نشناسد و مفسده دیگری از نگاه کردن حاصل نشود.

مسأله ۲۰۸۸ هرگاه پرستار یا طبیب ناچار باشد دست به عورت بیمار بزند باید دستکش یا مانند آن در دست داشته باشد، همچنین اگر طبیب و پرستار مرد ناچار باشد دست به بدن زن بزند یا طبیب و پرستار زن دست به بدن مرد بزند، ولی در صورت ضرورت و ناچاری اشکالی ندارد.

مسأله ۲۰۸۹ نگاه کردن طبیب مرد به زن نامحرم برای معالجه در صورتی که ضرورت داشته باشد جایز است.

مسأله ۲۰۹۰ در مورد حجاب واجب، کافی است که زن بدن خود را جز صورت و دست تا مچ به هر وسیله ای که می تواند بپوشاند و لباس خاصّی شرط نیست ولی پوشیدن لباسهای تنگ و چسبان و همچنین لباسهای زینتی اشکال دارد.

مسأله ۲۰۹۱ نگاه کردن مرد به زنی که می خواهد با او ازدواج کند به منظور آگاه شدن از حسن و عیب او جایز است حتّی اگر با یک بار نگاه کردن این منظور حاصل نشود می تواند چند بار در چند مجلس نگاه کند.

مسأله ۲۰۹۲ شنیدن صدای زن نامحرم در صورتی که به قصد لذّت نباشد و سبب افتادن در گناه نشود اشکالی ندارد، ولی زن نباید لحن صدای خود را طوری کند که هوس انگیز باشد.

مسأله ۲۰۹۳ نگاه کردن به زن نامحرم برای شناختن او به منظور شهادت دادن

در دادگاه و امور مهم و لازمی از این قبیل جایز است.

مسائل متفرّقه ازدواج

مسأله ۲۰۹۴ هرگاه در عقد شرط کند که زن باکره باشد و بعد معلوم شود که باکره نبوده می تواند ازدواج را به هم زند.

مسأله ۲۰۹۵ احتیاط واجب آن است که مرد و زن نامحرم در محلّ خلوتی که کسی

در آنجا نیست و دیگری هم نمی تواند وارد شود نمانند، حتّی اگر در آنجا نماز بخوانند نماز آنها اشکال دارد.

صفحه۴۰۳

مسأله ۲۰۹۶ هرگاه مرد از اوّل قصدش این باشد که مهر زن را نپردازد عقد صحیح است و پرداختن مهر بر او واجب است.

مسأله ۲۰۹۷ مرد مسلمانی که مسلمان زاده است اگر مرتد شود، یعنی منکر خدا یا پیغمبر(صلی الله علیه وآله) گردد، یا یکی از احکام مسلّم اسلام مانند واجب بودن نماز و روزه را انکار کند بطوری که انکار کردن آن معنایش انکار خدا یا پیغمبر(صلی الله علیه وآله) باشد، ازدواج او باطل می شود و همسرش باید از او کناره گیری کند و عدّه وفات یعنی عدّه زنی که شوهرش مرده است بگیرد و بعد می تواند ازدواج کند و اگر زن یائسه باشد، یا هنوز نزدیکی نکرده باشند عده لازم نیست.

مسأله ۲۰۹۸ هرگاه زن در عقد شرط کند که شوهر او را از فلان شهر بیرون نبرد، مرد نمی تواند او را از آن شهر بیرون ببرد مگر با رضایت او.

مسأله ۲۰۹۹ هرگاه کسی دختری را برای پسر خود عقد کند، خودش می تواند با مادر آن دختر ازدواج نماید، همچنین اگر اوّل خودش با مادر آن دختر ازدواج کرده می تواند آن دختر را برای پسر خود بگیرد.

مسأله ۲۱۰۰

زنی که از راه نامشروع باردار شده، جایز نیست بچّه اش را سقط کند و فرزند او حساب می شود فقط ارث از او نمی برد.

مسأله ۲۱۰۱ هرگاه کسی با زنی که شوهر ندارد و در عدّه کسی نیست زنا کند جایز است او را بعداً به عقد خود درآورد و اگر بچّه ای از آنان متولد شود و ندانند از نطفه حلال است یا حرام آن بچّه حلال زاده است.

مسأله ۲۱۰۲ هرگاه زن بگوید شوهر ندارم می توان حرف او را قبول کرد به شرط آن که متّهم نباشد، امّا اگر بگوید یائسه ام قبول ادّعای او اشکال دارد.

مسأله ۲۱۰۳ هرگاه با زنی ازدواج کند و کسی بگوید آن زن شوهر داشته ولی خود زن بگوید نداشته ام و شرعاً هم ثابت نشود باید حرف زن را قبول کرد، ولی اگر فرد

مورد اعتمادی تصدیق کند که شوهر داشته احتیاط واجب آن است که او را طلاق دهد.

مسأله ۲۱۰۴ مستحبّ است در شوهر دادن دختری که به حدّ بلوغ رسیده تعجیل کنند، همچنین درمورد زن دادن به پسرانی که نیاز به همسر دارند.

مسأله ۲۱۰۵ کسی که از زنا متولّد شده هرگاه زن بگیرد و بچّه ای پیدا کند آن بچّه حلال زاده است.

مسأله ۲۱۰۶ هرگاه مردی روز ماه مبارک رمضان یا در حال عادت همسرش، با او نزدیکی کند گناه کرده، ولی بچّه ای که از آنان به دنیا می آید حلال زاده است.

مسأله ۲۱۰۷ هرگاه زنی یقین پیدا کند که شوهرش در سفر فوت کرده و عدّه وفات (به مقداری که در احکام طلاق گفته خواهد شد) نگه دارد سپس شوهر کند، بعد شوهرش

از سفر برگردد باید از شوهر دوم جدا شود و به شوهر اوّل حلال است، ولی اگر شوهر دوم با او نزدیکی کرده باشد زن باید عدّه نگه دارد و احتیاط واجب آن است که شوهر دوم مهر او را مطابق آنچه با او قرار داده بپردازد و اگر مهرالمثل بیشتر است آن را بپردازد.

شیر دادن (رضاع)

اشاره

مسأله ۲۱۰۸ هرگاه زنی کودکی را با شرایطی که در مسائل آینده گفته می شود شیر دهد، آن زن به حکم مادر اوست و آن مرد که شیر مربوط به اوست به حکم پدر او، پدر آن مرد به حکم جد و مادرش به حکم جدّه و برادرش عمو و خواهرش عمّه و فرزندانش برادر و خواهر او محسوب می شوند، همچنین پدر آن زن به حکم جدّ مادری و مادرش جدّه مادری و برادرش دایی و خواهرش خاله، همچنین دختری را که زن شیر داده بر شوهر او حرام است (به شرط این که با آن زن نزدیکی کرده باشد) و نیز انسان نمی تواند با مادر رضاعی زن خود ازدواج کند زیرا به حکم مادر زن اوست.

و به عبارت دیگر هنگامی که بچّه ای را با شرایطی که می آید شیر دهد آن بچّه به این عدّه محرم می شود:

۱ خود آن زن و او را مادر رضاعی می گویند.

۲ شوهر آن زن که شیر مربوط به اوست و او را پدر رضاعی گویند.

۳ پدر و مادر آن زن هر چه بالا روند، اگر چه پدر و مادر رضاعی او باشند.

۴ بچّه هایی که از آن زن به دنیا آمده اند یا به دنیا می آیند.

۵ بچّه های

اولاد آن زن هر چه پایین روند چه از اولاد او به دنیا آمده، یا اولاد او آنها را شیر داده باشند.

۶ خواهر و برادر آن زن اگر چه رضاعی باشند.

صفحه۴۰۶

۷ عمو و عمّه آن زن اگر چه رضاعی باشند.

۸ دایی و خاله آن زن اگر چه رضاعی باشند.

۹ اولاد شوهر آن زن که شیر مربوط به اوست هر چه پایین روند، اگر چه اولاد رضاعی او باشند.

۱۰ پدر و مادر شوهر آن زن که شیر مربوط به آن شوهر است هر چه بالا روند.

۱۱ خواهر و برادر شوهری که شیر مربوط به اوست اگر چه خواهر و برادر رضاعی او باشند.

۱۲ عمو و عمّه و دائی وخاله شوهری که شیر مربوط به اوست هر چه بالا روند اگر چه رضاعی باشند، همچنین عدّه دیگری که در مسائل بعد گفته می شود به واسطه شیر دادن محرم می شوند.

احکام شیر دادن

مسأله ۲۱۰۹ هرگاه زنی بچّه شیرخواری را با شرایطی که بعداً می آید شیر دهد پدر آن بچّه نمی تواند با دخترهایی که از آن زن به دنیا آمده اند ازدواج کند و نیز بنابر احتیاط واجب نمی تواند دختر شوهری را که شیر مربوط به اوست به ازدواج خود درآورد، بلکه احتیاط واجب آن است که با دخترهای رضاعی او نیز ازدواج نکند، ولی ازدواج با دخترهای رضاعی آن زن از شوهر دیگر مانعی ندارد.

مسأله ۲۱۱۰ هرگاه زنی بچّه ای را با شرایط آینده شیر دهد شوهر آن زن که شیر مربوط به اوست به خواهرهای آن بچّه محرم نمی شود، ولی احتیاط مستحب آن است که با آنان ازدواج نکند، همچنین خویشان شوهر با

خواهر و برادر آن بچّه محرم نمی شوند.

مسأله ۲۱۱۱ هرگاه زنی کودکی را شیر دهد به برادرهای آن بچّه محرم نمی شود و نیز خویشان آن زن به برادر و خواهرهای بچّه ای که شیر خورده محرم نمی شوند.

صفحه۴۰۷

مسأله ۲۱۱۲ پسر نمی تواند با دختری که مادر یا مادر بزرگ او آن دختر را شیر کامل داده ازدواج کند، و نیز اگر زن پدر انسان از شیر مربوط به پدر او دختری را شیر داده باشد پسر نمی تواند با آن دختر ازدواج نماید.

مسأله ۲۱۱۳ انسان با دختری که خواهر انسان یا زن برادر او از شیر مربوط به برادرش او را شیر کامل داده باشد محرم است و نمی تواند با او ازدواج کند و همچنین اگر خواهرزاده یا برادرزاده یا نوه خواهر یا نوه برادر انسان آن دختر را شیر داده باشد.

مسأله ۲۱۱۴ زن نباید بچّه دختر خود را شیر کامل دهد چرا که آن دختر به شوهر خود حرام می شود، همچنین اگر بچّه ای را که شوهر دخترش از زن دیگر دارد شیر دهد، ولی مانعی ندارد که فرزند پسرش را شیر دهد.

مسأله ۲۱۱۵ هرگاه زن پدر دختری، بچّه شوهر آن دختر را از شیر مربوط به آن پدر شیر دهد آن دختر به شوهر خود حرام می شود، خواه بچّه از همان دختر یا از زن دیگر شوهر او باشد.

شرایط شیر دادنی که سبب محرم شدن است

مسأله ۲۱۱۶ هرگاه زنی کودکی را شیر دهد با نُه شرط سبب محرم شدن خواهد بود:

۱ شیر از ولادت باشد، بنابراین اگر پستان بدون تولّد فرزندی شیر پیدا کند و کودکی از آن بنوشد سبب محرمیّت نمی شود.

۲ بچّه از

زن زنده شیر بخورد، پس اگر پستان زن مرده ای را به دهان بگیرد و شیر بخورد اثری ندارد.

۳ شیر آن زن از حرام نباشد، بنابراین اگر شیر بچّه ای را که از زنا به دنیا آمده به بچّه ای بدهند به کسی محرم نمی شود.

صفحه۴۰۸

۴ شیر را از پستان بمکد، ولی احتیاط واجب آن است اگر شیر را در گلوی بچّه بریزند با آن زن و محارم او ازدواج نکند.

۵ شیر را با چیز دیگر مخلوط نکنند.

۶ شیر مربوط به یک شوهر باشد، بنابراین اگر زنی را که دارای شیر است طلاق دهد بعد شوهر دیگری کند و از او باردار شود و تا موقع وضع حمل شیری که مربوط به شوهر اوّل داشته باقی بماند و مثلاً کودکی را هشت دفعه از شیر مربوط به شوهر اوّل و هفت دفعه از شیر مربوط به شوهر دوم شیر دهد آن کودک به کسی محرم نمی شود، همچنین اگر زنی از شیر مربوط به شوهر اوّل کودکی را بطور کامل شیر دهد و بعد از شیر مربوط به شوهر دوم کودک دیگری را شیر دهد آن دو به یکدیگر محرم نمی شود.

۷ کودک به واسطه بیماری شیر را قی نکند، ولی احتیاط واجب آن است در این صورت کسانی که به واسطه شیر دادن به آن بچّه محرم می شوند با او ازدواج نکنند و نگاه محرمانه هم به او ننمایند.

۸ کودک پانزده مرتبه، یا یک شبانه روز بطوری که در مسأله بعد خواهد آمد شیر کامل بخورد، یا آن مقدار شیر به او بدهند که بگویند از آن شیر استخوانش محکم شده و گوشت

در بـدنش روییده است و احتیاط مسـتحب آن است که اگر ده مرتبه شـیر بخورد کسانی که به واسـطه شـیر خوردن با او محرم می شوند با او ازدواج نکنند و نگاه محرمانه نیز به او ننمایند.

۹ دو سال کودک تمام نشـده باشد، بنابراین بعد از تمام شدن دو سال اگر به او شـیر دهند به کسـی محرم نمی شود، حتّی اگر پیش از تمام شدن دو سال چهارده مرتبه و بعد از آن یک مرتبه شـیر بخورد با کسـی محرم نمی شود، ولی اگر از موقع زاییدن زن بیش از دو سال گذشـته باشـد و شـیر او باقی باشد و بچّه ای را شـیر دهد احتیاط واجب آن است که با زنانی که به واسـطه شیر خوردن با او محرم می شوند ازدواج نکند و نگاه محرمانه هم ننماید.

صفحه۴۰۹

مسأله ۲۱۱۷ همـانطور که در مسـأله سابق گفته شـد اگر کودکی یک شـبانه روز شـیر زنی را بخورد باعث محرمیّت می شود، ولی بایـد در بین یـک شـبانه روز غـذا یـا شـیر زن دیگری را نخورد، مگر این که غـذا بقـدری کم باشـد که به حسـاب نیایـد، همچنین در بین پانزده مرتبه شـیر خوردن باید شـیر زن دیگری را نخورد، و در هر مرتبه باید بقدری بخورد که سیر شود و بنابر احتیاط دو دفعه بطور ناقص، نه دو دفعه حساب می شود و نه یک دفعه.

مسأله ۲۱۱۸ هرگاه زنی از شیر مربوط به یک شوهر چندین بچّه را شیر دهد همه آنان به یکدیگر و به شوهر و زنی که آنان را شیر داده محرم می شوند و نیز هرگاه کسی دارای چند همسر است،

هر کدام از آنان بچّه ای را شیر کامل دهد، آن بچّه ها به یکدیگر و به آن مرد و به همه آن زنان محرم می شوند.

مسأله ۲۱۱۹ هرگاه زنی از شیر مربوط به یک شوهر پسر و دختری را شیر کامل دهد آنها به هم محرم می شوند، ولی خواهر و برادر آنها به یکدیگر محرم نمی شوند.

مسأله ۲۱۲۰ مرد نمی تواند بدون اذن همسر خود با خواهرزاده یا برادرزاده رضاعی زن خود ازدواج کند و نیز احتیاط واجب آن است که اگر با پسری (العیاذ باللّه) لواط کرده با دختر و خواهر مادر رضاعی آن پسر ازدواج نکند.

مسأله ۲۱۲۱ اگر زنی برادر کسی را شیر دهد به او محرم نمی شود، اگر چه احتیاط مستحب آن است که با او ازدواج نکند.

مسأله ۲۱۲۲ مرد نمی تواند با دو خواهر اگرچه رضاعی باشند ازدواج کند و اگر دو زن را عقد کند بعد بفهمد خواهر بوده اند عقد اوّلی صحیح و دومی باطل است و اگر عقد در یک وقت بوده هر دو باطل است.

مسأله ۲۱۲۳ اگر زن از شیر مربوط به شوهر خود کسانی را که در زیر گفته می شود شیر دهد شوهرش بر او حرام نمی شود، ولی بهتر است این کار را نکند:

۱ برادر و خواهر خودش را.

۲ عمو و عمّه و دایی و خاله خودش را.

صفحه ۴۱۰

۳ عمو زاده و دایی زاده خود را.

۴ برادر زاده خود را.

۵ برادر شوهر یا خواهر شوهر خود را.

۶ خواهر زاده خود، یا خواهر زاده شوهرش را.

۷ عمو و عمّه و دایی و خاله شوهرش را.

۸ نوه زن دیگر شوهر را.

مسأله ۲۱۲۴ هرگاه زنی

دختر عمّه یا دختر خاله کسی را شیر دهد به او محرم نمی شود، ولی احتیاط مستحب آن است که با او ازدواج نکند.

مسأله ۲۱۲۵ مردی که دو همسر دارد اگر یکی از آن دو همسر، فرزند عموی زن دیگر را شیردهد زنی که فرزند عموی او شیر خورده به شوهر خود حرام نمی شود.

آداب شیر دادن

مسأله ۲۱۲۶ هیچ کس برای شیر دادن فرزند بهتر از مادر و سزاوارتر از او نیست و بهتر است در برابر شیر دادن مزدی از شوهر خود نگیرد، ولی حق دارد بگیرد و اگر مادر بخواهد بیشتر از دایه مزد بگیرد شوهر می تواند بچّه را از او گرفته به دایه دهد.

مسأله ۲۱۲۷ در روایات آمده است دایه ای را باید برای طفل انتخاب کرد که دارای عقل و ایمان و عفّت و صورت نیکو باشد و از گرفتن دایه کم عقل یا غیرمؤمنه یا بدصورت و کج خلق یا زنازاده خودداری شود و همچنین از انتخاب دایه ای که بچّه او از زنا به دنیا آمده و شیرش شیر زنازاده است پرهیز شود.

مسائل متفرّقه شیر دادن

مسأله ۲۱۲۸ خوب است زنها هر بچّه ای را شیر ندهند، زیرا ممکن است فراموش کنند به چه کسانی شیر داده اند و بعداً دو نفر محرم با یکدیگر ازدواج کنند، مخصوصاً در این ایّام که با وجود امکان استفاده از شیر خشک و امثال آن، کمتر ضرورتی برای شیر دادن به بچّه های دیگر وجود دارد.

صفحه ۴۱۱

مسأله ۲۱۲۹ کسانی که به واسطه شیر خوردن با یکدیگر خویشاوند می شوند مستحبّ است یکدیگر را احترام کنند، ولی حقوق خویشاوندی ندارند و از یکدیگر ارث نمی برند.

مسأله ۲۱۳۰ مستحبّ است درصورتیکه ممکن باشدبچّه رادوسال تمام شیر بدهند.

مسأله ۲۱۳۱ زن می تواند بدون اجازه شوهر بچّه دیگری را شیر دهد، به شرط آن که حقّ شوهر از بین نرود، ولی جایز نیست بچّه ای را شیر دهد که به واسطه شیر دادن آن بچّه نسبت به شوهر خود حرام شود.

مسأله ۲۱۳۲ هر گاه مردی بخواهد

زن برادرش به او محرم شود می توانـد دختر شـیرخواری را بـا اجـازه ولیّ او به عقـد موقت خود درآورد و در همـان حـال زن برادرش آن دختر را شیر کامل دهد و بنابراحتیاط واجب باید مدّت عقد موقّت بقدری باشد که دختر به حدّ قابلیّت بهره گیری جنسی برسد و چنین عقدی موافق مصلحت دختر نیز باشد.

مسأله ۲۱۳۳ شیر دادنی که علّت محرم شدن است به دو چیز ثابت می شود:

اوّل: خبر دادن عدّه ای که انسان از گفته آنها یقین پیدا کند.

دوم: شـهادت دو مرد عادل یا چهار زن عادل، بلکه احتیاط واجب آن است که به شـهادت یک مرد با یک زن هم اکتفا کنـد، ولی شاهدها باید شـرایط شـیر دادن را هم بگویند، مثلاً بگویند ما دیده ایم که فلان بچّه پانزده بار از پستان فلان زن شیر کامل با شـرایطی که در مسأله ۲۱۱۶ گفته شـده خورده است و اگر بـدانیم همه آنها شـرایط را می دانند و در آن توافق دارند، شـرح دادن آن لازم نیست.

مسأله ۲۱۳۴ هرگاه ندانند آیا کودک به مقداری که سـبب محرم شدن است شیر خورده یا نه، محرم بودن ثابت نمی شود باید یقین حاصل شود.

طلاق

شرایط طلاق

مسأله ۲۱۳۵ مردی که همسـر خود را طلاـق می دهـد بایـد عاقـل و بنـابر احتیاط واجب بالغ باشـد و به اختیار خود طلاق دهد بنابراین طلاق از روی اجبار باطل است و نیز باید قصد جدّی داشـته باشد، بنابراین اگر صیغه طلاق را به شوخی بگوید صحیح نیست.

مسأله ۲۱۳۶ بنابر احتیاط واجب باید صیغه طلاق به عربی صحیح خوانده شود و واجب است دو مرد عادل آن را

بشنوند، اگر خود شوهر بخواهد صیغه طلاق را بخواند و اسم زن او مثلاً فاطمه است می گوید: «زَوْجَتِی فاطِمَهُ طالِقٌ» (یعنی همسرم فاطمه از همسری رهاست) و اگر دیگری را وکیل کند آن وکیل باید بگوید: «زَوْجَهُ مُوَكِّلِی فاطِمَهُ طالِقٌ» یعنی همسر موکّل من رهاست.

مسأله ۲۱۳۷ زن باید هنگام طلاق از خون حیض و نفاس پاک باشد و نیز شوهرش در آن پاکی با او نزدیکی نکرده باشد و اگر درحال حیض و نفاس که پیش از این پاک بوده با او نزدیکی نموده باشد بنابراحتیاط، طلاق کافی نیست، بلکه باید دوباره عادت شود و پاک گردد (شرح این دو شرط در مسائل آینده خواهد آمد).

مسأله ۲۱۳۸ طلاق دادن در حال حیض یا نفاس در سه صورت صحیح است:

۱ شوهر بعد از ازدواج مطلقاً با او نزدیکی نکرده باشد. ۲ باردار باشد. ۳ زن غایب باشد و مرد نتواند یا برایش مشکل باشد که پاک بودن زن را بفهمد.

صفحه۴۱۴

مسأله ۲۱۳۹ هرگاه زن را از خون حیض پاک می دانسته و طلاقش داده، بعد معلوم شود که هنگام طلاق در حال حیض بوده طلاق او باطل است و بعکس اگر او را در حال حیض بداند و طلاق دهد، بعد معلوم شود پاک بوده، طلاق او صحیح است.

مسأله ۲۱۴۰ هرگاه کسی می داند همسرش در حال حیض یا نفاس بوده اگر غایب شود، مثلاً مسافرت کند و بخواهد او را طلاق دهد و نتواند از حالش باخبر شود باید تا مدّتی که معمولاً از حیض یا نفاس پاک می شود صبر کند.

مسأله ۲۱۴۱ هرگاه با همسرش نزدیکی کرده و بخواهد طلاقش دهد باید صبر کند

حیض ببیند و پاک شود، ولی اگر باردار باشد می تواند بعد از نزدیکی کردن بلافاصله او را طلاق دهد، همچنین اگر یائسه باشد یعنی بیشتر از پنجاه سال داشته باشد.

مسأله ۲۱۴۲ هرگاه با همسرش که از حیض و نفاس پاک بوده نزدیکی کند سپس مسافرت نماید و راهی برای تحقیق از حال زن نباشد چنانچه بخواهد او را طلاق دهد احتیاط واجب آن است که حدّاقل یک ماه صبر کند و بعد طلاق دهد.

مسأله ۲۱۴۳ زنی که به واسطه بیماری یا غیر آن عادت ماهانه نمی بیند هرگاه مرد بخواهد او را طلاق دهد باید از زمانی که با او نزدیکی کرده تا سه ماه از نزدیکی خودداری کند و بعد او را طلاق دهد.

مسأله ۲۱۴۴ ازدواج موقّت طلاق ندارد، هر زمان مدّتش تمام شود یا مرد مدّت را به او ببخشد از قید همسری او رها می شود و پاک بودن از عادت ماهانه و همچنین شاهد گرفتن لازم نیست.

عدّه طلاق

مسأله ۲۱۴۵ زنی که از شوهرش طلاق گرفته باید عدّه نگه دارد، مگر این که شوهر با او اصلاً نزدیکی نکرده باشد، یا قبل از نُه سال طلاقش دهد، یا زن یائسه باشد یعنی پنجاه سال از عمر او گذشته باشد، در این سه صورت بعد از طلاق می تواند بلافاصله شوهر کند.

صفحه۴۱۵

مسأله ۲۱۴۶ مقدار عدّه در مورد زنانی که عادت می شوند احتیاط آن است که بقدری صبر کند که دوبار حیض ببیند و پاک شود هنگامی که حیض سوم را دید عدّه او تمام است.

مسأله ۲۱۴۷ زنی که عادت ماهانه نمی بیند اگر در سنّ زنانی باشد که عادت می بینند

چنانچه شوهرش بعـد از نزدیکی کردن او را طلاق دهد باید بعد از طلاق سه ماه عدّه نگه دارد و منظور از سه ماه آن است که اگر اوّل مـاه است سه مـاه تمـام هلالـی و اگر روز دیگری از مـاه است ماننـد پنجم یا دهم هنگامی که پنجم یا دهم ماه چهارم شود عدّه او تمام است، مثلاً اگر پنجم ماه رجب او را طلاق گفته، پنجم ماه شوّال عدّه او تمام است.

مسأله ۲۱۴۸ پایان عـدّه زن باردار، متولّـد شـدن فرزنـد یا ساقط شـدن آن است، حتّی اگر یک ساعت بعد از طلاق بچّه به دنیا آید، عدّه او تمام می شود و می تواند شوهر کند.

مسأله ۲۱۴۹ عـدّه ازدواج موقّت بعد از تمام شدن مدّت، در صورتی که عادت ماهانه می بیند، به مقدار دوحیض کامل است و اگر عادت نمی بیند چهلوپنج روز تمام است.

مسأله ۲۱۵۰ ابتـدای شـروع عـدّه طلاق از آن موقعی است که صـیغه طلاق خوانده می شود، خواه زن بداند یا نداند، حتّی اگر بعد از تمام شدن مدّت عدّه بفهمد او را طلاق داده اند لازم نیست دوباره عدّه نگه دارد.

عدّه وفات

مسأله ۲۱۵۱ زنی که همسـرش از دنیا رفته بایـد چهارماه و ده روز عـدّه نگه دارد، خواه ازدواج دائم باشد یا موقّت، شوهرش با او نزدیکی کرده باشـد یا نه، حتّی زن یائسه نیز بایـد عـدّه وفات نگه دارد و اگر باردار است باید تا هنگام وضع حمل عدّه نگه دارد، ولی اگر پیش از گذشـتن چهارماه و ده روز فرزنـدش به دنیا آیـد بایـد تا چهارماه و ده روز از مرگ شوهر عدّه را ادامه دهد.

مسأله

۲۱۵۲ زن در مدّت عدّه وفات باید از پوشیدن لباسهای زینتی و کشیدن سرمه در چشم و کارهای دیگری که زینت حساب می شود خودداری کند.

مسأله ۲۱۵۳ هرگاه زن یقین کند همسرش از دنیا رفته و عدّه وفات نگه دارد و بعداً شوهر کند، چنانچه معلوم شود شوهر او بعد مرده است، باید از شوهر دوم جدا شود و احتیاط واجب آن است که اگر باردار است به مقداری که در عدّه طلاق گفته شد برای شوهر دوم عدّه طلاق نگه دارد و بعد از آن برای شوهر اوّل چهار ماه و ده روز عدّه وفات نگه دارد و اگر باردار نیست برای شوهر اوّل عدّه وفات نگه دارد و بعد برای شوهر دوم عدّه طلاق.

مسأله ۲۱۵۴ ابتدای عدّه وفات در صورتی که شوهر غایب باشد و فوت کند از موقعی است که زن از مرگ شوهر باخبر می شود.

مسأله ۲۱۵۵ هرگاه زن بگوید عدّه من تمام شده از او قبول می شود، به شرط آن که مورد اتّهام نباشد، بلکه احتیاط واجب آن است که مورد وثوق باشد.

طلاق بائن و رجعی

مسأله ۲۱۵۶ طلاق بر دو قسم است: «طلاق بائن» و «طلاق رجعی» طلاق بائن آن است که مرد در آن حقّ رجوع به زن خود را ندارد، (منظور از رجوع آن است که مرد بدون عقد با زن آشتی کند و او را مجدّداً به همسری بپذیرد) طلاق بائن بر پنج قسم است: ۱ طلاق زنی که نُه سالش تمام نشده. ۲ طلاق زن یائسه، یعنی زنی که بیشتر از ۵۰ سال دارد. ۳ طلاق زنی که شوهرش بعد از عقد، با او نزدیکی نکرده باشد.

۴ طلاـق سوم زنی که او را سه بار طلاق داده انـد. ۵ طلاق خلع و مبارات که شـرح آن بعـداً خواهـد آمد: و غیر اینها را طلاق رجعی گویند که تا وقتی زن در عدّه است مرد می تواند به او رجوع کند.

صفحه۴۱۷

احکام رجوع

مسأله ۲۱۵۷ هرگاه مرد همسـرش را طلاق رجعی دهـد نمی تواند او را از خانه ای که موقع طلاق در آن بوده بیرون کند (مگر در بعضی از موارد خاص)، همچنین بر خود زن نیز حرام است که برای کارهای غیر لازم از آن خانه بیرون رود.

مسأله ۲۱۵۸ در طلاق رجعی مرد می توانـد به زن خود رجوع کنـد، بدون آن که صـیغه عقد تازه ای بخواند و رجوع کردن بر دو قسم است: ۱ سخنی بگوید که معنایش این باشد که آن زن را دوباره به همسری خود پذیرفته است. ۲ کاری انجام دهد که همین معنی را برساند.

مسأله ۲۱۵۹ لازم نیست مرد هنگام رجوع کردن شاهـد بگیرد، یا به زن خبر دهد، حتّی اگر بدون این که کسـی بفهمد بگوید: به همسرم رجوع کردم صحیح است.

مسأله ۲۱۶۰ هرگاه مرد از همسـرش مالی بگیرد و با او مصالحه کنـد که بعـد از طلاق به او رجوع نکنـد، یا حقّ رجوع نداشـته باشد، حقّ رجوع از بین نمی رود.

مسأله ۲۱۶۱ هرگـاه همسـرش را دوبـار طلاـق دهـد بعـد عقـدش کنـد و یـا به او رجوع کنـد (و بنابر احتیاط واجب در هر بار نزدیکی نمایـد و بعـد از دیـدن حیض و پـاک شـدن او را طلاق دهـد) در مرتبه سوم که او را طلاق داد آن زن بر او حرام می شود

و تنها در صورتی بر او حلال خواهد شد که بعد از گذشتن عدّه به عقد دائم شوهر دیگری درآید و با او نزدیکی کند، سپس او را طلاق دهد، بعد از عدّه شوهر اوّل می تواند با او ازدواج کند.

طلاق خُلْع

مسأله ۲۱۶۲ زنی که مایل نیست با شوهرش زندگی کند، و بیم آن می رود که ادامه

همسری آنها باعث گناه شود می تواند مهر خود یا مال دیگری را به او ببخشد که طلاقش دهد، این را طلاق خلع گویند.

صفحه۴۱۸

مسأله ۲۱۶۳ احتیاط واجب آن است که صیغه طلاق خلع به صورت زیر باشد: اگر خود شوهر می خواهد صیغه طلاق را بخواند و اسم زن مثلاً ـ «فاطمه» است می گوید: «زَوْجَتِی فاطِمَهُ خَلَعْتُها عَلی ما بَذَلَتْ هِیَ طالِقٌ» یعنی زنم فاطمه را در برابر چیزی که بخشیده است طلاق دادم، او رهاست و اگر وکیل او بخواهد صیغه را بخواند احتیاط واجب آن است که یک نفر از طرف زن وکیل شود و دیگری از طرف مرد، چنانچه مثلاً ـ اسم شوهر «محمد» و اسم زن «فاطمه» است، وکیل زن می گوید: «عَنْ مُوَکِّلَتِی فاطِمَهَ بَذَلْتُ مَهْرَها لِمُوَکِّلِکَ مُحَمَّد لِیَخْلَعَها عَلَیْهِ» پس از آن وکیل مرد بدون فاصله می گوید: «زَوْجَهُ مُوَکِّلِی خَلَعْتُها عَلی ما بَذَلَتْ هِیَ طالِقٌ» (و اگر زن چیز دیگری غیر از مهر را به شوهر ببخشد باید نام همان را در موقع خواندن صیغه ببرد).

طلاق مبارات

مسأله ۲۱۶۴ هرگاه زن و شوهر یکدیگر را نخواهند و زن مهر خود یا مال دیگری را به مرد ببخشد که او را طلاق دهد آن را طلاق مبارات گویند.

مسأله ۲۱۶۵ احتیاط واجب آن است که صیغه طلاق مبارات را به طریق زیر بخوانند، اگر خود شوهر صیغه را می خواند و مثلاً اسم زن «فاطمه» است می گوید: «بارَأْتُ زَوْجَتی فاطَمَهَ عَلی ما بَذَلَتْ فَهِیَ طالِقٌ» یعنی مبارات کردم(۱) زنم فاطمه را در مقابل مهر او،

پس او رها است (و اگر چیزی غیر مهر را می دهد باید آن را نام ببرد) و در صورتی که وکیل مرد بخواهد صیغه را بخواند می گوید: «بَارَأْتُ زَوْجَهَ مُوَکِّلی فاطِمَهَ عَلی ما بَذَلَتْ فَهِیَ طالِقٌ» البته قبلًا باید زن مهر خود بلکه چیزی کمتر از آن را به شوهر در برابر طلاق مبارات بخشیده باشد.

پاورقی

۱. یعنی از هم جدا شدیم.

مسأله ۲۱۶۶ احتیاط واجب آن است که صیغه طلاق خلع و مبارات به عربی صحیح خوانده شود، ولی اگر زن برای بخشیدن مال خود به شوهر به فارسی بگوید: فلان مال را به تو بخشیدم تا مرا طلاق دهی مانعی ندارد.

مسأله ۲۱۶۷ زن می تواند در بین عدّه طلاق خلع یا مبارات از بخشش خود برگردد و اگر بر گردد شوهر می تواند رجوع کند و بدون عقد دوباره او را همسر خود قرار دهد.

مسأله ۲۱۶۸ مالی را که شوهر برای طلاق مبارات می گیرد باید بیشتر از مهر نباشد بلکه احتیاط واجب آن است که کمتر باشد، ولی در طلاق خلع هر مقدار باشد اشکال ندارد.

احکام متفرّقه طلاق

مسأله ۲۱۶۹ هرگاه با زن نامحرمی به گمان این که همسر اوست نزدیکی کند، زن باید عدّه نگه دارد (به مقدار عدّه طلاق) خواه زن بداند که او شوهرش نیست یا نه و اگر مرد می داند که آن زن همسرش نیست ولی زن او را شوهر خود می داند در این صورت نیز بنابر احتیاط واجب باید عدّه نگه دارد.

مسأله ۲۱۷۰ اگر مردی زنی را فریب دهد که از شوهرش طلاق بگیرد و همسر او شود طلاق و عقد آن زن صحیح است، ولی هر

دو معصیت بزرگی انجام داده اند (البتّه این در صورتی است که قبلاً زنا با آن زن نکرده باشد و الاّ بر او حرام ابدی است).

مسأله ۲۱۷۱ اگر زن در موقع عقد شرط کند که هرگاه شوهر مثلاً مسافرت نماید، یا معتاد به مواد مخدر گردد، یا خرجی او را ندهد اختیار طلاق با او باشد، این شرط باطل است، ولی هرگاه شرط کند که او از طرف شوهرش وکیل باشد که هرگاه این کارها را انجام دهد خود را مطلّقه کند این وکالت صحیح است و در چنین صورتی حق دارد خود را طلاق دهد.

صفحه ۴۲۰

مسأله ۲۱۷۲ زنی که شوهرش مفقودالاثر شده و نمی داند زنده است یا نه، اگر بخواهد طلاق بگیرد و شوهر کند باید نزد مجتهد عادل برود و مطابق دستور مخصوصی که در شرع وارد شده عمل نماید.

مسأله ۲۱۷۳ پدر و جدّ پدری دیوانه می توانند زن او را در صورت مصلحت طلاق دهند، امّا ولیّ صغیر اگر همسر دائمی برای او عقد کرده است بنابر احتیاط واجب نمی تواند او را طلاق دهد، امّا اگر همسر موقّت برای او عقد کرده می تواند باقیمانده مدّت را در صورت مصلحت ببخشد.

مسأله ۲۱۷۴ هرگاه کسی دو نفر را عادل بداند و زن خود را پیش آنها طلاق دهد، دیگری که آنان را عادل نمی داند بنابر احتیاط واجب نباید آن زن را برای خود یا دیگری عقد کند، ولی اگر شک در عدالت آنها داشته مانعی ندارد.

صفحه ۴۲۱

غصب

غصب

مسأله ۲۱۷۵ «غصب» آن است که انسان بر مال یا حقّ کسی از روی ظلم مسلّط شود، غصب یکی از گناهان کبیره است که در

قیامت مجازات سخت دارد و در دنیا عواقب دردناک، در روایتی از پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) آمده است که هر کس یک وجب زمین دیگری را غصب کند در قیامت آن زمین را از هفت طبقه آن، مثل طوق به گردن او می اندازند.

مسأله ۲۱۷۶ هر گاه کسی نگذارد مردم از مسجد یا مدرسه و پل و جاهای دیگری که برای عموم ساخته شده استفاده کنند، حقّ آنان را غصب نموده، همچنین اگر کسی در مسجد و مانند آن جایی برای خود می گیرد و دیگری نگذارد از آن استفاده کند.

مسأله ۲۱۷۷ مسلّط شدن بر اموال بیت المال مسلمین بدون حق نیز غصب است و تمام احکام غصب را دارد و مسؤولیّتش از جهاتی بیشتر است.

احکام غصب

مسأله ۲۱۷۸ مالی را که نزد کسی رهن (گرو) گذاشته اند اگر دیگری غصب کند، صاحب مال و طلبکار هر کدام می توانند آن را از او مطالبه کنند و اگر از بین برود و عوض آن را بگیرند، آن عوض به جای آن مال رهن خواهد بود.

مسأله ۲۱۷۹ واجب است شخص غاصب مالی را که غصب کرده هر چه زودتر به صاحبش برگرداند، و هر قدر تأخیر کند گناه بیشتری برای او نوشته می شود و اگر تلف شود باید عوض آن را بدهد.

مسأله ۲۱۸۰ هر گاه از مالی که غصب کرده منفعتی به دست آید، مانند این که برّه ای از گوسفند غصبی متولّد شود، یا میوه ای از باغ غصبی به دست آید، تمام آن ملک صاحب مال است، هر چند غاصب هم زحمت کشیده باشد و اگر کسی خانه ای را غصب کند باید مال الاجاره

آن را در مـدّتی که دست او بـوده مطـابق معمول بـپردازد، هر چنـد از خـانه اسـتفاده نکرده باشـد و همچنین اموال دیگر مـانند اتومبیل و غیر آن.

مسأله ۲۱۸۱ هر گـاه مـالی را از بچّه یا دیوانه ای غصب کنـد، بایـد آن را به ولیّ او بازگردانـد و اگر به دست آن بچّه یا دیوانه دهد و از بین برود ضامن است.

مسأله ۲۱۸۲ هرگاه دو یا چنـد نفر به اتّفاق هم مالی را غصب کننـد هر کـدام آنان ضامن قسـمتی از آن مال است (اگر دو نفر باشند هر کدام نصف و اگر سه نفر باشند هر کدام ثلث آن را ضامن است) خواه به تنهایی می توانسته آن را غصب کند یا نه.

مسأله ۲۱۸۳ هرگاه مالی را که غصب کرده با چیز دیگری مخلوط شود، چنانچه جـدا کردن آنها ممکن باشـد باید جدا کند و به صاحبش برگرداند، هر چند زحمت داشته باشد و اگر جای دوردستی آن را قرار داده تمام مخارج رساندن آن مال به دست صاحبش بر عهده غاصب است.

مسأله ۲۱۸۴ اگر ظرف یا چیز دیگری را که غصب کرده خراب نمایـد بایـد آن را با تفاوت قیمتی که حاصل شده به صاحبش بدهـد و اگر برای این که تفـاوت را ندهـد بگویـد آن را مثـل اوّلش می سازم مالك مجبور نیست قبول کنـد و نیز مالك نمی تواند غاصب را مجبور کند که آن را مثل اوّلش بسازد، فقط می تواند تفاوت قیمت را بگیرد.

مسأله ۲۱۸۵ هرگاه مالی را که غصب کرده طوری تغییر دهـد که از اوّلش بهتر شود، مثلاً طلای غصبی را به صورت گوشواره و گردنبند درآورد، چنانچه صاحب

مال بگویـد آن را به همین صورت به من بـده بایـد بدهـد، و نمی توانـد برای زحمت خود مزدی بگیرد، حتّی نمی تواند بدون اجازه مالک آن را به صورت اوّل بازگرداند و اگر بدون اجازه او آن را به صورت اوّل باز گرداند احتیاط واجب این است که تفاوت قیمت را بدهد.

صفحه۴۲۳

مسأله ۲۱۸۶ هرگاه مال غصبی را طوری تغییر دهـد که از اولش بهتر شود ولی صاحب مال برای منظور خاصّی بگوید باید آن را به صورت اوّل درآوری واجب است چنین کنـد و اگر عیبی بر آن وارد شود و قیمت آن از اوّل کمتر گردد بایـد تفاوت آن را به صاحبش بدهد.

مسأله ۲۱۸۷ هرگـاه در زمینی که غصب کرده زراعت کنـد یـا درخت بنشانـد، زراعت و درخت و میوه آن مـال غاصب است، ولی بایـد اجاره زمین را در مـدّتی که زراعت و درخت در آن بوده به صاحب زمین بدهد و چنانچه در اثناء کار صاحب زمین راضی نباشد که زراعت و درخت در آن زمین بماند غاصب باید فورا آن را بکند، هر چند باعث خسارت او شود و اگر نقصی در زمین پیـدا شود بایـد تفـاوت قیمت را بدهـد و غاصب نمی توانـد صاحب زمین را مجبور کنـد که زمین را به او بفروشـد یا اجاره دهد، همچنین صاحب زمین نمی تواند غاصب را مجبور کند که زراعت یا درخت را به او بفروشد.

مسأله ۲۱۸۸ هرگـاه مـالی را که غصب کرده از بین برود در صورتی که از چیزهایی باشـد که مثل وماننـد آن معمولاً کمیاب است مانند بسیاری از حیوانات و بسیاری از فرشهای دست بافت، باید

قیمت آن را بدهد و اگر قیمت بازار آن فرق کرده باشد باید قیمت روزی را که تلف کرده بدهد و اگر از چیزهایی است مانند گندم وجو و بسیاری از فرشهای ماشینی، انواع پارچه ها و ظرفهایی که با کارخانه ها درست می شود که معمولاً مثل آن فراوان است، باید مثل همان چیز را که غصب کرده بدهد، ولی باید خصوصیّاتش مثل همان مالی باشد که از بین رفته است.

مسأله ۲۱۸۹ هرگاه حیوانی مانند گوسفند را غصب کند و از بین برود چنانچه در مدّتی که نزد او بوده چاق شده سپس از بین رفته است، باید افزایش قیمت آن را که به خاطر چاقی بوده نیز بدهد.

مسأله ۲۱۹۰ هرگاه مالی را که غصب کرده غاصب دیگری از غاصب اوّل بگیرد و از بین برود احتیاط آن است صاحب مال عوض آن را از هر کدام مطالبه کند بدهد.

مسأله ۲۱۹۱ هرگاه معامله باطلی انجام گیرد، مثلاً جنسی را که باید با وزن خرید و فروش کند بدون وزن معامله نماید، نه خریدار مالك جنس می شود و نه فروشنده مالك قیمت، ولی اگر هر دو قطع نظر از معامله راضی باشند که در مال یکدیگر تصرّف کنند اشکالی ندارد وگرنه مثل مال غصبی است و باید آنها را برگردانند و در صورتی که مال هر یك در دست دیگری تلف شود باید عوض آن را بدهد، چه بداند معامله باطل بوده و چه نداند.

مسأله ۲۱۹۲ اگر مالی را از فروشنده بگیرد تا آن را درست ببیند و اگر پسندید بخرد، اگر آن مال تلف شود احتیاط واجب آن است که عوض آن را

به صاحبش بدهد.

صفحه ۴۲۵

اموال گمشده (لُقَطِه)

احکام اموال گمشده

مسأله ۲۱۹۳ مال گمشـده ای را که انسان پیدا می کند اگر نشانه ای ندارد که با آن صاحبش معلوم شود (مانند یک اسـکناس صد تومانی یا یک سـکه طلا) احتیاط واجب آن است که از طرف صاحبش آن را صدقه دهد و اگر خود او مسـتحق است می تواند بردارد اگر مال مهمّی باشد احتیاط آن است که از حاکم شرع اجازه بگیرد.

مسأله ۲۱۹۴ هرگـاه مـالی را که پیـدا کرده نشـانه دارد ولی قیمت آن کمتر از یـک درهم است(۱) چنـانچه صاحب آن معلوم باشـد نمی توانـد بـدون رضایت او آن را بردارد و اگر صاحب آن معلوم نباشد می تواند بردارد و تملّک کند و از آن اسـتفاده نمایـد و در صورت تلف شـدن لازم نیست عوض آن را بدهـد، بلکه اگر قصـد تملّک هم نکرده باشد و بدون تقصـیر او تلف شود دادن عوض آن واجب نیست.

مسأله ۲۱۹۵ احتیاط واجب آن است که اگر در حرم مکّه مالی که قیمت آن به انـدازه یک درهم یا بیشتر است پیدا کند آن را برندارد.

مسأله ۲۱۹۶ هرگاه مالی را که پیـدا کرده نشانه دارد و قیمتش به اندازه یک درهم یا بیشتر است، باید آن را تا یک سال اعلام کنـد (چنانچه از روزی که پیـدا کرده تا یک هفته هر روز اعلام کنـد، بعد هفته ای یک بار تا آخر سال در محلّ اجتماع مردم کافی است) چه آن مال متعلّق به مسلمانی باشد یا کافری که در امان مسلمانان است اعلام کردن واجب است.

پاورقی

۱. درهم عبارت است از ۶/۱۲ نخود نقره سکّه دار.

صفحه ۴۲۶

مسأله ۲۱۹۷ هرگاه به جای اعلام کردن

لفظی، اعلان کتبی در محلّی که مرکز رفت و آمد مردم است نصب کند و مردم آنجا غالباً باسواد باشند یا افراد باسواد اعلان را برای بی سوادان بخوانند و تا یک سال اعلان در آنجا بماند کافی است.

مسأله ۲۱۹۸ هرگاه قبل از فرا رسیدن یک سال، از پیدا کردن صاحب آن مأیوس شود و یا از اوّل مأیوس باشد که صاحب آن را پیدا کند احتیاط واجب آن است که آن مال را از طرف صاحب اصلی اش به فقیر بدهد.

مسأله ۲۱۹۹ هرگاه در یکی از حرمهای مقدّس، یا مساجد، محلّی برای گمشده ها تعیین شود و مردم بدانند برای پیدا کردن گمشده خود باید به آن محل مراجعه کنند و متصدّیان آن محل مورد اعتماد باشند، کافی است که گمشده را به محلّ آن تحویل دهد و آنها تا یک سال باید آن را نگهداری کنند و اگر صاحب آن پیدا نشد طبق مسأله بعد عمل نمایند و اگر در بعضی از شهرها چنین محلّی برای گمشده ها در نظر گرفته شود و مردم از آن باخبر باشند وظیفه اعلان کردن با سپردن گمشده به آن محل، از دوش مردم برداشته می شود.

مسأله ۲۲۰۰ هرگاه تا یک سال اعلان کند و یا در محل اعلان شده نگهداری شود و صاحب مال پیدا نشود، پیداکننده مخیّر است یکی از چهار کار را انجام دهد: ۱ آن را برای خود بردارد به قصد این که هر وقت صاحبش پیدا شد اگر آن مال موجود نیست، عوض آن را به او بدهد. ۲ به صورت امانت برای او نگهداری کند. ۳ از طرف صاحبش صدقه در

راه خدا بدهد. ۴ آن را به حاکم شرع بسپارد و احتیاط مستحب صدقه دادن یا سپردن به حاکم شرع است.

مسأله ۲۲۰۱ هرگاه بعد از یک سال اعلان کردن، صاحب مال پیدا نشود و مال را به عنوان امانت برای صاحبش نگهداری کند و مال از بین برود چنانچه در نگهداری آن کوتاهی، یا زیاده روی نکرده باشد ضامن نیست، ولی اگر از طرف صاحبش صدقه دهد اگر صاحبش پیدا شد و به صدقه دادن راضی نشد باید عوض آن را به او بدهد.

مسأله ۲۲۰۲ هر کودک نابالغی مالی را پیدا کند احتیاط واجب آن است که ولیّ او اعلان نماید و چنانچه تا یک سال صاحب آن پیدا نشد مطابق یکی از دستورهای چهارگانه گذشته، آنچه مطابق مصلحت کودک است عمل می نماید.

مسأله ۲۲۰۳ هرگاه در اثناء سال که مشغول اعلان کردن است مال از بین برود ضامن نیست، مگر این که در نگهداری آن کوتاهی یا زیاده روی کرده باشد.

مسأله ۲۲۰۴ هرگاه مالی را پیدا کند و به گمان این که مال خود اوست بردارد، بعد بفهمد مال او نیست، نمی تواند آن را در همان جا بیندازد، بلکه باید مطابق دستوری که گذشت تا یک سال اعلان نماید و اگر با پای خود آن را تکان دهد این حکم را ندارد، هر چند خود این کار اشکال دارد.

مسأله ۲۲۰۵ باید درموقع اعلان کردن طوری بگوید که نشانه های آن روشن نشود و اگر کسی آمد و نشانه های آن را داد بطوری که اطمینان حاصل شد مال اوست باید به او بدهد، ولی لازم نیست نشانه هایی را که بیشتر اوقات صاحب

مال هم ملتفت آن نیست بگوید.

مسأله ۲۲۰۶ مالی که پیدا کرده اگر قیمت آن یک درهم یا بیشتر باشد چنانچه اعلان نکند و آن را در مسجد یا جای دیگری که محلّ اجتماع مردم است بگذارد و از بین برود، یا دیگری آن را بردارد کسی که آن را در آغاز پیدا کرده است ضامن است.

مسأله ۲۲۰۷ هرگاه مالی پیدا کند که اگر بماند فاسد می شود مانند بسیاری از غذاها و میوه ها باید تا مدّتی که فاسد نمی شود آن را نگه دارد، بعد قیمت کند و خودش آن را مصرف نماید یا بفروشد و پولش را نگه دارد و اگر صاحب آن پیدا نشد از طرف او صدقه دهد و احتیاط مستحب آن است که اگر دسترسی به حاکم شرع دارد از او اجازه بگیرد.

مسأله ۲۲۰۸ هرگاه مالی را که پیدا کرده موقع وضو گرفتن و نماز خواندن همراه داشته باشد، در صورتی که قصدش این است که آن را به این وسیله حفظ کند تا به

دستور شرع درباره آن عمل نماید اشکالی ندارد.

صفحه۴۲۸

مسأله ۲۲۰۹ هرگاه کفش کسی را ببرند و کفش دیگری به جای آن بگذارند، چنانچه بداند کفشی که مانده مال کسی است که کفش او را برده و این کار عمداً انجام شده و دسترسی به آن شخص نیست، می تواند آن را به جای کفش خود بردارد و چنانچه دسترسی به حاکم شرع دارد از او اجازه بگیرد و هرگاه قیمت آن از کفش خودش بیشتر باشد باید هر وقت صاحب آن پیدا شد زیادی قیمت را به او بدهد و اگر از پیدا شدن او مأیوس شود

زیادی را از طرف صاحبش صدقه می دهد، ولی اگر یقین دارد یا احتمال می دهد کفشی که مانده مال کسی نیست که کفش او را برده، چنانچه از پیدا کردن صاحب آن مأیوس باشد باید آن را صدقه دهد.

مسأله ۲۲۱۰ اگر مالی را که پیدا کرده کمتر از یک درهم ارزش دارد در مسجد یا جای دیگر بگذارد و از آن صرف نظر کند اگر کس دیگری آن را بردارد برای او حلال است.

مسأله ۲۲۱۱ در مواردی که مال را از طرف صاحب اصلی آن در راه خدا صدقه می دهند به سیّد یا غیرسیّد می توان داد و اگر خودش مستحق باشد خودش نیز می تواند بردارد.

صفحه ۴۲۹

ذبح و شکار حیوانات

اشاره

مسأله ۲۲۱۲ اگر حیوان حلال گوشتی را با شرایطی که بعداً گفته می شود سر ببرند خوردن گوشت آن حلال است، خواه اهلی باشد یا وحشی، مگر حیوانی که انسانی با آن وطی و نزدیکی کرده که گوشت آن و حتّی گوشت بچه آن حرام است و همچنین حیوانی که نجاستخوار شده، مگر این که با دستوری که در شرع معیّن گردیده، آن را غذای پاک بدهند و پاک کنند.

مسأله ۲۲۱۳ حیوان حلال گوشت وحشی مانند آهو و بزکوهی و کبک و امثال آن و همچنین حیوان حلال گوشت اهلی که بعداً وحشی شده مثل گاو و شتر اهلی که فرار کرده و وحشی شده، اگر به و سیله اسلحه (با دستوری که بعداً گفته می شود) آن را شکار کنند حلال است، ولی حیوان حلال گوشت اهلی را اگر شکار کنند حلال نمی شود، همچنین حلال گوشت وحشی که به وسیله تربیت کردن اهلی شده

است.

احکام ذبح و شکار حیوانات

مسأله ۲۲۱۴ حیوان حلال گوشت وحشی در صورتی با شکار کردن حلال می شود که توانایی بر فرار داشته باشد، بنابراین بچّه آهو یا بچّه کبک که نمی تواند فرار کند با شکار کردن حلال نمی شود.

مسأله ۲۲۱۵ حیوان حلال گوشتی که مانند ماهی خون جهنده (روان) ندارد اگر به خودی خود در آب بمیرد پاک است، ولی گوشت آن حرام است.

صفحه ۴۳۰

مسأله ۲۲۱۶ حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد مانند مار با سر بریدن حلال نمی شود ولی مرده آن پاک است.

مسأله ۲۲۱۷ سگ و خوک به واسطه سر بریدن و شکار کردن پاک نمی شود و گوشت آنها نیز حرام است و حیوان حرام گوشتی که درنده و گوشتخوار است مانند گرگ و پلنگ اگر به دستوری که گفته می شود سرببرند یا با اسلحه شکار کنند پاک است، ولی گوشت آن حلال نمی شود، همچنین اگر با سگ شکاری آن را شکار کنند.

مسأله ۲۲۱۸ فیل و خرس و بوزینه و موش و حیواناتی که مانند مار و سوسمار در داخل زمین زندگی می کند، هر کدام خون جهنده دارد اگر به خودی خود بمیرد نجس است، ولی اگر سر آنها را ببرند یا آنها را شکار کنند پاک است.

مسأله ۲۲۱۹ اگر از شکم حیوان زنده بچه مرده ای بیرون آید یا بیرون آورند، گوشت آن حرام است.

دستور ذبح حیوانات

مسأله ۲۲۲۰ برای سر بریدن حیوان اگر حلقوم و دو رگ بزرگ گردن را بطور کامل ببرند کافی است ولی احتیاط مستحب آن است که چهار رگ بزرگ یعنی دو رگ بزرگ گردن به اضافه حلقوم و مری از پایین برآمدگی گلو بریده شود.

مسأله ۲۲۲۱

اگر بعضی از این رگها را ببرند و صبر کنند تا حیوان بمیرد بعد بقیّه را ببرند فایده ندارد، بلکه اگر به این مقدار هم صبر نکنند ولی بطور معمول رگها را پشت سر هم نبرند اگر چه هنوز حیوان جان داشته باشد اشکال دارد.

مسأله ۲۲۲۲ هرگاه گرگ، گلوی گوسفند را بطوری بکند که از رگهای گردن که باید موقع ذبح بریده شود چیزی باقی نماند آن حیوان حرام می شود. ولی اگر آن رگها سالم باشد در صورتی که گوسفند هنوز زنده است و آن را به دستوری که گفته شد سر ببرند حلال می باشد. همچنین هرگاه حیوانی به غیر دستور شرعی ذبح شده باشد پاک است، هر چند خوردن گوشت آن حرام می باشد، بنابراین پوست و چرم حیواناتی که از ممالک غیر اسلامی می آورند در صورتی که بدانیم از حیوانات ذبح شده است، پاک است.

صفحه ۴۳۱

شرایط ذبح حیوانات

مسأله ۲۲۲۳ سر بریدن حیوان پنج شرط دارد:

۱ ذبح کننده بنابر احتیاط واجب باید مسلمان باشد، ناصبی ها یعنی کسانی که با اهل بیت پیامبر(صلی الله علیه وآله) دشمنی دارند در حکم کفّارند.

۲ باید سر حیوان را با جسم تیزی که از آهن، یا فلز دیگر باشد ببرند، ولی اگر احتیاج به ذبح باشد و آهن پیدا نشود، یا اگر سر حیوان را نبرند می میرد و دسترسی به آهن نیست، با هر چیز تیزی که رگها را بتواند جدا کند (مانند شیشه و سنگ و چوب تیز) می شود آن را ذبح کرد.

۳ در موقع سر بریدن باید جلو بدن حیوان رو به قبله باشد و اگر عمداً رو به قبله نکنند حیوان حرام

می شود، ولی اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسأله یا اشتباه کردن قبله، حیوان را به سمتی غیر از قبله سر ببرند حرام نیست.

۴ هنگام سر بریدن باید نام خدا را ببرد همین قدر که بگوید «بسم اللّه» یا «سُبْحانَ اللّهِ» یا بگوید «لا اِلهَ اِلاّ اللّهُ» کافی است و به زبان فارسی یا هر زبان دیگر نیز جایز است، ولی اگر بدون قصد سر بریدن نام خدا را ببرد کافی نیست و در صورتی که از روی فراموشی نام خدا را نبرد اشکال ندارد.

۵ باید حیوان بعد از سر بریدن حرکتی کند اگر چه مثلاً چشم یا دم خود را حرکت دهد یا پای خود را به زمین زند که معلوم شود زنده بوده و احتیاط واجب آن است که خون به مقدار کافی از آن بیرون بریزد.

مسأله ۲۲۲۴ کسی که حیوان را ذبح می کند می تواند مرد باشد یا زن یا بچه نابالغی

که دستورات ذبح را می داند، ولی بهتر است تا دسترسی به مرد باشد زنان و کودکان را معاف دارند.

مسأله ۲۲۲۵ سر بریدن حیوانات با وسایل ماشینی در صورتی که شرایط شرعی آن مطابق آنچه در بحث ذبح حیوانات گفته شد انجام شود جایز است و چنین حیوانی پاک و حلال است.

مسأله ۲۲۲۶ هرگاه چند مرغ یا چند حیوان را باهم سر ببرند یک بسم اللّه برای همه آنها کافی است، همچنین هرگاه با ماشین، تعداد زیادی حیوان را در زمان واحد (با وجود شرایط دیگر) سر ببرند یک بسم اللّه کفایت می کند و اگر ماشین مرتّباً کار می کند احتیاط آن است مرتّباً نام خدا را تکرار

کنند.

دستور کشتن شتر

مسأله ۲۲۲۷ برای کشتن شتر باید با پنج شرطی که برای سر بریدن حیوانات گفته شد، کارد یا چیز دیگری را که از آهن و برنده باشد در گودی پایین گردنش فرو کنند و این عمل را «نحر» می گویند و مطابق بعضی از روایات بهتر است که شتر ایستاده باشد، ولی اگر در حالی که زانوها را به زمین زده یا به پهلو خوابیده و جلو بدنش رو به قبله است کارد در گودی گردنش فرو کنند آن هم اشکالی ندارد.

مسأله ۲۲۲۸ هرگاه شتر را به جای نحر کردن سر ببرند، یا گوسفند و گاو را به جای سر بریدن نحر کنند، گوشت آنها حلال نیست، ولی اگر بعد از این کار هنوز حیوان زنده باشد و فورا او را بر طبق دستور شرع بکشند گوشتش حلال است.

مسأله ۲۲۲۹ حیوان سرکشی که نمی توان آن را مطابق دستور شرع کشت و همچنین حیوانی که در چاه افتاده و امکان کشتن آن مطابق دستور شرع نیست و احتمال دارد در آنجا بمیرد، چنانچه با چیز برنده ای مانند کارد جایی از بدنش را زخم کنند و در اثر آن زخم جان دهد حلال است و رو به قبله بودن آن لازم نیست، ولی باید شرایط دیگری که برای سر بریدن حیوانات گفته شد دارا باشد.

صفحه۴۳۳

مستحبّات و مکروهات ذبح

مسأله ۲۲۳۰ چند چیز در ذبح حیوانات طبق بعضی از روایات مستحبّ است:

۱ هنگام سربریدن گوسفند دستوپایش را باز بگذارند و موقع سربریدن گاو چهاردستوپایش را ببندند و هنگام کشتن شتر دودست آن را از پایین یا زیربغل به یکدیگر ببندندوپاهایش رابازگذارند و مرغ را بعد از سر بریدن رها

کنندتا پروبال بزند.

۲ کسی که حیوان را می کشد رو به قبله باشد.

۳ پیش از کشتن حیوان آب جلو آن بگذارند.

۴ کاری کنند که حیوان کمتر اذیّت شود، مثلاً با سرعت سر او را ببرند.

مسأله ۲۲۳۱ احتیاط مستحب آن است که پیش از بیرون آمدن روح سر حیوان را از بدنش جدا نکنند، بنابراین اگر دستگاه هایی برای ذبح حیوانات تهیّه شود که سر حیوان را بکلّی قطع می کند حیوان حرام نمی شود هر چند بهتر است طوری باشد که تمام سر را قطع نکند، ولی در هر حال باید تمام شرایط با دستگاه های ماشینی رعایت شود و نیز احتیاط مستحب آن است که مغز حرام حیوان را که در وسط تیره پشت است قبل از جان دادن نبرند و پوست حیوان را جدا ننمایند.

مسأله ۲۲۳۲ مطابق بعضی از روایات چند چیز در کشتن حیوانات مکروه است:

۱ کارد را پشت حلقوم حیوان فرو کنند و به طرف جلو بیاورند که حلقوم از پشت بریده شود.

۲ در جایی حیوان را بکشند که حیوان دیگر آن را می بیند.

۳ در موقع شب یا پیش از ظهر جمعه سر حیوان را ببرند، ولی در صورت احتیاج عیبی ندارد.

۴ حیوانی را که انسان خودش پرورش داده با دست خود بکشد.

مسأله ۲۲۳۳ در زمان ما گاه برای آسان شدن ذبح حیوانات به حیوان شوک می دهند، تا کمی بی حس شود و به راحتی یا به و سیله دستگاهها سر آن را ببرند، این کار در صورتی که حیوان بعد از شوک زنده باشد اشکالی ندارد.

صفحه ۴۳۴

شرایط شکار با اسلحه

مسأله ۲۲۳۴ هرگاه حیوان حلال گوشت وحشی را با اسلحه شکار کنند

با پنج شرط حلال می شود:

۱ آن که با اسلحه برنده ای مانند شمشیر و کارد و خنجر یا تفنگ و مانند آن باشد خواه گلوله آن تیز باشد یا نه، ولی طوری باشد که بدن حیوان را پاره کند و از آن خون جاری گردد، ولی اگر به و سیله دام یا چوب و سنگ و مانند آن حیوانی را شکار کنند حرام است، مگر این که موقعی به حیوان برسند که هنوز زنده باشد و آن را مطابق آداب شرع سر ببرند.

۲ بنابر احتیاط واجب شکار کننده، مسلمان باشد یا بچّه مسلمانی که خوب و بد را می فهمد.

۳ اسلحه را به منظور شکار کردن به کار برد، امّا اگر مثلاً جایی را نشانه گیری کند و اتّفاقاً تیر به حیوانی اصابت کند، خوردن گوشت آن حیوان حرام است.

۴ هنگام به کار بردن اسلحه نام خدا را ببرد، ولی اگر فراموش کند اشکالی ندارد.

۵ وقتی به حیوان برسد که جان داده باشد، یا اگر زنده است به اندازه سر بریدن آن وقت نباشد، ولی اگر به اندازه سر بریدن وقت داشته باشد و در ذبح حیوان کوتاهی کند تا بمیرد حرام است.

احکام شکار

مسأله ۲۲۳۵ اگر دونفر حیوانی را شکار کنند، یکی مسلمان ودیگری کافر، یا یکی نام خدا را ببرد و دیگری عمداً نبرد، آن حیوان بنابراحتیاط واجب حرام است.

صفحه ۴۳۵

مسأله ۲۲۳۶ اگر حیوانی را با تیر بزند، بعد در آب بیفتد و بداند که به واسطه تیر و افتادن در آب جان داده است حلال نیست، بلکه اگر شک کند که فقط به خاطر تیر بوده یا نه حلال نمی باشد.

مسأله ۲۲۳۷ هر گاه

با اسلحه یا سگ غصبی، حیوانی را شکار کند، شکار حلال است و مال او می شود، ولی گذشته از این که گناه کرده باید اجرت اسلحه یا سگ را به صاحبش بدهد.

مسأله ۲۲۳۸ اگر با شمشیر یا سلاح دیگری که شکار کردن با آن صحیح است با شرایطی که قبلاً گفته شد حیوانی را دونیم کند و سر و گردن در یک قسمت باقی بماند اگر وقتی برسد که حیوان جان داده است، هر دو قسمت حلال است، همچنین اگر زنده باشد ولی وقت برای سر بریدن تنگ باشد امّا اگر وقت برای سر بریدن دارد آن قسمت که در آن سر نیست حرام است و آن قسمت دیگر که سر دارد اگر مطابق دستورشرع ببرد حلال است.

مسأله ۲۲۳۹ هرگاه به وسیله دام یا چوب یا سنگ یا چیز دیگری که شکار کردن با آن صحیح نیست حیوانی را دو قسمت کند قسمتی که سر و گردن ندارد در هر حال حرام است و امّا قسمتی که سر و گردن دارد اگر هنوز زنده است و سر آن را مطابق دستور شرع ببرد حلال است.

مسأله ۲۲۴۰ اگر حیوانی را سر ببرند یا شکار کنند و بچّه زنده ای از آن بیرون آید، چنانچه آن بچّه را مطابق دستور شرع سر ببرند حلال وگرنه حرام است، امّا اگر بچّه با شکار کردن یا سر بریدن مادر، در شکم او مرده باشد حلال است به شرط این که خلقت بچّه کامل شده و مو یا پشم در بدنش روییده باشد.

شرایط شکار با سگهای شکاری

مسأله ۲۲۴۱ هرگاه با سگ شکاری، حیوان وحشی حلال گوشتی را شکار کند، این حیوان

با پنج شرط حلال می شود:

صفحه۴۳۶

۱ سگ طوری تربیت شده باشد که هر وقت آن را برای گرفتن شکار بفرستند برود و هر وقت از رفتن جلوگیری کنند بایستد، بلکه همین اندازه که سگ را برای شکار تربیت کرده اند کافی است، ولو این که وقتی چشمش به شکار افتاد خودش حرکت کند و به سوی شکار برود، ولی احتیاط واجب آن است که اگر عادت دارد پیش از رسیدن صاحبش شکار را می خورد از شکار او اجتناب شود، امّا اگر گاهی شکار را بخورد، یا فقط خون او را بخورد، اشکال ندارد.

۲ کسی که سگ را می فرستد بنابر احتیاط واجب باید مسلمان یا بچّه مسلمانی که خوب و بد را می فهمد باشد، کسی که نسبت به اهل بیت پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآله) اظهار دشمنی کند مسلمان نیست و شکار او اشکال دارد.

۳ هنگام فرستادن یا حرکت کردن سگ باید نام خدا را ببرد، ولی اگر از روی فراموشی آن را ترک کند اشکال ندارد و لازم نیست پیش از فرستادن سگ نام خدا را ببرد، بلکه اگر پیش از آن که سگ به شکار برسد نام خدا را ببرد حلال است.

۴ شکار به واسطه زخمی که از دندان سگ پیدا کرده بمیرد، بنابراین اگر سگ، شکار خود را خفه کند یا از زیادی دویدن یا ترس بمیرد حلال نیست.

۵ کسی که سگ را فرستاده وقتی برسد که شکار جان داده باشد، یا اگر زنده است به اندازه سر بریدن وقت نباشد، امّا اگر زمانی برسد که به اندازه سربریدن وقت دارد مثلاً چشم خود را حرکت می دهد یا پای

بر زمین می زند، باید سر حیوان را مطابق دستور شرع ببرد و گرنه حرام است.

احکام شکار با سگهای شکاری

مسأله ۲۲۴۲ کسی که سگ را فرستاده اگر وقتی برسد که می تواند سر حیوان را ببرد ولی کارد نداشته باشد، یا برای پیدا کردن کارد مدّتی وقت لازم باشد، چنانچه حیوان بمیرد احتیاط واجب اجتناب از گوشت آن است.

صفحه ۴۳۷

مسأله ۲۲۴۳ هر گاه چند سگ را برای شکار حیوانی بفرستند چنانچه همه آنها دارای شرایط فوق باشد شکار حلال است و اگر بعضی از آنها دارای این شرایط نیست شکار حرام است.

مسأله ۲۲۴۴ هر گاه سگ تربیت شده را برای شکار حیوانی بفرستد ولی آن سگ حیوان حلال دیگری را شکار کند، اشکالی ندارد، همچنین اگر آن حیوان را با حیوان دیگری شکار کند هر دو حلال است.

مسأله ۲۲۴۵ اگر چند نفر باهم سگی را بفرستند ویکی از آنان کافر باشد، یا عمداً نام خدا را نبرد، یا چند سگ بفرستند و یکی از آنها تربیت شده نباشد بنابر احتیاط واجب باید از گوشت آن شکار پرهیز کرد.

مسأله ۲۲۴۶ هر گاه به و سیله باز شکاری یا حیوان دیگر تربیت شده ای غیر از سگ، حیوانی را شکارکند آن شکار حلال نیست، مگر این که وقتی برسند که حیوان زنده باشد مطابق دستور شرع آن را ذبح کنند، در این صورت حلال است.

صید ماهی

مسأله ۲۲۴۷ ماهی حلال آن ماهی است که فلس داشته باشد، خواه فلس آن کم باشد یا زیاد، کوچک باشد یا درشت، حتّی ماهیانی که فلس آنها سست است و در دام می ریزد حلال است، ولی فلسهای ذرّه بینی و مانند آن، که مردم به آن فلس نمی گویند فایده ای ندارد.

مسأله ۲۲۴۸ اگر ماهی را زنده از آب بگیرند و بیرون آب جان

دهد، پاک و حلال است، حتّی اگر در دامی که در آب باشد بمیرد آن نیز حلال است.

مسأله ۲۲۴۹ اگر ماهی از آب بیرون بیفتد، یا موج آن را بیرون بیندازد، یا بر اثر جزر و مَد دریا در خشکی بماند و بمیرد، حرام است، ولی اگر پیش از آن که بمیرد با دست یا با وسیله دیگری آن را بگیرند و بعد جان دهد حلال است.

مسأله ۲۲۵۰ صید کننده ماهی لازم نیست مسلمان باشد و در موقع صید ماهی نام خدا را ببرد، ولی باید معلوم باشد آن را زنده از آب گرفته یا بعد از افتادن در دام جان داده است.

مسأله ۲۲۵۱ اگر ماهی از بازار مسلمانان یا از دست مسلمانی گرفته شود حلال است، هر چند معلوم نباشد آن را زنده از آب گرفته اند یا نه و جستجو نیز لازم نیست، ولی اگر از کافری گرفته شود و معلوم نباشد ماهی زنده از آب گرفته شده یا زنده به دام افتاده یا نه، حرام است.

مسأله ۲۲۵۲ خوردن ماهی های کوچک زنده اشکال دارد، مگر برای درمان در مقام ضرورت.

مسأله ۲۲۵۳ اگر ماهی را که هنوز کاملاً جان نداده بریان کنند، یا در بیرون آب پیش از جان دادن بکشند خوردن آن اشکال ندارد.

مسأله ۲۲۵۴ اگر ماهی را بیرون آب دو قسمت کنند و یک قسمت آن در حالی که زنده است در آب بیفتد و بمیرد خوردن قسمتی که بیرون آب مانده اشکال دارد.

مسأله ۲۲۵۵ میگو که آن را روبیان نیز می گویند از حیوانات آبی حلال است، ولی ماهی سمن قور که از حشرات خشکی است و نام ماهی بر

آن نهاده اند حرام است، مگر برای درمان در مقام ضرورت.

صفحه ۴۳۹

خوردنی ها و آشامیدنی ها

حیوانات حلال و حرام گوشت

مسأله ۲۲۵۶ گوشت گاو و گوسفند و شتر اهلی و همچنین گاو و گوسفند و بز و خر وحشی و آهو حلال است، ولی گوشت اسب و قاطر و الاغ مکروه می باشد، حیوانات درنده عموما، همچنین فیل و خرگوش و حشرات گوشتشان حرام است.

مسأله ۲۲۵۷ گوشت پرندگانی که دارای چنگال هستند حرام است، همچنین پرندگانی که موقع پرواز بالهای خود را صاف نگه می دارند، یا اگر بال می زنند بال زدن آنها کمتر و صاف نگه داشتن آنها بیشتر است، امّا پرندگانی که بال می زنند یا بال زدن آنها از صاف نگه داشتن بیشتر است گوشتشان حلال است از جمله انواع کبوترها و قمری و کبک حلال است، ولی گوشت هدهد مکروه است.

مسأله ۲۲۵۸ اگر از حیوانی که زنده است قطعه ای جدا کنند خواه دنبه یا گوشت بوده باشد خوردن آن حرام است.

اجزاء حرام حیوانات حلال گوشت

مسأله ۲۲۵۹ چهارده چیز از حیوانات حلال گوشت (بنابر احتیاط واجب در بعضی از آنها) حرام است: ۱ خون ۲ نری ۳ فرج ۴ بچّه دان ۵ غدد که آن را دشول می گویند. ۶ تخم که آن را دنبلان می گویند. ۷ دانه کوچکی که در مغز سر است و به

شکل نخود می باشد. ۸ مغز حرام که در میان تیره پشت است. ۹ پی که در دو طرف گردن قرار دارد و تا تیره پشت کشیده شده. ۱۰ زهره دان ۱۱ سپرز (طحال) ۱۲ مثانه (محل اجتماع بول) ۱۳ سیاهی چشم ۱۴ چیزی که در میان سم است و عرب آن را ذات الاشاجع می گوید، این در حیوانات بزرگ است، امّا در حیوانات کوچکی مانند

گنجشک

چنانچه بعضی از این امور قابل تشخیص، یا جدا کردن نیست خوردن آن اشکالی ندارد.

خوردنی ها و آشامیدنی های حرام

مسأله ۲۲۶۰ خوردن اشیاء خبیث و پلید که طبع انسان از آن تنفّر دارد (مانند فضله حیوانات و آب بینی و امثال آن) حرام است هرچند پاک باشد.

مسأله ۲۲۶۱ خوردن خاک و گِل حرام است، ولی خوردن کمی از تربت پاک حضرت سیّدالشّهداء امام حسین(علیه السلام) (کمتر از یک نخود) به قصد شفاء اشکال ندارد و همچنین گل داغستان و گل ارمنی که برای معالجه می خورند در صورتی که علاج منحصر به آن باشد جایز است.

مسأله ۲۲۶۲ خوردن یا نوشیدن چیزی که برای انسان ضرر مهمّی دارد حرام است، کشیدن سیگار و سایر انواع دخانیّات اگر به تصدیق اهل اطّلاع ضرر مهمّی داشته باشد نیز حرام است، ولی استفاده از مواد مخدّر مطلقاً حرام است خواه به صورت تزریق یا دود کردن یا خوردن و یا به هر طریق دیگری بوده باشد. و همچنین تولید، خرید و فروش و هرگونه کمک به انتشار آن حرام است.

مسأله ۲۲۶۳ اگر با گاو و گوسفند و شتر نزدیکی کنند، علاوه بر این که گوشت آنها حرام است، بول و مدفوع آنها نیز بنابر احتیاط واجب نجس می باشد و آشامیدن شیر آنها نیز حرام است و باید آن حیوان را ذبح کنند و لاشه آن را بسوزانند و کسی که با آن نزدیکی کرده باید پول آن را به صاحبش بدهد.

مسأله ۲۲۶۴ آشامیدن شراب حرام و از گناهان کبیره است، بلکه در بعضی از اخبار بزرگترین گناه شمرده شده است و اگر کسی آن را حلال بداند در صورتی که متوجّه باشد

که لازمه حلال دانستن آن تکذیب خدا و پیغمبر(صلی الله علیه وآله) می باشد کافر است. از حضرت امام جعفر صادق(علیه السلام) روایت شده است که فرمود: «شراب ریشه بدیها و منشأ گناهان است و کسی که شراب می خورد عقل خود را از دست می دهد و در آن موقع خدا را نمی شناسد و از هیچ گناهی باک ندارد، احترام هیچ کس را نگه نمی دارد و حقّ خویشان نزدیک را رعایت نمی کند و از زشتیهای آشکار رو نمی گرداند، روح ایمان و خداشناسی از او بیرون می رود، و روح خبیثی که از رحمت خدا دور است در او می ماند، خدا و فرشتگان و پیغمبران و مؤمنین او را لعنت می کنند و تا چهل روز نماز او قبول نمی شود و روز قیامت روی او سیاه است!»

مسأله ۲۲۶۵ منظور از شراب هر مایع مست کننده ای است و آبجو نیز جزء مشروبات

الکلی است، حتّی نوشیدن یک قطره شراب و کمتر از آن نیز حرام است.

صفحه ۴۴۱

مسأله ۲۲۶۶ سفره ای که بر سر آن شراب می خورند اگر انسان یکی از آنان حساب شود نشستن کنار آن و خوردن از آن سفره حرام است هرچند غذای حلال باشد.

مسأله ۲۲۶۷ هرگاه جان مسلمانی به خاطر گرسنگی یا تشنگی در خطر باشد بر همه واجب است به او آب و غذا داده و از مرگ نجاتش بخشند.

مستحبّات و مکروهات غذا خوردن

مسأله ۲۲۶۸ چند چیز است که انجام آن موقع غذا خوردن به امید ثواب مستحبّ است: ۱ هر دو دست را قبل از غذا بشوید. ۲ بعد از غذا نیز دست خود را بشوید و با

دستمال خشک کند. ۳ میزبان قبل از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد. ۴ در اوّل غذا «بسم اللّه» و آخر غذا «الحمد للّه» بگوید و اگر سر یک سفره چند جور غذا باشد موقع خوردن از هر کدام از آنها «بسم اللّه» بگوید. ۵ با دست راست غذا بخورد. ۶ اگر چند نفر سر یک سفره غذا می خورند هر کسی از غذای جلو خودش بخورد. ۷ لقمه را کوچک بردارد. ۸ با عجله غذا نخورد و غذا

خوردن را طول دهد و غذا را خوب بجود. ۹ بعد از غذا خلال نماید و اجزاء غذا را از لای دندانها بیرون آورده و دهان را بشوید. ۱۰ از دور ریختن مواد غذایی خودداری کند، ولی اگر در بیابان غذا می خورد آنچه از سفره بیرون می ریزد برای پرندگان و حیوانات بگذارد. ۱۱ در شبانه روز دوبار غذا بخورد، اوّل روز و اوّل شب. ۱۲ در اوّل و آخر غذا نمک بخورد. ۱۳ تمام میوه ها را پیش از خوردن با آب تمیز بشوید. ۱۴ تا بتواند بر سفره میهمانی داشته باشد.

صفحه ۴۴۲

مسأله ۲۲۶۹ کارهای زیر را در موقع غذا خوردن از مکروهات شمرده اند: ۱ در حال سیری غذا خوردن ۲ پرخوردن و در خبر است که خداوند عالم از شکم پر بیش از هر چیز بدش می آید. ۳ نگاه کردن به صورت دیگران در موقع غذا خوردن

۴ خوردن غذای داغ ۵ فوت کردن به چیزی که می خورد یا می آشامد ۶ بعد از گذاشتن نان در سفره منتظر چیز دیگری بودن ۷ پاره کردن نان با

کارد ۸ گذاشتن نان زیر ظرف غذا و هر گونه بی احترامی به آن ۹ پوست کندن میوه (میوه هایی که با پوست خورده می شود) ۱۰ دور انداختن میوه پیش از آن که آن را کاملاً بخورد.

مستحبّات و مکروهات آشامیدن آب

مسأله ۲۲۷۰ چند کار در روایات به هنگام آشامیدن آب توصیه شده است: ۱ آب را بطور مکیدن بیاشامد ۲ در روز ایستاده آب بخورد ۳ پیش از نوشیدن آب «بسم اللّه» و بعد آن «الحمد للّه» بگوید. ۴ آب را به سه نفس بیاشامد، نه یک نفس. ۵ از روی میل آب بیاشامد. ۶ بعد از نوشیدن آب حضرت امام حسین(علیه السلام) و اهل او را یاد کند و قاتلان ایشان را لعنت نماید.

مسأله ۲۲۷۱ در روایات از چند چیز در موقع آشامیدن آب نهی شده است: ۱ زیاد آشامیدن. ۲ آشامیدن آب بعد از غذای چرب ۳ ایستاده نوشیدن در شب ۴ نوشیدن آب بادست چپ ۵ نوشیدن از جای شکسته کوزه یا طرفی که دسته آن است

نذر و عهد

نذر و عهد

مسأله ۲۲۷۲ «نذر» آن است که کار خیری را برای خدا بر عهده خود قراردهد، یا ترک کاری که نکردن آن بهتر است.

مسأله ۲۲۷۳ نذر دو قسم است: نذری که به صورت «مشروط» انجام می شود، مثلاً می گوید: چنانچه مریض من خوب شود انجام فلان کار برای خدا بر عهده من است (این را «نذر شکر» گویند) یا اگر مرتکب فلان کار بد شوم فلان کار خیر را برای خدا انجام خواهم داد (و آن را «نذر زجر» گویند)، دوم نذر مطلق است و آن این که بدون هیچ قید و شرطی بگوید: «من برای خدا نذر می کنم که نماز شب بخوانم» و همه اینها صحیح است.

شرایط و احکام نذر و عهد

مسأله ۲۲۷۴ نذر در صورتی صحیح است که برای آن صیغه خوانده شود، خواه به عربی باشد یا زبانهای دیگر، بنابراین اگر بگوید چنانچه فلان حاجت من روا شود برای خدا بر من است که فلان مقدار مال را به فقیر بدهم، نذر او صحیح است، بلکه اگر بگوید نذر می کنم برای خدا اگر فلان حاجت من رواشود فلان کار خیر را انجام دهم، کافی است.

مسأله ۲۲۷۵ نذر در صورتی صحیح است که از انسان بالغ و عاقل انجام شود و از روی اختیار و قصد باشد، بنابراین نذر از روی اجبار، یا به واسطه عصبانی شدن و از دست دادن اختیار، صحیح نیست.

مسأله ۲۲۷۶ آدم سفیهی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند، همچنین کسی که حاکم شرع او را به خاطر ورشکست شدن از تصرّف در اموالش جلوگیری کرده، نذرهای مربوط به اموالشان صحیح نیست.

مسأله ۲۲۷۷ نذر زن اگر مزاحم

حقوق شوهر باشد بی اجازه او باطل است و اگر مزاحم نباشد احتیاط مستحب آن است که با اجازه او باشد.

مسأله ۲۲۷۸ اگر زن در جایی که احتیاج به اجازه شوهر دارد با اجازه او نـذر کنـد، شوهرش بنابراحتیاط واجب نمی تواند نذر او را به هم بزند یا او را از عمل کردن به نذر جلوگیری نماید.

مسأله ۲۲۷۹ نـذر فرزنـد احتیاجی به اجازه پدر ندارد، مگر این که کار او مایه آزار پدر باشد که دراین صورت نذر او صـحیح نیست.

مسأله ۲۲۸۰ نذر در مورد کارهایی صحیح است که انجام آن ممکن باشد.

مسأله ۲۲۸۱ کـاری را که انسـان نـذر می کنـد بایـد شـرعاً مطلوب باشـد، بنـابراین نـذر کار حرام، یا مکروه، یا ترک واجب و مستحب، صحیح نیست.

مسأله ۲۲۸۲ لازم نیست جزئیّات و خصوصـیّات عملی که نذر کرده مطلوب باشد، همین اندازه که اصل آن شرعاً مطلوب باشد کافی است، مثلاً اگر نذر کند شب اوّل هر ماه نماز شب بخواند صـحیح است و باید به آن عمل کند، یا اگر نذر کند در محلّ خاصّی فقرا را اطعام نماید باید مطابق آن عمل نماید.

مسأله ۲۲۸۳ کار مباحی که انجام و ترک آن از هر جهت مساوی است نذر انجام آن صحیح نیست، ولی اگر انجام یا ترک آن از جهتی بهتر باشـد و به همان منظور نـذر کند صـحیح است، مثلاً نذر کند غذایی بخورد که برای عبادت قوّت گیرد یا غذایی که مایه سستی بدن او برای انجام عبادت می شود ترک نماید.

مسأله ۲۲۸۴ هرگاه نذر کند روزه بگیرد ولی وقت و مقدار آن را معیّن نکند، چنانچه یک روز روزه بگیرد

کافی است، همچنین اگر نـذر کند نماز بخواند و مقدار و خصوصیّات آن را معیّن نکند یک نماز دو رکعتی کفایت می کند، نذر سایر کارهای

خیر نیز همین گونه است.

مسأله ۲۲۸۵ هرگاه نذر کند روز معیّنی را روزه بگیرد، احتیاط واجب آن است که آن روز سفر نکند تا بتواند روزه خود را به جا آورد و چنانچه در آن روز مسافرت کند قضای آن روز بر او واجب است و احتیاط واجب آن است که کفّاره نیز بدهد.

مسأله ۲۲۸۶ اگر کسی از روی اختیار به نذر خود عمل نکند گناه کرده و باید کفّاره بدهد و کفّاره نذر عبارت است از اطعام شصت فقیر، یا دو ماه پی در پی روزه گرفتن، یا یک بنده آزاد کردن.

مسأله ۲۲۸۷ اگر نـذر کنـد تا وقت معیّنی عملی را ترک نمایـد بعد از گذشـتن آن وقت می تواند آن کار را به جا آورد و اگر پیش از گذشتن وقت از روی فراموشی یا اجبار انجام دهد چیزی بر او نیست، ولی لازم است تا آخر وقت نذر، آن عمل را به جا نیاورد و اگر بدون عذر آن را به جا آورد باید مطابق آنچه در مسأله پیش گفته شد کفّاره بدهد.

مسأله ۲۲۸۸ کسی که نذر کرده عملی را مستمرّاً ترک کند و زمانی برای آن معیّن ننموده، چنانچه از روی اختیار آن را به جا آورد برای دفعه اوّل بایـد کفّاره بدهـد و اگر نـذر او چنان بوده که هر دفعه از آن عمل، مستقلاً تحت نـذر قرار داشـته احتیاط واجب آن است که برای هر دفعه، کفّاره ای بدهد، امّا اگر چنین قصدی نداشته،

یا شک کند قصدش چگونه بوده یک کفّاره بیشتر واجب نیست.

مسأله **۲۲۸۹** اگر نذر کند در هر هفته روز معیّنی (مثلاً روز جمعه) را روزه بگیرد، چنانچه یکی از جمعه ها مصادف با عید فطر یا قربان شود، یا عذر دیگری مانند حیض برای او پیش آید، باید روزه راترک کند احتیاطاً قضای آن را به جا آورد.

مسأله **۲۲۹۰** هرگاه نذر کند مقدار معیّنی را صدقه دهد، چنانچه پیش از دادن صدقه بمیرد باید آن مقدار را از مال او صدقه بدهند.

مسأله **۲۲۹۱** هرگاه نذر کند به فقیر معیّنی صدقه دهد نمی تواند آن را به دیگری دهد و اگر آن فقیر بمیرد بنابر احتیاط به ورثه او بدهد.

مسأله **۲۲۹۲** هرگاه نذر کند به زیارت یکی از امامان مثلاً به زیارت حضرت امام حسین(علیه السلام) مشرّف شود، اگر به زیارت امام دیگری برود کافی نیست و هرگاه به واسطه عذری نتواند آن امام را زیارت کند چیزی بر او نیست.

صفحه۴۴۶

مسأله **۲۲۹۳** کسی که نذر کرده زیارت برود ولی غسل زیارت و نماز آن را نذر نکرده، لازم نیست آنها را به جا آورد.

مسأله **۲۲۹۴** اگر چیزی برای حرم یکی از امامان یا امامزادگان نذر کند باید آن را به مصارف حرم برساند، از قبیل تعمیرات و فرش و روشنایی و خدّامی که مشغول خدمت هستند و مانند آن، ولی اگر چیزی برای خود امام(علیه السلام) یا امامزاده نذر کرده بی آن که نام حرم را ببرد، می تواند علاوه بر اموری که ذکر شد صرف مجالس عزاداری و سوگواری یا نشر آثار آن بزرگواران، یا کمک به زوّار آنها یا هر کار دیگری که نسبتی

با آنها دارد بکند.

مسأله **۲۲۹۵** گوسفندی را که نذر کرده اند پشم آن و مقداری که چاق می شود جزء نذر است و اگر پیش از آن که گوسفند به مصرف نذر برسد بچّه ای بیاورد، یا شیر دهد، احتیاط واجب آن است آن را هم به مصرف نذر برساند.

مسأله **۲۲۹۶** هرگاه نذر کند اگر مریض او خوب شود یا مسافرش سالم بازگردد فلان کار خیر را انجام دهد، چنانچه معلوم شود پیش از نذر کردن مریض او خوب شده، یا مسافر آمده است، عمل کردن به نذر واجب نیست.

مسأله **۲۲۹۷** هرگاه پدر یا مادری نذر کند دختر خود را به سیّد شوهر دهد نذر آنها اعتباری ندارد و هنگامی که دختر به حدّ بلوغ رسید اختیار با خود اوست.

مسأله **۲۲۹۸** عمل کردن به «عهد» مانند نذر واجب است به شرط این که صیغه عهد را بخواند، مثلاً بگوید: «با خدا عهد کردم که فلان کار خیر را انجام دهم» امّا اگر صیغه نخواند، یا آن کار شرعاً مطلوب نباشد عهد او اعتباری ندارد.

مسأله **۲۲۹۹** کسی که به عهد خود با شرایط بالا عمل نکند باید کفّاره بدهد و کفاره عهد مانند کفاره نذر است، یعنی سیر کردن شصت فقیر، یا دوماه روزه پی در پی (یعنی سی و یک روز آن را پشت سر هم به جا آورد) یا آزاد کردن یک بنده.

صفحه۴۴۷

قسم خوردن

شرایط قسم خوردن

مسأله **۲۳۰۰** هرگاه کسی با شرایط زیر قسم یاد کند باید به قسم خود عمل نماید و گرنه کفّاره دارد:

۱ کسی که قسم یاد می کند باید بالغ و عاقل باشد و اگر درباره مال خود قسم می خورد باید سفیه

نباشـد، همچنین حـاکم شـرع او را از تصـرّف در اموالش منع نکرده باشـد و از روی قصـد و اختیـار قسم بخورد، بنابراین قسـم خوردن بچّه و دیوانه و کسی که مجبورش کرده اند درست نیست، همچنین اگر در حال عصبانی بودن بدون اراده و قصد قسم بخورد. ۲ کـاری را کـه برای انجـام آن قسم می خـورد بایـد حرام و مکروه نباشـد و کـاری را که قسم بر ترک آن می خـورد واجـب و مسـتحب نباشـد و اگر برای انجـام کـار مبـاحی قسم می خـورد بایـد ترک آن در نظر مردم بهـتر از انجـامش نباشـد، همچنین اگر قسم برای ترک کـار مبـاحی می خـورد بایـد انجـام آن در نظر مردم بهـتر از ترکش نباشـد. ۳ به یکی از نامهـای خداونـد قسم یاد کنـد خواه نامی باشـد که به غیر ذات مقـدّس او گفته نمی شود،ماننـد «خدا» و «اللّه» یا نامی که به غیر او نیز گفته می شود، ولی از قرائن معلوم است که مقصودش خـداست، بلکه اگر به نامهایی قسم یاد کنـد که بـدون قرینه خدا به نظر نمی آیـد ولی او قصد خدا را کند بنابر احتیاط واجب باید به آن قسم عمل کند. ۴ قسم را باید به زبان بیاورد، بنابراین اگر در قلبش بگذرانـد کـافی نیست و در کتـابت و نوشـتن احتیـاط، عمـل به آن است، ولی آدم لال اگر با اشاره قسم بخورد صـحیح است. ۵ عمـل کردن به قسم برای او ممکن باشـد و اگر موقعی که قسم می خورد ممکن باشـد ولی بعـداً عاجز شود یا مشـقّت شدید داشته باشد از همان وقت که چنین شده قسم

او به هم می خورد.

صفحه۴۴۸

احکام قسم خوردن

مسأله ۲۳۰۱ هرگاه پدر از قسم خوردن فرزند جلوگیری کند یا شوهر از قسم خوردن زن مانع شود قسم آنان صحیح نیست، حتّی اگر فرزند بدون اجازه پدر و زن بدون اجازه شوهر قسم یاد کند قسم آنان صحیح نمی باشد.

مسأله ۲۳۰۲ هرگاه عمداً با قسم خود مخالفت کند باید کفّاره دهد، ده فقیر را سیر کند، یا بر آنها لباس بپوشاند، یا یک بنده را آزاد نماید و اگر توانایی بر اینها نداشته باشد باید سه روز روزه بگیرد.

مسأله ۲۳۰۳ اگر از روی فراموشی یا اجبار و اضطرار به قسم عمل نکند کفّاره ندارد و قسمی که آدم وسواسی می خورد مثل این که می گوید و اللّه الآن مشغول نماز می شوم، ولی وسواس مانع می گردد اگر وسواس او طوری باشد که بی اختیار به قسم خود عمل نکند کفّاره ندارد.

مسأله ۲۳۰۴ کسانی که برای اثبات مطلبی قسم می خورند اگر حرف آنها راست باشد قسم خوردن مکروه است و اگر دروغ باشد حرام و از گناهان کبیره است، ولی اگر مجبور شود که برای نجات خود یا مسلمانان دیگری از شرّ ظالمی قسم دروغ بخورد اشکال ندارد، بلکه گاه واجب می شود و این نوع قسم خوردن که برای اثبات مطلبی است غیر از قسمی است که در مسائل پیش گفته شد که برای انجام کار یا ترک کاری بود.

صفحه۴۴۹

وقف

احکام و شرایط وقف

مسأله ۲۳۰۵ هرگاه کسی چیزی را وقف کند از ملک او خارج می شود نه او، و نه دیگران نمی توانند آن را بفروشند، یا ببخشند و هیچ کس از آن ارث نمی برد، ولی در بعضی از موارد که در

مسأله ۱۷۸۶ گفته شد فروختن آن جایز است.

مسأله ۲۳۰۶ صیغه وقف را می توان به عربی یا به هر زبان دیگر خواند، مثلاً اگر بگوید: «خانه خود را برای فلان منظور وقف کردم» کافی است و احتیاج به قبول ندارد، خواه وقف عام باشد یا وقف خاص، هرچند احتیاط مستحب آن است که حاکم شرع در وقف عام و اشخاصی که برای آنها وقف شده در وقف خاص، صیغه قبول بخوانند.

مسأله ۲۳۰۷ وقف معاطاتی نیز صحیح است یعنی همین که مثلاً مسجدی را به قصد وقف بر مسلمین بسازد و در اختیار آنها بگذارد کافی است هر چند صیغه لفظی نخواند.

مسأله ۲۳۰۸ هرگاه ملکی را برای وقف معیّن کند و پیش از خواندن صیغه یا تحویل به کسانی که برای آنها وقف شده پشیمان شود یا بمیرد وقف درست نیست.

مسأله ۲۳۰۹ کسی که مالی را وقف می کند بنابر احتیاط واجب باید از همان موقع خواندن صیغه برای همیشه مال را وقف کند و اگر مثلاً بگوید این مال بعد از وفات

من وقف باشد اشکال دارد، یا بگوید از حالا تا ده سال وقف باشد آن نیز اشکال دارد، بلکه باید وقف همیشگی و از موقع خواندن صیغه باشد.

صفحه ۴۵۰

مسأله ۲۳۱۰ وقف در صورتی صحیح است که مال وقف را به تصرّف کسانی که برای آنها وقف شده یا وکیل یا ولیّ آنها بدهد، ولی در اوقاف عامّه مانند مساجد و مدارس و امثال آنها تحویل دادن شرط نیست، هرچند احتیاط مستحب آن است که پس از خواندن صیغه آن را در اختیار کسانی که وقف برای آنها شده قراردهند تا وقف کامل گردد.

مسأله ۲۳۱۱ وقف

کننـده بایـد بالغ و عاقل و دارای قصد و اختیار باشد و شـرعاً حق تصـرّف در اموال خود را داشـته باشد، بنابراین انسان سـفیه یا بدهکاری که حاکم شرع او را از تصرّف در اموالش منع کرده اگر چیزی از اموال خود را وقف کند صحیح نیست.

مسأله **۲۳۱۲** وقف برای کسانی که هنوز به دنیا نیامده اند صحیح نمی باشد، ولی وقف برای اشخاصی که بعضی از آنها به دنیا آمـده اند و بعضـی هنوز به دنیا نیامده اند صـحیح است (مانند وقف بر فرزندان موجود و نسـلهای آینده) و آنها که بعداً به دنیا می آیند در آن وقف شریک خواهند شد.

مسأله **۲۳۱۳** هرگاه کسی چیزی را برای خودش وقف کند (مثل آن که ملکی را وقف کند که عایدی آن صرف خودش شود، یا بعـد از مرگ او خرج مقبره اش نماینـد). صـحیح نیست ولی اگر مثلاً، مـدرسه یا مزرعه ای را وقف بر طلّاب کند و خودش طلبه باشد، می تواند مانند سایرین از منافع وقف استفاده نماید.

مسأله **۲۳۱۴** هرگاه برای چیزی که وقف کرده متولّی معیّن کند، باید مطابق قرارداد او رفتار نماید و اگر معیّن نکند اگر از قبیل اوقاف عامّه (مانند مسـجد و مدرسه) باشد تعیین متولّی وظیفه حاکم شـرع است و اگر وقف خاص باشد (مانند ملکی که وقف بر اولاد است) در مورد کارهایی که مربوط به مصلحت وقف و منفعت طبقات بعد می باشد، احتیاط آن است که نسل موجود و حاکم شـرع با موافقت یکدیگر تعیین متولّی کنند و اگر تنها مربوط به منافع طبقه موجود است اختیار آن با خود آنهاست در صورتی که

بالغ باشند و اگر بالغ نباشند اختیار با ولیّ آنهاست.

صفحه ۴۵۱

مسأله ۲۳۱۵ در وقف خاص (مانند وقف بر اولاد) چنانچه متولّی، آن ملک را اجاره دهد و از دنیا برود در صورتی که اجاره با مراعات مصلحت وقف و طبقات آینده بوده باشد اجاره باطل نمی شود، ولی اگر متولّی نداشته باشد و طبقه اوّل آن را اجاره دهند و در بین مدّت اجاره بمیرند، ادامه اجاره نسبت به آینده بدون اجازه طبقه بعد اشکال دارد و هرگاه مستأجر، مال الاجاره تمام مدّت را داده باشد آنچه مربوط به بعد از مرگ طبقه اوّل است گرفته می شود و به طبقه بعد داده خواهد شد (به شرط این که آنها اجاره را اجازه بدهند).

مسأله ۲۳۱۶ اگر ملک وقف خراب شود از وقف بودن بیرون نمی رود.

مسأله ۲۳۱۷ وقف مشاع جایز است، یعنی می توان مثلاً، دو دانگ از خانه یا مزرعه ای را وقف کرد و در صورت لزوم حاکم شرع یا متولّی می تواند مال موقوفه را با نظر اهل خبره جدا کند.

مسأله ۲۳۱۸ هرگاه در اوقاف عمومی متولّی خیانت کند و عایدات آن را به مصرفی که معیّن شده نرساند، حاکم شرع باید متولّی امینی برای آن معیّن نماید یا در کنار او بگذارد و اگر متولّی وقف خاص خیانت کند، حاکم شرع با موافقت طبقه موجود برای آنها متولّی تعیین، یا ضمیمه می کند.

مسأله ۲۳۱۹ فرشی را که برای حسینیّه وقف کرده اند نمی توان برای نماز به مسجد ببرند و اگر ندانند آن فرش مخصوص حسینیّه است یا نه، باز بردن آن به جای دیگر صحیح نیست، همچنین سایر اموال وقف، حتّی

مهر نماز مسجدی را به مسجد دیگری نمی توان برد.

مسأله **۲۳۲۰** هرگاه ملکی را برای تعمیر مسجدی وقف کنند چنانچه آن مسجد احتیاج به تعمیر ندارد و احتمال هم نمی رود که تا مدّتی احتیاج به تعمیر پیدا کند در آمد آن ملک را می توان به مصرف تعمیر مسجد دیگری رساند.

صفحه ۴۵۲

مسأله **۲۳۲۱** هرگاه ملکی را وقف کنند که عایدی آن خرج تعمیر مسجد و امام جماعت و اذان گو و مانند آن شود، در صورتی که معلوم باشد برای هر کدام چه مقدار معیّن کرده باید به همان گونه مصرف کنند و اگر مقداری برای آن تعیین نشده باید مطابق نظر متولّی آن طور که صلاح و مصلحت است عمل نمایند.

مسأله **۲۳۲۲** مؤسّسات و جمعیّت هایی که در زمان ما تشکیل می دهند و به ثبت می رسانند و دارای شخصیّت حقوقی است می توان چیزی را به آن تملیک کرد و در این صورت باید مطابق اساسنامه مصرف شود، اموال این گونه مؤسّسات در بعضی از جهات شبیه وقف است، ولی وقف نیست، بلکه ملک آن مؤسّسه است و هرگاه کسی از مؤسّسین یا اداره کنندگان از دنیا بروند چیزی به وارث آنها نمی رسد، مگراین که در اساسنامه ذکر شده باشد. آنچه در بالا گفته شد در مورد مؤسّساتی که طبق موازین عقلاء تشکیل شده، ولی هنوز به ثبت قانونی نرسیده، نیز جاری است.

صفحه ۴۵۳

وصیّت

وصیّت

مسأله **۲۳۲۳** «وصیّت» آن است که انسان سفارش کند بعد از مرگش کارهایی را انجام دهند (و آن را وصیّت عهدیه گویند) مانند وصیّت هایی که برای کفن و محلّ دفن و مراسم دیگر می کنند، یا بگوید

بعد از مرگش چیزی از اموال او ملک کسی باشد (آن را وصیّت تملیکیّه گویند) یا برای اولاد خود قیّم و سرپرستی معیّن کند.

مسأله ۲۳۲۴ کسی که می خواهد وصیّت کند می تواند با گفتن یا نوشتن مقصود خود را بفهماند و اگر قادر به سخن گفتن و نوشتن نباشد می تواند با اشاره ای که مقصودش را برساند وصیّت کند.

مسأله ۲۳۲۵ علاوه بر وصیّت، تمام معاملات را می توان به وسیله نوشتن و امضا کردن مطابق آنچه امروز معمول است که اسناد را با امضاء تکمیل می کنند انجام داد، ولی در ازدواج و طلاق اکتفا به نوشتن اشکال دارد.

شرایط وصیّت کننده

مسأله ۲۳۲۶ وصیّت کننده باید بالغ و عاقل باشد، ولی بچه ده ساله ای که خوب و بد را تمیز می دهد اگر برای کارهای خیر، مانند ساختن مسجد و مدرسه و بیمارستان، یا برای خویشاوندان خود وصیّت مناسب و معقولی کند صحیح است و نیز باید وصیّت کننده سفیه نباشد و حاکم شرع او را از تصرّف دراموالش ممنوع نکرده باشد و از روی قصد و اختیار وصیّت کند، نه از روی اکراه و اجبار.

صفحه۴۵۴

احکام وصیّت

مسأله ۲۳۲۷ کسی که به قصد خودکشی، مثلاً زخمی به خود زده یا مادّه سمّی خورده، اگر درباره اموال خود وصیّت کند، سپس بمیرد، وصیّت او صحیح نیست.

مسأله ۲۳۲۸ هرگاه کسی وصیّت کند که چیزی از اموالش را به کسی دهند آن مال بعد از مرگ او ملک آن شخص می شود قبول هم لازم نیست، ولی اگر در حال حیات او وصیّت را رد کند احتیاط آن است که در آن مال تصرّف مالکانه نکند.

مسأله ۲۳۲۹ هنگامی که انسان آثار و نشانه های مرگ را در خود دید باید فوراً امانت های مردم را به صاحبانش برگرداند و اگر بدهکار است و موقع آن رسیده باید بدهی خود را بدهد و اگر خودش نمی تواند بدهد یا وقت دادن بدهی نرسیده، باید وصیّت کند و اگر اطمینان ندارد که به وصیّت او عمل کنند باید شاهد بگیرد، ولی اگر مطمئن است که ورثه بدهی او را می پردازند، وصیّت لازم نیست.

مسأله ۲۳۳۰ کسی که آثار و نشانه های مرگ را در خود می بیند اگر خمس و زکات و مظالم بدهکار است باید فوراً بپردازد و اگر نمی

تواند بدهد چنانچه مالی دارد، یا اگر مال ندارد احتمال می دهد دوستان یا بستگانش آن را ادا کنند باید وصیّت نماید، همچنین است اگر حج بر او واجب باشد و اگر نماز و روزه قضا دارد بنا بر احتیاط واجب باید وصیّت کند (با رعایت آنچه در مسأله نماز و روزه استیجاری گفته شد).

مسأله **۲۳۳۱** کسی که آثار مرگ را در خود می بیند اگر مالی نزد کسی دارد، یا در جایی پنهان کرده که ورثه نمی دانند، چنانچه به واسطه ندانستن حقّشان از بین برود باید به آنان اطّلاع دهد و نیز در صورتی که فرزندان صغیر دارد و اگر قیّم و سرپرست معیّن نکند حقّ آنها از بین می رود یا خودشان ضایع می شوند، باید برای آنان قیّم امینی معیّن نماید.

مسأله **۲۳۳۲** کسی را که به او وصیّت می کنند «وصیّ» می گویند و بنابر احتیاط واجب باید مسلمان و بالغ و عاقل و مورد اعتماد باشد.

مسأله **۲۳۳۳** هرگاه کسی چند وصی برای خود معیّن کند چنانچه اجازه داده است هر کدام به تنهایی به وصیّت او عمل کنند لازم نیست از یکدیگر اجازه بگیرند و اگر اجازه نداده است (خواه گفته باشد همه باهم عمل کنند یا نگفته باشد) باید با نظر یکدیگر به وصیّت او عمل نمایند و اگر حاضر به همکاری نباشند، یا در تشخیص مصلحت اختلاف کنند، در صورتی که تأخیر، سبب تعطیل عمل به وصیّت یا تأخیر آن گردد باید حاکم شرع ترتیبی دهد که عمل به وصیّت، زمین نماند.

مسأله **۲۳۳۴** هرگاه انسان از وصیّت خود برگردد (مثلاً اوّل بگوید ثلث مالش را به کسی دهند

و بعـد بگویـد ندهند) وصـیّت باطل می شود، همچنین اگر وصـیّت خود را تغییر دهد مثل آن که قیّمی برای صـغیر معیّن کرده بعـد دیگری را به جـای او تعیین کنـد وصـیّت اوّل باطل می شود و نیز اگر کاری کنـد که معلوم شود از وصـیّت خود برگشـته است (مثلاً خانه ای را که وصیّت کرده به کسی بدهند، بفروشد، یا کسی را برای فروش آن وکیل نماید).

مسأله ۲۳۳۵ هرگاه وصـیّت کند چیز معیّنی را به کسـی دهند بعد وصیّت کند نصف آن را به دیگری دهند، باید آن مال را دو قسمت کرده، به هر کدام نصف آن را بدهند.

مسأله ۲۳۳۶ هرگاه کسـی در مرضی که با آن مرض از دنیا برود مقداری از مالش را به کسی ببخشد و نیز وصیّت کند که بعد از مردن او مقـداری به شـخص دیگر بدهند، چنانچه مجموعاً بیش از ثلث مال او باشد در مقدار اضافی احتیاط آن است که از ورثه اجازه بگیرند.

مسأله ۲۳۳۷ هرگاه وصیّت کند ثلث مال او را نگه دارند و عایدی آن را به مصرفی برسانند باید مطابق آن عمل شود.

مسأله ۲۳۳۸ هرگاه در مرضـی که با آن از دنیا می رود بگوید مقداری به کسی بدهکار است چنانچه متّهم باشد که برای ضرر زدن به ورثه این اقرار را نموده است باید آن را از ثلث او حساب کنند و اگر متّهم نباشد از اصل مال می دهند.

صفحه۴۵۶

مسأله ۲۳۳۹ شخصـی که برای او وصیّت شده باید وجود داشته باشد، بنابراین اگر مالی را برای بچّه ای که ممکن است بعداً به وجود آید وصیّت کند اشکال دارد و احتیاط آن

است که با ورثه صلح کنند، ولی اگر برای بچّه ای که در شکم مادر است وصیّتی کند وصیّت او صحیح است هر چند هنوز روح نداشته باشد، پس اگر زنده به دنیا آمد باید آنچه را که وصیّت کرده به او دهند و اگر مرده به دنیا آید وصیّت باطل می شود و آن مال به ورثه می رسد.

مسأله **۲۳۴۰** هرگاه انسان با خبر شود کسی او را وصیّ خود کرده، چنانچه به اطّلاع وصیّت کننده برساند که حاضر به قبول وصیّت نیست و او بتواند دیگری را وصیّ خود کند وصیّت اوّل باطل می شود، ولی اگر پیش از مردن او باخبر نشود، یا باخبر شود امّا به او اطّلاع ندهد که حاضر به قبول وصیّت نیست، یا اطّلاع دهد و او دسترسی به شخص دیگری نداشته باشد، احتیاط واجب آن است که به وصیّت عمل کند، مگر این که مشقّت شدیدی داشته باشد.

مسأله **۲۳۴۱** وصی نمی تواند دیگری را برای انجام کارهای میّت معیّن کند و خود کنار برود ولی اگر بداند مقصود میّت فقط انجام کار بوده خواه به وسیله او، یا دیگری، می تواند دیگری را از طرف خود وکیل کند.

مسأله **۲۳۴۲** هرگاه کسی دو نفر را وصی قرار دهد که مشترکاً کارها را انجام دهند، چنانچه یکی از آن دو بمیرد یا دیوانه یا کافر شود حاکم شرع یک فرد دیگر را به جای او معیّن می کند و اگر هر دو چنین شوند حاکم شرع دو نفر دیگر را معیّن می کند.

مسأله **۲۳۴۳** هرگاه وصی نتواند به تنهایی کارهای میّت را انجام دهد و نتواند کسی را کمک

بگیرد حاکم شرع برای کمک او فردی را تعیین می کند.

مسأله ۲۳۴۴ هر گاه همه یا قسمتی از مال میّت در دست وصی تلف شود، چنانچه او در نگهداری آن کوتاهی نکرده و برخلاف دستور میّت رفتار ننموده ضامن نیست، و الاّ ضامن است.

مسأله ۲۳۴۵ هر گاه کسی را وصیّ خود کند و بگوید اگر او بمیرد فلان شخص دیگر وصیّ من باشد این وصیّت صحیح است و اگر وصیّ اوّل بمیرد وصیّ دوم جانشین او می شود.

مسأله ۲۳۴۶ بدهکاری و حجّ واجب و خمس و زکات و مانند آن را باید از اصل مال بدهند، اگر چه وصیّت نکرده باشد و چنانچه چیزی اضافه بیاید هر گاه وصیّتی کرده باشد که ثلث یا مقداری از ثلث را به مصرفی برسانند باید به وصیّت عمل کنند و اگر کسی وصیّت نکرده باشد ثلث برای او نیست و آنچه بعد از ادای دین اضافه می ماند مال ورثه است.

مسأله ۲۳۴۷ انسان نمی تواند بیش از مقدار ثلث مال خود را وصیّت کند، مگر این که ورثه اجازه دهند، خواه این اجازه قبل از فوت او باشد یا بعد از فوت و ورثه بعد از اجازه نمی توانند از حرف خود برگردند، خواه قبل از فوت اجازه داده باشند یا بعد از آن بنابر احتیاط واجب.

مسأله ۲۳۴۸ هر گاه کسی وصیّت های متعدد برای کارهای مختلف کند و ثلث او کفایت نکند، باید به ترتیب آنچه در وصیّت ذکر شده عمل کنند تا به اندازه ثلث برسد و بقیّه وصیّت باطل است (مگر این که ورثه اجازه دهند) امّا اگر در وصیّت خود واجبات را هم ذکر کرده باشد مانند حج

و خمس و زکات و مظالم این قسمت از اصل مال برداشته می شود و بقیّه از ثلث.

مسأله ۲۳۴۹ اگر کسی بگوید که میّت وصیّت کرده فلان مال را به من بدهید چنانچه دو مرد عادل گفته او را تصدیق کنند، یا قسم بخورد و یک مرد عادل هم گفته او را تصدیق نماید، یا یک مرد عادل و دو زن عادله، یا چهار زن عادله گواهی دهند، باید به گفته آن شخص عمل شود و اگر موقع وصیّت مرد عادلی حضور نداشته تنها یک زن عادله شهادت دهد باید یک چهارم آن مال را به او دهند و اگر دو زن عادله شهادت دهند نصف آن را و اگر سه زن عادله شهادت دهند باید سه چهارم آن را به او دهند و نیز اگر دو مرد کافر ذمّی که در دین خود عادل باشند گفته او را تصدیق کنند در صورتی که میّت ناچار بوده که وصیّت کند و مرد و زن مسلمان عادلی هم در آنجا نبوده باید به وصیّت عمل شود.

مسأله ۲۳۵۰ هرگاه کسی ادّعا کند من وصیّ میّتم که اموال او را به مصرفی برسانم، یا قیّم بچّه های او هستم فقط در صورتی باید ادّعای او را پذیرفت که دو مرد عادل گفته او را تصدیق کنند.

مسأله ۲۳۵۱ هرگاه کسی وصیّت کند چیزی به شخصی بدهند و آن شخص قبل از آن که قبول یا رد کند از دنیابرود، ورثه او می توانند آن وصیّت را قبول کنند، خواه قبل از وصیّت کننده از دنیا رفته باشد و یا بعد از او و این در صورتی است که وصیّت

کننده از وصیّت خود برنگردد.

صفحه ۴۵۹

ارث

کسانی که ارث می برند

مسأله ۲۳۵۲ کسانی که به واسطه خویشاوندی ارث می برند سه گروهند.

گروه اوّل: پـدر و مـادر و اولاـد میّت است و با نبودن اولاد، اولاد اولاد او هرچه پایین رونـد (البته هر کـدام از آنان که به میّت نزدیکتر است) و تا یک نفر از این گروه باشد گروه دوم ارث نمی برند.

گروه دوم: پدر بزرگ و پدر او، هر چه بالا روند و مادر بزرگ و مادر او، هر چه بالا روند (پدری باشـند یا مادری) و همچنین خواهر و برادر و بـا نبودن برادر و خواهر اولاـد ایشـان و اولاـد اولاد ایشان، هر کـدام به میّت نزدیکتر است و تا یک نفر از این گروه وجود دارد گروه سوم ارث نمی برند.

گروه سوم: عمو و عمّه و دایی و خاله هر چه بالا رونـد و اولاد آنان هر چه پایین روند (البته هر کدام نزدیکترند ارث می برند) و تا یک نفر از عمو و عمّه ها و دایی و خاله ها زنده اند اولاد آنان ارث نمی برند و تا اولاد آنها زنده اند اولاد اولاد آنها ارث نمی برند و تنها یک اسـتثناء دارد و آن این که: اگر میّت عموی پدری و پسر عموی پدری و مادری داشته باشد، عموی پدری ارث نمی برد و مال به پسر عموی پدر و مادری می رسد.

مسأله ۲۳۵۳ اگر عمو و عمّه و دایی و خاله خود میّت و اولاد آنان وجود نداشته باشند نوبت به عمو و عمّه و دایی و خاله «پدر و مادر» میّت می رسد و اگر اینها نباشند اولادشان ارث می برند و

اگر آنهـا هم نباشـند عمـو و عمّه و دایی و خـاله «پـدر بزرگ و مـادر بزرگ» میّت ارث می برنـد و اگر آنهـا نباشـند نـوبت به اولادشان می رسد.

مسأله ۲۳۵۴ زن و شوهر از یکدیگر ارث می برند به شرحی که در بحثهای آینده خواهد آمد.

ارث گروه اوّل

مسأله ۲۳۵۵ هرگاه وارث میّت فقط یک نفر از گروه اوّل باشد (مثلاً پدر یا مادر، یا یک پسر یا یک دختر) تمام مال میّت به او می رسـد و اگر چند پسـر یا چند دختر باشـند، میان آنها بطور مساوی قسـمت می شود و اگر دختر و پسـر هر دو باشـند مال را طوری قسمت می کنند که هر پسر دو برابر دختر ببرد.

مسأله ۲۳۵۶ هرگاه وارث میّت فقط پدر و مادر او باشـند، مال سه قسـمت می شود دو قسـمت آن را پدر و یک قسـمت آن را مادر می برد، ولی اگر میّت دو برادر، یا چهار خواهر، یا یک برادر و دو خواهر داشـته باشد که همه آنها پدر و مادری باشند یا پدری فقط (یعنی پدر آنان با پدر میّت یکی باشد) مادر شش یک مال را می برد و بقیّه به پدر می رسد.

مسأله ۲۳۵۷ هرگاه وارث میّت فقط پـدر و مادر و یک دختر باشـند، مال را پنـج قسـمت می کننـد پـدر و مادر هر کـدام یک قسـمت و دختر سه قسـمت آن را می برد، مگر این که میّت دو برادر یـا چهـار خواهر یـا یـک برادر و دو خواهر پـدری داشـته باشد، در این صورت مال را شش قسمت می کنند، پدر و مادر هر کدام یک قسمت و

دختر سه قسمت می برد و یک قسمت باقی مانده را پدر و دختر در میان خود تقسیم می کنند و احتیاط آن است که آن دو در این تقسیم باهم صلح کنند.

مسأله ۲۳۵۸ هرگاه وارث میّت فقط پدر و مادر و یک پسر باشد مال را شش قسمت می کنند، پدر و مادر هر کدام یک قسمت و پسر چهار قسمت آن را می برد و اگر چند پسر یا چند دختر باشند، آن چهار قسمت را بطور مساوی میان خودشان تقسیم می کنند و اگر پسر و دختر باهم باشند طوری تقسیم می کنند که هر پسر دو برابر دختر ببرد.

صفحه ۴۶۱

مسأله ۲۳۵۹ هرگاه وارث میّت فقط پدر و یک پسر، یا مادر و یک پسر باشد مال را شش قسمت می کند، یک قسمت سهم پدر یا مادر است و پنج قسمت سهم پسر.

مسأله ۲۳۶۰ هرگاه وارث میّت فقط پدر یا مادر و پسر و دختر باشد مال را شش قسمت می کنند یک سهم آن را پدر یا مادر می برد و پنج سهم باقی مانده را طوری تقسیم می کنند که هر پسر دو برابر دختر ببرد.

مسأله ۲۳۶۱ هرگاه وارث میّت فقط پدر و یک دختر، یا مادر و یک دختر باشد مال را چهار قسمت می کنند، یک قسمت آن را پدر یا مادر و سه قسمت را دختر می برد.

مسأله ۲۳۶۲ هرگاه وارث میّت فقط پدر و چند دختر، یا مادر و چند دختر باشد مال را پنج قسمت می کنند، یک قسمت را پدر یا مادر می برد و چهار قسمت دیگر سهم دخترهاست که بطور مساوی میان

خودشان تقسیم می کنند.

مسأله ۲۳۶۳ هرگاه میّت اولاد نداشته باشد نوه پسری او (هرچند دختر باشد) سهم پسر میّت را می برد و نوه دختری او (هر چند پسر باشد) سهم دختر میّت را می برد.

ارث گروه دوم

مسأله ۲۳۶۴ گروه دوم از کسانی که به واسطه خویشاوندی ارث می برند «پدر بزرگ» و «مادر بزرگ» و «برادر» و «خواهر» میّت است و اگر برادر و خواهر نداشته باشد اولادشان به جای آنها ارث می برند، این گروه در صورتی ارث می برند، که هیچ کس از گروه اوّل وجود نداشته باشد.

مسأله ۲۳۶۵ هرگاه وارث فقط یک برادر یا یک خواهر باشد، همه مال به او می رسد و اگر چند برادر یا چند خواهر پدر و مادری باشند همه مال بطور مساوی در میان آنها تقسیم می شود و اگر برادر و خواهر پدر و مادری باهم باشند سهم هر برادر دو برابر خواهر خواهد بود.

صفحه ۴۶۲

مسأله ۲۳۶۶ با وجود برادر و خواهر پدر و مادری، برادر و خواهر پدری فقط که از مادر با میّت جدا است ارث نمی برد، ولی اگر برادر وخواهر پدر ومادری ندارد چنانچه فقط یک خواهر یا یک برادر پدری دارد تمام مال به او می رسد و اگر چند برادر یا چند خواهر پدری دارد مال بطور مساوی درمیان آنها تقسیم می شود و اگر هم برادر و هم خواهر پدری دارد هر برادر دو برابر خواهر می برد.

مسأله ۲۳۶۷ هرگاه وارث فقط یک خواهر یا یک برادر مادری باشد که از پدر با میّت جداست تمام مال به او می رسد و اگر چند برادر مادری، یا چند

خواهر مادری، یا چند برادر و خواهر مادری باشند، درهرصورت مال بطور مساوی میان آنها تقسیم می شود.

مسأله ۲۳۶۸ اگر وارث، برادر و خواهر پـدر و مادری و برادر و خواهر پـدری و یک برادر و یک خواهر مادری باشـند برادر و خواهر پـدری ارث نمی برنـد و مال را شـش قسـمت می کننـد، یک قسـمت آن را به برادر یا خواهر مادری، بقیّه را به برادر و خواهر پـدر و مـادری می دهنـد و هر برادر دو برابر خواهر می برد امّا اگر بیش از یک برادر یا یک خواهر مادری دارد مال را سه قسـمت می کننـد، یک قسـمت آن را برادر و خواهر مادری بطور مساوی میان خودشان تقسـیم می کنند و دو قسـمت را به برادر و خواهر پدر و مادری می دهند و سهم هر برادر دو برابر خواهر است.

مسأله ۲۳۶۹ هرگاه وارث فقط برادر و خواهر پـدری و یک برادر یا خواهر مادری باشـد، مال را شـش قسـمت می کننـد، یک قسمت آن را برادر یا خواهر مادری می برد و پنج قسمت دیگر به برادر و خواهر پدری می رسد و هر برادر دو برابر خواهر می برد.

مسأله ۲۳۷۰ هرگاه وارث فقط برادر و خواهر پدری و دو یا چند برادر و خواهر مادری باشد، مال را سه قسـمت می کنند، یک قسمت آن را برادر وخواهر مادری بطور مساوی تقسیم می کنند و دو قسمت به برادر و خواهر پدری می رسد و سهم هر برادر دو برابر خواهر است.

مسأله ۲۳۷۱ هرگاه وارث فقط برادر وخواهر و همسر او باشند، همسر ارث خود را

به تفصیلی که در

مسائل آینـده گفته می شود می برد و خواهر و برادر بطوری که در مسائل گذشـته گفته شـد ارث خود را می برنـد، ولی برای آن که زن یا شوهر ارث می برد از سـهم برادر و خواهر مادری چیزی کم نمی شود، ولی از سـهم برادر و خواهر پدر و مادری یا پـدری کم می شود، مثلاً اگر وارث میّت شوهر و برادر و خواهر مادری و برادر و خواهر پـدر و مادری او باشـند، نصف مال به شوهر می رسد و یک قسـمت از سه قسـمت اصل مال به برادر و خواهر مادری و باقیمانده سهم برادر و خواهر پدر و مادری است، مثلاًـ اگر تمـام مـال شـش تومان باشـد، سه تومان به شوهر، و دو تومان به برادر و خواهر مادری و یک تومان به برادر و خواهر پدر و مادری می رسد.

مسأله ۲۳۷۲ در صورتی که میّت خواهر و برادر نداشـته باشـد، سـهم آنان به اولادشان می رسد، سـهم برادر زاده و خواهرزاده مادری بطور مساوی بین آنها تقسـیم می شود و سـهم برادرزاده و خواهرزاده پـدری یا پـدر و مادری چنان تقسـیم می شود که پسـر دو برابر دختر می برد، ولی اگر برادرزاده پدری، یا پدر و مادری، همه از یک برادر باشـند احتیاط آن است که در مقدار تفاوت میان پسر و دختر، باهم مصالحه کنند.

مسأله ۲۳۷۳ هر گاه وارث فقط یک جـد یا یک جـدّه است، چه پـدری باشـد یا مادری همه مال به او می رسـد و با وجود جدّ میّت، پدر جدّ او ارث نمی برد.

مسأله ۲۳۷۴ هر گاه وارث میّت فقط جدّ و جدّه پدری باشند،

مال سه قسمت می شود دو قسمت را جدّ و یک قسمت را جدّه می برد و اگر جدّ و جدّه مادری باشند مال بطور مساوی میان آنها تقسیم می شود.

مسأله ۲۳۷۵ اگر وارث فقط یک جد یا جدّه پدری و یک جد یا جدّه مادری باشد، مال سه قسمت می شود، دو قسمت سهم جد یا جدّه پدری است و یک قسمت سهم جد یا جدّه مادری.

مسأله ۲۳۷۶ هرگاه وارث جدّ و جدّه پدری و جدّ و جدّه مادری باشد مال سه قسمت می شود یک قسمت آن را جدّ و جدّه مادری، بطور مساوی بین خود تقسیم می کنند و دو قسمت آن را جدّ و جدّه پدری طوری تقسیم می کنند که سهم جد دوبرابر جدّه باشد.

مسأله ۲۳۷۷ اگر وارث فقط زن یا شوهر و جدّ و جدّه پدری و جدّ و جدّه مادری او باشند، زن یا شوهر، ارث خود را به شرحی که در مسائل آینده خواهد آمد می برند و یک قسمت از سه قسمت اصل مال را به جدّ و جدّه مادری می دهند که بطوری مساوی میان خود تقسیم می کنند و بقیّه به جدّ و جدّه پدری می رسد و سهم جد دو برابر جدّه است.

مسأله ۲۳۷۸ اگر وارث، جد یا جدّه مادری (یا هر دو) با برادران مادری باشد، جد در حکم یک برادر و جدّه در حکم یک خواهر است و مال را در میان خود بطور مساوی تقسیم می کنند و اگر وارث، جدّ و جدّه پدری (یا پدر و مادری) با برادران پدری (یا پدری و مادری) باشند جد، حکم یک برادر

و جدّه، حکم یک خواهر را دارد و ارث را در میان خود چنان تقسیم می کنند که سهم هر مرد دو برابر سهم زن شود.

ارث گروه سوم

مسأله **۲۳۷۹** گروه سوم عمو و عمّه و دایی و خاله و اولاد آنان است که اگر از گروه اوّل و دوم کسی نباشد آنها ارث می برند.

مسأله **۲۳۸۰** هرگاه وارث فقط یک عمو یا یک عمّه است، چه پدر و مادری باشد (یعنی با پدر میّت از یک پدر مادر باشد) یا پدری فقط، یا مادری، تمام مال به او می رسد و اگر چند عمو و چند عمّه باشند و همه پدر و مادری یا پدری باشند مال بطور مساوی میان آنها تقسیم می شود، ولی اگر عمو و عمّه هر دو باشند (و همه پدر و مادری یا پدری باشند) عمو دو برابر عمّه می برد.

مسأله **۲۳۸۱** هرگاه وارث فقط چند عمو یا چند عمّه مادری باشد مال بطور مساوی بین آنها تقسیم می شود، ولی اگر فقط چند عمو و عمّه مادری داشته باشد بنابر احتیاط واجب باید در تقسیم مال باهم مصالحه کنند.

صفحه۴۶۵

مسأله **۲۳۸۲** هرگاه وارث عمو و عمّه باشد و بعضی پدری و بعضی مادری و بعضی پدر و مادری باشند، عمو و عمّه پدری ارث نمی برند، سپس اگر میّت تنها یک عمو یا یک عمّه مادری دارد مال را شش قسمت می کنند یک قسمت را به عمو یا عمّه مادری و بقیّه را به عمو و عمّه پدر و مادری می دهند (به طوری که سهم عمو دو برابر عمّه باشد) و اگر میّت عمو و عمّه مادری متعدّد

دارد (دو عمو یا دو عمّه یا یک عمو و یک عمّه مادری) مال را سه قسمت می کنند، دو قسمت را عمو و عمّه پدر و مادری می برند (عمو دو برابر عمّه) و یک قسمت را عمو و عمّه مادری و احتیاط واجب آن است که در تقسیم با یکدیگر مصالحه کنند.

مسأله ۲۳۸۳ هر گاه وارث فقط یک دایی یا یک خاله باشد همه مال به او می رسد، و اگر هم دایی و هم خاله باشد (و همه پدر و مادری یا پدری یا مادری باشند) مال بطور مساوی میان آنها قسمت می شود و احتیاط مستحب آن است که با یکدیگر مصالحه کنند.

مسأله ۲۳۸۴ هر گاه وارث، فقط یک دایی، یا یک خاله مادری، و دایی و خاله پدر و مادری، دایی و خاله پدری باشد، دایی و خاله پدری ارث نمی برند و مال را شش قسمت می کنند یک سهم به دایی و خاله مادری و بقیّه به دایی و خاله پدر و مادری می رسد و آنها بطور مساوی تقسیم می کنند.

مسأله ۲۳۸۵ هر گاه وارث فقط دایی و خاله پدری و دایی و خاله مادری و دایی و خاله پدر و مادری باشد، دایی و خاله پدری ارث نمی برند و باید مال را سه قسمت کنند، یک سهم آن را دایی و خاله مادری به طور مساوی تقسیم می کنند و بقیّه به دایی و خاله پدر و مادری می رسد، آنها هم بطور مساوی میان خود تقسیم می کنند.

مسأله ۲۳۸۶ هر گاه وارث یک دایی یا یک خاله و یک عمو یا یک عمّه باشد، مال را سه قسمت

می کنند، یک سهم را دایی یا خاله، دو سهم را عمو یا عمّه می برد.

مسأله ۲۳۸۷ اگر وارث یک دایی یا یک خاله و عمو و عمّه باشد، چنانچه عمو و عمّه پدر و مادری یا پدری، باشند مال را سه قسمت می کنند یک قسمت را دایی یا خاله می برد و از بقیّه دو قسمت به عمو و یک قسمت به عمّه می دهند، بنابراین اگر مال را نه سهم کنند سه سهم به دایی یا خاله و چهار سهم به عمو و دو سهم به عمّه می رسد.

صفحه۴۶۶

مسأله ۲۳۸۸ اگر وارث، یک دایی یا یک خاله و یک عمو یا یک عمّه مادری و عمو و عمّه پدر و مادری یا پدری باشد، مال را سه قسمت می کنند، یک قسمت آن را به دایی یا خاله می دهند و دو قسمت باقیمانده را شش سهم می کنند یک سهم را به عمو یا عمّه مادری و پنج سهم را به عمو و عمّه پدر و مادری یا پدری می دهند و عمو دو برابر عمّه می برد.

مسأله ۲۳۸۹ هر گاه وارث، یک دایی یا یک خاله و عمو و عمّه مادری و عمو و عمّه پدری و مادری یا پدری باشد مال را سه قسمت می کنند، یک قسمت را دایی یا خاله می برد و دو قسمت باقی مانده را سه سهم می کنند، یک سهم آن به عمو و عمّه مادری می رسد (و بنابر احتیاط واجب در تقسیم باهم مصالحه می کنند) و دو سهم دیگر را میان عمو و عمّه پدر و مادری یا پدری قسمت می

نمایند و عمو دو برابر عمّه می برد.

مسأله ۲۳۹۰ هرگاه وارث، چند دایی و چند خاله باشد که همه پدر و مادری، یا پدری، یا مادری باشند و میّت عمو و عمّه هم داشته باشد، مال را سه سهم می کنند، دو سهم آن به دستوری که در مسأله پیش گفته شد عمو و عمّه بین خودشان تقسیم می کنند و یک سهم آن را دایی ها و خاله ها بطور مساوی میان خود قسمت می نمایند.

مسأله ۲۳۹۱ هرگاه وارث، دایی یا خاله مادری و چند دایی و خاله پدر و مادری یا پدری و عمو و عمّه باشد، مال سه سهم می شود دو سهم آن به دستوری که قبلاً گفته شد میان عمو و عمّه تقسیم می شود و در مورد یک سهم باقی مانده اگر میّت یک دایی یا یک خاله مادری دارد آن را شش قسمت می کنند، یک قسمت را به دایی یا خاله مادری می دهند، و بقیّه را به دایی و خاله پدر و مادری یا پدری و آنها بطور مساوی قسمت می کنند و اگر چند دایی مادری یا چند خاله مادری، یا هم دایی مادری و هم خاله مادری دارد، آن یک سهم را سه قسمت می کنند، یک قسمت را دایی ها و خاله های مادری بطور مساوی تقسیم می کنند و بقیّه به دایی و خاله پدر و مادری یا پدری می رسد که آنها نیز بطور مساوی قسمت می کنند.

صفحه۴۶۷

مسأله ۲۳۹۲ اگر میّت عمو و عمّه و دایی و خاله نداشته باشد، سهم عمو و عمّه به اولاد آنها و سهم دایی و

خاله نیز به اولاد آنها می رسد.

مسأله **۲۳۹۳** هرگاه وارث میّت عمو و عمّه و دایی و خاله پدر و عمو و عمّه و دایی و خاله مادر او باشد، مال او سه سهم می شود، یک سهم به عمو و عمّه و دایی و خاله مادر میّت می رسد (و آنها بنا بر احتیاط واجب در تقسیم آن مصالحه می کنند) و دو سهم دیگر را سه قسمت می کنند، یک قسمت را دایی و خاله پدر میّت، بطور مساوی میان خود تقسیم می کنند و دو قسمت دیگر آن به عمو و عمّه پدر میّت می رسد (و سهم عمو دو برابر عمّه است).

مسأله **۲۳۹۴** سهم ارث عمو و عمّه و دایی و خاله را (در صورتی که همه پدر و مادری باشند که غالباً چنین هستند) می توان چنین خلاصه کرد: به یک عمو یا یک عمّه تمام مال می رسد و اگر وارث چند عمو یا چند عمّه باشند بطور مساوی می برند و اگر هم عمو و هم عمّه باشند عمو دو برابر عمّه می برد و اگر یک دایی یا یک خاله باشد تمام مال به او می رسد و اگر چند دایی یا چند خاله باشد، یا هم دایی و خاله باشند، مال را بطور مساوی تقسیم می کنند و هرگاه عمو و عمّه و دایی و خاله باشند، عمو و عمّه دو سهم می برند و دایی و خاله یک سهم و هر عمو دوبرابر عمّه می برد، امّا سهم دایی و خاله مساوی است.

ارث زن و شوهر

مسأله **۲۳۹۵** هرگاه زن دائمی از دنیا برود و اولاد نداشته باشد

نصف تمام مال او به شوهر می رسد و بقیّه را ورثه دیگر می برند و اگر از آن شوهر یا از شوهر دیگری اولاد داشته باشد یک چهارم تمام مال او به شوهرش می رسد و بقیّه به وارثان دیگر.

صفحه۴۶۸

مسأله **۲۳۹۶** هرگاه مردی از دنیا برود و فرزند نداشته باشد، یک چهارم مال او را همسر دائمی او می برد و بقیّه را ورثه دیگر و هرگاه از آن زن یا از زن دیگر فرزند داشته باشد، یک هشتم مال به زن او می رسد و بقیّه به وارثان دیگر.

مسأله **۲۳۹۷** زن از تمام اموال منقول شوهر ارث می برد، ولی از زمین و قیمت آن ارث نمی برد، خواه زمین خانه باشد یا باغ، یا زمین زراعتی و مانند آن و نیز از خود هوایی ساختمان ارث نمی برد، مثل بنا و درخت، امّا باید هوایی را قیمت کنند و از قیمت آن سهم ارث او را بدهند.

مسأله **۲۳۹۸** هرگاه زن بخواهد در چیزی که از شوهرش ارث نمی برد (مانند زمین و بنای خانه) تصرّف کند باید از ورثه دیگر اجازه بگیرد، همچنین ورثه دیگر تا سهم زن را از قیمت هوایی نداده اند (مانندبنای خانه) نباید بدون اجازه زن در آن تصرّف کنند و چنانچه پیش از دادن سهم زن، آنها را بفروشند، در صورتی که زن معامله را اجازه دهد صحیح و گرنه نسبت به سهم او باطل است.

مسأله **۲۳۹۹** اگر بخواهند بنا و درخت و مانند آن را قیمت کنند باید چنین حساب کنند که اگر آنها با دادن مال الاجاره در آن زمین باقی بماند چقدر ارزش دارد،

پس سهم زن را از قیمت آن بدهند.

مسأله ۲۴۰۰ مجرای آب قنات و مانند آن حکم زمین را دارد و آجر و چیزهایی که در آن بکار رفته در حکم ساختمان است.

مسأله ۲۴۰۱ اگر میّت بیش از یک زن داشته باشد در صورت نداشن فرزند چهار یک اموال او و در صورت داشتن فرزند، هشت یک آن به شرحی که در بالا گفته شد بطور مساوی میان زنان او تقسیم می شود، خواه شوهر با آنها نزدیکی کرده باشد یا نه، امّا اگر در مرضی که به آن مرض از دنیا رفته زنی را عقدکرده، در صورتی ارث از او می برد که با او نزدیکی کرده باشد.

مسأله ۲۴۰۲ هرگاه زن در حال بیماری، شوهر کند و با همان بیماری از دنیا برود شوهرش از او ارث می برد، خواه نزدیکی کرده باشد یا نه.

مسأله ۲۴۰۳ هرگاه زن را به ترتیبی که در احکام طلاق گفته شد، طلاق رجعی دهد و در بین عدّه بمیرد شوهر از او ارث می برد، همچنین اگر شوهر در بین عدّه زن بمیرد زن از او ارث می برد، ولی در عدّه طلاق بائن هرگاه یکی از آنان بمیرد دیگری از او ارث نمی برد.

مسأله ۲۴۰۴ هرگاه شوهر در حال بیماری، همسرش را طلاق دهد و پیش از گذشتن یک سال(قمری) از دنیا برود، زن با سه شرط از او ارث می برد: «اوّل» این که شوهر در همان مرض از دنیا برود. «دوم» این که زن بعد از طلاق و گذشتن عدّه، شوهر نکند. «سوم» آن که طلاق به رضایت زن نباشد و اگر با رضایت او باشد،

ارث بردنش مشکل است.

مسأله ۲۴۰۵ لباس و زینت آلات و مانند آنها که مرد برای همسرش می گیرد مال همسر اوست، مگر این که ثابت شود که قصد تملیک نکرده بلکه جنبه عاریتی داشته باشد.

مسائل متفرّقه ارث

مسأله ۲۴۰۶ هرگاه مردی از دنیا برود، قرآن، انگشتر و شمشیر و لباسی را که می پوشیده، یا برای پوشیدن آماده کرده، مال پسر بزرگتر اوست و اگر میّت از این چهار چیز بیش از یکی دارد، مثلاً دو قرآن یا دو انگشتر دارد چنانچه از همه آنها استفاده می کرده همه به پسر بزرگترش می رسد.

مسأله ۲۴۰۷ هرگاه میّت قرض داشته باشد، چنانچه قرضش به اندازه مال او یا زیادتر از آن باشد، چهار چیزی که در مسأله قبل گفته شد به پسر بزرگترش نمی رسد و باید به قرض او بدهند، ولی اگر اموالش بیشتر باشد و بتوان قرض او را داد و مقدار قابل توجّهی هم برای ورثه باقی می ماند، باید آن چهار چیز را به پسر بزرگترش داد.

صفحه ۴۷۰

مسأله ۲۴۰۸ مسلمان از کافر ارث می برد، ولی کافر اگر چه پدر یا پسر میّت باشد از مسلمان ارث نمی برد.

مسأله ۲۴۰۹ هرگاه کسی یکی از خویشاوندان خود را عمداً و به ناحق بکشد از او ارث نمی برد، ولی اگر از روی خطا باشد ارث می برد (مثل این که سنگی به هوا پرتاب کند و اتّفاقاً به یکی از خویشان او بخورد و او را به قتل برساند) و در این صورت از دیه قتل بنابر احتیاط ارث نمی برد.

مسأله ۲۴۱۰ هرگاه از میّت فرزندی در شکم مادر باشد و در طبقه او وارث دیگری

نیز ماننـد اولاد و پدر و مادر وجود داشته باشد، باید هنگام تقسیم برای بچّه ای که در شکم مادر است سهم دو پسر را کنار بگذارنـد، هرگـاه زنـده به دنیا آمـد ارث می برد و چنانچه مثلاً یک پسر یا یک دختربه دنیا آیـد زیادی را ورثه بین خودشان تقسیم می کننـد و اگر در طبقه او وارث دیگری نباشـد هرگاه حمل زنـده متولـد شود تمام مال به او می رسـد و الّا میان سایر ورثه تقسیم می گردد.

صفحه ۴۷۱

دفاع و امر به معروف و نهی از منکر

احکام دفاع

مسأله ۲۴۱۱ دفـاع بر همـه مسلمانان در برابر هجوم دشمنان بـه کشورهـای اسلامی و مرزهـای آن واجب است و منحصر به کشوری نیست که انسان در آن زنـدگی می کنـد، بلکه همه مسلمین دنیا بایـد در برابر هجوم اجانب به کشورهای اسلامی یا مقدّسات مسلمانان مدافع یکدیگر باشند، خواه از طریق بذل مال یا جان یا هر وسیله دیگر، و در این امر احتیاج به اذن حاکم شرع نیست، ولی برای نظم و هماهنگی برنامه های دفاعی باید در صورت امکان فرمانده یا فرماندهان آگاه و مورد اعتمادی را با نظر حاکم شرع تعیین کنند.

مسأله ۲۴۱۲ هرگاه مسلمانان از این بیم داشته باشند که اجانب نقشه استیلا بر ممالک اسلامی را کشیده و بدون واسطه یا به واسطه عمّال خود از داخل یا خارج آن را عملی کنند بر همه مکلّفین واجب است به هر وسیله ای که امکان دارد در برابر آن بایستند و از ممالک اسلامی دفاع کنند.

مسأله ۲۴۱۳ اگر به واسطه توسعه نفوذ سیاسی یـا اقتصـادی و تجاری بیگانگان، خوف آن باشـد که آنها بر ممالک اسلامی تسلّط پیدا کنند، بر همه

واجب است که از نفوذ آنان جلوگیری نموده، ایادی آنها را قطع کنند، همچنین در مورد برقرار ساختن روابط سیاسی با دولتهای غیر اسلامی باید طوری باشد که موجب ضعف و ناتوانی مسلمین یا اسارت آنها در چنگال بیگانگان یا وابستگی اقتصادی و تجاری نگردد.

صفحه ۴۷۲

امر به معروف و نهی از منکر

مسأله ۲۴۱۴ امر به معروف و نهی از منکر بر تمام افراد عاقل و بالغ با شرایط زیر واجب است: ۱ کسی که می خواهد امر و نهی کند باید یقین داشته باشد که طرف مقابل مشغول انجام حرام یا ترک واجبی است. ۲ احتمال دهد که امر و نهی او اثردارد، خواه اثر فوری داشته باشد یا غیر فوری، کامل یا ناقص، بنابراین اگر بداند هیچ اثر نمی کند واجب نیست. ۳ در امر و نهی او مفسده و ضرری نباشد، پس اگر بداند یا خوف این باشد که امر یا نهی او، ضرر جانی یا عرضی و آبرویی یا مالی قابل توجّه نسبت به او یا بعضی از مؤمنین می رساند واجب نیست، ولی اگر معروف و منکر از اموری باشد که شارع مقدّس اسلام اهمّیّت زیادی به آن می دهد (مانند حفظ اسلام و قرآن و استقلال ممالک اسلامی، یا حفظ احکام ضروری اسلام)، باید اعتنا به ضرر نکند و با بذل جان و مال در حفظ آنها بکوشد.

مسأله ۲۴۱۵ هرگاه بدعتی در اسلام واقع شود (مانند منکراتی که دولتهای ناصالح به نام اسلام انجام می دهند) بر همه، مخصوصاً علمای دین واجب است حق را اظهار و باطل را انکار کنند و اگر سکوت علمای دین موجب هتک مقام علم، یا سوء ظنّ به علمای اسلام

شود، اظهار حق به هر نحوی که ممکن باشد واجب است، هرچند بدانند تاثیر نمی کند.

مسأله ۲۴۱۶ هرگاه احتمال صحیح داده شود که سکوت، سبب می شود که عمل منکری معروف، یا عمل معروفی منکر شود، بر همه مخصوصاً علمای اسلام واجب است که حق را اظهار و اعلام کنند و سکوت جایز نیست.

مسأله ۲۴۱۷ هرگاه سکوت علمای اسلام یا غیر آنها موجب تقویت ظالم یا تأیید او شود، یا سبب جرأت او و بر سایر محرّمات گردد، واجب است اظهار حق و انکار باطل کنند، هر چند تأثیر فوری نداشته باشد.

صفحه۴۷۳

مسأله ۲۴۱۸ اگر داخل شدن بعضی از مؤمنین یا علمای اسلام در دستگاههای ظلمه سبب جلوگیری از مفاسد یا منکراتی شود واجب است قبول این کار، مگر آن که مفسده مهمتری در آن باشد، مثل این که باعث سستی عقاید مردم، یا سلب اعتماد آنها از علمای دین گردد که در این صورت جایز نیست.

مسأله ۲۴۱۹ امر به معروف و نهی از منکر مراتبی دارد که بعضی از این مراتب، احتیاج به اجازه حاکم شرع ندارد و بعضی دارد، آنچه احتیاج به اجازه حاکم شرع ندارد همان امر به معروف با زبان و دل و نصیحت کردن یا اعراض و بی اعتنایی و ترک مراوده نمودن است و اگر تأثیر نکرد جایز است با کلمات تند و خشن که خالی از گناه باشد یا با توسّل به زور، به این طریق که جلو فرد گنهکار را بگیرد، یا وسایل گناه را از دسترس او خارج سازد، اقدام نماید ولی اگر برای امر به معروف و نهی از منکر لازم شود که متوسّل به ضرب و

جرح یا اتلاف اموال و بالاتر از آن گردد در این صورت هیچ کس بدون اجازه حاکم شرع حقّ اقدام ندارد، بلکه باید اصل کار و مقدار و اندازه آن طبق ضوابط اسلامی با نظر حاکم شرع تعیین گردد.

صفحه ۴۷۴

صفحه ۴۷۵

مسائل جدید مورد نیاز

معاملات بانکی و صندوقهای قرض الحسنه

مسأله ۲۴۲۰ پولهایی را که مردم به عنوان حساب جاری به بانک ها می سپارند صورت قرض الحسنه به بانک دارد که هر وقت بخواهند، می توانند آن را بگیرند و اگر سودی در مقابل آن قرار دهند حرام است و قرض هم باطل است و بانک نمی تواند در آن تصرّف کند.

مسأله ۲۴۲۱ سپرده های کوتاه مدّت و درازمدّت مردم، نزد بانکها و سودی که بانک به آن می دهد، در صورتی حلال است که طبق موازین شرعی و از طریق قراردادها و عقود اسلامی (از قبیل مضاربه و شرکت و امثال آن) باشد و دهنده پول یقین داشته باشد یا احتمال قابل ملاحظه دهد که بانک بعنوان وکالت از طرف مشتری این قراردادها را به صورت شرعی انجام می دهد، امّا اگر یقین دارد که این امور جنبه ظاهری و صوری دارد و فقط روی کاغذ است، آن سود حرام است.

مسأله ۲۴۲۲ آنچه اشخاص از بانکها به عنوان قرض الحسنه یا غیر آن می گیرند و اضافه ای می پردازند در صورتی حلال است که معامله به صورت شرعی انجام گیرد و جنبه ربا نداشته باشد.

مسأله ۲۴۲۳ اگر انسان بداند در بانک پول حلال و حرام هر دو وجود دارد ولی نداند پولی را که از بانک می گیرد از پولهای حرام است یا نه، گرفتن آن اشکالی ندارد، ولی اگر مطمئن باشد از

پول حرام است تصـرّف در آن جایز نیست و حکم مجهول المالک را دارد که باید بنابر احتیاط واجب به اجازه حاکم شـرع از طرف صـاحب اصـلی اش در راه خـدا صـدقه دهـد و در این مسـأله فرقی میـان بانکهـای داخلی و خـارجی دولتی و غیر دولتی نیست.

مسأله ۲۴۲۴ گرفتن سود از بانک های خارجی و غیرمسلمان اشکال ندارد، ولی از بانکهای مسلمان، حرام است.

مسأله ۲۴۲۵ حواله هـای بانکی یا تجاری که به آنها «صـرف برات» گفته می شود مانعی نـدارد، یعنی بانک یا تاجر پولی را از کسـی در محلّی می گیرد و حواله می دهـد که از بانک یا طرفش در محلّ دیگر به آن شـخص بپردازند و در مقابل این حواله از صاحب پول چیزی می گیرد، این معامله حلال است خواه حقّ حواله را از خود آن پول کم کند، یا جداگانه بگیرد، همچنین اگر بانک یا موسّـِسه دیگر، پولی را به شخص دهد و حواله کند که این شخص پول را در محلّ دیگر به شعبه بانک یا شخص معیّنی بپردازد و اگر مقداری به عنوان حق‌زحمت در این حواله بگیرد نیز، اشکال ندارد.

مسأله ۲۴۲۶ بانکهای رهنی و غیر آنها اگر قرض بدهنـد به شـرط سود و چیزی را رهن بگیرنـد، هم قرض باطل و حرام است و هم رهن و بانک حق ندارد مالی را که رهن گذارده اند برای گرفتن حق خود بفروشد و نیز اگر کسـی آن را بخرد مالک نمی شود.

مسأله ۲۴۲۷ چیزی را که صـندوقهای قرض الحسنه به عنوان کارمزد و حقّ الزّحمه در برابر خدماتی که برای نگهداری حساب اقساط و امثال این

امور می گیرند اشکال ندارد، ولی احتیاط واجب آن است که این مبلغ متناسب با زحمات هزینه های بانک باشد، نه این که همان سود پول را به نام کارمزد بگیرند. صندوقهای قرض الحسنه نمی توانند هیچ گونه شرطی در برابر دادن وام بکنند، مثلاً بگویند شرط وام آن است که کارمزدی بدهند، بنابراین باید کارمزدی را که می گیرند چیزی جداگانه از وام باشد.

مسأله ۲۴۲۸ بعضی از صندوق های قرض الحسنه مقداری از سرمایه خود را در کارهای تجاری یا تولیدی به کار می گیرند، تا از درآمد آن هزینه های صندوق یا سوخت و سوز وامها را تأمین کنند، این کار در صورتی جایز است که صاحبان پول از این جریان باخبر بوده و اجازه داده باشند و درآمد حاصل شده نیز تنها صرف هزینه های بانک شود.

سفته و چک

مسأله ۲۴۲۹ «سفته» به ورقه ای می گویند که پول نیست بلکه سند بدهکاری است، به همین جهت معامله به خود آن واقع نمی شود و آن بر دو قسم است:

۱ سفته حقیقی که شخص بدهکار در مقابل بدهی خود به طلبکار می دهد.

۲ سفته دوستانه که شخص به دیگری می دهد بی آن که در مقابلش بدهکاری داشته باشد و مقصود آن است که این سفته را به شخص سومی بدهد و مقداری از مبلغ آن را کم کرده پول نقد بگیرد. «چک» نیز مانند «سفته» بر دو قسم است: ۱ چک حقیقی و مدّت دار که نشانه طلب کسی از دیگری است (مثلاً در برابر خرید جنس از دیگری به او چک داده است) در این صورت، چک مدّت دار را می توان

به مقداری کمتر از آن با شخص طلبکار نقداً معامله کرد، یا به شخص ثالثی به مبلغی کمتر فروخت. ۲ چک دوستانه که چک در مقابل طلب نبوده باشد. در اینصورت معامله آن اشکال دارد.

مسأله ۲۴۳۰ سفته حقیقی را اگر کسی با دیگری به مبلغی کمتر معامله کند مثل این که سفته هزار تومانی را که سه ماه مدّت دارد به نهصد تومان پول نقد معامله نماید و در حقیقت یک هزار تومان اسکناسی را که در ذمّه بدهکار، طلب دارد، به نهصد تومان پول نقد می فروشد، این گونه معامله سفته اشکال ندارد (و آن را تنزیل سفته گویند) ولی معامله روی سفته دوستانه خالی از اشکال نیست، چون بدهی واقعی در آنجا وجود ندارد و راههایی که برای حلّ مشکل آن ذکر شده هیچ کدام خالی از اشکال نمی باشد.

مسأله ۲۴۳۱ هر کسی امضاء او در سفته باشد حقّ رجوع به او هست، یعنی اگر سفته دهنده بدهکاری خود را بموقع ندهد طلبکار حق دارد طلب خود را از کسانی که امضاء آنها در سفته است بگیرد و در واقع کسانی که سفته را امضاء می کنند ضامن بدهکار می شوند که اگر او نپرداخت آنها بپردازند (این نوع ضمان را ضمّ ذمّه به ذمّه می گویند و چنان که در احکام ضمان گفتیم صحیح است).

مسأله ۲۴۳۲ معاملات ارزی جایز است، یعنی می توان اسکناس ایرانی را به لیره سوری یا ریال سعودی یا مارک یا دلار معامله کرد و کم و زیاد در آن اشکالی ندارد، ولی اگر کسی پولی را به دیگری قرض بدهد خواه پول ایرانی باشد یا پول خارجی

فقط همان مقـداررا می تواند از او بگیرد و زیادتر از آن ربا و حرام است و اگر کسـی مقداری پول خارجی مثلاً یکصد مارک به دیگری وام بدهـد، بعـد ناچـار شود در مقابل آن ریال ایرانی تحویل دهـد بایـد به نرخ بازار متعارف و معمول حساب کنـد، مگر این که طلبکار به کمتر از آن راضی شود.

معاملات سرقفلی

مسأله ۲۴۳۳ سرقفلی عبارت است از حقّ اولویّتی که مستأجر بر ملک پیدا می کند در مقابل پولی که به مالک در اوّل کار می پردازد و مطـابق آن، مسـتأجری که سـرقفلی پرداخته در اجاره کردن آن ملک، اولی از دیگران است. سـرقفلی در سابق وجود نداشت و امروز در میان عقلای اهل عرف وجود دارد و با شرایط زیر صحیح است:

مقـدار سـرقفلی بایـد معلوم باشـد و طرفین بـا میـل و رضـایت خود معـامله را انجام دهنـد و بالغ و عاقل و رشـید باشـند و معنی سرقفلی و لوازم آن را بدانند.

مسأله ۲۴۳۴ صاحب ملک می تواند ملک خود را به دیگری اجاره دهد و علاوه بر

مال الاجاره از او سـرقفلی بگیرد، در این صورت ملکی را که اجاره داده نمی توانـد به دیگری اجاره دهد، هرچند مدّت اجاره تمام شـده باشـد، ولی اگر مسـتأجر اوّل که سـرقفلی پرداخته موافقت کند می تواند به دیگری اجاره دهد، مسـتأجر اوّل نیز حق دارد سرقفلی آن ملک را به دیگری واگذار کند، خواه به قیمتی بیشتر یا کمتر باشد.

صفحه ۴۷۹

مسأله ۲۴۳۵ هر گـاه مـدّت اجـاره ملکی که سـرقفلی آن گرفته شـده تمـام شود مالـک موظّف است آن را به همان مسـتأجر یا شخص دیگری که او موافقت کند اجاره دهد و

مقدار مال الاجاره به قیمت عادلانه روز با نظر کارشناس مورد اطمینان خواهد بود.

مسأله ۲۴۳۶ کسی که ملکی را اجاره کرده و سرقفلی نپرداخته هنگامی که مدّت اجاره به سر رسید حق ندارد بدون اذن صاحب ملک در آنجا اقامت کند و اگر آن را تخلیه نکند غاصب و ضامن ملک و ضامن مثل مال الاجاره است، خواه اجاره اوّل کوتاه باشد یا طولانی و خواه در مدّت اجاره ارزش ملک بالا رفته باشد یا نه و اگر کسی ملک را از چنین شخصی اجاره کند اجاره اش صحیح نیست، مگر این که صاحب ملک رضایت دهد.

مسأله ۲۴۳۷ هرگاه کسی ملکی را با دادن سرقفلی به صاحب آن برای مدّتی اجاره کند مادام که وقت اجاره او تمام نشده است می تواند ملک را به دیگری با همان مبلغ اجاره دهد، ولی حقّ سرقفلی را به هر مقداری که با یکدیگر توافق کنند می تواند بگیرد و موافقت صاحب ملک نیز در انتقال اجاره شرط است، مگر این که از اوّل، این حق به مستأجر واگذار شده باشد.

بیمه

مسأله ۲۴۳۸ بیمه قراردادی است بین بیمه کننده و شرکت یا شخص بیمه گر و بر این اساس است که در برابر پولی که به آن شرکت یا آن شخص می دهد خسارتهای وارده بر انسان یا چیزی را جبران کند و این معامله و قرارداد مستقلّی است که با شرایطی که در مسائل آینده می آید صحیح است، چه بیمه کالاهای تجارتی باشد، یا ساختمانها و اتومبیلها و کشتیها و هواپیماها، یا بیمه کارمندان و کارگران، یا بیمه عمر و مانند آن که در عرف عقلاء

معمول است.

صفحه ۴۸۰

مسأله ۲۴۳۹ طرفین بیمه، باید بالغ و عاقل باشند و قرارداد بیمه را از روی اراده و اختیار انجام دهند و هیچ کدام سفیه نباشند، علاوه بر این بایـد تمام خصوصیّات را معیّن کننـد از جمله: ۱ تعیین مورد بیمه که فلان وسیله نقلیّه یـا فلان ساختمان و فلان شخص است. ۲ تعیین دو طرف قرارداد. ۳ تعیین اقساط و مبلغی را که بیمه کننـده بایـد بپردازد. ۴ تعیین زمان بیمه که مثلاً از فلان روز تا یک سال است. ۵ تعیین خطرهایی که موجب خسارت می شود، مانند خطر آتش سوزی یا بمباران یا غرق شدن یا سرقت یـا وفـات یـا بیماری، یا هرگونه خطر دیگر. ۶ تعیین سقف قیمت چیزی که بیمه شـده مثلاًـ فلان خانه به مبلغ دومیلیون تومان یـا کمتر و بیشتر بیمه شـده است، یـا به قیمت عادلانه روز و ماننـد آن و به هر حال بایـد اصول کلی که در بیمه در میان عرف عقلا رایج است رعایت شود.

مسأله ۲۴۴۰ صیغه عقد بیمه را می توان با هر زبانی اجرا کرد و یا قرارداد بیمه را روی کاغذ آورد و آن را امضاء نمود.

تلقیح (بارور نمودن زن)

مسأله ۲۴۴۱ جایز است نطفه مرد را در رحم همسر او با سرنگ یا وسایل دیگر وارد کننـد، لکن بایـد مقدّمات آن مشروع و حلال باشد و از مقدّمات حرام پرهیز شود.

مسأله ۲۴۴۲ هرگاه نطفه مرد را در رحم همسرش وارد کننـد (خواه بـا استفاده از مقدّمات حلال یا حرام) فرزنـدی که از او متولّد می شود حلال زاده است و متعلّق به آن مرد و زن می باشد و تمام احکام فرزند را

دارد (مانند ارث و نفقه و غیر آن).

صفحه ۴۸۱

مسأله ۲۴۴۳ جایز نیست نطفه مرد بیگانه را در رحم زنی وارد کنند، خواه با اجازه

آن زن باشد یا نه و خواه شوهر داشته باشد یا نه و خواه شوهرش اجازه بدهد یا نه و هرگاه چنین کنند و بچّه ای از آن متولد شود اگر این عمل بطور شبهه انجام شده مثل این که گمان می کرد زن خود اوست و زن نیز گمان می کرد نطفه شوهر اوست و بعد از آن معلوم شد چنین نبوده است، در این صورت بچّه متعلّق به آن مرد و زن است و تمام احکام فرزند را دارد، ولی اگر این کار از روی علم و عمد انجام گیرد بچّه ای که از آن متولّد می شود فرزند آنها حساب نمی شود و احکام ارث و مانند آن را ندارد; ولی احکام محرمیّت با صاحب نطفه، زن و بستگانشان جاری می شود.

پیوند اعضاء و تشریح

مسأله ۲۴۴۴ پیوند قلب، یا کلیه، یا اعضای دیگر جایز است، خواه آن عضو از انسان زنده ای گرفته شده باشد یا از میّت و خواه آن میّت، میّت مسلمان باشد یا غیر مسلمان، ولی در صورتی می توان آن عضو را از بدن «میّت مسلمان» قطع کرد و به بدن دیگری پیوند زد که حفظ جان آن مسلمان موقوف بر این پیوند باشد، همچنین اگر حفظ عضو مهمّی مانند چشم موقوف بر این کار باشد و در هر صورت احتیاط آن است که قطع کننده عضو میّت مسلمان، دیه قطع عضو را مطابق آنچه در کتابهای فقهی مفصّل آمده است، بپردازد.

مسأله ۲۴۴۵ هرگاه خود میّت در حال

حیات اجازه داده باشد که اعضای او را برای پیوند در اختیار دیگران بگذارند یا اولیاء میّت بعد از وفات او اجازه دهند، حکم دیه و سایر احکام تغییر نمی کند و احتیاط آن است که دیه را در هر حال بپردازند.

مسأله ۲۴۴۶ قطع عضوی از بدن یک انسان زنده و پیوند آن به انسان دیگر مانند آنچه در پیوند کلیه معمول است که یک کلیه از دو کلیه یک انسان زنده را برداشته و به کسی که هر دو کلیه اش فاسد شده است پیوند می زنند در صورتی جایز است که با رضایت صاحب آن باشد و جان او به خطر نیفتد و احتیاط آن است اگر پولی در برابر

آن می گیرد، در مقابل اجازه اقدام به گرفتن عضو از او بگیرد نه خود عضو.

مسأله ۲۴۴۷ تزریق خون انسانی به انسان دیگر برای درمان بیماری یا جرّاحی یا نجات جان او جایز است، خواه خون مسلمان باشد یا کافر، مرد باشد یا زن و خرید و فروش خون برای این منظور مانعی ندارد.

مسأله ۲۴۴۸ هرگاه عضوی از مرده یا زنده جدا کنند و به دیگری پیوند زنند بطوری که جزء بدن انسان دوم شود، در این صورت نجس و میته نیست و برای نماز هم اشکال ندارد.

مسأله ۲۴۴۹ تشریح مرده مسلمان برای مقاصد طبّی به چند شرط جایز است:

۱ مقصود یاد گرفتن و تکمیل اطّلاعات طبّی برای نجات جان مسلمانان بوده باشد و بدون تشریح این مقصود حاصل نشود. ۲ دسترسی به مرده غیر مسلمان نباشد.

۳ به مقدار ضرورت و احتیاج قناعت کند و اضافه بر آن جایز نیست ، با چنین شرایطی

تشریح جایز بلکه واجب است، امّا در مورد مرده غیر مسلمان این شرایط لازم نیست.

مسأله ۲۴۵۰ دست زدن به مرده هایی که مورد تشریح قرار می گیرند در صورتیکه مسلمان باشد و آن را غسل داده باشند موجب غسل نمی گردد و در غیراین صورت باید هربار دست می زنند غسل مس میّت کنند و اگر موجب عسر و حرج گردد می توانند به جای غسل، تیمّم نمایند، ولی اگر تشریح فقط روی استخوانهای بدون گوشت، یا قسمتهای گوشتی جدا شده، مانند قلب و عروق و مغز و امثال آن صورت گیرد، غسل ندارد و اگر بتوانند از دستکش استفاده کنند در هیچ صورتی غسل ندارد.

مسأله ۲۴۵۱ تشریح بدن انسان در آنجا که شرعاً جایز است دیه ای ندارد.

مضاربه

مسأله ۲۴۵۲ «مضاربه» آن است که فرد یا افرادی سرمایه گذاری کنند و فرد یا افراد

دیگری با آن سرمایه کار کنند و درآمد آن را مطابق قراردادی میان خود تقسیم کنند، و هر کدام سهمی از آن را ببرند.

صفحه۴۸۳

مسأله ۲۴۵۳ لازم نیست مضاربه حتماً با سکّه های طلا و نقره باشد بلکه با هر گونه مالی مضاربه صحیح است، همچنین شرط نیست سرمایه گذاری حتماً برای امور تجاری باشد، بلکه سرمایه گذاری در امور تولید (صنعتی، کشاورزی و دامداری و مانند اینها) را شامل می شود، بنابراین خرید سهام کارخانه ها و استفاده از منافع آنها نیز صحیح است.

مسأله ۲۴۵۴ در مضاربه لازم نیست سهم دو طرف حتما به صورت درصدی از منافع (مانند نصف و ثلث و مانند آن) باشد، بلکه می توان سهم یکی از دو طرف را در مقدار معیّنی قرار داد، مثلاً

گفت در برابر فلان مقدار سرمایه، ده هزار تومان از منافع سهم او می شود، به شرط این که مضاربه مزبور سودی بیش از این مقدار داشته باشد وگرنه صحیح نیست.

مسأله ۲۴۵۵ مضاربه ای که بانکها با پول افراد انجام می دهند چنانچه شرایط شرعیّه بالا در آن رعایت شود و تنها صورت کاغذ بازی نداشته باشد صحیح است و سود حاصل از آن مشروع می باشد.

مسأله ۲۴۵۶ در مضاربه هرگاه خسارتی بدون تقصیر از سوی «کارکننده» حاصل شود مربوط به سرمایه است و نمی توان خسارت را بر عهده عامل (کار کننده) قرار داد، یا در میان هر دو تقسیم کرد.

صفحه۴۸۴

صفحه۴۸۵

مسائل عمومی مورد ابتلاء

توضیح

۱ بقآء بر تقلید میّت: بقاء بر تقلید میّت در مسائلی که عمل کرده جایز است و اگر میّت اعلم باشد واجب می باشد.

۲ کف زدن: کف زدن مانعی ندارد امّا در مساجد و حسینیّه ها ترک شود.

۳ رقصیدن: تنها رقص زن برای شوهرش جایز است و بقیّه اشکال دارد.

۴ شطرنج: اگر شطرنج در عرف عام از صورت قمار خارج شده باشد و به عنوان ورزش شناخته شود، مانعی ندارد.

۵ پاسور بدون برد و باخت: بازی با پاسور بدون برد و باخت نیز اشکال دارد.

۶ تراشیدن ریش: احتیاط در ترک آن است.

۷ موسیقی: کلیّه صداها و آهنگ هایی که مناسب مجالس لهو و فساد است حرام و غیر آن حلال است و تشخیص آن با مراجعه به اهل عرف خواهد بود.

۸ مادر جانشین: این امر ذاتاً جایز است؛ ولی چون غالباً مستلزم نگاه و لمس حرام است، جز در موارد ضرورت جایز نیست.

۹ جلوگیری از انعقاد نطفه: برای جلوگیری از انعقاد نطفه هر

وسیله مشروعی که بی ضرر باشد و باعث نقص مرد یا زن نشود یعنی مرد یا زن برای همیشه از قابلیّت تولید مثل ساقط نگردند، ذاتاً مجاز است; ولی اگر مستلزم نظر و لمس نامشروع می باشد، تنها در صورت ضرورت فردی یا اجتماعی جایز است.

۱۰ سقط جنین: در صورتی که یقین یا خوف خطر یا ضرر مهمّی برای مادر داشته باشد در مراحل اولیّه جایز است.

۱۱ تغییر جنسیّت: تغییر جنسیّت و ظاهر ساختن جنسیّت واقعی ذاتاً خلاف شرع نیست; ولی باید از مقدّمات مشروع استفاده شود یعنی نظر و لمس حرام در آن نباشد، مگر اینکه به حدّ ضرورت همچون ضرورت مراجعه بیمار به طبیب، رسیده باشد که جایز است.

۱۲ حکم سپرده بانک ها: چنانچه رعایت عقود شرعیّه را بنمایند یا اینکه وکالت مطلقه به مسؤولین بانک داده شود که رعایت این عقود را بنمایند حلال است.

۱۳ سهام فروشگاه های زنجیره ای: هرگاه به مسئولین آنها وکالت داده شود که عقود شرعیّه را در آن رعایت کنند، مانعی ندارد.

۱۴ نگاه کردن به زنان نامحرم در تلویزیون: چنانچه موجب فساد و انحراف نشود جایز است.

۱۵ حکم تخریب بنای مسجد: چنانچه برای تعمیر و توسعه لازم باشد، مانعی ندارد.

۱۶ حکم ظروف و اشیاء دیگر غیرقابل استفاده مساجد: اگر به هیچ وجه در آن مسجد و مساجد دیگر قابل استفاده نیست، می توانند آن را بفروشند و اشیاء مشابه قابل استفاده ای خریداری کنند.

۱۷ حکم انتقال لوازم ساختمان مسجد مخروبه: چنانچه در مساجد دیگر قابل استفاده باشد به آنها بدهند و اگر قابل استفاده نیست، بفروشند و وجه آن را در همان مسجد و اگر احتیاج نباشد،

در مساجد دیگر مصرف کنند.

۱۸ نماز در شبهای مهتابی: فرقی میان شبهای مهتابی و غیرمهتابی نیست.

۱۹ نماز و روزه در بلاد کبیره: فرقی میان بلاد کبیره و غیرکبیره نیست. بلاد کبیره شهرهایی است که هر محلّه آن برای خود شهر مستقلی باشد، امّا مثل تهران و مانند آن جزء بلاد کبیره نیست و تمام آن از نظر قصد اقامه یا وطن بودن یک محل محسوب می شود.

۲۰ کیفیّت تطهیر موکت چسبیده به زمین: به وسیله آب لوله کشی پاک می شود و مقداری فشار باید داده شود و بهتر این است که غسّاله آن را با چیزی جمع کنند.

صفحه۴۸۷

۲۱ تکلیف کسی که مقلّد مرجعی بوده و بعد از فوت او به مجتهد حی رجوع کرده است: مسائلی را که از مرجع اوّل تقلید کرده بر تقلید او باقی بماند و همچنین مسائلی که از مرجع دوّم تقلید کرده و بقیّه را به فتوای مجتهدی حی عمل کند.

۲۲ ثبوت هلال: در شهرهایی که از نظر افق با شهری که هلال در آن رؤیت شده هم افق و یا قریب الافق است و همچنین اگر در مناطق شرقی دیده شود برای مناطق غربی حجّت است.

۲۳ شبیه خوانی: اگر امر خلاف شرعی در آن نباشد و موجب هتک مقدّسات نشود اشکالی ندارند.

۲۴ کارمزد: منظور از کارمزد حق الزّحمه ای است که به کارمندان بانک یا صندوق قرض الحسنه و مانند آن به عنوان حقوق در مقابل زحماتی که جهت حفظ حسابها و سایر خدمات انجام می دهند داده می شود و چنانچه مبلغ اضافی به همین نیّت گرفته شود و به عنوان حقوق صرف کارمندان و هزینه های

دیگر شود مانعی ندارد.

۲۵ وام گرفتن: وام گرفتن از بانکها مانعی ندارد و در صورتی که طبق عقود شرعیّه باشد مبلغ اضافی را که می پردازد ربا نیست.

۲۶ وضو گرفتن و نماز خواندن و استفاده از غذا در خانه کسی که خمس نمی دهد: اگر یقین ندارید خانه یا غذای او از پول غیر مخمّس تهیّه شده، تصرّف در آن مانعی ندارد و اگر یقین دارید ما به شما اجازه می دهیم تصرّف کنید و معادل خمس آن را که تصرّف کرده اید به سادات نیازمندی بپردازید و اگر تمکّن ندارید بر ذمّه بگیرید و هر موقع که توانستید بپردازید

۲۷ نیّت نماز صبح برای کسی که شک دارد آفتاب زده یا نه: می تواند به قصد ما فی الذّمّه بخواند یا به نیّت ادا.

۲۸ خمس جهیزیّه: در موردی که تهیّه جهیزیّه معمول و مورد نیاز است (مثلاً ـ دختر در معرض ازدواج است یا تهیّه آن جز به صورت تدریجی میسّر نیست) خمس ندارد و در غیر این صورت خمس آن واجب است.

صفحه۴۸۸

۲۹ کسانی که مادر آنها سیّد است: از جهاتی حکم سیّد دارند و از جهاتی ندارند. خمس نمی توانند بگیرند و از لباس مخصوص سادات نمی توانند استفاده کنند امّا از جهاتی شرافت سیادت دارند.

۳۰ آب مضاف اگر بقدری زیاد باشد که افتادن نجاست در یک سوی آن عرفاً سبب سرایت به سوی دیگر نشود (مانند یک حوض بزرگ از آب مضاف تمام آن با ملاقات نجاست، نجس نمی شود).

۳۱ هرگاه حیوانی به غیر دستور شرعی ذبح شده باشد پاک است، هر چند خوردن گوشت آن حرام می باشد، بنابراین پوست و چرم حیواناتی

که از ممالک غیر اسلامی می آورند در صورتی که بدانیم از حیوانات ذبح شده است، پاک است.

۳۲ کسانی که می خواهند مدّت قابل توجهی در یک محل بمانند (مانند طلّابی که قصد اقامت چند سال در حوزه علمیّه دارند یا مأموران ادارات که مثلاً دو سه سال در یک محل اقامت می کنند در آنجا مسافر محسوب نمی شوند، اقامتگاه آنها حکم وطن دارد و نمازشان در آنجا تمام است، هرچند قصد ده روز نداشته باشند.

۳۳ کسانی که شغلشان سفر است (مانند راننده بیابانی) یا سفر مقدمه شغل آنهاست (مانند کسانی که در یک شهر اقامت دارند و همه روزه برای تدریس یا کار دیگر به شهرهای مجاور می روند) و مجموع رفت و برگشت آنها هشت فرسخ یا بیشتر است، نمازشان تمام و روزه ماه رمضان بر آنها واجب است.

۳۴ هرگاه چیزی جزء مؤونه سال گردد، مانند خانه و فرش و وسایل دیگر، اگر بعداً آن را بفروشند به قیمت آن خمس تعلق نمی گیرد مخصوصاً اگر بخواهند آن را تبدیل به مثل کنند.

۳۵ ذبح حیوانات با وسایل ماشینی در صورتی که شرایط شرعی آن مطابق آنچه در بحث ذبح حیوانات گفته شد انجام شود جایز است و چنان حیوانی پاک و حلال است.

صفحه ۴۸۹

۳۶ خرید و فروش رادیو و تلویزیون و سایر وسایلی که دارای منافع مباح ومشروع قابل ملاحظه است، جایز است.

۳۷ هرگاه ماهی بعد از افتادن در دام در داخل آب بمیرد، حلال است.

۳۸ حیله های ربا که قصد جدّی در آن نیست، مثل آنچه در میان بعضی معمول است که وامی را به کسی می دهند و بعد سود آن

را که چند هزار تومان است با یک سیر نبات مصالحه می کنند باطل و بی اساس است و مبلغ اضافی ربا محسوب می شود.

۳۹ بسیاری از مردم پولی می دهند و خانه ای را رهن می کنند و مال الاجاره خانه تخفیف داده می شود، این کار به یک صورت صحیح است و به یک صورت باطل، هرگاه خانه را اجاره کند ودر ضمن عقد اجاره شرط کندکه فلان مبلغ را به عنوان وام به او بدهد و خانه را رهن کند صحیح است، ولی اگر قبلاً وام و رهن انجام گیرد و ضمن آن شرط شود مال الاجاره تقلیل داده شود حرام و باطل است.

۴۰ ضمانت دیگری خواه به صورت نقل ذمّه باشد (یعنی بدهی طرف را به عهده گیرد که بپردازد) یا به صورت ضمّ ذمّه به ذمّه باشد (یعنی اگر بدهکار نپرداخت او بپردازد) هر دو صورت، صحیح و مشروع است.

۴۱ اراضی موات با ثبت دادن ملک کسی نمی شود، بلکه باید آن را احیاء کند یعنی آماده برای کشت و زرع نماید.

۴۲ تعزیر منحصر به شلّاق زدن نیست، بلکه جریمه های مالی و زندان و حتّی معرفی خطا کار در وسایل ارتباط جمعی و یا انواع مختلف توبیخ را نیز شامل می شود (البتّه انتخاب هر یک از این امور بسته به نظر حاکم شرع و چگونگی جرم و خصوصیّات مجرم و سایر امور مربوطه است).

۴۳ در حجاب اسلامی نوع لباس و رنگ آن تفاوت نمی کند بلکه واجب است پوشاندن تمام بدن غیر از صورت و دستها تا مچ، ولی پوشیدن لباسهای زینتی هر چند بدن آشکار نباشد جایز

نیست.

صفحه ۴۹۰

۴۴ شخصیّتهای حقیقی و حقوقی هر دو مالک می شونـد و می تواننـد طرف معامله واقع گردنـد، بنابراین هر مؤسّـسه خیریّه یا انتفاعی که تأسیس گردد و دارای شخصیّت حقوقی شود، با اشخاص حقیقی از این نظر تفاوت نمی کند.

۴۵ نوشـتن و امضـاء کردن اسـناد در تمام معاملات می توانـد جانشـین خوانـدن صـیغه لفظی گردد، جز در ازدواج و طلاق که احتیاط واجب آن است که صیغه لفظی خوانده شود.

۴۶ کشـیدن سـیگار و انواع دخانیات اگر به تصدیق اهل اطّلاع ضرر مهمّی داشته باشد حرام است، ولی مواد مخدّر مطلقاً حرام است.

۴۷ خریـد و فروش خون برای نجـات جان بیمار جایز است، ولی در مورد خریـد و فروش اعضای بـدنماننـد کلیه و امثال آن، احتیاط آن است که اگر پولی می خواهند بگیرند در مقابل اجازه برداشـتن عضو از بدن شـخص دهنده بوده باشد، نه در مقابل خود عضو و اصل این کار در صورتی جایز است که برای دهنده تولید خطر نکند.

۴۸ خریـدار و فروشـنده در تعیین نرخ کالا آزادنـد، ولی اگر این آزادی در مواردی سـبب فساد و اختلال نظام اقتصادی جامعه اسلامی گردد، حاکم شرع در چنین مواردی می تواند تعیین نرخ کند و مردم را به آن ملزم سازد.

۴۹ دفاع از کشورهای اسلامی واجب است و منحصر به کشوری نیست که انسان در آن زندگی می کند بلکه همه مسلمین دنیا در برابر هجوم اجانب به کشورهای اسلامی یا مقدّسات مسلمین باید مدافع یکدیگر باشند.

۵۰ وقت اذان صبح (برای نماز و روزه) در شبهای مهتابی و غیر مهتابی یکسان است و معیار، ظاهر شدن نور شفق در افق است، هرچند

بر اثر تابش مهتاب نمایان نباشد.

شروع: صفرالمظفّر ۱۴۰۸ ه ق

پایان: محرّم الحرام ۱۴۰۹ ه ق

صفحه ۴۹۱

نگاهی گذرا بر زندگی پربرکت مرجع عظیم الشّأن

حضرت آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی «دام ظلّه»

۱ آغاز پربرکت

حضـرت آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی در سال ۱۳۴۵ هجری قمری در شـهر شیراز در میان یک خانواده مذهبی که به فضائل نفسـانی و مکـارم اخلاقی معروفنـد دیـده به جهان گشود. معظّم له تحصـیلات ابتـدایی و دبیرسـتانی خود را در شـیراز به پایان رسانید. هوش و حافظه قوی و استعداد ممتاز، وی را در محیط مدرسه در ردیف شاگردان بسیار ممتاز قرار داده بود.

۲ حیات علمی

با اینکه هیچ یک از افراد خانواده معظّم له در کسوت روحانیّت نبود، تنها عشق شدید به معارف اسـلامی (طیّ حوادث جالبی) سرانجـام ایشان را به این رشـته پرافتخار کشانیـد. معظّم له در حـدود ۱۴ سالگی رسـماً دروس دینی را در «مـدرسه آقا باباخان شیراز» آغاز کرد و در مـدت انـدکی نیازهای خود را از علوم: صـرف، نحو، منطق، معانی، بیان و بـدیع به پایان رسانید. سـپس توجه خود را به رشـته فقه و اصول معطوف ساخت و به خاطر نبوغ فوق العاده ای که داشت. مجموع دروس مقـدّماتی و سـطح متوسط و عالی را در مـدّتی نزدیک به چهار سال! به پایان رساند. در همین سالها گروهی از طلّاب حوزه علمیّه شـیراز را نیز با تدریس خود بهره مند می ساخت، و گاه در یک روز علاوه بر درسهایی که خود می خواند هشت جلسه تدریس داشت!

ایشـان در ۱۸ سـالگی وارد حـوزه علمیّه قم شدنـد و قریب پنـج سـال از جلسـات علمی و درس اساتیـد بزرگ آن زمـان مـانند حضرت آیه اللّه العظمی

بروجردی و آیات بزرگ دیگر رضوان اللّه علیهم بهره گرفتند.

صفحه۴۹۲

۳ هجرت در جوانی

معظّم له برای آشنایی با نظرات و افکار اساتید بزرگ یکی از حوزه های عظیم شیعه در سال ۱۳۶۹ ه ق وارد حوزه علمیّه نجف اشرف گردیدند و در آنجا در دروس اساتید عالی مقام و بزرگی همچون آیات عظام آقای حکیم و آقای خوئی و آقای سید عبدالهادی شیرازی و اساتید برجسته دیگر قدّس اللّه اسرارهم شرکت جستند.

۴ رسم دیرینه حوزه

معظّم له در سن ۲۴ سالگی به اخذ درجه اجتهاد مطلق از محضر دو نفر از آیات بزرگ نجف نائل شدند.

۵ رجعتی پس از هجرت

معظّم له در ماه شعبان سال ۱۳۳۰ هجری شمسی به ایران بازگشت و در شهر مقدّس قم که آن روز مشتاق رجال علمی بود مأوا گزید و در جمعی که باید بعداً اثری بس عظیم بوجود آورند وارد شد.

۶.حوزه ای دیگر، درسی دیگر

حضرت آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی بعد از بازگشت به ایران به تدریس سطوح عالی و سپس خارج «اصول» و «فقه» پرداختند و قریب ۵۰ سال است که حوزه گرم درس خارج ایشان مورد استقبال طلّاب و فضلاست; بسیاری از کتب مهمّ فقهی را تدریس کرده و به رشته تحریر درآورده اند. در حال حاضر حوزه درس خارج ایشان یکی از پرجمعیّت ترین دروس حوزه های علمیّه شیعه است و قریب به دو هزار نفر از طلّاب و فضلای عالیقدر از محضر ایشان استفاده می کنند. ایشان از آغاز دوران جوانی به تألیف کتاب در رشته های مختلف عقاید و معارف اسلامی و مسأله ولایت و سپس تفسیر و فقه و اصول پرداختند، و

یکی از مؤلّفان بزرگ جهان اسلام محسوب می شوند.

صفحه۴۹۳

۷ حیات سیاسی

معظّم له در انقلاب اسلامی حضور فعّال داشتند و به همین دلیل چند بار به زندان طاغوت افتادند و به سه شهر «چابهار»، «مهاباد» و «انارک» تبعید شدند، در تدوین قانون اساسی در خبرگان اوّل نیز نقش مؤثّری داشتند.

۸ خدمات ارزنده معظّم له:

در رژیم طاغوت احساس می شد که حوزه علمیّه قم نیازمند یک نشریه عمومی است تا بتواند با نشریات گمراه کننده ای که بدبختانه تعداد آنها نیز کم نبود مبارزه نماید.

معظّم له با همکاری جمعی از دانشمندان برای انتشار نشریّه ماهانه «مکتب اسلام» که با کمک بزرگان حوزه علمیّه قم تأسیس شده بود، همکاری نمود. این نشریّه در جهان شیعه بی سابقه بود و شاید از نظر وسعت انتشار در میان مجلّات علمی و دینی در تمام جهان اسلام، جزء درجه اوّلها بود.

۹ مجموعه تألیفات و آثار:

از معظّم له حدود یکصد و بیست جلد کتاب منتشر شده که بعضی از آنها بیش از سی بار تجدید چاپ گردیده است و بعضی به بیش از ده زبان زنده دنیا ترجمه شده و در کشورهای مختلف انتشار یافته است که به اسامی آنها اشاره می شود:

۱ ترجمه شیوا و روان قرآن مجید ۲ تا ۲۸ تفسیر نمونه (فارسی، عربی، اردو، انگلیسی و ترکی) ۲۹ تا ۳۸ تفسیر موضوعی پیام قرآن (عربی و فارسی)

۳۹ ۴۰ ترجمه تفسیر المیزان ۴۱ و ۴۲ و ۴۳ اخلاق در قرآن ۴۴ فیلسوف نماها ۴۵ مدیریت و فرماندهی در اسلام ۴۶ زهرا، برترین بانوی جهان. ۴۷ زندگی در پرتو اخلاق. ۴۸ جلوه حق ۴۹ عود ارواح و ارتباط با

ارواح ۵۰ پرسشها و پاسخهای مذهبی ۵۱ خطوط اصلی اقتصاد اسلامی ۵۲ انگیزه گرایش به مذاهب ۵۳ خدا را چگونه بشناسیم؟ ۵۴ آفریدگار جهان ۵۵ رهبران بزرگ و مسؤولیّتهای بزرگتر ۵۶ قرآن و آخرین پیامبر ۵۷ معاد و جهان پس از مرگ ۵۸ عقیده یک مسلمان ۵۹ مهدی انقلابی بزرگ ۶۰ ارزشهای فراموش شده ۶۱ پایان عمر مارکسیسم ۶۲ آخرین فرضیه های تکامل ۶۳ آیین ما (ترجمه اصل الشّیعه) ۶۴ پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان (فارسی، عربی، انگلیسی، چینی و فرانسه) ۶۵ سرگرمیهای خطرناک ۶۶ نماز مکتب عالی تربیت ۶۷ معراج، شقّ القمر، نماز در قطبین ۶۸ معمّای هستی ۶۹ فلسفه شهادت ۷۰ اسرار عقب ماندگی شرق ۷۱ چهره اسلام در یک بررسی کوتاه ۷۲ در جستجوی خدا ۷۳ مشکلات جنسی جوانان ۷۴ آنچه از اسلام باید بدانیم ۷۵ بحثی درباره ماتریالیسم و کمونیسم ۷۶ قرآن و حدیث ۷۷ تقلید یا تحقیق ۷۸ خمس پشتوانه استقلال بیت المال ۷۹ مسأله انتظار ۸۰ تفسیر به رأی ۸۱ تقیّه سپری برای مبارزه عمیقتر ۸۲ این مسائل برای همه جوانان مطرح است ۸۳ اسلام و آزادی بردگان ۸۴ یکصد و پنجاه درس زندگی(فارسی و انگلیسی) ۸۵ شیوه همسرداری در خانواده نمونه ۸۶ طرح حکومت اسلامی ۸۷ رساله مقدمه وحی یا... ۸۸ التقاط و التقاطیها ۸۹ مناظرات تاریخی امام رضا(علیه السلام) ۹۰ و ۹۱ اخلاق اسلامی در نهج البلاغه ۹۲ رساله توضیح المسائل(فارسی، عربی، اردو، ترکی، انگلیسی، چینی) ۹۳ رساله احکام نوجوانان ۹۴ رساله احکام بانوان ۹۵ مناسک حج (فارسی عربی) ۹۶ و ۹۷ استفتائات جدید(فارسی و عربی) ۹۸ و ۹۹ و ۱۰۰ انوار هدایت ۱۰۱ تعلیقات

علی عروه الوثقی ۱۰۲ و ۱۰۳ القواعد الفقهیّه ۱۰۴ انوار الفقاهه (کتاب التّجاره مکاسب محرمه) ۱۰۵ انوار الفقاهه (کتاب البیع ولایت فقیه و حکومت اسلامی) ۱۰۶ انوار الفقاهه (کتاب الخمس و الانفال) ۱۰۷ انوار الفقاهه (کتاب الحدود و التّعزیرات) ۱۰۸ و ۱۰۹ و ۱۱۰ انوار الاصول (مشتمل بر تقریرات درس خارج اصول) ۱۱۱ و ۱۱۲ و ۱۱۳ پیام امام(علیه السلام) (شرح نهج البلاغه) ۱۱۴ ربا و بانکداری اسلامی (فارسی و عربی)

صفحه۴۹۴

صفحه۴۹۵

۱۱۵ طُرُق فرار از ربا ۱۱۶ مثالهای زیبای قرآن (فارسی و عربی) ۱۱۷ یادآوری های ماندگار ۱۱۸ جامعه سالم در پرتو اخلاق ۱۱۹ بحوثٌ فقهیّه (مسائل مهمّ فقهی به زبان عربی) ۱۲۰ حکم الاضحیه

وفّقه اللّه لمرضاته و ایّده اللّه بتأییداته

ناشر

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

